

Institutul Național pentru Studierea Holocaustului din România
„Elie Wiesel“

POGROMUL ITINERANT
sau
DECEMBRIE ANTISEMIT
Oradea, 1927

Documente

Volum îngrijit de
LUCIAN NASTASĂ-KOVÁCS

Cuvânt înainte de
ALEXANDRU FLORIAN

CURTEA VECHÉ
BUCUREȘTI, 2014

CUVÂNT ÎNAINTE

Editori: GRIGORE ARSENE, ALEXANDRU FLORIAN
Director de proiect editorial: ELISABETH UNGUREANU
Redactare și paginare: MIHNEA GAFIȚA

© 2014 Curtea Veche Publishing
© 2014 Institutul Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel“

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

NASTASĂ-KOVÁCS, LUCIAN

Pogromul itinerant sau Decembrie antisemit : Oradea, 1927 : documente /

Lucian Nastasă-Kovács ; cuvânt înainte de Alexandru Florian. - București : Curtea Veche Publishing : Editura Institutului Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel“, 2014

Index
Ilustrații

ISBN 978-606-588-784-8
ISBN 978-606-93581-4-6

I. Florian, Alexandru (pref.)

323.1(=411.16)(498 Oradea)"1927"
314.156(=411.16)(498 Oradea)"1927"
94(=411.16)(498 Oradea)"1927"

Biografia intelectuală a lui Lucian Nastasă-Kovács se confundă în ultimii ani cu un proiect ale cărui semnificații culturale și umane se vor dovedi în timp. De ani buni, istoricul clujean desfășoară un amplu proiect de restituire a istoriei minorităților etnice în procesul de modernizare a României. Meticulos și preocupat să înlăture discursul speculativ din istoriografie, beneficiind de accesul liber la arhive de după 1990, el și-a consacrat o mare parte din programul cercetării pentru a colecta și ordona documente de arhivă atât de necesare pentru reinterpretarea istoriei pe baze raționale, lipsite de mituri și prejudecăți. Mai mult, de fiecare dată, documentele pe care le consideră relevante pentru cunoașterea evenimentelor le-a oferit publicului larg sub forma volumelor de documente. Astfel, a realizat adevărate studii monografice însoțite de documente privind maghiarii, evreii, romii sau armenii.¹

După alte două volume dedicate situației evreilor din România², volumul de față are meritul de a adăuga încă o piesă la puzzle-ul tragediei Holocaustului. Ceea ce părea până nu demult, în istoriografie, un episod minor ni se înfățișează astăzi, în urma lecturii acestui volum, ca un eveniment bine documentat și care a avut o semnificație ce prea puțini au înțeles-o în epocă. Studiul introductiv și cele peste 200 de documente reușesc să structureze o imagine panoramică, una cu mulți actori principali și tot atâtia factori de influență care au mutat antisemitismul din spațiul comunicării simbolice în stradă.

Așa cum recunoaște în *Notă asupra ediției*, autorul și-a propus să abordeze „tipologic un cât mai larg evantai de aspecte, situându-ne departe de orice idee preconcepțivă și în afara deontologiei profesionale“. Într-adevăr, atât studiul introductiv, cât și documentele selectate narează sau explică evenimentele generate de

¹ Coordonator sau colaborator la volumele: *Relații interetnice în România postcomunistă* (Cluj-Napoca, 2000), *Țigani din România. Mărturii documentare* (Cluj-Napoca, 2001), *Maghiarii din România și etica minoritară* (Cluj-Napoca, 2003), *Armenii din nord-vestul Transilvaniei în anii instaurării comunismului* (Cluj-Napoca, 2008), *Rom sau țigan. Dilemele unui etnonim în spațiul românesc* (Cluj-Napoca, 2012).

² *Evreii din România. Mărturii documentare* (Cluj-Napoca, 2003), *Antisemitismul universitar în România* (Cluj-Napoca, 2011).

Congresul studenților creștini din România, care a avut loc la Oradea în decembrie 1927, din mai multe perspective. Rând pe rând, aflăm despre atmosfera politică de după Marea Unire, activismul stradal al extremei drepte, implicarea acelor intelectuali tineri intrați sub vraja naționalismului ortodox și antisemit sau complicitatea unora dintre instituțiile statului și demnitari ce reprezentau partide democratice, suferințele și agresiunile fizice ale populației evreiești.

Recomand lectura acestui volum mai ales pentru două aspecte prin care autorul urmărește clarificarea istoriei. El *propune* un termen specific pentru personalizarea antisemitismului violent de la sfârșitul anului 1927. Totodată, *construiește* argumente credibile pentru înțelegerea logicii unor evenimente care, la o lectură superficială, ar putea fi considerate niște derapaje ale unor tineri animați de contagiunea socială sau spiritul turmei.

Pogromul itinerant este denumirea pentru care optează Lucian Nastasă-Kovács după ce încheie studiul. Definit până acum mai degrabă ca *pogrom*, ori prin sintagme precum *pogrom nesângeros*, *pogrom moderat*, el ne propune termenul *pogrom itinerant*, subliniind astfel înlănțuirea violențelor care au avut loc la Oradea și pe traseul urmat de studenții care reveneau de la congres. „Ceea ce a început în orașul de pe Crișul Repede a continuat cu agresivitatea acelorași protagoniști și în alte localități (nu întotdeauna urbane), unde existau sau au fost întâlniți evrei (Ciucea, Huedin, Cluj, Târgu Ocna, Războieni etc.). Deși distrugerile sunt puse pe seama acțiunilor de moment, ele apar, din perspectiva documentelor, și rezultatul unor desfășurări sistematice, organizate, cel puțin în cazul orașelor Oradea și Cluj, iar mai apoi și la Iași.“

Între neajunsurile modernizării, istoricul notează faptul că, în ciuda a „toate drepturile civile obținute de către israeliți în România după 1919, nu cunoaștem cazuri de înalți funcționari ai statului, nici de judecători sau alt gen de magistrați, la fel cum nu știm nici vreun general în armată evreu etc. Cu alte cuvinte, mereu a existat o blocare obscură, fără a avea o acoperire prin legi, în ceea ce privește ascensiunea socială a evreilor, iar antecedentele socio-istorice, ideologice și — poate — chiar psihologice au concurat la dezvoltarea unei atitudini violent antisemite în anii interbelici, iar în mediul universitar nu întâmplător la facultățile de Drept s-au inflammat lucrurile în primul deceniu de după război.“ La aceasta, el adaugă frustrarea tinerilor intelectuali de după Primul Război Mondial, care, negăsind slujbe la stat, s-au autoamăgit prin metoda țapului ispășitor: evreei sunt de vină! De aceea, „dacă până spre 1914 antisemitismul era îndreptat în principal contra burgheziei evreiești, comercianților, artizanilor, meșteșugarilor, apreciați ca principalii concurenți ai elementului românesc, după război, centrul de greutate cade pe intelectualitate, pentru că — în general vorbind — de la aceasta mai spera societatea românească o primenire reală și atenuarea politicianismului.“ Generația de la 1927 avea să reprezinte acea intelectualitate tânără care împărtășea valorile ideologiei legionare, fascismul românesc, și le-a promovat ca soluție pentru o Românie a viitorului. Prin urmare, nu puține au fost școlile și centrele de învățământ

superior în care antisemitismul se manifesta atât ca atitudine simbolică, dar și ca reacție concretă față de unii colegi de etnie evreiască.

Congresul studenților creștini, programat să se desfășoare la Oradea în decembrie 1927, avea o agendă clar antisemită. El a vrut să impună în învățământul superior *numerus clausus*, eliminarea totală a evreilor. În acest context, merită subliniată complicitatea statului pentru desfășurarea acestei reuniuni, precum și numărul mare de studenți care au participat. Volumul prezintă foarte bine aceste două aspecte importante. Astfel, aflăm că la congres au participat aproape 5.000 de studenți, din care, un element relevant, o treime au fost femei. Față de logistica orașului, respectiv săli, mijloace de transport, cazare, participarea a constituit o presiune reală.

Studiul introductiv și documentele surprind în mod exemplar complicitatea din partea statului pentru acest eveniment antisemit, consumat prin agresarea populației evreiești. Astfel, de exemplu, aflăm că, în timpul mandatului său, Gheorghe Tătărescu, subsecretar de stat la Ministerul de Interne, a sprijinit logistic congresele studenților naționaliști de la Iași (1926) și Oradea (1927). Numele său se regăsește în mai multe documente din acest volum. Pe de altă parte, dincolo de implicarea logistică, de faptul de a li se fi pus la dispoziție garnituri de tren etc., statul a urmărit îndeaproape derularea evenimentelor prin instituțiile abilitate. Numai că la Oradea doar au monitorizat, au uitat să și acționeze preventiv, ca în alte situații. „De data aceasta, guvernării nu au părut deloc preocupați de o eventuală degenerare a lucrurilor, pe de o parte încurajând venirea unui număr imens de tineri, pe de altă parte Siguranța statului neluând aparent vreo măsură informativă prealabilă, așa cum a făcut în absolut toate cazurile anterioare. Bunăoară, în primăvara lui 1927, cu ocazia aniversării unirii Basarabiei cu România, când s-au îndreptat câteva sute de studenți spre Chișinău — oraș plin de evrei —, au știut să preîntâmpine orice dezordine, utilizând impresionante forțe polițienești, nelăsând intrarea trenului în gara Chișinău, până nu s-au luat măsuri de ordine, în vreme ce o altă garnitură a fost întoarsă la Iași.“ Că cele ce s-au întâmplat atunci au fost de importanță națională o probează însuși faptul că Ministerul Instrucțiunii, Ministerul de Interne și chiar Consiliul de Miniștri au făcut anchete și analize asupra evenimentelor. „Consiliul de Miniștri din 14 decembrie 1927 a recunoscut o parte din vinovăția ce-i aparținea, cu toate acestea, nu a aplicat sancțiuni și măsuri disciplinare decât organelor administrative locale, pe 17 decembrie fiind demiși prefectii de poliție Alexandru Bunescu (din Oradea) și lt.col. Al. Stătescu (din Cluj), în vreme ce prefectul județului Bihor — Emil Lobonțiu — a fost înlocuit. Totodată, au fost destituiți din funcții Ioan Chifor (director de poliție la Cluj), Eugen Cloanță (inspector de poliție la Cluj), Gheorghe Poruț (comandantul sergenților de stradă din Cluj), Avram Faragău și Ioan Colț (subcomisari la Cluj). În schimb, cel care a autorizat și a oferit facilități pentru desfășurarea congresului — subsecretarul de stat de la Interne, Gh. Tătărescu — nu s-a simțit responsabil

de nimic, rămânând în post deși i s-a cerut demisia.“ Cu alte cuvinte, ca de fiecare dată în România, când au loc manifestări antisemite, se iau jumătăți de măsuri.

Deznodământul, documentat arhivistic, a fost unul cel puțin îngrijorător. Distrugerii materiale, dar și agresiuni fizice împotriva evreilor. Ceata tinerilor creștini mult prea ortodocși s-a dat la cionăgirea evreilor. Istoricul încearcă refacerea evenimentelor pe baza documentelor. Luciditatea și cumpănirea prevalează în nararea acțiunilor vădit antisemite, în care spontaneitatea distructivă s-a bucurat de susținerea unor actori bine pregătiți dinainte. „În seara de 5 decembrie, după încheierea sesiunii din acea zi, studenții au ieșit pe platoul din fața Teatrului, încingând o «horă românească», într-un vacarm pe măsură. Acesta a fost, de altfel, momentul în care se produce un incident real sau imaginar, poate chiar provocat. S-a invocat atunci faptul că, de la ultimul etaj al Hotelului Park, ar fi fost aruncată o piatră în studenți, de către evreul Keller (o altă sursă susține că era apă fiartă). În felul acesta, «provocați», studenții naționaliști au început să se «răzbune», luând la bătaie mai mulți evrei întâlniți în cale. Este de altfel momentul în care s-au declanșat violențele contra evreilor orădeni, și nu numai, acestea derulându-se până în după-amiaza zilei următoare. Au fost ore în care haosul a dominat Oradea, studenții naționaliști devastând sinagogile, locuințele și prăvăliile evreiești, pentru că s-au găsit la mai tot pasul «binevoitori» care să indice cu precizie aceste locații.“ Au urmat alte distrugerii sau agresiuni fizice în unele din localitățile aflate pe traseele de întoarcere ale studenților.

Istoricul se pronunță cu precauție asupra bilanțului. „Chiar dacă nu au fost israeliți asasinați, iar în presa românească a vremii aceste violențe s-au impus sub termenul gazetăresc de «tulburările de la Oradea»..., deși presa românească a minimalizat consecințele, iar cea de limbă maghiară poate a exagerat, au fost rănite, totuși, peste o sută de persoane, câteva chiar cu răni grave.“ Cu toate acestea, cele întâmplate atunci reprezintă un moment de referință în istoria antisemitismului din România. Este vorba despre trecerea de la discursul incitator la acțiune. După Oradea, așa cum am menționat, au urmat localitățile: Huedin, Cluj, Ciucea, Războieni, Brașov, Timișul de Jos, Predeal, Ghimeș, Târgu Ocna, Chișinău, Iași, București.

Acest volum vine astfel și readuce în actualitate un subiect din domeniul relațiilor interumane mult prea mult timp ocultat. *Pogromul itinerant* nu a avut darul de a trezi în epocă o puternică reacție de împotrivire din partea intelectualilor sau a societății civile. Astăzi la aproape 90 de ani de la cele petrecute, putem considera că lipsa de viziune, reacția poate timorată a comunităților evreiești în fața unei violențe întreținute de stat au prefigurat posibilitatea Holocaustului. Numai că istoria nu se scrie cu „dacă“, dar din istorie se pot învăța multe!

ALEXANDRU FLORIAN

Institutul Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel“

EFECTUL „TRIANON“ ȘI VIOLENȚELE ANTISEMITE DIN ROMÂNIA (decembrie 1927)

Sfârșitul primului război mondial a adus Vechiului Regat al României realizarea dezideratului de unitate națională prin alipirea unor teritorii ce aparținuseră până atunci Imperiului Habsburgic și Rusiei (Transilvania, Basarabia și Bucovina). Astfel, noul stat — care aproape că și-a dublat teritoriul și populația — s-a văzut pus în fața unor probleme deosebit de complexe, inerente oricărui fapt de asemenea amploare și semnificație politico-socială, pentru că se evidențiază de acum nu numai o substanțială diversitate în ceea ce privește structura etnică și confesională, dar și semnificative inegalități regionale din punct de vedere social, economic și cultural.

Și cum epoca era dominată parcă de obsesia „unității“, în contextul unui stat puternic centralizat, factorii politici de decizie s-au văzut puși în situația de a regândi „domeniul național“, elaborând — uneori în formule ambigue — așa-zise strategii de integrare într-o formulă statală cât mai omogenă, românească. În acest context, problema alterității devine una dintre preocupările majore, evoluând în strânsă legătură cu teoria „dominării“, conform căreia minoritățile etnice și confesionale trebuie să suporte o triplă alienare: politică, economică și culturală. Deși, la presiunea factorilor internaționali¹, acest deziderat nu a căpătat forma unei doctrine explicite, cu teoretizări clare și directive de împlinit, prinse în eventuale articole de lege, el și-a făcut, însă, mereu simțită prezența în formule mai mult sau mai puțin obscure, în mai toate marile decizii politice din perioada interbelică.

¹ În cadrul Conferinței de Pace, fusese constituită o Comisie a noilor state și minorități, care a elaborat un tratat al minorităților „de rasă, limbă și religie“, semnat de delegația României la 9 decembrie 1919. Acest lucru a constituit o condiție prealabilă a recunoașterii frontierelor, România angajându-se că va acorda minorităților același tratament ca în cazul majorității. Vezi, printre altele, József Galántai, *Trianon and the Protection of Minorities*, Budapest, Corvina Books, 1992; Romulus Seișanu, *Principiul naționalităților. Originile, evoluția și elementele constitutive ale naționalității. Tratatul de pace de la Versailles, Saint-Germain, Trianon, Neuilly-sur-Seine, Sèvres, Lausanne. Studiu istoric și de drept internațional public*, ed. C. Schifirneț, București, Edit. Albatros, 1996.

Cum de la sine se înțelege, nu vom intra în complexitatea acestui fenomen, de altfel încă dificil de sistematizat, deși câteva tentative nu au lipsit, prin abordarea a ceea ce în perioada interbelică s-a impus prin conceptul de *românizare*, cu referință la Transilvania în sensul ei cel mai larg.² Contrapus încă din 1918 mai vechii noțiuni de „maghiarizare“, cei doi termeni nu au presupus, însă, aceleași tipuri de acțiuni, și nici finalități, ci dimpotrivă. În vreme ce maghiarizarea a avut ca fundament, în vechea Ungarie post-1867, un proces asimilaționist care să atingă și să implice toate minoritățile naționale, în principal printr-o asimilare culturală, care să le confere o proeminență și înflăcărată conștiință națională maghiară, determinându-le totodată la o puternică loialitate față de stat, *românizarea* a vizat în mod accentuat excluderea minorităților de la tot ce ținea de mecanismele fundamentale ale vieții statale (guvern, armată, diplomație, administrație, justiție), în temeiul sloganului: „România este a românilor“.

Așadar, dacă în cazul maghiarizării se poate vorbi de o „alianță“ *sui generis* între vechea clasă politică din Ungaria și diversele naționalități din rândurile cărora numeroși lideri au fost cooptați la guvernare, românizarea a vizat excluderea non-românilor, îndeosebi a maghiarilor și evreilor, precum și a oricăror urme — chiar și simbolice — ce țineau de trecutul regiunii. Asta a presupus, printre altele, instalarea în spațiul intracarpatic a unui numeros corp funcționăresc venit din Vechiul Regat, cu atitudini și mentalități greu de armonizat cu ale localnicilor, care a pus în practică des-maghiarizarea. În acest context, ideea „românizării“ a devenit obsedantă, iar presa vremii o evidențiază cât se poate de pregnant. Sute și chiar mii de articole din periodicele transilvane românești aveau ca temă prezentarea „primejdiei minoritare“, pe bază de statistici și programe reparatorii. Ziarul *Dacia Nouă* (titlu cât se poate de sugestiv) propunea aproape număr de număr, prin anii 1932-1934, aplicarea lui *numerus clausus* în toate domeniile, românilor revenindu-le proporționalitatea de 75%, ceilalți mărginindu-se la beneficii în branșe mai puțin tentante pentru națiunea dominantă, pornindu-se și de la „principiul“ că „ungurii și jidanii sunt cele mai periculoase elemente de pe glob“³.

Iar un asemenea fenomen trebuie invocat și în cazul Bucovinei⁴, dar mai ales al Cernăuțiului, care fusese considerat de către comunitatea germanofonă, de la finele secolului XIX până la prima conflagrație, drept o „mică Viena“, sintagmă

atribuită fără nici o exagerare. Însă trebuie evidențiat faptul că prezența evreiască în acest oraș cosmopolit era mai mult decât dominantă, având chiar o notă specială din punct de vedere cultural.⁵ Cernăuțiul era nu numai un puternic centru sionist, în care a înflorit și socialismul („Bund“), ci mai mult, aici s-a dezvoltat o literatură proprie evreiască, de limbă idiș, și, nu întâmplător, tot aici s-a ținut în 1926 primul congres mondial al acestui idiom⁶, fenomen lingvistic singular, apreciat de unii ca fiind un soi de jargon, de alții ca o „limbă revoluționară“ de la finele veacului XIX, dar care a însemnat, în fond, un mijloc de transmitere a tradiției evreiești, idișul devenind vectorul unei bogate literaturi.

În aceste împrejurări, devin explicabile eforturile de românizare și a acestui important centru urban bucovinean, ele fiind vizibile îndeosebi în mediul universitar, unde aspirații români la o poziție academică elevată intrau în concurență cu purtătorii unei „culturi imperiale“, precum cea germană. Este și motivul pentru care, imediat după redeschiderea Universității din Cernăuți, bunăoară, și în perioada când se făceau cooptările cadrelor didactice, s-au declanșat puternice atacuri antisemite contra unor profesori ai vechii universități germane, intelectuali de certă valoare științifică și care și-au declarat intenția de a rămâne și în actuala formulă de Alma Mater, în curs de masivă românizare.⁷

Însă, peste acest fundal general, s-au suprapus încă multe alte elemente specifice perioadei imediat postbelice, dar s-au reactivat altele, ale unei României tardiv modernizate, care, bunăoară, a dezvoltat încă de la fondarea ei constituțională un antisemitism nu neapărat de import, cât mai ales ca o formă de profilaxie în fața unor primejdii la limita dintre real și imaginar, deși temerile puse în discuție au fost, cel mai adesea, de sorginte obiectivă, de natură economică. Pentru că, în România, progresul capitalismului (ca suport solid al modernizării), care înseamnă mult mai mult decât economia de piață, se făcea simțit cu greutate și în ritmuri nu tocmai în acord cu spiritul epocii, ceea ce totuși ne-ar putea îndemna să punem sub semnul întrebării generalizarea rațiunilor economice ale antisemitismului, așa cum apare în mod preponderent, uneori chiar exclusiv, în discursurile din a

² Vezi Irina Livezeanu, *Cultural Politics in Greater Romania. Regionalism, Nation Building & Ethnic Struggle, 1918-1930*, Ithaca and London, Cornell University Press, 1995, p. 129-187. Un subcapitol special asupra „românizării“ are Vladimir Solonari, *Purifying the Nation. Population Exchange and Ethnic Cleansing in Nazi-Allied Romania*, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 2010, p. 237-263, însă cu referire doar la politica antievreiască din vremea regimului Antonescu.

³ Vezi îndeosebi *Dacia Nouă*, II, 1933, nr. 92 (4 mai), p. 1; III, 1934, nr. 239 (1 nov.), p. 2.

⁴ Vezi excelenta lucrare a Mariane Hausleitner, *Die Rumänisierung der Bukowina. Die Durchsetzung des nationalstaatlichen Anspruchs Grossrumäniens 1918-1944*, München, R. Oldenbourg Verlag, 2001.

⁵ Din bogata literatură, vezi: *An der Zeiten Ränder. Czernowitz und die Bukowina. Geschichte, Literatur, Verfolgung, Exil*, Hrsg. von Cécile Cordon und Helmut Kusdat, Wien, Theodor Kramer Verlag, 2002; Florence Heymann, *Le Crépuscule des lieux. Identités juives de Czernowitz*, Paris, Stock, 2003; *Die Geschichte einer untergegangenen Kulturmetropole*, Hg. von Helmut Braun, Berlin, Links Verlag, 2005; *Gelebte Multikulturalität. Czernowitz und die Bukowina*, Hrsg. von Victoria Popovici, Wolfgang Dahmen, Johannes Kramer, New York, Bern, Frankfurt/M., Peter Lang Verlag, 2010 ș.a.

⁶ Jean Baumgarten, *Le Yiddish, histoire d'une langue errante*, Paris, Albin Michel, 2002; Max Weinreich, *History of the Yiddish Language*, 2 vol., YIVO Institute for Jewish Research, 2008 (prima ediție, în idiș, *Geshikhte fun der yidisher shprakh*, a apărut tot la YIVO, în 1973); *Czernowitz at 100. The First Yiddish Language Conference in Historical Perspective*, ed. Kalman Weiser, Joshua A. Fogel, Lanham, New York, Toronto etc., Rowman & Littlefield Publishers, 2010.

⁷ Vezi *Antisemitismul universitar din România (1919-1939). Mărturii documentare*, ed. Lucian Nastasă, Cluj-Napoca, Edit. ISPMN/Kriterion, 2011, p. 44-46.

doua jumătate a secolului XIX, cărora li s-a asociat inițial un concept științific — cel de *rasă* — ce a fost exploatat într-o asemenea manieră, încât a devenit pseudo-științific. Și, poate nu întâmplător, noțiunea de „antisemitism“ a fost consacrată în spațiul german abia în ultimul pătrar al veacului XIX de către Wilhelm Marr, în asociere cu termenul de *rasă*⁸, acesta fiind, de altfel, și fondatorul unei Ligi Antisemite (1879)⁹, după al cărei model se vor mai crea și altele în Europa.

Fără a intra în detalii asupra acestui fenomen cu rădăcini atât de îndepărtate, care poate fi sintetizat în formula „ura față de evrei“, se cuvine, totuși, a remarca din capul locului faptul că perspectiva economică a antisemitismului — iar, ca un corolar, cea demografică — este mult prea exclusivistă, în esență mecanicistă, care răspunde într-adevăr la numeroase întrebări, acoperă o sumedenie de realități, în anumite contexte pare a fi chiar logică, dar, din păcate, lasă fără explicații multe alte ipostaze, nu mai puțin importante. Este și motivul pentru care s-a apelat la un adjuvant precum noțiunea de *rasă*, pentru a împărți lumea nu pe temeuri biologice, ci dintr-o pseudo-științifică perspectivă calitativă, ierarhică, în care unii s-au considerat „superiori“, iar alții au devenit, *volens nolens*, „inferiori“¹⁰. În felul acesta, antisemitismul interbelic a fost — printre altele — și rezultatul deplasării terenului de conflict ideologic dinspre câmpul social spre cel rasial, deschizându-se astfel perspectiva practicii genocidare, a holocaustului.

Pe de altă parte, trebuie remarcat faptul că, nu întâmplător, antisemitismul s-a inflammat mereu îndeosebi în perioadele de scădere sau de stagnare economică, evreii devenind, de fapt, „țapii ispășitori“ ai tuturor nenorocirilor, pe această temă existând chiar și o teorie destul de bine articulată (*the scapegoat theory*), asociată perfect cu o alta, aceea a „amenințării“, pentru că, de regulă, crizelor economice li se asociază și crizele naționale. De altfel, este și motivul pentru care mai toate traumele din ultimul pătrar al secolului XIX european sunt relaționate cu evreii, atât cele de natură politică, dar mai ales cele de ordin economic și social, întrucât acestea din urmă sunt cele mai vizibile la nivelul maselor, cele mai rapid percepute. Se explică, totodată, cum în asemenea perioade au înflorit, pentru unele medii politice, veritabile „afaceri cu antisemitismul“, pentru a ieși din anonim, sintagma inventată nu de noi și nicicum de dată recentă, de vreme ce a circulat de peste un veac termenul german de *Geschäftsantisemitismus*.

Așa se face că furia indivizilor „prelucrați“ din perspectivă naționalistă a fost îndreptată în principal spre evrei, deopotrivă în anii crizelor economice din

1899-1901 și 1929-1933, dar și după „catastrofe“ de ordin național, cum ar fi înfrângerea Franței și pierderile ei teritoriale în 1871, ori după capitularea Germaniei în Primul Război Mondial, destrămarea Imperiului Habsburgic și tragedia Ungariei de la Trianon, Comuna de la Budapesta, din martie-august 1919, în care evreii avuseseră un rol important¹¹, revoluția bolșevică din Rusia, care a dus la prăbușirea Imperiului Țarist și războiul civil ș.a.m.d.

Numai că antisemitismul din România interbelică nu se pliază pe aceste — să zicem — „modele“ de dezechilibre naționale sau destrămări de imperii, ci pe fundalul unei veritabile euforii naționale, ceea ce ar putea constitui un paradox. Dar este, totodată, adevărat că victoria din Primul Război Mondial a venit oarecum pe neașteptate în cazul României, după ce mai totul părea în defavoarea ei, iar beneficiile teritoriale întreceau cu mult așteptările. Poate că de aceea noul stat rezultat din actul de la 1 decembrie 1918 pare să fi fost, într-o primă etapă, o creație precipitată, pentru că nimeni nu se aștepta nici la începutul conflagrației, nici odată cu intrarea țării în război la o asemenea dimensiune a unificării. În aceste împrejurări, am putea spune că asistăm acum și la un fel de „beție a succesului“, în care mulți dintre marii câștigători (de orice natură) își pierd, pur și simplu, capul, pentru că ar fi trebuit să se manifeste, în primul rând, o veritabilă strategie de gestionare a noilor tipuri de puteri dobândite. Astfel, sfârșitul conflagrației și realizarea aspirațiilor naționale, pe lângă entuziasmul general, au dat frâu liber mai curând patimilor, vechilor rivalități politice, invidiilor, intoleranței, în chiar interiorul aceluiași corp etnic. În temeiul decretului regal nr. 441 din 21 ianuarie 1919, de exemplu, toți profesorii universitari care avuseseră o „atitudine antinațională“ au fost suspendați din învățământ, marginalizați din punct de vedere politic.¹²

Cu alte cuvinte, chiar la nivelul elitelor autohtone, spiritul revanșard, politicanismul, conturarea unor noi grupuri de presiune, jocul de culise și acțiunile oculte, patimile și animozitățile le-au lăsat impresia contemporanilor că societatea românească nu era capabilă să-și utilizeze rațional resursele pentru marile provocări ce ar fi urmat Marii Uniri. În plus, se constată și activarea unor antagonisme conjuncturale, unele de esență xenofobă, dar care vor duce la definirea a măcar două dintre argumentele antisemitismului imediat postbelic: lipsa civismului, prin

⁸ Wilhelm Marr, *Der Sieg des Judenthums über das Germanenthum. Vom nicht confessionellen aus betrachtet*, Bern, R. Costenoble, 1879, 50 p. Pentru un cadru general: *The German Invention of Race*, ed. Sara Eigen, Mark Larrimore, State University of New York Press, 2006.

⁹ Vezi Moshe Zimmermann, *Wilhelm Marr. The Patriarch of Anti-Semitism*, New York, Oxford, Oxford University Press, 1986.

¹⁰ Iar „beneficiile“ pe lungă durată se văd în lucrarea lui Eric D. Weitz, *A Century of Genocide. Utopias of Race and Nation*, Princeton and Oxford, Princeton University Press, 2003.

¹¹ Vezi W. McCagg, *Jews in Revolution. The Hungarian Experience*, în *Journal of Social History*, XXVIII, 1972, p. 78-105. Consiliul Național rezultat în urma revoluției de la Budapesta, la finele lui octombrie 1918, număra opt evrei dintr-un total de 20 de membri, iar primul guvern revoluționar avea trei miniștri (din 10) cu strămoși israeliți (printre care și pe Oszkár Jászi, originar din Careii Mari). Însă nu era ceva neobișnuit pentru Ungaria, pentru că mai multe guverne maghiare din epoca Imperiului au avut ca ministru de Justiție un evreu (pe Vilmos Vázsonyi), iar alți israeliți converțiți ocupau poziții importante (cum ar fi, de pildă, Samu Hazay, care a fost ministru al Apărării în vremea Primului Război Mondial). Cf. Raphael Patai, *The Jews of Hungary. History, Culture, Psychology*, Detroit (Michigan), Wayne State University Press, 1996, p. 282-441 (pentru istoria evreilor din Ungaria începând cu emanciparea lor).

¹² Vezi Lucian Boia, „Germanofilia“. *Elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial*, București, Edit. Humanitas, 2009.

așa-zisa neparticipare sau slaba contribuție a evreilor la efortul de război, aceștia fiind doar profitorii; faptul că evreii ar fi propovăduitori ai bolșevismului și ar răs-pândi spiritul revoluționar.

De altfel, este și motivul pentru care analiza antisemitismului din România între cele două războaie mondiale comportă investigații complexe, el manifestându-se nu întotdeauna unitar la scara întregii societăți, ci vizând diverse paliere ale vieții statale și anumite segmente sociale, în care, de cele mai multe ori, nu confruntarea politică sau economică pare a fi resortul (ca în cazul altor țări) — deși declarativ ele par a fi dominante —, ci mai curând spațiul cultural, acolo unde se elaborau ideologii, curente artistice, mentalități, modele de conduită etc., fiind așadar atașat mai ales mediului intelectual, un soi de creuzet în care s-au plămădit tot felul de argumente pentru a obstrucționa, mai mult sau mai puțin obscur, un grup uman definit pe temeiul atașamentului confesional, și nu pe cel de ordin național sau de cetățenie.

Pe de altă parte, se cuvine invocat și faptul că avem de-a face cu evidente disparități în ceea ce privește distribuția potențialului antisemit nu doar în câmp social (încă necuantificat), cât mai ales în spațiul geografic. Or, se poate constata lesne că Marea Unire a generat o contaminare puternic antisemită a unor teritorii care anterior cunoscuseră concordia interetnică și interconfesională, anti-iudaismul dovedindu-se, în aceste noi spații românești, îndeosebi în Bucovina și Transilvania, chiar mai vehement și mai agresiv în anumite împrejurări decât în „leagănul“ lui extracarpatic. De pildă, nu întâmplător, antisemitismul a fost potențat în mediul universitar clujean odată cu stabilirea aici, în 1919, a lui Ion Cătuneanu, originar din capitala României, cu studii juridice la București și Berlin, înfocat susținător al studenților național-extremiști, de altfel unul dintre fondatorii Ligii Apărării Național-Creștine în 1923 și al unui organ de expresie vehement anti-evreiască, *Acțiunea Românească*.

În acest context, cartea de față vine să întregască și să nuanțeze unul dintre momentele extreme de manifestare antisemită din perioada interbelică, petrecut la începutul lunii decembrie 1927, cu ocazia desfășurării la Oradea a congresului Uniunii Naționale a Studenților Creștini din România. Istoriografia de până acum — de altfel, deloc bogată în ceea ce privește acest eveniment¹³ — oferă doar câteva

¹³ Mai semnificativ: Gabriel Moisă, „Manifestările studenților participanți la Congresul Național Studențesc de la Oradea (4-6 decembrie 1927)“, în *Ziridava*, XXI, 1998, p. 299-308; *idem*, „Tulburări antisemite în Oradea anul 1927“, în *Crisia*, XXXVIII, 2008, p. 189-197, cu o versiune în engleză, „Integration difficulties or the consequences of ideological extremism: Oradea, 1927“, în *Revista Română de Geografie Politică*, XV, 2013, nr. 1, p. 56-65 (în fapt, unul și același studiu, care nu depășește tonul presei românești a epocii, cu iz naționalist, evident mai ales la p. 195-196); Carol Iancu, *Evreii din România. De la emancipare la marginalizare, 1919-1938*, trad. de Țicu Goldstein, București, Edit. Hasefer, 2000, p. 192-198 (ediția franceză a apărut în 1996); Mária Újvári, *Evenimentele din decembrie 1927 în paginile cotidianelor clujene*, în volumul *File din istoria evreimii clujene*, II, ed. Silvia Mitricioaei, Cluj-Napoca, Edit. Mega, 2014, p. 157-184.

reperre mai curând empirice, factuale, fără o analiză circumstanțială, care să ne ofere un tablou ce să depășească deja plătitudinea violențele antisemite interbelice, îndeosebi a celor petrecute în mediul universitar românesc al epocii. Invoc nevoia unei asemenea extensii analitice, pentru că, prin locul unde s-a decis ținerea congresului amintit, prin sprijinul și facilitățile acordate studenților de către guvernul de atunci, prin maniera în care s-au petrecut violențele și prin obiectivele vizate, implicarea în aceste evenimente — *de facto* sau la modul declarativ — a celui mai important grup etno-cultural din regiune (maghiarii), anchetele ulterioare ale autorităților și felul în care s-a pronunțat justiția, ecurile în plan extern, precum și contextul intern și internațional, toate acestea — dar și altele — au transformat manifestările de la Oradea, prin extinderea agresiunilor antisemite și în alte locuri, într-un moment-cheie, atât în ceea ce privește relațiile României cu interlocutorii de peste hotare, acțiunile individuale ale unor state (îndeosebi ale Ungariei în cadrul Ligii Națiunilor, dar și pe lângă guvernul Marii Britanii), cât și evoluția atitudinii față de evreii de la noi, în perioada imediat următoare punându-se accentul pe organizarea politică și pe recalibrarea raporturilor de forță între diversele grupări de extremă dreapta, dar și în ceea ce privește relațiile acestora cu partidele politice de factură democratică.

Antisemitismul universitar al anilor 1920

Vocația Universității este organic legată de ideea unei anume transcendente a spiritualității, a culturii și științei, a cunoașterii teoretice, această instituție constituind fundamentul întregului angrenaj cultural național, cu o fizionomie mai bine conturată în direcția formării elitelor intelectuale. Nu întâmplător, Universitatea — în accepțiune clasică — s-a dezvoltat sub tutela unei discipline atotcuprinzătoare precum filosofia, alături de care treptat au înflorit materii cognitive, speculative, mai curând teoretice decât practice, atașate diverselor ideologii ori idealuri civilizatoare, care transmiteau principalele achiziții ale trecutului și sintetizau sistematic noutățile de orice fel. Așadar, într-o logică măcar formală, instituțiile de învățământ superior par a-și fi asumat de timpuriu o menire universalistă, fiind deschise oricui, contribuind astfel la transformările sociale și politice asociate cu modernitatea.

Deși acest atribut fundamental trebuie să le fie conferit, indiscutabil, și universităților românești, evoluția lor pare să fi fost însoțită de nenumărate sincope, neîmpliniri, chiar răbufniri discriminatorii, printre acestea din urmă cuvenindu-se a include și promovarea *antisemitismului*, care a început cu *discursul* contra evreilor, a continuat cu prevederile *restrictive* de la finele veacului XIX¹⁴, trecându-se

¹⁴ Este vorba de prevederile Legii învățământului secundar și superior din 1898 (cunoscută și sub sintagma de „legea Spiru Haret“), care nu-i admitea pe evrei în sistemul educativ de stat, decât în limita locurilor disponibile și numai plătind o taxă, al cărei quantum nu era de neglijat.

la ghetozarea amfiteatrelor, și a sfârșit prin aplicarea așa-numitului principiu *numerus nullus*¹⁵.

Iar în toată această succesiune, un rol important, dacă nu cumva chiar unul determinant, a jucat intelectualitatea autohtonă — câtă a existat de pe la mijlocul secolului XIX până la debutul celui de-al Doilea Război Mondial —, care, fără a oferi cine știe ce proiecte viabile de construcție ori reformare statală, capabile să mobilizeze realmente o societate dizarmonică în multe dintre segmentele ei, a considerat că principala pârgie a progresului ar putea fi *naționalismul* sau — mai nuanțat — *românismul*, care în fapt a alimentat și consolidat în profunzime etosul așa-zis național, prin apel la tradiție, la „puritatea rasei“ etc., sprijinindu-se mai curând pe valorile promovate de o Biserică Ortodoxă profund retrogradă și obedientă puterii politice, care nu a pus nici cel mai mic preț pe educație ca factor esențial al progresului, dar care cultiva până la exacerbare superstițiile, practicile oculte, docilitatea, fără cel mai mic apetit mobilizator și responsabilitate față de corpul păstorit, față de chestiunile sociale ale celor nevoiași ori față de starea morală a seminției. Această stare de lucruri a fost oarecum perfid întreținută de Biserica Ortodoxă, care și-a văzut, mai ales de la Al.-I. Cuza încoace, zdruncinată întâietatea în stat, prin acel efort curajos de modernizare și prin secularizare. Cum România modernă tindea spre laicitate, asemenea multor state vest-europene, Biserica Ortodoxă a acceptat mai mult de nevoie un aparent plan secund, întreținându-și însă discursul în direcția primordialității conservării și promovării „fibrei“ naționale, totodată bătându-și drumul prin societatea românească cu fel de fel de atitudini antimoderne — printre care antisemitismul, opoziția la francmasonerie¹⁶, obscurantismul etc. —, pentru a-și afirma necesitatea, chiar supremația.

În fapt, Biserica Ortodoxă s-a dovedit o frână în evoluția măreață a națiunii, permițând sau îndemnând la intoleranță religioasă, și nu întâmplător cohorta antisemiților de la noi — cea activă și chiar violentă — număra în cadrul ei numeroși studenți teologi și preoți creștin-ortodocși, naționalismul românesc dovedind un puternic pigment confesional. Pentru că mai ales în perioada interbelică li se poate asocia indiscutabil extremismul de dreapta de la noi, dacă nu un soi de fanatism religios, atunci măcar un oarecare entuziasm în această direcție. Iar în tot acest context, Biserica Ortodoxă nu a făcut gesturi semnificative pentru calmarea pornirilor anti-evreiești, ci, dimpotrivă, a contribuit chiar la agitărea spiritelor. De altfel, mișcarea de extremă dreapta de la noi (orice denumire va fi purtat: Liga Apărării Național-Creștine, Legiunea Arhanghelului Mihail, Mișcarea Legionară, Garda de Fier etc.) a evoluat având Biserica Ortodoxă nu doar în umbră, ci alături, uneori

chiar în avangardă.¹⁷ Apoi, nu întâmplător, cea mai agresivă grupare de extremă dreapta purta numele de Legiunea Arhanghelului Mihail, tocmai pentru a sugera esența teologică și confesională a antisemitismului. Asta înseamnă că societatea românească nu s-a secularizat complet, iar prin prevederile Constituției din 1923 (art. 22), care proclama Biserica Ortodoxă drept „dominantă“, s-au redus simțitor efectele emancipării evreilor. Dacă am fi avut o laicizare, cu siguranță că s-ar mai fi diminuat și potențialul antisemit.

Astfel, s-a ajuns ca și în mediul universitar să se îmbine antisemitismul de natură „creștină“ (de ordin teologic) cu cel politic și cu cel cultural. Asta explică de ce procesiunile religioase erau nelipsite, cu ele se deschideau cursurile universitare în fiecare toamnă, toate manifestările studențești de extremă dreapta — și nu numai — debutau prin rugăciuni publice, slujbe de binecuvântare, „sfinții“ își făceau loc în titulatura diverselor asociații sau grupări politice, ei „patronau“ tot felul de evenimente, aniversări, comemorări etc., lucruri explicabile, de vreme ce mulți studenți teologi și preoți aveau cu convingere la tot felul de mișcări, dar mai vizibil la cele antisemite. Iar această atmosferă era întreținută și de unii profesori universitari, care, cel puțin teoretic, ar fi trebuit să ofere tineretului o altă perspectivă asupra convingerilor religioase, una în care să domine dragostea și nu ura ori militantismul agresiv. Bunăoară, la Universitatea din Cluj, Marin Ștefănescu — profesor de istoria filosofiei și logică — afișa o religiozitate desuetă și chiar ridicolă. Ajuns profesor în inima Ardealului mai puțin prin meritele profesionale, cât mai ales prin cele „patriotice“, Marin Ștefănescu le-a părut multora dintre colegi nu tocmai întreg la minte, manifestând un naționalism deșănțat și păgubos (sub haina unui misionarism cultural)¹⁸, chiar agresiv, dublat de o religiozitate exagerată în manifestare și expresie. Iar sub aspectul acestei atitudini din urmă, ar fi multe de spus, pentru a evidenția mai curând până unde poate merge fanatismul, mai ales cel de paradă: de pildă, își începea cursul rostind în genunchi „Tatăl Nostru“, în fața unui amfiteatru plin de studenți, comportându-se în toate și pretutindeni ca un propagator militarist al ortodoxismului, cam la fel cum procedase pe front în anii conflagrației mondiale.

Asta pe când majoritatea elementelor non-românești (îndeosebi evreii) — active și întreprinzătoare, motiv pentru care și erau apreciate ca o veritabilă clasă de mijloc — s-au afirmat în competiția pe piața liberă, concurențială, devenind purtătoare ale etosului burghez, ale modernității, promovând valori și forme comportamentale evident raționale, utilitariste, care să aducă prosperitate, dar și mesaje ce țineau de idealurile umane liberale. Peste toate, în afara forței lor competitive

¹⁵ Vezi *Antisemitismul universitar din România (1919-1939). Mărturii documentare*, ed. Lucian Nastasă, Cluj-Napoca, Edit. ISPMN/Kriterion, 2011.

¹⁶ Francmasoneria fiind strâns legată de epoca modernizării, de evoluțiile liberale ale societății, impunând — acolo unde se dezvoltă — limitarea influenței Bisericii asupra maselor, prin difuzarea și însușirea spiritului laic.

¹⁷ Vezi, de altfel, o excelentă analiză la Mirel Bănică, *Biserica Ortodoxă Română. Stat și societate în anii '30*, Iași, Edit. Polirom, 2007.

¹⁸ Cf. Lucian Nastasă, „Lucian Blaga și «oratoria găunoasă» a lui Marin Ștefănescu“, în *Apostrof*, XXIV, 2013, nr. 10 (281), p. 15-18.

pe piața liberă a concurenței, în profesii moderne și aducătoare de plusvaloare, evreii au arătat multă deschidere spre investițiile — aparent riscante — în domenii noi sau novatoare, precum industria culturală, presă, edituri, cinema, mulți dintre ei fiind promotorii sau măcar colportorii sistemelor de idei și practici intelectuale ale modernității în domeniile politice, cultural-estetice, literare, filosofice de la noi. Este și motivul pentru care, probabil, unii evrei din categoria celor moderați din punct de vedere religios ori laicizați s-au dovedit deosebit de interesați și marcați de utopiile universalist-laice (francmasonerie, liberalism, socialism, comunism), asta și în virtutea promisiunii abolirii tuturor tipurilor de discriminare, fapt care, evident, i-a interesat mai mult pe evrei decât pe creștini. Nu întâmplător, ideologiile universaliste au fost privite de evrei ca antecamere ale integrării, în vreme ce ideologiile antisemite au făcut mereu referință la construcțiile anti-universaliste.

Așa se face că antisemitismul se dezvoltă la noi cam odată cu evoluția ascendentă a mediului intelectual, contribuind și la realizarea unor coeziuni de grup, îndeosebi în mediul universitar. Pentru că, în dezvoltarea acestui puternic spirit comunitar, antisemitismul a fost un factor decisiv, care a atras grupuri de tineri spre o nouă mișcare naționalistă și spre propovăduitorii ei. Bunăoară, dezbaterile privind destinul României erau mereu transpuse în termeni politici și raportate la dimensiunea etnică și religioasă, dar și la cea generațională. Principalele teme ale disputelor ideologice, preocuparea mereu actuală și urgentă în concepția unora de a defini și realiza specificul național s-au interferat cu „problema evreiască“, percepută nu doar ca o chestiune politică, economică și socială, ci și ca o problemă vitală a culturii românești.

În acest context, din ultimul pătrar al veacului XIX, antagonismul față de israeliți a fost promovat și teoretizat ca o importantă direcție a naționalismului românesc, *mitul național*, cu componenta sa xenofobă și antievreiască, consolidându-se ca un element dominant al trăirii noastre spirituale. Se și explică astfel cum mai nimic din viața noastră culturală nu a rămas în afara fenomenului antisemit, acest simțământ fiind susținut, dezvoltat, diversificat, literaturizat, „științificizat“¹⁹. Nu întâmplător aflăm în cohorta antisemiților români nume cu mare rezonanță culturală, dintre care trebuie să-i menționăm pe Vasile Alecsandri, B.P. Hasdeu, Cezar Bolliac, Mihai Eminescu, A.D. Xenopol, Vasile Conta, N. Istrati, N.C. Paulescu, Nicolae Iorga, Nichifor Crainic, Octavian Goga, Nae Ionescu ș.a. La fel cum simptomatic se poate constata că școala publică, în general, și universitatea românească au fost cele care au dezvoltat și difuzat cel mai eficient xenofobia și antisemitismul, nu lipsit de semnificație este faptul că, în anul 1895, N. Iorga și A.C. Cuza au pus bazele Alianței Antisemite Universale, poate ca o replică întârziată la Alliance Israélite Universelle, care i-a iritat atât de mult pe români prin susținerea emancipării evreilor de la noi.

Totodată, trebuie să remarcăm cât se poate de categoric faptul că nu a existat, în România, nici o voce cât de cât mai influentă, mai cu autoritate morală și intelectuală care să se opună în mod vehement antisemitismului. Au existat, ce-i drept, atitudini răzlețe, temporare, efemere, dar destul de palide, parcă cu jumătate de gură. Cu alte cuvinte, România nu a produs și, poate, din păcate, nu va produce niciodată un Émile Zola, cu al său celebru text „J'accuse“, din 13 ianuarie 1898, care i-a adus autorului o condamnare și retragerea Legiunii de Onoare, dar care a declanșat, în schimb, un amplu fenomen de reconsiderare a antisemitismului în societatea franceză.

În acest context, nu este de mirare faptul că, de pe la finele veacului XIX, studenții români și creștini căpătaseră un renume numai bun să înspăimânte orice evreu. Arnold Schwefelberg relatează, în memoriile lui, despre spaima imensă pe care i-a pricinuit-o bunicii sale când, prin 1898, nu știe din ce motiv, a strigat în idiș: „Bobă, a ștudent“, bătrâna apostrofându-l apoi, după ce i-a trecut frica, cu peiorativul „șeigheț“ (adică băiat neevreu). De altminteri, memorialistul afirmă, cu acest prilej, că „viața mă și învățase că evreii au dușmani, și în primul rând printre «intelectuali»“²⁰. Și Emil Dorian își amintește cum se juca în curte, pe când avea 4-5 ani, prin 1896-97, în București (unde, pe str. Dudești), și, la un moment dat, mama sa l-a luat repede în casă, pentru că pe stradă tocmai trecea o manifestație studențească, unde se scanda „Jos jidani! Moarte jidanilor!“ Aceasta e prima lui imagine din memorie de genul acesta, asociată cu „zgomotul surd de pietre și de geamuri sparte“²¹.

Pe de altă parte, aprioric trebuie spus că, îndeosebi după Primul Război Mondial și mai ales după impunerea sufragiului universal, asistăm la o evidentă și perfidă de excesivă politizare nu doar a tot ceea ce înseamnă „aparatură de stat“, ci și a corpului profesoral. Mai mult chiar, corpul profesoral pare să devină un soi de „agent electoral“, alături de tagma preoților. În fond, în lumea satelor — cam 80% din populația României fiind rurală —, învățătorul și preotul par a fi cele mai ascultate persoane, ei putând determina electorii spre a vota anumite personaje și formațiuni politice. La fel în cazul profesorilor de învățământ secundar, care în provincie constituiau veritabila elită intelectuală, din rândurile lor fiind cooptați și numeroși jurnaliști locali, ei fiind în fapt educatorii celor care, la 21 de ani, dobândeau dreptul la vot. De altfel, avem de-a face cu un soi de paradox, profesorii fiind seduși, pe de o parte, de idei de stânga, dar și — în aparență contradictoriu — de naționalism, de creștinism, prea puțini fiind cei vehement și argumentat atinși de anticomunism.

²⁰ Arnold Schwefelberg, *Amintirile unui intelectual evreu din România*, ed. Leon Volovici, București, Edit. Hasefer, 2000, p. 30.

²¹ Emil Dorian, *Jurnal din vremuri de prigoană [1937-1944]*, ed. Marguerite Dorian, București, Edit. Hasefer, 1996, p. 115.

¹⁹ William O. Oldson, *A Providential Anti-Semitism. Nationalism and Polity in Nineteenth Century Romania*, Philadelphia, The American Philosophical Society, 1991.

În alți termeni, s-ar putea afirma că mai toate defectele, crizele, neputințele celor aflați la guvernare sau care gravitau în jurul centrelor de putere politică și-au aflat prelungirea și în mediul școlar, mai ales în cel de rang secundar și superior. Pentru că dependența accentuată a acestuia față de puterea politică a fost una reală, puternică și, îndeosebi, perfidă. De altfel, Moses Rosen — șef-rabinul României între 1948 și 1994 — deschide volumul său de amintiri tocmai cu patimile sale de pe la 14 ani, ca elev de liceu, generate de atmosfera antisemită din România anului 1927, dezvoltată de altfel documentar în acest volum. Revoltat de uciderea studentului evreu cernăuțean David Falik și de achitarea asasinului său, studentul creștin Nicolae Totu, Moses Rosen a izbucnit, ca elev de liceu la Fălticeni, spunând că „aceasta este o justiție criminală“. Pârât de colegii martori, unul dintre profesorii cu atitudini antisemite l-a „denunțat“ de „lez-majestate“, motiv pentru care Rosen a fost exmatriculat din școlile statului, fiind arestat și încarcerat chiar de Pesah (19 aprilie 1927), ținut vreo două săptămâni la închisoare, pentru a fi eliberat numai datorită dibăciei unui bun avocat — și intervenției parlamentarilor evrei W. Filderman și Mayer Ebner. Faptul că fusese nevinovat nu a interesat pe nimeni, el rămânând pentru colegi și autorități un soi de „iudeo-comunist“²².

Dintr-o altă perspectivă, se impune constatarea că, peste tot în Europa, procesul modernizării — asociat apodictic liberalismului și economiei de piață — a condus la emanciparea politică, socială și economică a evreilor, acest aspect având valoare de axiomă, fiind validat în practica infraistoriei. Însă nu putem disocia de acest context constatarea — pe care nu trebuie s-o minimalizăm — că România a fost singurul stat european care a refuzat emanciparea propriilor evrei înainte de Primul Război Mondial (cu excepția Rusiei țariste, dacă am integra-o în Europa).

Abnegația și virtuțile dovedite de evrei în anii Primului Război Mondial, cu sacrificii încă nu îndeajuns evidențiate de istoriografia evenimentului²³, deși a trecut deja un veac, confirmau de altfel atașamentul indiscutabil al acestora față de patria care, însă, le refuzase cu obstinație până atunci dreptul la cetățenie, dar nu și pe cel de a satisface serviciul militar și a se jertfi pe „altarul patriei“. Ca și în vremea Războiului de Independență din 1877-1878 sau al celui balcanic din 1913, prin curajul, devotamentul și spiritul de sacrificiu pe front sau în spatele acestuia, israeliții din România mai demontau un mit, cel al neimplicării lor sufletești în momentele-cheie ale edificării națiunii.

²² Moses Rosen, *Primejdii, încercări, miracole*, ed. II, București, Edit. Hasefer, 1991, p. 11-20.

²³ Deși avem o bună platformă de început în volumul *Evreii din România în războiul de reîntregire a țării, 1916-1919*, ed. Lya Benjamin și D. Hîncu, București, Edit. Hasefer, 1996, dar și în lucrările lui Carol Iancu, *Les Juifs en Roumanie. De l'exclusion à l'émancipation, 1866-1919*, Aix-en-Provence, Éditions de l'Université de Provence, 1978 (cu o versiune în limba română datorată lui C. Litman, București, Edit. Hasefer, 1996), și *L'Émancipation des Juifs de Roumanie, 1913-1919. De l'inégalité civique aux droits de minorité*, préface de Charles Olivier Carbonell, Montpellier, Centre de Recherches et d'Études Juives et Hébraïques, 1992 (în românește de Țicu Goldstein, București, Edit. Hasefer, 1998).

Numai că la noi prea puțini au fost dispuși să vadă acest lucru, dimpotrivă, anii Primului Război Mondial potențând chiar mai vechile sentimente antisemite.

Sunt ipostaze despre care se știu mai puține lucruri și care vizează, în principal, situația mizeră a evreilor în intervalul 1915-1918, umilințele de tot felul la care au fost supuși, îndeosebi pe front, ascunse însă publicului larg, pentru că în acei ani funcționa cenzura și nimic din detaliile de acest gen nu scăpa în presă. Spre finele conflagrației, s-a încercat aducerea la cunoștința opiniei publice — îndeosebi internaționale — a nenumăratelor persecuții, vexațiuni și umilințe suferite de evreii din România în timpul conflagrației²⁴, însă cu efecte prea puțin remarcabile, lumea fiind preocupată de cu totul alte lucruri decât de a rememora anii tragici ai războiului. Însă multe mărturii ale evreilor și non-evreilor înregistrează asemenea ipostaze, iar sursele arhivistice confirmă faptul că fluxul memoriei traumatizate a avut motivații profunde.

Din această ultimă perspectivă, evreii au trăit aproape sub teroare în toți anii războiului, îndeosebi aceia din Moldova, neputând să folosească nici măcar limba idiș, acest jargon iudeo-german, pentru că imediat erau catalogați ca fiind de partea inamicului. În plus, după izbucnirea revoluției în Rusia țaristă, acuzațiile de spionaj în favoarea germanilor sunt înlocuite treptat cu altele, adaptate evenimentelor, și anume prin includerea evreilor în categoriile „revoluționari“, „revoluționari străini“ și apoi, „comuniști“. Iar cum România trecuse și printr-o temporară „catastrofă“ națională, prin ocuparea vremelnică a sudului țării și a capitalei de către trupele „Triplei Alianțe“, agravată apoi și de un umilitor tratat cunoscut sub numele de Pacea de la Bufta (7 mai 1918), evident, tot evreii purtau o bună parte din vină. Cu alte cuvinte, până la finele războiului, atmosfera antisemită fusese numai bine întreținută și chiar pregătită pentru altfel de excese.

Dincolo de această situație, se impun deciziile macro-politice, curajul și sacrificiile evreilor în marea conflagrație fiind, totuși, recunoscute, chiar dacă doar cu jumătate de gură uneori. Ceea ce unii prezintă ca fiind o răsplată acordarea cetățeniei evreilor imediat spre finele războiului, nu a fost decât o recunoaștere precipitată a însemnatei lor contribuții la salvarea țării, pentru ca imediat după proclamarea Marii Uniri și încheierea conflagrației, explicitele promisiuni să fie date uitării. Doar intervenția marilor puteri ale vremii, la presiunea organizațiilor evreiești internaționale, au împins, în cele din urmă, România să adopte principiul modern al emancipării israeliților, dar nu fără avataruri. Pentru că, în opinia multora, acordarea cetățeniei evreilor le deschidea calea, acestor „marginali“, și spre o ipotetică concurență în domeniul rezervate până atunci exclusiv românilor creștini (în politică, armată, diplomație, justiție, dar și în funcțiile administrative de stat).

²⁴ Vezi, de pildă, volumul lui S. Bernstein, *Die Judenpolitik der rumänischen Regierung*, publicat în martie 1918 de către Biroul Sionist din Copenhaga, din care fragmente au fost reluate într-o cărțuție sub semnătura aceluiași, intitulată *Les persécutions des Juifs en Roumanie*, Éditions du Bureau de l'Organisation Sioniste à Copenhague [1918].

Așa se face că dezbaterile pe această temă, până la adoptarea Constituției din 1923, au reluat toată gama de argumente antisemite anterioare, în contrapondere cu raționamentele celor care vedeau un nou curs în evoluția semeață a națiunii după Marea Unire și prin emanciparea evreilor, aceștia din urmă — mult mai puțini ca pondere — avându-i însă, în fundal, pe adevărații promotori ai emancipării evreilor de la noi, marile puteri civilizate ale vremii (îndeosebi SUA, Franța și Anglia).

În afara acestui aspect nu lipsit de semnificație, sfârșitul războiului va oferi cadrul ideal, pentru societatea românească, de a se democratiza: are loc o nouă și profundă împroprietărire, este acordat dreptul de vot universal, dispar privilegiile vechii boierimi și ale relicvelor acesteia, care își pierd aproape cu totul și puterea politică etc., ceea ce va conferi mult mai multe șanse fiilor de țărani să accedă la educație, iar, prin intermediul acesteia, să rupă cu lumea rurală, să pătrundă în administrație, armată etc. Cu alte cuvinte, abia de acum putem vorbi de un cadru cu adevărat prielnic pentru generalizarea acțiunii principiului meritocratic, la scara tuturor categoriilor sociale.

În acest context, emanciparea evreilor după prima conflagrație mondială, intrarea lor în cursa pentru reușita socială pe picior de egalitate cu elementul autohton, au fost resimțite de o parte a societății românești ca o nevoie înveterată a israeliților de a predomina. Nu întâmplător, principala bază socială a antisemitismului a fost furnizată de acele grupe a căror situație se deteriorase în noile condiții postbelice și care se aflau adeseori în competiție mai mult sau mai puțin directă cu partenerii israeliți. Altfel spus, deși anii de după emanciparea evreilor ar fi trebuit să fie, dacă nu o perioadă a asimilării acestora în societatea românească, măcar una de aculturație, ținând cont de „pasiunea“ pe care au depus-o pentru reușita integrării sociale, se pare, totuși, că antecedentele socio-istorice, ideologice și, poate, chiar psihologice au concurat la dezvoltarea unei atitudini violent antisemite în anii interbelici. Mai direct spus, emanciparea evreilor nu a însemnat și sfârșitul discriminărilor, ci dimpotrivă!²⁵

Este, însă, evident faptul că, în urma emancipării, generația tinerilor evrei abandonează în bună măsură ideea vechilor îndeletniciri comerciale și manufacturiere, căutând să urce scara socială prin investițiile școlare, îndeosebi de rang superior. În alți termeni, după 1919, evreii au pus mare preț pe reușita personală în noul stat „unitar“ român, iar, în acest context, frecventarea învățământului secundar și universitar putea contribui rapid la ameliorarea integrării sociale, la eliminarea relicvelor vechiului statut de alojeni stigmatizați. Astfel, reformele constituționale și relativa democratizare a societății românești după 1919, prin extinderea bazei electorale, ar fi trebuit să aducă beneficii, avantaje, atât burgheziei, cât și intelectualității evreiești, deschizându-li-se, așadar, în mod teoretic accesul

spre carierele politice și funcțiile publice. Cu alte cuvinte, parcă mai mult ca niciodată, reușita socială părea indisolubil legată de dobândirea competențelor prin investiția școlară.

Dintr-o altă perspectivă, în virtutea contextului prezentat, calea studiilor superioare a fost încurajată, după 1919, atât de extinderea rețelei de centre universitare, cât mai ales a pieței unde o diplomă de acest rang își putea găsi utilitatea. În plus, perioada interbelică a însemnat extinderea învățământului superior nu doar pe orizontală, ci și în profunzime, printr-o mai mare diversificare a lui. Procesul tot mai alert de industrializare, aplicațiile mereu extinse ale electricității, progresele în domeniul chimiei industriale, marile lucrări rutiere, feroviare și hidraulice, dezvoltarea agriculturii după reforma agrară din 1921, importanța tot mai sporită și specializată a științelor economice și financiar-bancare, diversificarea serviciilor etc. au contribuit esențial la consolidarea și extinderea învățământului superior și a cercetărilor științifice.

În aceste împrejurări, sub aspectul șanselor de acces la clasa mijlocie, cel puțin prin dublarea efectivelor de posturi susceptibile a fi ocupate în baza titlurilor academice, Marea Unire a generat o veritabilă euforie în spiritul generației românești imediat postbelice. Nu întâmplător se vorbea, la sfârșitul războiului, că, după realizarea idealului național, trebuie să urmeze o veritabilă revoluție culturală, în care se simțeau chemați scriitori, artiști, publiciști, oameni de teatru, cântăreți, filosofi, sociologi, muzicieni etc., adică toți aceia cărora li se putea atribui calitatea de intelectual, sancționată și printr-o diplomă de învățământ superior. Astfel, cultura — sau, mai curând, ideologia care permitea de a se vorbi de cultură — se dorea a sta la fundamentul identității naționale.

Deși România a ieșit biruitoare doar conjunctural din această conflagrație, eșecurile ei militare, pierderile de vieți omenești, suferințele și lipsurile de tot felul n-au fost ușor uitate. Entuziasmul generat de alipirea celorlalte teritorii la „patria mamă“ era valabil, în general, pentru clasa politică diriguitoare, pentru cei care se îmbogățiseră de pe urma războiului și stătuseră mult în spatele frontului, a celor care, vreme de câteva decenii, au făcut carieră politico-intelectuală și prin agitarea coardei naționaliste, în vreme ce marea masă a poporului, a acelei părți numeroase ce s-a jertfit cu adevărat în anii conflagrației, având aspirații mai degrabă de ordin social²⁶, a trăit elanul cu mai multă reținere, plângând mai întâi morții, bolile și lipsurile materiale. Iar situația imediat postbelică era extrem de dificilă, și datorită dezorganizării specific românești.

Cu toate acestea, lumea era grăbită să ajungă la normalitate, iar cele mai multe dintre cauzele greutăților imediat postbelice n-au fost căutate în incapacitatea

²⁵ Carol Iancu, *Evreii din România, 1919-1938. De la emancipare la marginalizare*, trad. Țicu Goldstein, București, Edit. Hasefer, 2000.

²⁶ Vezi „Un nou ideal“, în *Cuvântul studentesc*, București, I, 1923, nr. 1 (7 ianuarie), p. 3, în care se arată că până la război a fost „idealul național“, însă, după victorie, acesta a fost „răpit“, epoca postbelică devenind „o rușine națională“, în care „idealul național [a fost] înlocuit cu aviditatea de îmbogățire“ prin fraudă, corupție etc.

dirigitorilor noștri de a gestiona evenimentele, ci au fost puse — o diversiune —, evident, în sarcina vinovatului „de serviciu“, adică a evreilor. Așa se face că, imediat după retragerea germanilor din teritoriile ocupate (noiembrie 1918), toată furia românilor generată de foamete, de privațiunile războiului, de mizeria și dezorganizarea țării etc. s-a îndreptat împotriva israeliților. Și, de parcă societatea românească de atunci, deja postbelică, nu avea alte treburi mai importante de făcut, manifestările antisemite se țineau lanț și căpătau o tot mai mare amploare.²⁷ Prin anii 1919-1921, mulți dintre studenții români s-au constituit în grupuri organizate, care pătrundeau, de pildă, în cartierele evreiești din București, atacând magazinele, locuințele și sinagogile, maltratându-i pe toți israeliții întâlniți.²⁸

Dar această atmosferă nu este specific românească! În general, sfârșitul lui 1918 și anii 1919-1921 au fost, pentru evreii din Europa centrală și răsăriteană, plini de violență antisemită, chiar de pogromuri. Dacă cifrele nu sunt exagerate, s-ar părea că aproximativ 100.000 de evrei au fost masacrați în diferite țări din Europa Orientală, îndeosebi în Ucraina, în Rusia de Sud, dar și în Polonia și Letonia.²⁹ Finele războiului a dovedit astfel că lumea creștină este incapabilă să poarte responsabilitatea propriei ferocități, iar consecințele dezastruoase ale conflictului au trezit masele, punându-se pe seama israeliților toată responsabilitatea acestuia. Poate nu întâmplător, între 11 și 13 martie 1921, a avut loc la Viena un Congres Antisemit, la care au participat grupări, organizații și partide antisemite, precum și clerici din Austria, Germania, Polonia și Ungaria. Evident, această reuniune a generat o veritabilă „atmosferă de pogrom“ în capitala Austriei, cu mari manifestații antisemite, cu încercarea de a invada cartierul evreiesc (Leopoldstadt) etc.³⁰

Pe de altă parte, trebuie subliniat faptul că, imediat după sfârșitul conflagrației, avem de-a face cu o situație specifică unor astfel de momente, cel puțin din punct de vedere demografic. Revenirea la normal a fost însoțită de întoarcerea în facultăți a tuturor promoțiilor de studenți împiedicați de mobilizare să-și facă

²⁷ Vezi relatările lui Al. Tzigara-Samurcaș din *Memorii*, II (1910-1918), ed. Ioan și Florica Șerb, București, Edit. Grai și Suflet – Cultura Națională, 1999, p. 230-231.

²⁸ Cf. Arnold Schwefelberg, *Amintirile unui intelectual evreu din România*, p. 85.

²⁹ Vezi, de pildă, *The Pogroms in Poland and Lithuania*, London, Poale Zion, [1919]; Julian Batchinsky, Arnold Margolin, Mark Vishnitzer, Israel Zangwill, *The Jewish Pogroms in Ukraine. Authoritative Statements on the Question of Responsibility for Recent Outbreaks Against the Jews in Ukraine. Documents, Official Orders, and Other Data Bearing upon the Facts as They Exist Today*, Washington, D.C., Munsey Building, 1919, 24 p.; Ch. Jacobovitz, „Témoignage oculaire sur le pogrome de Kiev“, în *Le Peuple juif*, Paris, XIV, 1920, no. 1 (2 janvier), p. 9-10; *Jewish Pogroms in South Russia. Report by the Kieff Pogrom Relief Committee*, London, Central Committee of the Zionist Organisation in Russia (Merkaz), 1920; William Hagen, *The Moral Economy of Popular Violence. The Pogrom in Lwow, 1918*, în vol. *Antisemitism and Its Opponents in Modern Poland*, ed. Robert Blobaum, New York, Cornell University Press, 2005; *Jewish Pogroms in Ukraine, 1918-1921. Documents of the Kiev District Commission for Relief to Victims of Pogroms*, Minneapolis (Minnesota), East View Information Services, 2006 ș.a.

³⁰ Cf. *Le Peuple juif*, Paris, XV, 1921, no. 15 (15 avril), p. 10.

studiile³¹, în anumite situații chiar dublându-se efectivele. Mulți dintre aceștia aveau experiența războiului, trăiseră în mizeria tranșeelor, fuseseră răniți și pierduseră mulți camarazi sfârtecați de obuze ori răpuși de gloanțe.³² Cu alte cuvinte, reveniseră cu un mare potențial de... brutalitate, erau „spirite agitate“ — după cum îi caracteriza un memoriu studentesc din 1 februarie 1925³³ —, în plus se bucurau de o enormă autoritate în asociațiile studentești, dovedind o imensă putere de tulburare și presiune politică. Sau, în alți termeni, constituiau veritabile modele, mituri prestigioase și incontestabile pentru mai tinerii studenți care nu cunoscuseră încercările conflagrației. De pildă, un asemenea personaj despre care nu s-a prea vorbit până acum în istoriografia problemei, dar care este legat de evenimentele relatate în acest volum, Lazăr Isaicu, student la Medicina din Cluj, ajuns asistent universitar, iar apoi lider local al Ligii Apărării Național-Creștine și organizator, la finele lui 1927 și începutul lui 1928, al Legiunii în Ardeal, fusese, vreme de trei ani, pe frontul Primului Război Mondial și trecuse printr-un tifos exantematic care era gata să-l răpună.³⁴ Iar pildele de acest fel sunt nenumărate!

Trebuie subliniat că cel mai numeros contingent al acestor studenți „întârziați“ frecvența facultățile de Drept, unde prezența lor nu era obligatorie, unii, care erau ofițeri, „îngroșând numărul agitatorilor“. De fapt, aceștia creau și marea problemă a organelor de ordine, polițienești, deoarece, „în caz de reprimare [a manifestărilor antisemite], numărul mare de ofițeri, care nutresc idei xenofobe, și care vin la examene, ar îngreuna mult potolirea agitațiilor“³⁵. Și tot acești studenți veterani au reactivat „germanofilia“ evreilor, obsesie prezentă mai ales în mediul universitar bucureștean al începutului anilor 1920, ca formă a unui antisemitism ascuns.

Pe de altă parte, efectul acesta de recuperare a „veteranilor“ sau a celor împiedicați din cauza războiului de a-și face studiile a fost însoțit de aflulul spirit de fete spre învățământul superior. Dacă, pentru etapa anterioară, există un decalaj mare între cele două sexe, datorită marginalizării sau, în anumite cazuri, chiar excluderii femeilor din viața socială — deși a existat o mișcare feministă și la noi, destul de activă încă de pe la finele secolului XIX —, anii războiului și antrenarea acestora în cele mai diverse câmpuri de activități socialmente organizate, pentru a-i înlocui pe cei aflați pe front, a schimbat atitudinea și importanța lor socială. Astfel, femeia își face tot mai mult apariția în profesii rezervate până atunci doar

³¹ De pildă, într-un raport al rectorului Universității din Iași către primul-ministru (din 1918), se cerea demobilizarea a 600 de studenți, care se aflau încorporați și așteptau lăsarea la vatră (Arh.St.Iași, Universitatea „Al.I. Cuza“, Rectorat, dos. 883; vezi și dos. 880).

³² Pentru înțelegerea acestui aspect, vezi volumul *Adolescents and War. How Youth Deal with Political Violence*, edited by Brian K. Barber, Oxford, New York etc., Oxford University Press, 2009.

³³ Arh.St.Iași, Universitatea „Al.I. Cuza“, Rectorat, dos. 1087, f. 23v.

³⁴ Cf. Arh.St.Cluj, Universitatea „Regele Ferdinand I“, Rectorat, cutia 26, dos. 1551/1927-1928.

³⁵ Arh.St.Iași, Universitatea „Al.I. Cuza“, Rectorat, dos. 1087, f. 23v.

bărbaților. Iar efectul este sesizabil și în mediile universitare³⁶, ceea ce explică — anticipând oarecum tema volumului de față — o masivă prezență a studentelor la congresul de la Oradea, din 4-6 decembrie 1927, cu un cuantum de 1/3 din totalul participanților (aproximativ 5.000 de studenți).

Numai că, în contextul creșterii masive a numărului de studenți, statul nu a manifestat un real interes față de învățământul superior românesc, printr-o finanțare adecvată, nu a înțeles că activitatea intelectuală ar fi putut juca un rol fundamental în evoluția societății românești. Cu alte cuvinte, la noi, spre deosebire de mai toate statele europene ale epocii, demografia studențească nu a exercitat o reală presiune asupra guvernanților pentru a-i face să investească mai mult în universități (devenite neîncăpătoare, cu o slabă dotare materială a laboratoarelor și institutelor, cu biblioteci improvizate și sărăcicioase etc.), în ameliorarea condițiilor de viață ale studenților (cămine, cantine, stipendii), determinând o parte a tinerilor să recurgă la revoltă, la violență chiar, la răsmerițe — cu adjuvantul binecunoscut încă de la finele veacului XIX, antisemitismul.

De altfel, după 1919, apare tot mai evident dezinteresul major al puterii politice față de tineret, în relația cu acesta prevalând mai degrabă politicianismul.³⁷ Asistăm astfel la un soi de stupidă euforie a celor puși pe căpătuială, atât în câmpul vieții economice, cât mai ales al celei politice, guvernanții uitându-i aproape imediat pe urmașii celor care și-au dat viața în tranșee pentru propășirea patriei (și în general IOVR-iștii), neglijându-i pe toți acei tineri care și-au întrerupt studiile nu doar pentru a cânta *Treceți, batalioane române, Carpații*, cei care, după ce au cunoscut ororile celui mai teribil război de până atunci, s-au trezit (din cei scăpați cu viață) într-o țară în care nimeni nu-i mai băga în seamă, în vreme ce speculanții și șmecherii s-au ferit cât mai mult de mizeria frontului, îmbogățindu-se din afacerile cu statul, din furnituri și materiale de proastă calitate pentru susținerea conflagrației etc. Or, tinerețea este un spațiu al idealității, al visurilor, eroii de atunci crezând că vor putea îndrepta lumea. Iar, în acest demers sincer al lor, au fost corupți de „noii” politicieni, care au găsit în antisemitism antidotul optim pentru a-i deturna pe tineri de la cauzele reale ale unui progres nu lent, cât mai ales perfid, putred în structurile lui profunde. În felul acesta, „românismul” a ajuns o vorbă pe buzele tuturor patrioților improvizati, singura capabilă să dezlănțuie energii, nu spre regenerarea în adâncime a unei nații modernizate oricum prin artificii și împrumuturi, ci spre violențe contra tuturor celor care manifestau deschidere spre progresul cultural și economic, care se vedeau întreprinzători în sectoare aducătoare de plusvaloare, de bunăstare.

³⁶ „Femeile în învățământul universitar”, în *Patria*, Cluj, I, 1919, nr. 189 (12 oct.), p. 2; „Femeile care studiază”, în *Patria*, II, 1920, nr. 197 (14 sept.), p. 1 ș.a.

³⁷ „Considerațiuni asupra cauzelor și caracterului mișcării studențești”, în *Cuvântul studențesc*, București, I, 1923, nr. 1 (7 ian.), p. 2.

De aici și nemulțumirea studenților față de partidele politice, care păreau a le înșela mereu așteptările. Dacă, până spre sfârșitul perioadei interbelice, se vorbește despre mișcările studențești îndeosebi ca manifestări antisemite, în fapt, de cele mai multe ori, antisemitismul constituie izbucnirea de suprafață, insidios manipulată, care permitea violențele, pentru că, mai ales în anii 1930, el se topește într-o mișcare naivă din punct de vedere ideologic, dar extrem de periculoasă prin anularea democrației, în obiectiv aflându-se, de fapt, partidele politice.

Zadarnic o serie de universitari, care erau deopotrivă lideri politici, au căutat să ferească instituția de diversele derapaje ideologice, încercând să redefinească rolul universității în cadrul societății românești, protejând în principal publicul studențesc românesc, sub aparența unui „liberalism universitar”, dilematic totuși, în condițiile în care nu s-au găsit soluții de reconciliere a libertății învățământului și a autonomiei universitare cu controlul ideologic dirijat spre naționalism și antisemitism. Dilema a fost rezolvată, în bună măsură, începând cu legislația rasială din 1938³⁸, dar și printr-o serie de acțiuni anterioare, uneori explicite, obscure alteori, de impunere a unui *numerus clausus* universitar.

Pe de altă parte, s-ar cuveni să nu ignorăm o altă situație, care ar trebui să rețină poate mai mult atenția analiștilor fenomenului. Este vorba despre ideea de generație. Fără să intrăm acum în detalii, trebuie spus că tinerii antisemiți imediat postbelici au avut sentimentul că fac parte dintr-o clasă nu doar de vârstă, ci și de idealuri, constituindu-se mai apoi chiar într-un organism articulat, „Asociația generației mișcării studențești de la 1922”, cu întâlniri periodice la scară națională vreme de mai mulți ani.³⁹ Invocarea apartenenței la aceeași generație biologică nu are acoperire decât pentru aceia care aveau și același ideal generațional și o istorie comună, întrucât, pentru generația 1922, acțiunilor lor, ideologia lor erau o modalitate de incluziune politică, ceea ce s-a realizat inițial sub stindardul lui A.C. Cuza.

Până și sintagma folosită de Mircea Eliade, „promoția ’27”, a fost, mai spre zilele noastre, convertită sub semnul „generației de la 1927”, pentru că toți aceia („promoția”) se autodefineau cultural printr-un reper cronologic, care doar acum ne spune mult mai multe decât le spunea lor pe atunci. La vremea aceea, declararea apartenenței la „promoția ’27” nu era altceva decât semnul unui anumit tip de inițiere intelectuală, cu caracter elitist, îndeajuns decriptat de istoriografia ultimelor două decenii.⁴⁰ Cu alte cuvinte, perioada stă cu totul sub semnul acestei noțiuni,

³⁸ Vezi Jean Ancel, *Contribuții la istoria României. Problema evreiască*, vol. I, partea I, trad. Carol Bines, București, Edit. Hasefer, 2001, p. 65-129.

³⁹ De pildă, la 27 aprilie 1935, în capitală, la sediul Societății Studenților în Medicină, a avut loc congresul „Generației mișcării studențești”. S-au întrunit peste 200 de foști conducători ai studenților creștini dintre 1922 și 1935, Ion Moța fiind ales președinte al congresului (*Glasul studențimii*, II, 1935, nr. 22 din 28 aprilie, p. 4; pentru mai apoi, vezi și „Congresul «Asociației generației mișcării studențești de la 1922»”, în *Glasul studențimii*, III, 1936, nr. 36 din 3 mai, p. 4).

⁴⁰ Vezi recent, cu o mai largă deschidere, Dragoș Sdrobiș, *O identitate disputată în România interbelică: intelectualul. Între tribulații generaționale și diferențe specifice*, în vol. *Politici culturale*

cu o misiune simplu exprimată, potrivit căreia „generația tinerimii noastre de astăzi [...] trebuie să mențină caracterul romanității României Mari, întregită cu atâtea jertfe, trecând peste oportunismul inconștient al politicienilor falși și lacomi“⁴¹.

Dintr-o altă perspectivă, nu trebuie scăpat din vedere faptul că, în general, tinerii au fost asociați de-a lungul vremii cu ideea de revoltă, indisciplină, dispare, pesimism, scepticism etc.⁴² Ei sunt aceia care manifestă un surplus de energie și un spirit de independență foarte dezvoltat, sunt îndărătnici și insolenți cu cei care li se opun, la fel cum, la vârsta lor, dovedesc multă generozitate și, mai ales, un simț al solidarității aproape impecabil. În fapt, aderența lor la diversele asociații studențești, ca formă de sociabilitate juvenilă, se datorează nu numai dorinței de emancipare intelectuală, ci se manifestă și în virtutea ideii de fraternitate, de coeziune generațională. De altfel, solidaritatea stă la originea multor dezordini, începute în modul cel mai banal, sub forma unor mărunte altercații care au degenerat în revolte mai ales când autoritatea școlară nu a avut abilitatea de a gestiona evenimentul sau măsură în atribuirea sancțiunilor. Pentru că întotdeauna și pretutindeni sentimentul solidarității tinde să exacerbeze dezordinile, iar în prelungirea acestei frățietăți vin contaminarea, contagiunea dezordinilor în baza sentimentului de comunitate de vârstă și de status al tinerilor studenți.

Evident, nu vom dezvolta aici aceste aspecte, însă problema care s-ar pune, totuși, este dacă violențele studențești din decembrie 1927, începute la Oradea și continuate apoi la Tileagd, Ciucea, Huedin, Șoricani, Cluj, Brașov, Târgu Ocna și Chișinău, au avut ca resort impetuoșitatea juvenilă, declicul fiind generat de vreun incident minor, care apoi s-a inflammat, nemaiputând fi controlat de către autorități? Sau se poate vorbi de un „specific“ al acelor ani, în care corpul studențesc auto-intitulat „creștin“ și antisemit își făcuse un obicei din a utiliza violența pentru impunerea unui *numerus clausus*, spre finele perioadei interbelice devenit *numerus nullus*, cu o variantă terminologică „mesianică“ lansată de Al. Vaida-Voevod, *numerus valachicus*, „formulă care exprimă marele postulat al generației tinere“, ce nu avea altă obsesie decât „proporționalitatea etnică“⁴³ și nu — de pildă — meritocrația, competiția pe piața liberă etc. Apoi, în ce măsură manifestările antisemite de la finele lui 1927 au avut și o componentă antimaghiară, sub impulsul nefast al oamenilor politici, al presei românești naționaliste, al opiniei publice (câtă

și modele intelectuale în România, ed. Lucian Nastasă, Dragoș Sdrobiș, Cluj-Napoca, Edit. Mega, 2013, p. 295-328.

⁴¹ „Rolul studențimii“, în *Dacia Nouă*, Cluj, I, 1923, nr. 3 (ianuarie), p. 1.

⁴² Vezi Olivier Galland, *Sociologie de la jeunesse*, 4-ème édition, Paris, A. Colin, 2007; Noortje Berte Tromp, *Adolescent Personality Pathology. A Dimensional Approach*, Enschede, Print Partners Ipskamp (Universitait Amsterdam), 2010.

⁴³ R. Filimon, „Numerus valachicus“, în *Glasul studențimii*, II, 1935, nr. 20 (25 martie), p. 1; „Numerus valachicus și tineretul generației mișcării studențești“, în *Glasul studențimii*, II, 1935, nr. 23 (16 mai), p. 4 ș.a.

exista pe atunci), al evenimentelor politice interne și externe, al manipulărilor de orice fel?

Sunt doar câteva întrebări ce ar trebui să împingă analizele cât mai în profunzime, pentru că nu e suficient a desluși doar circumstanțele evenimentțiale ale „crizei“ antisemite din anul 1927, ci trebuie evocate și alte realități socio-istorice, destul de diverse, pentru a putea articula mai coerent evenimentele analizate acum.

Congresele studențești

Din doar cele câteva aspecte menționate până acum derivă, cred, și cea mai importantă trăsătură a antisemitismului interbelic. Deși pare că am avea de-a face cu un antisemitism al modernității, care schimbese fundamentele teologice cu altele de ordin economic, politic, rasial, cultural, la noi nu se renunță la clișeele creștinismului, manifestându-se în plus, declarativ, contra „iudeo-bolșevicilor“. Însă, în structurile lui profunde, antisemitismul de aici a vizat îndeosebi intelectualitatea evreiască, adică pe toți aceia care, prin supra-reprezentare și supra-calificare, erau susceptibili ca, pe baza principiului meritocratic, să ocupe funcții în aparatul de stat, în universități, profesii liberale etc. Dacă, până spre 1914, antisemitismul era îndreptat în principal contra burgheziei evreiești, comercianților, artizanilor, meșteșugarilor, apreciați ca principalii concurenți ai elementului românesc, după război, centrul de greutate cade pe intelectualitate, pentru că, în general vorbind, de la aceasta mai spera societatea românească o primenire reală și atenuarea politicianismului.

Este și explicația pentru care antisemitismul interbelic s-a manifestat cel mai pregnant în Universitate. Acesta a fost spațiul în care fracțiunea antisemită s-a constituit într-o mișcare de forță considerabilă, instaurând un climat care s-a exprimat prin agitație și violență, climat cultivat și întreținut de corporațiile studențești așa-zis „naționaliste“ și care va degenera în acțiune politică, sub lozincile unor organizații sau partide precum Liga Creștin-Socială, Acțiunea Românească, Fascia Național-Română, Liga Apărării Național-Creștine, Legiunea Arhanghelului Mihail, Totul pentru Țară, Garda de Fier ș.a., caucionate de profesori „cu priză“ la studenți, precum A.C. Cuza, C. Șumuleanu, I. Găvănescu, N.C. Paulescu, Paul Iliescu, I. Cătuneanu, Valer Pop, Traian Brăileanu ș.a.

Urmând, așadar, modele mai vechi, venite în special din spațiul german (spiritul de *Korps* sau *Burschenschaft*, existența *Verein*-urilor etc.), imediat după război, asociațiile studențești sporesc într-un ritm și număr de-a dreptul amețitoare, aproape imposibil de cuantificat, sub cele mai diverse titulaturi (societăți, cercuri, uniuni etc.), create pe criterii etnice, confesionale, regionale, locale, profesionale, culturale, sportive, de lectură, de năzuințe, recreative etc., în fond toate fiind forme de manifestare a sociabilității juvenile. De altfel, tentația asociativă devine extrem

de puternică după 1918, constituind parcă o mișcare inseparabilă de procesele politice, sociale, economice, culturale și naționale, prin care trecea societatea românească la vremea aceea, nu numai în scopul promovării unor idealuri, ci și al protejării unui grup constituit ce manifestă interese particulare. Astfel, poate cu excepția acelor „cercuri” profesionale de pe lângă diversele discipline universitare (filosofie, filologie, istorie, chimie, matematici etc.), au existat multe altele, cu strategii diverse, instituționalizând nu doar apartenența la o regiune sau localitate, etnie sau confesiune, cât mai ales căutând să promoveze și să apere interesele de moment ale membrilor (culturale, posibilități de cămin și cantină etc.), toate cu impact imediat asupra lor.

În primii ani de după război, putem vorbi și de faptul că procesul asociativ a beneficiat de o conjunctură politică favorabilă, sensibilă la revendicările de ordin social, la ideea de „întregirii” și „regenerării” naționale, a primenirii clasei politice, a progresului prin cultură etc. Este și motivul pentru care conștiința inegalității și a injustiției, a mizeriei și a privațiunilor sunt argumente larg răspândite printre studenți, îndemnându-i a se înrola în cadrul diverselor „societăți” non-profesionale, de a participa mai mult sau mai puțin activ la tot felul de mișcări revendicative, impunându-se astfel conturarea unei conștiințe de grup cu interese comune. Iar cei care aleg calea acțiunii colective prin agitație, propagandă, violență, comandouri înarmate etc. invocă ideea de contrapondere la radicalismul din epocă (doar parțial real, însă mai mult închipuit, inoculat îndeosebi de guvernanți) a studenților de stânga, cu antecedente „revoluționare” în Rusia și Ungaria.

De altfel, mai toată presa din România acelor vremuri era plină de referințe la „primejdia comunistă”⁴⁴, cu largi relatări din Rusia Sovietică și asupra evenimentelor din toamna anului 1918 din Ungaria (revoluția și proclamarea Republicii), în care evreii avuseseră un rol important⁴⁵. Acestora li se asociază tot mai mult expresii de „francmasoni”⁴⁶ și „iudeo-bolșevici”, accentuând astfel mai vechile

⁴⁴ Vezi, în legătură cu lucrarea de față, Gabriel Moisă, *Acțiuni ale autorităților românești îndreptate împotriva bolșevicilor orădeni după 20 aprilie 1919*, în *Anuarul Universității din Oradea, Istorie-Arheologie*, XVII, 2007, p. 85-94 (o reluare a textului său cu titlul: „Tulburări bolșevice în Oradea și Bihor în a doua jumătate a anului 1919”, din *Arhiva Someșană*, IV, 2005, p. 105-114).

⁴⁵ W. McCagg, „Jews in Revolution. The Hungarian Experience”, în *Journal of Social History*, XXVIII, 1972, p. 78-105.

⁴⁶ Această temă nu ar trebui ocolită, deși nu este aici locul unei analize mai complexe. Cu toate acestea, trebuie subliniat faptul că, din rândurile israeliților religioși moderati sau laicizați, s-au dovedit mulți deosebit de interesați și chiar influențați de utopiile universalist-laice (francmasonerie, socialism, comunism, feminism, mișcarea esperanto etc.), în fond proiecte culturale alternative. Este cât se poate de evident că promisiunea abolirii tuturor tipurilor de discriminare, egalitatea șanselor sociale, fraternitate generalizată, societate fără clase, limbă universală ș.a. i-au interesat mai mult pe evrei decât pe creștini, iar, pe de altă parte, se impune constatarea că întotdeauna ideologiile universaliste au fost privite de israeliți și drept antecamere ale integrării. Pe de altă parte, a identifica francmasonii cu evreii, utilizându-se chiar termenul de „iudeo-masoni”, este o indiscutabilă eroare, pentru simplul motiv că masoneria nu este o creație evreiască, ci mai curând protestantă. Mai mult

animozități, generând neîncredere, patimi și intoleranță. Astfel, propaganda antisemită merge mână în mână cu acuzațiile de bolșevism (în cazul evreilor basarabeni, în principal) sau de iredentism (pentru evreii din Ardeal, maghiarizați de-a lungul vremii, unii dintre aceștia fiind priviți și ca bolșevici, în virtutea Comunei din Budapesta). Iar rapoartele confidențiale ale serviciilor secrete românești făceau adesea referire la activitatea studenților în această direcție, a mișcării socialiste și bolșevice. Astfel, într-o adresă a șefului de stat major al Corpului 4 Armată din 1 martie 1920, se arată că, la Universitatea din Iași, sunt 32 de studenți care „au fost în serviciul bolșevicilor din Rusia, ca agenți de propagandă” și că aceștia își continuau activitatea.⁴⁷ În conformitate cu o dare de seamă informativă a aceluiași Corp de Armată, la Iași, organele de Siguranță descoperiseră „cuiburi bolșevice și comuniste, dispunând de tipografii secrete și având ca membri în special studenți evrei basarabeni”; mulți dintre aceștia aveau carnete false de student și nu frecventau universitatea. „Căminul studenților basarabeni și în special al evreilor — conchidea raportul — nu sunt decât puternice centre de propagandă comunistă, iar faptul că toți poartă șapcă rusească denotă că sunt departe de a nutri sentimente românești”⁴⁸.

Tot studenții basarabeni sunt aceia care au proclamat grevă la Universitatea din Iași între 28 și 30 martie 1921, din cauza arestării colegilor Timotei și Elisa Marin, Liuba Elbert ș.a., dovediți comuniști „notorii”, după ce încercaseră să dea acțiunii o amploare mai mare și prin asocierea studenților din București.⁴⁹ Faptul că au fost prinși câțiva studenți socialiști evrei răspândind manifeste și că, în general, basarabeni manifestau un puternic spirit corporatist, vorbind între ei doar limba rusă, le crea mereu românilor sentimentul existenței unei conspirativități. Iată de ce recrudescența antisemitismului postbelic, sub o formă vizibilă și explicit declarată în universități, are și fundamente ideologice specifice, manifestându-se îndeosebi contra „iudeo-bolșevicilor”. În acest context, nu e de mirare vehicularea intensă, obsesivă, a acestei sintagme, la fel cum nu puține au fost și numeroasele

chiar, în Ungaria, conducerea Comunei din 1919 a interzis francmasoneria, act întărit în perioada Terorii Albe printr-un decret din mai 1920. De altfel, antisemiții români nu acceptau nici francmasoneriile „naționale”, pentru că acestea ar fi fost creații evreiești și, „oricât s-ar numi de *națională*, este prin esență, prin doctrină, prin ultimă tendință *totdeauna internațională* și, în această ultimă expresie, singura hotărâtoare, este totdeauna *condusă de jidani*” (*Înfrățirea Românească. Organul central al „Ligii Apărării Naționale Creștine”*, IV, 1927, nr. 4/15 decembrie, p. 10). Este explicația pentru care n-au fost acceptate nici acele produse autohtone, cum ar fi Loja masonică „Înfrățirea neamului” din Cluj, sub conducerea ing. Vasile Roată, pentru că mereu se invoca broșura profund antisemită a lui Erich Luddendorf, *Vernichtung der Freimaurerei durch Enthüllung ihrer Geheimnisse*, apărută la München în chiar anul 1927, ce s-a bucurat la vremea aceea de o largă popularizare prin presa studențească.

⁴⁷ Arh.St.Iași, Universitatea „Al.I. Cuza”, Rectorat, dos. 926/1920, f. 44-47.

⁴⁸ *Ibidem*, dos. 953/1921, f. 110.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 109.

procese — reale sau inventate — prin care erau demascați mulți evrei ca fiind comuniști, în vreme ce rapoartele confidentiale ale serviciilor noastre secrete făceau frecvente referințe la activitatea studenților evrei în această direcție. Așadar, obsesia bolșevismului a devenit ingredientul aproape permanent al „pasiunii antisemite“, una dintre victimele importante, imediat după război, fiind o figură oarecum emblematică a evreilor din România, și anume medicul Herșcu Aroneanu. Acesta a luptat în prima conflagrație mondială, ajungând până la gradul de căpitan prin meritele dovedite, pentru ca mai apoi să fie arestat, pe 13 octombrie 1920 — doar pentru că era cunoscut pentru activitatea sa socialistă —, și bătut în închisoare până a decedat.⁵⁰

Iar exemplele, din perspectiva celor invocate mai sus, pot fi nenumărate. Este și una dintre motivațiile memoriului Asociației Studenților Creștini din Iași, de la 11 decembrie 1924, prin care se cerea „descompunerea grupurilor mari de studenți basarabeni și plasarea lor, în grupuri mici, în mijlocul studenților din Vechiul Regat în căminuri. Numai în acest fel se vor putea distruge focarele de teorii marxiste [...]. Numai în acest fel lumina de la răsărit nu va putea pătrunde în obscurantismul ideilor noastre conservatoare-naționaliste.“⁵¹ De altfel, parcă sintetizând, un raport al Prefecturii Poliției din Iași din 17 decembrie 1924 structura astfel studențimea din acest centru universitar, din punctul de vedere al ideologiei: 1) naționaliști extremiști, majoritatea din Vechiul Regat; 2) naționaliști moderați, de regulă din Vechiul Regat și Basarabia; 3) comuniști, îndeosebi basarabeni și evrei, acest ultim curent „deși e cel mai mic din toate, e cel mai periculos“⁵².

Peste toată această atmosferă specifică se suprapune un soi de revoltă generalizată a tinerilor contra vechilor generații, care făcuseră ca România să arate așa cum o găsim conturată la începutul anilor 1920, abia ieșită din neo-iobăgism, cu o clasă politică fără cel mai mic apetit pentru a mobiliza o societate în care dizarmoniile modernizării erau mai vizibile ca oricând, care nu știa decât să dea din coate pentru a se cocoța la cârma țării, în vreme ce tinerii, cu alte idealuri și mai ales cu multă vitalitate, se vedeau ignorați și, sub anumite forme, chiar umiliți, desconsiderați. Nu întâmplător, după 1918, ideea de generație este atotprezentă, constituindu-se într-un discurs obsesiv și în strânsă legătură cu cel naționalist.⁵³

⁵⁰ Leon Eșanu, *Un asasinat politic: dr. Herșcu Aroneanu (1881-1920)*, în *Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae*, V, 2000, p. 251-267.

⁵¹ Arh.St.Iași, Universitatea „Al.I. Cuza“, Rectorat, dos. 1087/1925, f. 93. Mai devreme, un protest asemănător a fost formulat și la Universitatea din Cluj, datorită faptului că studenții basarabeni (majoritatea evrei) vorbesc rusește nu numai între ei, la asociațiile studențești etc., dar și la cursuri; *Patria*, Cluj, VI, 1924, nr. 60 (21 martie), p. 1.

⁵² Arh.St.Iași, Universitatea „Al.I. Cuza“, Rectorat, dos. 1057/1924, f. 22.

⁵³ Vezi îndeosebi Leon Volovici, *Nationalist Ideology and Antisemitism. The Case of Romanian Intellectuals in the 1930s*, Oxford, New York, Pergamon Press, 1991 (vers. românească la București, Edit. Humanitas, 1995); Alina Tudor, „Noi“ și „parazitul dinafară“. *Câteva considerații asupra discursului antisemit al „noii generații“ interbelice*, în *Revista istorică*, VIII, 1997, nr. 1-2, p. 61-80.

În fapt, conceptul de generație, mereu utilizat și invocat, căuta să dea sens și imagine destinului comun al celor din aceeași clasă de vârstă, unor aspirații — altele decât Marea Unire — pe care „bătrânii“ politicieni nu și le mai puteau asuma. „Optimismul generației eroice“ — ca să cităm titlul unui articol de presă⁵⁴ — era însă departe de împlinire. Aflați mereu în căutare de modele, tinerii din perioada interbelică se vor găsi foarte curând în față cu spectrul unei societăți mai degrabă în convulsii și căutări, în care șomajul intelectual părea să domine de departe.⁵⁵

Însă, mai mult decât orice, gravă era „criza morală, criza de ideal, criza de orientare“. Așa cum se clama în periodicul *Glăsurul studențimii*, „generația de azi n-a avut copilărie. Psihologia ei este clădită pe morții războiului, în inimă deștepându-i dezgust și ostilitate față de supraveghetorii profitori.“ La întrebarea „Ce facem? Încotro mergem?“ , răspunsurile nu erau cătuși de puțin optimiste: „Dezorientarea tinerimii, și mai ales cea universitară, ia proporții, pentru că la Apus e ademenită de fascism, la răsărit de comunism, iar în țară participăm la cel mai dezgustător spectacol“⁵⁶.

Din această perspectivă, se poate vorbi despre existența unei crize a juneții, a tinerilor în căutare de alte formule politice, de noi temeuri filosofice și culturale, pentru că: „În asemenea momente de grea cumpănă, generația tânără are o mare și grea misiune. Să se mobilizeze pentru a salva nu putregaiul bătrânilor cocoțați în locurile care le-au necinstit, ci pentru a salva ce este de salvat.“⁵⁷ Iar această confuzie a valorilor a fost abil fructificată ideologic de câteva personaje ale vieții publice românești, dintre care cei mai vocali și cu priză la public au fost chiar profesori universitari. În aceste împrejurări, antisemitismul — deși a fost doar o componentă care a stat la baza ideologiei radicalismului de dreapta — a contribuit esențial la realizarea unor coeziuni de grup, generaționale, pe temeiul clasei de vârstă, îndeosebi în mediul universitar, la dezvoltarea unui puternic spirit comunitar, specific perioadelor de criză socio-culturală.

Numai că această pornire asociativă antisemită studențească s-a dorit inițial a fi o formă de participare colectivă a studenților la dezbaterile unor chestiuni specifice proprii sfârșitului unei conflagrații de o asemenea anvergură (problema cazării în cămine, a cantinelor, a stipendiilor, a spațiilor pentru învățământ — amfiteatre, laboratoare, biblioteci etc —, toate generate de o supra-populare a universităților ș.a.m.d.), supunându-le, totodată, și dezbaterii publice, pentru un spor de presiune, în contextul în care autoritățile se dovedeau incapabile de a le rezolva într-o manieră optimă.

⁵⁴ În *Patria*, Cluj, I, 1919, nr. 176 (23 septembrie), p. 1.

⁵⁵ Dragoș Sdrobiș, *Elitele și Universitatea în România interbelică. Problema „șomajului intelectual“, în Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu“*, Cluj-Napoca, seria *Historica*, LI, 2012, p. 255-285.

⁵⁶ V. Mărăscu, „Unde mergem?“ , în *Glăsurul studențimii*, I, 1934, nr. 1 (18 martie), p. 2-3.

⁵⁷ „Curente anarhice“, în *Dacia nouă*, Cluj, II, 1933, nr. 27 (5 februarie), p. 1.

Cu alte cuvinte, după mobilizarea militară și patriotică exemplară a tinerilor, ar fi fost vremea unei mobilizări sociale măcar de aceeași intensitate. Astfel, asistăm la conturarea unei identități studentești creștine și naționaliste, vindicative, care nu întâmplător se dezvoltă în paralel cu elanurile marii sindicalizări muncitorești, în care proletarii — atâția câți erau ei atunci — devin tot mai activi social și politic, recurgând la greve, la formule organizatorice care să-i unească la o scară tot mai mare etc.⁵⁸ Deși s-a vorbit prea puțin în istoriografia română despre acest aspect, trebuie să remarcăm faptul că avem de-a face, de la începutul anilor 1920, cu legături tot mai însemnate între tinerii studenți naționaliști și proletariat, care — aidoma altor spații — se vor topi în mișcări de tip fascist, la noi această camaraderie fiind prezentă și în cadrul Mișcării Legionare de prin 1933, pentru ca în 1936 să apară Corpul Muncitoresc Legionar, într-o formulă organizatorică distinctă și cu un program de sine stătător.

În tot acest context, asociațiile studentești naționaliste, care își plasau revendicările de ordin antisemit pe același plan cu cele sociale și educative, erau extrem de dispersate la scara întregii țări, în cadrul celor șapte centre de învățământ superior (București, Iași, Cluj, Cernăuți, Timișoara, Oradea și Chișinău), care, din punct de vedere administrativ-organizatoric, alcătuiau doar patru Universități și o Școală Politehnică. Mai mult chiar, atomizarea lor ajungea până la nivelul facultăților, cele mai active asociații „creștine“ și naționaliste activând îndeosebi pe lângă facultățile de Litere și Drept, din motive lesne de înțeles, dar și în cadrul facultăților de Medicină și Farmacie, antisemitismul acestora derivând din supra-reprezentarea studenților evrei, disproporționată — la modul declarativ — în privința materialului didactic pe care-l presupunea studiul anatomiei umane („problema cadavrelor“).

Cum de la sine se înțelege, nu vom intra în această complexă problematică a societăților studentești din anii 1920, existând deja o gamă largă de studii empirice, contextualizate vizavi de mișcările de stânga sau de extremă dreaptă, elaborate îndeosebi în ultimele două decenii ale regimului comunist. Ne vom limita aici doar la reiterarea necesității acestora de a se organiza la scară națională, condiție *sine qua non* pentru reușita proiectelor, a idealurilor. De departe, însă, această organizare „federativă“ la nivelul tuturor universităților a avut sorți de izbândă doar în cazul asociațiilor naționalist-creștine, mereu foarte active, frecvent susținute direct sau indirect de autoritățile universitare, de cadre didactice cu vederi radicale de dreapta, de diverși lideri politici, iar uneori chiar de oficialități guvernamentale, deși reușitele au fost cu sincope, temporare, nu fără disensiuni și încercări de dominare din partea unor facțiuni. Și ele funcționau în societatea românească cu lideri la care orgoliile nu puteau trece peste necesitatea unității unui asemenea însemnat corp universitar, în care rivalitățile erau la ordinea zilei, stimulate și de o clasă politică excesiv fragmentată și în căutare de aderenți combatanți, unde „traseismul“

era la ordinea zilei etc. — însușiri numai bune de a pune piedici oricărei creații care să poarte pecetea lucrului bine făcut.

Însă dincolo de acest ultim aspect, a existat tendința acțiunii unitare, a lămuririlor doctrinare, a punerii în acord asupra câtorva principii care defineau în fapt extremismul de dreapta. Iar aceste tentative s-au desfășurat mereu sub ceea ce în epocă era desemnat sub titulatura de „congres“. Fără a fi cârcotași, constatăm însă o totală lipsă de exigență pe atunci în ceea ce privește semnificația termenului de „congres“ (suna oarecum mai pompos), care de multe ori era atribuit și unor simple reuniuni studentești, mai degrabă întruniri cu scopuri mărginite, la limita dintre tentația socializării și invocarea unor teme nu întotdeauna cu anvergură socială, educativă sau măcar politică. De altfel, chiar în sânul studențimii „creștine“ din România acelor ani, existau semnificative dezacorduri în ceea ce privește titulatura de „congres“, de pildă — în contextul disensiunilor din anul 1927 în cadrul mișcării tineretului universitar — apreciindu-se că doar reuniunea de la Iași, din 1926, ar putea avea o asemenea titulatură, fiind așadar vorba de primul congres, în vreme ce întrunirea de la Oradea, din 4-6 decembrie 1927, ar fi al doilea, toate celelalte întâlniri anterioare (din 1920 de la Cluj și 1923 de la Iași) fiind doar „consfătuiri“ ale tinerilor din toate centrele universitare, asta și pentru că autoritățile ar fi interzis mereu asemenea adunări la scară națională.⁵⁹

Trecând, însă, peste această sensibilă confuzie terminologică din acei ani, totuși trebuie să evidențiem faptul că, începând cu 1922, se crează o tradiție a „congreselor“ inițiate de studenții antisemiți, reuniuni care se țin oarecum regulat, antrenând nu doar membrii activi, ci și public din afară. Pentru că aceste congrese se doreau a fi și forme de intervenție colectivă a unui grup bine definit în a impune o tematică, o agendă dezbaterii publice. Pentru tinerii antisemiți, prin faptul că li se permitea să activeze și să se reunească, asemenea unor ansambluri politice, văzându-se — în opinia lor — numeroși și validați prin prezența unor reprezentanți ai autorităților statale, a unor profesori universitari, oameni politici și importante fețe bisericești, li s-a inoculat astfel un important sentiment de curaj și încredere. Mai mult chiar, au avut mereu impresia că sunt susținuți în dezideratele lor, motiv pentru care au considerat că aceste congrese s-au impus deja ca forme legitime de participare în masă, iluzionându-se că sunt parte a unei autorități paralele cu mediul universitar, ba chiar și statal.

De altfel, din această iluzie au derivat permanentele derapaje în ceea ce privește ordinea publică, soldându-se în principal cu violențe antisemite. Este și motivul pentru care, începând cu 1922, autoritățile au refuzat, principial, să dea autorizație oricărei întruniri ce avea ca temă de discuție și *numerus clausus*, întrucât mereu se produceau dezordini, încăierări și distrugerii cu caracter antisemit.

⁵⁸ Vezi, cu limitele ideologice de rigoare, Clara Cușnir-Mihailovici, *Mișcarea muncitorească din România, 1916-1921*, București, Edit. Politică, 1971.

⁵⁹ Cf. „Congresul studentesc“, în *Înfrățirea Românească. Organul central al „Ligii Apărării Naționale Creștine“*, IV, 1927, nr. 4 (15 decembrie), p. 8.

Am spus „principial“, pentru că în realitate s-a tolerat (dacă nu cumva chiar încurajat) includerea acestei sintagme ca fundament al „programului“ de asanare națională, pentru că anii interbelici au fost deplorabili sub aspectul mecanismelor democratice, al progreselor economice, al bunei gestiuni a resurselor statale de orice fel ș.a.m.d., încât dezamorsarea tensiunilor prin utilizarea „țapului ispășitor“ a devenit o condiție imperativă a salvagădării unei clase politice lamentabile. În acest context, avem de-a face chiar cu un aparent paradox, pentru că, pe lângă combaterea evreilor, se vehicula și un perfid discurs anti-politicianist, de renovare morală a societății, dar numai prin excluderea acelor partide „atotpunernice“ (îndeosebi cel liberal și sateliții acestuia), care erau conduse din umbră de o „camarilă ocultă“, evreiască, dominantă în sistemul finanțelor românești.⁶⁰ Iar aspectul a fost pus în discuție pentru prima oară în mod pregnant cu ocazia Congresului conducătorilor mișcării studențești de la Iași (23-25 august 1923), când se hotărăște, printre altele, și această nouă orientare: lupta împotriva partidelor politice „înstrăinate de neam“ și care nu susțineau doleanțele tinerilor studioși.

Cu alte cuvinte, tinerii organizați sub formula Asociației Studenților Creștini nu au refuzat legăturile cu unele partide sau asociații politice paralele, uneori stabilindu-se chiar alianțe oficiale, alteleori mimând independența sau măcar autonomia. Acest lucru indică și o anume vitalitate politică a studenților naționaliști, deși majoritatea sunt de origine țărănească (în măsura în care multe mici centre urbane din Moldova și Basarabia ar putea fi ușor asimilate mediului rural, după model occidental), ambianță în care sistemul de tip democratic era serios deformat. Tinerii aceștia aspirau să intre în rândurile elitei (după obținerea unei diplome universitare), ieșind de fapt — după un prea scurt stagiul presupus civilizator — aproape direct din lumea agricultorilor până nu demult exploatați sub forma „neo-iobăgiei“, reforma agrară generalizată fiind promovată la noi abia la finele războiului.⁶¹ De aceea, neavând o viziune prea largă asupra principiilor democrației, civilizației de tip occidental etc., acești tineri vedeau lumea deformat, fiind prizonieri totodată și ai unui învățământ istoric plin de fantasmе, de un eroism adeseori inexistent, captivi ai unui trecut mai degrabă plin de mituri⁶² decât de o ancorare în realitate, care să ajute la schimbări concrete. În asemenea împrejurări,

⁶⁰ Al. Tomescu Bălțești, „Pe când românul moare de foame, jidanul Max Auschnitt se scaldă în milioane“, în *Glăsul studențimii*, I, 1934, nr. 11 (5 august), p. 3; N. Astratinei, „O ploșniță națională: Auschnitt“, în *Glăsul studențimii*, I, 1934, nr. 17 (4 noiembrie), p. 1 ș.a.

⁶¹ Era, de altfel, o realitate conștientizată și în epocă, Ion Clopoțel, de pildă, constatând într-un articol din *Adevărul* („Pozitivismul mișcării studențești din Cluj. Să se elimine din mișcarea studențească tendințele străine de interesele vieții universitare“, în numărul din 29 aprilie 1923) că studențimea românească era recrutată, în cea mai mare parte, din categoria țăranilor și foarte puțini din păturile mijlocii, abia în formare: „Și cum țăranii noștri, ca pretutindeni în lumea largă, nu dispun de mijloacele materiale pentru a face eforturi până la capăt, fiii lor — conchidea autorul — sunt robii mizeriei. Iar mizeria conține fermentii tuturor răzvrătirilor.“

⁶² Vezi Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, București, Edit. Humanitas, 1997.

contactul acestora cu existența obiectivă a generat deziluzii, dându-le impresia că sunt supuși bătaii de joc a unei părți din clasa politică, ei crezând că pe zi ce trece sunt pierdute ocazii de progres și prosperitate. De aceea, află în istorie și în ideologia promovată de Biserica Ortodoxă niște puternice imbolduri, nerealizând însă că acești stimuli sunt fățarnici și periculoși, îndrumându-i pe căi greșite.

În fond, congresele studenților creștini au devenit, din locuri de reflecție asupra problemelor specifice mediului universitar, un fel de tribune naționale, ceea ce indică, evident, faptul că aceste asociații erau politizate în mod semnificativ, devenind chiar veritabile corpuri politice. Astfel, întrunirile de acest fel răspundeau unor comandamente specifice, urmărind, totodată, și crearea unui „spațiu public“ în cadrul căruia să individualizeze primejdia evreiască, promovând-o și în afara spațiului universitar. În felul acesta s-a creat treptat o memorie colectivă, dominată de violență, pentru că aproape mereu întrunirile acestor studenți și dezordinile care le-au însoțit s-au prelungit și în spațiul public.

Pe de altă parte, trebuie să remarcăm faptul că nu tot ce activa sub titulatura de „studenți creștini“ manifesta porniri naționaliste și fățiș xenofobe. Astfel, Federația Asociațiilor Creștine Studențești din România, înființată în 1923, prin transformarea vechii Asociații a Studenților Creștini (întemeiată în 1921 sub auspiciile Asociațiilor YWCA și YMCA), aflată sub președinția lui Sergiu Condrea, activa în cadrul unei asociații internaționale ce-și are sediul în SUA, având ca scop principal propaganda creștină printre studenții din Europa. Evident, nu poate fi exclus cu totul faptul că printre membrii acestui organism se aflau și tineri cu porniri antisemite, dar acestea nu s-au manifestat deloc propagandistic, nicicum prin violență.⁶³ De altfel, acesta este și motivul pentru care, de pildă, autoritățile încuviințează ținerea celui de-al IV-lea Congres al Federației Studenților Creștini la începutul lunii septembrie 1924, la Năsăud, reunind aici toate filialele din Iași, Cluj și București. Asta în timp ce un proiectat congres al „studenților naționaliști“, care ar fi trebuit să se desfășoare la Iași, în luna august a aceluiași an, chiar sub forma unei consfătuiri restrânse, a fost interzis de guvern, luându-se chiar măsuri în acest sens. De altfel, congresul amintit de la Năsăud s-a petrecut „în cea mai mare liniște și ordine“, programul fiind unul strict religios, participând mai toate confesiunile creștine (protestanți, neoprotestanți, creștin-ortodocși etc.), fără aluzii antisemite. A existat doar temerea autorităților că vor veni să protesteze contra acestora studenții naționaliști, cu atât mai mult cu cât de la Iași a sosit și o delegație a așa-zisei grupări „moanițaristă“⁶⁴, aflată în total dezacord cu colegii lor cuziști.

Așadar, impunând aceste nuanțe în analiza mișcării studenților „creștini“, interesul nostru se va limita numai la acele grupări care au avut antisemitismul ca orientare comună și dominantă.

⁶³ Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f. 14.

⁶⁴ *Ibidem*, f. 23-33.

Fără a încerca să refacem acum nici măcar empiric suita de „congrese” studențești de până la 1927, o trecere în revistă a semnificațiilor unora dintre ele se impune de la sine, în primul rând pentru a contextualiza evenimentele de la Oradea. Astfel, un moment important care trebuie invocat este, fără îndoială, Congresul Uniunii Naționale a Studenților Creștini, o reuniune națională ce a avut loc la Iași între 28 noiembrie și 1 decembrie 1926. Cu toate că orașul ar fi trebuit să fie considerat un loc cu un mare potențial de violență, pe de o parte pentru că de aici a pornit organizarea studenților antisemiți, începând cu 1919 urbea fiind scena a nenumărate momente de agresivitate anti-evreiască, cu formatori de opinie extrem de activi printre profesorii universitari (A.C. Cuza și vărul său primar Ion Coroi, Corneliu Șumuleanu, Ion Găvănescul ș.a.), dar și cu lideri studențești la care brutalitatea și dezordinea erau cuvinte de ordine, totul sub egida Ligii Apărării Național-Creștine (LANC), localitate în care a debutat asasinatul politic interbelic prin focurile de armă ale lui Corneliu Zelea Codreanu asupra prefectului de poliție Constantin Manciu (la 25 octombrie 1924), iar, pe de altă parte, pentru că Iașul avea și o semnificativă comunitate evreiască (aproximativ 50%), totuși autoritățile au permis organizarea unei asemenea întruniri. Mai mult chiar, s-a dispus gratuitatea transportului studenților congresiști din toate centrele universitare, iar ca președinți ai reuniunii urmau să fie numiți Ion Petrovici, ministrul Instrucțiunii și, totodată, profesor la facultatea de Litere din Iași, și A.C. Cuza, profesor la facultatea de Drept din aceeași localitate, lucrările desfășurându-se în splendida clădire a Teatrului Național, deschise de chiar rectorul universității.

Însă nu se poate spune că autoritățile au fost luate pe nepregătite, lăsând lucrurile la voia întâmplării, deoarece, cu ceva timp înainte, s-a trecut la o activitate informativă susținută din partea Serviciului de Siguranță și a Poliției, participanții fiind supravegheați dinainte, știindu-se numele lor, au fost urmăriți pe parcurs, monitorizați „riguros” în timpul călătoriei cu trenul, „spre a nu se deda la tulburări și agresivități contra călătorilor evrei care se vor găsi fie în trenuri, fie prin gări”⁶⁵. Or, cu ocazia congresului din anul următor, de la Oradea, o asemenea muncă informativă premergătoare nu a prea existat (cel puțin nu rezultă din documente!), deși, în cele trei zile ale reuniunii, agenții Siguranței se aflau pe unde te-ai aștepta mai puțin, cum se va vedea mai jos, dar mai ales din documentele acestui volum.

Era nevoie de o asemenea atitudine din partea autorităților în primul rând din cauza antecedentelor anului 1926⁶⁶, dar și a intențiilor liderilor Uniunii Naționale a Studenților Creștini (USCR), care, întruniți într-o consfătuire în zilele de 25-26 noiembrie 1926, au discutat despre „militarizarea studențimii”, totodată propunându-se ca lucrările congresului să se încheie fie la Cernăuți, fie la Telenești

(Basarabia)⁶⁷, importante centre evreiești, ceea ce indică evident o generalizare și o radicalizare a acțiunilor antisemite, cuprinse de altfel, încă din anul anterior, în „Memoriul Congresului delegaților studenților din întreaga țară”, elaborat la București (9-10 februarie 1925). Se poate vorbi, în context, de faptul că reuniunea de la Iași, din 1926, a reaprins cu și mai multă intensitate flacăra naționalismului și a antisemitismului, după o scurtă perioadă de aparentă acalmie, în care studenții au părut preocupați mai mult de rezolvarea unor chestiuni de ordin social în dialogul lor cu autoritățile universitare, dar și în care justiția a legitimat crima prin achitarea lui Corneliu Zelea Codreanu. De acum, politizarea tineretului studios este evidentă, ea tinde spre o organizare de tip ierarhic, ideologia devenind complementul celor ce se vor lideri.

Pentru a se preîntâmpina orice incident, autoritățile universitare au luat măsuri proprii, bunăoară la Cluj: în seara de 23 noiembrie 1926, în cadrul unei ședințe a Centrului Studențesc „Petru Maior”, s-a decis crearea unei „poliții a congresiștilor clujeni, având datoria a supraveghea elementele turbulente și păstrarea ordinii pe durata congresului”⁶⁸. Mai mult chiar, studenții vor fi însoțiți de prefectul județului Cluj, Marcian Căluțiu, precum și de câțiva profesori universitari.

În aceste condiții, Congresul de la Iași s-a derulat într-o manieră cât se poate de pașnică — chiar dacă dominante au fost chestiunile antisemite, dar și problema „sectelor religioase” —, iar la final studenții s-au adunat la statuia lui Al.-I. Cuza, unde s-au fotografiat, au cântat etc., fără nici un incident, la fel cum nici întoarcerea lor spre centrele universitare nu a generat dificultăți. Numărul participanților din țară s-a ridicat la peste 2.500 de studenți, lucrările congresului fiind marcate de frecvente confruntări verbale între ieșeni și bucureșteni, dar mai ales de obsedantul *numerus clausus*, care era să degenereze în violențe în cea de-a treia zi, din cauza studentul Medrea, care ar fi dorit să „protesteze” la redacțiile ziarelor locale pro-evreiești *Lumea* și *Opinia*, pornire stinsă la intervenția lui A.C. Cuza.

În schimb, cu ocazia lucrărilor reuniunii, au devenit tot mai vizibile neînțelegerile dintre LANC și USCR, A.C. Cuza abținându-se inițial să mai fie numit președinte de onoare al congresului (din cauza reticenței studenților bucureșteni), de altfel părăsind lucrările în ultima zi, pentru a reveni în capitală. Aceste disensiuni vor marca evoluția mișcării studențești naționaliste în perioada ce va urma, cu implicații mai ales asupra congresului ce se va ține la Oradea la finele lui 1927. De altfel, nu acum s-a decis locul viitorului congres, singura discuție asupra orașului din vestul țării fiind în legătură cu transformarea Academiei de Drept de la Oradea într-o facultate juridică, conceptul de „academie” fiind legat de vechiul model organizatoric maghiar încă de la 1872.⁶⁹

⁶⁵ Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f. 62. Pentru toată gama de măsuri informative, vezi f. 42-44, 70-84.

⁶⁶ Asupra violențelor declanșate cu alte ocazii la Iași vezi: *Antisemitismul universitar în România (1919-1939). Mărturii documentare*, citat.

⁶⁷ Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f. 45.

⁶⁸ *Ibidem*, f. 63.

⁶⁹ O dare de seamă a Siguranței din Iași asupra congresului, vezi *ibidem*, f. 86-111.

Așa cum am menționat, însă, acum se fac simțite disensiunile între Liga Apărării Național-Creștine și Uniunea Națională a Studenților Creștini, fiecare dintre ele reprezentând un curent care dorea să-și impună întâietatea. În vreme ce LANC avea influență îndeosebi asupra studenților din Iași, aceștia făcând parte și din Asociația Studenților Creștini, fiind atrași de direcția lui A.C. Cuza, liderii Uniunii Naționale a Studenților din România, grupați în principal în jurul Centrului din București, pledau pentru abținerea tinerilor din universități de a face politică militantă în mod deschis, alături de vreun partid politic, pentru a nu compromite întreaga mișcare studențească printr-un caracter eminentemente antisemit, ei trebuind să graviteze în jurul ideii de naționalism „integral”, intransigent.⁷⁰ Iar în timpul congresului, acestui din urmă curent i s-au raliat și studenții clujeni, care „înțeleg să facă naționalism fără politică militantă alături de vreun partid politic”⁷¹.

În cele din urmă, însă, pentru că trebuia să se aleagă și un președinte al Uniunii Naționale a Studenților din România (creată la 11 februarie 1924), ieșenii au avut câștig de cauză, în ultima zi a congresului — 1 decembrie — fiind desemnat prin vot Iulian Sârbu, cunoscut adept al LANC și îndeosebi foarte devotat lui A.C. Cuza.

Așadar, dacă lucrările reuniunii de la Iași s-au desfășurat într-o atmosferă oarecum de normalitate, au existat, în cele din urmă, câteva momente tensionate antisemite, dar la Chișinău, unde, în cadrul facultății de Teologie, se manifesta un numeros și puternic grup de studenți naționaliști și antisemiți, sub conducerea preotului Hâncu.⁷² Fiind prezenți la congresul amintit mai mulți studenți ardeleni, aceștia au dorit să pună piciorul și pe pământul Basarabiei, profitând astfel de ospitalitatea recent deschisei facultăți de Teologie (în noiembrie 1926), care le-a acordat găzduire. Încurajați de această aparentă prezență masivă studențească, unii s-au dat la provocări agresive contra evreilor de aici, spărgând geamurile unei sinagogi, fără a-și putea imagina că israeliții se mai pot și apăra. Astfel, violențele antisemite au fost minime în cele din urmă, pentru că populația evreiască era destul de numeroasă, iar tineretul israelit era bine organizat — ființa o Ligă Culturală Evreiască, dar și o societate „Macabi”, cu caracter sportiv, dar care în plus antrena tineretul israelit pentru apărare —, gata să răspundă oricărei provocări. Fapte mai grave au avut loc la întoarcerea ardelenilor din Basarabia, în gara localității Călărași, un veritabil *shtetl*, dar fără ecouri în presa vremii ori în dezbaterile Parlamentului de la București, așa cum s-a întâmplat în alte împrejurări.⁷³

⁷⁰ Această orientare este explicit formulată în *Conștiința Națională*, organ al studențimii bucureștene, numărul din octombrie 1926.

⁷¹ Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f. 114.

⁷² Arh. St. Iași, Universitatea „Al.I. Cuza”, Rectorat, dos. 1210/1927, f. 10.

⁷³ A existat însă un Raport al Siguranței Generale din 16 martie 1927, conceput pe un ton vădit antisemit, rezultând în toate cazurile că evreii au fost agresivi, că bieții studenți creștini au fost victimele inocente ale furiei israelite. De altfel, în urma incidentelor de la Chișinău, tot câțiva evrei au fost

Anul care a urmat a stat, în mare parte, sub semnul ideii de a realiza unitatea mișcării studențești naționaliste și antisemite, divizată deja, după cum a rezultat mai sus. În afara motivelor invocate, s-au mai adăugat câteva, din care cea mai semnificativă era problema Coroanei, asemenea partidelor politice fiind divizată și mișcarea studențească. Se poate vorbi chiar de o fierbere a tineretului naționalist, unii lideri — inclusiv Iulian Sârbu — manifestându-și deschis adeviziunea la readucerea lui Carol II pe tron, totodată declarându-l pe Octavian Goga mentor al lor, în vreme ce alții nu doreau să implice studenții în luptele politice, repudiind orice atingere cu oamenii politici activi în această direcție. În noaptea de 13 februarie 1927, de altfel, Iulian Sârbu și Constantin Dănulescu au convocat o întrunire a președinților centrelor studențești din țară, de la care nu a lipsit nimeni, în cadrul căreia s-a discutat despre dezorganizarea LANC, nepăsarea parlamentarilor acesteia față de doleanțele studenților, solicitându-se adoptarea unei atitudini unitare față de Ligă. După o noapte de discuții, s-a decis ca pe viitor deputații să servească în principal interesele studenților, altfel aceștia vor dezavua LANC.⁷⁴

În fața acestor divergențe, sub impulsul lui Ion Istrate (fost președinte al Centrului studențesc „Petru Maior” din Cluj și fost lider al facțiunii fasciste din jurul asociației „Înfrățirea Românească”), Centrul studențesc București a luat inițiativa unei reuniuni a foștilor și actualilor conducători ai mișcării, la începutul lunii august 1927, pentru a armoniza interesele diverselor curente apărute. Inițial s-a stabilit ca loc de întâlnire Mănăstirea Neamț, apoi s-a invocat Bistrița, datorită proximității față de orașul Piatra Neamț (vreo 6 km). Însă această apropiere a ridicat mai degrabă probleme, existând primejdia ca studenții să se dedea la violențe antisemite, existând o importantă comunitate evreiască aici, care păstra încă vie atmosfera de pogrom de la finele lui septembrie 1925.⁷⁵ În consecință, s-a menținut prima locație, Mănăstirea Neamțului aflându-se la aproape 60 km de Piatra Neamț.

Studenții au început să se adune în orașul de la poalele muntelui Pietricica încă din 31 iulie — zi în care, la Paris, cotidianul *Le Matin* publica o declarație a lui Carol II, prin care își manifesta dorința de a-și reocupa tronul —, autoritățile locale punându-le la dispoziție mai multe mijloace de transport, care să-i ducă la Mănăstirea Neamț, cu acordul lui Gh. Tătărescu, subsecretar de stat la Ministerul de Interne. S-au reunit astfel reprezentanții a cel puțin cinci curente studențești: 1) exponenții Legiunii Arhanghelului Mihail, organism fondat de Corneliu Zelea Codreanu și susținut de I. Moța; 2) adepții Ligii Apărării Național-Creștine, așadar „cuziști”, susținuți și de „Acțiunea Românească”; 3) reprezentanți ai Ligii Apărării Național-Creștine, așa-numita aripă „statutară”, inspirată de Ion Zelea Codreanu

trimiși în judecată la Consiliul de Război al Corpului III Armată. Cf. Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f. 119-130.

⁷⁴ Arh. St. București, Direcția Generală a Poliției, dos. 25/1927, f. 18; dos. 44/1927, f. 25.

⁷⁵ Cf. Oana Bauer, *Unele conflicte din orașul Piatra Neamț oglindite în presa evreiască interbelică*, în *Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae*, XI, 2010, p. 130-133.

și Ion Cătuneanu; 4) susținători ai lui Al. Vaida-Voevod, grupați în jurul gazetei *Chemarea* din Cluj (motiv pentru care se mai numea „curentul chemarist”), care manifestau însă tendințe regionaliste, fiind apropiați de Partidul Național, de altfel; 5) membri ai centrelor din București și Cernăuți, considerați ca fiind „independenți”. De altfel, această fragmentare a mișcării studențești este și rezultatul faptului că în România de până atunci nu existase o cultură asociaționistă, sciziunile, rupturile, trădările fiind aproape la ordinea zilei. Iar când vorbim de „cultură”, ne referim în primul rând la atitudinile și comportamentele celor care aderă la o formă asociativă care, de regulă, are valoarea unui contract, prin adaptarea la un proiect specific. Or, practica infra-istoriei arată că la noi lipsa atașamentului real față de o ideologie bine conturată, nerespectarea angajamentelor asociaționiste, promovarea migrațiilor politice din motive ce țin strict de interesul personal, de politicianism, de lichelism etc. — sunt gesturi la ordinea zilei, atunci ca și acum.

Ca număr, liderii acestor curente n-au fost prea mulți, aproximativ 60-70, însă cu toții extrem de activi și influenți printre studenții pe care îi reprezentau. Reuniunea a fost îndeaproape supravegheată de serviciile Siguranței, rapoartele referitoare la acest eveniment indicând cât se poate de evident faptul că mișcarea studențească naționalistă era împănată cu informatori⁷⁶, aspect discutat frecvent printre studenții naționaliști de diversele orientări, care, de altfel, se și suspectau reciproc. Invoc acest lucru tocmai pentru a sublinia faptul că acești informatori — care nu erau tocmai puțini — puteau fi, la nevoie, și agenți provocatori, așa cum au susținut mai mulți participanți la evenimente din perioada interbelică, degenerate în violențe antisemite, dar nu numai.

Deși întâlnirea (denumită „congres”) avea ca scop declarat împăcarea conducătorilor studențimii și crearea unei solidarități la scară națională, lucrurile nu au mers tocmai în direcția preconizată. Îndeosebi organismul creat de Corneliu Zelea Codreanu a fost supus criticilor, în principal prin vocea lui I.Gh. State, care aprecia Legiunea drept o „societate pe acțiuni pentru specularea ideologiei naționale, pornită din ambiția personală și bolnăvicioasă a lui Corneliu Codreanu”, fiind așadar o organizație periculoasă pentru țară.⁷⁷ Acesta din urmă nu a participat de la început la întrunire, pentru că n-ar fi dorit să-l întâlnească pe A.C. Cuza (de altfel, absent din același motiv), dar Codreanu se afla cu vreo zece „arhangheliști” la Schitul Rarău, de unde își va face apariția la Mănăstirea Neamț în a doua zi, pe 2 august, însoțit de doi „aghiotanți” (Radu Mironovici și Nicolae Totu⁷⁸), asemenea

lui Mussolini, obicei de altminteri mai vechi al lui⁷⁹. Liderul „arhanghelilor” s-a dovedit a fi și acum autoritar și violent, chiar pălmuindu-l pe State pentru afirmațiile lui la adresa Legiunii, insistând însă pe combaterea lui A.C. Cuza — fostul său mentor —, justificând totodată crearea formațiunii sale, care luptă prin violență „pentru realizarea aspirațiilor naționale extremiste”. Astfel, el caracteriza Legiunea drept „o organizație disciplinată, cu spirit ierarhic și conducere aproape dictatorială”, declarând, în același timp, că „admite violența care va merge crescând de la cuvânt, [până la] pumn, otravă, bătă, pumnal și revolver”⁸⁰. În acest context, el a pretins USCR-ului să le ceară studenților înscrierea individuală în Legiune, care urma să înglobeze cele două Ligi, precum și toate celelalte organizații naționaliste.

Întrunirea de la Mănăstirea Neamțului — unde se afla și episcopul Nicodem Munteanu, care le-a dat binecuvântarea tuturor participanților — a scos astfel în evidență sursa majoră a dezbinării studenților naționaliști, care în fond era lupta pentru hegemonie dintre două familii rivale, Cuza și Codreanu, cea dintâi fiind exponenta „generației de gândire”, în timp ce a doua reprezenta generația de „acțiune” — după expresia liderului Legiunii. În cele din urmă, întâlnirea studenților a lăsat impresia eronată că se ajunsese la o împăcare între diversele facțiuni, luându-se chiar decizia înființării unei noi organizații naționale a tineretului, adoptându-se totodată o Moțiune prin care se declara continuarea luptei „pe baza doctrinei naționale creștine antisemite”, așa cum a fost formulată de A.C. Cuza.⁸¹

Demn de semnalat e și faptul că, în vara lui 1927, între 28 august și 6 septembrie, a avut loc la Bran un alt gen de reuniune, și ea pompos anunțată a fi fost „al VII-lea Congres al Federației Asociațiilor Creștine Studențești” — dar care nu a prezentat nici un interes pentru autorități, neprimind nici înlesniri, nici măcar o atenție pe măsură din partea Siguranței statului, poate și datorită puținătății participanților, aproximativ 25-27 de studenți. (Până și populația locală le-a arătat ostilitate celor veniți.)⁸² În fapt, era vorba de o întrunire organizată oarecum în pripă, fără vreo rezervare anterioară, dar și fără o miză politică imediată, pentru că acești studenți „creștini” aveau de fapt preocupări intelectuale, chiar programul reuniunii fiind întocmit în acest sens. De altfel, s-a anunțat o serie de conferințe, ținute de Nae Ionescu, Gala Galaction ș.a., urmate de dezbateri într-o manieră academică, fără legătură cu frământările din cadrul USCR, amintite mai sus.

Toamna lui 1927 aduce schimbări în privința conducerii Uniunii Naționale a Studenților Creștini (USCR), în sensul că lui Iulian Sârbu i se aduc acuzații în legătură cu gestiunea financiară frauduloasă, el fiind nevoit să-și prezinte demisia.

⁷⁶ Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f. 131-177; Arh.St.București, Direcția Generală a Poliției, dos. 25/1927, f. 128-129, 131, 135, 159-174 ș.a.

⁷⁷ Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f. 175.

⁷⁸ Cel care-l asasinase, la începutul anului 1927, pe un elev evreu, David Falik, la Cernăuți, iar în urma procesului la Curtea de Jurați din Câmpulung — sub presiunea a sute de studenți antisemiți prezenți aici și a unei campanii de presă „justificatoare”, în favoarea lui — a fost achitat, așa cum de altfel a fost exonerat de orice vinovăție Corneliu Zelea Codreanu după împușcarea lui C. Manciu, prefectul poliției din Iași (25 octombrie 1924).

⁷⁹ Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f. 175.

⁸⁰ *Ibidem*.

⁸¹ *Ibidem*, f. 168, 176-177, 181-197. Vezi și Arh.St.București, Direcția Generală a Poliției, dos. 79/1927, f. 4-5. C. Zelea Codreanu va reveni la Mănăstirea Neamț în 17 august 1927, pentru că aici s-a celebrat căsătoria lui Ion Moța cu sora lui Codreanu.

⁸² Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f. 204-205.

De fapt, cauza stă și în maniera în care Iulian Sârbu a constituit și condus delegația română (de patru persoane, alături de Gh.A. Constantinescu, Titus Curileanu și Ion Georgescu), cu ocazia Congresului Confederației Internaționale Studențești, ce a avut loc la Roma, la finele lui august 1927. Deși Ministerul nostru de Externe a recomandat această delegație, deoarece încurajează „orice manifestare de propagandă românească în străinătate“, Legația României din capitala Italiei a trimis la Centrală un raport amănunțit asupra „purtării în adevăr deplorabile“. În primul rând, Sârbu fiind un student eliminat din toate facultățile, când s-a aflat acest lucru la Roma s-a manifestat o oarecare insatisfacție printre organizatori. Dar nici studentul în medicină Ion Georgescu nu putea prezenta cine știe ce încredere, de altfel porecla lui fiind „Huliganul“; fusese inclus în delegație pentru că se afirmase ca un fervent antisemit, cu ocazia congresului de la Roma luând cu sine numeroase așa-zise documente-mărturii asupra „provocărilor evreiești“ din România.⁸³ Apoi, delegația română a încercat cu insistență să „smulgă“ ceva bani de la Legația noastră din Roma și de la Federația Universitară Fascistă. Nu în ultimul rând, tinerii au călătorit la Veneția, lăsând datorii mari la Hotelul Wagner, iar Gh.A. Constantinescu ar fi furat acolo un colier de coral de la un negustor evreu, fiind închis opt zile și apoi expulzat. Este vorba de același Constantinescu care mereu „storcea“ bani de pe la ministere în numele Legiunii, iar cu ocazia congresului de la Oradea, despre care vom vorbi mai jos, s-a „remarcat“ tot prin hoție la un restaurant. Cu alte cuvinte, „consulul României din Veneția stăruie asupra impresiei deplorabile lăsată de acești studenți, cu atât mai mult, cu cât aveau calitate oficială și reprezentau studențimea română“⁸⁴. În aceste împrejurări, la 24 octombrie 1927, s-a întrunit consiliul general al USCR (reprezentanți din toate centrele universitare), alegând un nou președinte, pe Lorin Popescu, și alți doi vicepreședinți (G. Sârbulescu și G. Cronț). Acest lucru marchează faptul că Uniunea a ieșit de sub influența LANC, atașându-se curentului „naționalist extremist“.

Cu acest prilej s-a decis ca viitorul congres să aibă loc la finele lui noiembrie, stabilindu-se inițial Alba Iulia ca loc de desfășurare, dar, pentru că voci guvernamentale nu au fost de acord cu această locație⁸⁵, s-a invocat apoi Timișoara sau Oradea, în care *numerus clausus* să fie principala temă abordată. S-a adoptat explicit acest subiect, cuprins și în programul tipărit al preconizatei reuniuni, nu atât ca o sfidare la adresa autorităților — care declarativ interziceau întrunirile cu asemenea revendicări, dar, pe de altă parte, le sprijineau cât se poate de mult —, cât mai ales pentru afirmarea unei voințe, aceea a naționalismului în „acțiune“.

⁸³ Arh.St.București, Direcția Generală a Poliției, dos. 25/1927, f. 146.

⁸⁴ Arh.St.București/Văcărești, Universitatea din București. Rectorat, dos. 4/1927, f. 236-248; vezi, de asemenea, dos.2/1927, f. 66; dos.1/1928, f. 207-214. Pentru apucăturile de „hoți“ ale legionarilor, vezi și unul dintre Memoriile lui Iordache Făcăoaru, în Arhiva CNSAS, Fond Informativ, dos. 193670/3, f. 106-127.

⁸⁵ Cf. „Întâmplările de la Oradea și Cluj“, în *Unirea poporului*, Blaj, IX, 1927, nr. 51 (18 dec.), p. 5.

S-a optat, în cele din urmă — fără a avea la îndemână motivații explicite ale lide-rilor USCR —, pentru Oradea ca loc de desfășurare a congresului. Deși se stabilise inițial ca dată a reuniunii zilele de 27-29 noiembrie, moartea primului-ministru Ionel I.C. Brătianu — cu totul și cu totul neașteptată — a făcut ca întâlnirea studenților să aibă loc în intervalul 4-7 decembrie 1927.

Astfel, cu anticipație făcând câteva observații pe seama acestui eveniment, congresul de la Oradea ne pare a fi unul de natură cu totul și cu totul specială, care în epocă nu a vizat numai proclamarea idealurilor antisemite, ci a fost menit — printre altele — să se constituie într-o „demonstrație de forță“ și față de un alt grup „minoritar“ din România acelor vremuri (cel al maghiarilor), nu fără legătură directă cu manifestările revizioniste tot mai articulate din Ungaria vecină. Nu întâmplător au aprobat guvernării români un congres de acest fel tocmai la Oradea, oraș-simbol maghiar, cu o numeroasă populație evreiască maghiarizată! A permite, la un deceniu de la Marea Unire, un congres gestionat de partea cea mai radicală, cea mai violentă și antisemită a studențimii, s-a dorit, cred, un gest de „triumf“ prostesc al românilor „victorioși“ în război, un act de provocare al naționalismului românesc la adresa naționalismului maghiar, din care cei care au pătimit mai mult au fost evreii. Iar convingerea derivă tocmai din lectura documentelor din acest volum, nu într-o cheie insidioasă, ci cu detalii la lumina zilei, explicite și confirmate. Pentru că nu se poate atribui doar „întâmplării“ faptul că studenții au fost încurajați să participe într-un număr cât mai mare, au avut la dispoziție trenuri speciale, puse la dispoziție gratuit de către guvern, au fost găzduiți, cu masă și casă, în unitățile militare, au fost întâmpinați de notabilitățile românești ale orașului etc.

Cu alte cuvinte, deși unii analiști ai fenomenului antisemit universitar interbelic au încercat să refacă o succesiune cronologic-rațională a evenimentelor, nu lipsită de semnificație în tot acest context al anilor 1920, credem că, pe lângă principala miză în ceea ce privește anti-iudaismul, nu trebuie să rămânem blocați doar în conexiunile directe cu problematica abordată. Cert este că nu întotdeauna tulburările și disfuncționalitățile pe temeiul declarat antisemit au avut ca resort miza proclamată, în spatele dezordinilor existând imbolduri abia întrezărite și care nu întotdeauna pot fi tipologizate cu acuratețe, din cauza atât a complexității momentului istoric, a interdependenței unei mari game de motivații (multe, fără nici o legătură cu antisemitismul), cât și a multitudinii de elemente socio-politice puse în joc. Bunăoară, unele măsuri vexatorii sunt, nu de puține ori, un detonator semnificativ al tulburărilor, al nemulțumirii generale. Cu alte cuvinte, contextualizarea și cauzalitatea diverselor manifestări antisemite interbelice nu sunt aceleași pentru toată epoca avută în atenție. Motivațiile, stimulii pornirilor agresive contra evreilor din învățământul nostru superior — și nu numai — au ca temei, adeseori, situații complexe, iar, peste toate, nu trebuie neglijat nici spiritul de imitație și mai ales provocările extrauniversitare.

Oradea și granița de vest a României

Cum de la sine se înțelege, nu vom intra în detalii asupra situației nou-create în Transilvania prin schimbarea apartenenței statale de după 1918, însă, în cazul maghiarilor (indiferent de confesiune), ideea de a fi o „minoritate“ pe un teritoriu pe care se considerau la ei acasă și asupra căruia se extindeau de acum aspirațiile unui stat-națiune (centralizat, în care ortodoxia era într-o agresivă expansiune, cu o politică de factură hegemonică în Peninsula Balcanică, în care domina discursul naționalist, iar istoria era prezentată distorsionat și chiar provocator etc.) contura o stare de confuzie și disperare încă greu de acceptat. În plus, ritmul alert de omogenizare teritorială impus de la București, prin așa-numitul proces de *românizare*, era perceput ca o atitudine agresivă a românilor contra maghiarilor.⁸⁶

Pe de altă parte, în cazul Transilvaniei, mai exista o particularitate. Prin unirea acestui spațiu cu România, în afara unei importante populații maghiare și germane, regiunea avea și o semnificativă comunitate israelită, în profunzime asimilată și purtătoare a unor puternice sentimente naționale maghiare, care trăia, totodată, în condiții economice deosebit de prielnice.⁸⁷ Cu alte cuvinte (în paranteză fie spus, îndeosebi pentru a vedea cât de diferit s-au petrecut lucrurile în România), trebuie să remarcăm faptul că cel mai deschis grup confesional spre asimilare în vechea Ungarie — foarte vizibil și în Transilvania — a fost cel evreiesc. Acest mecanism a devenit chiar o dogmă a elitei liberale maghiare, sintetizată în ideea că asimilarea evreilor este o chestiune de interes național, că prin acest proces se formează o pătură care îndeplinește funcțiile unei burghezii autohtone și, în același timp, corectează echilibrul național în favoarea maghiarimii.

Mai mult chiar, se poate vorbi de existența unei „alianțe de clasă“ între aristocrația creștină maghiară, care deținea puterea politică, și burghezia evreiască, ce avea în principal puterea economică. Această „alianță“ — un „veritabil contract social“⁸⁸ — a fost posibilă datorită integrării și asimilării culturale a evreilor (proces cunoscut sub denumirea de „maghiarizare“), ceea ce a favorizat ascensiunea

socială rapidă a israeliților în statul ungar de după 1867⁸⁹. O asemenea mișcare asimilaționistă a atins și celelalte minorități, însă la nici una ea nu a devenit atât de completă și profundă ca în cazul evreilor, conferindu-le acestora o accentuată conștiință națională maghiară, ce s-a manifestat și printr-o puternică loialitate față de stat. Or, la finele lui 1918, acești evrei maghiarizați, cetățeni cu drepturi depline în regatul Ungariei mult occidentalizat, s-au trezit incluși — măcar conceptual — într-un „iudaism oriental“.

Totuși, nu vrem să lăsăm impresia că în Ungaria n-ar fi existat antisemitism! Însă acea „alianță“ menționată mai sus, în interesul națiunii, al maghiarismului, acel echilibru unic în Europa, a dus la atenuarea asperităților, a manifestărilor antisemite, cel puțin până la finele Primului Război Mondial⁹⁰, când s-a prăbușit Imperiul Habsburgic (septembrie 1918), după care a avut loc așa-zisa revoluție democratică a „Trandafirilor de toamnă“ (octombrie 1918), apoi Comuna din Ungaria (martie-august 1919), urmată de Teroarea Albă (august 1919 – aprilie 1920), toate aceste evenimente fiind însoțite de pierderi teritoriale uriașe.

În acest context, în urma Tratatului de la Trianon, Oradea a devenit un oraș „românesc“, situat în proximitatea frontierei cu Ungaria, la nu mai mult de 15 km. Fără a coborî în istoria acestui important centru urban⁹¹, este de reținut faptul că prima mențiune documentară a sa este din 1113, pentru ca o Cetate a Oradei să fie semnalată încă de la 1241, ulterior mărturiile fiind nelipsite, după realizarea dualismului austro-ungar (1867), orașul devenind unul dintre cele mai importante centre ale regatului maghiar, poate al treilea după Budapesta și Cluj, unul cosmopolit, în adevăratul sens al cuvântului, supus multor influențe culturale.

Din această ultimă perspectivă, structura populației devine extrem de grăitoare, îndeosebi sub aspect comparativ. Dacă la recensământul din 1910, Oradea avea o populație de 64.169 de locuitori, din punct de vedere confesional situația se prezenta astfel: 30,9% romano-catolici, 30,3% reformați, 23,6% israeliți, 7,9% greco-ortodocși, 5,3% greco-catolici, restul aparținând altor confesiuni. Însă din punctul de vedere al limbii materne declarate, 91,1% erau maghiari, 5,6% români și 2,2% germani, restul fiind vorbitori de slovacă, sârbă, croată etc.⁹² După numai două decenii, structura populației orașului Oradea era astfel, după „naționalitate“

⁸⁶ Pentru situația din Transilvania, a se vedea Irina Livezeanu, *Cultural Politics in Greater Romania. Regionalism, Nation Building & Ethnic Struggle, 1918-1930*, ed. II, Ithaca and London, Cornell University Press, 2000, p. 129-188.

⁸⁷ Vezi îndeosebi lucrările lui Victor Karady, din care reținem aici doar volumele: *Zsidóság, modernizáció, polgárosodás*, Budapest, Cserépfalvi Kiadása, 1997; *Gewalterfahrung und Utopie. Juden in der europäischen Moderne*, Frankfurt am Main, Fischer Verlag, 1999; *Zsidóság és társadalmi egyenlőtlenségek (1867-1945). Történeti-szociológiai tanulmányok*, Budapest, Replika Kör, 2000; *Zsidóság Európában a modern korban*, Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, 2000; *Önazonosítás, sorsválasztás. A zsidó csoportazonosság történelmi alakváltozásai Magyarországon*, Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, 2001.

⁸⁸ După expresia lui Victor Karady, *Antisémitisme et stratégies d'intégration des Juifs et non-Juifs dans la Hongrie contemporaine*, în *Annales. Économies, Sociétés, Civilisations*, no. 2, 1993, p. 242.

⁸⁹ Raphael Patai, *The Jews of Hungary. History, Culture, Psychology*, Detroit (Michigan), Wayne State University Press, 1996, p. 282-441.

⁹⁰ V. Karady, István Kemény, *Les Juifs dans la structure des classes en Hongrie. Essai sur les antécédents historiques des crises d'antisémitisme du XX-ème siècle*, în *Actes de la recherche en sciences sociales*, 22, juin 1978, p. 26-59; Mary Gluck, *The Budapest Flaneur: Urban Modernity, Popular Culture, and the „Jewish Question“ in Fin-de-Siècle Hungary*, în *Jewish Social Studies*, Volume 10, Number 3, Spring/Summer 2004 (New Series), p. 1-22.

⁹¹ A se vedea, în acest sens, *Istoria orașului Oradea*, coord. Liviu Borcea și Gh. Gorun, Oradea, Edit. Cogito, 1995.

⁹² *Recensământul din 1910. Transilvania*, coord. Traian Rotaru, Colecția *Studia Censualia Transilvanica*, București, Edit. Staff, 1999.

(termen folosit la acea vreme): 51,6% maghiari, 27,1% români și 17,9% evrei, restul fiind de alte naționalități⁹³, totul raportat la o populație urbană de 82.687 de locuitori. În schimb, la același recensământ, avem, pe temeiul limbii materne, 66,6% vorbitori de maghiară și doar 25,3% de română, la care se mai adaugă un procent de 5% utilizatori ai idișului.⁹⁴ Fără a intra în detalii în privința repartției profesionale, trebuie reținut faptul că populația de religie mozaică era de 24%, aproape la egalitate cu românii (indiferent de confesiune)⁹⁵, ceea ce ne poate spune multe, în sensul că, *grosso modo*, populația non-românească a Oradei, la 1930 (așadar după numai trei ani de la evenimentul analizat în acest volum), era puțin peste 74%.

Din punct de vedere urbanistic și arhitectural, Oradea era și a rămas unul dintre cele mai impresionante orașe din Bazinul Carpatic, începutul veacului XX fiind dominat de *Art Nouveau (Jugendstil)*, însă și de notabile prezențe neo-baroce și neo-clasice, ori ale stilului eclectic.⁹⁶

Încă de la 1777 fusese creată aici o Academie Regală, care și-a început activitatea abia în toamna lui 1780 cu o facultate de Filosofie, pentru ca opt ani mai târziu să se deschidă și filiera studiilor juridice, singura care va mai funcționa după 1850, până în 1918, pentru ca ulterior să fie păstrată în mai vechea formulă organizatorică maghiară (a legii din 1872), dependentă însă de Universitatea din București, abia în 1935 fiind desființată cu totul.⁹⁷

Cum a rezultat și mai sus, Oradea a fost un oraș eminent maghiar, cu urme din epoca dualismului la tot pasul, aici fiind sediul Episcopiei romano-catoalice care, din ultimul pătrar al veacului XVIII, a întreținut o viață muzicală de excepție (prin prezența lui Johann Michael Haydn, Karl Ditters von Dittersdorf, Wenzel Pichl ș.a.). Practic, este aproape imposibil de cuprins în doar câteva rânduri bogăția materială și spirituală a unui centru urban de o asemenea complexitate.⁹⁸

⁹³ Cf. *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930*, vol. IX (*Structura populației României*), publicat de Sabin Manuilă, București, Edit. Institutul Central de Statistică, f.a., p. 406.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 438.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 470.

⁹⁶ Zoltán Péter, *Városvédő irások (Scrieri despre arhitectura Oradei)*, Nagyvárad, Prolog Kiadó, 2003, 128 p.

⁹⁷ După 1919, au fost date câteva legi speciale în ceea ce o privește, dar cu referire la funcționarea barourilor sau organizarea judecătorească, legi care le dădeau dreptul absolvenților licențiați ai acestei Academii de a fi magistrați sau avocați. Apoi, Regulamentul Academiei de Drept din Oradea, revăzut de Consiliul Legislativ, fiind pus în aplicare prin ÎDR nr. 4134/17 decembrie 1929 (publicat în *Monitorul Oficial*, nr. 286 din 23 decembrie 1929), definește caracterul acestei școli, numind-o Facultate Juridică Autonomă, cu dreptul de a elibera licențe în drept. Ea a fost, în anii interbelici, singura instituție de învățământ superior de la granița de vest.

⁹⁸ Vezi Petre Dejeu, *Instituțiile culturale din municipiul Oradea și județul Bihor*, București/Leipzig/Oradea, Lib. Cartea Românească/Hiersemannische Buchhandlung/Tip. Franklin, 1937, 318 p.

În legătură, însă, cu tematica noastră, la Oradea exista deopotrivă o veche și semnificativă comunitate israelită (care la 1731 fondase deja o *Chevra Kadisha*, din 1762 întreținea și o *Yeshiva*, iar din 1803 se înalță și o sinagogă, existând informații despre o alta, mult mai veche), care, asemenea evreilor de pretutindeni, aveau instituții bine întreținute, precum școli, azile, un orfelinat, cantine, spital etc.⁹⁹ De altfel, raportată la întreaga Ungarie pre-Trianon, comunitatea evreiască din Oradea era cea mai numeroasă din punct de vedere numeric după aceea din Budapesta, dar și unul dintre centrele cele mai importante și semnificative evreiești, precum Łódź, din Europa răsăriteană, sau — păstrând oarecum niște proporții — New York sau Chicago.

Însă cea mai importantă particularitate a evreilor din Oradea — asemenea tuturor din vechea Ungarie — era faptul că, de pe la 1861, o parte din ei au adoptat reforma moderată a iudaismului, alături de israeliții ortodocși făcându-și apariția și dezvoltându-se o importantă comunitate neologă, care în 1878 și-a înălțat o splendidă sinagogă, cu aproximativ 1.000 de locuri, asemănătoare celei din Nürnberg.¹⁰⁰ Nu se vor lăsa mai prejos nici evreii ortodocși, care își vor inaugura noua sinagogă în 1890.

În consecință, la Oradea — și, în general, în întreaga Transilvanie — se manifesta o altă atmosferă sub aspectul iudaității. De altfel, bogăția Imperiului austro-ungar se resimțea la tot pasul, evreii implicându-se în mai toate segmentele vieții sociale, politice, economice și culturale, în multe dintre acestea fiind chiar dominanți, dar mereu în cadrele maghiarității, pe care au îmbrățișat-o și au cultivat-o.¹⁰¹ Iar această reușită socială a evreilor se reflecta mai ales în arhitectura lor civilă și industrială, dar și în aceea că sinagogile erau mai mari și cu mai multă fantezie aranjate, israeliții de aici fiind mult mai educați, ceea ce se reflecta și în practicarea religiei. De altfel, prezența evreiască a dezvoltat la Oradea un aspect edilitar unic în această regiune, cu edificii ale unei *Belle Époque* ce le aparțineau în majoritate evreilor (din punct de vedere social larg reprezentați ca intelectuali, industriași, bancheri, arhitecți, comercianți, antreprenori etc.).¹⁰²

⁹⁹ Cf. Tereza Mózes, *Evreii din Oradea*, București, Edit. Hasefer, 1997, p. 15-76; vezi și Florin Ardelean, *The Jews of Oradea and the Parable of the Crushed Olives*, în *Transylvanian Review*, vol. XXII, 2013, Supplement no. 4, ed. Antonio Faur, Dumitru Țicu, p. 20-29. Menționez în mod deosebit cartea lui Löwy Dániel, *Az úri város zsidó lakosai. A nagyváradi zsidóság története (Locuitorii evrei ai mândrului oraș. Istoria evreilor din Oradea)*, în curs de apariție, dar încredințată nouă în manuscris pentru documentarea de față.

¹⁰⁰ Tereza Mózes, *Evreii din Oradea*, p. 78-95.

¹⁰¹ Mihai D. Drecin, Gabriel Moisă, „Repere ale implicării comunității evreiești în viața orașului Oradea”, în *Crisia*, Oradea, XXXIX, 2009, p. 235-244 (o versiune engleză în *Historia Urbana*, Sibiu, XVII, 2009, p. 269-282).

¹⁰² Dan-Ionuț Julean, *Oradea, Romania: A Living Jewish Memorial*, în *East European Jewish Affairs*, Vol. 42, 2012, no. 2, p. 111-128.

Dacă în Moldova toți evreii erau ortodocși, integrați ariei hasidismului, care se manifesta printr-o mare fervoare religioasă, viața gravitând în jurul unui *Rebe*, ca formă a unui centralism și patriarhalism specific, în Ardeal lucrurile stăteau altfel, prin această prezență specifică a israeliților ortodocși, neologi, dar și a unei alte categorii, nu neapărat semnificativă, dar totuși prezentă, situată între cele două orientări principale, denumiți și evrei *statu-quo-ante*. Comparativ cu Oradea, unde neologii erau dominanți, ortodoxismul se manifesta puternic în zona Sătmarului și Maramureșului, acești evrei ultra-credincioși fiind și antisioniști, creând extrem de multe *ieșive* (școli de studiu al Torei și Talmudului), care au întreținut încă puternic spiritul și tradițiile iudaismului.

În acest context, apare firesc faptul ca la Oradea să fi existat și o mișcare sionistă bine articulată — de altfel, nu trebuie să uităm că Theodor Herzl, fondatorul Organizației Sioniste, era originar din Budapesta (unde s-a născut în 1860), pe care a părăsit-o abia în 1878 —, liderul acesteia fiind Simion Fuchs, fiul fostului rabin al Oradei și fratele rabinului în funcție la 1927, Benjamin Fuchs. De altfel, în paranteză fie spus, acesta din urmă, ca purtător de cuvânt al evreimii orădene, și-a manifestat în mod deschis opțiunea în cadrul Conferinței Mondiale a Evreilor de la Zürich, din 1919, ca prin pacea de la finele Primului Război Mondial Oradea să fie lăsată Ungariei. Chiar dacă la Oradea nu se manifesta un sionism atât de puternic, militantist, precum cel din Basarabia, de exemplu, el și-a făcut simțite efectele în mod evident.

Din punct de vedere politic, aici funcționa și o filială a Partidului Evreiesc, dar care mergea alături de Partidul Maghiar, ambele adoptând un soi de pasivitate. De altfel, pentru că, din punct de vedere confesional, evreii și protestanții aveau cam câte un sfert din populația orașului (cu un ușor avantaj în cazul celor din urmă), acest aspect a conferit câteva particularități activității politice, oarecum atipică față de Vechiul Regat. Cu excepția Partidului Național Român, a Partidului Țărănesc, a Partidului Național Liberal și a Partidului Maghiar, în anii 1920 nu prea exista altceva la Oradea, Partidul Poporului fiind aici ne semnificativ în perioada respectivă. Cu toate acestea, nu putem să nu privim, ca fundal al violențelor antisemite și antimaghiare de la începutul lui decembrie 1927, faptul că PNR și PȚ au fuzionat în 1926, pentru ca, la începutul anului următor, să apară Partidul Național Țărănesc (PNTȚ), filiala din Oradea fiind condusă de Aurel Lazăr și manifestându-se destul de activ, devenind astfel formațiunea politică dominantă din acest oraș¹⁰³, aspirând deja să preia puterea politică din mâna liberalilor. Însă, în acești ani, aici au luat ființă și organizații locale de extremă dreaptă, ca Liga Antisemită sau Liga Apărării Național-Creștine (condusă la Oradea de prof. Petru Fodor), pentru ca nu departe — la Valea lui Mihai — să apară și o publicație intitulată

Acțiunea românească, toate acestea neavând însă cuprinderea și impactul pe care le-au cunoscut în alte regiuni ale țării, îndeosebi în Moldova. La Oradea, funcționau și organizații politice de stânga, cum ar fi Partidul Social-Democrat sau Blocul Muncitoresc, numai că acestea aveau lideri maghiarofoni.

În acest context, nu-i de mirare că în orașul de pe Crișul Repede apărea și o presă bogată în acești ani, *Tribuna*, *Glasul Bihorului* și *Dreptatea* fiind de limbă română, dar și periodice în maghiară, multe dintre ele conduse ori aflându-se în proprietatea unor evrei, precum *Nagyváradi Napló*, *Nagyváradi Friss Újság*, *Nagyváradi Estilap* și *Vasárnapi Lapok*, la care trebuie adăugată și revista culturală *Cele Trei Crișuri*.

Pe de altă parte, este semnificativ faptul că, după Marea Unire, a funcționat la Oradea o școală militară de subofițeri (între 1919 și 1937), în incinta acesteia aflându-se și Comandamentul Garnizoanei Oradea.

Trebuie remarcat, însă, faptul că, deși prezența evreilor a fost semnificativă în orașul de pe Crișul Repede încă din ultimul pătrar al veacului XIX, pentru ca în anii de după Primul Război Mondial să se situeze în jurul cifrei de 20-24%, oarecum la egalitate cu populația românească, manifestările sistematice antisemite au fost prezente și aici, deși nu de anvergura celor de la Iași sau Cluj. Însă mereu au vizat școlile de rang secundar sau superior și întotdeauna în raport cu „partenerii“ români. Deși cazuistica nu este impresionantă prin pondere ori amploare, ea este mai ales plină de semnificații. Astfel, incidente cu conotații deopotrivă antisemite și antimaghiare s-au manifestat în noiembrie 1923 la Liceul „Emanuel Gojdu“ din Oradea, în urma unui ordin al Ministerului Instrucțiunii (nr. 891/1923), conform căruia elevii evrei de la secția maghiară vor trebui să urmeze pe viitor secția română. Fiind mai ales vorba de elevii anilor terminali, aflați înaintea bacalaureatului, aceștia au refuzat, fiindu-le imposibilă însușirea limbii române în doar șapte-opt luni, cel puțin în măsura de a trece examenele de limbă și literatură după exigențele de atunci. Chiar dacă incidentele au fost aparent minore, încărcătura lor simbolică vorbește aproape de la sine, îndeosebi din perspectiva discursului și a sentimentelor antisemite ce se degajă. Bunăoară, un anume profesor de filosofie, Popa, li se adresa elevilor evrei astfel: „La liceul nostru, nu a fost adus nimeni cu forța, cine nu are voia să rămână și nu-i convine vorba și ordinea noastră poate merge unde vrea, unde-i drag, la Budapesta, la Moscova, Petrograd și Palestina; care, însă, rămân la noi să fie silitori și cuviincioși“. În acest context, mai mulți israeliți s-au retras de la Liceul „Gojdu“, pentru că „pe străzile orașului se vorbește de insultările elevilor evrei ai liceului“, îndeosebi de „maltratarea elevului Herschkovits“, amenințat că va fi aruncat pe fereastră, după ce a fost atacat cu un briceag de către un coleg român. De altfel, Herschkovits era un excelent vorbitor al limbii române, ca și al celei maghiare și germane, dar se dovedise a fi un elev nu numai foarte dotat intelectual, ci și extrem sensibil la ignoranța colegilor săi, indiferent de etnie sau confesiune. Nu-i de mirare că elevii români s-au plâns de faptul că

¹⁰³ Vezi Aurel Lazăr și epoca sa, ed. Aurel Chiriac, Ioan Zainea, Oradea, Editura Muzeului Țării Crișurilor, 2007.

Herschkovits „în continuu își bătea joc de fiecare dintre ei dacă se întâmpla să dea răspuns mai slab la vreo materie, foarte adesea îi numea de fiare sălbatice“ etc., răzbunându-se pe el prin a-i cere să vorbească doar românește.¹⁰⁴

Ceva mai încordată a fost atmosfera antisemită la Academia de Drept din Oradea, de altfel peste tot în România acelor ani respectiva facultate generând astfel de probleme. Deși nu de amplitudinea celor de la Iași sau București, au existat și aici atitudini antisemite, generate de câteva specificități ale învățământului juridic de la noi. Pe de o parte, avem de-a face cu cel mai numeros contingent al studenților „întârziati“, la o facultate unde prezența nu era obligatorie, iar trecerea examenelor se putea face de-a lungul mai multor ani, fără a se pierde calitatea de „student“ (cu o oarecare rezonanță socială, dar uneori și cu facilități), unii fiind ofițeri, cu pretenția de a li se acorda ascultare de către tinerii bacalaureați veniți la studii elevate. Pe de altă parte, opțiunea pentru dobândirea unor competențe juridice părea strict necesară celor ce aspirau la o profesie de clientelă, care aducea în mod sigur beneficii materiale semnificative dacă se opta pentru avocatură. Iar peste toate, absolvind facultatea de Drept, cumulul de cunoștințe putea fi utilizat și în câmpul acțiunii politice. Cu alte cuvinte, a urma facultatea de Drept constituia o filieră oarecum comodă, care nu presupunea mari investiții sau destoinicie, și nici vocație intelectuală, dar care conferea un titlu universitar, un statut social, dar și perspective de ascensiune, pentru că absolvenții acestei facultăți erau tot mai mult solicitați pentru a apăra noile tipuri de interese, de la afacerile juridice și economice ale diverselor instituții de stat sau private până la cele ale persoanelor fizice. Dintr-o altă perspectivă, aflulul a tot mai mulți studenți spre facultatea de Drept, după prima conflagrație mondială, relevă și atitudinile liberale tot mai profunde din sânul elitei, îndeosebi a celei provinciale, în asigurarea unor cariere specifice noului model societal.

În ceea ce-i privește pe evrei, opțiunea lor pentru a urma studii juridice în noul stat român, care îi recunoscuse drept cetățeni cu drepturi depline începând din 1919, indică în mod evident dorința lor imensă de a se integra în societatea românească, pentru că altfel competențele juridice câștigate în țară le-ar fi fost de prea puțin folos în afară. Așa se face că, în cazul facultăților de Drept, evreii au fost supra-reprezențați în toată perioada interbelică, la București situându-se între 15 și 20%, pentru ca la Iași și mai ales Cernăuți ponderile acestora să fie mult mai ridicate, între 20 și 30% (mai ales în anii 1928-1934), în realitate, în ultimul centru universitar, cuantumul depășind 30% și atingând la un moment dat chiar 41%. O situație asemănătoare cu a Iașului aflăm la facultatea de Drept din Oradea, cu evrei în procente ce pornesc de la 27% în 1921/1922, ca să avem apoi o medie între 18 și 22%. Iar pentru a da mai multă rigoare acestui aspect, trebuie menționat că, în 1925/26, la Academia de Drept din Oradea se aflau înscriși 263 de studenți,

dintre care 47 erau evrei, așadar într-un cuantum de 17,87%¹⁰⁵; în 1926/29, erau 290 de studenți, dintre care 64 israeliți (22,06%)¹⁰⁶; iar în anul 1927/28, cel în care se petrec evenimentele acestui volum, din 274 înscriși, 62 erau evrei (22,62%)¹⁰⁷.

Prin urmare, ipotetic vorbind, perioada de după emanciparea evreilor trebuia să fie, de fapt, una a integrării acestora în societatea românească, dacă am ține cont de „pasiunea“ pe care a depus-o acest grup pentru reușita socială. Din nefericire, însă, cu toate drepturile civile obținute de către israeliți în România după 1919, nu cunoaștem cazuri de înalți funcționari ai statului, nici de judecători sau alt gen de magistrați, la fel cum nu știm nici vreun general în armată evreu etc.¹⁰⁸ Cu alte cuvinte, mereu a existat o blocare obscură, fără a avea o acoperire legală, în ceea ce privește ascensiunea socială a evreilor, iar antecedentele socio-istorice, ideologice și, poate, chiar psihologice au concurat la dezvoltarea unei atitudini violent antisemite în anii interbelici, iar în mediul universitar, nu întâmplător la facultățile de Drept, s-au inflamat lucrurile în primul deceniu de după război.

Chiar dacă atmosfera antisemită de la Academia de Drept din Oradea a fost prezentă în aproape toți anii 1920, incidente mai semnificative s-au petrecut la începutul lui decembrie 1924, când, în chiar o sală de curs, au fost bătuți mai mulți studenți evrei — violențe care s-au extins apoi și în oraș —, fiind sfidat însuși titularul materiei, Dreptul roman, nimeni altul decât Dumitru Mototolescu. Fără a intra în detaliile acestui incident¹⁰⁹, este, totuși, de reținut că profesorul invocat studiasse la mai multe universități germane (Berlin, München, Leipzig, Bonn și Freiburg), trecându-și doctoratul în Filologie slavo-romanică la Universitatea cehă din Praga, pentru ca, între 1919 și 1921, să fie profesor suplinitor la facultatea de Drept din Iași (la catedrele de Drept roman și Istoria dreptului vechi românesc), de unde a trebuit să plece, întrucât a intrat aproape imediat în conflict cu promotorii și susținătorii antisemitismului de aici, A.C. Cuza și Ion Coroi.¹¹⁰ A devenit

¹⁰⁵ Arh.St.Cluj, Facultatea de Drept din Oradea, dos. 24, f. 51.

¹⁰⁶ *Ibidem*, f. 50.

¹⁰⁷ *Ibidem*, f. 60.

¹⁰⁸ Cu toate sacrificiile din Primul Război Mondial, constatăm, de exemplu, că în 1919/20, în școlile militare din România, nu era decât un singur elev evreu, la Liceul Militar „Mănăstirea Dealu“ (la un efectiv de 392 de elevi). Erau însă zece evrei (5 și 5) la două școli pregătitoare de ofițeri de rezervă (de la Ploiești, dintr-un total de 296 de elevi, și Craiova, la 295 de elevi); cf. *Statistica învățământului public și particular din România pe anii școlari 1919-1920 și 1920-1921*, cu o dare de seamă de G. Theodoru, București, Tip. Curții Regale F. Göbl, 1924, p. 474-475.

¹⁰⁹ *Vezi Antisemitismul universitar din România (1919-1939). Mărturii documentare*, p. 285-288. După evenimentele de la Oradea, din 4-7 decembrie 1927, a izbucnit un conflict între Mototolescu și decanul facultății de Drept (cf. Arh.St.București, Min. Instrucțiunii Publice, dos. 518/1928, f. 93-95).

¹¹⁰ Din păcate, într-un studiu al lui Dan Constantin Măță, *Ion N. Coroi – profesor de drept roman la Universitatea din Iași*, în *Analele Științifice al Universității Al.I. Cuza Iași, Științe Juridice*, tom. LII, 2006, p. 175-193, nu se suflă o vorbă despre atitudinea profund antisemită a lui Coroi, dar se menționează conflictul acestuia cu Mototolescu, împotriva căruia erau și studenții cuziști, motivând autorul prin faptul că viitorul profesor orădean era „înzestrat cu puține calități pedagogice“ (p.181).

¹⁰⁴ Arh.St.București, Ministerul Instrucțiunii Publice, dos. 357/1924, f. 61-64.

apoi profesor la facultatea de Drept din Oradea, iar după desființarea acesteia a trecut la Universitatea din Cluj.

S-ar putea vorbi, pentru acești ani, de o legătură oarecum „specială“ între studenții antisemiți din Iași și Oradea, marcată de-a lungul vremii de mai multe evenimente. Bunăoară, cu ocazia pregătirilor pentru sărbătorirea lui 10 decembrie 1922, prin ample manifestații antisemite în toate centrele universitare din țară, inițiate îndeosebi de studenții orașului moldav, un grup de ieșeni a ajuns încă din 9 decembrie la Oradea, pentru a-i mobiliza pe studenții de aici, însă autoritățile i-au reținut încă de la coborârea din tren, ducându-i la Prefectura de Poliție, după care, sub escortă, i-au expulzat din oraș. Sau o altă pildă ar fi Memoriul Studențimii Române Creștine din Oradea (din 3 februarie 1925) către rectorul Universității din Iași, prin care este justificat antisemitismul și necesitatea lui *numerus clausus*: „Este foarte natural ca lupta cea mai mare să se dea la Iași, deoarece acolo elementul evreiesc moldovean, unit cu cel basarabean, fiind în majoritate covârșitoare, periclitează mai mult ca în altă parte înstrăinarea destinelor țării“¹¹¹. Iar exemplele ar putea continua.

Însă evenimentele din 4-7 decembrie 1927 nu au avut drept fundal doar mai vechile porniri antisemite ale studenților români naționaliști, ci au existat o sumă de alți factori care țineau de situația internă a României acelei vremi, una deloc obișnuită, factori potențați și chiar suplimentați de evenimente externe, cu posibile repercusiuni directe asupra României, atunci sau într-un timp apropiat.

Contextul intern al Congresului de la Oradea

În general, anul 1927 a fost unul extrem de frământat, în care schimbările politice dădeau sentimentul instabilității, impresie accentuată parcă și de o serie de evenimente imprevizibile. La 4 iunie își depune mandatul guvernul prezidat de Al. Averescu (liderul Partidului Poporului), care păruse a fi fost la remorca Partidului Liberal, de altfel continuând linia acestuia, îndeosebi în ceea ce privește respectarea actului de la 4 ianuarie 1926, care consfințea renunțarea principelui Carol la dreptul de succesori al coroanei în favoarea fiului său Mihai. După numai două săptămâni de guvernare sub președinția lui Barbu Știrbei, cu un cabinet așa-zis de „uniune națională“, la 22 iunie se instituie un nou guvern, sub conducerea lui Ionel I.C. Brătianu, care își reafirmă decizia de a menține actul de la 4 ianuarie 1926, în contextul în care, în țară, se făceau auzite voci importante care și-ar fi dorit revenirea lui Carol.

Aspectul este inexact, Mototolescu fiind în conflict doar cu studenții antisemiți, ulterior având parte de o carieră unanim recunoscută și apreciată, mai ales în ceea ce privește istoria vechiului drept românesc. Vezi și Arh.St.București, Ministerul Instrucțiunii Publice, dos. 639/1929, f. 36-38.

¹¹¹ Arh.St.Iași, Universitatea „Al.I. Cuza“, Rectorat, dos. 1087/1925, f. 41-42.

Dar în dimineața zilei de 20 iulie 1927 regele Ferdinand încetează din viață la numai 62 de ani, după o îndelungată suferință, fapt care a generat multă emoție la nivelul populației, el fiind apreciat drept făuritorul României Mari. Începe acum o perioadă cunoscută în istoriografie sub numele de „criza dinastică“, timp în care regele Mihai — datorită faptului că e minor — își exercită atribuțiile prin intermediul unei regente alcătuite din patriarhul Miron Cristea, principele Nicolae și Gh. Buzdugan. Cum de la sine se înțelege, mai toată clasa politică este divizată în filocarliști și în cei care susțineau actul de la 4 ianuarie, în principal Partidul Național Liberal, artizanul aceluia document, acesta din urmă aflându-se de altfel la guvernare și, în consecință, depunând toate eforturile pentru anihilarea susținătorilor prințului repudiat. Este o perioadă în care serviciile secrete (Siguranța) devin extrem de active, toți cei care își declaraseră susținerea față de Carol fiind urmăriți îndeaproape, unii chiar reținuți și anchetați etc., la fel cum în străinătate cel în cauză și aderenții săi se bucurau de o supraveghere deosebită. În acest context, regenta aproape că făcea doar figurație, întreaga putere aflându-se în mâna lui Ion I.C. Brătianu, șeful Partidului Național Liberal și primul-ministru al țării, care, până la mijlocul lui august, a guvernat cvasidictatorial, abuzând de cenzură, de proclamarea stării de asediu etc. O atare atitudine excesiv autoritară a manifestat Brătianu în raport cu mai toate puterile statului.

În mod insidios, anturajul și susținătorii lui Carol sunt prezentați publicului de către presa ce gravita în jurul PNL în cele mai compromițătoare ipostaze pentru vremurile acelea, din care accentele vădit antisemite nu lipsesc: Elenei Lupescu, „metresa“ principelui, i se îngroașă portretul unei evreice¹¹² care nu are decât interese personale și care îl manipulează pe acesta; tot evreu era și Aristide Blank, unul dintre susținătorii materiali ai lui Carol; unul dintre principalii finanțatori, la acea vreme, ai principelui, care întreținea totodată, prin presa din apusul Europei, ideea necesității revenirii lui în România, era Barbu Ionescu, personaj bogat și influent în mediile politice belgiene, care, în ciuda numelui românesc, fusese cândva, când trăise în România, un Leibovici, așadar un israelit; presa franceză îndeosebi era „infestată“ de articolele filocarliste ale lui Mircea Mihail, nimeni altul decât un evreu pe numele de Melic S. Mendel, ca și în cazul celui de mai sus prezentat drept un „escroc“ ș.a.m.d.

În plus, acuzațiile de „complot împotriva statului“ erau la ordinea zilei, toți cei care se pronunțau prea vocal pentru cauza prințului sau întrețineau legături cu el fiind pasibili de închisoare. Presa se afla sub un veritabil control, gazetele care nu urmau linia guvernanților fiind supuse la tot felul de piedici, de la confiscarea tirajului până la intentarea unor procese jurnaliștilor sau obținerea tăcerii prin șantaj, deși, din punct de vedere legal, nu exista nici o lege a presei, care să justifice astfel

¹¹² Era fiica lui Nahum Grünberg și a Elizei Falk, ambii părinți creștinați, tatăl ca greco-ortodox, iar mama în religia catolică.

de acțiuni. Mai mult chiar, nici frecventele „stări de asediu“ utilizate în abuz de guvernul Al. Averescu, dar mai cu seamă de cel condus de I.I.C. Brătianu, nu erau acoperite prin Constituție, totuși constituind mijlocul cel mai eficace în a reprima diversele manifestații anti-guvernamentale sau de a împiedica opoziția să se manifeste măcar prin mitinguri ori demonstrații. Iar artizanul instrumentărilor în această direcție, care trebuia să vadă conspirații și acolo unde nu te ducea mintea, nu era altcineva decât Gheorghe Tătărescu, subsecretar de stat la Ministerul de Interne, cel care, în vremea mandatului său, a sprijinit logistic congresele studenților naționaliști de la Iași (1926) și Oradea (1927) și al cărui nume va fi regăsit de altfel în mai multe documente din acest volum.

Cu mai puțin de o lună înaintea violențelor antisemite de la Oradea, a început la București, la 10 noiembrie, procesul intentat lui Mihail Manoilescu, în cadrul Tribunalului Militar al Corpului II Armată, instanță care, peste numai două-trei luni, se va ocupa și de judecarea studenților acuzați pentru dezordinile din orașul de la frontiera cu Ungaria și de pe drumul de întoarcere în capitală. Chiar dacă, la vremea aceea, Manoilescu nu se implicase în mișcarea de extremă dreaptă, cum o va face peste numai un deceniu, procesul era totuși puternic mediatizat, atât de presa care gravita în jurul puterii, cât și de cea a partidelor din opoziție, ceea ce a contribuit la o stare de spirit confuză, nu toată lumea înțelegând miza PNL de a-i „răpi“ lui Carol dreptul de a ocupa tronul. În plus, după numai patru zile, pe 14 noiembrie, Manoilescu a fost achitat, ceea ce a contribuit la punerea la îndoială a întregii campanii anticarliste orchestrate de partidul aflat la putere. A fost o înfrângere neașteptată a guvernanților, care acum ar fi trebuit să-i atenueze sau chiar să-i anihileze efectele, născocind alte primejdii care să capteze atenția clasei politice și a opiniei publice, înainte ca opoziția să poată fructifica tensiunile acumulate în ultimele luni, cu atât mai mult cu cât liberalii au reușit să treacă prin Parlament, la 13 noiembrie 1927, o lege prin care se lărgea sfera acțiunilor calificate drept infracțiuni contra liniștii și ordinii publice și, în general, contra siguranței statului, ceea ce ar fi trebuit să le impună temeri și studenților congresiști de la Oradea.

În toată această atmosferă foarte tensionată, se mai produce un eveniment imprevizibil, și anume decesul lui Ionel I.C. Brătianu, la 24 noiembrie 1927, pe când avea doar 63 de ani. Tocmai când părea atotputernic în România, în plină formă fizică și plin de energie, ceva enigmatic, banal la urma urmei — sub forma unei amigdalite inflamate —, a degenerat într-o insuficiență renală și septicemie, care-i vor aduce sfârșitul.¹¹³ Numirea fratelui celui decedat, Vintilă Brătianu, în fruntea Consiliului de Miniștri, de către Regenta care era un produs al PNL, a fost departe de a reda pe mai departe strălucirea ultimelor două decenii de dominație

liberală. Mai mult chiar, vor urma sciziuni și regrupări de forțe, care vor conduce la slăbirea pe viitor a influenței familiei Brătianu, fracțiunile liberale fiind aproape la cheremul celui repudiat prin actul de la 4 ianuarie 1926, care, din 8 iunie 1930, a devenit regele României sub numele de Carol II.¹¹⁴

Pentru moment însă, imediat după impresionantele funeralii ale lui Ion I.C. Brătianu, Partidul Național-Țărănesc, condus de ardeleanul Iuliu Maniu, a declanșat o amplă campanie de discreditare și răsturnare a guvernului condus de Vintilă Brătianu, apelând îndeosebi la „mase“, în sensul că adunările publice de protest, demonstrațiile uneori violente deveneau modalități optime pentru PNȚ de a-și arăta forța și coeziunea.

Aceasta era, *grosso modo*, atmosfera anului 1927, când nu chiar pe fundal aveau loc regrupări, scindări, frământări în cadrul activiștilor de extremă dreaptă, în principal cu porniri totalitare, dar doritori să profite de binefacerile mecanismelor democratice, care — în diverse nuanțe — erau promotori inflexibili ai antisemitismului, se pronunțau împotriva partidelor politice, însă aveau opinii și se amestecau în chestiunea dinastică, unele dintre grupările de acest gen utilizând violența și asasinatul pentru impunerea dezideratelor. Astfel, nu este de mirare că facțiuni ale tineretului naționalist dispus la dezordine se întâlneau cu pornirile Partidului Național-Țărănesc de răsturnare a guvernului liberal prin presiunea străzii.

În vara lui 1927, Corneliu Zelea Codreanu oficializează despărțirea de mai vechiul său mentor A.C. Cuza, punând bazele Legiunii Arhanghelului Mihail (pe 24 iunie), grupare care, deși urmărea o bună parte a țelurilor Ligii Apărării Național-Creștine, promova declarativ și de facto principii dictatoriale, fundamentate pe violență și crimă.¹¹⁵ Cu toate că au existat tendințe de apropiere între cele două formațiuni — cu atât mai mult cu cât Corneliu Zelea Codreanu fusese impus de Cuza încă de la crearea LANC, în 1923, într-o poziție de conducere, în principal organizatorică —, orgoliile, dar mai ales modalitățile divergente de a înțelege „lupta“ pentru cauză le-au creat drumuri separate. Se pare că, în fața atotputerniciei PNL, îndeosebi din anul 1927, LANC pierde teren în favoarea PNȚ, care, în lupta din opoziție, prin atitudinea pragmatică și interesată față de principele Carol, prin agitațiile antimaghiare pe tema „optanților“, prin discuțiile din cadrul Consiliului Ligii Națiunilor, la solicitarea guvernului ungar, prin campania de presă purtată de *Daily Mail* pe tema revizuirii Tratatului de la Trianon ș.a., părea mult mai apropiat de realitățile și necesitățile vremii decât Liga lui A.C. Cuza, preluând o parte din votanții acestuia din urmă.

¹¹⁴ Vezi Ovidiu Buruiană, *Liberalii. Structuri și sociabilități politice liberale în România interbelică*, Iași, Editura Universității „Al.I. Cuza“, 2013.

¹¹⁵ Armin Heinen, *Legiunea „Arhanghelului Mihail“. Mișcare socială și organizație politică. O contribuție la problema fascismului internațional*, ed. II, trad. Cornelia și Delia Eșianu, control științific Florea Ioncioaia, București, Edit. Humanitas, 2006; în afara întregului volum, pentru cele afirmate de noi aici, vezi îndeosebi p. 114-135.

¹¹³ Ovidiu Buruiană, *Partidul Național Liberal la sfârșitul anului 1927*, în vol. *Istorie și conștiință*, supliment la *Analele Științifice ale Universității „Al.I. Cuza“ din Iași*, s.n., XLVI-XLVII, 2000-2001, p. 330-343.

În același timp, Legiunea Arhanghelului Mihail câștigă tot mai mult teren prin discursul anti-politicianist, marșând pe coarda naționalistă și, în principal, pe antisemitism, promițând să rezolve lucrurile în favoarea românismului prin acțiuni concrete, prin violență la nevoie, imediat, și nu prin mecanismele statului de drept, dezvoltând o scenografie care trebuia să prindă și să convingă la nivelul păturilor paupere. Așa se face că, în captarea spiritelor și a aderenților, Legiunea recurge la procesiuni religioase, activități așa-zis culturale (conferințe, șezători, coruri etc.), implicând îndeosebi tinerii („lăncierii“), de la elevi de liceu și studenți până la ucenicii școlilor profesionale, dându-le sentimentul că sunt importanți. De fapt, nimic nu era nou, modelul fascist fiind mai mult decât evident, de la tentația uniforme (cămășile verzi), a decorațiilor, până la formule organizatorice care cultivau nu doar solidaritatea, ci și conspirativitatea, activitățile paramilitare etc.

Avem, așadar, de-a face, în acest an 1927, cu o situație politică internă complexă, dar care în fond, prin polarizările diverselor partide și facțiuni, creează un mediu prielnic descătușării de energii uneori greu de controlat când, subliminal, sunt direcționate contra „vinovatului de serviciu“, „șapului ispășitor“ — nu de ieri sau de azi, ci măcar de vreo șase decenii.

Iar atmosfera a fost când luminată, când înnegurată, uneori doar emoțional, și de alte diverse evenimente, care se pliau pe atmosfera „sumbră“, am putea spune, care a marcat o bună parte a acestui an. Poate nu este tocmai o întâmplare faptul că tocmai acum se conturează, în cultura română, o așa-zisă „generație de la 1927“, sintagmă care îl parafrazează, de fapt, pe Mircea Eliade cu a sa „promoția '27“, acesta publicând, în respectivul an, și mult discutata sa lucrare, *Itinerariu spiritual*, tot de pe acum manifestându-se și ca un adept al mișcării lui C. Zelea Codreanu, dar pentru moment gravitând în jurul lui Nae Ionescu, care a început să se impună ca mentor al tinerilor studiosi, din poziția lui de conferențiar universitar și director de ziar. Tot în 1927, Octavian Goga își publică antologia *Mustul care fierbe*¹¹⁶, în care tonul antisemit e tranșant, prin efecte stilistice inoculându-le cititorilor „primejdia evreiască“ și promovând în același timp necesitatea „purificării“ naționale ca șansă a salvării României, tineretul fiind chemat să îndepărteze „paraziții“ etc. Ștefan Zeletin publică lucrarea *Neoliberalismul*, în care capitolul „Finanța și antisemitismul“ era o evidentă manipulare „sociologică“ a unei obsesii aproape generalizate în ceea ce-i privește pe evrei în asociere cu capitalul¹¹⁷. Iar exemple de acest fel ar tot putea continua.

Anul 1927 marchează și o tristă pierdere, pe Vasile Pârvan, decesul său producându-se pe neașteptate la 26 iunie, deși nu se poate spune că nu au existat semne prevestitoare. Se încăpățănase să finalizeze impresionanta lucrare *Getica*,

lucrând enorm (câte 16 ore pe zi), chiar dacă nu se simțea bine. Pierderea era reală pentru studenți și pentru tinerii ce trecuseră prin universitate (dar nu numai pentru aceștia!), deoarece Pârvan exercitase o veritabilă putere intelectuală asupra corpului studențesc, prin autoritatea lui simbolică vizavi de auditori, dar și prin calitatea de a fi creat o „școală“ în domeniul pe care îl ilustra, una extrem de importantă pentru cei ce cultivau naționalismul prin apelul la istorie. Dar, parcă și mai mult, el se impusese prin seducție — care presupune o anume doză de încredere și respect —, persuasiune și manipulare. Pentru că, în adevăr, prin arta de a vorbi bine și de a sistematiza ideile, de a pune în circulație concepțiile generale asupra vieții și morții, prin intenția clară uneori de a-i ademini pe tinerii studiosi — și nu numai pe ei —, de a convinge și de a persuadea, de a se atașa la sfera probabilului, Pârvan s-a bucurat de o maximă căutare și receptivitate în anii imediat postbelici.

De altfel, deveniseră celebre la București cursurile magistrului, după Primul Război Mondial, cursuri adunate apoi sub titlul *Idei și forme istorice*¹¹⁸, la care — după cum rememora Șerban Cioculescu în 1958 — „înnebuniseră femeile snobe din Capitala noastră după el și umpleau sala IV a vechiului local al Universității, adică scaunele dinaintea băncilor și primele bănci, ca la un spectacol bucureștean, așa, ca să fie și ele *à la page*“¹¹⁹. Și cam la fel se petrecuseră lucrurile și la Cluj, în lunile noiembrie și decembrie ale anului 1919, când Vasile Pârvan își asumase dificila și obositoare sarcină de a contribui la bunul declic al universității românești din inima Ardealului.¹²⁰ Iar una dintre faimoasele lecții prezentate aici era și *Datoria vieții noastre*, prin care concluziona că primenirea și progresul României nu vor veni niciodată de la „masivitatea impertinentă a bogătașului care asudă grăsime și de [la] brutalitatea greoaie a proletarului care nu se gândește decât la mai multă pâine“¹²¹, ci nu vor putea fi puse în lucru decât de intelectualii autentici ai nației, de „preoții aspri ai unei religii de purificare“, „profeții unui timp“, care iau distanță și repudiază „poftele grăbite ale hămesiților contemporani“, „supremul scop al luptei noastre — spunea Pârvan — este spiritualizarea vieții marelui organism social-politic și cultural creator, care e națiunea“¹²². Cu un asemenea discurs, nu-i de mirare că studenții români naționaliști i-au purtat apoi un veritabil cult, chiar o religiozitate, iar la moartea lui — în vara acestui an 1927 — au declarat că pierd un veritabil mentor spiritual.

Dar și din punctul de vedere al vieții „minoritare“ avem de-a face cu o perioadă menită mai degrabă să tensioneze atmosfera pe plan intern, cu evidente

¹¹⁸ Vasile Pârvan, *Idei și forme istorice. Patru lecții inaugurale*, București, Edit. Cartea Românească, 1920, 216 p.

¹¹⁹ G.T. Kirileanu, *Correspondență*, ed. Mircea Handoca, București, Edit. Minerva, 1977, p. 408.

¹²⁰ *Vezi Patria*, Cluj, I, 1919, nr. 206 din 3 noiembrie, p. 4; II, 1920, nr. 4 din 5 ianuarie, p. 3.

¹²¹ Vasile Pârvan, *Datoria vieții noastre*, Aninoasa-Gorj, Edit. Aninoasa, [1919], p. 10

¹²² *Ibidem*, p. 16.

¹¹⁶ Volumul cuprinde articolele lui Goga din revista *Țara Noastră*.

¹¹⁷ Ștefan Zeletin, *Neoliberalismul. Studii asupra istoriei și politicii burgheziei române*, București, Edit. Pagini Agrare și Sociale, 1927.

consecințe și peste hotare. Astfel, dincolo de solidaritatea etnică a maghiarilor — firească în fond, dar superficial percepută de majoritari —, s-au manifestat mereu redefiniri ideologice și regrupări de-a lungul întregii perioade interbelice, ceea ce a dus la sinuozități în acțiunea lor politică, generate și de prudența excesivă pe care trebuia s-o manifeste față de majoritari, aceștia din urmă acuzându-i, uneori în exces, de „iredentism“, real sau imaginat. Asemenea multor alte partide din România, și în cazul maghiarilor au apărut disidențe, confruntări, alianțe cu cine te așteptai mai puțin etc. Peste toate a dominat, însă, Partidul Maghiar, creat la Cluj la 28 decembrie 1922, prin fuziunea a două grupări nu demult constituite, Partidul Popular Maghiar și Partidul Național Maghiar.¹²³

Departate de a se bucura de o unanimitate de vederi în interiorul său, Partidul Maghiar a apărut, într-o primă etapă, ca un compozit de opțiuni politice, unele divergente, îndeosebi în ceea ce privește implicarea în viața politică a României, oscilând — aproape de nevoie — între alianțe cu cele mai diverse partide autohtone, de la Partidul Poporului până la Partidul Național Liberal. În fond, părea că se adoptă acele strategii — nu doar electorale — capabile să ducă la aplicarea *ad litteram* a unor prevederi constituționale care să amelioreze existența de „minoritar“, care să asigure conservarea și dezvoltarea propriei identități: libertatea de credință, dreptul la școli în limba maternă, dreptul de autoadministrare a bisericilor, utilizarea limbii materne în justiție și administrație, neobstrucționarea activităților comerciale și industriale, dreptul de a promova o cultură literar-artistică specifică etc.¹²⁴, în schimbul acestora, statul român fiind asigurat de loialitatea comunității maghiare. Pe de altă parte, Partidul Maghiar s-a exprimat cât se poate de clar încă din 1924 și în ceea ce privește apartenența evreilor de limbă maghiară la „națiunea“ ungară din Ardeal, de altfel mulți membri ai acestui organism politic fiind israeliți.

Nu au lipsit, însă, nici tensiunile și criticile aduse de minoritari autorităților — adeseori etichetate de majoritari drept atitudini potrivnice ordinii în stat —, îndeosebi în chestiuni legate de proprietatea privată, îngrădirile lingvistice, gestionarea spațiilor simbolice, educație etc., aceasta din urmă fiind considerată modalitatea cea mai eficientă de conservare a identității naționale a maghiarilor. Nu întâmplător, aceste aspecte figurau în programele guvernanților de la București ca fundamentale în procesul de unificare statală, capabile să ducă la românizarea întregului spațiu, asimilarea fiind unul dintre mecanismele sigure în cadrul acestui deziderat.

¹²³ Vezi programul de la acea dată al Partidului Maghiar, în vol. *Minoritățile naționale din România, 1918-1925. Documente*, coord. Ioan Scurtu și Liviu Boar, București, Arhivele Statului din România, 1995, p. 498-502.

¹²⁴ Asupra Partidului Maghiar, vezi, printre altele, Nándor Bárdi, „Pártpolitika és kisebbségpolitika. A romániai Országos Magyar Párt javaslatá és annak visszhangja 1934-35-ben“ („Politica de partid și politica minoritară. Propunerea Partidului Național Maghiar din România și ecourile sale“), în *Magyar Kisebbség*, 3-4/1998, p. 128-185; *Iratok a romániai Országos Magyar Párt történetéhez 1. A vezető testületek jegyzőkönyvei (Documente asupra istoriei Partidului Național Maghiar din România, I, Procesele verbale ale comitetelor de conducere)*, ed. Béla György, Csikszereda/Kolozsvár, Pro-Print Könyvkiadó/Erdélyi Múzeum Egyesület, 2003.

Așa cum s-a sugerat deja, dacă la suprafață comunitatea maghiarilor părea să fie un monolit, în interiorul acesteia s-au manifestat constant divergențele ideologice, alimentate uneori și de considerații ce țineau de apartenența regională. În acest context, alegerea în funcția de președinte al Partidului Maghiarilor a lui György Bethlen, în aprilie 1926, a fost departe de a atenua tensiunile interne, ceea ce va face ca, în vara lui 1927, să se desprindă așa-zisul grup al „reformiștilor“, care vor reînființa Partidul Popular Maghiar, avându-l lider pe István Kecskeméthy (profesor la Institutul Teologic protestant), iar printre membri pe Károly Kós, Endre Antalffy, Géza Deutschek, Károly Molter, Géza Tabéry, Imre Réthy ș.a.

Totodată, o sumă de intelectuali maghiari, nemulțumiți și ei de orientarea Partidului Maghiar, s-au regrupat în jurul Societății „Erdélyi Helikon“, patronată de o personalitate de mare prestigiu, Miklós Bánffy, fostul ministru de Externe al Ungariei, revenit în România în 1926; din primăvara anului 1928, aceștia vor edita o revistă sub numele societății amintite, creându-se astfel o tribună de expresie mai coerentă a tuturor celor ce militau pentru o apropiere reală și utilă între români și maghiari, dar care au promovat și conceptul de „transilvanism“¹²⁵. Dincolo de substratul ideologic și politic al „transilvanismului“, care dorea să circumscrie mai curând ideea de autonomie culturală, se impunea, în primul rând, constatarea destinului comun al românilor, maghiarilor și sașilor, care a conferit o notă aparte regiunii și care trebuie continuat pe aceleași coordonate.

Totodată, tentativa unor figuri importante ale ungarilor ardeleni de a pune bazele — la începutul anului 1927 — ale unei Ligi Maghiare pentru Societatea Națiunilor din România, care să asigure respectarea drepturilor minorităților, organism acceptat în cadrul Uniunii Internaționale a Asociațiilor pentru Societatea Națiunilor (cu sediul la Bruxelles) prin susținerea fermă a secretarului general Th. Ruysen, a generat iar temeri guvernanților români, care au recurs la tot felul de șicane pentru a împiedica acest lucru. De altfel, Tribunalul din Cluj a refuzat sistematic recunoașterea acestei Ligi ca personalitate juridică în țară, prin neprimirea avizelor favorabile din partea Ministerului de Externe și a celui de Interne.¹²⁶

În ceea ce-i privește pe evrei, dincolo de atmosfera antisemită, vizibilă îndeosebi în sfera economică, administrativă și universitară, aceștia manifestă atitudini extrem de diverse, de la deschiderea reală față de asimilare, până la eforturile unei largi majorități de a-și conserva tradiția comunitară iudaică, între aceste două limite existând nenumărate nuanțe, încă greu de cuantificat dintr-o perspectivă socio-istorică. Se poate constata, însă, un proces vizibil de desiudaizare a evreilor după Primul Război Mondial, odată cu acordarea cetățeniei, fenomenul având o pondere semnificativă, ca semn al dorinței evreilor de asimilare. De altfel, Arnold

¹²⁵ Vezi Béla Pomogáts, *A transilvánizmus. Az Erdélyi Helikon ideológiája*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1983.

¹²⁶ Cf. Arh.St.Cluj, Tribunalul Cluj, dos. 18/1927, f. 1-5.

Schwefelberg subliniază acest aspect în memoriile sale, afirmând că „limba noastră maternă sau, mai exact, paternă, a fost limba română; părinții vorbeau între dâșșii idiș, noi înțelegeam, dar aproape că nu știam să vorbim idiș“¹²⁷. În fapt, este un fenomen complex, care nu poate fi dezvoltat aici, aparent paradoxal, însă specific acestui grup confesional, pentru că, în timp ce pot fi constatate elemente de asimilare și printr-o aparentă distanță pe care o luau unii evrei față de rigorilor cultului mozaic, pe aceiași îi vedem uneori mergând la sinagogă, pentru că așa făcea toată lumea, la fel cum mulți respectau sărbătorile religioase în virtutea tradițiilor familiale (se hrăneau cașer, se mânca *mațot* la Pesah, se respecta ciclul de sărbători — Rosh Hashana, Yom Kippur, Sukot, Hanuka, Purim) etc.

Dintr-o altă perspectivă, evreii s-au organizat și din punct de vedere politic după 1919, integrându-se mecanismelor presupus democratice ale vremii dintr-un spirit asociaționist, dar și în vederea protejării colective în fața provocărilor de tot felul. Chiar dacă nu se poate vorbi de existența unui partid politic propriu-zis evreiesc înainte de 1931, au funcționat în anii 1920 diverse asociații cărora li s-ar putea atribui un asemenea profil, constituite îndeosebi pe criterii regionale (Uniunea Națională a Evreilor și Uniunea Evreilor Pământeni), care, în fața manifestărilor antisemite tot mai violente, au alcătuit din 1923 o Uniune a Evreilor din România, cu scopul declarat de protejare a drepturilor colective și individuale ale populației israelite de la noi. Iar acest activism politic s-a dovedit mai mult decât util, în fața a tot felul de provocări și acțiuni antisemite existând, în Parlamentul României, acele voci ferme care să mai tempereze tot felul de excese.

Revenind, însă, la contextualizarea evenimentelor din decembrie 1927, din perspectiva vieții comunitare evreiești trebuie să invocăm aici consecințele intenționate ale unor prevederi ce țineau de Legea învățământului secundar și superior, care au impus pentru toamna lui 1926 susținerea la bacalaureat a unor examene în limba română la materii care până atunci fuseseră predate într-un alt idiom. Iar aceste prevederi i-au afectat îndeosebi pe tinerii liceeni evrei din Bucovina, a căror limbă de educație fusese germană; aceștia, în plus, au fost puși în fața unor comisii examinatoare cu vădite porniri antisemite, președintele comisiei de la liceul din Cernăuți, profesorul universitar Traian Brăileanu, fiind liderul LANC al regiunii Bucovina. În aceste împrejurări, nu-i de mirare că, în urma examenului de bacalaureat, puțin peste 90% din elevii evrei au fost respinși, în vreme ce, la Liceul românesc „Aron Pumnul“, promovabilitatea a fost de 100%. Devine astfel explicabilă revolta tinerilor evrei picați, care au protestat în fața liceului, totodată agresând doi dintre membrii comisiei, care au refuzat să dea orice explicație, motiv pentru care au și fost arestați 17 tineri. Procesul intentat unui număr de nouă dintre ei, instrumentat în doar cinci zile de la evenimente, a avut un deznodământ tragic, în sensul că unul dintre liceenii judecați — David Falik — a fost împușcat mortal

de un elev fanatic antisemit din Iași, venit, alături de alți colegi, pentru a asista la dezbateri. Fără a intra în detaliile evenimentului și ale urmărilor acestuia, trebuie subliniat că — asemenea întâmplărilor din toamna lui 1924, când Corneliu Zelea Codreanu l-a asasinat pe C. Manciu, fiind apoi achitat într-un proces celebru din anul următor — și asasinul Nicolae Totu a fost exonerat de orice responsabilitate la începutul anului 1927¹²⁸, iar în zilele imediat următoare — 19-25 februarie — au avut loc excese antisemite în mai multe localități din Moldova și în capitala țării, fără ca autoritățile să intervină pe măsură.

Dar, tot în acest an, își închide porțile școala „Tarbut“ din Cluj, considerată, alături de altele, o instituție „iredentistă“, deschisă din 1920 și menită să asigure o educație în spiritul iudaismului, dar și al unui învățământ pedagogic evreiesc, deoarece aici au fost pregătiți numeroși învățători pentru școlile proprii.

Aceste evenimente, dar și altele care nu-și află locul aici, au făcut ca antisemitismul care se manifesta în societatea românească să genereze, după 1927, un soi de reiuudaizare a celor asimilați sau pe cale de asimilare, ori a celor laicizați, fenomen ce va merita cândva să fie dezvoltat.¹²⁹

Evident, acestea au fost doar câteva dintre evenimentele care au dat măsura unui an extrem de încărcat, cu schimbări imprezibile, tensionat în plan politic, dar nu numai. Enumerările ar putea continua, dar nu ne-am propus să facem aici o cronologie, ci să aducem doar câteva pilde, mai degrabă cu putere de sugestie.

Dar tot acest context nu poate fi mai bine pătruns dacă nu invocăm — cu articulație directă la volumul de față — încă un alt eveniment plin de semnificații: desfășurarea Congresului Mișcării Sioniste din România, început la București în chiar ziua de debut a congresului studențesc de la Oradea. A fost o reuniune de mare însemnătate, marcată de prezența lui Chaim Weizmann, nimeni altul decât președintele de atunci al Organizației Mondiale Sioniste, figură emblematică în istoria acestei mișcări, care va deveni și primul președinte al statului Israel (între 1948 și 1952).¹³⁰ Ajuns la București pe 30 noiembrie 1927, Weizmann a fost primit cu multă reverență de comunitatea evreiască din țară, totodată având o întrevvedere cu doi dintre membrii Regenței (patriarhul Miron Cristea și Gh. Buzdugan), iar la deschiderea congresului au fost prezenți ministrul român de Interne, I.G. Duca (acesta a rostit și o bine primită alocuțiune), și ambasadorul Angliei în România, R.H. Greg.¹³¹ Chaim Weizmann a profitat de prezența lui aici pentru a vizita mai

¹²⁸ Asupra acestui eveniment, vezi Lya Benjamin, *Paradigma Falik-Totu sau cum s-a transformat un fapt cotidian într-un caz de asasinat politic*, în *Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae*, II, 1997, p. 187-200. De asemenea: Arh.St.București, Ministerul Justiției, Direcția Judiciar, dos. 71/1927-1930, f. 2-19.

¹²⁹ Acest lucru a fost pus în evidență de Carol Iancu în *Evreii din România (1866-1919). De la excludere la emancipare*, București, Edit. Hasefer, 1996, p. 14-15.

¹³⁰ *Chaim Weizmann. A Biography by Several Hands, with a Preface by David Ben-Gurion*, edited by Meyer W. Weisgal, Joel Carmichael, London, Edit. Weidenfeld and Nicolson, 1962.

¹³¹ Cf. *The Sentinel*, Chicago, Vol. LXVIII, 1927, no. 11 (16 decembrie), p. 2.

¹²⁷ Arnold Schwefelberg, *Amintirile unui intelectual evreu din România*, p. 24, 26.

multe comunități importante evreiești, exact în perioada când la Oradea izbucniseră deja violențele antisemite, continuate apoi și în alte localități, pentru ca, pe 8 decembrie, el să ajungă la Iași, unde a rămas două zile, fiind bine primit și de autoritățile locale.¹³² A plecat, de altfel, tocmai la timp, pentru că aniversarea anuală a mișcării studențești antisemite, ce avea loc la fiecare 10 decembrie, începând cu 1922, a degenerat din nou în dezordini antisemite, studenții atacând chiar Sinagoga Mare din Târgu Cucu.¹³³

România sub presiunea Europei

Fără a încerca să reconstituim, fie și sintetic, cadrul relațiilor internaționale ale României în această perioadă, sunt câteva elemente ce ar putea fi puse în relație cu evenimentele violente de la Oradea, în sensul potențării unei stări de spirit care s-a suprapus fundalului politic intern prezentat mai sus. În afara temei pe care deja am sugerat-o, în privința crizei dinastice, prin îndepărtarea principelui Carol de la tronul României, dar care a implicat mai multe forțe externe în gestionarea ei, problema acută era, însă, cea a relațiilor cu Ungaria. Deși a acceptat *volens nolens* prevederile Tratatului de la Trianon (4 iunie 1920), ea a rămas totuși neconsolată, în măsura în care a pierdut două treimi din teritoriul vechii Ungarii și o treime din populația ei. Este și motivul pentru care întreaga politică externă interbelică a Ungariei a fost dirijată spre revizuirea documentului ce a produs „dezastrul național” maghiar; până la o asemenea finalitate, statul vecin s-a erijat — ca patrie-mamă — în protector al „minorității” maghiare din interiorul arcului carpatic. Astfel, revizionismul a fost poate punctul central al politicii externe ungare în perioada interbelică.

De altfel, România era semnatară a tratatului de protecție a minorităților (în decembrie 1919), însă fără a aplica *ad litteram* nici prevederile ei constituționale, nici cele ale tratatului menționat, prin care se urmărea, de fapt, ameliorarea existenței de „minoritar”, asigurându-se conservarea și dezvoltarea propriei identități: libertatea de credință, dreptul la școli în limba maternă, dreptul de autoadministrare a bisericilor, utilizarea limbii materne în justiție și administrație, neobstrucționarea activităților comerciale și industriale, dreptul de a promova o cultură specifică literar-artistică etc. Erau prevederi regășibile și în Tratatul de la Saint-Germain (10 septembrie 1919), care impuse statelor succesoare câteva angajamente în ceea ce privește cultura, educația și limba noilor „minorități”. Clauzele indicau, bunăoară, că, la o proporție de 20% populație maghiară într-o localitate, aceasta avea dreptul de a utiliza limba proprie în școală și administrație.

¹³² Vezi Silviu Sanie, *Vizita dr. Haim Weizmann la Iași (8-10 decembrie 1927)*, în *Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae*, Iași, III, 1998, p. 207-225.

¹³³ Cf. corespondentului din Viena pentru *The Santinel*, Vol. LXVIII, 1927, no. 11 (16 dec.), p. 23.

Pe de altă parte, cum frontiera româno-maghiară fusese trasată, încă de la finele lui 1918, pe principiul *vae victis*, ca și în cazul Cehoslovaciei, devine astfel firesc motivul pentru care granița cu vecina de la apus le-a părut românilor fragilă și, prin urmare, contestabilă. Conștienți de acest aspect, mai toți guvernânții României Mari au dezvoltat o politică butucănoasă, impunându-le încorsetări etnicilor maghiari. Este motivul pentru care, pe plan extern, România s-a aliat cu alte state succesoare ale vechii Ungarii, în ceea ce s-a numit Mica Antantă (1921), tocmai pentru a împiedica revizuirea tratatelor și a acționa contra iredentismului maghiar.

În aceste împrejurări, maghiarii din România, susținuți mereu de statul ungar, au apelat frecvent, cu obstinție chiar, la organisme internaționale create la finele războiului (îndeosebi la Societatea Națiunilor), care — printre altele — trebuia să vegheze la respectarea înțelegerilor postbelice. Adeseori, această cale a fost cea mai eficientă acțiune prin care guvernânții de la noi s-au văzut constrânși să pună în practică o bună parte din prevederile documentelor privitoare la minorități. Printr-o serie de memorii adresate Secretariatului General al Societății Națiunilor, maghiarii din România — dar și autoritățile de la Budapesta — au denunțat îndeosebi politica școlară și agrară a statului român, apreciată ca discriminatorie la adresa lor, solicitând chiar protecția internațională în privința măsurilor legislative și administrative românești. Dat fiind pluri-confesionalismul maghiarilor ardeleni, aceștia au apelat și la diversele asociații religioase internaționale, îndeosebi la Alianța Presbiteriană Generală din Scoția, Alianța Universală a Bisericilor Unitariene Americane etc.

Acest fapt a determinat ca problema comunității maghiare din România să intre în atenția forurilor internaționale, care în repetate rânduri și-au trimis aici reprezentanți pentru a observa sau ancheta situația reală, asemenea misiuni încheindu-se adeseori cu rapoarte prezentate Societății Națiunilor (Comitetul celor Trei) sau altor organisme, în care erau descrise neîmplinirile guvernului român în ceea ce privește politica față de minorități. Cum de la sine se înțelege, nici autoritățile române nu stăteau degeaba: în loc să respecte întocmai reglementările internaționale, se arătau preocupate, prin aparatul lor diplomatic, de a prezenta membrilor consiliului Societății Națiunilor ample descrieri, motivații și explicații în legătură cu politica promovată față de maghiari.

În felul acesta, raporturile româno-maghiare păreau o competiție pe tabla de șah, fiecare guvern fiind preocupat să răspundă la mișcarea precedentă, parcă într-un război nu al nervilor, ci al orgoliilor. Bunăoară, în chiar anul 1927, când o serie de lideri ai Partidului Maghiar de la noi au solicitat autorităților să recunoască juridic Liga Maghiară pentru Societatea Națiunilor din România, cu scopul de „a cultiva și răspândi legăturile dintre state în toate ramurile culturale și ale civilizației, de a consolida și a dezvolta solidaritatea, validarea dreptului intern și dintre state și popoare și de a elimina cu ajutorul dreptului diferențele dintre națiuni”, autoritățile au refuzat o asemenea aprobare oficială — ca măsură profilactică —,

deși Uniunea Internațională a Asociațiilor pentru Societatea Națiunilor își dăduse deja acordul de a primi Liga printre membrii ei.¹³⁴ Însă nerecunoașterea juridică a acesteia în țară o priva de dreptul de a deține un loc în Consiliul General al Uniunii, de a participa la vot și, cum de la sine se înțelege, de a-și prezenta doleanțele și în cadrul acestui organism auxiliar al Societății Națiunilor.

Fără a intra în detalii asupra acestui aspect, trebuie remarcat faptul că filiera petițiilor maghiare adresate diverselor organisme internaționale acoperă un mecanism complex, în parte surprins deja de istoriografia problemei¹³⁵, care i-a antrenat, din partea minoritarilor, atât pe liderii lor spirituali și politici din România, cât și pe guvernanzii de la Budapesta, care cereau tot mai insistent revizuirea tratatelor de pace.¹³⁶ Această deviere spre iredentism a unei semnificative părți din maghiarii ardeleni trebuie privită, așadar, și prin prisma eșecului guvernanzilor români de a soluționa diversele probleme care țineau de conservarea identității maghiare și neonorarea unor importante capitole din tratatul asumat încă din 1919 în legătură cu minoritățile. În plus, mereu și mereu li se reproșa maghiarilor, ca și evreilor de altfel, lipsa de loialitate față de statul român, stat care, în fond, recurgea la tot felul de mijloace pentru a obstrucționa cele două principale grupuri etno-culturale.

În acest context, atitudinea liderilor politici și de opinie maghiari, ce căutau rezolvarea problemelor specifice și în afara statului român, a fost mereu privită de autoritățile noastre ca o manifestare a revizionismului, care într-adevăr își va face simțită prezența îndeosebi în a doua jumătate a deceniului trei. De altfel, organele de urmărire specializate (poliție, jandarmi și alte servicii secrete informative) elaborau permanent rapoarte asupra stării de spirit a populației maghiare și manifestărilor catalogate drept „iredentiste“, „șoviniste“ sau „revizioniste“, precum și asupra influenței crescânde exercitate de propaganda din Ungaria în rândurile etnicilor maghiari de aici. Iar când se vorbea despre maghiarii în Transilvania, *sine qua non* se făcea referire și la evreii maghiarizați, cu mare greutate putându-se stabili o limită etno-culturală între evrei și non-evrei, aceștia fiind, la rândul lor, de o mare diversitate confesională.

Acesta ar fi cadrul simplificat care prefațează și însoțește evenimentele de la Oradea din 4-6 decembrie 1927. În afara problemelor pe care le avea România în chestiunea „optanților“, anul 1927 marchează o intensă reactivare a maghiarilor în privința revizuirii Tratatului de la Trianon. Iar în sprijinul acestei tendințe s-a implicat Harold Harmsworth, primul viconte Rothermere (1868-1940), coproprietar, alături de fratele său Alfred, al unui puternic trust de presă britanic ce includea

London Daily Mail și *Daily Mirror*. În chiar anul în cauză, Rothermere a publicat un răsunător articol, intitulat “Hungary’s place under the sun”, în *London Daily Mail*, totodată însoțind volumul lui István Stéter, *Nem, nem, soha!*, cu un text complementar.¹³⁷ Se vorbea deja, în 1927, de un proiect britanic, așa-numitul „Planul Rothermere“, care presupunea modificarea Trianonului pe baza principiilor wilsoniene, creându-se astfel frontiere etnice de jur-împrejurul Ungariei, ceea ce putea genera o reacție atât a României, cât și a Micii Antante în general. (În acest context se plasează și discuțiile asupra problemei optanților.)¹³⁸

Iar atașamentul lui Rothermere față de cauza maghiară va continua: acesta va prefața, de pildă, în anul următor, cartea lui Sir Robert Donald, *The Tragedy of Trianon. Hungary’s Appeal to Humanity*¹³⁹, acțiunile sale continuând în toată perioada interbelică¹⁴⁰. S-a dovedit, de altfel, un adept ale extremismului de dreapta, inclusiv al lui Hitler, atitudine confirmată nu demult și istoriografic¹⁴¹: de pildă, în 1938, a fost de acord cu anexarea Cehoslovaciei, pledând chiar pentru ocuparea României.

De altfel, Rothermere s-a amestecat și în criza dinastică din România, susținându-l pe Carol în inițiativa sa de a reveni în țară, plănuită și susținută de Iuliu Maniu în anul următor, englezul mijlocind imprimarea în Ungaria a „proclamației“ lui Carol către țară, text răspândit apoi, cu ocazia unei adunări la Alba Iulia, organizată de liderul PNT pe 6 mai 1928.¹⁴²

Acestea sunt doar câteva elemente ce ne îndreptățesc a califica evenimentele violente de la Oradea, din 4-6 decembrie 1927, ca fiind deopotrivă antisemite și antimaghiare, cum se va vedea mai jos, această din urmă atitudine rezultând din mai multe documente din acele zile, pentru ca un Comunicat al Uniunii Naționale a Studenților Creștini din România, dat publicității la 24 ianuarie 1928, să fie dovada clară a modalității prin care antisemitismul manifest al violențelor de atunci a putut fi convertit într-o chestiune de apărare a țării în fața „șovinismului“ maghiar. Mai mult chiar, ceea ce s-a petrecut la Oradea pare a fi fost și un răspuns „pe măsură“ la evenimentele desfășurate la Budapesta cu ocazia dezvelirii grupului

¹³⁷ István Stéter, *Nem, nem, soha!, Tanulmány a Lord Rothermere sajtó-sctió alátámasztására*, Budapest, Viktória-nyomda, 1927, 48 p.

¹³⁸ Vezi un cadru general la Anne Orde, *British Policy and European Reconstruction after the First World War*, Cambridge University Press, 1990.

¹³⁹ Sir Robert Donald, *The Tragedy of Trianon. Hungary’s Appeal to Humanity*, Introduction by Viscount Rothermere, London, Thornton Butterworth, 1928, 348 p.

¹⁴⁰ Vezi Viscount Rothermere, *My Campaign for Hungary*, London, Eyre and Spottiswoode, 1939, 222 p.

¹⁴¹ Cf. Jim Wilson, *Nazi Princess. Hitler, Lord Rothermere, and Princess Stephanie von Hohenlohe*, New York, History Press, 2011.

¹⁴² Despre implicarea lui Rothermere în aducerea lui Carol, vezi *Uneltirile împotriva dinastiei. Abdicarea fostului principe moștenitor. Complotul de la Londra. Echivocul național-țărănist*, București, Imprimeriile Independența, 1930, 48 p. (cu facsimile).

¹³⁴ Arh.St.Cluj, Tribunalul Cluj, dos. 18/1927, f. 1-5.

¹³⁵ Gh. Iancu, *Problema minorităților etnice din România în documente ale Societății Națiunilor*, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2002; Adrian Ivan, *Stat, majoritate și minoritate națională în România*, Cluj-Napoca, CA Publishing, 2011.

¹³⁶ Anikó Kovács-Bertrand, *Der ungarische Revisionismus nach dem Ersten Weltkrieg: der publizistische Kampf gegen den Friedensvertrag von Trianon (1918-1931)*, München, Oldenbourg, 1997.

statuar dedicat lui Lajos Kossuth — cu exact o lună înaintea violențelor din orașul de pe Crișul Repede, la 6 noiembrie 1927 —, care au căpătat proporții impresionante, alături de Miklós Horthy participând întreaga clasă politică maghiară, cu acest prilej rostindu-se discursuri patriotice, care au pus în discuție și revizuirea Tratatului de la Trianon, uneori cu expresii ofensatoare la adresa statului român.

Congresul de la Oradea

În acest context au avut loc pregătirile pentru congresul anual al „studentilor creștini”, sub egida Asociației Studenților Creștini Ortodocși din România (ASCR). Stabilit inițial pentru intervalul 27-29 noiembrie 1927, decesul lui Ion I.C. Brătianu, cu tot cortegiul de manifestări funerare, a făcut ca reuniunea să aibă loc în zilele de 4-7 decembrie. Deși nu s-a bucurat de o organizare sistematică — asta și pentru că mișcarea studențească era fărâmițată —, s-a reușit totuși, cu ajutorul autorităților locale și guvernamentale, rânduirea transportului, precum și asigurarea cazării și a hranei participanților, acțiuni care s-au bazat și pe voluntariat, în sensul că nu puțini au fost cei primiți în casele unor familii de români mai înstăriți, dar chiar și de maghiari ori evrei. În fapt, congresul a avut aprobarea Consiliului de Miniștri, facilitățile de transport aducând în orașul de la granița cu Ungaria cea mai impresionantă masă de studenți, comparativ cu toate reuniunile anterioare, aproximativ 5.000 de participanți din toate centrele universitare românești, dintre care o treime erau studenți. E demn de semnalat faptul că autorizarea congresului s-a făcut doar de către guvern, trecându-se peste autoritatea instituțiilor de învățământ superior, de vreme ce nu au existat aprobări în această direcție din partea senatelor universitare ori ale rectorilor.

De data aceasta, guvernării nu au părut deloc preocupați de o eventuală degenerare a lucrurilor, pe de o parte încurajând venirea unui număr imens de tineri, pe de altă parte, Siguranța statului neluând aparent vreo măsură informativă prealabilă, așa cum a făcut în absolut toate cazurile anterioare. Bunăoară, în primăvara lui 1927, cu ocazia aniversării unirii Basarabiei cu România, când s-au îndreptat câteva sute de studenți spre Chișinău — oraș plin de evrei —, s-a știut să se preîntâmpine orice dezordine, utilizând impresionante forțe polițienești și nelăsând intrarea trenului în gara Chișinău, până nu s-au luat măsuri de ordine, în vreme ce o altă garnitură a fost întoarsă la Iași.¹⁴³

Nu întâmplător, la câteva zile după congresul de la Oradea, un consilier comunal s-a exprimat, în ședința Consiliului acestui oraș din 19 decembrie 1927, că totul a părut cusut cu ață albă, întrucât „pentru dezbaterile chestiunilor studențești nu era nevoie de 5.000 de studenți. Se putea prevedea că aici se pregătește

ceva.”¹⁴⁴ De altfel, orice logică indica o prezență supra-numerică, măcar pentru că ar fi fost de neimaginat o asemenea întrunire în sala Teatrului Național — splendida construcție proiectată de arhitecții vienezi Fellner și Helmer¹⁴⁵ —, care numai cu mare rigoare ar fi putut oferi cel mult 1.000 de locuri.

Călătorind gratuit cu trenurile puse la dispoziție din ordinul subsecretarului de stat de la Ministerul de Interne, Gheorghe Tătărescu, studenți din toate centrele universitare au ajuns la Oradea încă din după-masa și seara zilei de 3 decembrie, fiind cazați la hoteluri, unele chiar de lux (cum ar fi Hotelul Rimanóczy, dotat cu o baie de aburi, având la parter o cafenea luxoasă, oarecum după modelul localului New York din Budapesta), în câteva cazarme militare, pe la mânăstirile din oraș, pe la diverse instituții, iar nu puțini fiind primiți și în diverse familii de orădeni. Pentru cei veniți din Vechiul Regat, în dimineața zilei de 4 decembrie, autoritățile au organizat o primire fastuoasă, fiind așteptați la gară de notabilitățile orașului, pe fundalul acordurilor fanfarei Regimentului 86 Infanterie, cu alocuțiuni rostite, flori etc. Zona centrală a urbei era bogat pavoazăată, în prima parte a zilei având loc două *Te Deum*-uri la ambele catedrale românești (greco-catolică și greco-ortodoxă), fiind depuse apoi coroane la statuia recent răposatului rege Ferdinand I, unde s-a rostit „un jurământ solemn” în ceea ce privește „păstrarea granițelor”.¹⁴⁶

Lucrările congresului au început după-amiaza, la ora 17, în sala Teatrului Național, în prezența unui mare număr de preoți greco-catolici și greco-ortodocși, dar și a unor personalități politice, administrative și chiar militare, fiind aleși doi președinți de onoare ai congresului, și anume profesorii universitari A.C. Cuza și I.C. Cătuneanu, ambii antisemiți înverșunați.¹⁴⁷ Lucrările sunt deschise de președintele UNSCR, care prezintă o dare de seamă asupra activității Uniunii de la ultima reuniune de la Iași (1926), subliniind în mod insistent faptul că principalul deziderat al studențimii — de a se introduce *numerus clausus* — în universități este respins cu obstinație de către guvernanți. Cum de la sine se înțelege, problema lui *numerus clausus* a fost principala temă de dezbateri, vorbitorii — dar mai ales raportorul din partea Centrului Studențesc din Iași — întrecându-se nu doar în invective, ci și susținându-le prin presupuse argumente statistice.

Un punct mai delicat al ordinii de zi a fost cel referitor la „orientarea politică a studențimii”, în contextul sciziunii studențimii antisemite. A fost, cu siguranță,

¹⁴⁴ Apud Gabriel Moisă, „Tulburări antisemite în Oradea anului 1927”, în *Crisia*, XXXVIII, 2008, p. 192-193.

¹⁴⁵ Vezi Fellner & Helmer. *Die Architekten der Illusion. Theaterbau und Bühnenbild in Europa*, Hrsg. von Gerhard M. Dienes, Graz, Stadtmuseum Graz, 1999, p. 82, 177-178 (pentru Oradea); p. 81-87, 152, 163, 193-194, 196-197 (pentru Cluj, Iași, Timișoara, Cernăuți)

¹⁴⁶ Cf. „Congresul studențesc”, în *Înfrățirea Românească*, Cluj, IV, 1927, nr. 4 (15 decembrie), p. 8.

¹⁴⁷ Pentru desfășurarea congresului, vezi, selectiv: „Congresul general studențesc de la Oradea Mare”, în *Cuvântul studențesc*, București, IV, 1927, nr. 4 (18 decembrie), p. 2; nr. 5 (25 decembrie), p. 2; „Congresul studențesc”, în *Înfrățirea Românească*, Cluj, IV, 1927, nr. 4 (15 decembrie), p. 8-9.

¹⁴³ Arh.St.București, Direcția Generală a Poliției, dos. 25/1927, f. 52-53, 55-57.

tema care a agitat cel mai mult spiritele, discutându-se aproape zece ore, pentru a se adopta o moțiune care să dea satisfacție mai tuturor curentelor existente în mișcarea studențească, în sensul că aceasta din urmă nu va „face politică de partid“, dar va duce „o acțiune energică de naționalism integral cu prim caracter antisemit“¹⁴⁸.

Celelalte probleme discutate nu au fost mai puțin importante, dar nu într-atât încât să inflameze prea mult spiritele, poate cu excepția expunerilor sub genericul „Orientarea religioasă a studențimii“, deosebit de vehemente fiind intervențiile în ceea ce privește „sectele“, în fapt contra bisericilor neoprotestante care veneau cu alte făgăduieli în fața enoriașilor, aflate de acum într-o semnificativă concurență cu Biserica Ortodoxă Română, care își manifesta astfel fundamentalismul. În rest, s-au purtat discuții în ceea ce privește orientarea social-culturală a studențimii, orientarea ei profesională într-un moment în care nu se puneau încă problema șomajului intelectual, despre românii din afara granițelor, despre cei din zonele „oropsite“ („defavorizate“, le-am numi noi astăzi: Munții Apuseni și Maramureș).

Evident — doar suntem la Oradea —, nu puteau lipsi discuțiile referitoare la relațiile româno-ungare, Medrea prezentându-le congresiștilor demersul lui Rothermere în contextul chestiunii optanților maghiari. Atmosfera a fost una realmente incendiară, entuziasmul tinerilor fiind pe măsura sloganurilor pronunțate, în sensul că, dacă vecinii vor dori să-și întindă iar „stăpânirea“ asupra Ardealului, atunci îndemnul lui Medrea, ovaționat în picioare, într-o adevărată isterie colectivă, era: „Veniți, căci deasupra movilelor de la graniță vom înfige crucile voastre“¹⁴⁹.

Inițial, lucrările reuniunii păreau să se desfășoare fără incidente, în primele două zile doar o parte a studenților participând efectiv la ședințele din incinta Teatrului, restul preferând să se bucure de frumusețile orașului, de ospitalitatea locuitorilor, chiar de vreme, care pentru acest început de decembrie era agreabilă, cum de regulă se întâmplă în această parte de țară. Nu puțini studenți au declarat apoi că nu atât interesul pentru chestiunile puse în dezbateră congresului i-a îndemnat să vină aici, cât mai ales șansa de a călători și a fi găzduiți gratuit într-un oraș diferit arhitectural și ca civilitate față de ceea ce văzuseră ei în Vechiul Regat.

Însă în seara de 5 decembrie, după încheierea sesiunii din acea zi, studenții au ieșit pe platoul din fața Teatrului, încingând o „horă românească“, într-un vacarm pe măsură. Acesta, de altfel, a fost momentul în care s-a produs un incident real sau imaginar, ori poate chiar provocat. S-a invocat atunci faptul că, de la ultimul etaj al Hotelului Park, ar fi fost aruncată o piatră în studenți, de către evreul Keller (o altă sursă susține că era apă fiartă). În felul acesta, „provocați“, studenții naționaliști au început să se „răzbune“, luând la bătaie mai mulți evrei întâlniți în cale. Este momentul în care s-au declanșat violențele contra evreilor orădeni, și nu numai, acestea derulându-se până în după-amiaza zilei următoare.

¹⁴⁸ „Congresul studențesc“, în *Înfrățirea Românească*, Cluj, IV, 1927, nr. 4 (15 decembrie), p. 9.

¹⁴⁹ *Ibidem*.

Au fost ore în care haosul a dominat Oradea, studenții naționaliști devastând sinagogile, locuințele și prăvăliile evreiești, pentru că s-au găsit la mai tot pasul „binevoitori“ care să indice cu precizie aceste locații. Faptul că violențele au fost nu doar antisemite, ci și antimaghiare e dovedit prin aceea că bandele de studenți îi întrebau pe cei întâlniți pe străzi ceva în limba română, iar dacă nu știau să răspundă, erau imediat bătuți (în această postură fiind mai ales copiii și bătrânii). De altfel, un copil evreu de șase ani a fost chiar înjunghiat, pentru că în aceste două zile studenții români agresivi s-au remarcat îndeosebi prin utilizarea cuțitului și a ciomegilor.

Astfel, umblând în grupuri de 5-10 persoane, uneori mai numeroși, înarmați cu bâte ori rânghi metalice, au agresat mai tot ce au găsit în cale, spărgând geamurile magazinelor, devastând restaurante, legitimând oamenii pe stradă, ciomăgindu-i pe israeliții surprinși în trafic sau în prăvălii etc. — totul până în puterea nopții de 5 spre 6 decembrie, în vreme ce armata, venită târziu, nu a făcut altceva decât să blocheze o parte din străzile ce dădeau în piața centrală, să rețină câțiva studenți singuratici rătăciți sau care nu aveau habar de ce se întâmplă. Apariția prefectului Poliției, Alex. Bunescu, și tonul lui împăciuitor le-au dat parcă și mai mult curaj agresorilor, care l-au luat triumfal pe umeri și l-au purtat prin piața centrală. În vâltoarea acelor ore, firma „Burberrys Ltd.“ a fost și ea atacată, suferind pagube importante, doar pentru faptul că era reprezentată la Oradea de Boris Goldberg.

A fost, de altfel, seara când studenții au atacat sinagogile, șapte dintre acestea fiind devastate și, în unele, provocându-se chiar incendii, cel mai mult având de suferit templul de pe str. Fuchs Mór. Dintr-un memoriu al unui student teolog bucureștean (Vintilă Buga), redactat la exact un an de la evenimente, aflăm, printre altele, rolul jucat de Gh. Cronț¹⁵⁰ — absolvent al facultății de Teologie din capitală și președinte al Centrului Studențesc din București — în extinderea violențelor antisemite și complicitatea autorităților locale: „Ah! Parcă-l văd pe acest erou legendar la Oradea Mare, înarmat cu o spetează de scaun dintr-o sinagogă, suit pe automobilul prefectului de poliție și strigând: «Studenți! Mai avem o redută» — adică o sinagogă. «Înainte». Și în goana nebună, urmat de o masă amorfă de capete, rupând cordonul de soldați, au pătruns în sinagogă. Fum, foc, țândări, cărți asvârlite, veșminte..., a șaptea sinagogă căzuse în mâna acestei nefaste creaturi, ce urmează teologia.“¹⁵¹

De aici rezultă și o particularitate a violențelor antisemite de la Oradea, faptul că acestea marchează începutul devastărilor unor lăcașuri de cult evreiești, sulurile Torei fiind arse în afara lăcașului, parcă demonstrativ. Dacă în perioada anterioară agresiunile se îndreptau spre indivizi, locuințe, prăvălii, redacțiile unor

¹⁵⁰ Gheorghe Cronț (1904-1976) a ajuns, în anii regimului comunist, șeful colectivului de Vechi Instituții Românești din cadrul Institutului de Istorie „N. Iorga“. Vezi, despre acesta, și Arh.St.București/Văcărești, Universitatea din București, Rectorat, dos. 2/1928, f. 112-113.

¹⁵¹ *Ibidem*, dos. 1/1928, f. 155.

gazete care condamnau violențele antisemite etc., de data aceasta au fost atacate simbolurile identității iudaice. Iar acest gen de acțiuni au continuat și pe drumul de întoarcere spre centrele universitare de origine, cum vom vedea mai jos, pentru ca studenții ieșeni să continue aceeași practică, ocazia fiind aniversarea mișcării studențești antisemite în ziua de 10 decembrie, dezordinile culminând cu atacarea Sinagogii Mari din Târgu Cucu (în Iași).

Pe bună dreptate s-ar putea pune întrebarea dacă acest gen de acțiuni — lăcașuri de cult devastate, texte sfinte incendiate, obiecte de cult și pelerine pentru rugăciune pângărite, case și magazine afectate, evrei bătuți etc. — n-ar putea fi definite drept „pogrom“, chiar dacă nu au fost israeliți asasinați, iar în presa românească a vremii violențele s-au impus sub termenul gazetăresc de „tulburările de la Oradea“? Nu vom discuta însă, în acest moment al expunerii, o asemenea afirmație, pentru a nu rupe firul evenimentelor, păstrându-ne câteva reflecții pe această temă ceva mai jos.

Așadar, văzând amploarea evenimentelor, autoritățile au încercat să împiedice dezordinile, e adevărat, ceva cam târziu scoțând armata și jandarmii pe străzi, după ce, câteva ceasuri, orașul stătuse practic la dispoziția vandalilor. Ca și în alte împrejurări, s-a căutat însă diminuarea răspândirii știrilor relative la întâmplările brutale, vreme de câteva zile presa fiind împiedicată a relata despre evenimente, cenzura impunând mari spații albe în locul articolelor preconizate. De altfel, redacția ziarului *Nagyváradi* a fost și ea devastată, fără ca autoritățile să intervină în vreun fel pentru a se limita distrugerile.

În felul acesta, deși presa românească a minimalizat consecințele, iar cea de limbă maghiară poate a exagerat, au fost rănite, totuși, peste o sută de persoane, câteva chiar grav. Astfel, proprietarul Hotelului Park, Emil Weiszlovits, a fost lovit crunt cu o rangă de fier, în vreme ce hotelul său a fost devastat, doar intervenția unui celebru chirurg orădean — Imre Fischer —, în chiar acea noapte de 5 spre 6 decembrie, salvându-i viața.¹⁵²

Deși intervenția forțelor de ordine a fost una aproape simbolică, au existat în cele două zile de violențe și oameni curajoși — în principal dintre autorități —, care au încercat să limiteze entuziasmul distructiv și violențele studenților, unii riscând să fie bruscați și chiar loviți.¹⁵³ În rest, multe alte luări de poziție, dezavuări ale atacurilor antisemite etc. au fost tardive, la modul declarativ, pentru că, în zilele fierbinți, puțini au fost cei care au coborât în mijlocul tinerilor, pentru a-i tempera. Cine ar fi putut crede în sinceritatea condamnării prin presă a violențelor anti-evreiești de către episcopul ortodox de Oradea, Roman Ciorogariu (1852-1936),

¹⁵² Asupra destinului acestuia, vezi Dániel Löwy, *Tragedia lui Emil Vaiszlovich, maghiarul cu caftan*, manuscris în curs de publicare, prezentat cu ocazia comemorării a 70 ani de la ghețoizarea și deportarea evreilor din Cluj (26 mai 2014, Universitatea „Babeș-Bolyai“ din Cluj-Napoca).

¹⁵³ Cf. Tereza Mózes, *Evreii din Oradea*, p. 142-143.

care în nenumărate rânduri până atunci și-a exprimat cât se poate de clar sentimentele antisemite și antimaghiare?¹⁵⁴

Cum de la sine se înțelege, presa naționalistă a vremii (îndeosebi *Frontiera de Vest*) a lăsat să se înțeleagă faptul că nu neapărat studenții s-au dat la violențe, la stricăciuni, ci mai ales „comuniștii“, că se auzea vorbindu-se „ungurește“ etc.¹⁵⁵, căutându-se astfel să se inducă ideea că, de fapt, toate aceste dezordini au fost provocate de maghiari, pentru a compromite astfel mișcarea „naționalistă“, pentru a-i crea României o atmosferă neprietenosă pe plan internațional, tocmai acum, când se pregătea revizuirea Trianonului, când existau litigii pe chestiunea „optanților“ etc. În fond, Ungaria fusese cea care, imediat după război, a determinat activarea unui antisemitism militant, însoțit de o legislație antievreiască, precum Legea XXV din 1920, referitoare la cuantumul înscrierii la universitate în funcție de apartenența etnică. Ceea ce nu era departe de adevăr, însă e deja un aspect bine-cunoscut faptul că, în toți acei ani de așa-zise manifestări antisemite în Ungaria, restricțiile legislative impuse evreilor au fost eludate cu pricepere de către autorități, neexistând nici pogromuri, nici deportări, nici atacuri izolate antievreiești, cel puțin până la ocupația germană din anii celui de-al Doilea Război Mondial. Însă discursul românesc, ce voia să inoculeze ideea „provocării“ unguerești în evenimentele importante din Ardeal, nu viza altceva decât de a contracara intensă „propagandă“ maghiară în occident, pentru că evreii nu erau doar evrei, ci fuseseră și cetățeni ai statului ungar până la 1918, care acum își duceau fortuit existența într-o țară în care „barbaria“, violențele, persecuțiile păreau la ordinea zilei.

Nu au lipsit nici acuzațiile conform cărora studenții ar fi fost provocați de către „comuniștii evrei“, în epocă o asemenea gogoriță, răspândită printr-o intensă propagandă, fiind de mare impact. „Primejdia comunistă“ părea, la vremea aceea, a fi mult mai lucrativă chiar decât orice altceva, presa românească de după evenimentele evocate aici plângând mai curând de mila puținilor studenți naționaliști arestați, decât de victimele acestora, afirmându-se că, în temeiul principiului „nu iese fum fără foc“, evreii comuniști susținuți de către maghiari sunt cei care au generat violențele.¹⁵⁶ De altfel, nu erau șabloane de dată recentă, panoplia unor argumente de acest gen fiind pusă în circulație de profesioniștii Siguranței, care după război au început să devină specialiști în dezinformare și manipulare, asociindu-se *ab initio* calitatea de evreu cu cea de comunist. Așa a fost, de pildă, în 1921, când Siguranța a descoperit „cuiburi bolșevice și comuniste dispunând de tipografii secrete și având ca membri în special studenți evrei basarabeni“¹⁵⁷; la fel va

¹⁵⁴ Vezi, de pildă, volumul său memorialistic, publicat în chiar anul premergător violențelor invocate aici: Roman R. Ciorogariu, *Zile trăite*, Oradea, Tipografia Diecezană, 1926, îndeosebi p. 272-275, 385-387 ș.a.

¹⁵⁵ Gabriel Moisă, *Tulburări antisemite în Oradea anul 1927*, p. 193.

¹⁵⁶ *Ibidem*, p. 195.

¹⁵⁷ Arh.St.Iași, Universitatea „Al.I. Cuza“, Rectorat, dos. 953/1921, f. 10. Vezi și *ibidem*, dos. 926/1920, f. 44-47.

fi și în ianuarie 1933, când, bunăoară, la Cernăuți au avut loc incidente antisemite cu ocazia procesului „comunitei“ Polia Vășcăuțeanu, alături de ea fiind judecați și alți așa-zisi comuniști, presupuși a avea legături cu Rusia Sovietică¹⁵⁸; și aceeași atmosferă va rămâne, de exemplu, și în 1945, când — dintr-o altă perspectivă — tot evreii sunt vinovați de ceva, nu contează ce, în general, când, după ce au trecut prin *Shoah*, se constata că „în Moldova crește antisemitismul“, dar „nu mai puțin în Transilvania“, întrucât — invocau, de data asta, comuniștii — „această ură împotriva populației evreiești provine din aceea că reacțiunea uzează la maximum, că evreii, majoritatea lor, caută afaceri ușoare, lucrative“¹⁵⁹. Iar aceeași atmosferă antisemită o aflăm și în mediul universitar unde, în 1946, studenții evrei sunt împiedicați să vorbească la seminarii, se aud strigăte („Jos jidani!“), pe pereți apar scrieri antisemite etc.¹⁶⁰

Revenind însă asupra evenimentelor de la Oradea, în cele din urmă autoritățile au reușit să reia orașul sub control, dezorientate inițial de amploarea violențelor și de manifestarea unei aparente coordonări în ceea ce-i privește pe atacatori. Trep-tat, adunați în grupuri, studenții au fost încartiruiți în câteva unități militare, pentru ca totodată să se organizeze și plecarea acestora spre centrele lor universitare. În acest scop, s-au pus din nou la dispoziția „congresiștilor“ trenuri speciale, gratuite, fără a se asigura, într-o primă etapă, și paza acestora pe traseu, la fel cum nu s-au luat măsuri nici pentru a fi străjuite gările unde garniturile s-ar fi oprit pentru alimentarea cu apă și cărbune. În felul acesta, s-au creat premisele pentru continuarea violențelor, atât în virtutea agresivității euforice deja declanșate la Oradea, cât și — pentru unii — din pornirea de a răzbuna „umilințele“ reținerii de către autorități și „expedierii acasă“, fără a fi jucat vreun rol important în acele zile.

Pogromul itinerant

Cu ocazia evenimentelor de la Oradea, nu puțini au fost studenții care, mai puțin mânați de pornirile violente ale colegilor, au intuit repede consecințele actelor de agresiune, părăsind orașul de pe Crișul Repede pe speze proprii, fără a mai apela la „generozitatea“ guvernului. Însă o bună parte dintre congresiști au plecat în dimineața zilei de 7 decembrie, în trei garnituri de tren puse la dispoziție de autorități, toate cu trecere prin Cluj, de unde una trebuia să se îndrepte spre Iași, iar celelalte două spre București, prin Războieni și Brașov. Numai că autoritățile nu s-au îngrijit să le asigure studenților minimul de hrană și apă pentru trasee atât

de lungi și nu au avertizat localitățile de tranzit de potențialul pericol prezentat de aceste trenuri pline de tineri recalcitrați și înfomețați. S-au mulțumit să-i culeagă, pur și simplu, din oraș, să-i încarce în vagoane, după care să raporteze că la Oradea este deja „liniște“.

Aflat doar în trecere prin Ciucea, scurta oprire a trenului în gara de aici — localitate în care își avea reședința Octavian Goga, unul dintre importanții susținători ai antisemitismului, care fusese proclamat membru de onoare al congresului de la Oradea —, a oferit ocazia ca un grup de studenți să bată câțiva evrei aflați întâmplător în preajma stației, pentru ca apoi să devasteze o prăvălie și câteva locuințe ale acestora.

Ajunși la Huedin, studenții naționaliști au coborât din tren și s-au îndreptat spre centrul orașelului, devastând restaurante și prăvălii, distrugând totodată mai tot ce s-a considerat că aparține evreilor, dar și bunuri ale maghiarilor din această veche localitate (ung. Bánffyhungyad). Ca și în cazul Oradei, populația majoritară era maghiarofonă în mare proporție, de circa 80% (în 1930, erau 53,3% unguri, 18,8% evrei și 6% țigani)¹⁶¹, israeliții având o impresionantă sinagogă pe actuala stradă Stadionului, care deservea aproximativ 1.000 de evrei. Mulți dintre agresori, seduși de plăcerea de a-i maltrata pe evreii din Huedin vreme de vreo trei ore, au pierdut trenul destinat lor și au urcat în „expresul“ de București, via Cluj, unde au bătut câțiva evrei, au spart mai multe geamuri, au tras semnatul de alarmă etc.¹⁶²

Mult mai grav s-au petrecut lucrurile odată ce trenurile au ajuns la Cluj. Deși autoritățile fuseseră deja alarmate în ceea ce privește pornirile studenților și violențele de pe traseu, se pare că paza gării a fost insuficientă, iar trupele de soldați care trebuiau să împiedice studenții de a ieși spre oraș s-au dovedit incapabile. În aceste împrejurări, așa-zisul „cordon“ militar a fost cu ușurință străpuns de tinerii violenți, care au început să distrugă magazinele evreiești din piața gării, îndreptându-se apoi spre centru, în drumul lor atacând splendida sinagogă neologă în stil maur și școala israelită din curtea acesteia (pe strada Horea 21, cunoscută și ca Ulița Evreilor), mai apoi răspândindu-se cu agresiunile și împotriva altor edificii ale acestui cult și persoanelor întâlnite în cale. Practic, vreme de câteva ore, zona centrală a Clujului s-a aflat sub teroarea studenților, seara — după plecarea acestora — totul părând ca după un veritabil război.¹⁶³

Violențele antisemite nu s-au oprit aici, ele continuând în cazul opririlor în gări, unde prezența evreilor era vizibilă. Așa se face că au existat agresiuni la

¹⁵⁸ *Cuvântul*, IX, 1933, nr. 2775 din 15 ianuarie.

¹⁵⁹ *Evreii din România. Mărturii documentare (1945-1965)*, coord. Lucian Nastaș, Cluj-Napoca, Centrul pentru Resurse și Diversitate Etnoculturală, 2003, p. 150.

¹⁶⁰ Simion Ierusalimi, „Iar huliganism în Universitate“, în *Unirea*, II, 1946, nr. 18 (1 martie), p. 1.

¹⁶¹ *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930*, vol. IX (*Structura populației României*), publicat de Sabin Manuilă, București, Edit. Institutul Central de Statistică, f.a.

¹⁶² În schimb, nu se confirmă informația din *Neue Zeitung* (Cernăuți, nr. 4 din 19 decembrie 1927), conform căreia cinci tinere evreice (între 14 și 18 ani) ar fi fost răpite la Huedin de studenții care se întorceau de la Oradea, bătute, îmbătate și violate, mai apoi, ca să scape, acestea sărind din tren.

¹⁶³ Dosarul cu ancheta studenților care au devastat la Cluj în decembrie 1927: Arh.St.Cluj, Parchetul General al Curții de Apel Cluj, dos. 6/1928.

Războieni, Brașov, Timișul de Jos, Predeal, Ghimeș, Târgu Ocna și Chișinău. Mai grave au fost evenimentele de la Târgu Ocna, unde au fost devastate două sinagogi și mai multe prăvălii evreiești, existând veritabile înfruntări între studenți, pe de o parte, și forțele de ordine, pe de altă parte, implicându-se și israeliții, pentru a-și apăra proprietățile.

Dar tot ca o continuare a evenimentelor începute la Oradea pot fi apreciate și dezordinile studențești de la Iași și București din ziua de 10 decembrie 1927. Instituită prin memoriul Asociației Studenților Creștini ieșeni din 28 noiembrie 1924, ziua de 10 decembrie marca pe atunci trecerea a trei ani „de când studențimea română a început o luptă având de scop *numerus clausus*, ca măsură de apărare a clasei dirigente de elementele străine“; în acest context, „în timpurile când studențimea deznădăjduită de a ajunge la vreun rezultat, pentru că acolo unde se adresa cu glas de fiu, găsea neascultare, hulă, ba și bătaie, s-a luat hotărârea ca ziua de 10 decembrie să fie sărbătoarea studențească“¹⁶⁴.

În acest context, reveniți de numai două zile, studenții ieșeni au găsit de cuviință să marcheze — ca în fiecare an, de altfel — această dată deja „sacralizată“. Deși autoritățile ar fi trebuit să știe că asemenea evenimente se sfârșeau în totdeauna cu dezordini și violențe antisemite, iar cu numai patru-cinci zile înainte se petrecuseră agresiunile de la Oradea, Huedin, Cluj, Târgu Ocna etc.¹⁶⁵, măsurile de ordine publică au fost lamentabile. Așa se face că la Iași, în 10 decembrie, au fost devastate sinagoga și magazinele evreiești din str. Păcurari, ceea ce anula, de fapt, orice angajament al guvernului de a restabili ordinea și liniștea, garantându-le evreilor siguranța personală și a bunurilor.

Reacția autorităților și a opiniei publice

Imediat după ce autoritățile au reluat controlul asupra Oradei, orașul a părut a fi și în zilele următoare, chiar după ce absolut toți studenții congresiști au plecat spre casele lor, sub „stare de asediu“, deși nimic nu îndreptăța o asemenea situație. Este și explicația pentru care presa orădeană nu a publicat mai nimic despre urmele devastărilor și agresiunilor studențești, ediții întregi apărând cu pagini albe, semn al cenzurii, în același timp fiind introduse restricții în ceea ce privește funcționarea magazinelor, a restaurantelor, a cafenelelor și cofetăriilor, interdicția de a circula pe străzi după ora 22, totodată nefiind îngăduite întrunirile publice,

¹⁶⁴ Arh.St.Iași, Universitatea „Al.I. Cuza“, Rectorat, dos. 1057/1924, f. 16. De altfel, cu ocazia primei aniversări a zilei de 10 decembrie, în 1924, pe clădirea căminului studențesc de pe str. Carp, la Iași, „a fost arborat un steag fascist“ (*ibidem*, f. 14).

¹⁶⁵ Din Iași au participat la întâmplările de la Oradea și de mai apoi un număr de 53 de studenți; cf. *ibidem*, dos. 1177/1927, f. 30.

adunarea laolaltă a mai multor persoane, chiar și în lăcașurile de cult etc., de parcă marele pericol l-ar fi reprezentat locuitorii urbei, și nu studenții vandali care tocmai plecaseră.

Dar poate că autoritățile nu erau departe de adevăr, și anume imensa primejdie ce ar fi reprezentat-o informațiile, mărturiile de orice fel ajunse în străinătate, care în curând vor deveni tema cea mai importantă a supravegherii polițienești și a cercetărilor informative ale Siguranței statului — cum se va vedea ceva mai jos.

Însă, imediat după evenimentele din 5 și 6 decembrie 1927, grija guvernanților a fost să îndrepte ceea ce se mai putea, pe plan intern, găsindu-se imediat și câțiva „acari Păun“, unii nu într-atât de responsabili de acele dezordini pe cât i-ar fi dorit autoritățile. De aceea, în paralel cu anchetele asupra studenților, a mai avut loc o cercetare în cadrul Ministerului Instrucțiunii, precum și stabilirea atitudinii avute de autoritățile administrative și polițienești. Astfel, deși Consiliul de Miniștri din 14 decembrie 1927 a recunoscut o parte din vinovăția ce-i aparținea, totuși nu le-a aplicat sancțiuni și măsuri disciplinare decât organelor administrative locale, pe 17 decembrie fiind demisi prefecții de poliție Alexandru Bunescu (din Oradea)¹⁶⁶ și lt.-col. Al. Stătescu (din Cluj), în vreme ce prefectul județului Bihor — Emil Lobonțiu — a fost înlocuit. Totodată, au fost destituiți din funcții Ioan Chifor (director de poliție la Cluj), Eugen Cloanță (inspector de poliție la Cluj), Gheorghe Poruț (comandantul sergenților de stradă din Cluj), Avram Faragău și Ioan Colț (subcomisari la Cluj).¹⁶⁷ În schimb, cel care a autorizat și a oferit facilități pentru desfășurarea congresului — subsecretarul de stat de la Interne, Gheorghe Tătărescu — nu s-a simțit responsabil de nimic, rămânând în post, deși i s-a cerut demisia.

La Oradea, imediat după evenimente, ministrul de Interne I.G. Duca i-a cerut telegrafic prefectului Lobonțiu să prezinte regretul său notabilităților israelite, acesta din urmă fiind primit de șef-rabinul Beniamin Fuchs cu haina sfâșiată, simbolul celei mai mari tristeți evreiești, al durerii și al morții.

La București, în Parlamentul României, vocile reprezentanților comunităților israelite, precum și cei ai maghiarimii, au luat aproape imediat atitudine. După intervenția lui Wilhelm Filderman în Camera Deputaților, la 8 noiembrie 1927, Horia Carp le-a adresat președintelui Consiliului de Miniștri și miniștrilor de Interne și de Instrucțiune Publică o interpelare în ședința Senatului din 15 decembrie 1927, cu privire la politica guvernului față de populația evreiască, politică văzută în lumina evenimentelor petrecute înainte, în timpul și după congresul studențesc de la Oradea.¹⁶⁸

¹⁶⁶ Acesta a fost înlocuit cu Traian Puticiu, fostul prefect al poliției din Satu Mare.

¹⁶⁷ Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/2, f. 54.

¹⁶⁸ *Parlamentari evrei în forul legislativ al României (1919-1940)*, București, Edit. Hasefer, 1998, p. 120-134.

De altfel, în zilele care au urmat, guvernării s-au și grăbit să alcătuiască o comisie pentru estimarea pagubelor produse cu ocazia congresului studențesc de la Oradea, condusă de Al. Lapedatu, ministrul Cultelor și Artelor. Prima evaluare a cuantumului despăgubirilor (de doar 7 milioane lei) a fost apreciată ca fiind mult prea mică față de distrugerile reale. În urma protestelor comunităților evreiești, sumele au fost suplimentate, despăgubirile făcându-le statul, în tranșe: pentru Cluj au fost alocate 10 milioane lei; Oradea — 9 milioane; Ciucea — 136.000 lei; Iași — 120.000 lei; Târgu Ocna — 1 milion lei.¹⁶⁹ În cele din urmă, până în vara lui 1928, administrația financiară Oradea a plătit comunității israelite din localitate 8.800.000 lei ca despăgubire pentru devastările din decembrie, iar de la bugetul statului li s-a mai plătit comercianților încă 15 milioane lei, atingându-se doar pentru acest oraș sume de aproape 24 de milioane.¹⁷⁰ La Cluj, în iunie 1928, proprietarul Hotelului New York a trebuit să intenteze separat proces primăriei, Ministerului de Interne și Ministerului de Război pentru devastările studențești din decembrie 1927.¹⁷¹ Au existat și voci care s-au opus reparațiilor materiale, invocându-se false precedente istorice, cum ar fi, bunăoară, cea a lui Ioan Potra, primarul din Bologna, care, la finele lui decembrie 1927, publică un articol prin care respinge ideea ca evreii să fie despăgubiți, relatând despre ce ar fi făcut „bandele evreo-maghiare“ în 1918-1919, pe frontul de la Ciucea, care au devastat biserici creștine etc.¹⁷²

Dintr-o altă perspectivă, universitățile românești au reacționat aproape la unison, condamnând prin „comunicate“, dar și în cadrul Senatelor faptele petrecute la Oradea și pe drumul de întoarcere. De altfel, imediat după evenimentele respective, Senatul Universității din București a decis inițial ca 380 de studenți care ar fi participat la dezordini să fie eliminați pentru anul în curs, 1927/1928, ulterior revenindu-se asupra acestei decizii, sancțiuni de acest gen primind numai cei care au avut sentințe judecătorești de condamnare. Astfel, Senatul Universitar București, în ședința din 23 decembrie 1927, sub președinția lui E.A. Pangrati și în prezența membrilor săi (pr. I. Mihălcescu, pr. I. Popescu-Mălăești, N. Basilescu, I. Bianu, D. Gusti, Sabba Ștefănescu, D. Voinov, I. Bălăcescu, Mina Minovici, N. Deleanu, M. Georgescu, P. Riegler și I. Poenaru), a luat cunoștință de rezultatele anchetelor mixte ordonate de guvern în chestiunea studenților sosiți cu trenul „tulburătorilor“ în noaptea și ziua de 8-9 decembrie 1927 și arestați în gara Chitila, prin care se confirmă vinovăția colectivă a unui grup semnificativ de studenți, menținându-se astfel excluderea lor pentru anul 1927/28.¹⁷³

¹⁶⁹ Cf. *Curentul*, 10 martie 1928.

¹⁷⁰ *Adevărul*, nr. 13653/24 iunie 1928; *Dimineața*, nr. 7735/24 iunie 1928.

¹⁷¹ *Lupta*, 22 iunie 1928.

¹⁷² Ioan Potra, „Amintiri din 1918-19, comparate cu fapte din 1927“, în *Înfrățirea Românească*, Cluj, IV, 1928, nr. 6 (15 ianuarie), p. 7-8.

¹⁷³ Arh.St.București/Văcărești, Universitatea din București, Rectorat, dos. 4/1927, f. 260.

În fața tuturor evidențelor și a dimensiunii evenimentelor petrecute la Oradea, autoritățile au reacționat prin arestarea, anchetarea și instrumentalizarea unor procese în justiție, pentru faptele dovedibile ale studenților naționaliști, mai deloc sub aspectul agresiunilor fizice contra persoanelor sau diverselor distrugerii, cât mai ales pe temeiul dovezilor găsite asupra unora dintre participanți, de regulă obiecte de cult mozaice, fragmente de Tora etc.¹⁷⁴

Dacă inițial arestările au fost aproape *in corpore*, îndeosebi în privința studenților bucureșteni ce au revenit în capitală, ulterior, după verificări și reverificări, declarații și intervenții, mulți dintre cei arestați la început au fost treptat eliberați, urmând mai multe procese atât la Oradea, cât și la Cluj, București, Iași și Bacău.

Este, totuși, de semnalat faptul că, după toleranța gravă a guvernului în ceea ce privește organizarea congresului la Oradea, fără măsuri de preîntâmpinare a violențelor, ulterior s-a trecut în extrema cealaltă, când, pentru a-și dovedi utilitatea și, totodată, neimplicarea în urgia antisemită, autoritățile au luat măsuri din care multe s-au aflat în afara cadrului legal. Cu alte cuvinte, la ilegalitățile săvârșite de studenți, autoritățile guvernamentale au răspuns cu la fel de grave ilegalități, arestând și ținând închiși mai multe zile (de regulă trei-patru zile) numeroși tineri, fără a li se dovedi vreo vină, decât că s-au aflat în trenurile puse la dispoziție chiar de guvernanți. Astfel, studenții aflați în trenurile „speciale“ s-au trezit ca în niște capcane, mai întâi fiind întemnițați câteva zile, pentru ca mai apoi să se dovedească nevinovăția multora dintre ei, știindu-se deja că principalii vinovați de violențele antisemite de atunci nu vor cunoaște rigorile legilor. Pe de altă parte, documentele de anchetare a evenimentelor de la Oradea, Cluj, Huedin etc. par extrem de superficial întocmite, dacă le comparăm, de pildă, cu dosarele care au instrumentalizat alte infrațiuni similare, dar în care nu a fost vorba de antisemitism.

În capitală, o primă sentință s-a dat pe 21 decembrie 1927 (nr. 1472), în cadrul Consiliului de Război al Corpului II Armată, mai mulți studenți fiind condamnați la pedepse care au variat între 10 zile și 5 luni de închisoare, în principal pentru „distrugere“¹⁷⁵. Cum de la sine se înțelege, procesele au continuat și la începutul anului următor, pe 18 ianuarie 1928 — de pildă — fiind respins recursul unora dintre condamnații de la București.¹⁷⁶

Însă unele acțiuni în justiție s-au întins până spre începutul verii, condamnarea definitivă atrăgând după sine și eliminarea irevocabilă din toate universitățile din România — a fost cazul a nouă studenți (Ion Lăzărescu, Ion Dumitrescu, Victor Livovschi, G. Stricescu, Petre Paiu, M. Prăjescu, Emil G. Marinescu, C. Fundescu

¹⁷⁴ Sancțiunile aplicate studenților în urma evenimentelor din decembrie 1927, pe centre universitare, cu numele și cuantumul pedepselor, în Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/2, f. 55-74.

¹⁷⁵ Cf. Arh.St.București/Văcărești, Universitatea din București, Rectorat, dos. 4/1927, f. 226-234.

¹⁷⁶ Vezi „Recursul studenților condamnați pentru devastări a fost respins“, în *Cuvântul*, nr. 991 din 20 ianuarie 1928.

și Dumitru Arsenescu), ale căror sentințe pronunțate de Consiliul de Război al Corpului II Armată au rămas definitive.¹⁷⁷

La începutul lui martie s-au mai dat și alte sentințe la Iași contra studenților care, reveniți de la Oradea, au „sărbătorit“ violent deja celebra zi de 10 decembrie, Ioan Bordeianu fiind condamnat pentru ultraj la o lună de închisoare; la fel a primit și un alt student pentru devastarea sinagogii, alți patru căpătând între 10 și 20 de zile pentru distrugerile de la același lăcaș de cult. La Bacău, inițial au fost reținuți și apoi anchetați 21 de studenți pentru devastările de la Târgu Ocna.¹⁷⁸

Mult mai încărcat și anevoios s-a dovedit procesul celor arestați cu ocazia devastărilor de la Cluj și reținuți în închisoarea militară de aici. Închiși încă din primele zile ale lui 1928, aceștia au trebuit să declanșeze o grevă a foamei pentru faptul că, după trei săptămâni de la încarcerare, încă nu fuseseră judecați, mulți dintre ei invocând faptul că sunt bolnavi, iar reținerea lor s-a făcut doar pentru că au participat la congresul de la Oradea, și nu pentru că ar fi făcut ceva rău.¹⁷⁹

În cele din urmă, procesul „devastărilor antisemite“ de la Oradea și Cluj a început pe 14 februarie 1928, în fața Consiliului de Război din orașul de pe Someș, „într-o atmosferă extrem de agitată“. Au fost acuzați 23 de studenți, comercianți, avocați, funcționari, chiar oameni de rând (deopotrivă români, maghiari, germani), printre care și jurnalistul Alex. Olteanu¹⁸⁰, avocații Vasile Cotruș, Ionel Moldovan și Cornel Nicoară. Procesul a oferit ocazia unui veritabil spectacol „naționalist“ și prin faptul că apărarea a fost asigurată, printre alții, de Ion Zelea Codreanu, Angelo Stătescu, Ilariu Popescu și Mircea Georgescu. Deși printre apărători a figurat și A.C. Cuza, acesta nu a fost prezent la nici una dintre ședințele completului de judecată. Cu prilejul interogatoriului, a rezultat că toți acuzații erau învinuiți de faptul că „au participat la dezordinile de la Oradea“, de exemplu reținându-se, în sarcina studenților Gherghel și Diaconescu, faptul că au pătruns în Hotelul Park și l-au agresat pe proprietarul Emil Weiszlovits, acuzat că ar fi aruncat asupra studenților cu apă fiartă și alte obiecte, în fapt pretextul declanșării violențelor din după-amiaza de 5 decembrie. În apărarea celor doi studenți a depus mărturie până și fostul prefect de poliție din Oradea, Bunescu, care a întărit declarația acestora, cum că inițial ei ar fi fost atacați de Weiszlovits, „cunoscut pretutindeni ca un om brutal și violent“¹⁸¹. Dintre ceilalți inculpați, Cotruș i-ar fi îndrumat pe studenți contra firmelor evreiești, Al. Olteanu a participat la devastarea ziarului *Nagyvárads*, Cornel Negrea a fost unul dintre atacatorii sinagogii, marcând totodată prăvăliile

creștinilor cu o cruce etc. Prin numele implicate și miza lui, procesul de la Cluj s-a întins până la începutul lui martie 1928, în ziua de 3 dându-se sentința în urma căreia doi studenți au fost condamnați la o lună de închisoare, patru la 15 zile, alți patru fiind osândiți în contumacie la 7 luni de închisoare. Totodată, a mai fost condamnat un comerciant pentru furtul unei Tore (15 zile), un vizitiu pentru că a distrus o vitrină, un elev de liceu a primit trei luni de închisoare pentru că a spart geamuri, plus alte pedepse mai mici pentru un chelner, un grădinar, câțiva ucenici, care ar fi participat la devastări.¹⁸² În schimb, au fost achitați 12 studenți, blândețea verdictului declanșând entuziasmul naționaliștilor, care i-au aclamat îndelung pe membrii Consiliului de Război și pe apărători, pentru ca, în seara acelei zile, să se organizeze un banchet în cinstea acestora.¹⁸³

Cum de la sine se înțelege, atitudinea opiniei publice de la acea vreme a fost și ea împărțită, în funcție de opțiunile politice, gradul de sensibilitate la provocările naționaliste, apartenența etnică și confesională etc., presa jucând un rol important în epocă, drept principala filieră de informare aparent cu un grad de credibilitate¹⁸⁴, deși nici zvonistica nu era de neglijat. Dacă o bună parte dintre gazetele centrale — precum *Adevărul*, *Dimineața* și *Lupta* — au deplâns violențele, negăsindu-le scuze studenților, nici măcar din perspectivă „națională“, alte organe de presă au susținut fățiș cauza antisemită și antimaghiară a evenimentelor de la Oradea. Din această ultimă perspectivă, asistăm astfel chiar la un paradox, în sensul că mai toate ziarele românești dezaprobă violențele studențești, dar cele mai multe — prin tonul antisemit — aproape că le justifică, ba chiar le instigă. Bineînțeles, nu vom intra în detaliile discursurilor de presă în legătură cu întâmplările din decembrie 1927, care au stat, în mare parte, la baza celor câtorva studii istoriografice de până acum relative la acest subiect, ci vom invoca doar câteva luări de poziție, semnificative din punctul nostru de vedere prin „greutatea“ semnatarului și a impactului avut îndeosebi asupra opiniei publice românești.

Din această ultimă perspectivă invocăm opiniile formulate la scurt timp după aceste evenimente de Octavian Goga, poet „național“ cu porniri antisemite deschis declarate, părtaș, în guvernul condus de generalul Alexandru Averescu, la alterarea firavei democrației care se manifesta la noi pe atunci prin calitatea de ministru de Interne (între 30 martie 1926 și 4 iunie 1927), care peste numai un deceniu, din postura de prim-ministru, a deschis larg porțile legislației antisemite în cadrul obsesivei „purificării etnice“, fiind totodată susținătorul așa-zisului „Plan Madagascar“ și pentru România. Ei bine, în cazul Oradei, Octavian Goga dezaprobă cu jumătate de gură — asemenea celei mai mari părți a mediului intelectual —

¹⁷⁷ „Epilogul dezordinilor de la Oradea“, în *Adevărul*, nr. 13670 din 14 iulie 1928.

¹⁷⁸ Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/2, f. 32.

¹⁷⁹ „Scrisoarea studenților închiși la Cluj“, în *Cuvântul*, nr. 996 din 25 ianuarie 1928.

¹⁸⁰ Traducătorul în maghiară al lui G. Coșbuc și M. Eminescu; în 1923, a fondat revista *Aurora*.

¹⁸¹ „Procesul tulburărilor de la Oradea. Dezbaterile în fața Consiliului de Război din Cluj“, în *Curențul*, nr. 1017 din 15 februarie 1928.

¹⁸² Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/2, f. 32.

¹⁸³ *Universul*, nr. 45 din 5 martie 1928.

¹⁸⁴ Vezi, de pildă, Mária Újvári, *Evenimentele din decembrie 1927 în paginile cotidianelor clujene*, în vol. *File din istoria evreimii clujene*, II, ed. Silvia Mitricioaei, Cluj-Napoca, Edit. Mega, 2014, p. 157-184.

„devastările“, adoptând, însă, justificările studenților, care au vorbit de rolul unor „agenți provocatori“ în declanșarea lor. Însă, după felul în care au evoluat evenimentele, recunoaște că României i s-au adus numai pagube: dogma „mișcării naționale“ a fost profund alterată; s-a creat o atmosferă de insecuritate; statul a fost supus unor despăgubiri materiale; țara a fost discreditată prin reacția presei internaționale etc. Pe de altă parte, constată și O. Goga că, până atunci, mereu „revolta“ s-a oprit în „pragul casei de rugăciuni“. De aceea, studenții au dat dovadă de lipsă a „inteligenței“ prin devastarea sinagogilor, intrând în dezacord cu „anumite precepte de toleranță“, apanaj al civilizației. Sunt cuvinte scrise doar pentru ca românii să nu fie considerați niște „xenofobi odioși“, pentru că altfel, în subtext, Goga consideră atitudinea o „dreaptă protestare a unui neam împotriva invaziilor parazitare“, impunându-se, totuși, să fie judecați și evreii care sunt profitorii muncii autohtonilor, care, prin presa internațională și o parte din cea internă, împrășcă cu invective asupra românilor etc.¹⁸⁵, vechi argumente din panoplia celor mai veroși antisemiți.

De altfel, revista lui Goga a fost, în acei ani, un focar de otrăvă antisemită, unde și-au exersat condeiul și au subminat condiția umană, răspândind elucubrații „științifice“, o serie de intelectuali încă și azi priviți cu simpatie și apreciați pentru orizontul lor cărturăresc. Astfel, nu-i de mirare că în același număr al periodicului în cauză Tache Papahagi, de pildă, proaspăt docent al Universității din București, publică un articol despre Maramureș (cu dedicația „rânduri pentru studențime“), care abundă de vădite note xenofobe, considerând că „minoritarii noștri“ generează „nemernicele uneltiri ale lor pentru subminarea existenței noastre etnice“. Recitind azi invectivele lui Papahagi, ele par a fi rodul unei minți suferinde, deși cam acesta era tonul mai tuturor antisemiților vocali de la noi: minoritarii constituie „un cuib de insecte parazitare“, care, dacă sunt „zgândăriți“, devin o primejdie, recomandându-se „imobilizarea“ lor, ca „o primă bază a existenței românești“; de aceea, principalul obiectiv trebuie să fie îndepărtarea acestor „gunoaie“ din țară, pentru că „sunt acelea care duc de răpă statul“, Maramureșul fiind un loc curat românesc, dar care este în pericol datorită prezenței evreilor etc.¹⁸⁶

Până și *Familia* dezvolta, în acest sfârșit de an 1927 și după violențele amintite, un evident ton antisemit. Astfel, prin condeiul lui George Bota, perpetuează

teza „provocării“ incidentelor de către un evreu (proprietarul hotelului), pentru a se dezlănțui apoi contra întregii comunități israelite, care *ab initio* manifestă „disprețul pentru neamul valah“, din rândurile ei recrutându-se „comuniștii, care, prin însăși ființa lor, sunt dușmanii țărilor în care trăiesc“. Tot evreii sunt cei care acuză statul român post-Trianon că le „răpește limba maternă“ (în speță, limba maghiară). Mai mult chiar, distrugerea sinagogilor, a Torelor, a diverselor obiecte de cult ar reprezenta un soi de răspuns la evenimente care s-ar fi petrecut la Oradea prin 1893, când la fel au fost devastate și pângărite lăcașuri sfinte, dar românești. În acest context, conchidea autorul, singurii care ar avea de câștigat de pe urma incidentelor violente ar fi ungurii, care „plâng cu ipocrite lacrimi pe ruinele sinagogilor“, ajutându-i moral și material pe evreii agresati, totodată dând apă la moară propagandei maghiare, în vreme ce studenții nu sunt altceva decât simbolul inocenței, „reprezentanții sufletului românesc tolerant, generos, înțelept și prea creștin“¹⁸⁷.

Același ton este vizibil și la Traian Brăileanu, profesor la Universitatea din Cernăuți, care se va afirma ca legionar notoriu, în perioada coabitării lui Ion Antonescu cu Horia Sima fiind chiar ministrul Educației, remarcându-se prin îndepărtarea din învățământul public secundar și superior a tuturor evreilor și a profesorilor care se opuseseră extremismului și antisemitismului. Astfel, într-un articol din ianuarie 1928, Brăileanu supune analizei, într-o manieră rudimentară, improprie unui „sociolog“ cu pretenții¹⁸⁸, diversele moduri de a privi dezordinile de la Oradea, criticându-i pe toți antisemiții care se îmbogățesc ori fac carieră pe seama evreilor, în contextul în care „nația românească“ este „robită economiceste de jidani“¹⁸⁹.

Cu toată această „presă“ încurajatoare și pe mai departe a antisemitismului, guvernării, totuși, au avut o imagine ceva mai reală a impactului evenimentelor de la Oradea atât asupra comunităților evreiești din țară, cât și celor din afară. De aceea, poate pentru o atenuare a tensiunii, se va da curs unui deziderat mai vechi, accelerându-se, din februarie 1928, discutarea Legii pentru regimul general al cultelor, care va fi adoptată ulterior, în aprilie 1928, nu întâmplător sub ministeriatul lui Al. Lapedatu.¹⁹⁰

¹⁸⁵ Octavian Goga, „Devastări morale“, în *Țara Noastră*, Cluj, IX, 1928, nr. 1 (1 ianuarie), p. 15-19.

¹⁸⁶ „Maramureșul. O icoană a destrămării noastre etnice“, în *Țara Noastră*, Cluj, IX, 1928, nr. 1 (ianuarie), p. 32-36. De altfel, sentimentele antisemite ale lui Tache Papahagi se vor adânci odată cu trecerea timpului, el manifestând simpatii evidente pentru legionari (Arh.St.București, Ministerul Instrucțiunii Publice, dos. 1026/1940, f. 297-318), pentru ca după al Doilea Război Mondial să aibă un rol nefast în biografia unui mare filolog român, Jaques Byck, numai pentru că acesta era evreu (Arh.St.București/Văcărești, Universitatea din București, Facultatea de Litere și Filosofie, dos.406/1946, f. 16-23; dos. 411/1947, *passim*), asemenea unor alți mari savanți filologi obstrucționați în România de-a lungul vremii din cauza apartenenței lor la iudaism (Moses Gaster, H. Tiktin, Lazăr Șăineanu, Al. Graur); despre destinul uitat al lui Byck, voi publica curând un substanțial studiu.

¹⁸⁷ George Bota, „Congresul studențesc“, în *Familia*, Oradea, seria II, an. II, 1927, nr. 12 (dec.), p. 3-4.

¹⁸⁸ Oricât s-ar strădui C. Schifirneț (în *Sociologie românească modernă*, București, Criterion Publishing, 2009) să supraliciteze competențele sociologice ale lui Brăileanu, acestea nu depășesc însușirile rudimentare promovate în epocă de extremiștii de dreapta, afirmându-se mai mult ca vulgarizator al domeniului.

¹⁸⁹ Traian Brăileanu, „Acțiune și contraacțiune“, în *Înfrățirea Românească*, Cluj, IV, 1928, nr. 6 (15 ianuarie), p. 3-4.

¹⁹⁰ Vezi Ion Agrigoroaiei, *Regimul cultului mozaic după Marea Unire (cu privire specială asupra Legii pentru regimul general al cultelor, aprilie 1928)*, în *Studia et Acta Historiae Iudaeorum Romaniae*, III, 1998, p. 226-244.

În căutarea „țapului ispășitor“

A rezultat de mai sus că, în fața marelui răsunet al atrocităților de la Oradea, protagoniștii violențelor și susținătorii acestora fie au căutat să deturneze sensul acțiunilor, fie le-au pus în sarcina diverselor categorii de „provocatori“, precum ungurii, evreii sau iudeo-comuniștii. Nu vom suplimenta acest gen de referințe, pentru că, în fapt, nimic nu s-a dovedit a fi concret, fiind vorba de niște sloganuri prăfuite, bune doar pentru o ieftină propagandă.

S-a întâmplat însă altceva, ce dorim să scoatem acum în evidență, ca pe o modalitate perfidă de a estompa din efectele a ceea ce s-a întâmplat la Oradea, îndeosebi sub aspectul difuzării în străinătate a unor informații credibile, dar care se puteau întoarce contra României. În fapt, este vorba despre o perfidă acțiune de intimidare a evreilor din Oradea din partea autorităților române, mergându-se chiar până la amenințarea cu procese „contra siguranței statului“.

Despre ce era vorba? Cu ocazia violențelor din orașul de pe Crișul Repede, au fost făcute mai multe fotografii de către evreul Alexandru Fried, proprietarul atelierului „Mimoza“, imagini care au surprins studenți vandalizând magazine și lăcașuri de cult israelite, brutalizând trecători etc. Imediat după acele evenimente, odată cu începerea anchetelor în privința persoanelor implicate, dar și a stricăciunilor săvârșite, fotografii au fost înmânate autorităților mai multe clișee, care însă n-au mai fost ulterior invocate ca probe ilustrate în cadrul vreunui proces ori constatări ale comisiei pentru despăgubirea comunității evreiești din Oradea, fiind probabil distruse de către procurori. De altfel, trebuie spus aici faptul că, din documentele acestui volum, rezultă cât se poate de clar că Siguranța a avut mereu agenți — unii de rang înalt — printre congresiști, supravegherea făcându-se chiar de pe scena Teatrului Național, în toate acele zile aflându-se din partea organelor de urmărire și un fotograf; mai mult chiar, încă din preziua violențelor antisemite se luaseră în calcul stricăciunile, de vreme ce se vorbea despre eventualele despăgubiri etc. Cu alte cuvinte, se știa cu mare precizie cum vor evolua lucrurile, cum au decurs evenimentele, cine erau autorii, cum și unde au acționat etc., deși apoi autoritățile au invocat mereu faptul că au fost luate prin surprindere, că nu sunt dovezi ș.a.m.d.

La numai două-trei zile după agresiunile amintite, Alex. Fried s-a dus la rabinul Beniamin Fuchs, fotografiindu-l alături de fragmentele de Tora sfâșiate. Trecând aproape două luni de la funestele zile ale începutului de decembrie, fără ca despăgubirile să fie calculate la o sumă cât mai apropiată de stricăciunile reale, fotografii au mers prin alte două sinagogi care mai păstrau evidența distrugerilor de atunci, luând imagini cât mai relevante, pe care apoi le-a organizat sub forma unor albume, încercând să le distribuie la cât mai multe persoane. În paralel, însă, a mai immortalizat urmele distrugerilor din sinagogi și fotografii József Pártos, care și-a pus totodată laboratorul la dispoziția gazetarului budapestan Sándor Lestyán,

prezent la Oradea în zilele de 19-21 decembrie 1927, care va publica apoi imagini cu Torele rupte și sinagogile profanate în ziarul *Az Ujság*, care apărea în capitala Ungariei.

Evident, nu vom insista pe detaliile acestei „afaceri“ a fotografiilor, volumul de față reproducând mai multe documente cu informații de detaliu. Pentru autoritățile de atunci, problema existenței și a răspândirii necontrolate a imaginilor cu distrugerile săvârșite la Oradea de către studenții naționaliști era una de maximă importanță, fiind vorba de dovezi irefutabile ale devastărilor antisemite. În acest context, difuzarea fotografiilor a fost considerată de autorități un gest de nepatriotism din partea evreilor și a maghiarilor, o tentativă de discreditare a țării în străinătate, de aservire la interesele Budapestei etc.

De altfel, acest aspect explică interesul și ancheta temeinică a autorităților în privința fotografiilor, anchetă care nu s-a făcut cu aceeași acribie, de exemplu, și în cazul autorilor violențelor antisemite de la Oradea sau Cluj. Tot acest zel în cercetarea fotografiilor și a celor care au distribuit ilustrațiile, amenințările fățișe de a-i acuza de „trădare“ pe cei implicați, doar pentru că au răspândit adevărul în lume etc. sunt mai mult decât grăitoare. În plus, prin tot ce a presupus ancheta în cauză, autoritățile au dorit să întoarcă problema violențelor antisemite de la Oradea într-o direcție calificabilă drept „acțiune iredentistă“. Devin astfel explicabile temerile celor implicați în această anchetă, pentru că nu de puține ori autoritățile au aplicat prevederile Legii contra spionajului pe timp de pace în situații mult mai neînsemnate, cum ar fi condamnarea unui student evreu din Iași la un an de închisoare cu executare, numai pentru că *a primit* de la prieteni coreligionari plecați la studii în străinătate, din cauza atmosferei antisemite din universitățile românești, scrisori ce conțineau „unele cuvinte ce puteau fi interpretate ca ireverențioase la adresa țării“¹⁹¹.

Ecouri și implicații internaționale

Cum era de așteptat, reacțiile internaționale au fost deosebit de puternice și imediate, ceea ce i-a cam surprins pe guvernanții români. Oricum, atmosfera din jurul României nu era tocmai în roz, peste toate dominând eforturile statului maghiar de a convinge Liga Națiunilor de marile nedreptăți ce i s-au făcut vizavi de chestiunea transilvană. Este și motivul pentru care, prin intermediul Ungariei, s-au difuzat în străinătate cele mai multe informații și, mai ales, detalii în ceea ce privește violențele antisemite de la Oradea. De altfel, după numai două, trei zile, la 8 decembrie 1927, s-a și ridicat, în cadrul Parlamentului de la Budapesta, problema brutalităților de acolo. József Pakots, deputat din partea Partidului Democrat,

¹⁹¹ Arh.St.Iași, Universitatea „Al.I. Cuza“, Rectorat, dos. 1211/1927, f. 494.

care cunoștea bine problemele transilvane¹⁹², a declarat cu fermitate că studenții au instituit la Oradea un „regim de teroare“, pentru ca un reprezentant al partidului aflat la putere — Karl Janka —, dar și alți parlamentari, să solicite membrilor guvernului, aflați la Geneva în frunte cu primul-ministru István Bethlen, ca să aducă la cunoștința întregii lumi cele petrecute în fostul oraș unguresc Nagyvárad, de pe Crișul Repede, aflat acum în componența statului român.¹⁹³

Astfel, pe filieră maghiară, importante jurnale din occident au relatat aproape imediat despre evenimentele din România, nelipsind, bineînțeles, exagerările de presă. *The Morning Post* din 7 decembrie 1927 prezintă dezordinile din chiar acea zi, cu mai multe persoane rănite, vorbindu-se chiar despre un maghiar ucis: „Străzile Oradei sunt pustii, tramvaiele au încetat să mai meargă, iar magazinele toate sunt închise. Oamenii stau ascunși în spatele ușilor, iar străzile sunt patrulate de soldați și poliție“ — raportându-se tulburări chiar și la Arad. Publicând o corespondență tot din Budapesta, *The Times* din 8 decembrie vorbește despre „serioase dezordini“ într-un oraș „locuit în principal de maghiari“, dar situat în România, în urma Tratatului de la Trianon. „Dimensiunea a ceea ce s-a întâmplat este dată de numeroșii refugiați care au ajuns la Budapesta în ultima noapte“ (6/7 decembrie), corespondentul dezvoltând oarecum evoluția evenimentelor de la Oradea, unde s-au adunat 3-4.000 studenți, în oraș simțindu-se o atitudine „puternic anti-maghiară și antisemită“.

Pe aceeași linie s-a plasat și *Westminster Gazette* din 8 decembrie, care publică cu majuscule: “Rumanian Students’ Red Terror”, având ca subtitluri: “Anti-Jewish riot at border town”; “Many victims”. “300 girls’ raid on shops and cafés”. Preluând informații și de la corespondentul vienez al ziarului, se afirmă că reuniunea „studenților români naționaliști [...] s-a încheiat cu un pogrom antisemit și antimaghiar, care s-a dezvoltat deja într-un masacru general“, asemenea evenimentelor de pe vremea lui Béla Kun la Budapesta; acum, la Oradea, erau 60 de persoane rănite și peste o sută „sever maltratate“. Iar o asemenea revistă a presei pe marginea violențelor de la Oradea și Cluj ar putea în sine constitui materia unui impresionant volum, nu lipsit de semnificație în privința analizelor imagologice.

De altfel, până după intrarea în noul an, 1928, presa maghiară a vuit de informații, analize și revoltă la adresa celor petrecute la Oradea, urmărind cu mare interes chiar și procesele intentate studenților, dar mai ales difuzând imagini ale distrugerilor și contribuind într-o bună măsură la temperarea procurorilor orădeni de a încerca să deturneze ulterior atenția asupra „vinovăției“ unor evrei localnici, care ar ponegri România, difuzând așa-zise informații false în străinătate, cum s-a văzut din capitolul de mai sus.

¹⁹² József Pakots (1877-1933) era originar din Alvinc, practicând jurnalismul la Budapesta și exprimându-se frecvent împotriva aplicării principiului *numerus clausus* în Ungaria. Din 1922, devine deputat din partea Partidului Democrat.

¹⁹³ Cf. *Neues Wiener Journal*, Viena, nr. 12227 din 8 decembrie 1927.

Nu mai puțin interesate s-au dovedit comunitățile israelite din Statele Unite ale Americii, de altfel — nu doar prin persuasiune — protectoare ale coreligionarilor din Europa centrală și de răsărit. Așa se face că publicația săptămânală a comunității evreiești din Chicago — cea mai numeroasă din lume, cu excepția celei din New York, care în acea perioadă număra peste 300.000 israeliți, cam tot atâția câți aveau Philadelphia și Varșovia —, beneficiind de informații aproape la zi, era în posesia a tot felul de detalii în ceea ce privește evenimentele din Oradea. De pildă, ediția din 16 decembrie 1927 a ziarului *The Sentinel* nu ezită să califice violențele de la Oradea drept un „pogrom anti-evreiesc și anti-maghiar“¹⁹⁴, chiar dacă versiunea autorităților române îi prezenta pe evrei ca atacatori, studenții români nefăcând altceva decât să se apere, prin urmare fiind vorba doar de „incidente“.

Cu toate acestea, încă din 10 decembrie 1927, viceconsulul român la New York, S. Druțu, a cerut scuze oficiale în privința „bestialităților“ comise de studenți împotriva evreilor cu ocazia congresului de la Oradea¹⁹⁵, recunoscându-se direct că au existat „instigatori“ printre studenți, presa românească „denunțând“ totodată „mașinațiile elementelor iredentiste“. Scuzele guvernărilor și încercarea lor de a pune în sarcina maghiarilor „provocările“ de la Oradea nu a înșelat lumea din afară, imediat după aceste evenimente ambasadorii Angliei și SUA la București solicitând categoric destituirea lui Gheorghe Tătărescu. De altfel, maniera în care s-au petrecut faptele în orașul de pe Crișul Repede a fost adusă la cunoștința ambasadorului SUA de către un căpitan american, care se afla în oraș cu soția, el însuși fiind agresat în acele zile.

Cum de la sine se înțelege, ecourile evenimentelor de la începutul lui decembrie 1927 au fost mult mai extinse, reținându-le aici doar pe acelea care puteau avea un impact direct asupra opiniei publice internaționale și, mai ales, asupra decidenților politici, neignorând aici — în invocarea lor — și o anume tipologie a relatărilor și a cauzalităților enunțate. Bunăoară, publicația bruxelleză *Correspondance d’Orient* prezenta violențele de la Oradea, Cluj și Brașov drept nefiind întâmplătoare, Transilvania devenind principalul fief al opoziției contra regimului Brătianu. Cu alte cuvinte, ceea ce s-a petrecut aici cu ocazia congresului studențesc reprezintă, de fapt, un moment major al luptei pentru putere, doi lideri importanți — Iuliu Maniu și Al. Vaida-Voevod — răscolind emoțiile naționaliste, pentru a-i șubrezi pe liberalii care, oricum, au încălcat multe dintre promisiunile făcute Ardealului, care au pregătit unirea de la 1 decembrie 1918. În acest context, se sublinia faptul că „mișcarea a fost deopotrivă îndreptată contra maghiarilor, evreilor și guvernului“, „tactica“ studenților fiind aceea de a-i ataca pe stradă pe toți cei susceptibili de a nu fi români. Deși sunt relatate și chestiuni care țin de detalii — cum ar fi că furia studenților s-a îndreptat mai ales contra sinagogilor, că violențele

¹⁹⁴ *The Sentinel*, Chicago, Vol. LXVIII, 1927, no. 11 (16 decembrie), p. 38.

¹⁹⁵ *Ibidem*, p. 6.

au fostacompaniate de furturi etc. —, totuși este scoasă în evidență neputința autorităților, faptul că jandarmeria a dovedit multă pasivitate, deși de la București fuseseră trimise ordine foarte stricte etc.¹⁹⁶

Nici evreii din Polonia nu au stat deoparte, Cahalul din Varșovia, de pildă, exprimându-și „indignarea“ față de cele comise în Transilvania, la Iași și în Basarabia contra israeliților, guvernul român promovând „o politică criminală contra tuturor minorităților, transformând populația israelită într-un paratrăsnet pentru naționaliștii din Țara Românească“¹⁹⁷. De altfel, nici în Polonia atmosfera antisemită nu era cu mult diferită de cea de la noi, peste numai patru ani izbucnind aici violențe asimilabile pogromurilor, pe un fundal oarecum asemănător evenimentelor din România. Și acolo violențele au avut loc preponderent în provincie, la Vilnius¹⁹⁸ manifestările antisemite fiind deosebit de puternice în zilele de 10 și 11 noiembrie 1931, extinzându-se pe urmă în multe alte localități. După numai o săptămână, comemorarea la Czenstochow a unui student antisemit ucis la Vilnius a dus din nou la excese, studenții universității din Poznan cerând excluderea totală a evreilor, deși aceștia nu erau decât 35 de israeliți la aproape 7.000 de studenți, pentru ca aceeași atmosferă să fie activă și la Cracovia¹⁹⁹, dar și la Varșovia, unde universitatea va fi chiar închisă, studenții polonezi creștini — ca și cei români — interzicându-le evreilor accesul la cadavre non-evreiești și solicitând introducerea principiului *numerus clausus* în universități, ca unica măsură ce ar aduce liniștea.²⁰⁰

Datorită reacției aproape neașteptate a mediului internațional față de violențele generate de studenții antisemiți, legațiile României din străinătate au primit imediat indicații să preîntâmpine apariția, în presa din țările respective, a oricăror informații relative la evenimentele declanșate la Oradea. Dacă în unele țări s-a reușit — cum ar fi în Iugoslavia²⁰¹ —, în altele lucrurile n-au mers deloc ușor. De exemplu, la Salonic (în Grecia), de prin 13 decembrie 1927, vreme de mai bine de o săptămână, două gazete de limbă franceză ce apăreau acolo — *Le Progrès* și *L'Indépendant* — au comentat sistematic evenimentele de la Oradea în defavoarea autorităților române, în vreme ce presa de limbă greacă nu făcea altceva decât să reproducă comunicatele guvernului nostru, prin care erau dezmințite știrile „exagerate și tendențioase“. Din acest motiv au apărut și polemici în presa elenă,

¹⁹⁶ „Les troubles de Transylvanie“, în *Correspondance d'Orient. Politique, économique et financière*, Bruxelles, XX, 1928, no. 361 (janvier), p. 23-25.

¹⁹⁷ Cf. *Tait* (*Timpul*), Vilna, nr. 579/14 decembrie 1927. Vezi și ziarul evreiesc *Ter Moment*, Varșovia, nr. 285/14 decembrie 1927.

¹⁹⁸ Actuala capitală a Lituaniei, atunci parte a Poloniei, după conflictul polono-lituanian din 1920.

¹⁹⁹ „La situation en Pologne devient extrêmement grave“, în *Israël*, 4 dec. 1931, p. 3.

²⁰⁰ „L'antisémitisme sévit en Pologne“, în *L'Avenir Illustré*, Casablanca, 15 nov. 1931, p. 7. Un fel de raport asupra exceselor universitare din Polonia, primit și publicat de *Cahiers des Droits de l'Homme*, este retipărit sub titlul „Les désordres antijuifs de Pologne (octobre-novembre 1931)“, în *Paix et Droit*, Paris, 1 ian. 1932, p. 7.

²⁰¹ Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 5.

de exemplu ziarul *Le Progrès* răspunzând unei scrisori a senatorului Drăghicescu, apărută în *Le Temps* din Paris, prin care acesta a încercat să minimalizeze evenimentele din Transilvania, chiar pasând responsabilitatea tulburărilor maghiarilor, catalogați drept adevărații instigatori ai antisemitismului în România, pentru că autohtonii „niciodată nu au martirizat pe israeliți“. „Scopul antisemiților maghiari — prin molestarea populației evreiești din România — este de a compromite în străinătate bunul renume al românilor, prezentându-i drept antisemiți anarhici și sălbatici“, spune Drăghicescu. În aceste împrejurări, *Le Progrès* răspunde că lumea nu a uitat asasinatul din 1925 al lui Corneliu Zelea Codreanu, proclamat apoi „erou“ — dar care la Paris, în sala Wagram, cu ocazia reunirii unor personalități marcante ale lumii politice, artistice și literare franceze, Panait Istrati a calificat achitarea ucigașului drept „scandal judiciar“ —, trecându-se în revistă antisemitismul din România începând cu 1866.²⁰² Iar cazuistica ar putea prea bine continua, nedepășind, însă, tipologiile surprinse mai sus.

Evenimentele de la Oradea au atras și o declarație aprigă din partea Asociației Rabinilor Francezi, sub semnătura președintelui ei, marele rabin Israël Lévi, contra profanării de sinagogi în România în urma violențelor studențești din decembrie 1927: „Cu profundă emoție am luat la cunoștință despre excesele comise în Transilvania (Oradea Mare, Cluj) și în alte localități ale României de către bandele de studenți care au devastat și incendiat sinagogile, au sfâșiat rulourile Thorei, au luat obiecte de cult și au profanat cimitire“²⁰³.

În acest context, apare firesc faptul că, din cauza evenimentelor de la Oradea, piețele financiare occidentale au boicotat leul românesc. De la Paris, ministrul Constantin Diamandy telegrafia, pe 2 ianuarie 1928, că „bancherii americani ar fi foarte iritați contra noastră în urma tulburărilor de la Oradea Mare“²⁰⁴, în vreme ce ziarul *Neue Freie Presse* semnala discuția corespondentului lui *Az Est Lapok* la New York cu Lordul Rothermere, care deja arăta că, datorită ultimelor excese studențești din România, s-ar impune intervenția marilor puteri pentru protecția minorităților, iar dacă nu se vor face pași importanți în această direcție, ar fi necesară o blocadă financiară.²⁰⁵

De altfel, așa cum se va constata din documentele acestui volum, evreii din Statele Unite al Americii s-au dovedit cei mai interesați de situația israeliților de la noi. Fără a dezvolta acum raporturile româno-americane din perspectiva evenimentelor de la Oradea, trebuie să spunem — pentru a contextualiza — că existau în SUA, în anii 1920, o sumedenie de organizații locale ale evreilor originari din România, cu toții extrem de sensibili la soarta coreligionarilor rămași în Bazinul

²⁰² Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 59-60.

²⁰³ *La Tribune Juive*, Strasbourg, X, 1928, no. 8 (24 février), p. 121.

²⁰⁴ Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 92.

²⁰⁵ *Ibidem*, f. 64.

Carpatice. Cu titlu de exemplu, amintim aici: Roumanian Congregation Yad Echod (Denver, Colorado), Roumanian American Hebrew Aid Association (New Haven, Connecticut), United Roumanian Hebrew Congregation și United Roumanian Hebrew Association (Cincinnati, Ohio), First Roumanian Congregation Anshe Sfard (Chicago, Illinois), Agudath Achim, Roumanian-American Congregation și Federation of Roumanian Jews of Philadelphia (Philadelphia, Pennsylvania), Roumanian Hebrew Congregation Sons of Abraham (Minneapolis, Minnesota), pentru ca la New York să activeze Brooklyn Roumanian-American Congregation First Beth Tphillah, Hebrew Roumanian Society of East New York, Beth David Anshei Roman Roumania, Jassy Roumanian Bohusher Congregation, Roumanian American Congregation, Ladies' Esras B'noth Israel, First Harlem Independent Roumanian Aid Society etc. — acestea fiind realmente doar câteva, reunite la nivel central (United Roumanian Jews of America) și care dezvoltau o politică coerentă în relația cu România. De altfel, este locul aici să evidențiem importanța documentară a lui *American Jewish Year Book*, care, începând cu 1899, înregistrează cele mai importante evenimente din viața evreilor de pretutindeni, îndeosebi în ceea ce privește antisemitismul din Europa centrală și de sud-est.²⁰⁶ Și, nu întâmplător, cu ocazia celui de-al XX-lea Raport Anual al asociației American Jewish Committee, din 1926, în capitolul referitor la *Situația evreilor din străinătate*, se menționa faptul că „doar cu excepția României, condițiile politice [ale evreilor] au continuat să se îmbunătățească”²⁰⁷.

Lăsăm, așadar, ca un capitol deschis analiza implicațiilor violențelor antisemite de la Oradea în ceea ce privește relațiile româno-americane, documentele de aici spunând multe, dar nu îndeajuns, pentru că o sumă de alte tipuri de mărturii vin să contextualizeze evenimentele începutului de decembrie 1927. Nu putem omite, de exemplu, prezența istoricului Charles Upson Clark (1875-1960) în Transilvania, exact în acele zile agitate. Între 24 și 29 noiembrie 1927 a ținut câteva conferințe la Universitatea din Cluj²⁰⁸, după ce poposise la Sibiu, pentru ca miercuri 30 noiembrie să-și dorească a merge la Arad, prin Oradea, întreaga cheltuială fiind suportată de Ministerul român de Externe, Clark fiind un foarte bun prieten al lui Nicolae Titulescu. Numai că, nu întâmplător, atât prefectura, cât și primăria Clujului s-au eschivat, istoricul american apelând la un automobil privat. Cât privește detaliile acestei călătorii, ele își vor găsi locul într-un studiu aparte, pentru că încărcătura semnificațiilor nu poate fi surprinsă convenabil în textul de față, care are o finalitate bine circumscrisă.

²⁰⁶ Pentru calitatea acestei surse, vezi William I. Brustein, Ryan D. King, *Anti-Semitism as a Response to Perceived Jewish Power. The Cases of Bulgaria and Romania before the Holocaust*, în *Social Forces*, University of North Carolina Press, vol. 83, 2004, no. 2, p. 691-708.

²⁰⁷ *American Jewish Year Book*, 5688 (vol. 29/1927-1928), ed. Harry Schneiderman, Philadelphia, The Jewish Publication Society of America, 1927, p. 410.

²⁰⁸ Arh.St.Cluj, Universitatea „Regele Ferdinand” din Cluj, Rectorat, Cutia 24/1927-28, doc. 424.

Însă mai gravă a fost solitudinea României în cadrul diverselor întruniri internaționale sau umilințele la care au fost supuși mai mult sau mai puțin public reprezentanții noștri în diversele situații de reprezentare diplomatică sau profesională.

Prezentă la Haga între 30 iunie și 10 iulie 1928, la conferința Uniunii pentru Societatea Națiunilor, delegația română, alcătuită din Mircea Djuvara, Ermil Pangrati, I. Pillat, Vasile Stoica și S. Șerbescu, a avut parte de o primire rece, dar și de o situație stânjenitoare pe parcursul lucrărilor. La secretariatul general al Uniunii fusese depus deja un memoriu al mai multor asociații evreiești, asupra exceselor de la Oradea și Cluj, iar Th. Ruysen — profesor universitar de filosofie la Bordeaux și director al revistei *Paix et Droit*, care în epocă și-a dedicat energiile practic propagandei internaționale pentru pace și dreptate între popoare, luând apărarea minorităților —, s-a făcut purtătorul de cuvânt al acestui document, acuzând guvernul României de implicare în acele evenimente. Oricât a încercat M. Djuvara să prezinte situația ca pe o campanie a evreilor din străinătate contra țării sale, că nu există plângeri ale israeliților din Oradea sau Cluj, că nu li se poate acorda violențelor și o conotație anti-maghiară etc., argumentele sale nu au convins pe nimeni la acea reuniune, la întoarcere el dând câteva interviuri, din care reieșea insatisfacția sa în ceea ce privește răul făcut României de către evenimentele din decembrie 1927.²⁰⁹

Evenimentele de la Oradea au fost luate în discuție și cu ocazia Congresului Internațional Studentesc de la Paris, sub președinția lui Henry de Jouvenel, la care a participat și o delegație română condusă de Radu Budișteanu — care se va evidenția ulterior ca un reputat legionar —, alături de alți 1.400 de studenți din 49 de țări. Cum autoritățile noastre se așteptau la așa ceva, au pregătit o serie de documente prin care se dovedea că vinovații au fost pedepsiți, ceea ce nu i-a satisfăcut pe reprezentanții Angliei, care, dincolo de faptul că au reușit includerea problemei pe ordinea de zi, au mers chiar mai departe (fiind susținuți în general de delegațiile țărilor nordice), solicitând excluderea României nu doar de la lucrările congresului, ci și din Asociația Internațională Studentească.²¹⁰

Semnificativ este, însă, faptul că oricât s-au străduit autoritățile românești să minimalizeze dimensiunea evenimentelor de atunci și a consecințelor pe plan extern, realitatea lucrurilor s-a impus de la sine, stigmatul violențelor antisemite rămânând activ încă multă vreme. Călătorind prin aprilie-mai 1928 în România, jurnalistul Maurice Pernot (1875-1948) e de-a dreptul fascinat de „ignoranța preoților simpli”, creștin-ortodocși, care „depășește orice imaginație”. În Ardeal, însă, vizitează Clujul care, „avec ses vieilles murailles, sa citadelle, ses palais grandioses et ses belles avenues”, „a gardé tous les caractères de la cité féodale hongroise”.

²⁰⁹ Vezi „Influența dezastruoasă a tulburărilor de la Oradea Mare”, în *Lupta*, nr. 2011/3 august 1928; *Lupta*, nr. 2013/5 august 1928 ș.a.

²¹⁰ *Lupta*, nr. 2019/13 octombrie 1928.

Când, la începutul lunii mai, ajunge la Oradea, Maurice Pernot constată: „Quand j'ai passé par Oradea Mare, on y voyait encore la trace des violences commises contre les Juifs par des étudiants en délire, violences qui furent d'ailleurs réprimées avec la dernière rigueur. Des magasins avaient été pillés, une synagogue détruite. Peut-on conclure de cet incident déplorable, mais isolé, à une animosité générale et profonde des Roumains contre la minorité juive? Il ne le semble pas. Toutefois, les circonstances de ces dernières années ont provoqué une réaction peu favorable aux Israélites. D'une part, leur nombre s'est augmenté considérablement. Aux Juifs qui vivaient dans l'ancien royaume sont venus s'ajouter ceux qui résidaient dans les nouvelles provinces et ceux qui s'y sont réfugiés depuis la guerre, venant de Galicie ou de Russie: cela fait, au total, un peu plus d'un million. On reproche aux premiers de s'être enrichis, pendant que la classe moyenne roumaine éprouvait, parfois cruellement, les conséquences de la crise économique et financière. On prétend que les autres ont accaparé le commerce, encombré les professions libérales. Il convient cependant d'observer qu'aucun parti, sauf celui du professeur Couza, qui ne compte guère, n'a inscrit l'antisémitisme à son programme. D'autre part, le gouvernement roumain a admis les revendications essentielles de la communauté juive et semble en droit d'escompter les effets de cette bienveillance.“²¹¹ Iar aceste rânduri sunt scrise de un mare susținător al guvernului român!

Dar chiar și după mai bine un an, trecând prin Oradea, un alt francez, Albert Londres (1884-1932), găsește încă vie amintirea atrocităților studențești. Ceea ce relatează el apoi este plin de semnificații și de interes, deoarece Londres este unul dintre jurnaliștii importanți ai epocii — totodată scriitor —, în fapt unul dintre creatorii „jurnalismului de investigație“; a fost corespondent de război în anii primei conflagrații, a călătorit în mai toate colțurile lumii²¹², cartea în care vorbește și despre Oradea fiind rodul voiajului său spre Palestina, în 1928, când antisemitismul era deja vizibil în Europa, pledând prin intermediul ei pentru crearea unui stat evreiesc, deși el nu era israelit.²¹³

Îndreptându-se spre Egipt și Palestina prin teritoriile Europei de est (Galiția, Basarabia, Bucovina, Transilvania, Maramureș, Cehoslovacia, Polonia, Lituania etc.), Albert Londres are șansa să cunoască mulți oameni. Undeva, între Praga și Varșovia, a întâlnit deja în tren un evreu ortodox, un comerciant originar din Cluj, care i-a relatat cum l-au făcut „pogromurile“ din 1927 să părăsească orașul de pe Someș: a fost bătut de studenți, i-a fost incendiată casa, Tora și-a văzut-o pângărită în piața publică etc.²¹⁴ Ajuns în Galiția, Londres află mai multe, ceea ce-l îndeamnă

să constate că evenimentele din 1927 sunt apreciate mai peste tot drept „pogrom“, asemenea celorlalte din Rusia, celor din 1903 și 1905 de la Chișinău, comparabil chiar cu marele pogrom din anii 1918-1920 din Ucraina și Galiția orientală.²¹⁵

Trecând prin Oradea, jurnalistul francez trage la familia Meiselman, dedicând astfel câteva paragrafe semnificative evenimentelor de atunci: „Celui du 4 décembre 1927 en Roumanie est le type de pogrome non sanglant. Depuis que les derniers traités ont incorporé à la Roumanie des territoires habités par des Juifs, la jeunesse intellectuelle roumaine est travaillée par l'antisémitisme. De 1922 à 1927, les étudiants ne laissèrent passer une année sans manifester leur opinion: attaque de la maison des étudiants juifs de Transylvanie, sac des synagogues, des journaux et des cimetières juifs, déféstration des Juifs trouvés dans les trains, bris des vitres et enseignes des maisons juives. Assassinat fin 1926, à Cernăuți, de l'étudiant juif Falik par l'étudiant roumain Totu. Motif: l'un était Roumain, l'autre était Juif! En décembre 1927, les étudiants de toutes les universités de la Roumanie décident de tenir leur congrès dans la ville d'Oradea-Mare (Transylvanie). Oradea-Mare est habitée par des Juifs. L'ordre du jour du congrès est guerre aux Juifs. Un général, ancien ministre, un docteur renommé ouvrent les débats et chauffent les étudiants. Le sang de la jeunesse est prompt. Les étudiants n'attendent pas d'être dans la rue. Ils ont dans la salle un Juif sous la main, Alexander Flescher, un journaliste qui fait son métier à la table de la presse. C'est une aubaine. Ils l'assomment. Puis, ils gagnent les rues. Ils sont cinq mille. Par groupes de vingt-cinq à trente, ils envahissent la ville. Les Juifs trouvés dans les tramways sont jetés à terre, le tram en marche. Tout passant, même celui qui n'a ni l'habit ni la barbe, mais un peu d'Israël au milieu du visage, est rossé. Ils visitent les cafés, les restaurants et vident à coups de botte les consommateurs non-chrétiens. Des équipes, armées de marteaux et de gourdins, défoncent les vitrines des magasins juifs. Logés chez les habitants, c'est-à-dire chez les Juifs, ils poussent leurs hôtes hors de chez eux. Enfin, la ruée vers les synagogues. Tout est brisé à coups de hache. Ils s'emparent des livres saints et des « fiancées couronnées ». Ils les déchirent, les marquent d'ignominie, les transportent triomphalement sur les places publiques, y mettent le feu et dansent autour de l'incendie en bénissant les flammes. La police, les gendarmes montés veillent sur les saturnales. Le congrès terminé, les étudiants s'arrêtent à Cluj, à Ciucea, à Huedin, à Târg-Ocna. Partout la fête recommence. C'est ce que l'on appelle un pogrome modéré. Et vive la Roumanie!“²¹⁶

Sunt rânduri care vorbesc de la sine, comentariile fiind oarecum de prisos, cu atât mai mult cu cât acele stări de fapt prezentate mai sus au fost o constantă a mai tuturor celor din afară care au făcut referire la violențele antisemite prilejuite de congresul studențesc de la Oradea, din decembrie 1927.

²¹¹ Maurice Pernot, „Balkans nouveaux“, III, „La Grande Roumanie“, în *Revue des deux mondes*, XCVIII, 1928, tom. XLIX, 15 nov., p. 347-380 (succesiv, citatele sunt de la p. 363 și 370-371).

²¹² De altfel, și-a pierdut viața pe 16 mai 1932 într-un incendiu pe vapor, întorcându-se din China.

²¹³ Albert Londres, *Le Juif errant est arrivé*, Paris, Albin Michel, 1930, 314 p.

²¹⁴ *Ibidem*, pp. 99-100.

²¹⁵ Albert Londres, *Le Juif errant est arrivé*, p. 111.

²¹⁶ *Ibidem*, p. 112-114.

În loc de concluzii

Am folosit în câteva circumstanțe noțiunea de „pogrom“ cu referire la ceea ce s-a petrecut în zilele de 5-7 decembrie 1927 la Oradea, violențe continuate apoi și pe drumul de întoarcere al studenților spre centrele lor universitare, cu noi agresiuni la Cluj, Târgu Ocna, Chișinău și Iași, pentru ca un soi de acalmie să se facă simțită doar din 11 decembrie. Așadar, cinci-șase zile în care o parte a studenților naționaliști, având un bun exercițiu al impulsivității dirijate abil de lideri politici, au reușit în țară, dar mai ales în străinătate, să ofere un trist spectacol, definit atunci drept „pogrom“ (pur și simplu!), ori prin sintagme precum „pogrom nesângeros“, „pogrom moderat“ sau — după expresia noastră de acum — chiar „pogrom itinerant“, la fel cum ar putea fi calificat și drept un „pogrom neterminat“, titlatură pe care, însă, am evitat-o, pentru a nu intra în coliziune cu titlul unei cărți semnate acum câțiva ani de Carol Iancu, despre *Alexandru Șafran și Shoahul neterminat*.²¹⁷

Deși lucrarea de față ar avea prea puțină legătură cu cea a lui Carol Iancu, invocată mai sus — cu excepția faptului că se ocupă de evrei într-o ipostază deloc fericită a istoriei lor —, ar mai fi, totuși, ceva care îmi sugerează luarea-aminte. Și anume faptul că ororile holocaustului din al Doilea Război Mondial au cam pus în umbră pogromurile anterioare contra evreilor, îndeosebi cele ale anilor 1920. Este și motivul pentru care credem că un plus de interes pentru violențele antisemite din deceniul amintit se impune inevitabil, asta și dintr-o pornire firească de a analiza în formule ceva mai complexe natura violențelor anti-evreiești, care în nici un caz nu au fost standardizate de vreo instanță imanentă, ci au fost într-o continuă schimbare de-a lungul vremii, în funcție de gradul de dezvoltare a anumitor societăți în care au trăit evreii. De altfel, dincolo de faptul că psihologia și psihanaliza confirmă originea biologică a agresivității²¹⁸, care în formula unor mai vechi convenții istoriografice a asimilat violența cu utilizarea nelegitimă și în mod public a forței, există și perspective mult mai generoase și aducătoare de beneficii metodologice, când ne aplecăm analizele asupra diverselor aspecte ale trecutului.²¹⁹

²¹⁷ Carol Iancu, *Alexandru Șafran și Shoahul neterminat în România. Culegere de documente (1940-1944)*, pref. de Aurel Vainer, București, Edit. Hasefer, 2010, 607 p. (versiune și în limba franceză).

²¹⁸ Utilizăm termenul de *agresiune* cu o valoare similară celui de *violență*, așadar de sinonim, nu doar din motive stilistice. Dacă, totuși, cineva insistă pe o anume distincție, credem că este o opțiune arbitrară, oarecum înșelătoare prin frecvența utilizării, noțiunea de violență doar lăsând impresia că ar avea înțelesuri mult mai cuprinzătoare decât agresiunea.

²¹⁹ Beatrice Hanssen, *Critique of Violence. Between Poststructuralism and Critical Theory*, London and New York, Routledge, 2000; Elizabeth Kandel Englander, *Understanding Violence*, second edition, Mahwah, New Jersey, London, LEA, 2003; *Violence and the Body. Race, Gender, and the State*, edited by Arturo J. Aldama, foreword by Alfred Arteaga, Bloomington & Indianapolis, Indiana University Press, 2003; Yves Michaud, *La violence*, Paris, PUF, 2004; Mauger Gérard, *Sur la violence symbolique*, în volumul *Pierre Bourdieu, théorie et pratique. Perspectives franco-allemandes*, ed.

Se cuvine să evidențiem, însă, faptul că relația dintre istorie, violență și morală a devenit dominantă în ultima vreme, îndeosebi prin referințele la anii celui de-al Doilea Război Mondial.²²⁰ Chiar dacă Jan Volavka, de exemplu, a căutat să înțeleagă semnificația violenței îndeosebi din perspectivă psihiatrică²²¹, lucrarea lui este mult mai complexă, rădăcinile putând fi plasate spre finele conflagrației, în 1944, când autorul de numai zece ani pe atunci fusese trimis într-un lagăr nazist din apropierea Pragăi. Ea ar putea prea bine să fie asociată cu o altă lucrare, a lui James M. Glass, care pune în discuție direct ideea valorii morale a violenței, atunci când indivizii luptă pentru a-și salva viața.²²²

De altfel, ca un paradox, încă de acum trei sferturi de veac, Marc Bloch — unul dintre principalii fondatori ai Școlii „Analelor“ — constata că există importante probleme de interpretare a violenței într-o societate anume. La un moment dat, aceasta „tenait aussi au plus profond de la structure sociale et de la mentalité“, fiind parte integrantă a dreptului, economiei și a moravurilor.²²³ Iar paradoxul vine tocmai din situația că Bloch, unul dintre cei mai importanți istorici ai secolului XX, care a revoluționat concepția asupra istoriei, prin globalizarea ei (ca să folosesc un termen în vogă acum), prin abordarea complexă a vieții individuale și sociale (nu doar a ce-i place unuia sau altuia dintre profesioniștii materiei), și-a aflat sfârșitul la numai 57 de ani, evreu fiind și membru al Rezistenței, în fața unui pluton de execuție nazist, la 16 iunie 1944.

În acest context, de regândire a conceptelor, și noțiunea de pogrom ar putea mobiliza spiritele, așa cum, de altfel, s-a și întâmplat deja într-o lucrare apărută nu demult, dintr-o perspectivă comparativă în ceea ce privește genocidul, acțiunile genocidare, epurările etnice și alte forme de violență interumană.²²⁴ De altfel,

Hans-Peter Müller, Yves Sintomer, Paris, *La Découverte*, 2006, p. 84-100; Robert Muchembled *Une histoire de la Violence*, Paris, Seuil, 2008; Douglass C. North, John Joseph Wallis și Barry R. Weingast, *Violence and Social Orders. A Conceptual Framework for Interpreting Recorded Human History*, Cambridge University Press, 2009.

²²⁰ La rigoare, unii au privit și lucrarea lui G. Sorel prin aceeași cheie, deși este anterioară celui de-al Doilea Război Mondial și are o cu totul altă miză. De fapt, este una dintre cele mai controversate cărți din veacul trecut, fiind deopotrivă un soi de sursă de inspirație pentru marxiști și fasciști, prin dezvoltarea ideii de violență, ridicând-o aproape la rang de mit, prin proslăvirea acțiunii „eroice“ a proletariatului, menit să salveze lumea modernă de la decădere etc. (Georges Sorel, *Reflections on Violence*, ed. Jeremy Jennings, Cambridge University Press, 2004).

²²¹ Jan Volavka, *Neurobiology of Violence*, second edition, Washington, D.C., London, American Psychiatric Publishing Inc., 2002. Vezi și Enzo Traverso, *The Origins of Nazi Violence*, translated by Janet Lloyd, New York, London, The New Press, 2003.

²²² James M. Glass, *Jewish Resistance during the Holocaust. Moral Uses of Violence and Will*, New York, Palgrave Macmillan, 2004 (merită luare-aminte Capitolul I, mai ales, „Justificarea morală a asasinatului“).

²²³ Marc Bloch, *La Société féodale*, nouvelle édition, Paris, Albin Michel, 1994, p. 567-568.

²²⁴ *Anti-Jewish Violence. Rethinking the Pogrom in East European History*, edited by Jonathan Dekel-Chen, David Gaunt, Natan M. Meir, Israel Bartal, Bloomington and Indianapolis, Indiana University Press, 2011, 220 p.

tocmai această examinare prin comparație poate da sens înțelegerii pogromului, care *grosso modo* desemnează un exces (prin „dezordine“) antievreiesc, deși noțiunea poate fi utilizată în cazul oricărui alt tip de grup uman. Este, însă, de observat că mereu asemenea acțiuni au început prin întâmplări sporadice, care au degenerat — mai mult sau mai puțin spontan — în acțiuni colective de violență, întotdeauna existând complicitatea autorităților, sub cele mai diverse forme (susținere materială sau măcar simbolică, uneori chiar și politică, utilizarea unor mecanisme ale statului etc.). Dintr-o perspectivă temporară asupra utilizării noțiunii de pogrom, se poate lesne constata că unele violențe antisemite din veacul XIX și chiar din primele două decenii ale secolului XX, care au fost denumite pogromuri fără ca nimeni să „comenteze“ încărcătura semantică (cum a fost cazul celor din 1881-1884 din Rusia, Ucraina și Polonia, a celor de la Chișinău din 1903 și 1905, până la cele din Ucraina, din 1919-1920), astăzi ar putea prea bine să fie denumite „genocide“. Însă, peste toate, trebuie subliniat că, oricum am defini aceste acțiuni încetățenite pentru Europa de răsărit, începând cu ultimele două decenii ale secolului XIX, ele au avut ca principal scop, dacă nu chiar eradicarea evreilor (pentru că atunci am avea de-a face cu Holocaust sau *Shoah*), atunci măcar s-a urmărit provocarea unor importante pierderi materiale (magazine și locuințe devastate, depozite incendiate etc., ca semn al inegalității economice) ori spirituale (cărți sfinte, obiecte de cult, sinagogi etc., ca semn al diferenței confesionale), intimidarea indivizilor, nu neapărat însoțite și de curmarea unor vieți omenești.

Dacă, de regulă, violențele, acțiunile antisemite sunt motivate socio-economic, ca efect al supra-reprezentării și al supra-calificării elementului evreiesc, în cazul evenimentelor de la Oradea s-a mai suprapus o importantă componentă „națională“ (naționalistă), pentru că a vizat — poate în egală măsură — nu doar maghiaritatea evreilor, ci și pe unguri, ca grup etnic, indiferent de profesiune. Este, poate, și motivul pentru care autoritățile au susținut logistic congresul de aici — documentele dovedesc acest aspect —, chiar dacă discursul primului-ministru, al ministrului Instrucțiunii (dr. C. Angelescu) ș.a. pledau mereu pentru non-violență. Însă același mesaj pacifist era întotdeauna transmis și de A.C. Cuza, de pildă, pentru ca apoi orice întrunire politică de-a lui să se încheie prin agresiuni antisemite. De altfel, în cazul evenimentelor de la Oradea, rezultă evident că mulți oficiali, membri marcanți ai autorității de stat etc., au empatizat cu acțiunile antisemite, i-au încurajat chiar pe cei care au pregătit acțiunile violente, dovedindu-se astfel insensibili la suferințele evreilor (numai în măsura în care, mai apoi, au trebuit să răspundă în fața superiorilor), pentru ca, în cele din urmă, să se dovedească extrem de activi când a fost vorba să cerceteze și chiar să-i acuze pe cei care au răspândit informații despre evenimente, fotografii etc.

Cu alte cuvinte, trebuie să se accepte ideea că a tolera înseamnă a legitima! Iar în cazul violențelor în masă, nu există — sau nu trebuie să existe — vreo scală a intensității. În viața de zi cu zi, nu avem decât violență sau non-violență, între aceste două noțiuni negăsindu-și locul nici un alt termen.

Dintr-o altă perspectivă, se impune constatarea că pogromurile de la finele secolului XIX au avut loc pe fondul unor crize profunde (politice ori economice) ale diverselor state unde s-au petrecut, când vocile externe care să condamne asemenea acțiuni nu erau totdeauna foarte vehemente. Or, în anii 1920, la noi, violențele antisemite au loc pe fundalul unei evidente presiuni internaționale în direcția protejării evreilor, ceea ce este resimțit de români ca un alt fel de criză — pe lângă cele parcă veșnice: instabilitate politică, corupție, demagogie, dezinteresul guvernanților ajunși la putere față de electori etc. De aceea, mereu și mereu, de la finele războiului, cu voci tot mai puternice în anul 1927, dar cu precădere la Oradea, li se impută evreilor ardeleni neloyalitatea față de stat, faptul că sunt „unelte“ ale „oculte“ internaționale (de regulă „iudeo-masonice“), ale Ungariei, ale maghiarilor, ori ale puterilor străine, sau că acționează subversiv ca revoluționari, în numele bolșevismului.

Așadar, violențele de la Oradea trebuiau să înspăimânte în acest colț de țară și prin atitudinile ferm antisemite, antimaghiare și anticomuniste.

O altă particularitate a evenimentelor de la Oradea este faptul că dacă până atunci violențele studențești antisemite se limitaseră la un anumit spațiu (universitate, facultate sau doar la un laborator, o sală de curs, o piață publică, sediul unui ziar etc.), fără excepție în mediul urban, ceea ce a început în orașul de pe Crișul Repede a continuat cu agresivitatea acelorași protagoniști și în alte localități (nu întotdeauna urbane), unde existau sau au fost întâlniți evrei (Ciucea, Huedin, Cluj, Târgu Ocna, Războieni etc.). Deși distrugerile sunt puse pe seama acțiunilor de moment, ele apar, din perspectiva documentelor, și ca rezultat al unor desfășurări sistematice, organizate, cel puțin în cazul orașelor Oradea și Cluj, iar mai apoi și la Iași. Deși incidentele de la Oradea par să fi început ca un eveniment întâmplător și izolat (o piatră aruncată sau, poate, doar o oală cu apă), ele s-au transformat într-o acțiune sistematică, având enunțate scopuri politico-naționaliste, care vizau evreii unei regiuni întinse (Transilvania în principal), evreii nu de orice fel, ci mai toți maghiarizați, asimilabili iudaismului occidental, și nu celui oriental, dominat de hasidism, care promova un profund misticism și atașament față de liderul lor spiritual (*tadik*), cu o existență bine reglată de obiceiuri adânc înrădăcinate.

S-a mai vorbit în epocă și de faptul că agresiunile de la Oradea ar fi fost și rezultatul conflictului dintre A.C. Cuza și Corneliu Zelea Codreanu, acesta din urmă arătându-și influența prin masa mare de studenți mobilizați la Oradea, gata să urmeze doctrina naționalismului violent, după ce în cadrul întrunirii de la Neamț a suferit o înfrângere prin adoptarea unei moțiuni situate de partea mentorului său de la facultatea de Drept din Iași. Pare deja o interpretare prea sofisticată a frământărilor din cadrul grupărilor extremiste și antisemite de atunci, prezența masivă a tinerilor datorându-se în primul rând facilităților acordate de guvern, nu toți cei cu convingeri naționaliste împărtășind și impulsivitatea, așa cum dovedesc, de altfel multe dintre documentele din anexa acestui volum.

De aceea, oricât de nevinovate, chiar inocente, le-ar putea părea unora violențele antisemite de la noi — ca și din Europa est-centrală —, din anii interbelici, fiind provocate de niște „bieți“ tineri „patrioți“, cu „minți înflăcărate“ etc., acestea constituie totuși un preludiu al Holocaustului din al Doilea Război Mondial, pentru că au îndoctrinat lumea până la saturație cu ideea „primejdiei evreiești“, a „dușmanului“ etc., și nu este de mirare că tinerii naționaliști ai anilor 1920 au devenit executații genocidului din anii 1939-1945.²²⁵ Pentru că episoadele de agresivitate antisemită, „excesele“, „dezordinile“, incidentele etc. — oricum au fost denumite acestea — au făcut ca, pe an ce trecea, violențele să sporească, nu să diminueze: au început prin a bate sporadic evrei, a-i arunca de prin trenuri, a le sparge ferestrele locuințelor sau ale prăvăliilor, au continuat cu incendierea presei care condamna asemenea fapte, cu interdicția ca studenții israeliți să mai intre în sălile de cursuri, cu devastarea unor localități și a lăcașurilor de cult evreiești, cu uciderea unui prefect de poliție la Iași (C. Manciuc), pentru ca asasinatul să devină o normă, fiind pe rând împușcați prim-miniștri, oameni politici, lideri de conștiință, profesori universitari, jurnaliști sau oameni simpli (I.G. Duca, Armand Călinescu, N. Iorga, Victor Iamandi, Virgil Madgearu ș.a.), doar pentru că nu împărtășeau „naționalismul integral“, antisemitismul și conceptul stupid de „puritate rasială“, în cele din urmă ajungându-se la masacrele din 1940, deportarea în masă a evreilor în Transnistria, execuțiile sumare sau cele în masă de la Odessa etc.²²⁶ Se poate vorbi, așadar, de „efecte cumulative“, ce au dat naștere și unei teorii (*cumulative effect*).

În acest context, cartea se dorește a fi nu doar un material documentar restituitiv, care să întregască unul dintre aspectele mai puțin analizate până acum din lungul cortegiu de manifestări antisemite din România interbelică, ci și o temă ceva mai complexă de reflecție, de la dificultatea vieții de minoritar (etnic și confesional) în epoca post-Trianon, până la internaționalizarea unor evenimente aparent minore pentru membrii unei colectivități tardiv modernizate și care speră la progres prin violență și prin ura de rasă.

²²⁵ Vezi, pentru comparație, William W. Hagen, *Before the "Final Solution": Toward a Comparative Analysis of Political Anti-Semitism in Interwar Germany and Poland*, în *The Journal of Modern History*, Vol. 68, 1996, no. 2, p. 351-381.

²²⁶ Vezi Radu Ioanid, *Evreii sub regimul Antonescu*, București, Edit. Hasefer, 1997; *Al III-lea Reich și Holocaustul din România. 1940-1944. Documente din arhivele germane*, ed. Ottmar Trașcă, Dennis Deletant, București, Editura Institutului Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel“, 2007; „*Chestiunea evreiască în documente militare române, 1941-1944*“, Iași/București, Institutul European/Institutul „Elie Wiesel“, 2010.

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

După atâtea volume de restituții documentare dedicate Holocaustului din România, care oricum sunt departe de a acoperi complexitatea acestui fenomen, de vreme ce negaționiștii par a căpăta uneori un surplus de elan, credem că se impune în egală măsură abordarea antecedentelor din perspective cât mai „specializate“, pe subiecte cât mai exact conturate, mergând cu acribia până spre detaliile cele mai aparent ne semnificative. Pentru că, în fond, tot ce s-a întâmplat sub semnul antisemitismului nostru interbelic — sub cele mai diverse forme de manifestare, de la violență până la excludere socială — prefațează, de fapt, ororile împotriva evreilor din anii 1940-1944.

Tocmai asta am încercat să realizăm editând volumul de față, care cuprinde mărturia documentare asupra unui eveniment aparent minor, calificat în epocă de către presa românească drept un „incident“ antisemit, produs cu ocazia congresului studenților creștini care a avut loc la Oradea între 4 și 6 decembrie 1927. Cu toate acestea, la o analiză mai în amănunt, întâmplările de atunci par să fi avut o miză mult mai extinsă, într-o conjunctură xenofobă evidentă, generată de traumele post-Trianon ale vecinului de la apus, Ungaria. Acest aspect explică tema abordată de noi în precedentul „studiu introductiv“, care nu așteaptă altceva decât să fie îmbogățit și orientat spre înțelegerea istoriei interbelice a întregului Bazin Carpatic.

În acest context, volumul pe care îl oferim acum — cu inerentele limite impuse mai ales de respectarea unor exigențe editoriale și tipografice — ar dori să genereze noi impulsuri și pasiuni istoriografice, pentru subiecte ce trebuie până la urmă lămurite, explicate și demitizate, ca să nu mai vorbim chiar de nevoia reconstrucției unei părți de istorie care încă își așteaptă circumscrierea nu doar în variatele ei aspecte segmentale, ci și în fundamentări sintetice.

Sursele noastre documentare provin îndeosebi din arhive publice, selectate de o asemenea manieră încât să ofere o imagine cât de cât coerentă asupra evenimentelor de atunci. Evident, mărturiile de față nu pot acoperi întreaga arie de probleme, pentru o asemenea exigență fiind nevoie de mai multe volume de întindere considerabilă. Cu toate acestea, am încercat să abordăm tipologic un cât mai larg evantai de aspecte, situându-ne departe de orice idee preconcepțivă și în afara deontologiei profesionale. De aceea, ne asumăm și responsabilitatea pentru eventualele

lipsuri ce vor fi invocate de posibillii comentatori, pe care i-am dori mult mai abili decât noi în a gestiona o asemenea cantitate de informație. Între mai multe opțiuni păgubitoare (în primul rând, a nu publica nimic), am ales-o pe cea mai puțin dăunătoare: o culegere de documente cât de cât articulată și coerentă pe această temă.

Documentele au fost rânduite cronologic, astfel încât lectura lor să conducă la imagini cât mai sistematice și contextualizate. Materialul arhivistic a fost reprodus aidoma cu originalul, în conformitate cu normele actuale ale textologiei, respectând cât mai fidel faptele de limbă și actualizând ortografia. Erorile provenite din *lapsus calami* și punctuația au fost îndreptate tacit. La fel s-a procedat cu diversele nume proprii, îndeosebi cu rezonanță maghiară, transcrise fonetic greșit, cu excepția celor care în mod evident erau un produs al asimilării sau traducerii. Abrevierile folosite inițial în documente au rămas neschimbate, dacă ele coincid cu cele de azi, iar atunci când ies din tipicul nostru, le-am întregit doar când au apărut întâia dată. Completările noastre au fost marcate prin paranteze drepte, iar diversele erori de nume au fost incluse corect între paranteze unghiulare.

Notele editorului au fost așezate în subsolul paginii. Acestea sunt minime, cu scopul de a lămuri, când se impunea, contextul istoric, ori de a oferi informații sumare asupra unor persoane sau evenimente. Câteva facsimile și ilustrații întregesc volumul, iar un indice de nume vine să ușureze utilizarea lui, dorind astfel să se constituie într-un instrument de lucru cât mai eficient și atractiv.

Totodată, atragem atenția cititorului să manifeste extrem de multă prudență în lectura diverselor documente cu tentă vădit propagandistică, uneori conținând informații eronate sau dezvoltând un discurs xenofob oarecum seducător. Iată de ce istoria, ca disciplină științifică, trebuie să manifeste înainte de toate un pronunțat spirit critic, apelând chiar la hipercritică (în sens istoriografic, așa cum apare formulată în construcții de filosofie a istoriei deja consacrate, dar care se pare că la noi în ultima vreme sunt fie necunoscute, fie neluate în seamă, fie eronat înțelese).

Un gând de recunoștință îl îndreptăm spre toți aceia care au contribuit sub o formă sau alta la apariția acestui volum — nu puțini la număr, dintre care, pentru rigoare, îi menționăm pe Miriam Caloianu, Adrian Cioflâncă, Claudia Daraban, Laura Gheorghiu, Silvia Mitricioaei, Silviu Moldovan și Andrei Sora —, evidențiind îndeosebi deschiderea și interesul manifestat de Institutul Național pentru Studiul Holocaustului din România „Elie Wiesel“ față de asemenea inițiative, prin directorul Alexandru Florian. Totodată, cu pioasă grațitudine mărturisim pasiunea pe care a trezit-o în noi Victor Karady, cândva nu doar un prieten plin de răbdare și generozitate, cât mai ales un mentor complex în abordarea socio-istorică a prezenței evreilor în spațiul central și sud-est european. Deși între timp ne-au separat proiecte și perspective istoriografice oarecum divergente, mereu îi păstrez în memorie exigențele deontologice, mai ales în privința abordărilor metodologice.

(Mănăstireni/Magyaryerőmonostor,
10 august 2014)

LISTA DOCUMENTELOR

1 — 1927, noiembrie — Programul congresului general studentesc de la Oradea, preconizat pentru 27-29 noiembrie 1927, unde, în afara problemelor specifice, apar și teme referitoare la raporturile româno-maghiare (revizuirea Tratatului de la Trianon, chestiunea optanților etc.).

2 — 1927, noiembrie, București — Anunț al Uniunii Naționale a Studenților Creștini din România (UNSCR), prin care se stabilește conduita participanților la congres, insistându-se pe disciplina vorbitorilor.

3 — 1927, noiembrie, București — Cererea lui C. Dănulescu, fost președinte al Cercului Studentesc din București, de a i se ridica sancțiunea eliminării din universitate pentru că a participat la manifestările antisemite din 1925. El va fi prezent apoi și la congresul de Oradea, participând la violențele studentești.

4 — 1927, noiembrie, București — Anunțul UNSCR în ceea ce privește desfășurarea congresului de la Oradea între 4 și 6 decembrie 1927, îndemnând la o cât mai numeroasă participare din partea studenților „creștini“, transportul și cazarea fiind gratuite. Se anunță orarul trenurilor speciale care vor pleca din București spre Oradea.

5 — 1927, noiembrie 26, București — Referat al Siguranței la solicitarea Ministerului de Război, în ceea ce privește includerea în programul congresului studentesc a chestiunii principiului *numerus clausus*, precum și prezentarea piesei de teatru a lui Victor Eftimiu, *Craiul nou*, deși acesta nu se mai bucură de simpatia studenților ardeleni.

6 — 1927, decembrie 6, Oradea — Telegramă a Prefectului de Poliție din Oradea, prin care semnaleză câteva cazuri de studenți congresiști care fie au mâncat la restaurante fără să plătească, fie au furat diverse produse.

7 — 1927, decembrie 7, Oradea — Notă informativă asupra discuțiilor din ultima zi a congresului studentesc, pe tema optanților maghiari și a românilor de peste granițe. Este reprodusă o moțiune în favoarea românilor din Timoc.

8 — 1927, decembrie 7, Oradea — Raportul telegrafic al comandantului Corpului VI Armată asupra plecării studenților congresiști, care s-au oprit la Huedin și Cluj, unde au devastat diverse lăcașuri evreiești. Sunt precizate cifrele studenților îmbarcați în trenuri, precum și măsurile luate de armată pentru a limita devastările.

9 — 1927, decembrie 8, Târgu Mureș — Informare a Siguranței din Târgu Mureș asupra incidentelor din gările Războieni, Vidrasău, Iernut, Gheța și Luduș, prilejuite de trecerea trenurilor cu studenții congresiști, menționându-se faptul că, în locațiile respective, nu s-au aflat jandarmi.

10 — 1927, decembrie 8, Cluj — Telegrama comunității evreiești din Cluj către ministrul de Interne prin care denunță devastarea sinagogilor din oraș, deși existau numeroase forțe de ordine. Totodată, evreii din localitate protestează față de această situație, solicitând intervenția autorităților.

11 — 1927, decembrie 8, București — Măsurile de ordine luate de Corpul IV Armată cu ocazia înapoierii studenților de la Congresul de la Oradea.

12 — 1927, decembrie 8, București — Procesul-verbal al ședinței de după-amiază a Senatului României, în care primul-ministru Vintilă Brătianu prezintă programul guvernului. Discuții pe situația politică din țară, remarcându-se faptul că, în timp ce ministrul de Interne participă la al VI-lea Congres al mișcării sioniste din România, la Oradea au loc violențe cu caracter antisemit.

13 — 1927, decembrie 8, Aiud — Raport al Siguranței din localitate asupra faptului că un israelit a fost bătut de către studenții aflați în trenul care se întorcea de la Oradea la București.

14 — 1927, decembrie 8, Brașov — Prefectul poliției din localitate telegrafiază la București asupra faptului că trecerea trenurilor cu studenții congresiști s-a petrecut fără nici un incident, datorită măsurilor luate.

15 — 1927, decembrie 8, Brașov — Raport telegrafic al comandantului Corpului V Armată despre două incidente, în gara Timișul de Jos și în cea din Predeal, în urma cărora au fost agresate câțiva evrei. Sunt cifre aproximative cu numărul studenților aflați în trenurile ce se îndreaptă spre capitală.

16 — 1927, decembrie 8, Brașov — Raport telegrafic al comandantului Corpului V Armată ce conține numărul de studenți aflați într-unul din trenurile care a plecat din localitate spre București.

17 — 1927, decembrie 8, Adjud — Raportul poliției din localitate despre măsurile preventive luate cu ocazia trecerii trenului special, fiind cunoscută intenția studenților congresiști de a-i agresa pe evreii din Adjud.

18 — 1927, decembrie 8, Cernăuți — Raportul telegrafic al comandantului Diviziei a VIII-a din localitate referitor la măsurile luate pentru a preîntâmpina orice incident antisemit odată cu revenirea studenților congresiști.

19 — 1927, decembrie 8, Budapesta — Notă a Legației române despre atmosfera din capitala Ungariei după evenimentele de la Oradea și impactul lor în plan internațional.

20 — 1927, decembrie 8, Budapesta — Notă a Legației române din capitala Ungariei despre informațiile ajunse în această țară în privința violențelor de la Oradea și reacțiile stârnite în Parlamentul de la Budapesta. Manifestările antisemite sunt, de fapt, și antimagiare, impunându-se revizuirea Tratatului de la Trianon.

21 — 1927, decembrie 8, Oradea/Cluj — Constituirea comisiei de anchetă a evenimentelor prilejuite de congresul studențesc și referatul acesteia în ceea ce privește violențele antisemite de la Cluj, cu ocazia trecerii trenurilor prin gara de aici. Anexa conține descrierea confruntării dintre studenți și autoritățile din Cluj.

22 — 1927, decembrie 8, Cluj — Raport asupra evenimentelor petrecute la Cluj cu ocazia trecerii trenurilor studențești, cu accent pe atitudinea autorităților, care au fost pasive atunci când s-au petrecut violențe antisemite și a avut loc devastarea unor lăcașe de cult și magazine.

23 — 1927, decembrie 9, Chișinău — Autoritățile militare din localitate raportează despre sosirea trenului cu congresiști, însoțit de armată, ceea ce a făcut să nu se producă incidente.

24 — 1927 decembrie 9. Cernăuți — Autoritățile militare din localitate raportează despre sosirea trenului cu congresiști fără incidente, luându-se măsuri în privința deplasării studenților prin oraș, spre domiciliu.

25 — 1927, decembrie 9, Chișinău — Autoritățile raportează despre sosirea trenului cu congresiști dinspre Iași, aceștia fiind așteptați de decanul facultății de Teologie și îndreptându-se spre centrul orașului cântând, fără a exista, însă, incidente.

26 — 1927, decembrie 9, Chișinău — Notă informativă a unui agent acoperit asupra participării studenților basarabeni la congresul de la Oradea, cu detalii despre comportamentul acestora pe tren, evenimentele din 4-6 decembrie, problemele discutate la reuniune, atmosfera din oraș etc.

27 — 1927, decembrie 9, Brașov — Informare a prim-procurorului din localitate asupra măsurilor luate pentru a preîntâmpina violențele studențești în gara Brașov. Relatează un incident din gara Timiș.

28 — 1927, decembrie 9, București — Telegramă cifrată a lui Gheorghe Tătărescu, adresată prefectului de poliție din Cluj, prin care se cere luarea de măsuri contra jandarmilor care nu și-au făcut datoria.

29 — 1927, decembrie 9, Cluj — Prim-rabinul Mathias Eisler îi solicită ministrului Justiției, în numele comunității evreiești din Cluj, pedepsirea celor vinovați de distrugerile cu caracter antisemit din localitate.

30 — 1927, decembrie 9, București — Procesul-verbal al ședinței Senatului României, în prezența a patru miniștri, în care Elly Bercovici și Iacob Niemerower vorbesc despre violențele antisemite de la Oradea, întrebând despre măsurile luate pentru pedepsirea vinovaților și despăgubirea celor ce au suferit stricăciuni. Intervine și Romulus Boilă, care confirmă cele afirmate de senatorii evrei, acuzându-l totodată pe Gh. Tătărescu de incapacitate în a gestiona evenimentele.

31 — 1927, decembrie 9, București — Scrisoare cifrată trimisă de ministrul român de Externe, N. Titulescu, lui N. Petrescu-Comnen, conținând instrucțiuni în privința propagandei maghiare pe lângă Societatea Națiunilor de la Geneva, alimentată de violențele antisemite de la Oradea.

32 — 1927, decembrie 9, Budapesta — Atmosfera din Parlamentul de la Budapesta în ceea ce privește violențele antisemite și antimaghiare de la Oradea.

33 — 1927, decembrie 10, Iași — Raport despre modul în care s-au întors studenții congresiști de la Iași, Chișinău și Cernăuți, indicându-se măsurile luate de autorități, detalii asupra fiecărui tren etc. Protecția luată în cazul lui Chaim Weizmann, care a plecat de la Iași la Chișinău.

34 — 1927, decembrie 10, Oradea — Referat întocmit de comisia de cercetare a dezordinilor de la Oradea, în care sunt analizate premisele acestor evenimente, contextul și desfășurarea congresului, cu detalii în privința violențelor săvârșite de studenți.

35 — 1927, decembrie 10, Chișinău — Tabelul cu studenții facultății de Teologie din localitate care au participat la congresul de la Oradea.

36 — 1927, decembrie 10, Oradea — Raportul procurorului general de pe lângă Curtea de Apel în ceea ce privește cazul agresiunii contra lui Wilfred Nedson Keller, cetățean american.

37 — 1927, decembrie 10, Iași — Câteva informații despre devastările comise de studenți la Târgu Ocna și incidentele antisemite de la Iași cu ocazia aniversării zilei de 10 decembrie.

38 — 1927, decembrie 11, Miercurea Ciuc — Raport asupra violențelor antisemite de la Ghimeș săvârșite de studenții congresiști cu ocazia trecerii prin gara localității. Sunt oferite detalii asupra stricăciunilor săvârșite și atitudinii pasive a militarilor care însoțeau trenul.

39 — 1927, decembrie 11, Geneva — Telegramă a lui N. Petrescu-Comnen despre discuția purtată de el cu Neville Chamberlain, pe atunci ministru al Sănătății în guvernul Marii Britanii, despre atitudinea Ungariei față de România și mesajul acestuia din urmă adresat lui N. Titulescu.

40 — 1927, decembrie 11, Geneva — Telegramă a lui N. Petrescu-Comnen despre întvederea lui cu Briand, în care au discutat despre relațiile româno-maghiare.

Evidențiază, totodată, proasta impresie produsă de evenimentele de la Oradea printre jurnaliștii străini, care solicită detalii despre o presupusă „revoluție“.

41 — 1927, decembrie 12, Brașov — Informare a prefectului poliției din localitate despre mulțumirile prezentate de o delegație a comunității evreiești în legătură cu măsurile eficiente de apărare contra studenților congresiști.

42 — 1927, decembrie 12, București — Interpelare a lui W. Filderman în ședința Camerei Deputaților din 9 decembrie, în care reamintește manifestările antisemite anterioare congresului, guvernării neluând măsuri pentru a preveni violențele de la Oradea și Cluj. Reproșează guvernului încercările de a mușamaliza evenimentele și solicită pedepsirea neîntârziată a vinovaților.

43 — 1927, decembrie 12, Oradea — Raport care menționează nominal profesorii universitari participanți la Congresul de la Oradea, rezumând discursurile lui Victor Cădere și Titus Mălăiu.

44 — 1927, decembrie 12, București — Solicitarea Ministerului de Interne de a se acorda asistența necesară comisiei de cercetare a violențelor antisemite manifestate la întoarcerea studenților de la Oradea.

45 — 1927, decembrie 12, București — Interpelarea lui Horia Carp în Senatul României în privința politicii adoptate de guvern față de evrei și măsurile luate de autorități pentru a preveni violențele antisemite de la Oradea.

46 — 1927, decembrie 12, București — Petiția depusă de Emil Iacobi la Senatul României cu privire la evenimentele de la Oradea, solicitând măsuri pentru pedepsirea celor vinovați.

47 — 1927, decembrie 12, București — Rezultatul cercetărilor la Direcția de Poștă și Telegraf în ceea ce privește netrimiterrea unei telegrame către Consutul SUA, în care se relatau violențele contra lui Wilfred Nedson Keller.

48 — 1927, decembrie 13, București — Tabelul nominal cu studenții din București participanți la congresul de la Oradea arestați la întoarcere, indicându-se facultatea la care sunt și corpurile delictate aflate asupra lor.

49 — 1927, decembrie 13, București — Serviciul de Siguranță îl informează pe ministrul Instrucțiunii asupra discursului provocator al lui Titus Mălăiu, profesor la Academia Teologică din Gherla, în cadrul congresului de la Oradea.

50 — 1927, decembrie 13, Cluj — Raportul comisiei mixte pentru evaluarea pagubelor pricinuite la Cluj de violențele antisemite din ziua de 7 decembrie.

51 — 1927, decembrie 13, Cluj — Percheziția efectuată în ziua anterioară la căminul studentesc „Avram Iancu“, în urma sesizării comunității evreiești că acolo s-ar afla obiecte de cult furate cu ocazia devastării sinagogilor.

52 — 1927, decembrie 13, Oradea — Siguranța din localitate solicită de la București returnarea unui pergament care face parte dintr-o Tora veche de opt secole, furat de către studenții care au devastat sinagogi la Oradea.

53 — 1927, decembrie 13, Berna — Nota trimisă de N. Petrescu-Comnen lui Aristide Briand la 10 decembrie, pe temeiul căreia cel din urmă a discutat cu Austen Chamberlain evoluția raporturilor româno-ungare.

54 — 1927, decembrie 13, București — Nota Legației Ungariei în România privitoare la agresiunea contra supusului maghiar László Hajnal, petrecută la Cluj cu ocazia congresului studențesc.

55 — 1927, decembrie 13, Washington — Telegramă a lui G. Cretzianu despre intervenția lui William Irving Sirovich în Congresul SUA, pentru ca țara acestuia să intervină „energic” în România în urma violențelor antisemite de la Oradea.

56 — 1927, decembrie 14, București — Telegrama lui N. Titulescu către Lucien Wolff, în care prezintă măsurile luate de guvernul român pentru pedepsirea vinovaților, punând violențele antisemite de la Oradea pe seama „provocatorilor”.

57 — 1927, decembrie 14, Budapesta — Notă despre protestele studenților din Ungaria contra exceselor antisemite de la Oradea.

58 — 1927, decembrie 15, București — Adresa ministrului Instrucțiunii către instituțiile de învățământ superior din țară, însoțită de listele cu studenții identificați că au luat parte la manifestările antisemite prilejuite de congresul de la Oradea.

59 — 1927, decembrie 15, Iași — Raportul procuraturii din Bacău despre violențele antisemite de la Târgu Ocna cu ocazia întoarcerii studenților congresiști.

60 — 1927, decembrie 15, București — Telegramă cifrată către Legația română de la Washington, în care sunt prezentate evenimentele generate de congresul studențesc de la Oradea și măsurile luate de autorități pentru pedepsirea vinovaților, dar și despăgubirea celor ce au suferit stricăciuni materiale.

61 — 1927, decembrie 16, Cluj — Apelul adresat românilor de către organizațiile evreiești din Transilvania cu ocazia violențelor antisemite ale studenților participanți la congresul de la Oradea. Se face o trecere în revistă a atitudinilor anti-evreiești anterioare, formulându-se câteva cereri, precum pedepsirea vinovaților, stoparea propagandei antisemite, respectarea drepturilor religioase și economice ș.a.m.d.

62 — 1927, decembrie 15, Washington — G. Cretzianu rezumă scrisoarea primită de la Louis Marshall, având ca temă principală violențele antisemite de la Oradea, care par a avea caracterul unui „pogrom”. Marshall dă din nou asigurări de bunele lui sentimente față de România, îndemnând la bună înțelegere cu evreii și remedierea nedreptăților față de ei.

63 — 1927, decembrie 16, Oradea — Dosarul anchetei în cazul agresiunii asupra lui W.N. Keller, cetățean american. Anexele conțin mai multe declarații de martori.

64 — 1927, decembrie 17, Washington — Informare despre zvonurile potrivit cărora violențele antisemite de la Oradea ar fi avut loc în contextul unei „internaționale antisemite”, în colaborare cu extremiștii maghiari.

65 — 1927, decembrie 17, Cluj — Procesele-verbale ale comisiei mixte de anchetă a evenimentelor de la Ciucea și Huedin. Detalii asupra stricăciunilor generate de studenții congresiști.

66 — 1927, decembrie 17, București — Procesul-verbal al ședinței Senatului universității din capitală, prin care sunt condamnate faptele studenților congresiști, instituindu-se o anchetă internă pe facultăți pentru pedepsirea celor vinovați.

67 — 1927, decembrie 17, București — Ion Simionescu, profesor al Universității din Iași și senator în Parlamentul României, dorește să facă o interpelare pe marginea evenimentelor de la Oradea, solicitând statistici în legătură cu numărul de studenți din țară și bugetele universităților.

68 — 1927, decembrie 17, Budapesta — Ungaria solicită informații asupra cazului lui László Hajnal, agresat de studenți cu ocazia congresului, sugerându-se ideea unor despăgubiri pentru acesta. Totodată, se atrage atenția asupra intențiilor Ungariei de a discuta la Geneva problema minorităților din România.

69 — 1927, decembrie 18, București — Interpelare a lui Virgil Madgearu în legătură cu evenimentele de la Oradea, acuzând guvernul de încurajarea studenților și proastă organizare a autorităților pentru menținerea liniștii și a ordinii publice. Guvernul trebuie să-și asume responsabilitatea.

70 — 1927, decembrie 19, Lwów — Consulul României relatează despre o adunare de protest a studenților evrei din localitate contra evenimentelor antisemite de la Oradea. Au fost rostite discursuri antiromânești.

71 — 1927, decembrie 20, Washington — Atmosfera creată de unele grupări evreiești din SUA în privința României, din cauza „exceselor” antisemite. Atitudinea adoptată în cadrul Congresului Evreilor Americani față de guvernul român care a tolerat violențele de la Oradea.

72 — 1927, decembrie 20, Mediaș — Starea de spirit a evreilor din localitate și comentariile lor pe marginea evenimentelor de la Oradea și a efectelor acestora asupra României pe plan internațional.

73 — 1927, decembrie 20, Washington — Raport asupra eforturilor lui Louis Marshall de a le impune evreilor din SUA o atitudine moderată în problema României ca urmare a manifestărilor antisemite. În anexă se află scrisoarea lui Marshall către Cretzianu, în care dezvoltă atmosfera din Congresul american.

74 — 1927, decembrie 21, București — Procesul-verbal al ședinței Universității din București în care se discută despre măsurile ce trebuie luate după evenimentele de la Oradea, Cluj, Târgu Ocna etc.

75 — 1927, decembrie 21, București — Comunicatul Universității din București prin care sunt condamnate actele de violență produse de studenți cu ocazia congresului de la Oradea. Totodată, se așteaptă rezultatele anchetelor procuraturii, pentru a se putea lua măsuri împotriva celor vinovați, eliminându-i din universitate.

76 — 1927, decembrie 21, Iași — Lista studenților de la Universitatea din Iași încarcerăți la Galata, indicându-se facultatea și anul de studiu.

77 — 1927, decembrie 21, Iași — Tribunalul din Iași l-a condamnat pe studentul Ion Bordeianu la șase luni de închisoare, după ce anterior fusese achitat.

78 — 1927, decembrie 21, Constantinopole — Notă asupra informațiilor apărute în presa din Turcia despre evenimentele antisemite din România și îngrijorarea altor ambasadori de aici în privința atitudinii guvernanților față de asemenea acțiuni.

79 — 1927, decembrie 21, Washington — George Cretzianu informează asupra rezoluției Clubului Democratic „Samuel J. Tilden & Yonkers“ din New York, care deplânge soarta evreilor din România, luându-se, totodată, decizia de a se interveni pe lângă autorități pentru pedepsirea celor vinovați.

80 — 1927, decembrie 22, București — Notă a Siguranței despre zvonurile din cadrul comunității evreiești conform cărora procesul studenților evidențiază multă toleranță din partea judecătorului, ceea ce ar putea indica tendința de achitare.

81 — 1927, decembrie 22, Budapesta — Notă despre protestul primarului Budapestei contra violențelor de la Oradea, asociind acestea cu soarta de „minoritar“ în România.

82 — 1927, decembrie 23, București — Senatul universitar se pronunță pentru excluderea pe un an a studenților găsiți vinovați pentru violențele antisemite de la Oradea și Cluj. Totodată, este subliniat faptul că Universitatea din București nu a aprobat ținerea congresului, acest lucru făcându-l Ministerul Instrucțiunii.

83 — 1927, decembrie 23, București — Notă informativă despre disensiunile din cadrul Uniunii Studenților Creștini din România, criticându-se faptul că unii studenți s-au dat la furturi și distrugeri.

84 — 1927, decembrie 23, București — Ministerul Instrucțiunii face cunoscute numele studenților din Capitală care s-au făcut vinovați de violențe, furturi și distrugeri în Oradea și Cluj.

85 — 1927, decembrie 25, Iași — Material informativ care detaliază sărbătorirea zilei de 10 decembrie la Iași, degenerată în violențe antisemite. În anexă, ordonanța de trimitere în judecată a mai multor studenți care ar fi participat la evenimente.

86 — 1927, decembrie 26, Iași — Notă asupra protestului organizat la Paris de către Asociația Studenților Evrei, contra violențelor antisemite de la Oradea, dar și împotriva atitudinii guvernului României, care tolerează asemenea acțiuni, iar justiția îi achită pe asasinii evreilor.

87 — 1927, decembrie 27, Washington — Ca urmare a unei moțiuni introduse la Camera Reprezentanților, prin care se solicită intervenția SUA în cazul acțiunilor antisemite din România, ambasadorul G. Cretzianu solicită mai multe materiale documentare. În anexe, statistici cu studenții din țară (pe confesiuni și domenii de studiu) și sancțiunile aplicate congresiștilor care au încălcat legea.

88 — 1927, decembrie 28, București — Lista cu studenții Universității din Cluj arestați și trimiși în judecată pentru violențele antisemite comise în localitate.

89 — 1927, decembrie 29, București — Lista cu studenții Universității din Iași arestați și trimiși în judecată pentru violențele antisemite comise în localitate.

90 — 1927, decembrie 30, Iași — Adresa Căminului studențesc de fete „Regina Maria“ din Iași, cu numele participantelor la congresul de la Oradea.

91 — 1927, decembrie 30, Iași — Adresa Căminului studențesc de băieți din Iași, cu numele participanților la congresul de la Oradea.

92 — 1927, decembrie 30, Cluj — Documentele anchetei asupra agresiunii contra lui László Hajnal, jurnalist maghiar, în ziua devastărilor antisemite din localitate.

93 — 1927, decembrie 31, Chișinău — Se reamintește că este încă în vigoare ordinul Ministerului de Interne în privința preîntâmpinării tulburărilor studențești.

94 — 1927, decembrie 31, Chișinău — Notă a unui informator din localitate privitor la misiunea studențimii antisemite, de a se organiza politic și de a îndepărta elementele neromânești din viața politică și culturală a țării.

95 — 1928, ianuarie 1, Salonic — Informare a consulului de aici despre campania antiromânească din cauza evenimentelor de la Oradea, precum și despre organizarea unei manifestări de protest.

96 — 1928, ianuarie 2, Cluj — Informare asupra revistei presei din publicația *Budapesti Hirlap*, referitor la procesele intentate studenților congresiști găsiți vinovați de devastări.

97 — 1928, ianuarie 2, București — Notă a Siguranței în legătură cu negocierea autorităților din Oradea cu comunitatea evreiască de acolo în privința programului înmormântării relicvelor sfinte profanate de studenții antisemiți.

98 — 1928, ianuarie 2, București — Notă a Siguranței referitoare la motivele interdicției de a fi îngropate Torele distruse la Oradea de studenții antisemiți. Semnalează faptul că mai mulți studenți maghiari ar fi ridicat bani de la unele bănci ungurești, posibil pentru a provoca tulburări.

99 — 1928, ianuarie 2, București — Notă despre măsurile luate pentru îngroparea Torelor în ziua următoare la Oradea, precum și despre ancheta referitoare la presupușii studenți maghiari prezenți aici pentru a incita la violențe.

100 — 1928, ianuarie 2, București — Notă asupra programului din ziua următoare, de la Oradea, în privința ceremoniei înmormântării Torelor profanate de studenți.

101 — 1928, ianuarie 2, București — Relatare despre ceremonia înmormântării părților de Tora profanate de către studenți, în prezența lui Iehuda Leib Tzirelsohn, rabinul-șef al evreilor din Basarabia.

102 — 1928, ianuarie 3, București — Relatare despre îngroparea Torelor la Chișinău, fiind evidențiate semnificațiile discursului ținut de Tzirelsohn cu acea ocazie.

103 — 1928, ianuarie 3, Cluj — Întâlnirile de doliu din cadrul celor două comunități evreiești locale, amânându-se îngroparea Torelor, deoarece nu s-a primit autorizarea din vreme.

104 — 1928, ianuarie 3, București — Notă informativă despre modul în care au decurs manifestările de doliu în cadrul comunităților evreiești din Cluj, Iași și Oradea.

105 — 1928, ianuarie 3, București — Notă informativă despre modul în care au decurs manifestările de doliu și înmormântarea Torelor la Iași, Chișinău, Bacău și Oradea.

106 — 1928, ianuarie 3, București — Notă informativă despre modul în care au decurs manifestările de doliu și înmormântarea Torelor la București, Iași, Chișinău și Cluj.

107 — 1928, ianuarie 3, București — Notă informativă cu detalii despre modul în care au decurs manifestările de doliu și înmormântarea Torelor la Iași, Chișinău, Cluj, Oradea și Bacău.

108 — 1928, ianuarie 3, București — Notă informativă cu detalii despre modul în care au decurs manifestările de doliu și înmormântarea Torelor la București, în prezența rabinului șef Iacob Niemirower.

109 — 1928, ianuarie 3, Cluj — Raport detaliat asupra modului în care s-au desfășurat ceremoniile de doliu în cele două comunități evreiești din Cluj.

110 — 1928, ianuarie 3, București — Incidente între echipa românească de fotbal „Unirea Tricolor” și cea grecească „Eraclis”, în timpul unui meci la Salonic (Grecia), datorită violențelor antisemite de la Oradea.

111 — 1928, ianuarie 3, București — Notă în legătură cu conținutul unui articol din ziarul *Izvestia* de la Moscova, pe marginea evenimentelor de la Oradea și despre implicarea autorităților române.

112 — 1928, ianuarie 4, Oradea — Referat al procurorului general din localitate despre modul de organizare și supraveghere a ceremoniei de înmormântare a Torelor pângărite de studenții congresiști.

113 — 1928, ianuarie 5, București — Notă despre modul în care au fost oficiate slujbele de doliu în cadrul comunităților evreiești din Basarabia.

114 — 1928, ianuarie 5, Oradea — Notă informativă despre venirea în Oradea a două persoane de la Budapesta, care au adus în dar o Tora din partea neologilor din capitala Ungariei.

115 — 1928, ianuarie 5, Atena — Informare din partea Legației României în Grecia, despre felul cum sunt reflectate evenimentele antisemite de la Oradea și Cluj în presa elenă. Scurtă trecere în revistă a mișcărilor antisemite din România.

116 — 1928, ianuarie 7, București — Informare cu privire la intenția Uniunii Evreilor Bulgari de a organiza mai multe întruniri de protest împotriva României, din cauza tolerării violențelor antisemite de către studenții congresiști.

117 — 1928, ianuarie 7, Oradea — Raport explicativ în privința bănuielii că mai mulți studenți maghiari din Oradea ar fi primit bani pentru a provoca dezordini antisemite cu ocazia înmormântării Torelor.

118 — 1928, ianuarie 7, Washington — Scrisoarea adresată de George Crețianu lui W.I. Sirovich, deputat în Camera Reprezentanților din SUA, prin care îi furnizează diverse date referitoare la situația evreilor din România, precum și la măsurile luate de guvern pentru pedepsirea celor vinovați de evenimentele de la Oradea. În anexă se află răspunsul lui Sirovich.

119 — 1928, ianuarie 10, Iași — Universitatea din localitate anunță sancționarea celor vinovați de evenimentele de la Oradea, totodată solicitând Ministerului Instrucțiunii să nu mai aprobe congrese studențești fără acordul universităților.

120 — 1928, ianuarie 12, București — Notă informativă despre atitudinea evreilor din Târgu Mureș față de violențele antisemite de la Oradea, precum și descrierea ceremoniei de înmormântare a unei Tore profanate.

121 — 1928, ianuarie 12, București — Circulara Sfatului Rabinic din Capitală în problema devastării sinagogilor din Oradea, Huedin, Cluj, Târgu Ocna și Iași.

122 — 1928, ianuarie 12, București — Ministerul Instrucțiunii aduce la cunoștința universităților decizia de a nu mai autoriza nici o întrunire, bal sau serbare studențească.

123 — 1928, ianuarie 12, Londra — Scrisoarea lui Lucien Wolf către N. Titulescu despre excesele antisemite din România, cu rugămintea ca, pe viitor, guvernul nostru să nu mai tolereze asemenea manifestări.

124 — 1928, ianuarie 12, Bacău — Tribunalul din localitate i-a citat din nou pe studenții participanți la congresul de la Oradea, pentru a da declarații referitoare la violențele de acolo.

125 — 1928, ianuarie 13, București — Notă informativă asupra discursului ținut de Kecskeméti, rabinul-șef al evreilor neologi din Oradea, cu ocazia înmormântării Torelor.

126 — 1928, ianuarie 16, București — Memoriul Centrului Studențesc din București, sub semnătura lui Gh. Cronț, prin care explică senatului universitar contextul politic și etnic în care s-a desfășurat congresul de la Oradea.

127 — 1928, ianuarie 16, Bolgrad — Raport despre înmormântarea unor fragmente de Tora cu ocazia ceremoniilor funerare prilejuite de decesul unui evreu bogat din localitate.

128 — 1928, ianuarie 16, Washington — Relatarea întâlnirii dintre G. Cretzianu și Sirovich, acesta fiind informat despre situația evreilor din România și condamnarea studenților congresiști vinovați de devastări, implicarea Ungariei în denigrarea României pe această temă etc. Redactarea unei scrisori explicative adresate lui Sirovich.

129 — 1928, ianuarie 16, București — Cererea studentei Maria-Ioana Roman de a fi reprimată la Conservatorul de Muzică și Artă Dramatică din Capitală, deoarece a fost exmatriculată pe nedrept, în urma participării ei la congresul de la Oradea.

130 — 1928, ianuarie 18, Washington — G. Cretzianu solicită confirmarea unor presupuse atacuri antisemite la facultatea de Medicină din București și profanarea unor morminte evreiești la Piatra Neamț. Se va confirma doar informația din urmă.

131 — 1928, ianuarie 18, Oradea — Notă informativă asupra desfășurării procesului de la Oradea, în care sunt implicați studenții congresiști. Sunt oferite detalii în ceea ce privește completul de judecată, acuzații și apărătorii.

132 — 1928, ianuarie 18, Cluj — Notă informativă asupra începutului procesului de la Cluj, a patru studenți implicați în violențele antisemite de la Oradea.

133 — 1928, ianuarie 19, Cluj — Informare asupra procesului de la Cluj, în care sunt judecați mai mulți studenți pentru violențele antisemite din localitate. În anexe, lista studenților, cu indicarea facultății și a delictului.

134 — 1928, ianuarie 19, București — Notă informativă despre protestul evreilor din Bulgaria față de violențele antisemite din România, care au avut loc cu ocazia congresului studențesc de la Oradea.

135 — 1928, ianuarie 19, București — Memoriul unui student de religie mahometană, eliminat din universitate pentru că ar fi participat la violențele antisemite de la Oradea.

136 — 1928, ianuarie 19, București — Memoriul unei studente, prin care explică în ce context a fost prezentă la Oradea, solicitând să i se anuleze pedeapsa eliminării din universitate.

137 — 1928, ianuarie 19, București — Memoriul mai multor studente de la facultatea de Litere, prin care explică în ce context au participat la congresul de la Oradea, fiind apoi sancționate disciplinar pentru acest motiv.

138 — 1928, ianuarie 20, Iași — Declarația unei studente de la facultatea de Medicină referitor la contextul în care a fost arestată la Oradea, cu ocazia congresului.

139 — 1928, ianuarie 20, Sofia — Relatare despre comemorarea evenimentelor de la Oradea în capitala Bulgariei; se afirmă că au existat câțiva morți și mulți răniți.

140 — 1928, ianuarie 22, Constantinople — Informare asupra atmosferei din Palestina în urma violențelor antisemite de la Oradea și protestul asociației evreiești „Pro Société des Nations“. În anexă se află scrisoarea de protest semnată de M. Dizengoff.

141 — 1928, ianuarie 23, București — Cererea unor studente de la facultatea de Litere din Capitală de a nu fi eliminate pentru că au participat la congresul de la Oradea, relatând contextul în care au ajuns acolo, care a fost activitatea lor și modul în care au fost arestate la București.

142 — 1928, ianuarie 25, București — Comunicatul Uniunii Naționale a Studenților Creștini din România, după analiza evenimentelor de la Oradea, care susține că tinerii naționaliști au fost provocați de evrei, justificându-și totodată antisemitismul. Acuză guvernul de implicare, solicitând astfel eliberarea celor arestați.

143 — 1928, ianuarie 26, Timișoara — Menținerea ordinului Ministerului Instrucțiunii de interzicere a întrunirilor studențești de orice formă (baluri, festivaluri, aniversări etc.).

144 — 1928, ianuarie 26, București — Cererea unor studenți de la facultatea de Litere din Capitală de a se revizui eliminarea lor din universitate, explicând în ce context au fost arestați și incluși pe lista vinovaților de evenimentele de la Oradea.

145 — 1928, ianuarie 26, Cluj — Notă informativă despre o persoană din localitate, care încerca să vândă o Tora furată dintr-o sinagogă cu ocazia violențelor antisemite de la începutul lui decembrie 1927.

146 — 1928, ianuarie 26, București — Interpelarea senatorului I. Clinciu în Parlamentul României, cu privire la tulburările studențești generate cu ocazia congresului de la Oradea.

147 — 1928, ianuarie 27, București — Academia de Înalte Studii Comerciale nu-i poate pedepsi pe studenții participanți la congresul de la Oradea, decât dacă vor exista dovezi că aceștia au încălcat legea.

148 — 1928, ianuarie 28, București — Cererea unui student de la facultatea de Litere de a i se anula pedeapsa cu exmatricularea, relatând în ce a constat prezența lui la Oradea și maniera în care a fost reținut de poliție.

149 — 1928, ianuarie 30, Paris — Notă despre mitingul de protest organizat în capitala Franței contra exceselor antisemite de la Oradea, la care au participat personalități politice și culturale pariziene.

150 — 1928, ianuarie, Washington — Raportul asupra tratamentului minorităților religioase din România, întocmit de Federația Bisericii Creștine din SUA, cu accent pe manifestările antisemite.

151 — 1928, februarie 2, Cluj — Sentințele prin care au fost condamnați unii studenți participanți la violențele antisemite de la Cluj la începutul lunii decembrie 1927.

152 — 1928, februarie 2, Washington — Se aduce la cunoștință că presa evreiască din SUA a publicat o informație conform căreia guvernul român ar fi instigat la violențele de la Oradea. Se solicită o dezmințire oficială.

153 — 1928, februarie 2, Washington — Raport bilunar al Legației române din SUA în privința atitudinii evreilor de acolo în problema violențelor antisemite din România. Sunt prezentate cele două curente dominante în cadrul Uniunii Evreilor Români din America, precum și rezultatele alegerilor pentru conducerea acestui organism.

154 — 1928, februarie 4/6, Cluj — Memoriul lui Isaicu, asistent la facultatea de Medicină din Cluj, însărcinat cu organizarea LANC pe Ardeal, prin care relatează despre intervenția poliției cu ocazia unei ședințe a legionarilor. Evidențiază naționalismul, antisemitismul și anticomunismul organizației.

155 — 1928, februarie 6, București — Procesul-verbal al ședinței Senatului universitar, în care se discută din nou faptul că acest for nu a aprobat organizarea și participarea studenților la congresul de la Oradea, discutându-se, totodată, cererile celor sancționați cu eliminarea, fără a li se putea dovedi în vreun fel participarea la violențele antisemite.

156 — 1928, februarie 7, București — Solicitarea unui student de a i se revizui pedeapsa eliminării din universitate, explicând în ce context a fost prezent la Oradea și invocând martori care îi pot dovedi neparticiparea la violențele antisemite.

157 — 1928, februarie 7, Washington — George Crețianu solicită informații despre sentințele date în cazul studenților congresiști care au încălcat legea.

158 — 1928, februarie 8, București — Cererea unei studente de a i se ridica pedeapsa dată de universitate, explicându-și nevinovăția în cazul violențelor antisemite de la Oradea.

159 — 1928, februarie 8, București — Cererea unui student de a i se ridica pedeapsa dată de universitate, explicându-și nevinovăția în cazul violențelor antisemite de la Oradea prin detalierea a ceea ce a făcut el în acele zile și a manierei în care a fost arestat la întoarcerea în Capitală.

160 — 1928, februarie 9, București — Solicitarea unui student de a i se ridica pedeapsa universitară, detaliind contextul în care s-a dus la Oradea și ce a făcut acolo.

161 — 1928, februarie 9, București — Cererea unei studente de a i se revizui excluderea din facultate, relatând felul în care a ajuns la Oradea și ce a făcut acolo.

162 — 1928, februarie 10, București — Rectorul Universității le dă instrucțiuni decanilor pentru colectarea reclamațiilor din partea studenților identificați din eroare ca fiind participanți la violențele de la Oradea și Cluj.

163 — 1928, februarie 11, București — Solicitarea unei studente de a i se revizui pedeapsa eliminării din facultate, relatând ce a făcut în zilele congresului de la Oradea.

164 — 1928, februarie 11, București — Cererea unei studente de a i se retrage sancțiunea, relatând cele petrecute la Oradea și contextul în care a fost reținută de poliție la revenirea în Capitală.

165 — 1928, februarie 11, București — Declarația unui student al universității prin care descrie ce a făcut la Oradea în zilele congresului, precum și modul în care a fost arestat la revenirea în Capitală.

166 — 1928, februarie 11, București — Tabelele nominale cu studenții facultății de Teologie din Chișinău, care au participat la congresul de la Oradea.

167 — 1928, februarie 13, Oradea — Proces-verbal de anchetare a unor persoane care au pus în circulație fotografii ce înfățișează distrugerile de la diversele sinagogi din Oradea, cu ocazia congresului studentesc. În anexă se află mai multe declarații.

168 — 1928, februarie 13, Buenos Aires — Protestul comunităților israelite din Argentina contra violențelor antisemite din România.

169 — 1928, februarie 14, Oradea — Proces-verbal de anchetă în privința răspândirii unor fotografii cu stricăciunile săvârșite de studenții congresiști.

170 — 1928, februarie 14, Oradea — Proces-verbal de anchetă în privința răspândirii unor fotografii cu stricăciunile săvârșite de studenții congresiști, imagini utilizate apoi în străinătate, pentru a ilustra natura violențelor antisemite.

171 — 1928, februarie 14, Oradea — Proces-verbal de anchetă în privința răspândirii unor fotografii cu stricăciunile săvârșite de studenții congresiști.

172 — 1928, februarie 14, Oradea — Proces-verbal de audiere a prim-rabinului Benjamin Fuchs, unde se relatează contextul în care a fost fotografiat în sinagoga devastată de studenții congresiști.

173 — 1928, februarie 14, Oradea — Proces-verbal de audiere a unui martor în privința realizării și răspândirii unor fotografii cu stricăciunile săvârșite de studenți în sinagogile din Oradea.

174 — 1928, februarie 15, Oradea — Sinteza cazului depistării unor fotografii cu stricăciunile săvârșite de studenții congresiști și contextul în care acestea au ajuns în străinătate.

175 — 1928, februarie 15, Iași — Condamnarea unor studenți ieșeni care au participat la violențe antisemite din 10 decembrie 1927 în această localitate.

176 — 1928, februarie 15, Cluj — Sentințele în cazul procesului intentat unor studenți participanți la violențele antisemite, care au devastat o sinagogă de unde s-a furat Tora.

177 — 1928, februarie 16, Oradea — Raport despre așa-numita „propagandă subversivă“ a evreilor din localitate prin fotografii făcute în zilele violențelor antisemite și răspândite în străinătate.

178 — 1928, februarie 18, Washington — Sunt solicitate informații despre o eventuală reducere a pedepselor studenților condamnați la închisoare pentru evenimentele de la Oradea.

179 — 1928, februarie 18, Washington — George Crețianu informează despre neliniștea provocată în unele cercuri evreiești din SUA de informația potrivit căreia guvernul român nu ar fi străin de excesele antisemite și de faptul că mulți dintre studenții condamnați pentru violențele de la Oradea au fost deja eliberați și reprimiți în universități.

180 — 1928, februarie 18, Ierusalim — Protest organizat la Ierusalim de un comitet al emigranților din Europa Centrală împotriva exceselor antisemite din România.

181 — 1928, februarie 18, București — Cererea unui student de a i se revizui pedeapsa eliminării din universitate, descriind cum s-au petrecut evenimentele de la Oradea și contextul în care a fost reținut de poliție.

182 — 1928, februarie 27, București — Intervenția Ministerului Afacerilor Străine de la noi pentru revenirea asupra deciziei de excludere din universitate a unui student de pe valea Timocului.

183 — 1928, februarie 28, București — Procesul-verbal nr. 1 al comisiei facultății de Litere din Capitală, instituită pentru analizarea cererilor acelor studenți eliminați din cauza participării la congresul de la Oradea, care au dovedit că nu au luat parte la dezordinile cu caracter antisemit.

184 — 1928, februarie 28, București — Procesul-verbal nr. 2 al comisiei facultății de Litere din capitală, instituită pentru analizarea cererilor acelor studenți eliminați

din cauza participării la congresul de la Oradea, care au dovedit că nu au luat parte la dezordinile cu caracter antisemit.

185 — 1928, februarie, București — Referat-sinteză despre fotografiile făcute la Oradea, cu stricăciunile studențești, utilizate ca mijloc de propagandă în străinătate.

186 — 1928, martie 1, București — Solicitarea lui Gh. Tătărescu de a i se pune la dispoziție declarațiile acelor studenți care, în cadrul anchetelor, au susținut că au fost încurajați și susținuți de către el în cazul violențelor antisemite de la Oradea.

187 — 1928, martie 2, București — Sentințele în cazul procesului de la Cluj, în care au fost implicați studenții congresiști.

188 — 1928, martie 2, Geneva — Corespondența între George Oprescu și Dorvall în privința violențelor antisemite provocate în urma congresului studențesc de la Oradea.

189 — 1928, martie 6, București — Tabele cu studenții care s-au întors de la congresul de la Oradea și au participat la devastările de la Cluj, Huedin și Târgu Ocna.

190 — 1928, martie 6, Iași — Cererea a doi studenți de a li se anula pedeapsa exmatriculării, aplicată pentru participarea lor la violențele antisemite de la Iași, din 10 decembrie.

191 — 1928, martie 6, București — Constituirea comisiei ministeriale pentru inventarierea obiectelor de cult distruse cu ocazia violențelor antisemite de la Oradea și stabilirea sumelor pentru despăgubire.

192 — 1928, martie 7, București — Notă informativă despre ședința Ligii Naționale Evreiești din Ardeal, care a avut loc la Cluj. Este prezentat discursul lui Hillel Kohn, în care sunt invocate violențele antisemite de la Oradea și Cluj.

193 — 1928, martie 10, București — Referat despre câțiva studenți care au luat parte la congresul de la Oradea, fiind sancționați, dar dintre care unii și-au dovedit neparticiparea la violențele antisemite.

194 — 1928, martie 15, Washington — Relatare despre o delegație de evrei români din SUA, care vor să reia bunele legături cu Legația noastră, totodată, înmânându-i lui G. Crețianu un memoriu. În anexă, textul acestui memoriu, cu mai multe solicitări pentru guvernul român.

195 — 1928, martie 21, Washington — Comunicatul Legației române din capitala SUA, adresat Uniunii Evreilor Români de acolo, referitor la informațiile eronate apărute în unele ziare despre întrunirea avută de reprezentanții cele două organisme.

196 — 1928, martie 22, Oradea — Informare a procurorului general din localitate despre deschiderea unui dosar de cercetare contra lui Emil Weiszlovits, care ar fi rănit un student.

197 — 1928, martie 24, Londra — Raportul Comitetului Asociației Anglo-Evreești referitor la violențele antisemite din Transilvania, săvârșite cu ocazia congresului studențesc de la Oradea.

198 — 1928, martie 30, București — Referat în legătură cu răspândirea unor fotografii reprezentând interioarele devastate ale unor sinagogi din Oradea, prin care se decide a nu-i pune sub acuzare pe cei care le-au făcut și distribuit. Se invocă o tentativă de mituire a prefectului poliției din localitate, pentru a se mușamaliza această speță.

199 — 1928, aprilie 5, Londra — Scrisoarea Comitetului Asociației Anglo-Evreești, prin care se exprimă satisfacția pentru măsurile luate de guvernul român față de studenții care au provocat violențele antisemite de la finele anului anterior.

200 — 1928, aprilie 18, Washington — Relatarea întâlnirii cu Louis Marshall și discuțiile avute pe tema unui împrumut financiar pentru România, precum și despre ameliorarea atitudinii evreilor din SUA față de evenimentele din decembrie 1927.

201 — 1928, aprilie 27, Buenos Aires — Consulul României relatează despre legăturile lui cu comunitățile evreiești din Argentina și despre interesul acestora față de manifestările antisemite studențești, precum și despre satisfacția pentru măsurile luate de guvernul român, de pedepsire a celor vinovați.

202 — 1928, mai 7, București — Notă informativă despre întrunirea Centrului Studențesc București, care a protestat contra eliminării din universitate a studenților participanți la congresul de la Oradea, atacând, totodată, locuința rectorului E. Pangrati.

203 — 1928, mai 17, București — Acțiunile celor două facțiuni ale Ligii Apărării Național-Creștine de reconciliere, în virtutea celor discutate cu ocazia congresului de la Oradea.

204 — 1928, mai 18, Washington — Comunicat al Societății Evreilor Români din America, de susținere a guvernului român pentru realizarea unui împrumut.

205 — 1928, mai 23, București — Rezultatele anchetei de la facultatea de Litere din Capitală, prin care se constată că 43 de studenți eliminați nu se fac vinovați de manifestările violente antisemite din Transilvania, cu ocazia congresului de la Oradea.

206 — 1928, mai 28, București — Precizări în ceea ce privește cele două categorii de studenți vinovați de violențele antisemite de la Oradea, cu precizarea modului în care li se pot anula pedepsele.

207 — 1928, iunie 5, București — Cererea unui părinte, de a-i fi grațiat fiul condamnat în urma violențelor antisemite de la Oradea.

208 — 1928, iunie 18, București — Rectorul Universității solicită informații de la ministrul Instrucțiunii, despre soluțiile date în cazul studenților care și-au prezentat nevinovăția în cazul violențelor din Transilvania.

209 — 1928, iunie 25, București — Decizia Senatului universității din Capitală, de eliminare pentru totdeauna a studenților cu condamnări penale pentru infracțiunile săvârșite cu ocazia congresului de la Oradea.

210 — 1928, iulie 4, București — Intervenția lui Filderman pe lângă ministrul Instrucțiunii, pentru a-i semnala că Uniunea Națională a Studenților Creștini, dizolvată pentru „fapte anarhice“, activează mai departe, distribuind materiale cu caracter antisemit.

211 — 1928, iulie 15, Washington — Banchet în onoarea lui G. Crețianu, organizat de Uniunea Evreilor Români din SUA, pentru activitatea depusă pe lângă guvernul de la București în problema manifestărilor antisemite în general și îndeosebi a celor prilejuite de congresul de la Oradea.

212 — 1928, iulie 17, București — Notă informativă despre inițiativa ca, la conferința internațională a studenților de la Paris, care va avea loc în august, Uniunea Națională a Studenților Români să fie exclusă, din cauza exceselor antisemite de la Oradea.

213 — 1928, octombrie, București — Text din periodicul evreiesc *Unser Wort*, care se constituie într-un apel către evreei de la noi pentru solidaritate cu românii.

214 — 1930, aprilie 2, București — Solicitarea unui fost participant la congresul de la Oradea, pedepsit cu exmatricularea, de a i se ridica sancțiunea.

215 — 1930, iunie, București — Memoriul unui grup de studenți condamnați pentru agresiunile provocate cu ocazia congresului de la Oradea, de a fi amnistiați, prezentând evenimentele de atunci ca fiind rodul unor provocări, iar condamnarea lor, ca pe o eroare judiciară.

DOCUMENTE

PROGRAMUL

Congresului general studentesc de la Oradea Mare
din zilele de 27, 28 și 29 noiembrie 1927

Duminică 27 noiembrie

- Ora 10 a.m.** Te-Deum și parastas pentru studenții morți în război și în mișcare, la episcopia greco-orientală.
- Ora 11 a.m.** Pelerinaj la statuia Regelui Ferdinand, unde se va oficia un parastas și se vor ține cuvântări. Onorurile vor fi date și de o companie cu muzică și drapel.
- Ora 12 a.m.** Deschiderea Congresului în sala Teatrului Orășenesc. Ședință festivă.
- Ora 4 d.a.** Începerea lucrărilor Congresului.
Raport asupra activității Uniunii.
„Numerus Clausus“.
- Ora 9 seara.** Reprezentație în onoarea congresiștilor.

Luni 28 noiembrie

Ședința de dimineață

Orientarea studențimii: a) politică;
b) religioasă;
c) social-culturală;
d) profesională.

Ședința de după-masă

Românii de peste hotare:

a) Colonizările la graniță;
Ținuturile românești oprimate.

Marti 28 noiembrie

Ședința de dimineață

Propaganda anti-românească în străinătate:

a) Tratatul de la Trianon și optanții unguri;
b) Y.M.C.A.¹ și A.S.C.R.²;
c) Ovreii și comunismul.

¹ *The Young Men's Christian Association* (Y.M.C.A.) a fost întemeiată la noi în 1919, sub auspiciile reginei Maria, care a invitat, la finele Primului Război Mondial, voluntari americani ai acestei organizații. Din primul comitet de conducere au făcut parte N. Iorga, principele Nicolae, D. Gusti, Gala Galaction, I. Rădulescu-Pogoneanu ș.a.

² Abrevierea de la Asociația Studenților Creștini din România.

Ședința de după-amiază

- Chestiuni studențești: a) Legea cadavrelor;
 b) Reducerea pe C.F.R.;
 c) Regulamentul universitar;
 d) Cantinele și căminurile studențești.

Diverse ale centrelor

Închiderea congresului U.N.S.C.R.

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f. 249)

2

Uniunea Națională a Studenților Creștini din România

SPRE ȘTIINȚĂ

În legătură cu congresul general studențesc, se aduc la cunoștința participanților următoarele:

1. Nimeni, în cursul dezbaterilor, nu va putea vorbi fără încuviințarea biroului;
2. Cine se va deda la dezordine și nu va respecta ordinea în discuții va fi eliminat din congres;
3. Imnul studențesc, simbolizând durerea neamului întreg și jertfa de luptă a tineretului intelectual, se recomandă d-lor studenți să nu-l transforme într-un cântec obișnuit de veselie. Imnul studențesc nu trebuie cântat decât la solemnități și manifestațiuni;
4. Studenții controlori sunt împuterniciți să aducă la îndeplinire aceste dorințe exprese ale consiliului Uniunii;
5. Uniunea roagă călduros pe d-nii congresiști să păstreze cea mai perfectă ordine și bună rânduială în toate manifestările studențești. E prea mare însemnătatea acestui congres, ca o cât de mică turburare să nu-i întunece seninătatea.

Nădăjduim că studențimea română creștină va fi și de astă dată la înălțimea chemării ei.

Președinte,
Lorin Popescu

Secretar general,
I. Glăjaru

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f. 251)

3

Domnule Rector,

Referitor la cererea adresată anterior Onor Senatului Universitar¹, țin să adaug că nu am fost inițiatorul și nici n-am îndemnat la violență pe studenții ce-au aparținut Centrului Stud. București, în timpul celor doi ani când am avut delegația de președinte.

Recunosc, domnule Rector, că în timpul mișcărilor studențești au fost incidente regretabile ce trebuie puse în primul rând pe seama unor împrejurări independente de voința mea și în al doilea rând trebuie socotite ca inerente entuziasmului fraged al tânărului student român.

Primiți, domnule Rector, asigurarea înaltelor sentimente de recunoștință ce vă voi datora totdeauna pentru soluționarea în mod favorabil a acestei cereri.

C. Dănulescu²
Intern al Spit. Filantropia

D-niei Sale, domnului Rector al Universității din București.

(Arh.St.București/Văcărești, Universitatea din București, Rectorat, dos. 4/1927, f. 224)

4

Uniunea Națională a Studenților Creștini din România Centrul Studențesc București

ÎNȘTIINȚARE

În zilele de 4, 5 și 6 decembrie 1927, are loc la Oradea Mare congresul general studențesc.

Data fiind importanța congresului, este de dorit să participe cât mai mulți studenți. În acest scop, invităm studenții români creștini să se înscrie la organizațiile studențești respective.

¹ Este vorba de cererea din 14 noiembrie 1927, în care Dănulescu solicită clemența Senatului, motivând că a fost „pedepsit pentru o luptă de idei, iar nu pentru fapte infamante“ (cf. Arh.St.București/Văcărești, Universitatea din București, Rectorat, dos. 4/1927, f. 218).

² Constantin Dănulescu fusese eliminat de la facultatea de Medicină din București încă din 1925, pe când era intern al spitalelor, cu ocazia mișcărilor studențești, el fiind atunci președintele Centrului Studențesc din București. Însă, după doi ani, cu puțin timp înaintea evenimentelor de la Oradea, C. Dănulescu i-a solicitat rectorului Universității din capitală să i se ridice sancțiunea exmatriculării. După numai o săptămână, el va fi prezent la Congresul studențesc de la Oradea, participând la violențele antisemite, fiind arestat la revenirea în București, după cum se va constata mai jos.

Transportul pe căile ferate și găzduirea la Oradea Mare se fac în mod gratuit. Plecarea din București va fi vineri 2 decembrie seara, cu acceleratul no. 31 și personalul no. 203, și sâmbătă 3 dec. dimineața, cu acceleratul no. 41.

Președintele Uniunii,
Lorin Popescu

Președintele Centrului,
Gh. Cronț

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f. 252)

5

26 noiembrie 1927

REFERAT

Ministerul de Război, cu adresa no. 8599 din 23 noiembrie corect, întreabă Direcțiunea dacă în programul congresului figurează *Numerus clausus* și reprezentarea piesei *Crai Nou*.

În adevăr, în programul oficial al congresului figurează *Numerus clausus*, care va fi susținut prin raportul „Asociației Creștine a Studenților din Iași”. De altfel, acest punct a figurat la toate congresele studențești.

Piesa *Craiul Nou* este scrisă de Victor Eftimiu, directorul Teatrului Național din Cluj.¹

În una din serile congresului, va avea loc o reprezentație de gală dată în onoarea congresiștilor. La această reprezentație, la care vor juca artiștii Teatrului Național din Cluj, dl. Victor Eftimiu a intenționat să reprezinte piesa lui cea mai nouă, dar cum el se bucură de prea puține simpatii în rândurile studenților clujeni și orădeni, s-a renunțat la această reprezentație și astfel va avea loc numai un festival de gală, la care vor lua parte artiștii din Cluj de la Teatrul Național, precum și cei de la Opera română din acel oraș.

Subinspector General,
[Indescifrabil]

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f. 213)

¹ Victor Eftimiu (1889-1972), dramaturg, eseist și traducător, între 1 august și 31 decembrie 1927 director al Teatrului Național și al Operei din Cluj. Intrând în rândurile francmasoneriei, a fost dezavuat de studenții de extremă dreaptă, care nu acceptau asemenea societăți „de ordine” ce ar fi scăpat controlului statului, dar care erau privite și ca produse ale „conspiratorilor” evrei, în fond niște utopii universalist-laice. De pildă, în Ungaria acelor ani francmasoneria fusese interzisă.

6

TELEGRAMĂ

Direcțiunea Poliției și Siguranței București

2408/9 Oradea 242 128 9 20/30

Avem onoare a vă raporta că în seara de 5 decembrie an cor. studenți au luat masa la restaurantul „Luleaua mică”. După ce au mâncat, au înscenat că un student este bătut afară, atunci toți au fugit sub pretext să-l scape și astfel s-au dus fără să plătească. Aceasta a revoltat pe toți ceilalți studenți. Au fost identificați din ei: Ioncescu Gh., de la facultatea de Drept din București. La fel au mai făcut în cafe-neaua „Royal” studenții Posulescu și Steriade, furând o tavă cu prăjituri și țigări. Numele acestor studenți și faptele lor sunt date de studenții Constantinescu [de la] facultatea de Chimie București și Deheleanu Gh. [de la] Academia Comercială.

Prefectul Poliției Oradea,
Bunescu

No. 397 Confidențială

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f. 239-240)

7

Copie

CONGRESUL GENERAL AL STUDENȚILOR ROMÂNI

Ultima zi a Congresului Studenților Români, ținut la Oradea Mare, a fost consacrată chestiunii optanților unguri și românilor de peste hotare.

Asupra primii chestiuni, domnul Victor Nedrea, delegatul Centrului Studențesc Cluj, a dat citire unui raport foarte documentat, combătând în mod strălucitor teza maghiară. D-sa, invocând în sprijinul tezei române părerile celor mai autorizați autori români și străini de drept internațional, a spus că această chestiune, adică a optanților unguri, nu se poate califica decât ca una de ordin sui-generis, neputând fi încadrată în ansamblul teoriilor dreptului internațional și nici în prescripțiunile tratatelor de pace. Această chestiune, afirmă domnul Victor Nedrea, este creațiunea odioasă a patimii și vanității oligarhiei maghiare, care nu a înțeles nici după marile prefaceri sociale postbelice să se adapteze noilor condițiuni de viață cedând din privilegiile lor ereditare, imensei mase de țărani unguri, rămași și până în prezent

fără pământ. Scopul acestor conți și baroni odioși nu este altul decât să împiedice aplicarea justă a reformei agrare din România, menită să creeze o viață socială economică nouă, asemănătoare celei din occidentul democratic, situațiune ce nu poate conveni contelui Bethlen și clicei sale, deoarece își dau bine seama de repercusiunile ce le va produce noua stare de lucruri din România democrată asupra învechitului și spălăcitului sistem de conducere și organizare din Ungaria reacționară.

De oricâte insinuări și minciuni sfruntate s-ar servi conducătorii de azi ai Ungariei, în această chestiune nu vor reuși să câștige nimic, căci atât dreptatea evidentă a cauzei noastre, cât și concepțiunile luminate ale oamenilor politici europeni, în frunte cu Chamberlain și Briand, chemați la Geneva să rezolve această chestiune, vor lupta pentru triumful adevărului și el nu poate fi decât din partea României.

Asupra chestiunii românilor de peste hotare a vorbit I-iul d-l Ion Florescu, delegatul studenților timoceni. După câteva considerațiuni de ordin istoric referitoare la românii din Valea Timocului, d-sa se oprește asupra stării actuale a acestor români privită sub raportul drepturilor lor culturale, drepturi ce izvorăsc din Constituția bulgară și consființite de tratatele de pace din urma războiului cel mare.

Domnul Florescu afirmă fără teama de a fi dezmințit că nu crede să existe alți români rămași peste hotarele României mai nedreptățiți din punct de vedere cultural decât românii din Valea Timocului bulgăresc. Acestora li se interzice de către autoritățile bulgare, ajutate de organele lor iresponsabile, societățile „Cubrat” și „Rodna Zastita”, de a cere cel puțin dreptul direct de a învăța carte în limba lor maternă. Suferințele acestor români au atins în clipele de față apogeul lor. Sufărurile societății se dedau la cele mai crude acte de barbarii asupra românilor timoceni fără a da seama cuiva de faptele lor. S-au înregistrat în cursul verii acesteia cele mai odioase atentate cu acid sulfuric contra studentelor timocene și cu bombe contra studenților timoceni.

Ar trebui să se puie capăt acestor procedee, spuse studentul Florescu, deoarece românii din Timoc nu merită să fie tratați astfel.

Ei au dovedit cu prisosință că înțeleg să fie cetățeni loiali ai statului bulgar, dar acesta din urmă nu trebuie să uite că are o datorie elementară de a le satisface cerințele lor culturale și spirituale. Minoritatea bulgară din România este tratată la fel cu toate minoritățile etnice de altă naționalitate ce locuiesc în Regatul Românesc, fapt care a fost relevat de către însăși presa bulgară; și totuși, bulgarii s-au alarmat foarte mult atunci când s-au produs unele incidente izolate și mică importanță între populațiunea bulgară și coloniștii macedo-români din Cadrilater. Studențiimea bulgară a manifestat ostil contra pretinselor devastări din Cadrilater, uitând în același timp că sunt unii dintre studenții bulgari autori ai atentatelor de la Vidin contra colegilor lor, studenții timoceni.

Cere studențimii române să sprijine acțiunea studenților timoceni, care este o acțiune de cucerire a unor drepturi legitime, răpite în mod brutal și deținute tot cu forța brutală de conducătorii politici de azi ai Bulgariei, conducători care nu pierd nici un prilej de a se afișa ca cei mai mari protagoniști ai democrației.

Tot în chestiunea românilor de peste hotare a mai vorbit și reprezentantul românilor macedoneni, d-l Narti, care a combătut politica de desnaționalizare a elementului aromânesc, exercitată de greci, bulgari și sârbi. Referindu-se la dezordinele din Cadrilater, d-sa spune că macedonenii coloniști n-au făcut decât să războve pe colonistul căzut mort din mâinele bulgarilor.

În urma acestor cuvântări, Consiliul Uniunii Studenților Creștini din România a supus spre votare următoarea moțiune, care a fost primită cu unanimitate:

Moțiune

Studențiimea română, întrunită în congres general la Oradea Mare, în zilele de 4-5-6 decembrie 1927, luând cunoștință de situațiunea gravă în care se află frații noștri din Timocul bulgăresc, fiind prigoniți și persecutați de către autoritățile bulgare cu scopul de a-i face să renunțe la revendicarea drepturilor lor firești, de a învăța carte în limba maternă, protestează în mod energic contra tuturor acestor procedee, care nu-și mai pot găsi aplicațiunea în timpurile de azi.

Roagă în mod binevoitor forul internațional de la Geneva să intervie grabnic și energic pe lângă guvernul bulgar ca acesta să acorde școli românești, românilor din Timoc, făcând astfel să dispară o neînțelegere menită să întrețină animozități dăunătoare bunelor relațiuni dintre România și Bulgaria.

În ceea ce privește atitudinea tineretului studios bulgar, care s-a dedat la manifestațiuni de stradă ostile României, atragem colegiala noastră atențiune că nu-i compatibil cu situațiunea lor de oameni luminați, să se solidarizeze cu acțiunea unei infime minorități de agitatori profesioniști, care din motive de exploatare materiale a guvernelor bulgare agită într-una așa zisele suferințe ale bulgarilor din Cadrilater.

(Arh.St.București, Ministerul Propagandei Naționale, Presa internă, inv. 2904, dos. 42/1927-1928, f. 18-19)

8

Copie

după raportul telegrafic al Corpului 6 Armată no. 43681 din 7.XII.927
adresat Ministerului de Război

1) Studenții plecați azi dimineață din Oradea Mare au ajuns în Huedin, dându-se la dezordine. S-a trimis un pluton de jandarmi pentru menținerea ordinii.

2) Trenul no. 1 cu 600 studenți a sosit în Cluj, au oprit singuri trenul, înfrânându-l, și voiesc să intre în oraș pentru a devasta, după cum s-au înțeles anticipativ. S-a oprit intrarea lor în oraș; abia la ora 16.15 a plecat.

3) Am avizat toate gările din teritoriul Corpului 6 Armată și Comandamentul Corpului 5 Armată, pentru a lua măsuri ca în gări să fie pază suficientă.

E necesar a se îngriji și de alimentarea lor pe linii.

Rugăm Ministerul de Interne a se lua măsuri în acest sens. Am rugat C. Ferate ca trenurile să fie distanțate, pentru a evita aglomerarea între stații.

Cdt. Corp. 6 Armată,
gl. de Divizie Papp

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f. 231)

9

ROMÂNIA
MINISTERUL DE INTERNE
Direcțiunea Siguranței Generale
Serviciul Spec. de Siguranță Târgu Mureș
No. 14104/8.XII.927

Domnule Director General,

Ca urmare a raportului nostru telegrafic cu no. 13526 din 3 decembrie și raportului no. 14104 din 7 decembrie a.c., avem onoarea a vă raporta că, în ceea ce privește incidentele petrecute prin stații până la Feldioara-Războieni, aceste stații cad în raza altor județe, după cum urmează:

Stațiile Vidrasău și Iernut în raza județului Târnava Mică, iar stațiile Gheța și Ludușul de Mureș în raza județului Turda, și după cum ni s-a raportat de către un organ al nostru ce-a însoțit acel tren până la Feldioara-Războieni, în nici una din sus menționatele stații nu au existat nici un organ de-al Jandarmeriei în momentul trecerii trenului cu studenți.

Acest fapt s-a raportat și Inspectoratului General de Siguranță Cluj, cu raportul nostru no. 14185 din 8 decembrie a.c., în referire la ordinul telegrafic no. 22933/927.

Șeful Serviciului,
Subinspector G-ral del.
[Indescifrabil]

Subșeful Serv.,
[Indescifrabil]

Domniei-Sale,
Domnului Director General al Poliției și Siguranței Generale a Statului, București

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f. 235)

10

TELEGRAMĂ

Prezentată la Cluj, no. 01562, cuv. 95, data 8/12, ora 17, 1927

D-lui Ministru de Interne [I.G.] Duca, București

Ieri seara s-au devastat în mod vandal toate sinagogile orașului Cluj, scripăturile noastre sfinte s-au rupt și ars. Toate acestea în prezența marii forțe de armată și poliție, căreia nu-i era permis de a folosi arme. Populația evreiască disperată. Imense daune materiale. Evenimente asemănătoare și la Oradea și în provincie. Protestăm contra călcării în picioare a legilor divine și a drepturilor cetățenești. Rugăm imediat dispozițiunile domniei voastre pentru siguranța bisericească și vieții noastre.

Biroul Israelitilor Cluj — În numele președinției:
Prim-rabin Eisler¹

(Arh.St.București, Ministerul de Interne. Divizia Administrativă, dos. 292/1927, f. 3)

11

REGATUL ROMÂNIEI
MINISTERUL DE RĂZBOI
Cabinetul Ministrului

[Nr.] 8827/8 dec. 1927

Domnule Ministru,

Urmare la adresele noastre no. 8800 din 7.XII.927 și 8805 din 8.XII.927, Am onoarea a vă trimite, în copie, telegrama no.11636 din 8.XII.927 a Corpului 4 Armată referitoare la măsurile de ordine luate cu ocazia înapoierei studenților de la Oradea Mare.

D.O.
Șeful de Cabinet,
Colonel Alex. Tătărescu

Domniei-Sale, Domnului Ministru de Interne (D-ția Sig. G-le a Statului)

¹ Mátyás Eisler (1865-1930) era din 1891 șef-rabinul comunității neologe din Cluj, un veritabil erudit, care a predat și la Universitatea din localitate limbile semite, inițiind totodată și ample cercetări relative la istoria evreilor din Transilvania.

Anexă

Copie

după telegrama no. 11636 din 8.XII.927 a Corpului 4 Armată

La ordinul telegrafic confidențial personal no. 8800 din 7 decembrie 1927, referitor la măsurile de ordine cu ocazia înapoierii studenților de la Oradea Mare, raportăm că s-au luat următoarele dispozițiuni: **1)** S-au constituit detașamente în gările Pașcani, Iași și Cernăuți; **2)** S-au luat măsuri pentru ordine în localitățile Pașcani, Iași și Cernăuți; **3)** S-au luat dispozițiuni pentru executarea prevederilor referitoare la triajul studenților în gările Iași și Cernăuți; **4)** În urma cererei brigăzii Siguranței Bălți s-a dat câte o gardă militară în cadrul Cornești și Perival; idem s-a dat câte o gardă în gările Tg. Frumos, Podul Iloaiei, Vasile Lupu și Pârlița, în urma cererei serviciului Siguranței Iași; **5)** Toate măsurile s-au luat de acord cu autoritățile respective de resort; **6)** Trenul cu studenți are o întârziere de aproximativ 10 ore. Până la ora expedierii prezentului raport, trenul special cu studenți nu a intrat încă pe teritoriul Corpului 4 Armată.

Din Ordin,
Șeful de Stat Major C. 4 A.
colonel Nițescu

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f. 215-216)

12

SENATUL

Ședința din ziua de 8 decembrie 1927.

Ședința s-a deschis la ora 3.40, sub președenția d-lui Tony Iliescu.

Pe banca ministerială sunt de față aproape tot guvernul.

Dl. prim-ministru dă citire aceleiași declarații-program făcute la Cameră.

Dl. [Elemér] Gyrfas, în numele partidelor minoritare, declară că acestea și-au păstrat independența față de orice partid politic, mai ales în urma tristei experiențe făcute cu ocazia pactului cu guvernul Averescu¹.

Constată cu mulțumire că dl. prim-ministru se ocupă în programul său și de minoritari și declară că minoritarii înțeleg că propășirea și fericirea lor depinde de aceea a statului român, dar este surprins că, în timp ce se fac aceste declarațiuni

¹ Este vorba de „cartelul” electoral pentru alegerile parlamentare din luna mai 1926, în care au intrat Partidul Maghiar și cel German, ceea ce a adus Partidului Poporului o majoritate confortabilă atât la Cameră, cât și la Senat.

și dl. ministru de Interne asistă la congresul sionist², la Oradea Mare se petrec, cu ocazia congresului studențesc, devastări, bătăi și crede că aceste acte sunt consecințele unei vechi politici școlare protejate de guvern.

Dl. [Ion] Răducanu spune că nu ar avea mult de adăugat față de cele declarate la Cameră și crede că continuarea guvernării este o operă de distrugere a încheșării naționale, iar propunerile făcute de colaborare sunt simple vorbe.

Dl. profesor [George G.] Mironescu vorbește în numele Partidului Național Țărănesc și declară că guvernul a înțeles, prin propunerile de colaborare, să dea experiență de guvernare național-țărăniștilor; ocupându-se de experiența Partidului Liberal, o consideră ca negativă și deci nu putea avea loc colaborarea; arată că în urma guvernării liberale s-au produs fricțiunile nu numai cu țările foste vrășmașe, ci și cu foști aliați. De asemenea, se ocupă și de atitudinea Partidului Liberal față de actuali, colaboratorii dr. [Nicolae] Lupu și [Constantin] Argetoianu, și declară că este convins că acestea au fost calomniile și nu înțelege deci colaborarea de acum. Termină spunând că nu vorbește ca om politic, ci ca român, când dă alarma și atrage atențiunea tuturor oamenilor cuminți din această țară că fără național-țărăniști și peste ei și guvernul liberal furtuna va veni și va distruge toți intelectualii pe care țara îi are mai de frunte și desigur, ca orice țară fără intelectuali, vor merge la prăpastie.

Dl. [G.] Bogdan-Duică spune că generațiile tinere intelectuale din Ardeal se apropie cu pași rapizi de cele din vechiul regat și ca răspuns d-lui Gyrfas spune că tinerimea maghiară a dat dovezi că se simte bine lângă cea română, obținând chiar burse pentru aceasta și, plecând de la școlile maghiare venind la cele românești, dezaprobă tendința extremistă de autonomie a d-lui [Iuliu] Maniu.

Dl. [Mihail] Orleanu, în numele majorității, dă citire unei declarațiuni de solidarizare a majorității cu guvernul.

Dl. prim-ministru răspunde amănunțit oratorilor din opoziție și declară că spusele acestora, că statul românesc s-ar găsi într-o situație gravă, ceea ce ar înlesni celor care ne pândesc la graniță să ne atace pe orice cale, sunt inexacte întrucât străinătatea în mare parte știe că orice aventură se va izbi de conștiința națională românească, care astăzi mai mult ca oricând este la înălțimea cerințelor.

Un domn ziarist, anume Carageale, a insultat pe un d-n comisar șef detașat cu paza Senatului de către Prefectura Poliției și când a fost întrebat afară din ședință de către dl. comisar pentru ce a fost insultat, a lovit, după care s-a deschis scandal.

Ședința se încheie la ora 6.10.

Comisar special,
Sebastian Popescu

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f. 217)

² Al VI-lea Congres al mișcării sioniste din România s-a deschis la București la 4 decembrie 1927 (aceeași zi în care începe congresul studenților creștini de la Oradea) în prezența lui Chaim Weizmann, președintele Organizației Mondiale Sioniste. Acesta a sosit în România încă din 30 noiembrie, fiind primit de membrii Regenței, de primul-ministru Vintilă Brătianu, de ministrul de Interne I.G. Duca, cel din urmă fiind prezent și la deschiderea congresului mișcării sioniste.

13

**REGATUL ROMÂNIEI
MINISTERUL DE INTERNE**

Direcțiunea Poliției și Siguranței Gen. a Statului

Brigada de Siguranță Aiud 1927, luna decembrie, ziua 8. No. 953

Domnule Director General,
Ordinului dvs. no. 69.661/1927

Avem onoare a raporta că în noaptea de 7-8 decembrie a.c. trenul studențesc venind de la Oradea a oprit în gara locală pentru a face încrucișarea cu trenul personal ce venea de la București la ora 24.58.

La oprirea trenului, studenții au năvălit în vagoane și găsind un evreu bătrân i-au aplicat mai multe lovituri de baston în cap.

Acestea petrecându-se în intervalul de un minut, cât a staționat trenul, nu s-a putut lua nici o măsură.

Șeful Brigăzii
[Indescifrabil]

Domniei Sale, domnului Director General al Pol. și Sig. Gen. a Statului, București.

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f. 225 bis)

14

TELEGRAMĂ

D-lui Richard Franasovici, subsecretar de stat
Ministerul de Interne București

Urgent. Brașov 63, st. 71, 8/12, 11.

La ordinul dvs. telegrafic nr. 71560/927 comunicăm că trecerea trenurilor prin gara Brașov cu studenții congresiști s-a făcut în cea mai deplină liniște și ordine. De acord cu Inspectoratul General de Siguranță și autoritățile militare, s-au luat din timp toate măsurile necesare pentru ca ordinea să fie garantată.

Prefectul Poliției Brașov
Aurel Ghinea No. 14384, 1927, 8 decembrie

(Arh.St.București, Ministerul de Interne. Divizia Administrativă, dos. 291/1927, f. 1)

15

Copie

după raportul telegrafic no. 41615 din 8.XII.927 al Corpului 5 Armată
adresat Ministerului de Război.

Urmare la no. 41605/927, raportăm că cei 500 studenți care au trecut cu trenul special la ora 8.30 dimineața prin gara Brașov, după informațiile Siguranței locale, au dat naștere la următoarele două incidente: în gara Temeșul de Jos au întâlnit un funcționar evreu de la fabrica de cherestea „Săcele“ pe care l-au bătut; în gara Predeal, trenul studenților s-a încrucișat cu acceleratul de București ce mergea spre Oradea Mare, aci au bătut trei evrei din acest accelerat — nu au mai putut continua opera deoarece trenul s-a pus în mișcare la ora 12; cu acceleratul de Oradea Mare au mai trecut 25 studenți. Din informațiunile ce avem, e probabil că vor mai trece 2 grupuri a 40-50 studenți aproximativ cu trenul personal de 14 și acceleratul de 19; s-au luat măsuri ca la aceste trenuri să fie în gară un ofițer și 15 soldați.

În concluzie, în garnizoana Brașov nu s-a întâmplat nimic.

Cdt. Corpului 5 Armată,
General Olteanu

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f. 228)

16

Copie

după raportul telegrafic al Corpului 5 Armată no. 41631 din 8.XII.927
adresat Ministerului de Război.

Urmare la no. 41615/1927, raportăm că în trenul personal 302 ce a plecat din Brașov la ora 14.45 se găseau 5 studenți și una studentă.
Nu s-a întâmplat nimic.

Comandantul Corpului 5 Armată
Generalul Olteanu

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f. 229)

17

Copie

după raportul nr. 231/927 al Poliției Adjud
către Inspectoratul General de Siguranță Iași

Am onoare a raporta că trenul special cu studenții ce se reîntorceau de la congresul din Oradea Mare a sosit în gara Adjud la ora 18.

Conform ordinelor primite și cum aveam informațiuni precise că se vor opri în Adjud, pentru a se deda la manifestațiuni ostile față de elementul evreesc și devastări, după cum a comunicat aceasta chiar Corneliu Codreanu personal subsemnatului la ducere, caz raportat d-voastră cu nr. 25 din 3 decembrie 1927, s-au luat măsuri și trenul a fost oprit la semnalul de distanță și înconjurat de armată și poliție, astfel că nici un student nu a putut să străbată prin cordoane, cu toate că au încercat a le rupe în mai multe rânduri.

Au cerut să li se permită masa în gară și li s-a refuzat, cunoscându-li-se intențiunile. Trenul fiind tras pe linia directă Bacău, li s-a schimbat mașina și la 18:40 a plecat însoțit și de armată, de aici și până la Bacău.

Nu s-a semnalat nici un caz, decât mici incidente între armată, poliție și studenți cu ocazia măsurilor de ordine

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f. 246)

18

Copie

după raportul telegrafic al Diviziei 8-a no. 2550 din 8.XII.927
adresat Ministerului de Război.

La ord. dv. no. 880 din 7.XII.927 raportăm următoarele: Comandamentul, de comun acord cu Inspectoratul General al Siguranței Cernăuți, Reg. 19 Jand., Prefectura de Județ Cernăuți și Prefectura de Poliție Cernăuți, a dispus următoarele măsuri înainte de sosirea trenului cu studenți la Cernăuți: **a)** s-a trimis la Burdujeni subinspectorul Siguranței Cernăuți împreună cu o echipă de agenți pentru informații și siguranță de la Burdujeni și până la Cernăuți; **b)** companiile de jandarmi Suceava, Rădăuți și Storojineț au dat jandarmi la trenurile ce vin dinspre Pașcani, precum și la trenul special cu studenți, și în același timp au format detașamente tari în garile Burdujeni, Dărmănești, Dornești și Adâncata; **c)** trenul special cu studenți va fi oprit în gara Grădina Publică, iar la sosirea în gară trenul va fi înconjurat cu

jandarmi, iar studenții vor fi ținuți în vagoane pentru a se face triajul ordonat de M[inisterul de] R[ăzboi] cu ordinul de mai sus; **d)** studenții care nu au acte sau acei turbulenți vor fi arestați și conduși la Prefectura de Poliție, iar ceilalți vor fi lăsați să plece pe rând în grupe de 3-4, la domiciliul lor, cu interdicțiunea de a se regrupa și deda la neorânduielei în gară sau în oraș; **e)** pentru prevenirea unor dezordini în oraș, Garnizoana are 150 jandarmi din acei aflați la dispoziția Prefecturii de județ, constituiți în detașamente pe sectoare; **f)** în afară de aceste forțe de jandarmi, comandamentul a organizat și consemnat în cazarmă două companii de infanterie și 1 escadron cavalerie gata de a interveni atunci când va fi nevoie; **g)** comandamentul este informat că cu trenul de 10.30 (tren accelerat) a sosit deja în Cernăuți un grup de circa 20 studenți și care s-au dus liniștiți la locuințele lor, fără a provoca nici o dezordine.

Comandantul Diviziei,
General Florescu

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f. 230)

19

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE
Direcțiunea Cabinetului Ministrului
Înregistrată la no.71147 din 9 decembrie 1927

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

De la Legațiunea din Budapesta, no. 5997, data 8 decembrie 1927

Externe-București

Nu cunosc încă ce s-a petrecut în Oradea Mare, dar este clar că guvernul ungar și politicianii vor specula și vor exagera cele petrecute acolo pentru a atrage atențiunea și în străinătate, și la Geneva, că România nu respectă tratatul de la Trianon privitor la minorități și pentru a porni din nou ura poporului ungar împotriva noastră. De aseară Legațiunea este păzită de numeroși agenți. Conte Bethlen a fost informat de mai multe ori telefonic de la Geneva, desigur că acolo va căuta să profite de ocazia binevenită pentru a arăta că spiritele sunt turburate. Pot asigura că fără impulsione și voința guvernului, nimic n-ar porni de la populațiune. Ziarele atacă înjurios România, iar ieri după amiază la Parlament interpelările și răspunsul primului-ministru ad interim pe care-l rezum în telegrama ce urmează.

Stârcea 5997

Răspuns la no. 5997.

Am intervenit. [La] Geneva s-au dat explicațiunile necesare, arătăm că am ajuns la limita răbdării față de ostilitățile oficialității Ungare. (ss) Titulescu.

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 10)

20**MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE****Direcțiunea Cabinetului Ministrului**

Înregistrată la no. 71122 din 9 decembrie 1927

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

De la Legațiunea din Budapesta, no. 5979, data 8 decembrie 1927

Externe. Bucarest

Ca urmare la telegrama no. 5977. Primul deputat care a interpelat a fost democratul [József] Pakots, spunând că minoritatea ungară din Oradea Mare a fost în trei zile maltrată de studențimea din Vechiul Regat. Ordinea zilei a fost și acțiunea Rothermere, căci de mult timp se duce în Statele Micii Înțelegeri o campanie contra Ungariei. După știrile primite ar fi doi unguri omorâți, sute de persoane maltratate, clubul catolic distrus, casa rabinului devastată, arată că și iredentiștii din Ungaria, care au tratat cu [A.C.] Cuza, sunt vinovați de aceste maltratări. Deputatul din majoritate [Károly] Janka susține că sub masca anti-semitismului a fost atacată ungarimea. Lumea trebuie să știe că ungurii nu voiesc să trăiască cu rănille produse de tratatul de la Trianon. La Geneva trebuie să știe că o națiune nu se poate ține îndelungat la marginea prăpastiei. Și cazul de la Oradea Mare este o erupție ce arată că a sosit momentul revizuirii. Protestează contra încălcării tratatului, cerând ca Liga Națiunilor să pună capăt actualei situațiuni, căci răbdarea ungară are limită. Discursurile au fost întrerupte cu cuvinte neparlamentare la adresa românilor.¹

[Traian] Stârcea 5979

Descifrat de Bleuche

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 6)

¹ Pentru membrii Parlamentului maghiar din epocă, cu biografiile și apartenența lor politică, vezi *Parlament Almanach. Az 1922-1927. évi nemzetgyűlésre, szerkesztette Baján Gyula, Budapest, A Magyar Távirati Iroda, 1922.*

21**PROCES-VERBAL**

Astăzi, 8 decembrie 1927

În urma tulburărilor petrecute la Oradea cu ocaziunea congresului general studentesc, din inițiativa Consiliului de Miniștri s-a instituit o comisiune de anchetă compusă din: dr. M. Vărariu, membru în Consiliul Superior Administrativ, cu delegația no. 27254 din 7 decembrie 1927 a Ministerului de Interne, dl. general Virgil Economu, comandantul Diviziei 17-a, cu delegația no. ... din ..., și dl. Emil Fildan, procuror general al Curții de Apel Oradea, cu delegația telegrafică no. 4257 din 7 decembrie 1927 a Ministerului de Justiție.

Membrii comisiunii, luând contact în seara zilei de 8 decembrie, ora 20, au hotărât ca ancheta să o înceapă a doua zi și să continue tot timpul necesar, după un program alcătuit în acest scop.

Comisiunea, terminându-și lucrările de anchetă, a dresat alăturatul referat, care împreună cu dosarul actelor se va supune domnului ministru de Interne, pentru a fi prezentat on. Consiliului de Miniștri.

Ancheta s-a terminat astăzi la 10 decembrie ora 14.

Membrii comisiunii:

[M. Vărariu, Virgil Economu, Emil Fildan]

Anexă**ROMÂNIA****PARCHETUL TRIBUNALULUI CLUJ****Cabinetul Primului Procuror**

No. 8412

Cluj, 8 decembrie 1927

Domnule Ministru,

În referire la raportul nostru telegrafic cu no. 8371 din 7 decembrie 1927, relativ la tulburările studențești din Cluj, am onoarea a vă înainta următorul raport detaliat.

Primul tren cu studenții care se reîntorceau de la Oradea a sosit în gara Cluj la 7 decembrie 1927, la orele 13:50, cu un număr de circa 900 studenți. Sosiți în gară, studenții au opus rezistență, nevoind să plece, și trenul pornit contra voinței lor, din cauză că pe drum a fost frânat de studenți, a fost nevoit să se reîntoarcă din nou în gara Cluj. Aici studenții au cerut cu insistență să li se admită intrarea în oraș, motivând că vreau să se aprovizioneze cu alimente, deoarece la Cluj au sosit nemâncăți din ziua anterioară de la dejun. La Oradea, autoritățile le-au promis

studentilor, când aceștia încadrați au fost duși la gară, că acolo li se va da de mâncare, oricum i-au îmbarcat în tren le-au și dat drumul din Oradea. Acest fapt a agitat la extrem spiritele și așa se explică că la Ciucea studenții au intrat într-un restaurant cu forța, iar la Huedin, dându-se jos din tren, au devastat în primul rând restaurantele și prăvăliile cu alimente. Sosind trenul sus amintit în gara Cluj, studenții au cerut de mâncare și cum li s-a promis satisfacerea acestei cereri, s-au liniștit. Deoarece însă transportul alimentelor la gara Cluj a durat timp mai îndelungat, din cauza neglijenței autorităților din Oradea, care n-au avizat autoritățile din Cluj de a se îngriji de alimente pentru studenți, și deoarece au fost deja eludați pe această temă la Oradea, și impaciența de foame, s-au dat din nou jos din tren.

În acest timp, în două rânduri studenții au încercat să pătrundă cu forța în oraș, însă grație rezistenței cordoanelor militare și celei a jandarmeriei nu au reușit. În urmă, aducându-li-se de mâncare, au fost înduplecați de a se înbarca în tren, părăsind Clujul la ora 16:15, rămânând însă în gara Cluj un număr de circa 300 studenți din Iași, Cernăuți și Chișinău, în așteptarea trenului al doilea, care avea destinația direct pentru Iași.

Între timp am fost informați că pe linie mai sunt în urmă două trenuri speciale cu studenți. Văzând spiritele agitate ale studenților rămași în gara Cluj din primul tren, dl. inspector general [Eugen] Bianu, dl. prim comisar regal Terpu și subsemnatul am cerut stăruitor d-lui șef al gării Cluj, Sibianu, de a nu da drumul decât cu intervale mai mari celor două trenuri, aceasta pentru evitarea aglomerației unui număr prea mare de studenți în gara Cluj. Dl. Sibianu a și luat măsuri conform acestei intenții. Însă, după ce a sosit al doilea tren în gara Cluj la ora 16:40, cu circa 1500 studenți, am primit informația că și al treilea tren a înaintat până la triajul din gara Cluj, deoarece personalul C.F.R. a fost silit de studenți să conducă trenul până la acest punct. Aici studenții, o parte pe jos, au pornit spre oraș și gară, iar cealaltă parte rămasă în tren forțând personalul C.F.R. să dea drumul trenului al treilea până în gara Cluj. Atunci șeful stației dl. Sibianu, pentru a evita în felul sus zis incursiunea studenților prin altă parte a orașului, a dat drumul și la al treilea tren, care a sosit în gara Cluj la ora 16:51, cu peste 1000 studenți.

În gara Cluj studenții celor două trenuri vociferau cerând mâncare și admiterea de a intra în oraș. Între timp li s-a adus de mâncare, care s-a distribuit prin geamul restaurantului gării. Or, studenții nu s-au mulțumit cu aceasta și formând un grup mare — între care era o parte care voia să plece din Cluj — au început să cânte imnul studentesc și Pe-al nostru steag, după aceasta, având în frunte câțiva agitatori, au forțat cordoanele, care au rezistat timp de circa o jumătate de oră. Prima defecțiune s-a produs la cordonul tras de un pluton de artileriști postați în partea dreaptă a gării, în fața magaziiilor, peste care trecând pe o stradă laterală, după ruperea cordonului și au pătruns astfel în oraș.

Întâi s-au îndreptat, pentru a trece în centru orașului, spre podul de la Abator. Studențimea alergând, s-a trimis singurul detașament de 23 soldați călărași, care

a și făcut o rezistență serioasă, având chiar și răniți și trebuind să facă uz de săbii, rănind mai mulți studenți. Fiind însă insuficienți la număr, o parte însemnată a studenților a trecut dincolo de podul Abatorului și a început devastarea magazinelor evreiești din cartierul Pieții Mihai Viteazul, devastând între altele și școala Tarbut și sinagoga din acel cartier. Cavaleriștii îi urmăreau și dădeau luptă de rezistență în proporția numărului lor.

Între timp, o parte dintre studenți, care la trecerea podului de la Abator au fost goniți înapoi de către cavaleria sus zisă și un detașament de jandarmi sosit în urmă acolo, au luat-o de-a lungul Someșului spre podul de fier din Calea Regele Ferdinand, peste care în lipsă de cordon s-au îndreptat alergând spre centru. Aici, întâmpinând o rezistență din partea infanteriei, s-au îndreptat înapoi spre gară pe Calea Regele Ferdinand, devastând cafeneaua Metropol, magazinele din jur și în sfârșit marea sinagogă¹, pe care au distrus-o complet, deși era acolo un pluton de jandarmi pedestri sub comanda unui ofițer și mai mulți sergenți călări. De aici apoi grupul studenților s-a îndreptat spre centru din greșala ambilor comandanți și împreunându-se în Piața Unirii cu un grup compus de studenți care a sosit acolo din împrejurimile Pieței Mihai Viteazul după devastarea magazinelor din Calea Victoriei și strada Regina Maria, și continuând jur împrejur Piața Unirii, având în urma lor poliția călare și jandarmii, care îi împingeau înainte, fără însă a-i încadra și deci a-i pune în imposibilitate de a continua cu devastările. În decursul acestor devastări s-au văzut pe diferite străzi sergenți de poliție și jandarmi singuratici sau în grupuri mai mici, fără comandanți, unii neștiind ce să facă, alții chiar asistând impasiv la devastările izolate.

După devastarea Pieții Unirii, o parte din studenți au trecut în strada Memorandului, unde au devastat cafeneaua City și câteva magazine, întorcându-se apoi în strada Gheorghe Barițiu, și după devastarea magazinelor aproape pur evreiești din acea stradă, au pătruns și într-o casă de rugăciune evreiască, devastându-o complet.

Între timp, studenții din Piața Unirii, împinși de jandarmi și soldați, au ajuns și ei în capul podului de lângă Someș, unde o parte s-au îndreptat spre gară, restul s-a dat cu grupul care devasta în strada Gheorghe Barițiu. De aici acest grup de studenți, după un interval de circa un sfert de oră, a pornit forțat spre gară. Aci s-a format un tren pentru ei, care a plecat la ora 19:55 din gara Cluj spre direcția Iași.

Trenul al treilea și ultim n-a putut pleca din gară timp de circa o oră, deoarece studenții au refuzat să se îmbarce în tren, vociferând și pretinzând zgomotos restituirea drapelului studentesc al cercului București și eliberarea studentului

¹ Astăzi poartă numele de Templul Memorial al Deportaților Evrei, lăcaș situat pe str. Horea 21, construit în anii 1886-1887, în așa-zisul „stil maur“. Sinagoga a fost din nou distrusă pe 2 iunie 1944, oficial susținându-se că din cauza bombardamentelor aliaților asupra gării din Cluj, însă mărturiile ale vremii și imaginile păstrate de atunci sugerează mai curând faptul că templul a fost dinamitat din interior.

[C.] Dănulescu, secretarul lor, și a celorlalți studenți arestați de Consiliul de Război, amenințând în caz contrar că vor distruge întreaga gară și că vor pătrunde din nou în oraș. În timpul acestui scandal, sosind accelerat de București în gara Cluj, s-au năpustit asupra călătorilor evrei, dintre care pe 2 i-au bătut foarte grav, intervenind jandarmi numai ulterior.

Eliberându-li-se studenții arestați și acest ultim grup a putut fi imbarcat și pornit spre București la ora 21:27.

Între timp, grupuri izolate au continuat devastările în strada Șaguna și alte străzi laterale, unde apoi s-au trimis patrulare, iar la prăvăliile de la spate s-au pus plautoane de jandarmi și polițiști pentru a nu se distruge mai departe.

Seara, pe la orele 22, ordinea a fost aproape complet restabilită, iar în cursul nopții și al zilei de azi nu s-au înregistrat decât mici incidente neînsemnate în stradă.

Totodată avem onoarea a vă raporta că forțele militare au constat în:

360 jandarmi pedestri, 310 militari: infanteriști, artileriști, inclusiv 23 călărași și 220 sergenți de poliție, adică în total un efectiv de 890 oameni față de un număr de peste 3000 studenți.

Greșala autorităților din Oradea a constat în faptul că nu au avizat nici o autoritate din Cluj că studențimea au fost expediată nemâncată de 24 ore. O altă profundă greșală a fost că, deși s-a stăruit de autoritățile clujene de a fi trimiși studenții din Cernăuți, Chișinău, Iași împreună în același tren, iar studenții din București împreună cu celelalte 2 trenuri separate, aceasta pentru a se împiedica sosirea în gara Cluj a mai multor trenuri; ori, în realitate, datorită lipsei de prevedere a autorităților din Oradea, au sosit aproape în același timp în gara Cluj 2 trenuri im-populate fiecare cu studenți din diferite centre universitare.

Acest fapt a îngreunat foarte mult puterea de rezistență și întreaga operațiune a autorităților din gara Cluj.

De încheiere, avem onoarea a vă raporta că în chestiunea de mai sus Parchetul nostru nu a primit nici în scris, nici telefonic de la nici o autoritate din Cluj vreo comunicare, sesizându-ne noi singuri în baza informațiilor particulare primite.

Prim-procuror,
Livius Gh. Ilea

Secretar,
Papu

Dei-sale, Domnului Ministru al Justiției. București

(Arh.St.București, Ministerul Justiției, Direcția Judiciar, dos. 71/1927, f. 177-180; vezi Anexa și în Arh.St.Cluj, Parchetul General al Curții de Apel Cluj, dos. 4/1927, f. 1-3)

[Însemnare marginală:

„1927 dec.29. Dl. ministru a luat cunoștință de acest raport și l-a adotat personal. Se va forma un dosar special al tulburărilor studențești de la Cluj“. Semnat indescifrabil.]

RAPORT CONFIDENȚIAL

No. 21/1927 dec. 8

D-lui Ministru de Justiție, București

Relativ la incidentele regretabile petrecute ieri 7 decembrie în acest oraș, am onoarea a vă raporta următoarele:

N-am fost anunțat din partea niciunei autorități despre sosirea studenților congresiști de la Oradea Mare și tot astfel n-a fost anunțat nici Parchetul Tribunalului. Din zvon public, pe la orele 4½, când mergeam către Parchet, am aflat că au sosit studenții. Imediat am mers la gară, unde am găsit pe peron pe primul procuror, care-mi raportează că a venit numai din proprie inițiativă aflând că vor sosi studenții, pe prefectul de poliție, pe șeful Siguranței Generale din Ardeal, pe colonelul Terpu, comisarul regal al Consiliului de Război Corp. 6 Armată.

Un tren cu studenți staționa în gară; peronul era ocupat de studenți sosiți; toți erau în așteptarea unui alt tren dinspre Oradea, în care, după cum afirmau studenții sosiți, trebuiau să vină studenții din București; un prim tren, venit cel dintâi, plecase deja din gara Cluj. În piața din dosul gării era postată armata, jandarmii pedestri și o unitate de cavalerie; această armată avea îndatorirea de a păzi ieșirea din gară și pătrunderea studenților în oraș spre a se împiedica devastările la care se dedaseră studenții în orașelul Huedin — după cum se părea că știe autoritatea militară.

Până la orele 5½, după ce a venit trenul așteptat, nu s-a produs nici un incident; studenții n-au putut ieși din gară, iar autoritățile — la cererea lor — le-au distribuit pâine și ceva alimente aflate la restaurantul gării.

Imediat ce a sosit trenul cu studenții așteptați, așa-zisi studenții din București, s-a produs o mare agitație între ei și la îndemnul unora din mijlocul lor s-a pus întreaga masă în mișcare având drept lozincă: intrarea în oraș. Vociferări, amenințări, strigăte de tot felul au determinat autoritățile să ia măsuri spre a împiedica ieșirea lor în oraș. Cu toată rezistența trupei, o parte din studenții au dejugat planul conducătorilor armatei; ei s-au dus înainte și au pătruns în oraș pe o stradă nepăzită — pe când armata păzea numai pe distanța pe care se întinde piața din dosul gării. Grupul care a pătruns în oraș s-a mărit apoi și cu alții care s-au strecurat singulari printre liniile armatei, astfel că în strada Regele Ferdinand, la podul de peste Someș, s-a adunat un grup destul de numeros și complet de studenți care au început devastările firmelor și vitrinelor prăvăliilor. Unde erau oblonene de fier, cum a fost la Banca Marmorosch, firma Fischer (sticlărie), firma Regele Pălăriilor și alte numeroase firme, au lovit oblonenele cu pietre și cu ciomege grose, cu care erau armați chiar de la sosirea lor în gară, până ce le-au rupt și îndoit, așa că prin îndoitura lor au presat asupra vitrinelor și au spart geamurile.

Pe străzile Regele Ferdinand, str. Regina Maria, Piața Unirii, Piața Mihai Viteazul, str. Gheorghe Barițiu și Calea Victoriei și Memorandului s-au săvârșit adevărate vandalisme, trei sinagogi au fost devastate. La cea din calea Regele Ferdinand au rupt o porțiune circa de 3 m din grilajul de fier și astfel au putut intra și devasta; au luat din interior veștmintele și cărțile rituale. Această stare de fapt a durat aproape o oră, fără ca autoritatea militară să fi putut împiedica furia acelei mulțimi.

Autoritatea civilă, neavând amestecul ei pe un teritoriu în stare de asediu, chiar dacă ar fi dorit să ia o parte activă la împiedicarea acestor acte, nu o putea face, neavând nici un ajutor de la nimeni, și accentuez încă o dată, nici cel puțin n-a fost înștiințată din partea nimănui.

Cu această ocaziune, țin să adaug, domnule ministru, că în oraș armata a fost absolut lipsită de o conducere necesară în asemenea ocaziuni. S-au văzut soldați mergând pe marginea grupului devastator cu armele în mână ținute orizontal, iar conducători nu s-au zărit decât la gară.

Dl. comisar regal, lt. colonel Terpu, ne-a comunicat că a operat 16 arestări, dar după ce i-a identificat a trebuit să-i pună în libertate din ordinul d-lui comandant al Corpului de Armată, pentru că altfel nu s-a putut da drumul trenurilor deoarece studenții frâneau vagoanele și refuzau a porni, cerând insistent eliberarea colegilor lor. Numai astfel pe la orele 8½ a plecat trenul cu studenții ieșeni, iar la orele 9 și 10 minute trenul cu studenții din București.

Din precauțiune și din proprie inițiativă pe la orele 9½ am telefonat d-lui procuror general al Curții Apel Brașov spre a lua măsurile necesare în vederea trecerii studenților prin gara Brașov, dându-i pe scurt relațiuni despre cele petrecute aici.

(Arh.St.Cluj, Parchetul General al Curții de Apel Cluj, dos. 4/1927, f. 4-7)

23

REGATUL ROMÂNIEI
MINISTERUL DE RĂZBOI
Cabinetul Ministrului

Copie

M.R. Cabinet
 Telegramă

Fr. Chișinău Corpul 3 Armată 66-96 9/12 12.

La no. 8800 raportăm astăzi 9/12 a.c. orele 7:10 a sosit în Chișinău studenții locali care au luat parte la congresul de la Oradea Mare. Au fost însoțiți în trenuri de un detașament compus din 7 ofițeri și 150 oameni din trupă din garnizoana Roman.

Pe tot parcursul Iași-Chișinău a fost perfectă liniște, de asemenea la Chișinău detașamentul a părăsit garnizoana astăzi la orele 9:15, cu trenul Chișinău-Iași.

D.O. Șeful de Stat Major
 Lt. colonel E. Ziwanovici.

No. 4360 din 9/12/927.

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f. 218)

24

REGATUL ROMÂNIEI
MINISTERUL DE RĂZBOI
Cabinetul Ministrului

Copie

M.R. Cabinet
 Telegramă

Fr. Corpul 4 Armată no. 59 st. 9/12 21/30.

Urmare la no. 10055 de azi telegrafic raportăm că transportul studenților de la Pașcani la Cernăuți s-a făcut în liniște și fără incidente. (2) În gara Cernăuți au fost triați de către autorități și găsiți în regulă, apoi lăsați a pleca în grupuri mici la domiciliile lor. Nu s-a semnalat nici o dezordine. (3) Pe distanța Iași-Cornești de asemenea transportul s-a făcut [fără] nici un incident.

D.O.
 Șeful de stat Major
 Colonel Nițescu

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f. 219)

25

Chișinău, 9 decembrie 1927

Azi, la orele 7 dimineața, cu o întârziere de 40 minute, a sosit la Chișinău trenul de Iași, având atașate două vagoane cu un număr de 45 studenți, de la facultatea de teologie din localitate.

De la Iași până la Chișinău a domnit cea mai perfectă liniște.

Din gară, studenții, în frunte cu decanul Tomescu¹, s-au urcat în tramvai și au mers la facultate. Pe drum au cântat numai imnuri naționale, fără alte manifestațiuni.

În gara Chișinău, unde s-a făcut triajul, găsindu-se 3 studenți ce nu făceau parte din facultatea de teologie din localitate, au fost reținuți la poliție, de unde urmează să fie trimiși la Iași cu primul tren.

Inspector General
Husărescu

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f.220)

26

ROMÂNIA MINISTERUL DE INTERNE

Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale

Inspectoratul General al Siguranței din Basarabia

No. 21140

1927 decembrie 9

Domnule Director General,

Avem onoarea a înainta, spre știință, alăturata notă de informațiuni a agentului nostru acoperit, care a participat la congresul studențesc de la Oradea Mare în zilele de 4-7 decembrie a.c.

Inspector General,
[Indescifrabil]

Șeful Serviciului,
[Indescifrabil]

Domniei Sale, domnului director general al Poliției și Siguranței Generale,
București.

¹ Este vorba de Constantin Tomescu (1890-1983), de fapt prodecanul facultății de Teologie din Chișinău. Deși fusese numit profesor suplinitor aici încă din 1926, el își va lua doctoratul la București abia în 1927, când va deveni agregat la catedra de Istoria Bisericii Române din Chișinău, din 1941 trecând la facultatea de Teologie din Cernăuți (care funcționa la Suceava). A avut o activitate istoriografică prodigioasă, întemeind și conducând, alături de T.G. Bulat, periodicul *Arhivele Basarabiei*. A manifestat atașament față de extremismul de dreapta, în perioada guvernării O. Goga – A.C. Cuza, fiind de altfel numit subsecretar de stat la Ministerul Cultelor și Artelor, motiv pentru care a fost închis la Sighet în anii 1950-1956, ulterior fiind din nou arestat.

Anexă

NOTĂ

Astăzi, cu trenul de 6 dimineața, au sosit congresiștii studenți, oboșiți, nu prea gălăgioși, s-au dus la Internat.

Plecați din Chișinău, împreună cu preotul Simionov, au mers până la Iași liniștiți. De la Internat li s-au dat bani, câte 250 lei pe șapte zile. Primiți frățeste de colegii ieșeni, aveau alimente din abundență. În restaurantul gării Pașcani, tot ce au consumat au plătit, așa că afirmațiunea contrară, publicată în *Dimineața*, nu este justă.

De la Pașcani la Roman au avut loc mici ieșiri fără însemnătate, asupra unor călători evrei. La Bacău însă, o doamnă Gavrilescu, cu câțiva studenți locali, i-a încurajat la manifestații, oprind trenul și plecând în oraș cu ei, unde s-au dedat la manifestații zgomotoase, spărgând câteva geamuri. Au continuat drumul prin Adjud-Madefalău², până la Oradea Mare, unde acest grup de 400 studenți din Iași, Chișinău și Cernăuți a fost primit în urale de ceilalți colegi și încartiruiți destul de bine, în liniște.

Dimineața s-a oficiat un *Te-Deum*, răspunsurile fiind date de corul teologic din Chișinău. Între timp, studenții umblând pe străzi, în cete, provocați sau provocând, au avut loc mici incidente.

La congres, Președintele U.S.C., Savin Popescu, deschizând ședința, după câteva chestiuni diverse, a pus la ordinea zilei chestiunea:

1. Studenții trebuie să facă politică? Au fost înscriși la cuvânt zeci de studenți care discutau această chestiune în diferite feluri, fără să se poată ajunge la vreun rezultat. Studentul Dănulescu-Iași însă, printr-o întorsătură potrivită, a centralizat opiniile, ajungându-se la hotărârea că studenții pot să facă parte dintr-o grupare politică, însă capii mișcării nu pot, afară de cei care sunt înrolați în grupări cu tendințe naționaliste (aci a fost vizat dl. A.C. Cuza).

2. Unificarea generală a studențimii din țară. După mai multe discuțiuni, s-a căzut de acord că cei doi capi ai studențimii, [A.C.] Cuza și [Ion] Cătuneanu, să se înțeleagă în această privință.

Ședința zilei întâia, terminându-se, studenții mergeau grupuri, grupuri pe străzi, iar evreii de la etaje aruncau în ei cu bulgări de sare și resturi de alimente. Studenții îndârjiți au început să devasteze magazine, cârciumi și sinagogi. La una din sinagogi se aflau șapte rabinii la rugăciune. Studenții, pătrunzând înăuntru, i-au dezbrăcat de halaturi, pe care le-au îmbrăcat apoi câțiva studenți și în derâdere au simulat o rugăciune evreiască în fața rabinilor, care priveau la acest spectacol fără să poată face nimic. Apoi studenții au devastat sinagoga.

Ceea ce a îndârjit pe studenți este și faptul că dl. general comandant al armatei din Oradea Mare a smuls din mâinile studenților un drapel tricolor, pe care

² De la *Madefalva*, azi Siculeni, jud. Harghita.

l-a azvârlit în râul din apropiere, zicând: „Acesta-i oraș minoritar și nu are nevoie de steag“.

A doua zi, ședința s-a deschis în sala Teatrului, discutându-se 1) chestiunea cadavrelor, susținută documentat de un student ieșan și 2) chestiunea optanților, susținută asemenea temeinic de un student din Cluj. În timpul discuțiilor s-a strigat: „Jos cu ei“, „Nu vor rezista“ etc.

În timpul liber, cetele de studenți s-au dat la devastări generale.

A treia și a patra zi, la congres s-au discutat chestiuni diverse, fără a se ajunge la vreun rezultat, din cauza spiritelor agitate.

Președinții Uniunilor Studențești, Savin Popescu și [C.] Dănulescu, s-au remarcat prin chibzuință și intențiuni de ordine. Totuși studenții strigau: „Am fost provocați, răzbunare deci“ și de aci au decurs vandalisme în oraș, când s-au spart magazinele evreiești și studenții și-au însușit multe obiecte. Unii s-au îmbrăcat cu costume noi; alții împărțeau la săraci diferite mărfuri, iar alții au trimis chiar pachete pe acasă.

Ungurii, amestecați printre studenți, le serveau de călăuză, îndemnându-i la jaf și indicând magazinele ce trebuiau jefuite. Era de ajuns ca un străin să se furișeze într-un grup de studenți, șoptind critici aspre la adresa proprietarilor de magazine evreiești, și această scânteie devenea foc general, spiritele agitate complet porneau la acțiune, iar armata nu le putea face nimic.

În general, la aceste ostilități s-au remarcat studenții din București și Cluj. Cei de la Cernăuți s-au arătat foarte pasivi, iar cei din Oradea Mare stăteau în expectativă. Ieșenii și cei din Chișinău s-au arătat la congres potrivnici tuturor părerilor celorlalți, din care cauză li s-au aruncat epitetul de bolșevici.

La terminarea congresului, studenții au cerut degradarea generalului care a aruncat drapelul în apă.

La înapoiere, măsurile luate de autorități au ținut pe studenți liniștiți.

Studenții teologi din București au luat inițiativa unui congres pur teologic, care se proiectează a se ține în primăvară la Chișinău.

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f. 208-211, 282-284)

27

ROMÂNIA
PARCHETUL TRIB. BRAȘOV

No. 7066

Domnule Ministru,

Am onoare a raporta că fiind anunțat de la Cluj că studenții congresiști care se înapoiau de la Oradea Mare s-ar fi dat la neorânduiești în gara Cluj, am cerut garnizoanei locale o companie de soldați cu care am menținut ordinea în gara Brașov în așa chip încât n-a luat naștere absolut nici un incident.

În gara Timiș un grup de studenți, descinzând din tren, au spart geamurile unui canton unde se refugiase un călător.

Brașov 9 decembrie 1927

Prim-procuror,
Popovici

Domnului Ministru de Justiție București.

(Arh.St.București, Ministerul Justiției, Direcția Judiciar, dos. 71/1927, f. 208).

28

No. 73178

[Telegramă] Cifrată. 9/XII/927

Prefect de Poliție colonel Stătescu, Cluj

Informațiuni suplimentare ne arată că ofițerii și trupa de jandarmi au dat dovadă de slăbiciune cu prilejul ultimelor evenimente. Stop. Convocați imediat ofițerii batalionului special, atrăgându-le serioasă luare aminte asupra răspunderii ce au și luați personal măsurile pentru ca surprizele regretabile din zilele trecute să nu se mai repete. Ordinea trebuie menținută cu orice preț.

Subsecretar de Stat la Interne
Gh. Tătărescu

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f. 221)

29

TELEGRAMĂ

Domnului Stelian Popescu, ministrul Justiției, București
[9 decembrie 1927]

Cluj 1734, 55, 9, 16/40

Vandalismul revoltător cu care mâinile păcătoase au distrus bisericile noastre și darurile sfinte ne îndeamnă ca să pretindem de la domnul ministru, ca de la

făcătorul responsabil al Justiției, pedepsirea crimelor revoltătoare, precum și satisfacție deplină pentru pagubele suferite.

Biroul Izraeliților Cluj, Calea Regele Ferdinand 52. În numele președinției, prim-rabin [Mathias] Eisler.

(Arh.St.București, Ministerul Justiției, Direcția Judiciar, dos. 71/1927, f. 202)

30

SENATUL

Ședința din ziua de 9 decembrie 1927.

Ședința s-a deschis la ora 3.20, sub președenția d-lui Tony Iliescu.

Pe bancă ministerială sunt prezenți d-nii I.G. Duca, [Al.] Lapedatu, Stelian Popescu, [C.] Angelescu.

La ordinea zilei fiind discuția generală asupra proiectului de lege relativ la abrogarea art. 7 bis din legea pentru organizarea Dobrogei noi din 26 iulie 1921.

Proiectul de lege privitor la actele Stării Civile.

Proiectul de lege pentru modificarea paragrafului 7 din Codul Comercial din 12/XII/1926 în vigoare în cir. Curții de Apel din Cernăuți.

Dl. chestor Guși vorbește la sumar și propune modificarea regulamentului interior ca o consecință a deselor turburări provocate de dl. senator [Alexandru] Aciu (n[ățional] ț[ărănist]), în sensul de a se prevedea sancțiuni pentru viitorii turburători, care acum nu există în actualul regulament.

Dl. Aciu răspunde că a întrerupt pe dl. prim-ministru pentru că d-sa de asemenea a întrerupt pe dl. profesor [G.G.] Mironescu.

Dl. [I.] Răducanu dezvoltă o interpelare adresată d-lui ministru de finanțe în urma afirmației d-lui gl. [Al.] Averescu la răspunsul la mesaj că ar fi găsit goluri în buget în 1924-25 și roagă pe dl. președinte să-i fixeze o zi.

Dl. [Elly/Ilie] Bercovici vorbește despre dezordinea petrecute la Oradea Mare, arătându-le amănunțit, și întreabă guvernul și în special pe dl. ministru de interne dacă are cunoștință și ce măsuri înțelege să ia.

Dl. rabin [Iacob Ițhak] Niemirower întreabă guvernul aceeași chestiune, insistând asupra devastării sinagogilor și luarea sulurilor Legii de către studenți și purtate în vârful bătelor cu care s-au spart geamurile la vitrine și lovit cetățeni evrei.

Dl. Romulus Boilă (n.ț.) spune că a fost martorul celor petrecute la Cluj și Oradea Mare și după ce arată fapt cu fapt își exprimă credința că acestea au fost făcute numai de către cei veniți din București și Iași, spune că are dovezi că dl. ministru [G.] Tătărescu a fost informat de persoane demne de toată încrederea de cele ce or să se întâmple și că a răspuns că nu crede că se va întâmpla mai nimic.

De asemenea și prefectii respectivi au fost informați de intențiunile studenților și se întreabă de ce nu au luat măsurile necesare; de asemenea i se pare curios

faptul că deși congresul s-a terminat marți, au mai rămas o zi și chiar la plecare au staționat în diverse stații, tot pentru același scop; spune că poliția de la Cluj a permis studenților să caute în aresturi să vadă dacă nu sunt studenți deținuți. În concluzie, crede că dl. ministru Tătărescu sau este complice la cele petrecute, sau nu este demn să ocupe locul ce-l deține dacă nu a știut să ia măsurile necesare, deși a fost informat de cele ce se vor întâmpla.

„Întreb guvernul ce măsuri va lua pentru a pedepsi pe cei vinovați și a da satisfacție celor dăunați și de unde fondurile necesare?”

Dl. ministru Duca răspunde consecutiv celor trei oratori, că guvernul vestește aceste acte ca o pată rușinoasă în evoluția studențimii noastre și că așteaptă rezultatul comisiei ce s-a trimis pentru anchetă, asigurând întreg Senatului că va pedepsi cu asprime pe cei vinovați și va acorda satisfacție deplină celor dăunați.

Asupra învinuirii ce se aduce d-lui ministru Tătărescu, pe care o crede ca pornită ca patimă politică, spune că înțelege să-și asume d-sa, ca ministru de Interne, întreaga răspundere.

Dl. ministru Lepădatu răspunde de asemenea oratorilor că atât ca ministru și ca român a luat act cu indignare de cele petrecute și asigură că va acorda satisfacție deplină.

Dl. Romulus Boilă rectifică și spune că nu crede că guvernul este complice la cele petrecute, ci că a dat dovadă de slăbiciune și că populația de pe acolo crede că guvernul a aranjat lucrurile. Comunică că străinii care se găseau la Cluj și Oradea au plecat imediat cu expresul.

Dl. ministru I.G. Duca face apel la d-nii profesori universitari, pentru că această chestiune nu este numai o chestiune de poliție, ci și de educație.

Ședința este în continuare — intrându-se în ordinea de zi.

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f. 222)

31

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE

[9 decembrie 1927]

TELEGRAMĂ CIFRATĂ

No. 71009 decembrie 1927

[Pentru] Comnène¹, Bergues, Genève — Urgent

Citesc într-o telegramă KORBUREANU Budapesta o dare de seamă cuprinzând discursuri agresive [în] Parlament ungar și răspunsul următor dat de

¹ La acea dată, Nicolae Petrescu-Comnen (1881-1958) era trimisul extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Berna (aflat în această funcție din 1923 până în 1928). Va mai primi apoi

președintele interimar al cabinetului maghiar, [József] Vass: „Lipsa de date concrete în această afacere îl obligă la prudență. Totuși crede că parlamentul ungar ar trebui să-și manifeste indignarea pe baza știrilor cunoscute până acum. Încheierea păcii a fost impusă Ungariei prin constrângere și nu se poate face nici o vină Ungariei dacă din când în când face aluzii la tratamentul minorităților în statele succesoare. Ministrul Vass a precizat că se va pune în legătură încă în cursul zilei de azi cu contele [István] Bethlen, care se găsește la Geneva, și îi va comunica sub o formă concretă concepția guvernului și a parlamentului ungar în această chestiune. Poate că la Geneva, aducând programul guvernului ungar, cercurile care se ocupă cu crearea de raporturi pașnice vor auzi acest apel“.

Rog ca în convorbirile particulare cu membrii consiliului și Sir Eric Drummond² să spuneți că România a ajuns la capătul răbdării față de atitudinea ostilă a oficialității ungare în ultimele luni. Geneva cunoaște din cine este compus guvernul nostru și cred că mă cunoaște și pe mine. La toate provocările ungare guvernul român a opus un mutism complet, dar intenționat, și trebuie să recunoască că am fost sprijiniți în această politică de conciliere de toți membrii parlamentului, majoritate și minoritate, căci nu s-a adresat încă nici o interpelare nici în chestia campaniei Rothermere, nici în chestia discursurilor incendiare Kossuth³, nici în chestia declarațiilor Bethlen cu privire la întoarcerea Habsburgilor. Aceasta cred că constituie pentru Geneva o dovadă de înțelepciune a poporului român. Dosarul atacurilor oficialității ungare e zdrobitor pentru Budapesta. Totuși guvernul român a tăcut crezând că prin aceasta servim mai bine pacea. Pe de altă parte, Geneva trebuie să ne facă cel puțin atâta credit intelectual încât în mijlocul dificultăților ce străbatem să nu ne atribuie și intenția de a crea pe deasupra și un diferend cu Ungaria pe chestia minorităților ei. Ori ce constatăm? Un simplu incident de stradă cu ocazia unui congres studentesc produs de agenți provocatori iredentiști și comuniști a adus spargerea câtorva geamuri și devastarea unor prăvălii. Cu toate că studenții au fost provocați și cu toate că nici o clipă nu au avut intenția să se atingă de minoritarii unguri, guvernul a luat imediate măsuri ca ordinea să fie restabilită și arestările necesare au fost operate. Ca de la un asemenea incident să

asemenea însărcinări la Berlin (1928-1930, 1932-1938) și Vatican (1930-1932, 1938-1940), pentru ca în 1938 să fie numit ministru de Externe. Asupra activității lui, vezi excelenta lucrare a lui Adrian Vițalari, *Nicolae Petrescu-Comnen. Diplomat*, Iași, Edit. Universității „Al.-I. Cuza“, 2014, 582 p., iar pentru perioada ce ne interesează aici, vezi studiul acestuia: *Considerații privind activitatea lui Nicolae Petrescu-Comnen la Societatea Națiunilor între anii 1923 și 1928*, în vol. *România și sistemele de securitate în Europa, 1919-1975*, coord. Ioan Ciupercă, Bogdan-Alexandru Schipor, Dan Constantin Măță, Iași, Editura Universității „Al.-I. Cuza“, 2009, p. 102-111.

² James Eric Drummond (1876-1951) a fost primul secretar general al Ligii Națiunilor, între 1920 și 1933.

³ Se referă la momentul inaugurării impresionantului grup statuar dedicat lui Lajos Kossuth, din 6 noiembrie 1927, de către Miklós Horthy, prilej de mare festivitate, la care s-au rostit discursuri patriotice, ce au pus în discuție și revizuirea Tratatului de la Trianon, uneori cu expresii ofensatoare la adresa statului român.

auzim din gura președintelui guvernului ungar că Ungaria a semnat tratatele sub constrângere este prea mult. Nu vom mai putea nici noi opri opiniunea noastră publică de a răspunde. Unde ajungem? Ungaria, greșit desigur, se simte încurajată de mai multe luni în pretențiunile ei nebunești de a schimba harta Europei. Noi spunem Genevei că luăm răspunderea ordinii publice și a protejării tuturor locuitorilor fără distincție de rasă și credință, dar cerem să se priceapă în fine că misiunea noastră nu poate fi dusă la bun sfârșit dacă manifestările Ungariei, ca cele din ultima ședință a Parlamentului Budapesta, nu primesc cel puțin în comunicările de la guvern la guvern o severă reprobare. Fără o asemenea reprobare, ungarii vor lua impasibilitatea aparentă a celor interesați ca o încurajare și consecințele vor fi rele.

[N.] Titulescu

Cifrat 8 decembrie 1927

[de] Elefterescu, Scorțescu

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 12-14)

32

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE

Direcțiunea Cabinetului Ministrului

Înregistrată la no.71398 din 10 decembrie 1927

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

De la Legațiunea din Budapesta, no. 5995, data 9 decembrie 1927

Externe – București

Azi-dimineață a discutat Senatul cazul de la Oradea Mare. Senatorul Tót a afirmat că drepturile minorităților nu sunt respectate în România. Ungurii din Oradea Mare au fost maltratați ca urmare a acțiunii Rothermere și a invitat guvernul să repare cinstea națiunii maghiare și să ia garanții să nu se mai întâmple.

Dau mai jos notele luate de atașatul de presă după răspunsul primului-ministru interimar Vass, rămânând a vedea cum vor apare în presă și în foaia oficială: „N-are date autentice despre atrocitățile comise, dar chemarea unui medic din Budapesta la Oradea Mare, pentru a salva viața unui rănit, dovedește că turburările au primejduit viața cetățenilor din teritoriul ocupat. Guvernul nu este în situațiunea de a se amesteca în afacerile interioare ale unui stat și nici să facă critică întâmplării.

Apelează la opinia publică mondială în numele umanității. În discursul ce Vass a ținut alaltăieri... [lipsă text] la cunoștința Societății Națiunilor a primit răspuns că nu se poate introduce un nou subiect: grozăviile de la Oradea Mare. Sângele care a curs la Oradea Mare nu se va usca fără consecințe, căci el strigă la cer. A exprimat revolta și indignarea poporului ungar“.

Stârcea 5995

Descifrat de Elefterescu, Scorțescu.

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 9)

33

[Iași, 10 decembrie 1927]

NOTĂ

(Raport)

Asupra modului cum a decurs trecerea trenului special care transporta studenții de la Oradea Mare la Iași – Chișinău – Cernăuți

La Bacău, trenul a trecut în perfectă liniște. Autoritățile luase din vreme măsurile necesare de ordine. S-a dat studenților de mâncare.

La Roman, trenul a ajuns în perfectă liniște, la orele 21:54. S-a servit studenților o gustare, după care trenul s-a îndreptat spre Pașcani, fără nici un incident.

În stația Muncelul, sub îngrijirea unui detașament militar de la Divizia 7-a Roman, s-a dispus divizarea trenului în două garnituri, în care au fost imbarcați studenții din Cernăuți, cu ruta: Pașcani – Cernăuți, fără oprire în Pașcani, și în a doua garnitură studenții din Iași și Chișinău, cu ruta: Triaj – Pașcani – fără oprire – Tg. Frumos – Podul Iloaiei – Iași.

În garnitura pentru Cernăuți s-au imbarcat 100 soldați, iar în cea pentru Iași 150 soldați.

La fiecare garnitură s-a pus gardă pe locomotivă, sub conducerea unui ofițer.

Cele două trenuri au luat astfel drumul spre Iași și Cernăuți, trecând fără oprire și fără nici un incident prin Pașcani-Triaj și Pașcani la orele 24.

Trenul de Iași, dirijat pe linia Pașcani-Ruginoasa, a sosit la Iași în bune condițiuni, la orele 1:50, fără nici un incident.

Debarcarea studenților din Iași și identificarea lor s-a efectuat în perfectă ordine. Pe tot parcursul în oraș, până la căminuri, a fost perfectă ordine.

Cu această ocaziune, s-au găsit diferite obiecte ce servesc la oficierea slujbelor religioase în cultul mozaic, provenite de la devastările sinagogilor.

Studenții din Chișinău, însoțiți de o gardă puternică, au fost expediați din Iași la orele 2:25 cu trenul personal și au ajuns la Chișinău la orele 7 dimineața. Pe tot parcursul drumului, ca și în Chișinău, nu s-a mai produs nici un incident, împrăștiindu-se în liniște.

Studenții din Cernăuți au ajuns la destinație la orele 4:30 dimineața, fără nici un incident, și s-au răspândit în liniște. Din totalul de 170 studenți, la Cernăuți au sosit numai 45, restul rămânând în diferite stații, pe la casele lor.

Aseară, cu trenul accelerat, la orele 22, a sosit la Iași de la Oradea Mare, venind prin Tecuci-Bârlad, un grup de 30 studenți arhangheliști, conduși de Corneliu Codreanu, Gârneață și Cornel Georgescu.

Pe tot parcursul de la Râmnicul Sărat până la Iași, fiind luate din timp măsuri, la trecerea acestui grup nu s-au mai produs incidente.

Inspectoratul General de Siguranță Iași raportează că studenții din acel oraș sunt foarte agitați față de măsurile luate pentru interzicerea serbării zilei de 10 decembrie, fiind de prevăzut incidente.

Plecarea la Chișinău a d-lui dr. Weizmann are loc azi la orele 8:20 dimineața, cu trenul accelerat, prin halta Nicolina, și pe tot parcursul până la Chișinău s-au luat cele mai severe măsuri de pază.

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f. 224)

34

Confidențial

REFERAT

Considerațiuni generale asupra situației anterioare congresului general studentesc de la Oradea din zilele de 4, 5 și 6 XII 1927

Este cunoscut faptul că dintre toate orașele României Mare dinspre granița de apus, Oradea este cel mai minoritar și că din populațiunea orașului, care atinge aproximativ cifra de 100.000 locuitori, 80.000 sunt minoritari și dintre aceștia aproximativ 1/2 reprezintă o populație curat evreiască, care deține în mâinile ei toată forța economică, industrială, comercială și financiară a orașului.

Prin situațiunea sa geografică, orașul Oradea — la cinci ore depărtare cu trenul de Budapesta și la 10 m[inute] departe de frontiera dintre România și Ungaria — se găsește în contact direct și trăiește sub influența opiniei și presei maghiare din ce în ce mai ostile statului român.

În Oradea chiar apar patru ziare în limba minoritară maghiară¹, conduse în mare parte de elemente evreiești, și care trăiesc și se alimentează direct din presa maghiară, căutând în cele mai multe cazuri să fie la înălțimea ostilității acesteia. Un exemplu din multe altele semnalate de cenzura locală este și faptul că, în prezina deschiderii congresului studențesc (4 decembrie 1927), prefectul de județ, șeful cenzurii, a fost silit să suprima articole care cuprindeau expresiuni injurioase pentru români și care în acest moment ar fi putut servi ca o provocățiune directă a congresiștilor sosiți în Oradea.

Tot în Oradea Mare a luat naștere și a funcționat un centru comunist, din care făceau parte peste 10.000 de oameni, recrutați din clasa muncitorilor industriali și comerciali din localitate.

În urma intervențiunii Comandamentului Militar local, Ministerul de Interne a aprobat desființarea acestui grup comunist, confiscarea arhivei și închiderea definitivă a localului.

Cu ocaziunea închiderii așa zisului „Cămin Muncitoresc“, autoritatea militară a descoperit cu surprindere că la restaurantul căminului luau masa 14 studenți ai facultății de drept din localitate contra modestei sume de 40 lei pe zi, fapt care dovedește că pentru grupul muncitoresc era un mijloc de propagandă a ideilor sale printre studenții Academiei de drept.

Numele celor 14 studenți abonați la restaurantul Căminului Muncitoresc se găsește în dosarul cauzei, anexa nr. . .

Congresul studențesc general, care era sorocit pentru zilele de 27, 28 și 29 noiembrie, din cauza doliului național, provocat prin moartea marelui om de stat Ion I.C. Brătianu, a trebuit să fie amânat pentru zilele de 4, 5 și 6 decembrie 1927.

Această întâmplare neprevăzută a făcut ca un număr destul de însemnat de studenți, din diferite părți ale țării, în frunte cu dl. Lorin Popescu, președintele Uniunii Studențești, să apară în localitate încă din ziua de 23 noiembrie 1927, în vederea aranjării congresului și luării măsurilor necesare pentru primirea, cazarea și masa congresiștilor.

Acest grup de studenți surprinși de amânarea congresului, pentru ziua de 4 decembrie 1927, a preferat să rămâie în localitate 10 zile încheiate, în care restimp a avut ocaziune de a lua contact intim cu atmosfera locală și cu studenții facultății de drept din Oradea, printre care se găseau foarte mulți aderenți ai Ligii Național-Creștine, și implicit și cei 14 studenți care figureau pe lista abonaților Căminului Muncitoresc Comunist.

În asemenea împrejurări și cu concursul elementelor românești din localitate și sub influența colegilor lor de mai sus, au putut să se puie la curent atât cu trecutul orașului din punct de vedere al suferințelor și greutăților prin care au trecut românii

¹ La Oradea, în această perioadă, apăreau următoarele jurnale: *Nagyváradai Napló* (*Jurnal orădean*), *Nagyvárad* (*Oradea*), *Nagyvárad Friss Újság* (*Știri proaspete din Oradea*), ziar matinal, și *Nagyvárad Estilap* (*Foaia de seară orădeană*). Evident, existau și alte periodice de limbă maghiară — săptămânale sau lunare — cu caracter economic, cultural-artistic etc.

din Oradea sub dominațiunea maghiară, cum a fost de pildă chestiunea episcopului greco-catolic român Pavel², la 1893, ridicată de către presa maghiară și care s-a terminat cu devastarea completă a tuturor bisericilor, instituțiilor și caselor particulare a tuturor românilor din localitate, între care trebuie să enumerăm și palatul episcopului Pavel.

Detalii interesante asupra modului cum au decurs devastările din 1893 se pot vedea în jurnalul *Nagyvárad* din 10 august 1893 anexat la dosar, în traducere.

Tot în acest interval de timp, studenții rămași în localitate informându-se asupra problemelor de interes național, au putut constata că întreaga presă este străină intereselor românești, că funcționarii suferă foarte mult din cauza proprietărilor de altă rasă și religioase, în ceea ce privește locuințele rechiziționate, că cea din urmă sinagogă construită în localitate, după indicațiunile șef inginerului Kőszeghy de la primăria locală, ocupă o parte din domeniul public al comunei și se găsește ridicată — în semn de sfidare — între două biserici creștine: biserica reformată și biserica greco-catolică română, a cărei vedere este mascată cu desăvârșire de către sinagoga de mai sus.

*

Programul congresului general studențesc de la Oradea Mare, alcătuit la început pentru 27, 28 și 29 noiembrie 1927 și amânat pentru zilele 4, 5 și 6 decembrie 1927, cuprindea între alte chestiuni foarte vag exprimate, ca orientarea studențimii din punct de vedere politic, religios, social-cultural și profesional, și chestiuni speciale, ca „Numerus Clausus“, „evreii și comunismul“ și reprezentarea pe scena teatrului local a unei piese numită *Craiu Nou*.

În urma intervențiunii Comandamentului Militar, Ministerul de Interne a aprobat punctul său de vedere, dând în același timp ordin să se interzică reprezentarea piesii *Craiu Nou*, cu atât mai mult cu cât nu figura în programul tipărit, rămânând în discuțiune toate celelalte chestiuni prevăzute în program, care numai prin enunțarea lor și încă putea să ridice ațâțarea între congresiști și provocarea din partea băștinașilor.

Din actele de la dosar și în special din decațiunea d-lui colonel Bădescu, șeful de Stat Major al Diviziei a 17-a, se constată că congresiștii au început să sosească în Oradea încă din ziua de 2 decembrie 1927, orele 22:45 noaptea. Conform ordinului Ministerului de Război no. 7590, primii 2000 studenți sosiți la Oradea au fost cazați în cazarmile din localitate, amenajate în acest scop, dându-li-se și hrană contra modestei sume de 50 lei pe zi. Restul de aproximativ până la 2000-

² Este vorba de Mihail Pavel (1827-1902), episcop greco-catolic de Gherla (1873-1879), iar mai apoi de Oradea (1879-1902), cu o bogată activitate organizatorică, administrativă și edilitară, ridicând câteva importante lăcașe de cult și punând un accent deosebit pe educația maselor. Incidentul invocat în document este o consecință a Memorandumului, în seara de 9/10 august 1893 locuința episcopală fiindu-i atacată cu pietre, iar el — catalogat de „valah puturos și mizerabil“, „trădător de patrie“ etc.

2500 studenți și studente au fost plasați la diferite hoteluri, instituțiuni și case particulare.

Autoritățile locale au dat cel mai mare concurs în această privință, în urma recomandării Ministerului de Interne, care arată că e un interes superior pentru ca congresul să se țină în condițiunile cele mai bune de ospitalitate și găzduire.

Atât înainte de 27 noiembrie, cât și după 2 decembrie, delegațiunea studențească sub prezidenția d-lui Lorin Popescu s-a prezentat Comandamentului Militar și autorităților locale pe care le-a asigurat că congresul se va desfășura în cele mai perfecte condițiuni de liniște și ordine, dându-și chiar cuvântul că nu vor turbura cu nimic viața orașului în care se ține congresul. Au fost sfătuiți din toate părțile a-și ține acest cuvânt și recomandat că este un interes superior a pune pe un nivel de civilizațiune și legalitate ori și ce discuțiuni care interesează viața tineretului intelectual român. Cu toate angajamentele și recomandățiunile, Comandamentul militar a avut cuvântul să se îndoiască că tinerii studenți vor trece cu ușurință peste promisiunile lor din următoarele considerațiuni:

1) Președintele congresului studențesc a pretins de la început că ar fi bine să nu se scoată armata în stradă.

2) Viața studenților care veniseră înainte de 27 noiembrie în oraș și prin localurile publice, unde făceau chef și nu respectau orele de închidere ale localurilor, unde mâncau și în loc de plată dădeau niște bonuri lipsite de formă și seriozitate; toate indicau că studenții nu se vor ține de angajamentul pe care și-l luaseră, de a nu produce dezordine, și că nutreau speranța de a găsi momentul prielnic a se deda la dezordine.

Despre modul cum s-au comportat în timpul indicat în garnizoană, comandamentul a fost nevoit să facă raportul nr. 4678 din 29 XI la Corpul VI Armată.

La 1.XII.1927, Comandamentul îmbrățișând chestiunea în întregul ei, întocmește o instrucțiune în care prevede până în cele mai mici detalii toate măsurile ce trebuiesc luate începând cu primirea studenților și terminând cu menținerea ordinii, contactul cu autoritățile și consemnele de tot felul. Textul acestor instrucțiuni se găsește la dosarul cauzei, anexa no. ...

Bineînțeles că aceste instrucțiuni consacrau o stare inițială de întrebuițare a trupelor și care avea să fie modificată cu măsura desfășurării împrejurărilor. De relevat că prin aceste instrucțiuni, prevăzându-se și cazurile grele de turburări cu proporții mai mari, Comandamentul ca să poată rămâne în afară de orice amestec direct și personal în dirigerea trupelor din stradă, a numit un comandant al acestor trupe, pe lângă care trebuia să funcționeze Prefectul Poliției, procurorul de serviciu, gornistul și un fotograf.

Sâmbătă, 3 decembrie, s-au adunat toți studenții în număr de circa 4500, fiind primiți la gară de autorități și conduși în convoiuri cu muzicele militare. Pentru românii din Oradea a fost o adevărată sărbătoare.

Încrederea în purtarea studenților congresiști începe să se înfiripeze, pentru că atât față de autorități, cât și față de populație, vineri noaptea, sâmbătă 3 decembrie și duminică 4 dec., nu se ivește nici cel mai mic incident.

*

Congresul general studențesc s-a deschis în ziua de 4 decembrie, la orele 12, în sala Teatrului „Regina Maria“. Din rapoartele de anchetă rezultă că a fost o însuflețire înălțătoare pentru toți asistenții și în special pentru românii din localitate. Toate notabilitățile: domni și doamne români de toate vârstele și clasele sociale au ținut să ia parte la deschiderea congresului.

În sală s-a remarcat P.S.S. Episcopul [Roman] Ciorogariu, P.S.S. Episcopul [Valeriu Traian] Frențiu, dl. general comandant al garnizoanei, dl. general [Traian] Moșoiu, dl. prefect al județului, dl. procuror general, dl. decan al facultății de drept, primarul municipiului, inspectorul general școlar, toată magistratura în frunte cu primul președinte al Curții de Apel. Cuvântările au fost înălțătoare și entuziaste pentru studențime, care era îndemnată numai la paza ordinii, iubirea aproapelui și demnitate națională. După aceste cuvântări, congresul se consideră deschis.

Din nenorocire, după aceste cuvântări au urmat altele din partea reprezentanților congresului, care departe de a fi la înălțimea celor dintâi, au îndemnat la ură, la răzbunare și chiar la agitațiuni.

Între aceștia trebuie să enumerăm discursul d-lui Tit[us] Mălai, secretarul Ligii Cuziste, profesor de teologie la facultatea din Gherla³, care și-a terminat discursul său citând cuvintele lui Mussolini: „Cât merg înainte, urmați-mă; dacă aș șovăi, ucideți-mă; dacă aș cădea victimă — căci doar mergeți în Maramureș —, răzbunați-mă“, înțelegând acestea ca și lucruri ce s-ar putea întâmpla oricărui student din acțiunea întreprinsă.

La acest discurs vin să se adauge altele, tot atât de agitatoare și de sugestive, ca a d-lui [C.] Dănulescu, președintele de onoare al Uniunii, al d-lui Corneliu Zelea Codreanu, care a terminat declarând că „n-are nici o încredere în izbânda congresului“ din cauza lipsei de curaj a studenților.

Restul timpului care a urmat, duminică după-amiază și duminică noaptea, nu s-a întâmplat absolut nici un incident și nu s-a semnalat nici o nemulțumire din partea publicului sau a studenților.

În sala teatrului, în ședința de după-amiază, s-a urmat discuțiuni mai intime între președinții diferitelor uniuni studențești, care s-au acuzat reciproc că lucrează în numele unor scopuri inavuabile și că au primit anumite instrucțiuni pentru atingerea acestui scop.

Luni 5 decembrie, la orele prevăzute în program, se reia discuțiunile congresului la Teatrul „Regina Maria“ și cum localul teatrului nu putea să cuprindă decât maximum 1500 de studenți, restul, aproximativ 3000-3500, trebuiau să stea pe afară împrejurul teatrului, pe străzile laterale, în contact permanent cu publicul care, deși primise ordin formal de a rămâne acasă și a nu lua contact cu studenții,

³ În fapt, este vorba de Institutul de Teologie Român Unit care a funcționat la Gherla între 1918 și 1931, devenit apoi Academia de Teologie Greco-Catolică din Cluj (1931-1948).

în disprețul acesui ordin ieșise pe stradă și înconjurau pe congresiști, având o atitudine sfidătoare și provocatoare.

*

Provocațiuni indirecte. Am arătat în alt capitol cum presa locală, ostilă intereselor neamului românesc, găsisse de cuviință ca chiar în edițiile pentru 4 decembrie, cea dintâi zi a congresului, să tipărească numele membrilor/comisiunilor fiscale pentru impuneri, din care făcea parte un număr foarte însemnat dintre preoții din localitate și din județ, cu numele de „popa“, repetat pentru fiecare membru, reprezentant al clerului român, cuvânt care în concepțiunea maghiară este ridicol și trivial pentru români. Din fericire, prin serviciul de cenzură, lucrul observându-se la timp, s-a putut înlătura această batjocură, care putea să dea loc nu numai la nemulțumiri, dar și la agitațiuni.

Cu ocazia repartizării studenților pe la diferite hoteluri, dl. [Emil] Weiszlovits, patronul hotelului „Park“, a refuzat categoric ca să ofere vreo cameră pentru studenții sau studentele române, exprimându-se că are camere pentru „domni“, dar nu pentru valah puturos (*büdös oláh*), după cum rezultă din actele de la dosar, anexa no. ...

Dacă la aceasta mai adăugăm mulțimea provocatoare a publicului din ziua de duminică și luni, care ieșise în număr mare pe străzile orașului și în special în prejurul localului congresului, vedem că situațiunea era destul de critică și că provocațiunile indirecte apăruse din ambele părți.

Provocațiuni directe. Potrivit programului arătat mai sus, congresul studențesc apărea ca un congres cu tendințe antisemite destul de pronunțate. În vederea acestui scop chiar, biroul prezidențial al congresului luase măsura ca la ședințele lor să nu asiste nici un minoritar de rit necreștin, în special între reprezentanții presei, care asistau la congres.

Contra acestor dispozițiuni, ziaristul Biró Gheorghe, evreu de origine din serviciul ziarului *Nagyvárad*, împrumutând o șapcă studențească și servindu-se de un monoclu la ochi, a reușit să ia parte la congres între reprezentanții presei, fără să fie observat de nimeni în ziua de 4 decembrie și 5 decembrie dimineața. Din cauză că el nu știa bine românește, patronul jurnalului a dat această însărcinare ziaristului [Miklós] Fleischer, evreu de origine, care știe bine românește și care a asistat la banca ziaristilor până aproape la ora 12, ziua de 5 decembrie, când a fost semnalat de către studenții creștini. În lipsa oricărei legitimațiuni, Fleischer a trebuit să părăsească sala, urmat fiind în stradă de un grup de studenți, care l-au urmărit și lovit. În acest timp, ei au spart geamurile redacțiunii ziarului *Nagyvárad*, de unde au fost împrăștiți de armată. Ceea ce a înfuriat pe studenți contra ziaristului Fleischer a fost faptul că acest ziarist, prin rechizitorul definitiv cu no. 4247/1927 a Parchetului Tribunalului Oradea, a fost trimis în judecată penală pentru că într-un articol își bătea joc de religiunea creștină ortodoxă, taxând pe români ca pe un trib sălbatic, iar pe preoții lor ca inculți și superstițioși.

Față de acest eveniment, trupele din oraș au fost triplate, dispunându-se suprimarea circulației tramvaielor, s-au barat străzile laterale, canalizând circulația numai pe strada principală, pe străzile unde sunt restaurante.

Luni după-amiază, după cum rezultă din rapoartele de anchetă și din actele dresate de Parchetul Tribunalului Oradea, un grup de studenți au fost opăriți cu apă fiartă aruncată de la etaj din una din camerele hotelului „Park“, al cărui patron este dl. Weiszlovits.

Cei amenințați (opăriți), căutând să afle pe cel care a comis acest fapt, au intrat în hotelul „Park“, unde au fost întâmpinați de către patronul hotelului cu cuvinte injurioase, la care studenții răspunzând pe acelaș ton, dl. Weiszlovits, care era înarmat cu un șis tăios (stilet), a rănit la mână și la piept pe studentul [N.P.] Diaconescu și pe un alt student, Radulian Marin, ceva mai ușor, la mână; înfuriați de acest act din partea patronului, ceilalți studenți a lovit în cap pe Weiszlovits cu bastoane, pe care le aveau în mână, după care intervenind autoritățile, și anume dl. loc. col. [D.] Albu, comandantul pieții, a luat măsuri de transportare la spital a d-lui Weiszlovits.

Din procesul-verbal din 5 decembrie 1927 al d-lui procuror N. Magrean rezultă că în moment când trecea un tranvai pe strada Cuza Vodă, în care se găsea un grup de studenți, au fost amenințați prin gesturi și amenințări de către un grup de civili, compus din domni și doamne, care mergeau pe stradă paralel cu tranvaiul.

Studenții s-au scoborât din tranvai și mergând către grupul civililor au fost loviți de aceștia cu o coadă de mătură, cu un băț, cu un tub de fontă etc., după care s-au refugiat intrând în casa din strada Cuza Vodă 18 și încuind poarta după ei. Studenții, voind să pătrundă în locuință, nu au putut din cauză că poarta fusese închisă, dar pe deasupra porții erau bombardată cu pietre și alte lucruri găsite la îndemână; în neputință de a pătrunde în locuință, studenții s-au depărtat, ca să reclame cazul autorităților judecătorești.

Din raportul d-lui prefect al județului Bihor rezultă că în ziua de luni după amiază i s-a adus la cunoștință că pe străzile Avram Iancu și împrejurul acesteia s-au spart geamuri la particulari, după care informațiune, plecând imediat la fața locului împreună cu prefectul de poliție, a constatat că acțiunea de spargere era condusă de către derbedei și oameni fără căpătâi din oraș, între care a zărit și câțiva studenți, care la vederea d-lor sau împrăștiat.

Toate infracțiunile și delictele care s-au comis în cursul zilei de luni și marți, cum și cele din zilele următoare cu privire la spargeri și la orice infracțiune au fost constatate prin dresare de acte în regulă de către reprezentanții Parchetului și reprezentanții Garnizoanei, fiind în acte și indivizi care, fiind prinși în flagrant delict, au fost ridicați și, împreună cu actele dresate, înaintați autorităților în drept.

Ca caracteristic provocațiunii directe din partea populațiunii evreiești, la dosar se găsește plângerea semnată de P.S.S. dr. Valeriu Traian Frențiu, care cere despăgubiri pentru stricăciunile aduse bisericii greco-catolice română, mascată cu desăvârșire de către sinagoga evreiască, pentru că întotdeauna ferestrele acestei

biserici sunt sparte și pereții săi murdăriți în chipul cel mai rușinos din partea copiilor evrei vecini.

Turburările din ziua de 5 decembrie, ca consecință a provocărilor susmenționate, au adus pe de o parte scoaterea tuturor trupelor disponibile în garnizoană pentru bararea străzilor și adunarea de către patrula a grupelor izolate. Totodată, comandamentul local a raportat și cerut ca congresul să fie întrerupt, pentru că prin aceasta se întrededa singura formulă practică și posibilă pentru menținerea ordinii. Cererea nu a fost aprobată. În seara de 5 dec., spre a putea potoli pe manifestații, a fost nevoie de șarja unui escadron, cu care ocazie mai mulți soldați și doi ofițeri au fost loviți cu bastoane, iar doi studenți răniți de sabie.

În cursul nopții de 5 decembrie, datorită măsurilor restrictive luate de Comandamentul Militar în unire cu autoritățile (închiderea localurilor devreme, interzicerea circulațiunii, împingerea manifestațiilor în cantonamentele lor), nu s-a mai petrecut nici un incident serios.

În dimineața de 6 dec. s-a continuat congresul în aceleași condițiuni, nerelevându-se alte incidente afară de câteva spargerii de firme. Pe la orele 13, o mare mulțime de studenți a făcut o manifestație de simpatie P.S.S. Episcop Ciorogariu, care-și serba a 75-a aniversare.

După-masa zilei a trecut liniștită. Spre seară, studenții au cerut prelungirea congresului încă neterminat. Li s-a îngăduit numai până la ora 10, urmând ca până la ora 12 să-și reia cantonamentele, iar până la ora 2 noaptea să plece primul tren special cu studenții din Iași, Cernăuți și Chișinău.

Cu toate promisiunile și asigurările președinților centrelor studențești că vor păstra cea mai perfectă ordine și cu toate regretele și desolidarizările făcute luni seara, în cursul ședinții, angajându-se moralmente să despăgubească pe cei păgubiți, după terminarea congresului, marți seara, 6 decembrie ora 10, studenții, în special masa care rămânea neconținut afară, constituită în grupe numeroase și de efectiv apreciate, au început devastarea celor trei sinagogi și spargerea geamurilor și firmelor aparținând în general comercianților necreștini. Aceste evenimente au provocat intervenția militară, unde ofițerii superiori au făcut caz de inițiativă personală și s-au expus personal pentru reîntrarea în ordine. Problema capitală în această împrejurare, studiată în de acord cu autoritățile civile, era ca manifestații să fie izolați de către muncitorime, care putea adăpostită de noapte să dea lovitura, evitându-se începutul unei rebeliuni și războiul civil.

În noaptea de 6 decembrie, cu mare greutate s-a putut realiza până la orele 3 noaptea închiderea tuturor studenților în cazărmi, după care a urmat trimiterea lor sub escorte puternice la gară, îmbarcați și expediați către domiciliul lor.

Este de notat pe de o parte situațiunea grea în care se găsește în aceste împrejurări armata, care nu poate să facă uz de focurile armelor. O convorbire a autorităților civile cu cele militare în ziua de 6 stabilise înlăturarea cu desăvârșire a acestei soluțiuni violente.

Pe de altă parte, numărul considerabil de studenți răspândiți în întreaga rază a orașului, precum și tactica celor care erau supravegheați direct de armată au creat trupelor serioase dificultăți.

Cei supravegheați direct strigau „Trăiască Armata!” și cântau imnuri naționale, pe cât timp alții se reconstituiau în grupuri și mergeau, desigur după planuri bine chibzuite, la temple și instituțiuni pe care le devastau într-un timp cu desăvârșire scurt. Totuși, grație intervenției directe a loc. col. Constantineanu, s-a putut evita devastarea în proporții mai sensibile a sinagogii din strada Mănăstirii. Celelalte două sinagogi însă, deși cu paza lor proprie, datorită faptului numărului covârșitor al devastanților, care au apărut în fața lor prin surprindere, s-au putut realiza devastări pe o scară mai mare înaintea sosirii efectivelor mai considerabile, care să le evacueze și să oprească continuarea.

Toți infractorii din cursul serii din 6 decembrie au fost deopotrivă instruiți (a se vedea dosarul respectiv) de către organele competente și relevăm că cu tot caracterul violent al devastărilor, cazuri de furt nu au fost semnalate, după cum rezultă din declarațiunea făcută de către delegațiunea comercianților păgubiți, care s-au prezentat d-lui primar al municipiului și în fața d-lui inspector general Iulian Peter, în ziua de 7 decembrie, reclamând despăgubiri, „că furturi de mărfuri nu au avut și că pretențiunile lor sunt numai pentru spargerea firmelor sau a geamurilor din fața prăvăliilor“.

La sosirea comisiunii în localitate, în ziua de 8 decembrie, orașul își reluse complet activitatea sa, cafenelele și magazinele cele mari deja reparaseră geamurile sparte, iar celelalte prăvălii funcționau fără firme, din care unele erau în reparație. În ceea ce privește cele două sinagogi (temple) e de observat că pe lângă spargerea ferestrelor și ușilor s-a mai devastat și mobilierul interior, luându-se în acelaș timp și cartea sfântă (Tora), după cum se poate observa din fotografiile luate de comisiune în ziua de 9 decembrie 1927, și atașate la dosar.

Imediat după devastări, potrivit ordinului Ministerului cu nr. ... din ..., Prefectura județului a înființat comisiunile pentru despăgubiri, compuse din doi funcționari și un particular, care continuă și în prezent activitatea lor, iar după afirmățiunea d-lui prefect lucrările vor fi terminate cel mai târziu până în seara zilei de 10 decembrie.

Până în prezent, după informațiunile date de prefectură, pagubele s-ar putea evalua la aproximativ suma de lei: 10 milioane.

Parchetul și autoritățile judecătorești urmăresc și sunt în cercetarea cazurilor semnalate și a căror instrucțiune nu a fost încă terminată.

Numărul indivizilor infractori pe timpul congresului studențesc arestați și instruiți de către autoritățile judecătorești se ridică la 29, dintre care 21 studenți, pe care autoritățile, după luarea interogatorului, i-au pus în libertate și expediat la domiciliu împreună cu colegii lor, iar restul de 8 particulari simpli sunt înaintați împreună cu dosarele respective Comandamentului Consiliului de Război al Corpului VI de Armată Cluj.

După dorința exprimată de domnul ministru de Interne, pe lângă Comisiune au asistat și dl. senator Horia Carp și dr. [Emil] Iacobi în ziua de 9 decembrie, împreună cu care comisiune au făcut și vizitarea tuturor instituțiilor și templelor devastate, cu care ocazie s-a luat și fotografia lor.

Concluziuni

În urma celor arătate mai sus, comisiunea în unanimitate crede următoarele:

- 1) Că mediul ales pentru congres a fost nepotrivit atât ca dezvoltare de program, cât și ca oportunitate.
- 2) Autoritățile au fost conștiente și au luat de comun acord toate măsurile ce se puteau lua în împrejurările particular de delicate în care se ținea congresul.
- 3) În localitate fiind starea de asediu, inițiativa măsurilor de ordine aparținând armatei, aparatul judecătoresc și administrativ a stat la dispoziția armatei, dându-i un concurs necondiționat.
- 4) Armata, ca organ de ordine și represiune contra dezordinii, a făcut tot ce putea face ca organ preventiv și care nu putea întrebuița focul armelor.
- 5) În localitate, în împrejurările speciale impuse de congres și în nesiguranța unei juste aplicări a represiunii cu moarte, autoritatea civilă în cel mai deplin acord cu autoritatea militară a chibzuit a nu se întrebuița glonț și baionete, ceea ce comisiunea crede că a fost la justa apreciere a momentelor.
- 6) Mobilul dezordinilor constatate a avut un substrat sentimental național exagerat, fără intențiunea culpabilă penală și care s-a concretizat prin pagube materiale.
- 7) Considerăm vinovați:
 - a) Pe ațâțătorii, membri ai congresului, citați în expunerea de față la pagina ..., precum eventual și studenții facultății de drept din Oradea, constatați în legături directe cu comuniștii;
 - b) Studenții instruiți de Parchetul Oradea (vezi dosarul anexă no. ...);
 - c) Străinii de congres înaintați Consiliului de Război al Corpului VI Armată, precum și toți aceia ce se vor mai descoperi.

Membrii comisiei

Oradea, la 10 decembrie 1927

(Arh.St.București, Ministerul Justiției, Direcția Judiciar, dos. 71/1927, f. 164-176; Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România, București, Fondul II, dos. 231, f. 3-15; documentul a fost publicat și în vol. *Minoritățile naționale din România, 1925-1931*, coord. Ioan Scurtu și Ioan Dordea, București, Arhivele Naționale ale României, 1996, p. 251-260)

ROMÂNIA
UNIVERSITATEA DIN IAȘI
Facultatea de Teologie Chișinău
 Nr. 709/1927, luna decemb., ziua 10

Domnule Rector,

La adresa no. 2767 a.c.

Avem onoare a înainta, alăturat, tabloul nominal al studenților interni și externi, 53, care au luat parte la congresul din Oradea Mare, spre cele legale.

Prodecan,
 Const.N. Tomescu

Secretar,
 Mihailovici Paul

Domniei Sale, domnului Rector al Universității din Iași

Anexă

Tabloul studenților interni care au luat parte la congresul de la Oradea Mare

Atanasiu Nicolai	Grigoraș Nicolai	Silvestrovici Andrei
Agapiev Eugen	Huștiu Ioan	Țișcovschi Leonid
Babaca Iordache	Hogea Mihail	Tanasiev Nicolai
Blăgoi Nicolai	Ioniță Nicolai	Tudose Grigorie
Buruianov Gheorghie	Lvovschi Valentin	Vartolomei Nicolai
Busuioc Sosipatru	Nicolau Ioan	Zaharescu Corneliu
Chirița Vladimir	Nicov Andrei	Simionescu Ioan
Cazacu Grigorie	Pătuleanu C-tin	
Corijescu Octav	Pamfile Nicu	<i>Studenți externi</i>
Cobâlaș Pavel	Plămădeală Valerian	Băleanu Ștefan
Christian Alexandru	Poleanschi Eustafie	Tonu Dionisie
Covali Nicolai	Pruteanu Ștefan	Brânzei Viorel
Delacov C-tin	Popescu Dinu	Brânzei D-tru
Dima Gheorghie	Romanescu Eugen	Utium Nicolai
Erhan Teodor	Remezovschi Andrei	Bolfa Boris
Galațchi Anatolie	Soroceanu Gheorghie	Staistaru Grigorie
Gheoldum Nicolai	Serghe C-tin	Tocan Teodor
Gheorghiev Teodor	Simionov Teodor Diacon	Țurcanu Nicolai

(Arh.St.Iași, Universitatea „Al.I. Cuza”, Rectorat, dos. 1177/1927, f. 26-27)

Procurorul General al Curții de Apel din Oradea

No. 2531/10 decembrie 1927

Domnule Ministru,

La ordinul dvs. telegrafic no. 92950/1927, privitor la brutalizarea d-lui Keller¹, supus american, domiciliat în Oradea, bulevardul Regele Ferdinand, cu prilejul dezordinelor din acel oraș, am onoare a raporta următoarele:

D-l prim-procuror al Tribunalului Bihor ne-a adus la cunoștință că la 5 decembrie, ora 12, studenții congresiști au aflat că în Teatrul Regina Maria, unde avea loc congresul, se întreține la masa ziariștilor d-l Fleișer [Fleischer], de origină evreu și ziarist la ziarul minoritar *Nagyvárad* și care printr-un articol publicat în acel ziar, pentru insulta adusă preoțimii și poporului român, arătând cât este de incult poporul român și preoții români ce cultură inferioară au, a fost dat în judecată de către parchetul Tribunalului Bihor.

Congresiștii, simțindu-se sfidați prin prezența numitului ziarist, au protestat, la care d-l Fleișer a părăsit sala congresului și s-a refugiat spre redacția ziarului, care este în stabilimentul imprimeriei Sonnenfeld, aproape de teatru. Studenții l-au urmărit și ajungându-l l-au maltratat, dar prefectul de poliție l-a salvat. Atunci studenții s-au îndreptat spre imprimeria Sonnenfeld², dar fiind poarta închisă n-au putut intra, ci au spart câteva geamuri de la poartă și au distrus o cantitate de plicuri de pe un căruț de mână, ce era plasat înaintea porții, deoarece a intervenit poliția și a oprit continuarea devastării.

Pe la ora 15 s-a prezentat dl. Keller la dl. prim-procuror și a cerut să-i pună la dispoziție un translator în limba engleză pentru a intra la congres, spre a aduce la cunoștința congresiștilor că d-sa este revoltat pentru distrugerea imprimeriei unde are investite parale, care le-a pierdut în urma devastării, deci protestează în contra acestei devastări și cere despăgubire, în caz contrar va interveni la guvernul american, sub a cărui protecțiune stă ca cetățean american.

Dl. prim-procuror l-a liniștit, comunicându-i că imprimeria Sonnenfeld nu este distrusă, dauna făcută prin spargerea geamurilor și distrugerea plicurilor este minimală, deci nu va suferi pierderi din paralele investite și l-a sfătuit să nu încerce a intra în congres deoarece poate să fie maltratat.

¹ Este vorba despre Wilfred Nedson Keller (1890-1976), căsătorit cu Madelaine (d. 1979). Ulterior s-au stabilit în Statele Unite, la New York. Informații suplimentare despre acest caz, vezi în disertația doctorală a lui Roland Clark, *European Fascists and Local Activists: Romania's Legion of the Archangel Michael (1922-1938)*, University of Pittsburgh, 2012, p. 135-136.

² Imprimeria se afla în așa-numitul „Palat Sonnenfeld“, proiectat de arhitectul Frigyes Spiegel în stilul Art Nouveau și ridicat între 1910 și 1913, la solicitarea lui Adolf Sonnenfeld, proprietarul întregului edificiu. De altfel, aici a funcționat o vreme Clubul Tipografilor.

Văzând dl. prim-procuror că dl. Keller este foarte enervat, a tras atențiunea cumnatului său, a dl. avocat dr. Banc, să-l liniștească și să-l rețină de a intra între congresiști.

Dl. prefect de poliție mi-a comunicat că la 6 decembrie a văzut pe d-l Keller în mijlocul unui grup de studenți ținând în mână o hârtie și vorbind cu un ton enervat și ridicat. Prefectul poliției a mers la el și văzând că are în mână scrisoarea despre delegația d-lui Keller ca delegat al societății creștine americane „Y.M.C.A.“ și știind că această societate este în conflict cu Uniunea Studenților Români, a smuls din mână lui, nu cumva să ia cunoștință studenții despre delegația d-lui Keller, iar pe acesta l-au luat de braț și l-au condus din grupul studenților la Clubul Union, făcându-l atent că nu este consult [cazul] să apară între studenți deoarece poate fi expus la matratări.

Dl. Keller însă nu a ascultat sfaturile și a apărut din nou între studenți, ba chiar a intrat — după cum afirmă d-l prefect al poliției — în sala congresului, de unde a fost scos de către studenți și cu această ocaziune a suferit palme, dar intervenind sub-șeful Siguranței, Maimuca, acesta l-a salvat și l-a condus spre locuință.

Dl. Keller a suferit leziuni care se vindecă în termen de 8-20 zile, precum a afirmat medicul care l-a examinat, dar dl. Keller nu poate da nici o indicațiune asupra persoanelor care l-au maltratat.

Cercetările pentru descoperirea vinovaților sunt în curs.

Din cele de mai sus rezultă că în prima linie dl. Keller poartă vina pentru că a fost maltratat, deoarece deși era avertizat din partea d-lui prim-procuror la pericolul cel amenință prin intrarea între studenți și deși dl. prefect de poliție l-a condus din grupul studenților care îl amenințau, totuși a intrat între ei în convingerea că d-lui, fiind cetățean american, nu i se putea face neplăceri și nu putea fi atacat, pentru că d-sa fiind atlet va birui cu toți congresiștii.

Despre rezultatul cercetărilor vom raporta.

Procuror general,
[Indescifrabil]

Domnului Ministru al Justiției

(Arh.St.București, Ministerul Justiției, Direcția Judiciar, dos. 71/1927, f. 191-192; Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 16-17)

[În josul ultimei file se află următoarea însemnare: „Referat. Însărcinat de dl. ministru al Justiției, luni 12 dec., ora 4, împreună cu dl. procuror general am remis prezentul raport d-lui ministru al Afacerilor Străine în prezența d-lui Culbertson, m. plenipotențiar al Statelor Unite. Dl. N. Titulescu a stabilit de comun acord cu dl. Culbertson că Raportul de față e un document ce nu poate fi cu nimic înlocuit, modificat ori înlăturat, întrucât el emană de la un magistrat superior. În acest fel orice chestie politică s-a declarat închisă. A rămas deschisă chestia despăgubirilor. 12 dec. 1927“. Semnat indescifrabil, „secretar general“.]

37

PARCHETUL CURȚII DE APEL IAȘI

[Iași, 10 decembrie 1927]

Prim-procurorul Tribunalului Bacău, care a fost ieri la Târgu Ocna pentru a constata devastările comise de studenții care se întorceau de la congresul de la Oradea Mare, ne comunică că studenții au devastat două sinagogi și două cârciumi și au spart geamurile de la 20 locuințe.

Totdeodată raportăm că studenții din Iași voind să sărbătorească astăzi a 6-a aniversare a începutului mișcărilor studențești, întrucât li s-a interzis orice manifestație, parte din ei s-au dedat la unele manifestații de stradă, devastând două prăvălii și o sinagogă, spărgând și mai multe geamuri.

Studentul Bordeanu a fost arestat după micul incident, făcându-se vinovat de ultragiu cu lovirea unui jandarm. S-au luat măsuri pentru menținerea ordinii.

Procuror general Iași,
Coroi

(Arh.St.București, Ministerul Justiției, Direcția Judiciar, dos. 71/1927, f. 198)

38

ROMÂNIA**Parchetul Tribunalului Miercurea Ciucului**

No. 4572/927/11/XII

Domnule Ministru,

Avem onoare a vă raporta următoarele:

În ziua de 8 decembrie a.c., pe la orele 11 dim., trecând prin gara Ghimeș un tren de persoane cu 300 studenți ce se întorceau de la congresul de la Oradea Mare, la oprirea trenului în stație, pentru a i se schimba mașina, s-au dat jos din tren circa 60-70 studenți, înarmați cu revolvere, topoare, lănci, ciomege, care rupând cordonul format din opt jandarmi ce se afla postat la ieșirea din gară, s-au dus în dosul gării în satul Ghimeș, unde au spart geamurile de la sinagoga evreiască și pătrunzând înăuntru au golit un dulap de cărți, aruncându-le pe jos, luând unele cu dâșii, au spart o pendulă, o lampă, o masă.

De la sinagogă s-au dus la locuința paznicului sinagogii, Polak Sandor, căruia i-au spart geamurile, apoi la comerciantul Adolf Herșcovici, Șecter Mozes, Klein Josif, cărora le-au spart ușile și geamurile de la prăvălie, și intrând înăuntru au dat marfa din rafturi pe jos, au aruncat-o în drum, de unde a fost luată de trecătorii din drum, luând și dâșii, distrugând mobilele din locuința numiților comercianți, cauzând după declarația reclamantilor pagube de circa 500.000-600.000 [lei].

Această operație s-a făcut în circa 10-15 minute, cât a stat trenul în gară, deși s-a pus altă mașină.

În trenul cu studenții se afla o gardă militară, compusă din o companie de infanterie sub comanda a 3 ofițeri și deși șeful secției de jandarmi, Florescu Velea, a cerut ofițerilor să-i dea concursul pentru a împiedica devastările ce făceau studenții, nu i s-a dat nici un ajutor, răspunzându-i-se că acesta este rolul jandarmilor.

Din cauza lipsei acestui concurs, nu s-au putut împiedica devastările, nu s-au putut identifica și nici aresta pe nici unul dintre vinovați.

Ba ce e mai mult, când trenul s-a pus în mișcare a fost oprit pe loc de un student care s-a postat înaintea mașinii între linii, cu un ciomag în mână, sub ochii ofițerilor și ai gardei militare, care nici de data aceasta nu au intervenit, trenul putând pleca numai după ce ultimul student s-a întors din sat, unde-și terminase opera de devastare a prăvăliilor evreiești.

Personal facem cercetările pentru stabilirea daunelor reale cauzate de studenți.

Prim procuror,
Petre Pașnicu

Secretar,
[Indescifrabil]

D-sale, d-lui Ministru al Justiției București

(Arh.St.București, Ministerul Justiției, Direcția Judiciar, dos. 71/1927, f. 197)

39

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE**Direcțiunea Cabinetului Ministrului**

Înregistrată la no.71662 din 12 decembrie 1927

Copie

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

De la Geneva, no. 212, data 11 decembrie 1927

Externe-București

Conform instrucțiunilor Excelenței Voastre din telegrama cifrată no. 71009, am văzut azi pe Chamberlain¹ și i-am semnalat starea de spirit creată la noi în

¹ E vorba de Joseph Austen Chamberlain (1863-1937), care în anii 1924-1929 a fost secretar de stat la Ministerul Afacerilor Străine din Anglia, implicat în negocierile care au dus la semnarea Pactului de la Locarno (1925), profund implicat în activitatea Ligii Națiunilor și reconcilierea franco-germană. Nu trebuie confundat cu fratele său, Arthur Neville Chamberlain (1869-1940), membru al Partidului Conservator din Marea Britanie, la această dată ministru al Sănătății, prim-ministru în anii 1937-1940, semnatar al Acordului de la München (1938).

urma neîntreruptei provocări a Ungariei. M-am inspirat în expunerea mea din textul telegramei de mai sus, reamintind în același timp nenumăratele discursuri provocatoare ale membrilor guvernului ungar și chiar ale regentului Horthy. Mi-a răspuns că Anglia oficială nu a lipsit niciodată de a atrage atențiunea Ungariei asupra atitudinii sale primejdioase, că acțiunea Lordului Rothermere nu are nici o influență asupra atitudinii Marii Britanii și că el, Chamberlain, crede că ar fi o nebunie ca după câțiva ani de la semnarea tratatului de pace, plătit atât de scump, să se încerce modificarea lui, că în toate cazurile guvernul britanic s-ar opune în mod hotărât la asemenea încercări, fie că ar veni de la Berlin, fie că ar veni de la Budapesta. Mi-a spus apoi că întrucât toți miniștrii unguri au părăsit Geneva, va atrage atențiunea ministrului Ungariei la Londra asupra primejdiei de a provoca neîncetat pe vecinii lor. S-a crezut însă dator să mă roage a insista în numele său pe lângă guvernul român și în special pe lângă Excelența Voastră, de a continua a păstra ca și până acum calmul convenit și de a evita cu orice preț orice incident regretabil. Surzând și spunând că vorbește foarte prietenește, mi-a atras atențiunea și asupra împrejurării că avem prea multe chestiuni de minorități la Societatea Națiunilor: „Numai de trei ani de când viu eu la Geneva am avut prilejul să văd o serie nesfârșită de plângeri ale minorităților nu numai ungurești, dar și rusești, evreiești și bulgărești“. Fără îndoială, a conchis domnia-sa, Marile Puteri au datoria de a atrage atențiunea Ungariei în sensul dorințelor domniei voastre, dar că este și datoria guvernului român ca printr-o politică de toleranță față de minorități să nu justifice deloc pretențiunile Ungariei.

I-am replicat că nimeni nu poate împiedica pe petiționarii de rea-credință să sporească numărul dosarelor referitoare la minorități, de la Societatea Națiunilor, că însă este de constatat că nici una din aceste plângeri nu a fost găsită întemeiată până azi, ba ceva mai mult, chiar delegatul Britaniei, Lord Robert Cecil², a crezut acum doi ani că se cuvine a felicita guvernul român pentru spiritul său de toleranță.

Înainte de a ne despărți, Chamberlain mi-a spus: „Scrieți confidențial lui Titulescu, din partea mea, că aș fi foarte fericit dacă aș auzi că v-ați înțeles cu ungurii în chestiunea optanților“.

Mențin deci impresiunea ce v-am împărtășit în telegramele mele anterioare, că la Londra s-a lucrat mult în favoarea ungurilor în ultimele trei luni și din interese de politică internă Chamberlain ar dori să nu fie nevoit să ia din nou o atitudine în această chestiune.

Petrescu-Comnen 212

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 22)

² Edgar Robert Cecil (1864-1958) a fost unul dintre promotorii Societății Națiunilor, pentru activitatea sa primind în 1937 premiul Nobel pentru Pace. Pentru corespondența acestuia cu ministrul român de externe, vezi volumul Nicolae Titulescu, *Corespondență*, II (1920-1939), partea I și II, ed. George G. Potra, București, Fundația Europeană Titulescu, 2013, tot aici aflându-se și dialogul epistolar cu Joseph Austen Chamberlain, menționat mai sus.

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE

Direcțiunea Cabinetului Ministrului

Înregistrată la no.71687 din 12 decembrie 1927

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

De la delegațiunea din Geneva, no. 214, data 11 decembrie 1927

Externe-Bucarest

Ca urmare la telegrama mea no. 212.

Am cerut o întrevvedere lui Briand¹. M-a primit azi. I-am făcut și lui o lungă expunere asupra stării de spirit creată la noi de neîntreruptele agitațiuni ungare împotriva noastră și în general împotriva tratatului de pace. M-a rugat să-i fac o mică notiță neavând nici un caracter oficial și mi-a făgăduit că chiar azi având la dejun pe [Austen] Chamberlain se va sfătui cu acesta asupra sfaturilor ce ar urma ca Franța, de acord cu Anglia, să dea la Budapesta. El părea că nu știe nimic privitor la cele întâmplare la Oradea Mare și Cluj. L-am informat eu însă că de fapt se servesc azi ca de o nouă armă de propagandă împotriva României, cu toate că guvernul român și-a făcut datoria sa întreagă și în această împrejurare, ca întotdeauna. Repet că mi-a făgăduit că va da urmare rugăminții Excelenței Voastre de a se da sfaturile convenite la Budapesta, oricare ar fi hotărârea lui Chamberlain. În schimb însă, Paul Boncour, [Claude] Clauzel și [Louis] Loucheur m-au abordat foarte emoționați, spunând că purtarea studenților noștri este inadmisibilă și că își permit în calitate de buni prieteni personali ai noștri și ai țării să ne dea sfatul să luăm energic măsurile pentru a pune capăt acestor agitațiuni periodice, care compromit buna reputație a țării românești. La rândul meu am constatat că această știre a exceselor produce o impresiune deplorabilă în lumea internațională. Ieri, eu și [Edmond] Ciuntu, [George] Oprescu, Stoica, am fost asaltați de corespondenții din Geneva, toate ziarele din lume și de funcționarii Secretariatului General al Societății Națiunilor, care ne întrebau dacă este adevărat că ne găsim în plină revoluțiune. Vă închipuiți cum exploatează acest fapt toți vrăjmași noștri.

Petrescu-Comnen 214

Descifrat de Bleuche

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 23)

¹ Aristide Briand (1862-1932) era din 1925 ministrul de Externe al Franței, după ce anterior fusese de mai multe ori premier. Asemenea lui Austen Chamberlain, Briand a primit și el premiul Nobel pentru Pace, în 1926, pentru contribuția la încheierea Tratatelor de la Locarno.

MINISTERUL DE INTERNE
Cabinetul Subsecretarului de Stat
 [Nr.] 27581 P. 12 dec. 1927

Braşov 10 decembrie 1927

O delegație de evrei din oraşul Braşov în frunte cu preşedintele comunităţii, dl. dr. Kecskemety Zigmund, s-au prezentat subsemnatului, mulţumindu-mi şi asigurându-mă de recunoştinţa lor pentru că graţie măsurilor şi muncii noastre s-au evitat orice dezordini studenţeşti în localitate. De asemenea s-au mai prezentat delegaţii ziarului şi tipografiei „Brasoi Lapok“, care se credea că vor fi devastate, după informaţiunile ce atât direcţiunea ziarului, cât şi noi le căpătaserăm, mulţumindu-mi foarte călduros pentru interesul ce le-am arătat, ferindu-i de dezastru.

Prefectul Poliţiei Braşov,
 Aurel Ghiuca

No. 14506

(Arh.St.Bucureşti, Ministerul de Interne. Divizia Administrativă, dos. 291/1927, f. 2)

ROMÂNIA
PREŞEDINŢIA CAMEREI DEPUTAŢILOR
 No. 517/12 dec. 1927

Domnule Preşedinte,

Domnul deputat dr. [W.] Filderman, în şedinţa de la 9 decembrie a.c., a făcut următoarea întrebare:

„Cu prilejul Congresului din Oradea Mare s-au petrecut în trenurile care transportau pe studenţi, în staţiunile unde trenurile aveau oprire şi în sfârşit în localitatea unde s-a ținut Congresul, fapte grave. Gravitatea acestor fapte a mers crescând pe măsura impunităţii de care s-au bucurat vinovaţii.

Dar conflictele au început şi au durat toată luna noiembrie.¹

¹ Pentru context, vezi Gabriel Moisă, „Tulburări antisemite în Oradea anului 1927“, în *Crisia*, Oradea, 38, 2008, p. 189-197. De asemenea, *Minoritățile naționale din România, 1925-1931. Documente*, coord. I. Scurtu și I. Dordea, Bucureşti, Arhivele Naționale ale României, 1996, p. 251-260.

Astfel, cu începere de la 9 noiembrie, am înmănat d-lui ministru de Interne numeroase note în care relatam că studenții evrei au fost bătuți la facultatea de drept, la facultatea de medicină, la facultatea de medicină veterinară, la chimie, la Academia Comercială, la Fundațiunea Carol, precum și pe străzi, unde au fost bătuți și nestudenți.

Am indicat în acele memorii, cum și în note speciale, numele agresorilor. Dl. ministru de Interne a promis de repetate ori că va interveni, pentru ca pe de o parte să se facă anchetă și să se pedepsească vinovații, iar pe de altă parte să se ia măsuri ca asemenea fapte să nu se mai repete. Afirm că nici o anchetă n-a fost măcar începută, nici un agresor n-a fost pedepsit, nici o măsură eficace n-a fost luată.

Bătăile au continuat deci, iar agresorii n-au fost tulburați. Aduag că distinsul nostru coleg dl. prof. [Mircea] Djuvara mi-a mărturisit că a asistat la unul din aceste fapte și a fost dezgustat de acea barbarie. Termenii sunt ai d-sale, nu ai mei.

Înainte de ținerea Congresului de la Oradea Mare, am predat d-lui ministru de Interne câteva memorii iscălite și de dl. senator Horia Carp și dr. Emil Iacoby. Arătam în aceste memorii că se vor petrece în trenuri, în stațiuni și la Oradea Mare cele ce s-au petrecut și sugeram măsuri de luat în trenuri, în stațiuni și la Oradea, măsuri care, în credința noastră, dacă ar fi fost luate ar fi împiedicat orice tulburare.

Afirm că nici una din măsurile sugerate de noi și nici o altă măsură de orice fel n-au fost luate nici în trenuri, nici în stațiunile prin care au trecut studenții congresiști. În trenuri și în stațiuni s-au petrecut fapte mai grave decât la facultăți. Le-am adus îndată la cunoștința d-lui ministru de Interne. Ni s-au promis anchete. Afirm că nici o anchetă nu s-a făcut și agresorii și-au continuat netulburați drumul la Oradea Mare.

Pentru a doua oară agresorii s-au văzut încurajați de impunitate. Era fatal ca la Oradea Mare curajul agresorilor să crească și faptele să întrecă în gravitate nu numai cele petrecute în facultăți, în trenuri și în stațiuni, dar poate tot ce s-a petrecut în ultimii ani. Am informațiuni zguduitoare. Nu vreau pentru moment să le reproduc. Constat însă că în *Aurora*, ziarul d-lui ministru dr. [Nicolae] Lupu, a apărut în numărul din 8 decembrie, sub titlul «Agitațiile de la Oradea Mare», un spațiu complet cenzurat, o jumătate coloană albă. Cenzorul a tolerat doar titlul, suprimând textul și lăsând titlul s-a demascat jocul. Ba s-a făcut un rău țării, căci coloana albă în ziarul unui ministru lasă să se creadă mai mult chiar decât este în realitate.

Am spus căci pentru Oradea Mare sugeram măsuri de apărare a ordinii. Afirm că nici aci nu s-au luat măsuri.

Precizez. În unul din memoriile noastre am scris:

«Vă reamintim că aproape întotdeauna nu se iau măsuri de pază, fiindcă în mod sistematic căpeteniile studențești declarau că-și iau răspunderea liniștii sau că garantează liniștea, iar autoritatea îngăduitoare abdica de la datoria ei de pază pe baza acestor promisiuni care s-au dovedit fără nici o excepție nerespectate».

Or, iată ce scrie ziarul *Lupta* din 7 decembrie a.c.:

«Studentii au cerut d-lui căpitan Bădescu să îndepărteze patrulele de pe străzi, promițând că nu se vor mai deda la tulburări. Cu toate că cererea le-a fost satisfăcută, studenții au continuat să spargă geamurile la liceul evreiesc din localitate».

Așadar, din nou autoritatea a abdicat de la datoria ei, remițând-o în mâinile chiar a acelor care săvârșiseră în ajun tulburări.

Dar, dacă nu vreau să insist asupra faptelor pe care le cunosc și pe care le cunoaște și guvernul, fapte pe care cenzura le-a tăiat, am cel puțin dreptul să analizez ceea ce s-a discutat la acel congres.

În *Universul și Viitorul* din 7 decembrie se relatează că dl. Lobonțiu, prefect al județului Bihor², a declarat că congresul e important și pentru străinii dinăuntru și pentru cei din afară. Cine sunt străinii dinăuntru? Întrucât nimeni din cuprinsul țării n-a fost atacat de pe tribuna congresului afară de evrei, iată pe un prefect care ne taxează de străini.

În *Cuvântul* din 7 decembrie se arată că dl. general [Traian] Moșoiu a asistat la congres în numele guvernului și că d-sa în această calitate a lăudat acțiunea și luptele naționale studențești. În același ziar, același număr, se arată că președintele congresului a făcut prețioasa mărturisire că *acum s-a acceptat studenților să discute chestiunea numerus clausus*. Se afirmă astfel că guvernul a autorizat pe studenți ca să discute *numerus clausus*, iar reprezentantul guvernului laudă această luptă studențească. Aceasta deși în aceeași ședință și înainte de a vorbi delegatul guvernului, dl. dr. [Titus] Mălaiu a făcut — după cum relatează ziarul *Dimineața* din 7 decembrie — apologia antisemitismului îndemnând pe studenți la acțiuni violente.

Ziarul *Universul* din 8 decembrie relatează că s-a mai discutat în congres chestiunea recensământului, arătându-se cum să se facă și de către cine să se facă; că trebuie să se ia măsuri ca imobilele urbane să devină proprietatea românilor; că s-a discutat sciziunea Ligii antisemite în trei și că asupra chestiunii dacă studenții să se înscrie în partidele politice, s-a luat străvezia hotărâre ca să se intervină pentru unirea Ligii și dacă nu se va izbuti până la 1 octombrie 1928, atunci nu va fi îngăduit studenților să facă parte din nici o organizație politică. Cu alte cuvinte alternativa: sau toți studenții în liga antisemită, sau nici unul în partidele politice.

S-au mai discutat și alte chestiuni. De pildă, legea cadavrelor, cu al cărui principiu eu sunt de acord. Amintesc că eu însumi am propus d-lui ministru dr. [C.] Angelescu acum câțiva ani votarea unei legi a cadavrelor. Voi reveni asupra acestei chestiuni cu prilejul discuțiunii bugetului. Declar acum că dl. ministru Angelescu a pretins că Biserica Creștină Ortodoxă se va opune la această lege.

S-a mai discutat chestiunea cantinelor și căminelor studențești. Sunt de perfect acord cu studenții că guvernele au făcut promisiuni, dar niciodată n-au rezolvat această problemă. Voi discuta și eu această chestiune cu ocaziunea discuțiunii

asupra bugetului, când voi arăta care sunt nevoile de reconstrucția țării și voi face anumite sugestii care ar putea pune la dispoziția țării 22 miliarde lei în trei ani, din interior, la care s-ar adăuga ușor alte 22 miliarde luate din afară. Aceste sume socotim că trebuie să meargă la o casă autonomă a reconstrucțiunii naționale și din ele evaluăm la un miliard și jumătate lei nevoile universităților, căminurilor și cantinelor studențești.

Din fericire, dacă nu știu tot ce s-a mai discutat în congresul de la Oradea Mare, știu că chestiunile discutate sunt formal interzise de regulamentul de ordine și disciplina studenților universitari, publicat în *Monitorul Oficial* din 13 mai 1923.

În art. 17 din acest regulament se spune:

«Art. 17. Studenții sunt datori să aibă în Universitate și afară de Universitate o purtare cuviincioasă.»

În această privință ei sunt supuși atât în interiorul Universității, cât și în afară privegherii autorităților universitare, așa cum ele sunt constituite prin legi și regulamente. Studenții universitari sunt subordonați în relațiunile lor cetățenești și în faptele de domeniul judecătii publice legilor și autorităților comune.

În art. 27 se spune:

«Art. 27. Numai studenții universitari înmatriculați se pot grupa în asociațiuni studențești. Nu pot fi admise decât următoarele feluri de asociațiuni: a) Asociațiuni pe facultăți pentru *completarea cunoștințelor de specialitate*; b) Asociațiuni pe județe și regiuni cu scop *exclusiv cultural* și de *ajutor reciproc*; c) *Asociațiuni sportive*; d) Centre studențești pe universitate alcătuite din Comitetele Asociațiunilor pe facultăți.

Scopurile centrelor universitare este [*sic*] pur cultural. Centrul stabilește legături culturale între studenții unei universități cu studenții de la alte universități din țară și din străinătate. *Deciziunile centrelor studențești nu pot fi exercitate decât după aprobarea rectorilor.*

Toate asociațiunile studențești constituite în afară de prevederile acestui regulament vor fi dizolvate de organele competente.»

În art. 28 se spune:

«Art. 28. Asociațiunile studențești nu se pot constitui decât cu autorizarea Senatului universitar. Această autorizare este irevocabilă.»

În art. 31 se spune:

«Art. 31. La toate întrunirile asociațiunilor studențești *nu pot lua parte și vota decât membrii înscriși.*»

În art. 35 se spune:

«Art. 35. Nu se pot dezbate în sânul unei asociațiuni studențești decât chestiuni prevăzute în statutul ei.»

Nici o asociațiune studențească *nu poate lua parte ca atare la întruniri publice și nici provoca întruniri publice de orice natură*. În caz de contravenire la aceasta, asociațiunea va fi dizolvată și membrii Biroului vor fi supuși după cazuri la penalitățile arătate la art. 18.

² Este vorba de Emil Lobonțiu (n. 1893), fost profesor de geologie la Politehnică, în mai multe rânduri deputat liberal, dar și prefect de Bihor în 1927, iar apoi de Sălaj, în 1928.

Studentii, fie ei izolați, fie în grupare, nu pot provoca întruniri publice sau *întruniri de studenți* și nici nu pot vorbi în asemenea întruniri în calitate de studenți sau în numele studenților *fără autorizația Senatului universitar*. Acei care vor contraveni la aceasta vor fi șterși din oficiu din registrele universității și nu vor mai avea dreptul de a se mai prezenta la examene. Tot astfel se pedepsesc *cei care în întruniri ar lua decizie contrară legilor și regulamentelor universitare sau a dispozițiilor luate de autoritățile universitare*.

Studentii, cu aprobarea rectorului, se pot întruni în adunări generale *pentru vreun interes comun studențesc*, cu condițiunea ca aceste întruniri să fie provocate de președintele asociațiunii, autorizate și aprobate de rector.

Dacă la asemenea întruniri *se va constata că au luat parte persoane care nu sunt studenți ai universității locale, președintele întrunirii va fi responsabil și pasibil de pedepsele prescrise la art. 18*. La aceste întruniri pot participa de drept profesori.

Rectorul și decanii pot dizolva orice întrunire care s-a îndepărtat de la scopul pentru care a fost convocată. Cei care s-ar opune somațiunii făcute se vor pedepsi cât mai neîntârziat conform art. 18.

În art. 40 se spune:

«Art. 40. Studenții nu pot face parte din asociațiuni secrete sau din *societăți cu scopuri anarhice*. Cei care se vor abate, vor fi pedepsiți conform art. 18.»

Din cuprinsul textelor de mai sus rezultă:

Că asociațiuni studențești nu se pot crea decât pentru completarea cunoștințelor de specialitate, cu scop exclusiv cultural, de ajutor reciproc, sportive, sub sancțiunea dizolvării.

Este în afară de orice îndoială că chestiunile ce am arătat și au fost discutate în congresul de la Oradea Mare nu au nici o legătură cu scopurile limitativ enumerate în regulament și deci că asociațiunile studențești care s-au adunat acolo trebuie dizolvate dacă n-au avut statutele aprobate, iar dacă le-au avut, conform art. 28, ele trebuie revocate și în tot cazul că rectorul trebuie să interzică executarea deciziunilor congresului despre care am vorbit.

De asemenea, e și în afară de orice îndoială că regulamentul interzice formal participarea la întrunirile studențești a unor persoane străine și este de necontestat că la Congresul din Oradea Mare au asistat persoane străine. Până și un ziarist otoman ar fi fost urcat la tribună și ar fi vorbit.

În sfârșit, regulamentul interzice formal a se lua cuvântul în întruniri studențești în calitate de student fără autorizarea Senatului universitar. A aprobat Senatul universitar pe cineva ca în calitate de student să discute și să propună moțiunile care s-au votat?

Art. 40 interzice studenților de a face parte din societăți cu scopuri anarhice. Dacă studenții ar face parte dintr-o organizație comunistă, desigur că ar fi imediat împiedicați, comunismul având fără îndoială un scop anarhic fiindcă vrea să substituie ordinii sociale actuale o alta nouă. Dar oare din această ordine socială nu

fac parte și evreei, conform Constituției țării? Dacă o mișcare ce tinde la schimbarea stării sociale a *tuturor* locuitorilor țării este anarhică, o mișcare ce vrea să schimbe starea socială a tuturor cetățenilor de rit mozaic este tot atât de anarhică.

Domnilor Deputați,

Guvernul a publicat un comunicat în care se spune că a ordonat o anchetă care va fi făcută de o comisiune compusă din procurorul general al Curții de Apel din Oradea Mare, un membru al Consiliului Superior Administrativ și un delegat al Ministerului de Război. Guvernul adaugă că această comisiune va cerceta dacă tulburările sunt exclusiv opera studenților sau dacă ele sunt datorate amestecului unor elemente străine de studențime. Comunicatul termină cu asigurarea că guvernul consideră dezordinile ca inadmisibile și că este hotărât să ia măsurile cele mai severe contra vinovaților.

Dar ancheta celor vinovați, studenți sau elemente străine, nu este de competența guvernului și mai puțin încă ar fi de competența sa de a lua măsuri contra tulburătorilor, adică de a aplica pedepse. Atât ancheta, cât și pedeapsa sunt resortul puterii judecătorești.

Altceva trebuia să ancheteze guvernul. Aceasta era de resortul său, dar din nenorocire această anchetă și această pedepsire nu le anunță guvernul.

Guvernul este putere executivă. El este mandatarul tuturor cetățenilor fără deosebire de origine, de rasă, de limbă sau de religie, ca să *le apere persoana și averea*. Nu cine sunt făptașii vinovați, cine *sunt vinovații că au lipsit sau au abdicat de la datoria lor de a împiedica făptuirea dezordinilor*, iată ce trebuia să cerceteze guvernul și iată pe cine poate pedepsi guvernul. Pentru aceștia nu trebuie anchetă. Ei trebuie pedepsiți imediat, căci s-au dovedit sau complici, sau incapabili.

Am onoare a întreba pe dl. prim-ministru, pe dl. ministru de Interne, pe dl. ministru de Justiție, pe dl. ministru de Război, cum și pe dl. ministru al Instrucțiunii Publice, întrucât d-sa poate lua măsuri dacă nu le va lua Senatul universitar.

a) Ce măsuri s-au luat împotriva studenților care au bătut colegii lor evrei la diferite facultăți pe străzi?

b) Ce măsuri s-au luat pentru a se garanta puținilor studenți evrei frecvențarea cursurilor?

c) Ce măsuri au fost luate pentru a se preveni tulburările din trenuri, din stațiunile de drum de fier și din Oradea Mare?

d) Ce măsuri au fost luate împotriva înalților demnitari și funcționarilor care n-au executat ordinele primite, de a păstra ordinea sau care s-au dovedit incapabili de a o menține sau care au abdicat consemnul lor pe baza promisiunilor unor persoane fără răspundere? Și înțeleg ca aceste sancțiuni să fie din cele mai severe, fiindcă autoritățile erau prevenite, câmpul de activitate al evenimentelor tulburi era limitat și categoria de eventuali tulburători era bine cunoscută. Sancțiunile să fie aplicate tuturor fără distincțiune: și celor mai mari, și celor mai mici.

e) Ce măsuri vor fi luate pentru a se aplica asociațiilor studențești regulamentului de ordine, adică dizolvarea societăților dacă n-au avut autorizațiunea de a funcționa, revocarea — dacă au avut-o — și anularea hotărârilor luate împotriva prevederilor regulamentului.

f) Este guvernul hotărât să considere ca anarhică și deci ca intrând în prevederile art. 40 din regulamentului de ordine și disciplină al studenților universitari, obiectivul asociațiunii studenților creștini în tot ce privește lupta antisemită sub toate formele? Sau înțelege că anarhia este orice mișcare ce atacă existența guvernului, dar este legală orice mișcare ce amenință viața și averea cetățenilor?

g) Este guvernul hotărât să acorde despăgubiri tuturor celor păgubiți și să reconstruiască Sinagoga devastată?

h) Ce măsuri va lua guvernul împotriva funcționarilor publici — profesori etc. — care, în exercițiul funcțiunii și în afara funcției lor fac propagandă antisemită? Înțelege guvernul să aplice împotriva acestora sancțiunile legale? Un funcționar exercită o parte din suveranitatea națională și din aceasta facem parte și noi. Poate un funcționar plătit și de noi să lupte împotriva noastră?

i) Știe guvernul cu ai cui bani au călătorit, s-au adăpostit, s-au hrănit și s-au dat baghete celor 5000 de studenți, bani care însumează o cheltuială de cel puțin 7 milioane, căci atunci când studenții declară că n-au ce mânca, nu-i posibil ca ei să dispună de asemenea sume? Înțelege guvernul să pedepsească pe aceia care pun la cale congrese în care se discută chestiuni ca acelea pe care le-am arătat și care sunt contradictorii regulamentului de ordine și disciplina studenților universitari și Constituția țării.

j) Guvernul care a suportat o parte din cheltuieli — sau chiar toate — înțelege el că banii de care dispune din contribuțiunile tuturor cetățenilor și deci și ale evreilor, n-au fost dați pentru organizațiuni cu scopuri anarhice și care se dedau la tulburarea ordinii? *Înțelege guvernul că păstrează neutralitatea la care-l obligă mandatul* pe care-l deține și și să nu mai acorde în viitor nici un fel de sprijin unor organizațiuni care provoacă și întrețin lupta între cetățeni?

k) Ce măsuri a luat guvernul împotriva prefectului care a calificat pe cetățenii țării drept străini și i-a amenințat cu efectele congresului, devenit astfel sperietoare oficială?

l) Este adevărat că dl. general Moșoiu a reprezentat guvernul la congresul de la Oradea Mare și este guvernul de acord cu declarațiunile ce i se atribuie și prin d-sa lauda luptele studențești?

De răspunsul ce voi primi depinde dacă voi dezvolta o interpelare.

Nu pot părăsi această tribună fără să înregistrez atitudinea bizară a presei Partidului Național-Țărănesc care n-a înregistrat tulburările petrecute cu prilejul congresului de la Oradea Mare. Pe când oficioasele guvernului și presa întregă recunosc faptele, le subliniază gravitatea, le dezaprobă, numai ziarul Partidului Național-Țărănesc vorbesc despre orice, afară de tulburările studențești.“

Subsemnatul vă comunică textul acestei întrebări care s-a făcut cunoscut și d-lor miniștri de Interne, Război, Justiție și al Instrucțiunii Publice.

Președinte,
[indescifrabil]

Secretar general,
[indescifrabil]

D-sale Domnului Președinte al Consiliului de Miniștri

(Arh.St.București, Președinția Consiliului de Miniștri, dos. 21/1927, f. 187-192³)

Printre cei care au luat cuvântul la congresul studențesc de la Oradea Mare sunt profesorii [Victor] Cădere de la Academia de Drept din Oradea și Titu Mălaiu de la Academia teologică din Gherla.

Profesorul Cădere mulțumește congresului pentru a-l fi ales membru de onoare. În numele corpului profesoral din Oradea urează spor la muncă, în orașul unde există tradiții românești. Studențimea ar trebui să ceară la granița de vest o Universitate pentru călirea sufletului românesc. Nu ascultați pe acei ce vă spun că nu aveți căderea să rezolvați chestiunile naționale, ci trebuie să aveți o politică care să stea deasupra tuturor partidelor, politică curată românească, spre a putea dărâma șandramaua și a vă clădi casa proprie. Mulțumită acestui congres, crede că se va pune la punct chestiunea Rothermere, îndeamnă să muncească pe terenul naționalismului integral și să se ferească de propaganda subversivă ce o fac străinii.

Titu Mălaiu: Am găsit la Roma, la Colosseum, o odaie unde se scurgea sângele gladiatorilor romani. Azi, în acea odaie, este un altar cu cruce. Amintiți-vă de Ștefan care-și chema ostașii pentru apărarea crucii, precum și de ostașii de la Mărășești. Orizontul însângerat deasupra căruia noi vedem totdeauna [că] crucea a biruit. Acum avem de continuat o luptă, nu o viață tihnită. Studențimea nu trebuie să fie instrument în viața politică, ci ea să ducă o politică pur naționalistă. Studentul este busola, este forul de supra cenzurare deasupra tuturor partidelor politice. Nu trebuie să facem nici politica bătei, nici a huliganismului, ci una modernă, pe care, dacă va trebui, o vom transforma în politica de călcare în picioare. Termină cu cuvintele unui om politic extremist: „Dacă merg înainte urmați-mă, dacă mă dau înapoi împușcați-mă, dacă cad răzbunați-mă“.

³ Intervenția a fost publicată în *Monitorul Oficial* din 18 decembrie 1927. Vezi și *Parlamentari evrei în forul legislativ al României (1919-1940). Documente (extrase)*, coord. Ion Șerbănescu, București, Edit. Hasefer, 1998, p. 120-127. O versiune în limba franceză, cu răspunsul lui I.G. Duca, ministrul de Interne: The Hebrew University of Jerusalem. Center for Research on Romanian Jewry, Colectia Jean Ancel, JA/F-VI [French], f. 30-33.

Vasile Gheorghiu face parte din corpul profesoral al facultății de drept din Cernăuți. Acesta nu a fost la Oradea Mare pe timpul congresului. În schimb însă, el a fost invitat și a fost proclamat membru de onoare al congresului.

Afară de Gheorghiu au mai fost proclamați membri de onoare următorii profesori universitari:

Profesor dr. Nicolae Păunescu — București
 „ Simion Mândrescu — „
 „ Șumuleanu Constantin — Iași
 „ Vâlcovici — Timișoara
 „ Cădere — Oradea

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f. 233)

44

MINISTERUL DE INTERNE

Direcțiunea Personalului și Controlului

[Nr.] 27602 P 12 dec. 1927

Domnule Consilier,

Avem onoare a vă ruga să binevoiți a vă transporta la Cluj ca delegat al acestui minister și a ancheta împreună cu un delegat al Ministerului de Război și cu dl. procuror general de pe lângă Curtea de Apel din Cluj neregulile săvârșite în acea localitate de către studenți după întoarcerea lor de la congresul studențesc ținut la Oradea.

Subsecretar de Stat,
[Indescifrabil]

Director General,
[Indescifrabil]

(Arh.St.București, Ministerul de Interne. Divizia Administrativă, dos. 292/1927, f. 4)

45

SENATUL ROMÂNIEI

[București, 12 decembrie 1927]

Domnule Președinte,

Am onoare a interpela pe dl. președinte al Consiliului de Miniștri și pe d-nii miniștri de Interne și Instrucțiune asupra politicii guvernului față de populația

evreiască, politică văzută în lumina faptelor petrecute înainte, în timpul și după congresul de la Oradea, a studenților creștini.¹

În completare, interpelarea mea se adresează și d-lor miniștri de Război și Culte, celui dintâi asupra chipului cum s-a ținut ordinea în aceste triste împrejurări, celui de-al doilea asupra satisfacției morale ce crede să dea cultului nostru grav ultragiati de studenții creștini.

Rog interveniți la onor. guvern pentru a fixa ziua pentru dezvoltarea interpelării.

Cu toată stima,

Horia Carp, senator de Bălți²

(Arh.St.București, Ministerul Instrucțiunii Publice. Direcția Învățământului Școlar, dos. 580/1928, f. 13, 46)

46

ROMÂNIA

PREȘEDINȚIA SENATULUI

No. 263/12 dec. 1927

Domnule Ministru,

Astăzi, 12 decembrie curent, dl. dr. Emil Iacobi, senator de Bihor³, a depus la Birou o comunicare adresată domniei voastre și d-lor miniștri de Justiție, Culte și Interne, cu privire la dezordinile făptuite de studenții universitari în țară cu ocaziunea congresului de la Oradea Mare, dacă s-au luat măsurile convenite pentru pedepsirea vinovaților autori morali și făptuitori, precum și ce măsuri se vor lua de guvern în viitor, pentru prevenirea unor asemenea excese.

¹ Despre desfășurarea lucrărilor, vezi: „Congresul studențesc“, în *Înfrățirea Românească. Organul central al „Ligii Apărării Naționale Creștine“*, IV, 1927, nr. 4 (15 decembrie), p. 8-9; „Congresul general studențesc de la Oradea Mare“, în *Cuvântul studențesc*, București, IV, 1927, nr. 4 (18 decembrie), p. 2; nr. 5 (25 decembrie), p. 2 ș.a. Este vorba de congresul studențimii „creștine“ din toată România, pe care organizatorii l-au considerat doar al II-lea, după cel din 1926, de la Iași. Reuniunile din 1920 la Cluj și 1923 la Iași au fost doar „consfătuiri“ ale studenților din toate centrele universitare. Practic, autoritățile mereu au interzis astfel de întruniri, abia în 1927 permițându-se organizarea unui congres, la care au participat aproximativ 4.000 de studenți. La congres a fost prezentat raportul intitulat *Numerus clauses*, în care se face și un istoric al mișcărilor de la 1922.

² Interpelarea propriu-zisă, din 15 decembrie 1927, reprodusă în volumul *Minoritățile naționale din România, 1925-1931. Documente*, coord. I. Scurtu și I. Dordea, București, Arhivele Naționale ale României, 1996, p. 260-263; *Parlamentari evrei în forul legislativ al României (1919-1940). Documente (extrase)*, coord. Ion Șerbănescu, București, Edit. Hasefer, 1998, p. 129-134.

³ Emil Iacobi (n. 1882) era avocat, președinte al U.E.R. din Transilvania.

Subsemnatul, conform dispozițiilor art. 94 din Regulamentul interior al Senatului, are onoarea a vă încunoștința cu o zi înainte și a vă anexa copie de pe această comunicare ce a fost transmisă și d-lor miniștri de Justiție, Culte și Interne.

Președinte,
Tony Iliescu

Secretar general,
C. Eraclide

Domniei sale, domnului ministru de Instrucțiune.

Anexă

Domnule Președinte,
Domnilor Senatori,

Niciodată nu am crezut, dar ce e mai mult, nici nu mi-am putut închipui ca să fiu silit să urc această tribună cu o temă așa tristă, cu tema exceselor antisemite.

Domnilor, cinci ani au trecut acum, în 10 decembrie, de când au început tulburările, de când în grai și în scris se ațâță contra populațiunii evreiești, de când mereu se aud cazuri mai ușoare sau mai grave, când într-un loc sau într-altul, populația evreiască suferă în urma distrugerii averii sale sau în urma bătăii căpătate; de când nu mai are populația evreiască odihnă și liniște, fiindcă nu are niciodată siguranța zilei.

Noi, conducătorii evreilor, în nenumărate rânduri ne-am adresat guvernelor și autorităților să câștige valoarea legilor, să interzică ațâțarea spiritelor, să îndrume pe cei competenți pentru a proceda contra vinovaților în înțelesul legii și să puie odată capăt acestor excese, care nu numai averea evreilor o distrug, nu numai odihna și liniștea acestora o tulbură, ci cauzează grozave daune materiale și morale statului înăuntru și pe dinafară, întrucât orice avere distrusă face parte și din averea națională, și din averea țării, și întrucât aceste tulburări răpesc nu numai încrederea cetățenilor, dar și a străinătății în siguranța și în consolidarea noastră.

Domnilor, ni s-a promis în cazuri nenumărate din partea guvernelor că se va crea ordine și liniște, vinovații își vor primi pedeapsa și pentru viitor se vor lua astfel de dispozițiuni, ca să nu se mai poată întâmpla așa ceva. Însă regret, aceste promisiuni nu s-au împlinit.

Și acum nu de mult în mod solemn am primit această promisiune, în ajunul ultimelor alegeri când uniunea noastră, Uniunea Evreilor Români, a încheiat înțelegerea cu Partidul Național-Liberal, că va merge alături de acesta în alegeri. Noi am avut toată încrederea și în această promisiune.

La început așa s-a și văzut, că a revenit ordinea și liniștea de mult dorită, însă după câțiva timp iar s-a comis și ici, și acolo câte un exces; la început cazuri izolate, mai neînsemnate, mai târziu tot mai des și cazuri tot mai grave.

Odinioară, între astfel de împrejurări, apăruse în gazetă că s-a hotărât ținerea congresului din Oradea Mare — cu programul vădit antisemit de *numerus clausus*,

de bolșevismul evreilor, de chestia cadavrelor —, protejat de guvern cu transport, locuință etc. gratuite.

Noi, parlamentarii evrei și poate și alții, am prevenit guvernul, i-am atras atențiunea că pe lângă spiritele ațâțate de azi ce urmări va avea acest congres. Domnul ministru [I.G.] Duca i-a asigurat pe d-nii deputați [W.] Fildermann și senator [H.] Carp, care avusesse cu d-sa convorbire în această chestie, să nu aibă nici o teamă, deoarece sunt luate toate dispozițiunile ca să nu se poată întâmpla excese.

Și iată domnilor ce s-a întâmplat?

Studentii au sosit la Oradea înarmați cu bâte și ciomege, cu măciuci ca pumnii de mari, deci vădit premeditați să distrugă, și deși mai mulți decât o mie dintre ei au fost găzduiți de evrei, totuși lipsiți de orice simț bun s-au întors contra găzduitorilor, și deja în decursul congresului au insultat mai ușor și mai grav zeci de evrei — între care se află și un copil în vârstă abia de 15 ani, pe care l-au străpuns în jurul inimii, și care nici atunci nu era trecut peste pericol când cu câteva zile mai târziu îl văzusem în spital —, au spart geamurile caselor particulare, firmelor, obloanele și geamurile prăvăliilor, jefuindu-se în urmă mărfuri în valoare de milioane, ajungând astfel la sapă de lemn și fără nici o bucată de pâine zeci de familii, iar după terminarea congresului, în noaptea de 6 spre 7 decembrie, au pus coroana, distrugând în modul cel mai brutal patru Sinagogi, întreg aranjamentul lor, toate cărțile sfinte și câteva suluri de Biblie, care conțin Testamentul Vechi, care este baza tuturor religiunilor, dându-le foc, murdărind și profanând tot ce este scump, tot ce este sfânt pentru noi.

Aceleași evenimente s-au petrecut de studenții reînțorși pe cale spre casă în Teleagd, Ciucea, Huedin, Șoricani, Cluj, Târgul de Ocna și Iași.

Și toate acestea eu, ca locuitor din Cluj și senator de Bihor, am avut nenorocirea să le petrec personal și să văd frica și disperarea pe fața nenorociților co-religionari ai mei, când s-au năpustit asupra lor, a averii și sfințeniilor lor.

Și toate acestea, domnilor, s-au întâmplat și s-au putut întâmpla acolo unde sunt sute de polițiști și mai multe regimente de poliție [jandarmi] și în prezența lor.

Toate acestea numai astfel s-au putut petrece că de ani de zile le înveninează sufletul acestor tineri prin scris și prin grai, și că mulți dintre aceia care sunt chemați să susțină ordinea n-au fost la înălțimea lor și nu și-au îndeplinit datoria.

După aceste precedente triste mă adresez d-lor miniștri de Interne, de Instrucție, de Culte și de Justiție, și cu onoarea întreb:

1. Ce dispozițiuni vor să ia ca să se stabilească cine este vinovat că s-au putut petrece aceste fapte, deși *noi, parlamentarii evrei, am prevenit guvernul*, și ce anume dispozițiuni vor să ia împotriva acestor vinovați?
2. Ce măsuri vor să ia ca acei care sunt vinovați ca autori morali și făptuitori ai crimelor mai sus descrise să fie sever și corespunzător pedepsiți?
3. Ce măsuri vor să ia ca cei păgubiți și batjocoriți să-și capete satisfacția morală și materială?
4. Ce măsuri vor să ia ca pe viitor să prevină orice excese?

5. Dl. ministru de Justiție este hotărât ca să câștige valoarea dispozițiilor legale referitor la crima de ațâțare și să îndrume parchetele pentru a da în judecată pe acei ce ațâță în grai sau în scris contra confesiunii evreiești?

Domnilor senatori, și d-voastre sunteți părinți și între d-voastre vor fi cu siguranță mulți care aveți băieți studenți, și din această ocaziune tristă atât către d-voastre ca părinți, cât și către toți părinții studenților din țară, fac un călduros apel de pe această tribună și mă adresez cu următoarea rugare: incubându-vă d-voastră și ceilalți părinți această datorie sfântă și mare, că pentru evitarea daunelor mari, care provin din asemenea fapt, și în interesul și pentru propășirea țării fiecare părinte deschide inima și sufletul băiatului său dus în eroare, luminează mintea și reîntoarce de pe drumul greșit de devastare care duce la dezastrul țării, să-l reîntoarce spre bun și frumos, ca studențimea să rămână și să trăiască și pe mai departe în sufletul nostru ca floarea și nădejdea națiunii și a tuturor cetățenilor români.

Dr. Emil Iacobi
Senator de Bihor

(Arh.St.București, Ministerul Instrucțiunii Publice. Direcția Învățământului Superior, dos. 581/1927, f. 45-48; 580/1928, f. 39-42; un document identic adresat ministrului Justiției se află la Arh.St.București, Ministerul Justiției, Direcția Judiciar, dos. 71/1927, f. 203-207, iar o copie și la Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România, București, fondul II, dos. 231, f. 16-20).

47

MINISTÈRE DES COMMUNICATIONS

**Direction Générale des Postes,
des Télégraphes et des Téléphones**

Service Cabinet

București, no. 33/12 decembrie 1927

Domnule Ministru,

Conformându-mă ordinului d-voastră, am onoare a vă raporta că cercetând personal cauzele care au provocat neremiterea la destinație a telegramei ce doamna [Madelaine] Keller din Oradea Mare ar fi expediat în ziua de 7 decembrie curent la adresa consulatului american din București, am constatat următoarele:

În adevăr, în ziua de 7 decembrie curent s-a depus la oficiul telegrafic central din Oradea Mare o telegramă de 50 cuvinte, înregistrată la ora 13:30 sub nr. 1179; telegrama este semnată de d-na Keller din Bulevardul Regele Ferdinand, Oradea Mare și era adresată „American Consular Service, Bucharest“.

Din cauza relei stări a firelor telegrafice între București și Oradea Mare în acea zi, și mai ales din cauza prea marii aglomerațiuni de corespondență telegrafică pe această linie, telegrama n-a putut fi expediată la București decât la ora 18:15,

oră la care se găsește înregistrată în scriptele oficiului telegrafic central București, respectiv în protocolul de sosire al aparatului care deservește firul direct Oradea Mare-București.

Deși înregistrată ca primită la aparat în București, nu am putut găsi urma acestei telegrame în celelalte scripte de control, până la serviciul de distribuție, prin curier, în oraș.

Funcționarul care are sarcina colectării telegramelor primite la aparate și ducerii lor la serviciile care pregătesc distribuirea la destinație prin curieri, cercetat de noi, n-a putut aduce nici o justificare pentru pierderea sau rătăcirea acestei telegrame și ca atare rămâne singur responsabil de această neiertată greșală.

Deși acest funcționar, factorul bulist Puca Constantin, este un funcționar corect și care până acum n-a mai dat loc la nici o nemulțumire, i-am aplicat totuși maximum amenzii ce legea noastră de organizare îngăduie, adică reținerea tuturor drepturilor sale bănești pe zece zile, și i-am dat avertisment că la o viitoare greșală similară va fi licențiat din serviciu.

Afară de aceasta, am dispus ca să se restituie doamnei Keller din Oradea Mare taxa ce i s-a perceput pentru telegrama ce nu a ajuns la destinație.

Astfel stând lucrurile, și pentru că la mijloc nu este decât o neglijență în serviciul nostru, am onoare a vă ruga, domnule ministru, să binevoiți a face să se transmită locului în drept deosebita noastră părere de rău pentru neajunsurile ce s-au cauzat prin pierderea telegramei în cauză, cunoscând că am luat cele mai severe măsuri ca asemenea nereguli regretabile să nu se mai repete în viitor.

Anexăm pe lângă aceasta și o repetiție după originalul telegramei în cauză.

Director general,
Marinescu

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 37)

48

MINISTERUL DE INTERNE

Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale

Serviciul Secretariatului

No. 73847/13.12.927

Personal confidențial

Domnule Ministru,

Avem onoare a vă înainta un tablou nominal al studentelor și studenților arestați în ziua și noaptea de 8-9 decembrie cu prilejul întoarcerii în București a studenților de la Oradea Mare și Cluj.

Dintre cei arestați s-a putut identifica 11 studenți care au fost trimiși în judecată pentru devastare și jaf, iar alți 32 studenți sunt deținuți arestați pentru continuarea instrucției.

Ceilalți, deși nu au putut fi identificați ca autori direcți ai dezordinelor și devastărilor comise, totuși cercetările efectuate îi arată ca participatori solidari la toată aceștiunea de turburare.

Înaintându-vă aceste tabele vă rugăm să binevoiți a dispune cele legale în ceea ce privește sancțiunile universitare.

Sub-secretar de Stat,
Gh. Tătărescu

Director general,
Romulus P. Doinescu

Domnului Ministru al Instrucțiunii Publice

Anexă

CONSILIUL DE RĂZBOI Corpul II Armată

TABEL de studenții arestați în ziua de 8 decembrie 1927 și în noaptea de 8/9 decembrie 1927

A) Arestați în Gara de Nord în primul tren special

Nr.	Numele și prenumele	Facultatea	Anul	Funcționar la	Corp delict
1	Crăciun I. Popescu	Drept			
2	Săndulescu Const.	Teologie			
3	Munteanu Dorin	Medicină I	Iași	Liberat 9/XII/927, ora 18	Briceag
4	Stăncia Cristea	Teologie			
5	Robiban Vasile	Comercială			
6	Retra Vasile	idem			
7	Dumitrescu D-tru	Medicină		Liber 9/XII, ora 18	
8	Zalanu Ilie	Teologie			
9	Mironovici Ioan	Medicină			
10	Bimache Nicolae	Litere			
11	Cristescu Hariton	Comercială			
12	Ioachi Grigore	Matematici			
13	Descu Iuliu	Arhitectură		Liber 9/XII, ora 18	
14	Cristoccea Ioan	Științe			
15	Marcu Victor	Medicină			

16	Halip Omer	Drept			
17	Lucoschi Gh.	Comercială			
18	Branu Viorel	Științe			
19	Berceanu Florea	Drept			
20	Mărăcine Bucur	Drept			
21	Gorcea Gh.	Matematici			
22	Burtea Florian	Drept			
23	Fisu Marian	Drept			
24	Enache Constantin	Drept			
25	Borideanu Nic.	Comercială		Liber 9/XII, ora 18	
26	Unt Ioan	Litere			
27	Bech Iosef	Comercială			
28	Mitrăn Aurel	Litere			
29	Grigoriu Eugen	Teologie			
30	Stănescu Theodor	Medicină			
31	Rădulescu Sever	Științe			
32	Lăzărescu Ioan	Științe		Menținut arestat la Jilava între cei 9	Un drapel; 6 pagini din Talmud
33	Cristescu Virgil	Politehnică			
34	Todicescu Miron ¹	Medicină			Un drapel
35	Maxim Eugeniu	Științe			
36	Rucoceanu D-tru	Teologie			
37	Dumitrescu M.I.	Politehnică		Menținut arestat la Jilava între cei 9	Drapel, Talmud
38	Bărbat Liviu	Comercială			
39	Paraschiv T.Gh.	Drept		Menținut arestat la Jilava între cei 9 pentru ultraj	
40	Ion Ganciu	Drept			Un drapel
41	Boloș Const.	Științe			
42	Dinlinger Th.	Medicină			
43	Licofschii Victor	Științe		Menținut arestat la Jilava între cei 9	Pergament
44	Constantin Vladimir	Medicină			
45	Licondru Mihai	Filosofie			
46	Carvondi Toma	Filosofie		Liber 9/XII, ora 18, str. Lucaci 34	
47	Felix Ștefan	Științe			
48	Cristescu Theodor	Litere			

¹ Este fiul generalului Dumitru Todicescu.

49	Fedichin Iordan	Medicină		
50	Stoicescu Gh.	Drept	Menținut arestat la Jilava între cei 9	Talmud
51	Măiculescu Aur.	Drept		
52	Georgiucu Const.	Drept		
53	Pavel Const.	Teologie		
54	Rădulescu Ioan	Drept		
55	Vasilescu Gh.	Drept		
56	Dodon Petru	Comercială		
57	Amedeu Pascal	Drept		
58	Const. Mihăilescu	Politehnică		
59	Jugan Ioan	Drept		
60	Nalhoc Valeriu	Litere		
61	Gheorghiu Cicerone	Litere		
62	Moldoveanu Alex.	Medicină		
63	Corolan Ion	Științe		
64	Dumitrescu Marcu	Teologie	Liber 9/XII, ora 18	
65	Popescu Aurel	Teologie		
66	Dumitrescu Petre	Teologie	Liber 9/XII, ora 18	
67	Mihăilescu Vasile	Comercială	Liber 9/XII, ora 18	
68	Georgescu Dinu	Comercială		
69	Pani Petru	Teologie	Menținut arestat la Jilava între cei 9	Talmud
70	Timuș Valeriu	Comercială		

B) Arestați în trenul special no. 2

71	Teodorescu Barbu	Litere	II	
72	Statu Petre	Litere	II	
73	Donciu Gheorghe	Politehnică	III	Reținut pentru dezordine tren între cei 32
74	Brașoveanu Paul	Științe	II	
75	Negulescu Victor	Științe	III	Min. Instrucțiunii. Reținut între cei 32
76	Constantinescu Șt.	Științe	I	Reținut între cei 32
77	Voinescu D-tru	Drept	III	
78	Miloiu Nicolae	Științe	I	Reținut între cei 32
79	Negruțu Benone	Litere	III	
80	Serheli Ioan	Medicină	II	Reținut între cei 32
81	Bordușan Const.	Științe	II	

82	Dragomirescu N.	Drept	I	
83	Cristescu Gh.	Drept	I	Reținut între cei 32
84	Borcan Pascu	Drept	I	
85	Năstase Mihai	Comercială	I	
86	Ionescu Const.	Teologie	III	Gară, Serv. comerc. Reținut între cei 32
87	Olteanu Nicolae	Drept	I	
88	Petrescu D-tru	Drept	I	
89	Negru Radu	Comercială	II	
90	Pătulescu Gh.	Comercială	I	
91	Stamate Lețu	Medicină	III	
92	Iancu Victor	Litere	II	
93	Făgărășanu Remus	Medicină	I	Reținut printre cei 32
94	Robu Ioan	Științe	II	
95	Lungu Eugen	Teologie	II	
96	Sima Ioan	Litere	I	
97	Belgia Ion	Drept	II	Reținut printre cei 32
98	Isaia Isaia	Comerț	III	Liber 9/XII, ora 16
99	Șoneru Const.	Comerț	I	
100	Curt Ioan	Științe	II	Reținut printre cei 32
101	Mihăiescu Ioan	Teologie	I	Reținut printre cei 32
102	Rasoviceanu Vasile	Medicină	I	
103	Fanea Niculae	Litere	I	
104	Georgescu Alex.	Științe	I	Liber 9/XII, ora 16
105	Mihăilescu Vasile	Politehnică	I	Liber 9/XII, ora 16
106	Dumitrescu Valeriu	Medicină	I	
107	Rădulescu Ilie	Comercială	I	
108	Dumitrescu Gh.	Științe	I	Liber 9/XII, ora 16
109	Rădulescu Gh.	Științe	II	Reținut printre cei 32
110	Lificiu Stavăr	Teologie	II	
111	Stoienescu Vasile	Litere	II	Reținut printre cei 32
112	Pavel Emil	Teologie	I	
113	Petrov Iacob	Teologie	I	
114	Ghețan Gh.	Drept	I	
115	Mirea Valeriu	Comerț	I	
116	Cumpănașu Gh.	Drept	II	Reținut printre cei 32
117	Parocescu Ioan	Teologie	I	
118	Constantinescu Gh.	Drept	I	
119	Stănculescu Tib.	Chimie	II	Reținut printre cei 32

120	Șușu Dumitru	Comerț	I	Reținut printre cei 32	
121	Fărcaș Răspop.	Medicină	I	Reținut printre cei 32	
122	Mihăilescu Virgil	Litere	I		
123	Anastasiu Vasile	Drept	III	Reținut printre cei 32	
124	Gheorghiu Crist.	Teologie	II		
125	Greblîș Aurelian	Științe	III		
126	Coltur Ioan	Drept	III	Reținut printre cei 32	
127	Dezideriu Benedict	Litere	I		
128	Anghel Petre	Științe	II	P.T.T.	
129	Stan Șerban	Litere	I		
130	Bran Dumitru	Politehnică	III		
131	Fătu Gheorghe	Litere	I		
132	Grigorescu Nicolae	Teologie	IV		
133	C-tin Petrea	Medicină	V		
134	Popa Mihail	Comerț	II		
135	Pița Teodor	Științe	I		
136	Cârlescu Roland	Drept	II	Reținut între cei 32	
137	Demetrescu Victor	Drept	III	Conten. Ef. Spît.	
138	Marcu Ioan	Comerț	I	M.Of., Reținut între cei 32	
139	Mircea Adam	Politehnică	III	Reținut între cei 32	
140	Cucu Octavian	Comerț	I		
141	Herescu Nicolae	Drept	II		
142	Bârsu Bucur	Comercială	III		
143	Osmanov Ion	Litere	I		
144	Narti Const.	Drept	III	Min.Instr., liber 9/XII, ora 16	
145	Ionescu Petre	Drept	I	Reținut între cei 32	
146	Răgădunescu Gh.	Drept	I		
147	Popescu Valeriu	Litere	II	Casa Contr. Impr.	
148	Moldoveanu V.	Litere	I	Idem, reținut între cei 32	
149	Tacu Pavel	Drept	I	Casa Centr. Asig.	

C) Studenții arestați în trenul special 3

150	Vinerescu Ion	Litere	I		
151	Părvulescu Ion	Comerț	III		
152	Romașcan Mihail	Comerț	II	Liber 9/XII, ora 18	
153	Herghelegiu Ion	Drept	I	Reținut între cei 32	
154	Tomescu Ovidiu	Comerț	I		
155	Stănescu Grigore	Comerț	II		

156	Stogoreț Radu	Agric.	I	Reținut între cei 32	
157	Ionescu Corneliu	Politehnică	III		
158	Dănulescu Const. ²	d-rand Medicină		Reținut între cei 32	
159	Stoian Gh.	Litere	II	Reținut între cei 32	
160	Spireescu Stelian	Litere	II		
161	Marinescu Nicolae	Drept	II		
162	Popescu Gh.	Științe	II	Reținut între cei 32	
163	Armean Emil	Drept	II		
164	Antoși I. Nicolae	Științe	II		
165	Buliman Isarion	Teologie	II		
166	Miclescu Horia	Litere	III		
167	Dumitrescu Ioan	Drept	III	Liber 9/XII, ora 17	
168	Stelian D. Aurel	Drept	III	Liber 9/XII, ora 17	
169	Ionescu Mircea	Drept	II		
170	Nicolaide Ioan	Litere	II		
171	Cantuniare Victor	Științe	II		
172	Nicolescu Chiriac	Teologie	III		
173	Părvulescu Mihai	Drept	III		
174	Vartic Constantin	Drept	III		
175	Conte Mihali Hip.	Farmacie	IV		
176	Stoicescu Gh.	Litere	I		
177	Ioan Gh. D-tru	Drept	III		
178	Iarna Const.	Comerț	I		
179	Cosâmbescu Aurel	Comerț	I		
180	Geicu Petre	Drept	I	Liber 9/XII, ora 16	
181	Popescu Ștefan	Drept	I		
182	Prodănescu Vasile	Comerț	II		
183	Necula Nicolae	Agric.	I		
184	Andreescu Ion	Comerț	I		
185	Lazăr Nicolae	Teologie	I		
186	Olaru Aurel	Drept	I		
187	Zamfirescu Ion	Științe	II		
188	Constantinescu M.	Comerț	I		
189	Străliciuc Aurel	Agric.	I		
190	Mihăiescu Gh.	Medicină	V		
191	Micu Grigore Alex.	Teologie	I		

² Constantin Dănulescu este cel ce fusese eliminat de la facultatea de Medicină din București încă din 1925, cu ocazia mișcărilor studențești, pentru ca în acest an, 1927, să solicite ridicarea sancțiunii.

192	Breluc Vasile	Teologie	I		
193	Polochiță Gh.	Medicină	I		
194	Erhan Teodor	Teologie	II		
195	Viorel Pabin	Drept	I		
196	Prăjescu Mih.	Teologie	III	Menținut arestat la Jilava între cei 9	Un joben

D) Studenți arestați în tranvai pe Calea Griviței

197	Focșeneanu D.	Drept		Liber 9/XII, ora 13½	
198	Pruteanu Gh.	Teologie		Liber 9/XII, ora 12	
199	Vlădescu Dan	Drept		Liber 9/XII, ora 13½	
200	Anastasiu Traian	Teologie		Liber 9/XII, ora 12	
201	Anastasiu Victor	Comerț		Liber 9/XII, ora 13½	
202	Roman Mihalache	Politehnică		Liber 9/XII, ora 13½	
203	Banciu Alex.	Electrotehnică		Liber 9/XII, ora 12	
204	Belu Marin	Litere		Liber 9/XII, ora 13½	
205	Manea C-tin	Chimie		Liber 9/XII, ora 12	
206	Sihiescu Vasile	Teologie		Liber 9/XII, ora 12	
207	Constantinescu Vasile	Drept		Liber 9/XII, ora 13½	
208	Vasilii C-tin	Teologie		Liber 9/XII, ora 12	
209	Mihalache C-tin	Comerț		Liber 9/XII, ora 12	
210	Turtureanu Dion.	Teologie		Liber 9/XII, ora 12	
211	Perinișera Gh.	Teologie		Liber 9/XII, ora 12	
212	Gherghișor D-tru	Teologie		Liber 9/XII, ora 12	
213	Vasilescu D-tru	Chimie		Liber 9/XII, ora 13½	
214	Lupescu Marian	Chimie		Liber 9/XII, ora 13½	
215	Dimitrievici Em.	Chimie		Liber 9/XII, ora 13½	
216	Zamfirescu D-tru	Teologie		Liber 9/XII, ora 12	
217	Părvănescu C-tin	Comerț		Liber 9/XII, ora 13½	
218	Atanasiu Ștefan	Teologie		Liber 9/XII, ora 12	
219	Budilă Ioan	Comerț		Liber 9/XII, ora 13½	
220	Chivu Nicolae	Comerț		Nu a fost la congres. Liber 9/XII, ora 12	
221	Opincaru Nicolae	Comerț			

E) Studenții sosiți în capitală cu diverse trenuri și arestați în Gara de Nord

222	Vunclas Vunclas	Drept	III	Liber 9/XII, ora 16	
223	Marinescu Emil	Drept	II	Menținut arestat la Jilava între cei 9	Un Talmud

224	Dragomir Gh.	Litere	I	Liber 9/XII, ora 17	
225	Inculescu Gh.	Licențiat Teologie		Liber 9/XII, ora 17	
226	Miron Ștefan	Științe	II		
227	Toma Nicolae	Medicină	I		
228	Toma Vasile	Comercială	II		
229	Stănescu Ștefan	Litere	I		
230	Măcărescu Nicolae	Arhitectura	I		
231	Stoica Octav.	I.O.N.F.	II		
232	Davidescu Marin	Teologie	II		
233	Ghițescu Gh.	Drept	I		
234	Corbu Sabin	Litere	II		
235	Ghericuda Atanasie	Medicină	IV		
236	Șefănescu Gh.	Drept	I		
237	Dimitriu Emil	Drept	I		
238	Chiru Gh.	Medicină	I		
239	Predescu Const.	Teologie	II	Casa Depuneri	
240	Munteanu Olimpiu	Teologie	II		
241	Bunea Vasile	Drept	I		
242	Lascăr Eracle	I.N.O.F.	III		
243	Maxim Gheorghe	Idem	II		
244	Ionescu Mișu	Idem	II	Funcț. Șc. Com. Giurgiu	
245	Georgescu Emil	Comercială	II	Liber 9/XII, ora 16	
246	Munteanu Gh.	Științe	I		
247	Lengăl D-tru	Drept	III		
248	Mihăiescu D-tru	Științe	IV		
249	Etimoft Alex.	Științe	II	Liber 9/XII, ora 17	
250	Popescu Nicolae	Medicină	I		
251	Brașoveanu D-tru	Litere	I		
252	Prasis Spiru	Litere	I		
253	Ștefan Traian	Științe	I		
254	Daniș C-tin	Comerț	III	Liber 9/XII, ora 17	
255	Ghencea Marin	Drept	I	Liber 9/XII, ora 17	
256	Genia Vasile	Veterinar	II		Un fanion
257	Dan Soreanu Lazăr	Drept	III		
258	Fundescu Constantin	Comerț	I	Menținut arestat la Jilava între cei 9	Una cutie bomboane, un șal mătase, două cape șepci, Talmud, 2 foarfece, furculițe și cuțit.

259	Arsenescu D-tru	Litere	I	Menținut arestat la Jilava între cei 9	Un sul mătase, o haină piele nouă, 2 sfeșnice, un rând odăjdii evreiești, una per. jambiere, un clește, un ceainic
260	Viorel Sabin	Drept	I		Un fanion
261	Atanasiu Gh.	Drept	II		
262	Scrinică Saul	Polit.	III	Liber 9/XII, ora 16	
263	Atanasiu D-tru	Comerț	III		
264	Berbeciu D-tru	Drept	II		
265	Giurgea D-tru	Litere	II		
266	Ionescu Virgil	Drept	II		
267	Niculescu Mih.	Comerț	II		
268	Andrescu Gh.			Liber 9/XII, ora 17	
269	Țapu Trandafir	Drept	II		
270	Căldăruș Victor	Științe	I		
271	Dogaru Victor	Medicină			
272	Dima Nicolae	Comerț	I		
273	Relescu Emil	Litere	III		
274	Rovinescu Simion	Comerț	II		
275	Totoiu Ion	Medicină	III		
276	Melidon D-tru	Polit.	II	Liber 9/XII, ora 17	
277	Dogaru Traian	Medicină	II		
278	Bojenică Ion	Comerț	II		
279	Răutu Tudor	Veterinar	I		
280	Boldur Emil	Veterinar	I		
281	Marius Simion	Drept	I		
282	Boldur Iulian	Educație fizică	III		
283	Manole Ion	Chimie	III	Reținut între cei 32	
284	Tocitu Ion	Medicină	IV	Reținut între cei 32	
285	Marinescu Bart.	Litere	II		
286	Glodaru Ștefan	Drept	I		
287	Stănciulescu Aur.	Drept	II		
288	Arminciu Nicolae	Comerț	II		
289	Mihai Nicolae	Chimie	I		
290	Goga Ion	Comerț	I		
291	Mioc Gheorghe	Comerț	I		
292	Niculescu C-tin	Chimie	II		
293	Giurgiu Ion	Chimie	II		

F) Studentele puse în libertate provizorie

294	Borcan Elena	Litere	II		
295	Simionescu Maria	Litere	II		
296	Mihăilescu Corn.	Litere	I		
297	Georgescu Silvia	Științe	II		
298	Vasilescu Eugenia	Litere	I		
299	Atanasiu Maria	Litere	I		
300	Teodorescu Aurelia	Litere	II		
301	Mitrea Fevronia	Științe	III		
302	Postelnicu Florica	Litere	I		
303	Bantoș Eugenia	Științe	I		
304	Orășanu Virginia	Litere	III		
305	Miuler Ana	Litere	I		
306	Tigoiu Otilia	Litere	III		
307	Ciuntu Valeria	Litere	III		
308	Baldoșescu Lucia	Litere	I		
309	Tomescu Anastasia	Drept	I		
310	Armășanu Olivia	Litere	II		
311	Tatoiu Domnica	Litere	II		
312	Pantazi Maria	Educ. fiz.	II		
313	Nedelcu Nicolina	Litere	I		
314	Moisiu Elena	Litere	I		
315	Tărulescu Eugenia	Farmacie	III		
316	Alex. Natalia	Filosofie	II		
317	Panaitescu Elvira	Litere	III		
318	Hagiescu Valeria	Litere	III		
319	Encica Elena	Litere	II		
320	Anastasescu Ec.	Educ. fiz.	II		
321	Constantinescu Filar.	Litere	I		
322	Alexiu Elvira	Farmacie	III		
323	Hagiu Marioara	Educ. fiz.	I		
324	Tofan Elena	Litere	II		
325	Teodorescu Maria	Litere	III		
326	Teodoru Elena	Educ. fiz.	I		
327	Prisăceanu Alex.	Farmacie	I		
328	Dumitriu Flor.	Litere	III		
329	Cazanciscaia S.	Educ. fiz.	I		
330	Dobrescu Aurora	Litere	III		
331	Popovici Alex.	Litere	I		

332	Stănculescu Par.	Matematici	I	
333	Stănculescu Marg.	Litere	I	
334	Moroianu Maria	Litere	II	
335	Belințian Draga	Educ. fiz.	III	
336	Parocescu Maria	Educ. fiz.	II	
337	Pelciu Eugenia	Educ. fiz.	II	
338	Pasca Denia	Educ. fiz.	I	
339	Găzdaru Valeria	Litere	III	
340	Dobrescu Virginia	Litere	III	
341	Garibol Viorica	Litere	III	
342	Schneltz Ana	Litere	III	
343	Stoicescu Flor.	Educ. fiz.	I	
344	Vasilescu Violeta	Litere	III	
345	Angelescu Aglaia	Litere, absolventă		
346	Niculescu Lucia	Litere	II	
347	Voinescu Marg.	Litere	III	
348	Scânteie Lenca	Litere	II	
349	Mihăescu Alis	Litere	II	
350	Dumitrescu Evdochia	Litere	II	
351	Negrițoiu Iulia	Litere	II	
352	Lascu Maria	Abs. Litere		
353	Nicolescu Sevasta	Litere	III	
354	Ciuciu Profira	Litere	III	
355	Romașcan Irina	Drept	I	
356	Carp Cornelia	Litere	II	
357	Chinteanu Cristiana	Litere	II	
358	Bulgt Lenuța	Nu e studentă		
359	Lenuța Târloi	Idem		
360	Hereșteanu Maria	Chimie		
361	Nicolescu Maria	Litere	I	
362	Comănescu Elena	Litere	I	
363	Piroșca Olga	Litere	I	
364	Cornea Paraschiva	Litere	II	
365	Iorgulescu Eugenia	Litere	III	
366	Roman Maria	Conservator	V	
367	Roman Eugenia	Litere	I	
368	Crăciunescu Maria	Litere	III	
369	Vartanovici Eugenia	Litere	III	
370	Drăgan Alexandrina	Litere	I	

371	Buzenschi Eliza	Litere	III	
372	Stan Paraschiva	Litere	II	
373	Velicu Ecaterina	Comercială	I	
374	Popescu Ana	Comercială	I	
375	Feer Ecaterina	Comercială	I	
376	Ioana Sterescu	Litere	III	
377	Ionescu Elena	Litere	III	
378	Petreanu Aristița	Litere	III	
379	Stănescu Alexandra	Științe	I	
380	Istrate Alexandra	Științe	I	

Prezentul tabel s-a încheiat la orele 2 (două) noaptea.

N.B. În afară de foarte puținele obiecte – corp delict găsite la perchezițiile corporale, făcute studenților cu ocazia arestării lor, s-au mai găsit cantități enorme de alte obiecte, ascunse sub canapelele vagoanelor la debarcare în București, precum și aruncate de studenți pe timpul transportării lor. Așa, avem foarte multe cărți bisericești, îmbrăcăminte ale ritului mozaic, vergele de alamă rupte și alte nenumărate mărunte obiecte, găsite ca aruncate, dar în deputință de a le identifica cu persoanele-studenți.

Am dispus a se trece toate acestea într-un proces-verbal ce se va anexa la lucrarea generală, ce se va încheia de către Parchetul Militar.

Prim Comisar Regal
Lt. colonel [indescifrabil]

(Arh.St.București/Văcărești, Universitatea din București. Rectorat, dos. 4/1927, f. 250, 252-258, 290-298)

Domnule Ministru,

Avem onoare a vă aduce la cunoștință că cu ocaziunea congresului general studentesc de la Oradea Mare, dl. Titu Mălăiu, profesor la Academia Teologică din Gherla, a rostit cuvinte ațâțătoare și îndemnuri la ură și revoltă, sfârșind cuvântarea sa prin cuvintele: „Dacă merg înainte urmați-mă, dacă mă dau înapoi împușcați-mă, dacă cad răzbunați-mă“.

Aducând acestea la cunoștința d-voastră, vă rugăm să binevoiți a lua măsurile ce le veți crede de cuviință împotriva profesorului sus arătat.

Subsecretar de Stat,
[Indescifrabil]

Director General,
[Indescifrabil]

Domnului Ministru al Instrucțiunii Publice

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f. 234)

50

ROMÂNIA
PARCHETUL TRIBUNALULUI CLUJ
Cabinetul Primului Procuror

No. 8540 — Cluj, 13 decembrie 1927

Confidențial-Personal

Domnule Ministru,

În referire la raportul nostru telegrafic cu no. 8423 din 9 decembrie crt., avem onoare a vă înainta în copie un proces-verbal cu no. 2, dresat de comisiunea mixtă instituită pentru evaluarea pagubelor pricinuite de studenți în ziua de 7 decembrie crt. la Cluj, potrivit căreia suma reală a pagubelor se fixează la lei 13.418.070.

Cu onoare vă rugăm să binevoiți a dispune.

Prim-procuror,
Livius Gh. Ilea

Secretar,
[Indescifrabil]

Dei-sale, Domnului Ministru al Justiției, București

Anexă

Copie

PROCES-VERBAL No. 2

Astăzi anul una mie nouă sute douăzeci și șapte luna decembrie ziua 10. Noi comisiunea însărcinată prin ordinul Corpului VI Armată no. 41304 din 8.XII.1927, compusă din următorii: delegatului parchetului militar al Corpului VI Armată, comisar regal maior Aramă Gh. Ioan; delegatul Parchetului Tribunalului

Cluj prim-procuror, dr. Livius Gh. Ilea; delegatul garnizoanei Cluj, maior Moldovan Romulus; delegații Inspectoratului General de Siguranță, sub-inspector Sava Cornel și sub-inspector Vlad Aurel; și delegatul Prefecturii de Poliție inspector Berleanu Ioan; având în vedere evaluarea pagubelor care se ridică la suma de lei 44.726.900.

Având în vedere că pentru accelerarea lucrărilor ordonate de către Ministerul de Interne și terminarea lor în seara zilei de 9/XII/1927 (ordinul telefonic al Direcției Generale a Siguranței Statului, comunicat de dl. dir. general R. Voinescu din partea d-lui ministru de Interne la 9 dec. ora 12.29) ar fi fost o imposibilitate fizică de a se face o evaluare precisă, căci aceasta ar fi reclamat un timp de cel puțin una lună zile.

Având în vedere că pentru liniștirea spiritelor experții au fost luați dintre persoanele păgubite în ziua de 7/XII și propuse de Sfatul Negustoresc Cluj.

Având în vedere că evaluarea făcută s-a executat de către experți care n-au depus jurământul legiuit.

Având în vedere că la evaluarea pagubelor asupra materialelor pierdute din vitrine și degradate nu s-au luat decât pretențiile proprietarilor.

Comisiunea de comun acord este de părere că daunele cauzate real ating numai 30% (treizeci la sută) din suma de 44.726.900, adică suma totală a pagubelor se ridică la lei 13.418.070.

Drept care am încheiat prezentul proces-verbal în patru exemplare pentru a fi anexate la dosarele respective.

D.C.S.

Delegatul Parchetului Militar Corp. VI Armată:
maior Aramă.

Delegatul Parchetului Tribunalului Cluj:
prim-procuror dr. Livius Gh. Ilea.

Delegatul Comendurii Pieții Cluj:
maior Moldovan.

Delegații Inspectoratului de Siguranță Cluj:
C. Sava, Aurel Vlas.

Delegatul Prefecturii de Poliție Cluj:
Inspector I. Berleanu.

Conform cu originalul:
secretarul Parchetului Cluj
[Indescifrabil]

(Arh.St.București, Ministerul Justiției, Direcția Judiciar, dos. 71/1927, f. 193-194; Arh.St.Cluj, Parchetul General al Curții de Apel Cluj, dos. 4/1927, f. 10).

**CĂMINUL STUDENȚESC
„AVRAM IANCU“ CLUJ**

No. 231/927

Domnule Rector,

Am onoare a vă încunoștința că în 12 decembrie 1927 a.m. s-a prezentat în biroul Administrației Căminului Studențesc „Avram Iancu“ dl. maior Aramă Ioan, comisar regal Corp. VI Armată, și în absența d-lui director mi-a declarat că trebuie să facă percheziție în cămin. I-am cerut sentința judecătorească, în baza căreia este autorizat să facă percheziție. Domnul maior mi-a declarat că percheziția o face în urma unui ordin superior și în baza stării de asediu, iar dacă mă opun, mă deține. I-am răspuns că nu mă opun, ci protestez.

Percheziția s-a făcut în sala Casinei, sala de ziare, sala de masă, sala de lectură și bibliotecă. Rezultatul percheziției l-au cuprins într-un proces-verbal pe care l-am semnat și eu.

Întrucât găsiți că prin această percheziție — fără încunoștințarea prealabilă a autorității universitare și nici barem nu mi-a îngăduit ca să comunic telefonic, sub motiv că pierde timp — s-a știrbit autonomia Universității, cu onoare vă rog să binevoiți a lua cuvenitele măsuri.

Primiți, vă rog, domnule Rector asigurarea deosebitului respect ce vă păstrez.

Cluj, 13 decembrie 1927

Administrator,
Bugnariu

Domniei sale, domnului Rector al Universității „Regele Ferdinand I“, Cluj

Anexă

MINISTERUL DE RĂZBOI

Secția III Justiție

1/Gr-M 1727 din 5 martie 1928

Domnule Rector,

La adresa dv. cu no. 740 din 21 dec. 1927, cu onoare vă facem cunoscut că din cercetările ordonate de Ministerul de Război și întreprinse de Comandantul Corpului 6 Armată rezultă că maiorul Aramă Ion, comisar regal la Consiliul de Război al Corpului 6 Armată, a procedat legal și nu a amenințat cu arestarea pe dl. adm-tor al căminului studenților „Avram Iancu“ din Cluj.

Percheziționarea la Cămin s-a făcut pe baza unei reclamațiuni înaintată de Siguranța Generală a Statului, în care comunitatea ortodoxă israelită arăta că în acel cămin s-ar afla diferite obiecte ce au dispărut din sinagogi cu ocazia devastărilor din 7 decembrie 1927.

Comisarul regal, maiorul Aramă, a făcut percheziția, fiind însoțit de dl. inspector de poliție Berleanu Ion și de dl. comisar Vertan Alexandru.

Cazul fiind urgent, dl. administrator al căminului a fost rugat să ceară telefonic autorizația d-lui Rector, ceea ce nu a făcut.

La insistența comisarului regal, dl. administrator al căminului a dat voie să se facă percheziție fără autorizația d-lui Rector.

Din declarațiile d-lui inspector de poliție Berleanu și ale d-lui comisar Vertan, se constată că maiorul Aramă a procedat legal, fără a amenința cu arestarea pe dl. administrator al Căminului.

Director Superior
al Serv. personal și contencios,
General Toma Popescu

Șeful Secției III Justiție,
[Indescifrabil]

D-sale, d-lui Rector al Universității din Cluj „Regele Ferdinand I“

(Universitatea „Regele Ferdinand“ din Cluj, Rectorat, Cutia 24/1927-28, dos. 740 și 1506)

MINISTERUL DE INTERNE

Direcțiunea Poliției și Siguranței

No. 85345 bis

Primit la 13.XII.1927

Trimite cu prima poștă pergamentul cu care ai plecat de aci.

El face parte din Cartea Sfântă numită „Tora“.

Comunică d-lui director general că evreei ortodocși din localitate plâng distrugerea unui exemplar din această „Tora“, care avea în Oradea o vechime de 800 ani.

Comunitatea evreiască care posedă această „Tora“ este cea mai veche în Europa și susține că ea exista înainte de venirea ungarilor pe meleagurile acestea.

Tot printr-un informator am aflat că evreei, în discuțiile dintre ei, susțin o legendă că proveniența acestei „Tore“ este din Spania, scăpată din timpul Inchiziției, că peste ea a trecut cruciada, invaziunea tătărească și patru cuceriri turcești ale orașului Oradea.

Din toate, „Tora“ a scăpat.

Credem că ar face o bună impresie dacă toate foile de pergament găsite la studenți să se trimită comunităților locale sau la mine, spre a le înapoia rabinilor sefi.¹ Această acțiune s-ar putea da și publicității.

Subinspector General de Sig. Oradea,
Gussi

No. 5616

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f. 237)

53

LÉGATION DE ROUMANIE EN SUISSE

Berna, 13 decembrie 1927

No. 2598

Anexe: Una

Domnule Ministru,

Ca urmare la telegrama mea no. 214, adresată Excelenței Voastre la 11 decembrie din Geneva, am onoare a vă comunica, aci alăturat, textul notei pe care am remis-o la 10 decembrie trecut d-lui [Aristide] Briand și pe baza căruia d-sa a discutat cu Sir Austen Chamberlain asupra mijloacelor apropiate în vederea unei acțiuni comune de întreprins la Budapesta.

N.P. Comnen

Excelenței Sale, Domnului N. Titulescu, Ministru al Afacerilor Străine etc.,
București.

Anexă

Notă remisă personal de dl. ministru Comnen lui Sir A. Chamberlain, Briand etc. la 10 dec. 1927.

La campanie întreprinsă sub auspiciile guvernului húngar împotriva tratatelor de pace, discursurile Președintelui Consiliului, discursurile pronunțate la inaugurarea statuii Kossuth, tonul din ce în ce mai agresiv al presei húngare împotriva vecinilor din Ungaria, n-au lipsit să provoace un vif resentiment în Cehoslovacia, în România și în Iugoslavia.

On sait quelles ont été les manifestations que ces continuelles provocations ont déterminées en Tchécoslovaquie et en Yougoslavie.

Le Gouvernement roumain a pu, jusqu'à ce jour, empêcher toutes manifestations de ce genre, au risque même de compromettre sa popularité.

Ces continuelles attaques ne pouvaient pas cependant ne pas avoir d'écho également en Roumanie.

En effet, lors d'un congrès d'étudiants qui vient d'avoir lieu à Oradea Mare, il a suffi de nouvelles provocations de la part de certains éléments irrédentistes et communistes pour déterminer des manifestations anti-hongroises significatives. Des cortèges furent organisés et, malgré l'intervention immédiate de la police, des coups furent échangés et des vitres brisées. Les autorités firent immédiatement tout leur devoir et empêchèrent ainsi que cet incident prît des proportions.

Ce fait, insignifiant en réalité, fut immédiatement enregistré par la presse hongroise, singulièrement grossi, des articles incendiaires furent immédiatement publiés, des manifestations anti-roumaines organisées à Budapest et, ce qui est plus grave, à la suite de discours violents prononcés dans le Parlement hongrois contre la Roumanie, le vice-président du cabinet hongrois, M. [József] Vass, fit des déclarations d'une gravité exceptionnelle.

Après avoir invité lui-même tous les Hongrois à manifester leur indignation, il ne manqua pas d'élever une fois de plus sa voix contre « la signature du Traité de paix qui a été imposée à la Hongrie par la contrainte ».

Le gouvernement roumain croit devoir rappeler qu'à toutes les provocations et à tous les agissements dangereux auxquels la Hongrie s'est livrée sans discontinuer, depuis la guerre jusqu'à ce jour, la Roumanie a opposé le calme et le silence le plus absolu. Ni les discours du Comte [István] Bethlen, ni ceux du Régent [Miklós] Horthy, ni les dernières manifestations lors des fêtes Kossuthistes, ni la campagne de Lord Rottermaier, ni les agitations ayant pour but le retour des Habsbourg sur le trône de la Hongrie, ni les campagnes calomnieuses, ni les agitations organisées dans les milieux minoritaires, n'ont déterminé le Gouvernement Royal à se départir de son attitude réservée, en s'appliquant par tous les moyens de comprimer la révolte de ses nationaux et l'inquiétude légitime des masses.

Le simple incident de rue dont il est question plus haut, provoqué par des agents irrédentistes et par des communistes, ne saurait servir de prétexte au gouvernement hongrois pour légitimer la nouvelle campagne anti-roumaine déclanchée à Budapest et particulièrement les déclarations publiques du gouvernement hongrois.

Le gouvernement de Bucarest qui a eu tant de peine à apaiser son opinion publique, commence à redouter qu'un jour viendra où il ne pourra plus le faire.

La Roumanie se rend compte de son devoir d'assurer la paix et l'ordre public chez elle, en garantissant également les droits et les libertés de tous ses citoyens sans distinction de race et de religion.

¹ Fila de manuscris a fost înapoiată în aceeași zi subinspectorului de la Oradea.

Il est nécessaire, cependant, qu'à l'étranger on comprenne que sa mission ne saurait être menée à bonne fin si l'attitude de la Hongrie ne venait pas à se modifier et si le gouvernement hongrois ne recevait pas des conseils sérieux de modération.

Si de semblables conseils n'étaient pas donnés à Budapest, la Hongrie pourrait interpréter cette impassibilité des grandes puissances européennes comme une approbation de ce vrai sabotage de la paix, pouvant avoir des conséquences incalculables.

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 18-21)

54

ROMÂNIA — MINISTERUL JUSTIȚIEI Direcțiunea Judiciară

Domnule Procuror General

Vă înaintez în copie nota no. 430/927 a Legațiunii Ungariei cu privire la maltratarea ce ar fi suferit supusul ungar László Hajnal¹ cu ocaziunea recentelor incidente de la Cluj și vă rog să luați măsuri de cercetarea faptului și în cazul când se va dovedi vinovăția cuiva să fie trimis în judecată spre a i se aplica rigorile legii penale. De rezultat vă rog să ne raportați arătând și pretențiile materiale ale reclamantului.

Ministru,
Stelian Popescu

Director general,
[Indescifrabil]

Domnului procuror general al Curții de Apel Cluj

Anexa 1

Copie de pe nota no. 430/P din 13 decembrie a.c. a Legațiunii Ungariei

Domnule Ministru,

Conform informațiilor parvenite la Ministerul Regal al Afacerilor Străine al Ungariei, cu ocazia recentelor turburări din Cluj, supusul ungar László Hajnal,

¹ László Hajnal (1902-1944), poet și scriitor maghiar, care deși avea cetățenia ungară, a trăit prin anii 1920 în Ardeal, publicând în *Magyar Szó*, *Napkelet*, *Tavasy*, *Varánapi Újság*, *Keleti Újság*, *Zsidó Jövő* ș.a. Evreu fiind, va fi asasinat de nyilasști la Budapesta, în 1944.

ziarist, a fost atacat și maltratată de studenți lângă sinagoga evreilor neologi. Susnumitul s-ar afla actualmente grav rănit într-un sanatoriu din Cluj.

Conform ordinului guvernului meu, aducând cele ce preced la cunoștința Excelenței Voastre, am onoarea a recurge la intervenția domniei voastre, cu scopul de a se ordona de urgență o anchetă riguroasă.

În cazul că faptele menționate ar corespunde adevărului, guvernul regal al Ungariei speră că inovații vor fi aspru pedepsiți și că o indemnitate va fi acordată suszisului supus maghiar.

Rugând pe Excelența Voastră de a binevoi a mă informa, îndată ce va fi posibil, de rezultatul demersului domniei voastre, mă folosesc de ocaziune de a vă reînoi expresiunea prea înaltei mele considerațiuni.

Frédéric Villányi
Ministrul Ungariei²

Anexa 2

Domnule Ministru,

Referindu-mă la ordinele dv. telegrafice no. 96062 și 97360, pe lângă raportul nostru telegrafic, am onoarea a vă raporta și în scris că în urma cercetărilor făcute și a rapoartelor primite de la Prefectura Poliției Cluj, de la Siguranță, de la Consiliul de Război și de la Parchet, rezultă că supusul ungar László Hajnal nu este cunoscut în Cluj; nici în timpul incidentelor petrecute în ziua de 7 decembrie, nici posterior nu s-a primit nici o reclamațiune din partea lui sau din partea altor persoane în numele lui despre vreo pretinsă maltratare a sa din partea studenților; se poate să fi fost acel supus ungar în Cluj în acel timp (deși Siguranța mi-a comunicat în scris că nu este înregistrat sub acel nume nici o persoană sosită sau ieșită din țară), se poate să fi fost bruscăt sau lovit de cineva, dar întrucât nu s-a plâns nici unei autorități din țară și în lipsa celor mai elementare indicațiuni despre pretinsa maltratare nu s-a putut constata altceva decât cele ce v-am raportat.

Este probabil că numitul a plecat imediat peste frontieră și s-a plâns autorităților din Ungaria, dar nu ni s-a adus la cunoștință cea mai mică indicațiune spre a lua măsurile necesare pentru cercetarea și dovedirea pretinsei maltratări. Am cerut și ni s-au dat în scris relațiuni și de la clinicile din Cluj și de la un sanatoriu, dacă n-au avut internată sau externată vreo persoană cu acest nume în timpul și

² Nota originală, în limba franceză, se află în Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 28. Pe aceasta se află următoarea rezoluție: „Dl. Ghyka va comunica oral ministrului Ungariei că va face cercetări. Apoi se va interveni imediat la Justiție și Interne pentru a avea datele precise. Nici un alt demers până ce nu mi se va referi rezultatele.“ Semnat: N. Titulescu.

în urma incidentelor petrecute și ni s-a răspuns că nu li s-a prezentat asemenea persoană spre examinare sau îngrijire medicală

Primiți domnule ministru asigurarea considerațiunei mele.

Procuror general Cluj,
Petre D. Rădulescu

Domnului ministru de Justiție

(Arh.St.București, Ministerul Justiției, Direcția Judiciar, dos. 71/1927, f. 100-103)

[Însemnare marginală: „Pr. 1927 dec.28. Se va comunica în copie d-lui ministru al Afacerilor Străine“. Semnat indescifrabil]

[Un raport al Inspectoratului General de Siguranță, în copie, nr. 199 din 8 ianuarie 1928, asupra cazului László Hajnal, se află în Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 144-149. Acesta cuprinde și pasaje referitoare la László Hajnal, dezaprobatore, din presa maghiară din Cluj.]

55

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE

Direcțiunea Cabinetului Ministrului

Înregistrată la no.72279 din 14 decembrie 1927

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

De la Legațiunea de la Washington, no. 6670, data 13 decembrie 1927

Externe-Bucarest

Printre diferitele manifestațiuni de opiniune determinate de recentele evenimente din țară, semnalez o rezoluțiune introdusă la Parlament de un oarecare Sirovici¹, deputat, creând o intervențiune energică la București și eventual și „abrogarea tratatelor dintre România și Statele Unite al Americii“.

Cunoașterea exactă a amănuntelor, oricare ar fi, mai ales dacă au fost sau nu victime omenești, ne-ar fi foarte utilă pentru a întâmpina campania abia în-

¹ Este vorba de William Irving Sirovich (1882-1939), medic de profesie, de origine evreiască, ales la 4 martie 1927 membru al Congresului din partea Partidului Democrat, până la decesul său. Între 1929 și 1932 a fost președintele Băncii Naționale Industriale din New York, în 1931 participând la Congresul Uniunii Interparlamentare, care a avut loc la București. Vezi asupra lui Kurt F. Stone, *The Jews of Capitol Hill. A Compendium of Jewish Congressional Members*, Scarecrow Press, 2011, p. 132-134.

cepută, care capătă o importanță deosebită prin faptul că coincide cu publicarea raportului așa-zisei „Comisiuni americane de anchetă asupra situațiunii minorităților în România“.

Cretzianu² 6670
Descifrat de Pavelescu.

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 27)

[Însemnări marginale: „Comunicat Direcțiunii Presei, 20 decembrie 1927. N-am avut cunoștință de această telegramă numai azi, 20 dec.“; semnat indescifrabil. „S-a trimis din timp comunicatul Internelor. A se întreba dl. Dianu cum explică neprimirea. A se telegrafia în orice caz din nou comunicatul de aseară, cum că nu sunt morți și ce sancțiuni s-au luat. (ss) Titulescu“; „p. conformitate, 15 XII 927, M. Arion“.]

56

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE

No. 72324/14 decembrie 1927

TELEGRAMĂ

(en clair)

[Către] Lucien Wolf³
Verulam Building, London

14 decembrie 1927

Reçu votre télégramme. Vous connaissez trop les sentiments du Gouvernement Roumain pour que j'ai encore besoin de vous dire que nous répropons

² George Gh. Cretzianu (1895-1984) fusese ministru plenipotențiar al României în Spania (1913-1922) și va ocupa această funcție în Statele Unite (5 nov. 1926 – 15 iul. 1929), apoi în Polonia (1929-1931). O scurtă perioadă, a fost și ministru de Finanțe (1940-1941). După al Doilea Război Mondial a rămas în SUA, fiind înmormântat la Christ Memorial Garden din Jupiter Island (Florida).

³ Lucien Wolf (1857-1930) era un jurnalist englez, care după pogromurile antievreiești din Rusia (din 1881) devine activist în ceea ce privește drepturile evreilor (fiind și avocat), dar și pasionat cercetător al trecutului acestora, fiind de altfel fondatorul și primul președinte al lui Jewish Historical Society of England. A făcut parte din delegația anglo-evreiască de la Conferința Păcii de la Paris (1919), contribuind esențial la elaborarea tratatelor minorităților, ce garantau printre altele libertățile lingvistice și religioase. Fiind un aprig antisionist, Wolf a militat pentru integrarea evreilor în comunitățile în care trăiau. Un important fond arhivistic provenind de la acesta se află la YIVO Institute for Jewish Research din New York, sub cota: RG 348 (în mod deosebit dos. 90 pentru România, Liga Națiunilor și Ungaria, dar și dos. 151, 154b, 156-157). Vezi Israel Finestein, *Lucien Wolf (1857-1930): A Study in Ambivalence*, în *Jewish Historical Studies*, vol. 35, 1996-1998, p. 239-254.

les premiers avec une profonde amertume et tristesse les actes commis à Cluj et Oradea Mare. Quoique nous possédions la preuve certaine qu'il y a eu des agents provocateurs, étrangers, quoique en toute conscience il est impossible de solidariser la masse des étudiants roumains avec les égarés victimes de cette propagande étrangère, à tel point qu'ils s'imaginent servir leur patrie alors que leurs actes n'amènent que l'indignation de tous les Roumains, le Gouvernement a considéré que cet aspect de la question doit être réservé et que son devoir est de procéder immédiatement et énergiquement à des sanctions sévères pour enrayer toute possibilité que de tels actes se répètent dans l'avenir. En conséquence le Gouvernement constatant à la suite de l'enquête faite que certains organes administratifs et de police se sont laissés surprendre par les commencements de désordre, le Gouvernement a décidé la révocation du Préfet département Bihor et celle des Préfets de police de Cluj et de Oradea Mare. Enquêtes en cours examinent aussi attitude et culpabilité autres autorités. D'autre part autorités judiciaires et militaires poursuivant auteurs désordres ont établi jusqu'à aujourd'hui une première série coupables et en conséquence ont été traduits justice deux point: à Oradea Mare 21 étudiants et 28 particuliers pour destruction et autres infractions contre tranquillité publique; à Cluj 44 étudiants et 9 particuliers pour destruction et autres infractions contre tranquillité publique; à Bucarest 11 étudiants pour destructions faites Oradea Mare et Cluj. Autres étudiants sont état arrestation et instruction pour différents délits occasion troubles. Tous ces délinquants seront jugés par Conseil Guerre de Cluj à Bucarest. Étudiants fonctionnaires publics qui seront trouvés coupables de complicité avec participants désordres commis seront destitués et étudiants boursiers appartenant mêmes catégories seront éliminés foyers et cantines étudiants. Les étudiants coupables fautes moins graves seront envoyés pour peines disciplinaires devant Sénats Universitaires respectifs. Le Gouvernement a institué des Commissions spéciales qui ont déjà commencé évaluation dommages soufferts et aidera réparations ces dommages. Pour commencer le Conseil Ministres a approuvé un crédit cinq millions leis pour dommages soufferts par les synagogues et Ministre Cultes Lepedatu partira Transylvanie pour partager cette somme entre synagogues qui ont souffert dommages. Si dans une si triste affaire il peut y avoir une maigre consolation à enregistrer c'est qu'il n'y a pas eu un seul mort. J'ajouterai que le Gouvernement fera son devoir jusqu'au bout car il n'y a pas un de nous qui ne voit que la première victime de tels troubles c'est la Roumanie.

Titulesco 72324

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 34-36)

57

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE

Direcțiunea Cabinetului Ministrului

Înregistrată la no. 72337 din 14 decembrie 1927

Copie

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

De la Leg. din Budapesta, no. 6055, data 14 decembrie 1927

Externe-Bucarest

Presa de astăzi dimineață publică [că] Asociațiunea studenților protestatari unguri, de sub președinția profesorului universitar Mauriț¹, a hotărât într-o ședință să protesteze energic în contra exceselor studenților români. În același timp s-a hotărât a se însărcina comitetul extern al studenților unguri să înceapă o acțiune pentru excluderea studenților români din Confederațiunea internațională studențească. Ziarele anunță că Uniunea studențească „Turul“ cere satisfacțiune pe cale de arme de la studenții români și provoacă pe aceștia să delege un student în acest scop. „Turul“ speră că studenții nu vor refuza satisfacțiunea cerută. Deci studenții unguri care bat pe evrei și forțează guvernul ungar să mențină „numerus clausus“ cooperează a-și aroga față de opiniunea publică un rol cavaleresc de care nu sunt demni și în consecință nu îl joacă și în interiorul Ungariei. Totul se rezumă la jocul politic al guvernului ungar, căruia trebuie să i se facă față în mod hotărât.

Stârcea 6055

Descifrat de Pavelescu.

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 38)

58

MINISTERUL INSTRUCȚIUNII

Direcțiunea Generală a Învățământului Superior (Dir. III)

Serviciul A, no. 169929²

Domnule Rector,

Vă sunt cunoscute dezordinele săvârșite de către unii din studenți la Oradea, Cluj și în alte părți ale țării, dezordini de o gravitate excepțională. În diferitele localități unde aceste dezordini s-au comis, autoritățile în drept cercetează și vor lua măsurile legale.

¹ Béla Mauritz (1881-1971), profesor de petrografie și mineralogie la Universitatea din Budapesta.

² Adresa a fost expediată la universitățile din București, Cluj, Iași și Cernăuți la 15 decembrie 1927.

Primind din partea comisarului regal de pe lângă Corpul II de Armată din București, care instruește această chestiune, alăturatele adrese, specificate pe verso, trimise prin intermediarul Ministerului de Interne, în care sunt cuprinse numele studenților identificați că ar fi luat parte la dezordine, avem onoare a vi le trimite și a vă ruga ca de urgență să convocați Senatul Universitar, în conformitate cu regulamentul de ordine și disciplină al Universităților, și să luați măsuri urgente ca cei vinovați să fie pedepsiți.

Ministru,
Dr. Angelescu

Director General,
D. Burileanu

- 1) Adresa no. 73835 din 13 dec. 1927 (cu un manifest)
- 2) [Adresa] no. 73840 [din] 13 dec. 1927 (cu o listă de 241 studenți)
- 3) [Adresa] no. 73847 [din] 13 dec. 1927 (cu o listă de 380 studenți)
- 4) [Adresa] no. 73848 [din] 13 dec. 1927 (cu 2 liste: 43 studenți)

(Arh.St.București, Min. Instrucțiunii Publice, Direcția Învățământului Superior, dos. 519/1927, f. 80; Arh.St.București/Văcărești, Universitatea din București. Rectorat, dos. 4/1927, f. 264; Arh.St.București, Min. Propagandei Naționale, Presa internă, inv. 2904, dos. 42/1927-1928, f. 1)

ROMÂNIA

Parchetul Curții de Apel din Iași

No. 6200/1927 decembrie 15

Domnule Ministru,

Avem onoare a vă înainta în original raportul no. 17192 din 10 decembrie a.c. a d-lui. prim-procuror [din] Bacău, prin care ne relatează cum au decurs dezordinea întâmplată la Târgu Ocna, cu ocazia întoarcerii studenților de la congresul din Oradea Mare.

Totodată, avem onoare a vă raporta că lucrările de cercetare primite cu acest raport le-am restituit d-lui prim-procuror al Tribunalului Bacău, pentru ca de urgență să continue cercetările, făcând cele mai amănunțite investigațiuni pentru stabilirea celor culpabili și luând măsuri de trimiterea lor în judecată.

Tot acum am înaintat d-lui prim procuror al Tribunalului Bacău și o listă de 20 studenți, ce ne-a fost trimisă de Siguranța Generală, care ar fi luat parte la dezordinea de la Târgu Ocna, spre a se avea în vedere la cercetări.

Procuror general,
[Indescifrabil]

Prim secretar,
[Indescifrabil]

Domniei-sale, Domnului Ministru de Justiție, București.

Anexă

Raportul d-lui prim-procuror al tribunalului Bacău
cu no.17192 din 10 decembrie 1927.

RAPORT către domnul procuror general Iași

În urma notei telefonice date nouă de Poliția Tg. Ocna, cât și în urma convorbirii avută cu domnia voastră la telefon, relativ la stricăciunile comise de studenții din Iași cu ocazia opririi lor la Tg. Ocna, am onoare a vă raporta următoarele:

În dimineața zilei de 9 decembrie a.c., împreună cu dl. prefect al județului, ne-am transportat în localitate, unde am vizitat o parte din imobilele devastate, ca: *cele două sinagogi* (temple de rugăciuni) și cârciumile lui *Colbeci și Lobel*, care au avut mai multe stricăciuni, am vizitat apoi în trecere toate prăvăliile, circa 18, care au avut geamurile de la stradă sparte.

Am ascultat apoi vreo 8 martori oculari, a căror depoziție sunt consemnate în alăturatele lucrări.

Din cercetările făcute de noi personal și din investigațiile întreprinse în cursul celor 9 ore cât am stat în orașul Tg. Ocna, am cules următoarele informații, de pe la persoane demne de toată încrederea și a căror relații credem că nu pot fi puse la îndoială asupra sincerității istorisirilor lor.

În noaptea de 1 spre 2 decembrie a.c. studenții teologi treceau spre Oradea cu trenul prin gara Tg. Ocna, Halta Salina. Abia pornise trenul din această gară, când la un moment dat, în urma unui bombardament cu pietre, s-au spart cea mai mare parte din geamurile vagoanelor în care se aflau acești studenți. Studenții au tras de „semnalul de alarmă“ a trenului, trenul s-a oprit, din care scoborându-se o parte din studenți, au fugărit pe niște evrei, care adăpostiți după un dâmb — (delușor) — aruncase cu pietre în tren.

Dintre acești evrei, 4 inși s-au identificat prin depoziția a mai multor martori oculari și agenți ai poliției, identificare cuprinsă în lucrările făcute a doua zi de poliția Tg. Ocna și trimise nouă cu raportul no. 3979/1927, care lucrări rămân la noi spre a deschide acțiune publică contra lor (Herman Eizenstein, Moritz Sufrin, Simon Elberg și Avram Abramovici).

Studenții neputând prinde pe nici unul din evrei, întorcându-se la tren, s-au jurat cu toții că la întoarcere se vor răzbuna! (depoziția martorului Ivanciu Alexandru — luată de noi —, care întâmplător se afla în acelaș tren).

Autoritățile aflând de această promisiune făcută de studenți, la întoarcerea lor în ziua de 8 decembrie au concentrat armată suficientă și poliție în gara mare Tg. Ocna, căci avusese consemnul dat, ca trenul să nu se oprească în gara mică (Halta Salina).

Studenții însă, văzând că trenul nu se oprește în gara Salina, unde fusese bombardat cu pietre la ducerea lor la Oradea, au pus mâna pe frânele de mână și

pe semnalele de alarmă, oprind trenul fără voie la vreo 500 metri după trecerea prin Halta Salina. Aici s-au scoborât, după unii vreo sută, după alții circa 200-300 studenți, care în corpore, cu drapelul în mână au pornit-o spre oraș cântând „Imnul Studențesc“, „Deșteaptete Române“ și „Trăiască Regele“; în trecerea lor este constatată că au sfărmat câteva geamuri de pe la prăvăliile evreiești. Vă remarc că gara mică — Salina — e aproape în mijlocul orașului Tg. Ocna. Față cu numărul studenților, cei câțiva soldați lăsați numai de formă în această Gară Mică, precum și cei câțiva polițiști, n-au putut să împiedice pe studenți în mersul lor. Mergând studenții pe strada principală, spărgând geamurile prăvăliilor, de la balconul locuinței unui evreu „Haber“, soția acestuia a aruncat în capul studenților cu zoile aflate într-un lighian, precum și cu corpuri tari, după unii „solnițe“, după alții „ghiveci de flori“.

Fiind la etaj, studenții n-au putut să facă nimic locuinței acestui evreu, deoarece strada fiind pavată n-au găsit pietre pentru a arunca; însă acest fapt i-a întărit și s-au îndreptat cu furie spre sinagogi, [pe] care le-au devastat fărâmițând geamuri, altare, bănci, scaune etc. În trecerea lor de la o sinagogă la alta s-au oprit la cârciumile lui M. Colbeci și Iosef Leobel, unde spărgându-le geamurile au pătruns în ele spărgând toate sticlele, în parte cu băuturi, dând drumul la canalele butoaielor cu băuturi.

De ce subliniem canalele butoaielor?

E foarte esențial în aceste împrejurări că cei doi sus numiți negustori, după cum se vede în declarațiile date de ei poliției, afirmă că li s-au vărsat mii de litri de diferite băuturi. Or noi personal, de față cu zeci de evrei și cu domnul primar, le-am arătat că nici un butoi n-a fost spart; studenții au stat în tot parcursul lor circa o oră ¼ oră. Miile de litri, pe gura canalelor, nu se puteau scurge. Ceva mai mult, de față cu aceeași asistență, cu bețe, am constat, că butoaiile mai conțineau (măsură pe la vrană) ¾, ½ și ¼ din lichidul lor, aceasta fără să mai fi putut face dovadă că butoaiile la intrarea studenților în prăvălie ar fi fost pline.

Am dovedit în fața tuturor că dăunații, în puțina lor bună credință, s-au mulțumit să eticheteze capacitățile butoaielor (și asta cu mare aproximație) fără însă a trece adevăratul conținut vărsat. Acest fapt l-am demonstrat în ambele prăvălii și cu faptul că pe podelele prăvăliilor se vedeau ici colea puține urme de lichid vărsat. Or, dacă s-ar fi vărsat miile de litri, în mai puțin de 24 ore cât trecuse, trebuia să fie „baltă“ de cel puțin 10 cm înălțime, față cu cei 15 sau 25 metri pătrați ale podelelor prăvăliilor fiecăruia din ei.

Studenții, după ce au devastat aceste două prăvălii și sinagogi, s-au mulțumit a se retrage spre Gara Mare, în care drum au mai spart ceva geamuri, nu multe însă de data asta, căci între timp armata și poliția din Gara Mare, prinzând de veste, au venit în oraș și i-au încadrat.

Pe lângă aceste 18-20 prăvălii, acești studenții au spart geamuri și pe la câțiva creștini.

Dăunații evrei afirmă în cele declarate poliției că li s-ar fi sfărâmat diferite obiecte casnice.

Or, e constatată că studenții n-au pătruns în nici un imobil afară de cele două sinagogi și la cei doi cârciumari sus numiți. Este exact că spărgând geamurile de la vitrine, fără îndoială, cele expuse în ele au suferit stricăciuni sau pierderi totale.

Rămâne însă ca în fața comisiunii numită de d-l prefect, din ajutor de judecător, farmacist Mazarine, perceptor și câțiva evrei nedăunați, să se stabilească pe cât posibil quantumul pagubilor suferite. Evreii localnici, imediat după plecarea studenților, au fotografiat localurile sus descrise. Noi însă am dat ordin poliției locale să se ducă la fotografi și să-i oprească a scoate copii — pentru ca evreii să nu trimită fotografiile pe la gazete —, aceasta ca măsură de ordine, pentru a nu se ațâța spiritele și învrăjbi raporturile sociale. Am delegat pe d-l polițai local să continue cercetările, ascultând încă martorii oculari. Nu s-a putut prinde nici un student și aresta, ei fiind în grup compact, și aceasta ca o bună măsură de prevedere, să nu se petreacă vărsare de sânge.

D-l prefect având o listă nominală a câtorva studenți ce au luat parte la devastare, noi căpătând acea listă, îi vom cita și continua cercetările, așteptând și ordinele d-nei voastre ca îndrumare a acestor cercetări. Nu s-a bătut nici un evreu cu această ocazie.

Alăturăm și lista dăunaților cu pretensele lor despăgubiri și evaluări, și o listă de obiecte restituite, găsite în tren pe la studenții ce se întorceau în Iași.

Alăturat și depozițiile câtorva martori ce am putut asculta la Tg. Ocna

Prim-procurorul Gorovei

N.B. că evreii, după retragerea studenților, au început a deveni ei agresivi, și după declarațiile câtorva martori aci alăturate se vede că era să se încaiere români de o parte și evreii din altă parte. Au fost câțiva români cumiști care au liniștit lucrurile.

Prim-procurorul Gorovei

(Arh.St.București, Ministerul Justiției, Direcția Judiciar, dos. 71/1927, f. 185-190)

TELEGRAMĂ

Cifrat în 15 dec. 1927 de Blanche [No. 72576]

Romanoleg – Washington

Răspuns telegramei d-voastră 9001 vă mai comunic următoarele: Cu ocazia congresului general studențesc ținut la Oradea Mare, o parte din studenți, susținuți

și de elemente dubioase, au săvârșit distrugeri la magazine evreiești și au maltratată câțiva localnici printre care supusul american Keller. Autoritățile, surprinse prin violența manifestațiilor, nu au putut interveni la timp cu succes. La întoarcerea din Oradea, studenții s-au oprit la Cluj, unde împreună cu elemente străine de studențime au comis devastări mai grave la câteva sinagogi și la multe magazine. Incidente mai puțin serioase s-au petrecut la Târgu Ocna și Iași. Ajunși la București, studenții au fost arestați și anchetați. Potrivit declarațiilor făcute în Parlament, guvernul a ordonat o anchetă riguroasă. Ancheta stabilind lipsa de vigilență a autorităților locale, prefectul județului Bihor și prefectii poliției Oradea și Cluj au fost înlocuiți. Vor urma alte sancțiuni. O primă serie de vinovați sunt trimiși în judecata Consiliilor de Răzoi, anume 21 studenți și 28 particulari pentru distrugeri și tulburări la Oradea, 11 studenți pentru distrugeri și jaf la Oradea și Cluj. Studenții funcționari publici găsiți vinovați vor fi destituiți, bursierii vor pierde bursele. Cei cu vină mai mică vor primi pedepse disciplinare. O a doua serie de vinovați sunt cercetați în prezent. Procesele vor fi judecate imediat după Crăciun. Comisiuni au fost instituite pentru stabilirea pagubelor materiale care vor fi reparate integral de stat. O primă sumă de cinci milioane a fost dată pentru sinagogile devastate. În prezent domnește liniște și măsuri severe sunt luate pentru prevenirea oricăror demonstrații. Guvernul e hotărât să procedeze cu severitate. Uniunea studenților s-a desolidarizat de cei vinovați de jafuri.

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 53)

**Appel adressé au peuple roumain
par les organisations centrales des Juifs de Transylvanie à la suite
des excès antijuifs commis par les étudiants roumains en Décembre
1927 dans les villes d'Oradea-Mare, Cluj, Huedin et autres localités**

À tous les habitants de la Roumanie

Profondément affligés, mais entièrement conscients de notre force morale, nous vous adressons ces paroles: Nous poussons ce soupir pour que vous appreniez, par nous aussi, que tout ce qu'on vous a dit, pendant les derniers jours, par la parole et par l'écrit, au sujet de l'humiliation subie par le peuple juif en Transylvanie, tout cela est la triste vérité. Aussi invraisemblable que cela puisse paraître, il est cependant vrai que nos lieux de prières furent assaillis et détruits surtout par des groupes d'étudiants roumains de Bucarest et de Jassy. Les synagogues juives d'Oradea-Mare, Huedin, Cluj et d'autres communautés gisent en ruines. Là où ils s'étaient heurtés par hasard à des fidèles en train de prier, les étudiants les frap-

pèrent jusqu'au sang, les chassèrent des maisons de Dieu et insultèrent des vieillards et des femmes sans défense.

C'est un fait incontestable que ces étudiants ont profané, d'une manière sans exemple dans les pays civilisés, et qui ne s'était plus produite depuis des siècles, les rouleaux de la Loi. Ils les déchirèrent dans les rues et les souillèrent d'une façon indescrivable et dansèrent des rondes sauvages avec les livres sacrés qui constituent la base de la religion chrétienne également et qui forment le trésor spirituel et moral de notre peuple. Ils mirent en morceaux et brûlèrent le parchemin de la Thora écrit à la main que nous gardions depuis des siècles comme un joyau sacré. Ils pillèrent les objets sacrés des synagogues, attaquèrent des demeures paisibles, défoncèrent les portes des magasins juifs, les mirent à sac et causèrent des dommages se montant à des millions. Les scènes de ces actes barbares et des dévastations se sont profondément gravées dans nos cœurs et y ont laissé une blessure ineffaçable. Au moment où nous commençons à respirer après les désastres et à réfléchir à leur cause, nous devons absolument constater que ces méfaits de la jeunesse universitaire ont pour origine la faute et le laisser-faire des facteurs responsables.

En la dixième année de paix que traverse la Grande Roumanie, le gouvernement a donné son consentement et a contribué à tous les égards par des mesures extraordinaires à l'organisation et à l'ouverture d'un Congrès qui s'était assigné pour programme l'oppression d'une communauté ethnique importante de la Roumanie. Alors que le gouvernement, par son attitude, avait renforcé chez les étudiants le sentiment de leur puissance, il négligea de prendre les dispositions nécessaires pour la protection de l'ordre public et les quelques mesures mêmes qui avaient été prises ne furent d'aucune efficacité.

Ainsi l'incroyable se produisit: des crimes abominables furent commis sous les yeux de la police et de l'autorité militaire, sans qu'elles les eussent empêchés d'une façon quelconque. Les événements tragiques des derniers jours ne sont cependant pas des faits isolés, mais les *conséquences logiques d'un système pratique depuis 5 ans*. Depuis de années, on a mis en œuvre un système de propagande d'excitation contre les Juifs. Des milliers de proclamations antisémites incitent au meurtre et au pillage. Des professeurs appelés à éduquer la jeunesse prononcent des discours enflammés contre les Juifs, et, dans toute une série de conférences publiques, empoisonnent l'âme sensible de la jeune génération. Bien qu'il fût clair que l'empoisonnement systématique des âmes est susceptible, tôt ou tard, de dégénérer en des actes fatals, toutes les tentatives faites en vue de mettre fin à cette propagande irresponsable sont demeurées sans succès en raison de l'attitude nonchalante des autorités compétentes.

À défaut de toute entrave, les forces connues et occultes qui s'étaient organisées en vue de la destruction du judaïsme se multiplièrent successivement; en même temps la capacité défensive et les forces vives du judaïsme s'affaiblirent de jour en jour, sous la poussée de l'attaque dirigée contre lui, suivant un plan

méthodique et fidèlement exécuté. Le champ des possibilités économiques du judaïsme roumain se resserra de plus en plus. Les mesures prises par le gouvernement apportèrent successivement de nouvelles et lourdes charges qui amenèrent notre peuple lentement mais inéluctablement au bord de la ruine économique. Nous ne pouvons fonder des écoles qu'au prix de grandes difficultés. Nous avons été obligés de fermer une partie de celles qui fonctionnent déjà. Les écoles de l'État n'acceptent nos enfants qu'en nombre limité et uniquement au prix de la violation de nos prescriptions religieuses. Au moyen de ce système, nos enfants ont été, au cours de ces dernières années, chassés des écoles et des universités. Le nombre des auditeurs juifs aux universités a été extrêmement réduit et ceux des étudiants juifs qui ont encore le courage d'y rester sont empêchés, par des organisations terroristes tolérées, de suivre les cours et de passer les examens. Ainsi, les Juifs sont ramenés au degré de citoyens de second rang et aux yeux de la jeunesse nous passons pour des « hors la loi ». La profanation de nos lieux saints, la destruction de nos synagogues, la dévastation de nos propriétés privées et l'insécurité de la vie de la population juive, voilà le fruit qu'ont porté les procédés employés à l'égard des Juifs. *C'est contre tous ces faits que, pleins d'amertume, nous nous élevons avec la dernière énergie et de toute notre dignité humaine outragée mais non foulée, nous protestons vigoureusement contre la profanation de nos objets sacrés et contre l'oppression systématique de notre peuple. Nous protestons contre les mesures gouvernementales qui violent la liberté de religion et de conscience.*

Nous exigeons des autorités qu'elles infligent un châtement exemplaire aux auteurs des démonstrations antisémites et des excès.

Nous demandons qu'on traduise en justice les organes administratifs ayant failli à leurs devoirs et pour leur infliger la punition méritée.

Nous exigeons, dans le plus bref délai possible, la réparation de tous les dommages causés. Nous exigeons des mesures de protection susceptibles d'assurer l'ordre parfait et la sécurité complète à toutes les nationalités de ce pays.

Nous exigeons que l'on mette un frein à la propagande antisémite et qu'on retire les chaires à tous les professeurs qui prêchent la haine.

Nous demandons que, tant dans les écoles secondaires que dans les universités, notre égalité de droits soit respectée et protégée contre toute atteinte. Nous revendiquons la réalisation de nos droits ethniques, religieux, culturels et économiques.

Nous revendiquons le libre exercice de notre religion dans tous les domaines de la vie publique et privée. Nous exigeons que l'on subventionne nos écoles au même titre que toutes les autres, que l'on ne mette pas d'obstacle à la création et à l'entretien de nos écoles, mais qu'au contraire le gouvernement nous vienne en aide sur ce point. *Nous demandons que, lors de l'application des lois et des ordonnances, l'on ne fasse aucune distinction entre les citoyens de la Patrie, que justice soit instaurée et assurée dans tous les domaines de la vie.*

C'est à cœur ouvert que nous adressons cet appel au peuple roumain. Nous ne le rendons pas responsable de l'injustice dont nous avons été victimes. Nous avons appris avec satisfaction que la propagande antisémite n'a pas fait fléchir les larges masses du peuple roumain pendant les jours de notre pénible épreuve et que les Roumains d'opinion démocratique ont même pris parti pour nous. Il en est de même, nous pouvons l'affirmer, pour ce qui est de la classe ouvrière organisée. Nous prions le peuple roumain de nous accorder sa sympathie et lui donnons l'assurance de nous comporter à son égard comme un peuple fraternellement dévoué. Nous exprimons nos remerciements à ceux d'entre les groupes minoritaires du pays qui ont compati à nos épreuves et qui sont intervenus en notre faveur.

Et pour terminer, nous nous adressons aux autorités responsables auxquelles nous avons présenté plus haut nos revendications et les implorons :

Qu'il leur plaise de prendre en considération notre appel du point de vue de la justice, de l'humanité, et de la sage politique gouvernementale, qu'il leur plaise exercer leur autorité dans ce sens, que les peuples vivant dans les frontières du pays puissent co-habiter en une complète harmonie que rien ne viendrait rompre.

Qu'il leur plaise empêcher toute lutte fratricide à l'intérieur des frontières du pays.

Au nom de la solidarité humaine et en la foi dans la force de la justice.

Fait à Cluj, le 16 décembre 1927.

Le Bureau Central des Juifs orthodoxes de Transylvanie et du Banat,
Le Président: Salomon S. Ullmann

La Chancellerie israélite régionale de Transylvanie et du Banat,
Ancien Président: Dr. Mathias Eisler

L'Union Nationale des Juifs de Transylvanie
Le Président: Dr. Joseph Fischer
Les Vice-Présidents: Dr. Alexander Polak, dr. Hillel Kohn.

L'Union des Juifs Roumains, section de Transylvanie,
en l'absence du Président Moses Jacobi, Vice-Président: Dr. Max Klein

Directeur

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE**Direcțiunea Cabinetului Ministrului**

Înregistrată la no.72531 din 16 decembrie 1927

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

De la Legațiunea din Washington, no. 9001, data 15 decembrie 1927

Externe-București

Louis Marshall¹ îmi adresează o scrisoare în chestiunea recente mișcări anti-semite, zicând că pe baza știrilor primite în timpul din urmă, după care situațiunea evreilor din țară arăta semne de îmbunătățire, era tocmai pe punctul de a trimite o circulară... evreiești, comunicând știri îmbucurătoare. Înainte de a o redacta însă, s-au publicat în presă știri despre agitațiunile care demonstrează că mișcarea antisemită a luat de data aceasta caracterul unui început de progrom. Singura rază de speranță, spune Marshall, se găsește în declarațiunile Ministerului Afacerilor Străine, juste și umanitare, lucru ce era de așteptat din partea sa, de la inteligența și experiența sa, în curent cu opinia publică din Anglia, Franța și America. După ce amintește eforturile ce a făcut pentru a întări înțelegerea între evrei și români, el declară că nu poate rămâne indiferent față de dovezile de rea credință, barbarie și intoleranță. Aceste acte nu au fost făcute de o populațiune needucată, ci tocmai de studenți și profesori de la care se așteaptă la înțelegerea drepturilor omului și care ar trebui să lucreze pentru așezarea armoniei și unității naționale, fără care nici o țară nu poate propăși. Guvernul român are o ocaziune neașteptată de a reabilita țara în ochii lumii prin o pedeapsă exemplară dată celor care au defăimat țara lor. O asemenea acțiune ar fi privită ca o dovadă de bună credință. Dacă promisiunile Ministerului Afacerilor Străine vor fi împlinite, va fi o zi fericită pentru România. El asigură că nici unul din cuvintele ce-mi adresează n-au fost rostite într-un spirit de amărăciune, ci exprimă numai tristețea de care este cuprins atât pentru nedreptățile îndurate de evrei, cât și pentru răul ce România și-a cauzat. Este încă posibil ca și aceste orori să facă un bine, și anume convingerea că o națiune nu poate progresa tolerând brutalitatea și ura. Terminând zice că este convins că evreii din România doresc să arate dragoste către țară, iar cei din America

¹ Louis Marshall (1856-1929), avocat și activist american pentru drepturile evreilor, unul dintre fondatorii lui American Jewish Committee (căruia i-a fost și președinte), dar și vicepreședinte al lui American Jewish Congress. Se bucura de o mare influență pe lângă congresmenii americani, opiniile lui fiind nu doar respectate, ci și împărtășite de oamenii politici. Vezi M.M. Silver, *Louis Marshall and the Rise of Jewish Ethnicity in America. A Biography*, Syracuse (New York), Syracuse University Press, 2013.

doresc să-și manifeste sentimentele prietenești față de România, cu condiția ca ostilitățile față de coreligionarii lor să nu se mai repete.

Cretzianu 9001

Descifrat de [Indescifrabil]

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 54)

ROMÂNIA**Procurorul General de pe lângă****Curtea de Apel din Oradea**

No. 2189/1927 luna dec., ziua 16

Domnule Ministru,

Referindu-ne la ordinul dv. telegrafic no. 92950/927 și la raportul nostru no. 2351/1927 privitor la brutalizarea d-lui Keller, supus american, cu ocaziunea congresului studențesc ținut în Oradea, am onoare a înainta în copie dosarul cercetărilor făcute, din care rezultă că dl. Keller a avut o atitudine provocatoare, a intrat între studenți, deși a fost făcut atent că se expune să fie insultat, ba chiar a amenințat cu pumnul și după ce a fost scos din teatru, unde avea loc congresul, atunci a fost mulțat.

Procuror general,
[Indescifrabil]Secretar,
[Dr. Celibidache]

Domniei-sale, domnului Ministru de Justiție, București

Anexa 1**CERTIFICAT MEDICAL**

Subsemnatul certific că în ziua de 6 decembrie am fost chemat la dl. căpitan Wilfred Nedson Keller, născut în Lindenhall (America), de prezent locuitor în Oradea, bulevard Regele Ferdinand no. 32, care în aceeași zi a suferit leziuni corporale. Examinând bolnavul am constatat următoarele:

1) Bolnavul se află în o stare anemiată, fața și veșmintele acoperite cu sânge coagulat.

2) Pe creștetul capului se constată două plăgi paralele, fiecare le desparte o distanță de un centimetru.

a) Lungimea unei plăgi este de 5 cm, marginile plăgii sunt contuze, ne-regulate, plaga pătrunde până la periost.

b) Lungimea celeilalte plăgi îi de 3 cm, marginile sunt regulate și pătrunde asemenea până la periost, jurul plăgilor este tumefiat, cedemațiat, de culoare vineție.

3) Înaintea urechii drepte, cca ½ cm înaintea urechii, se constată o plagă lungă de 5 cm, cu o dihestență de 5 mm care pătrunde până la musculatură, marginile sunt netede; această plagă împiedică deschiderea gurii, jurul ei este puțin tumefiat.

4) Deasupra meleolului drept se constată o plagă contuză de mărimea unei piese de 2 lei, prezentând o lipsă de substanță a pielii corespunzând acestui teritor.

După părerea mea, plăgile de pe creștetul capului au fost produse prin lovire cu un instrument contuz (piatră sau baston).

Leziunea care se află înaintea urechii a fost produsă probabil cu un instrument ascuțit.

Leziunea aflătoare deasupra meleolului drept a putut fi produsă de un instrument contuz.

După părerea mea, aceste leziuni se vor vindeca, dacă nu vor abveni complicațiuni neprevăzute, în timp mai mult de 8 zile și mai puțin de 20 zile; în acest timp bolnavul este incapabil de muncă.

Oradea, 6 decembrie 1927

Dr. Ernest Moritz, medic primar

La cererea bolnavului și a medicului curant, subsemnații am examinat bolnavul și am constatat leziunile susamintite, care leziuni se află pe cale de vindecare și a căror vindecare, dacă nu se vor ivi alte complicațiuni, va corespunde termenului de 8-20 zile

Oradea, 10 decembrie 1927

Dr. Alexandru Gerő, medic legist al Tribunalului Bihor

Dr. Al. Pop, medic chirurg

Anexa 2

Dos. no.239/1927, România, Tribunalul Jud. Bihor, Judecătorul de Instrucție al cabinetului no.3.

PROCES-VERBAL DE ASCULTAREA MARTORULUI

Dresat în anul una mie nouă sute două zeci și șapte, luna decembrie, în cauza penală cu Keller Wilfred, supus american.

Înaintea noastră, Ioan Mitescu, judecătorul de instrucție al Trib. Bihor, asistat de greșierul nostru, s-a înfățișat cu citația pe care ne-a prezentat-o martorul locotenent activ Florea Trăian, care după ce a prestat jurământul conform art. 72 Pp. de a spune adevărul și nimic decât adevărul, la întrebările noastre făcute în absența inculpatului ne-a răspuns că se numește locot. Florea Trăian, vârsta 28 ani, locul nașterii Galați, jud. Făgăraș, domiciliul bul. Regele Ferd. no. 10, starea civilă căsătorit, religiunea ort. rom., profesiunea locot. de jandarmi Oradea. Că nu e rudă, nici afîn, nici în serviciul părților, iar asupra faptelor de care a fost întrebat ne-a răspuns următoarele:

Este adevărat că în ziua de 6 decembrie 1927, pe când ieșam de acasă cu nevasta mea și nu eram în serviciu, am văzut că vine un domn la mine însoțit de doi civili, pe care nu i-am cunoscut și nici pe el, am înțeles că acești doi erau mai degrabă polițiști, căci erau mai în vârstă, nu aveau nici insigne; acești doi oameni mi-au spus: domnule, îl ducem la poliție, iar dl. Keller mi-a spus ceva nemțește, prea repede și nu am putut înțelege nimic, de aceea nu i-am dat nici un răspuns, mai ales că în acel moment însoțitorul lui au plecat cu el, spunând că-l duc la poliție. Altceva nu mai știu.

Carte știe și semnează, citindu-i stăruie.

Jude-instructor, Mitescu

Martor, locot. Florea Traian

Anexa 3

PROCES-VERBAL

Astăzi 14 decembrie 1927 ora 10 a.m.

Noi, Ioan Mitescu, jude instructor al Cabinetului III Tribunalul Bihor, văzând adresa Parchetului Tribunalului Bihor cu no. 13315 din 1927 decembrie 13, prin care cere a se face cercetări în cauza supusului american Keller Wilfred, care cu ocazia agitațiilor studențești din ziua de 6 decembrie 1927 ar fi fost lovit de aceștia.

Astăzi, data de mai sus, însoțit fiind de dl. prim-procuror al Tribunalului Bihor, Ilie Petruc, și de dl. greșier al Cabinetului III, Crăciun Iuliu, ne-am transportat la fața locului în bulevardul Regele Ferdinand no. 32, la locuința susnumitului, pe care l-am găsit prezent și după care am dispus luarea interogatoriului după cum urmează:

Mă numesc Keller Wilfred, de 37 ani, supus american născut în Pensilvania-Lindenhalle, Statele Unite America, căsătorit, de religie reformată, ofițer de rezervă; după terminarea războiului mondial am venit din America în România

la București împreună cu o delegație specială, venit aici pentru edificarea vieții sportive în România sub inițialele I.M.C.A. De la București am venit la Oradea cam în luna septembrie 1920, pentru a lua contact cu diferite autorități civile sau militare și am dat tot concursul pentru instrucțiuni sportive ofițerești.

În timpul din urmă am auzit că se ține un congres studențesc la Oradea, ceea ce s-a și întâmplat, când eu m-am bucurat de ținerea acestui congres la Oradea și credeam că cu această ocazie vor fi prezenți la congres și delegații de la societatea noastră I.M.C.A.

Deși unele persoane din Oradea, în special unguri, spuneau că nu-i interesează acest congres, în ziua de 5 decembrie 1927, adică a doua zi de congres a studenților, în localul Teatrului Orășănesc din Oradea m-am dus și eu curios fiind să văd ce puncte importante se vor discuta cu ocazia acestui congres, deși nu știu românește, totuși înțelegeam punctele principale din program; cam pe la orele 4 p.m. am sosit la congresul studențesc de la Teatru, am intrat înlăuntru fără să fiu oprit de cineva și m-am așezat pe un scaun în stal.

N-am întreat pe nimenea dacă e bine să iau parte la congres sau nu, deși se vorbea în cafenele de persoane maghiare și civile că n-ar fi bine să mă duc la congres, fiindcă n-am nici un interes, deoarece cu o zi înainte se făcuse demonstrații de către studenți în Teatru; nu mi s-a întâmplat nimica și nimenea nu mi-a spus vreo vorbă cât am stat la acel congres.

În ziua de 6 decembrie 1927, între orele 3 și 4 p.m. ieșisem la preumblare pe Bulevardul Regele Ferdinand și pe când eram în dreptul Băncii Românești un grup de studenți ieșindu-mi înainte mi-a pus în vedere să mă duc la Poliție, la care nu m-am opus. Care a fi fost motivul că m-a invitat la Poliție nu pot să știu; le-am pus în vedere studenților că sunt supus american. Dar chiar m-am adresat locotenentului de jandarmi Florea să mă conducă în siguranță până la Poliție, fiindcă acest ofițer mă cunoștea, cu care am vorbit nemțește și care nu mi-a dat nici un răspuns la rugămintea mea.

După aceasta, mergând mai departe cu grupuri de studenți care îmi arătau drumul cel mai scurt spre Poliție, când la un colț de stradă la Anglo Banc m-am pomenit lovit de studenții din grup care erau înarmați cu pietre și bastoane și în urmă am căzut jos.

După scurt timp, revenindu-mi în fire cu capul sdrobot de tot, ridicându-mă n-am mai văzut nimic în jurul meu decât soldați și la un moment dat, când un civil voia să îmi dea primele ajutoare, soldații au intervenit și nu l-au lăsat, iar mie mi-a pus în vedere să merg acasă.

Astfel, m-am dus pe jos acasă, neavând nici trăsură, nici un tramvai; ajuns acasă imediat am chemat pe dr. Moricz Ernő, care mi-a dat primele ajutoare și m-a bandajat. În ziua de 10 decembrie 1927 au venit la mine dr. Pop Alexandru și dr. Gerő Alexandru și dr. Moricz Ernő, și constatându-mi leziunile primite mi-au eliberat un certificat medical.

Traducându-mi în nemțește conținutul acestui proces-verbal și fiind conform cu cele declarate de mine, îl semnez propriu.

Drept care am încheiat prezentul proces-verbal, care se va atașa la dosar.

Judecător de Instrucție, I. Mitescu
Prim-procuror, I. Petruc
Grefier, Crăciun

Anexa 3

DECLARAȚIE

La cele întrebate de dl. prim-procuror Sovrea în legătură cu bătaia căpitanului american Keller declar următoarele:

În ziua a treia a congresului studențesc, după amiază, mă aflam în dosul scenei de la Teatrul Național pentru a urmări dezbaterile. La un moment dat, auzind gălăgie pe culoare, m-am îndreptat în acea direcțiune și am zărit pe căpitanul american Keller, pe care-l cunoșteam dinainte, vociferând în mijlocul unui grup de studenți care aveau o atitudine agresivă, crezând că susnumitul este jidan. M-am interpus între ei și am rugat pe dl. Keller să iasă afară, spre a se evita conflictele posibile. Cu multă greutate am reușit să îndepărtez pe dl. Keller, care amenința încontinuu cu pumnul grupul de studenți amintit, și să-l scot din teatru. L-am însoțit pe stradă până în dreptul hotelului „Park“, unde se aflau cordoanele de jandarmi. Crezând că orice conflict a fost evitat, m-am înapoiat la scena teatrului. După câteva ore am auzit că Keller a fost bătut. Țin să arăt cu această ocazie că atitudinea d-lui Keller era cât se poate de provocatoare, întrucât amenința încontinuu cu pumnul, și grație intervenției mele a fost evitat conflictul pe culoarele teatrului, unde putea să fie mai grav. Prezent la cele de față a fost și dl. Papasotir, subinspector general de Siguranță de la București, venit în localitate pentru chestiunea congresului.

Aceasta este declarația pe lângă care insist și semnez

Oradea la 15 decembrie 1927
C. Maimuca
Șef de serviciu de Siguranță

Anexa 4

Domnule Prefect,

Subsemnatul, Aurel Dinu, directorul administrativ al Teatrului „Regina Maria“, citind în ziarul *Nagyvárad Estilap* cu no. 284 din 14 decembrie 1927, cum că Ministerul de Interne v-a însărcinat pe d-voastră să cereți scuze în numele

guvernului de cele întâmplate în timpul congresului studentesc la Oradea căpitanului Keller, la aceasta subsemnatul, care a fost de față la ivirea incidentului, am onoare a vă aduce la cunoștință următoarele fapte, de care bineînțeles onor. guvern n-are cunoștință, cum s-au petrecut lucrurile, de își cere scuze:

În prima zi a congresului, după ce a apărut într-un ziar minoritar că studenții au început să se dea la devastări (aceasta înainte să se fi ținut congresul), studenții sosiți aci în prima zi a congresului luând cunoștință de cele scrise în acel ziar s-au și dus să devasteze redacția ziarului, ca să se conformeze celor scrise mai dinainte în ziarul minoritar, și în aceea devastare au distrus niște plicuri. În timpul acesta, subsemnatul se afla în cafeneaua „Astoria“ când apare acel Keller și ne spune nouă (căci eram un grup de români în cafenea) că nu e frumos ce fac studenții și că el, care este supus american, va lua un tălmăciu și se va urca pe scena teatrului — unde se ținea congresul studentesc — și să le țină studenților un discurs ca să-i plătească despăgubirea plicurilor distruse, căci el este tovarăș cu Sonnenfeld (proprietarul tipografiei). La aceasta, noi toți românii l-am povățuit să stea acasă, căci nu e timpul ca să mai ațâțe și el la rândul lui pe studenți.

De altfel, aceste vorbe i-a spus și dl. prim-procuror, care se afla și d-sa acolo și a luat parte la această discuție.

Ce se întâmplă? A treia zi a congresului, la orele 3, când s-a deschis ședința, subsemnatul venind la teatru zăresc pe culoarele teatrului ce duc spre intrare la scenă pe Keller, cum l-am văzut l-am povățuit iarăși să plece imediat ca să nu afle studenții că e evreu, căci are să se întâmple un mare scandal, deoarece ședința este foarte agitată acum. Aceste lucruri le-au mai anunțat și cineva din partea personalului de Siguranță care se afla în momentul acela pe scena teatrului. În timpul acestei discuții apare un student care-l invită frumos să iasă afară, Keller cu mare greutate și cu multă insistență nu voia să iasă afară, atunci acel student îl ia cu forța și îl dă afară din teatru fără să-l atingă. Când s-a văzut dat afară în stradă, Keller a început să insulte pe studenți și că are să le arate el. Auzind aceste insulte, s-au întors înapoi trei studenți și i-au dat două palme, iar după aceasta studenții, 3 la număr, s-au întors înapoi spre teatru. Keller nu s-a mulțumit cu acestea și a început din nou să-i insulte, atunci studenții s-au întors iarăși înapoi, l-au prins și l-au luat la bătaie, spunându-i totodată: „Na, să ne mai ameninți altă dată“.

Vi le aduc acestea la cunoștința d-voastră ca să vedeți cum s-au petrecut lucrurile și că acest Keller a provocat el singur scandalul pe care onor. Ministrul de Interne neștiind cum au stat lucrurile. Căci prin acel articol apărut în *Nagyváradi Estilap*, care spune că guvernul își cere scuze, toată suflarea românească din Oradea este foarte revoltată de purtarea provocatoare a acestui Keller. Am ținut să vă aduc acestea la cunoștința d-voastră ca să vedeți cum au stat faptele în realitate și totodată vă rog să binevoiți a înainta aceasta d-lui ministru de Interne, care la rândul d-sale să facă cunoscut reprezentantului Americii cum au decurs faptele lui Keller.

Cu deosebită stimă, Aurel Dinu

Văzut spre neschimbare, prim-procuror Sovrea.

Anexa 5

DECLARAȚIE

Subsemnatul prefect al poliției Oradea declar următoarele:

În ziua de 5 decembrie 1927, cam pe la ora 14.30, când studenții erau adunați în fața Teatrului așteptând deschiderea ședinței și în același timp foarte agitați de cazul ziaristului Fleischer, evreu ce pătrunsese neinvitat în sala congresului, dl. Keller cu o adresă în mână a soc. I.M.C.A. a venit în mijlocul studenților spunând că el este delegat al sus-zisei societăți și că pretinde să se achite de studenți imediat pagubele făcute tipografiei Sonnenfeld. Cum studenții nu înțelegeau cele spuse de dl. Keller, am profitat de aceasta spunându-le studenților că au a face cu un ofițer american, binevoitor lor, l-am putut scoate dintre studenți. L-am sfătuit să-și vadă de alte treburi și pretențiunile lui să mi le semnaleze mie personal în scris. Totuși, dl. Keller nu a voit să înțeleagă, sau mai de crezut este că a speculat această chestiune, și în ziua următoare s-a dus în sala congresului amenințând pe studenți. Am informații că ar fi fost scos din sală de unul dintre studenții binevoitori, dar ajuns în stradă ar fi amenințat cu pumnul pe studenți, ceea ce natural a enervat pe cei ce l-au văzut și crezându-l și jidan — așa fiindu-i mutra —, i-ar fi aplicat câteva palme.

Aceasta îmi este declarația pe care o semnez.

Prefectul Poliției, Bunescu

Văzut spre neschimbare, Prim-procuror Sovrea.

Anexa 5

DECLARAȚIE

Privitor la molestarea d-lui Keller cu ocazia congresului studentesc declar următoarele:

În ziua de 5 decembrie 1927 după masă, circa orele 2, mă aflam la cafeneaua „Astoria“. A venit la mine un domn pe care-l cunosc din văzute, dar al cărui nume nu-l știu, care cred ca este funcționar de bancă, și mi-a comunicat că un oarecare domn Keller, afirmativ fost căpitan în armata americană, dorește să-mi vorbească.

M-am dus la dl. Keller, care era la a doua masă de la mine, și prin intermedierea d-lui menționat mai sus, care vorbea englezește, l-am întrebat ce dorește. Subsemnatul nu cunosc limba engleză. Dl. Keller m-a rugat să-i pun la dispoziție un translator care cunoaște limba engleză, cu care să intre în sala Teatrului la congresul studentesc, unde voiește să le vorbească studenților ce atitudine trebuie să aibă, care vorbire să fie apoi tradusă în românește. Am pus în vedere d-lui Keller că este imposibilitate ceea ce dorește, deoarece congresul își are programul bine

definit, în cadrul căruia nu poate intra vorba de d-sale și că nici la un caz nu este timpul potrivit pentru o astfel de vorbire, deoarece spiritele sunt agitate. Am întrebat pe dl. Keller, care este mobilul care-l îndeamnă să țină discurs și atunci mi-a răspuns că este cointeresat la firma „Sonnenfeld“, unde studenții au făcut distrugerii, cauzându-i pagube. Am reflectat d-lui Keller că cunosc pagubele despre care vorbește și că sunt neînsemnate, deoarece nu fac mai mult nici la un caz de 2000 lei și că nu trebuie să-l enerveze acest fapt, căci întrucât a suferit și daune va fi despăgubit de către stat. Am rugat în repetate rânduri pe dl. Keller, care insistă să intre la congres, ca să renunțe la această idee, deoarece, studenții fiind agitați, nu poate nimeni garanta că eventual nu va fi insultat. La aceasta dl. Keller a răspuns enervat, că este boxer de profesie și că nu are teamă. Tot cu această ocazie am aflat că dl. Keller este cumnat cu avocatul român dr. Gheorghe Banc, care în acel moment întâmplător era chiar în cafenea, la masa unde am stat și eu, și cunoscând relațiile familiare ale d-lui avocat, am știut că dl. Keller este căsătorit cu o evreică din Oradea. Neputând să-l conving pe dl. Keller de a renunța la planul ce avea, m-am adresat către dl. avocat dr. Gh. Banc, rugându-l să-l liniștească pe cumnatul său în calitate de rudă. Afirm cu toată tăria că dl. Keller, atunci când a vorbit cu mine în cafenea, era enervat și avea o atitudine direct provocatoare. Convorbirea ce am avut cu dl. Keller trebuie să o fi auzit dl. avocat dr. Iustin Ardelean și dl. Aurel Dinu, care erau în apropiere.

Aceasta este declarația pe lângă care insist și semnez.

Oradea la 12 decembrie 1927
Prim-procuror, Valeriu Sovrea.

(Arh.St.București, Ministerul Justiției, Direcția Judiciar, dos. 71/1927, f. 140-150)

64

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE

Direcțiunea Cabinetului Ministrului

Înregistrată la no.73316 din 18 decembrie 1927

Copie

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

De la Leg. din Washington, no. 9003, data 17 decembrie 1927

Washington
Externe-București

Buletinul cotidian evreiesc publică o telegramă de la corespondentul din București indicând teoria susținută la București că mișcările antisemite din România

sunt în legătură cu internaționala antisemită, servindu-se de data aceasta prin organizațiile antisemite ungurești ca dublu scop, de a maltrata pe evrei și a servi interesele maghiare. Evenimentele din săptămâna trecută nu au produs asupra opiniei publice prea mare impresiune, rămânând în așteptarea sentinței Curții Marțiale. Totuși sunt indicațiuni că dacă Curtea Marțială va arăta prea multă indulgență, s-ar putea porni iar o campanie împotriva României ca anul trecut.

Ieri am dat deslușiri verbale la Departamentul de Stat, servindu-mă de telegrama domniei voastre no. 72576; aceasta le va servi pentru a răspunde intervențiilor deja făcute și care s-ar putea face înaintea Parlamentului.

Cretzianu 9003

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 55)

65

PARCHETUL TRIBUNALULUI CLUJ

Cabinetul Primului Procuror

No. 8601 Cluj, la 17 decembrie 1927

Personal-Confidențial

Domnule Ministru,

În referire la raportul nostru no. 8582/1927 din 15 decembrie crt. am onoarea a vă raporta că comisiunea mixtă instituită pentru cercetarea dezordinelor studențești, în ziua de 16 crt s-a deplasat în comunele Huedin și Ciucea, dresând cuvenitele procese verbale despre cele constatate.

Anexat, avem onoarea a vă înainta în copie cele 2 procese verbale, împreună cu un proces-verbal original despre constituirea comisiunii mixte sus-zisă.

Cu onoare vă rugăm să binevoiți a dispune.

Prim procuror,
Livius Gh. Ilea

Secretar,
[Indescifrabil]

Dei-sale, Domnului Ministru al Justiției. București

Anexa 1

PROCES-VERBAL

Astăzi, 14 decembrie 1927

Noi membrii comisiunii mixte instituită de Consiliul de Miniștri pentru constatarea neregulelor comise de către studenții congresiști în orașul Cluj și pentru

stabilirea răspunderilor, formată din dl. M. Văraru, reprezentant al Ministerului de Interne în baza delegațiunii nr. 27602 P din 12 decembrie 1927, dl. general Artur Grigorescu, delegat al Ministerului de Război pe baza ordinului nr. 41319 din 14 decembrie 1927, și din dl. Livius Gh. Ilea, prim-procuror al Tribunalului Cluj, delegat al Ministerului de Justiție cu nr. 92535 din 9 decembrie 1927, întrunindu-se astăzi în cabinetul prefecturii județului Cluj ne-am declarat constituiți în comisiune mixtă pentru cercetarea neregulelor comise de studenți în orașul Cluj, Huedin și Ciucea, în urma căruia am procedat la cercetarea faptelor și actelor și stabilirea responsabilităților.

Pentru care am dresat procesul-verbal în 3 exemplare.

Membrii Comisiunii:

M. Văraru, general Artur Grigorescu, Livius Gh. Ilea

Anexa 2

PROCES-VERBAL

dresat în ziua de 16 decembrie 1927

Noi membri de Comisie Mixtă pentru cercetarea dezordinelor petrecute în orașul Cluj, Huedin și Ciucea formată din dr. M. Varariu, membru în consiliul superior administrativ, dl. general Al. Grigorescu ca delegatul Ministerului de Război, dl. dr. Liviu Ilea, prim-procuror din Cluj, transportându-ne în comuna Huedin, cercetînd chipul în care s-au comis dezordinele și devastările comise de studenții congresiști la întoarcerea lor din Oradea în ziua de 7 decembrie a.c., am constatat următoarele:

1. La sosirea primului tren, un număr de peste 600 congresiști înarmați cu ciomege și săcuri au năvălit peste cordonul format din 8 jandarmi sub comanda [...] șefului secției Huedin, pătrunzând prin localul gării în interiorul comunei.

2. De aici congresiștii, după un plan conceput de mai înainte, s-au îndreptat și au atacat sinagoga din localitate, devastînd-o complet și ridicînd și Torele pe care la înapoiere le-au ars pe peronul gării.

3. Din informațiunile culese, acest prim grup s-a mărginit la devastarea sinagogii fără să se atingă de proprietatea particularilor.

4. După plecarea primului tren, la un interval de ½ ceas, a sosit al doilea tren de congresiști, care intrînd în stație au dat năvală în număr foarte mare asupra orașului, spărgînd geamurile și fărâștrile locuitorilor și comercianților necreștini, iar din eroare au spart 5 geamuri la dl. Kubaszek.

5. Studenții aflînd că acesta din urmă este creștin, prin comitetul lor au cerut scuze proprietarului, i-au plătit paguba prin colecta făcută între studenți, după care îmbarcându-se au părăsit gara pentru Cluj.

6. După ½ ceas a sosit al treilea tren cu congresiști, care fiind la fel armați, debarcînd la fel, au făcut o razie prin comună pentru a constata că sinagoga și proprietăți evreiești au fost devastate, căutînd să completeze spargerile de geamuri și firme acolo unde credeau că nu de ajuns operațiuni.

7. Comisiunea a constatat că detașamentul de jandarmi a fost bruscat și trîntit la pămînt de cîtră studenții fără să reacționeze și fără să uzeze câtuși de puțin de arme sau de mijloacele de represiune prescrise de legile lor organice.

Concluziuni

Din cele arătate mai sus, comisiunea constată că autoritățile locale nu au fost surprinse și chiar au știut de sosirea congresiștilor, și au luat și măsuri pentru a face față oricărei turburări eventuale, neîntrebuințînd mijloacele de represiune dictate de împrejurări și prescrise de legi și regulamentele organice.

Pentru care s-a dresat prezentul proces-verbal în triplu exemplar, dintre care unul de întreaga comisiune, celelalte în copie.

Membrii comisiunii

[urmează semnăturile]

Anexa 3

PROCES VERBAL

Azi la 16 decembrie 1927.

Noi membrii comisiunii mixte de anchetă, transportându-ne în comuna Ciucea, județul Cluj, din informațiunile și cercetările făcute am constatat următoarele:

1. Autoritățile locale aveau cunoștiință de reîntoarcerea congresiștilor de la Oradea spre centrele studențești, în care scop au și luat măsuri ca postul de jandarmi compus din un șef și 2 jandarmi să se posteze la gară.

2. Congresiștii au trecut prin gara Ciucea în trei trenuri speciale și aproximativ vreo 200 cu trenul personal ce sosește în această gară la orele 3.50.

3. Congresiștii din primele trei trenuri au devastat restaurantul din fața gării, din care au ridicat o parte din marfă, după aceea studenții au devastat și alte două prăvălii din care au luat marfă de băcănie și coloniale.

4. Devastarea sinagogii s-a produs de al patrulea tren de congresiști, care au sosit cu trenul personal, înfrînînd trenul în dreptul sinagogii.

Autoritățile au luat toate dispozițiile pentru împiedicarea dezordinei, însă față de numărul prea mare de manifestați și cu mijloacele slabe nu se putea face față agresorilor.

Pretorul plășii a recurs la o stratagemă înainte de venirea congresiștilor, prin aceea că a ridicat firmele comercianților, punând în magazine țărani ca să dea impresia că sunt prăvălii de creștini, evitând astfel devastarea multora din ele.

După care s-a încheiat procesul-verbal în trei exemplare, dintre care unul semnat.

Membrii comisiei:

M. Văraru, general A. Grigorescu, Livius Gh. Ilea

(Arh.St.București, Ministerul Justiției, Direcția Judiciar, dos. 71/1927, f. 151-155; în copie, procesele-verbale se află la Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România, București, fondul II, dos. 231, f. 21-23)

66

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI Senatul Universitar

Ședința de la 17 decembrie 1927

PROCES-VERBAL

Președinte: E.A. Pangrati, rectorul Universității.

Membrii prezenți: pr. I. Mihălcescu, pr. I. Popescu-Mălăiești, N. Basilescu, C.C. Stoicescu, I. Bianu, D. Gusti, Sabba Ștefănescu, D. Voinov, I. Bălăcescu, M. Minovici, N. Deleanu, N. Georgescu, P. Riegler, I. Poenaru.

Subsemnații, membri ai Senatului Universitar, în urma convocării cu nr. 1009/1927, întrunindu-ne la Universitate, în cancelaria profesorilor facultății de științe din Palatul nou al Universității, b-dul Academiei nr. 7, astăzi 17 dec. 1927, la orele 18 (6 p.m.) sub președinția d-lui E.A. Pangrati, rectorul Universității, am luat în discuțiune adresa Ministerului Instrucțiunii nr. 169929/1927 relativă la dezordinile studențești din Oradea Mare și Cluj.

După ce am ascultat adresa în chestiune a Ministerului Instrucțiunii și după ce am luat cunoștință de tablourile cu numele și pronumele studenților, facultatea și anul în care sunt înscriși, cum și de corpurile delictive găsite asupra lor, în urma discuțiunii la care au luat parte d-nii profesori E.A. Pangrati, D. Gusti, N. Basilescu, pr. I. Mihălcescu, dr. I. Bălăcescu, s-a ajuns la următoarele hotărâri:

1) Senatul Universitar condamnă și înfierează cu cea mai mare energie actele de sălbăticie și profanările întâmplate la Oradea Mare și Cluj, cum și în alte locuri.

2) Universitatea noastră n-are nici o răspundere pentru cele petrecute, deoarece ținerea congresului de la Oradea Mare s-a permis fără avizul rectorului sau al Senatului Universitar.

Pentru a se evita pe viitor astfel de acte regretabile, Universitatea roagă autoritățile în drept să respecte Legea și Regulamentul de ordine și disciplină a studenților universitari, care prevăd că adunările studenților nu sunt îngăduite decât cu aprobarea rectorului sau a Senatului Universitar și pe viitor să nu mai îngăduie astfel de adunări fără avizul favorabil al Universității (Art. 65 din Lege și 35 din Regulament).

3) Senatul Universitar, având în vedere că numărul de studenți de la universitățile și școlile noastre superioare se ridică aproape la 40.000 și ținând seama că numărul participanților la congresul de la Oradea Mare a fost, după datele ziarelor, de cinci mii, se constată că numai o infimă minoritate de gălăgioși și tulburători poartă răspunderea actelor reprobabile despre care s-a vorbit, în timp ce marea majoritate a studenților liniștită și muncitoare nu trebuie făcută răspunzătoare de acte la care n-a participat.

4) Pentru stabilirea vinovaților și pentru propunerea pedepselor de aplicat, se decide ca decanii facultăților să se întrunească luni 19 dec. c. la ora 17 (5 p.m.), spre a examina cu amăruntul tablourile ce s-au înaintat, iar Senatul Universitar se va întruni miercuri 21 decembrie c. la orele 17 (5 p.m.) pentru a lua cunoștință de lucrarea domnilor decani și a lua măsurile necesare contra celor vinovați.

Președinte, E.A. Pangrati

Membri: N. Basilescu, M. Georgescu, D. Voinov, P. Riegler, N. Deleanu, I. Mihălcescu, M. Minovici, D. Gusti, I. Bianu, C.C. Stoicescu, I. Bălăcescu, I. Popescu-Mălăiești, I. Poenaru, Sabba Ștefănescu.

(Arh.St.București/Văcărești, Universitatea din București, Facultatea de litere și filosofie, dos. 230/1927-1928, f. 59; părți din acest document, sub formă de Comunicat, Arh.St.București/Văcărești, Universitatea din București. Rectorat, dos. 2/1928, f. 110)

67

SENATUL ROMÂNIEI

București, 17 decembrie 1927

Domnule Președinte,
Domnilor Senatori,

Tristele evenimente din zilele din urmă, întâmplate la Oradea Mare și Cluj, sunt înfierate cred de orice bun român care își dă seama mai cu seama de pagubele

morale aduse țării. Ele se leagă însă pe nedrept de întreaga studențime română, căci pleava se află în cea mai aleasă recoltă. Nu este mai puțin adevărat însă că excesele petrecute, produse chiar de o minoritate din tânăra generațiune, denotă o stare morbidă, ce trebuie să ne dea deci de gândit, căutând să-i aflăm cauzele spre a preîntâmpina lățirea ei, care ar periclita însuși viitorul țării.

Cu ocazia discuțiilor ce au avut loc în jurul acestor evenimente, cum e și logic, s-a făcut legătura între studențime și universități, uitându-se să se țină în seamă de întregul complex al mediului în care studentul trăiește. Se întâmplă adeseori ca factorii străini de Universitate să aibă o influență mai covârșitoare asupra sufletului și acțiunii studenților, anihilând uneori influența pe care Universitatea o poate avea asupra lor. Totuși o clasificare cred că se impune și nu trebuie să ne ferim de a aduce în discuție starea instituțiilor de natura și importanța universităților.

Trebuie să se separe și să se reliefeze ce este bun și sănătos în mecanismul funcționării lor, de ceea ce este alterat.

Sunt un membru al corpului universitar. Activitatea mea modestă este legată de Universitate. Ca mine sunt atâția alții. Atmosfera în care se învâluie înalte instituții de cultură, în ocazii ca acestea din urmă, prin discuțiile din presă, Parlament, ca și de pretutindeni, înăbușe orice avânt în activitate, creând o stare de spirit zdrobitoare.

Iată de ce, ca reprezentant în Senat al celei mai vechi Universități, îmi permit să provoc o discuție de la tribuna Parlamentului, dând ocazie astfel să se audă și glasul cel mai autorizat, al d-lui ministru al Instrucției, asupra judecății ce trebuie să și-o facă lumea românească despre universitățile române.

De aceea îmi permit a anunța o interpelare d-lui ministru al Instrucției, asupra stării morale și materiale a universităților române.

La dezvoltarea interpelării mele îmi trebuie anumite date, pentru care rog pe dl. Președinte a lua măsuri să-mi fie puse la îndemână:

1. Numărul total al studenților, repartizați pe universități;
2. Numărul studenților găzduiți în căminuri întreținute de stat, cât și sumele totale, bugetare și extrabugetare, cheltuite pentru întreținerea — burse, căminuri, cantine — studenților;
3. Cota-parte a cheltuielilor făcute, de la război încoace, pentru clădiri universitare, institute, laboratoare, raportată la sumele globale destinate construcțiilor școlare.

Sperând că aceste date îmi vor fi repede procurate, căci se pot găsi lesne la direcția învățământului superior, ca și la cel tehnic, rog pe d-l președinte, ca în înțelegere cu dl. ministru să-mi fixeze ziua interpelării cât mai neîntârziat.

Prof. I. Simionescu
Senator al Univ. Iași

(Arh.St.București, Ministerul Instrucțiunii Publice. Direcția Învățământului Superior, dos. 581/1927, f. 60-61; 580/1928, f. 17-18; vezi și f. 56-58)

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE

Direcțiunea Cabinetului Ministrului

Înregistrată la no.73309 din 18 decembrie 1927

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

De la Legațiunea din Budapesta, no. 6106, data 17 decembrie 1927

Externe-București

Ministerul Afacerilor Străine a comunicat ieri Comisiunii Afacerilor Străine a Camerei că a dat instrucțiuni ministrului Ungariei de la București a cere examinarea maltratării supusului ungar Hajnal László și reparațiuni. Ministrul Ungariei a atras atențiunea [lipsă text] [că] persecutarea populațiunii ungare din România va avea influență defavorabilă asupra relațiilor cu Ungaria. Guvernul ungar nu intenționează să facă alți pași pentru că, după oficialele române, guvernul român pășește la pedepsirea vinovaților. Deputatul [Gyula] Gömbös a cerut guvernului ungar să dea cel mai mare concurs congresului cercetașilor „Előre“ de la începutul lunii mai din Budapesta, la care vor participa 20 state și care are deosebită importanță propagandistică. Lukáts¹ a cerut guvernului să atragă atențiunea Ligii Națiunilor asupra articolului 11 din pact, referitor la tratamentul minorităților.

Stircea 6106

Descifrat de Blanche.

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 44)

ROMÂNIA

PREȘEDINȚIA CAMEREI DEPUTAȚILOR

No. 733/18 dec. 1927

Domnule Președinte,

Dl. dep[utat] V[irgil] Madgearu, în ședința de la 18 decembrie a.c., a făcut următoarea întrebare:

¹ Este vorba de György Lukács (1865-1950), originar din Oradea, ministru al Religiei și Educației (1905-1906), membru al Parlamentului ungar din 1921. În perioada interbelică a fost un revizionist activ al Tratatului de la Trianon, activând în acest sens pe lângă Liga Națiunilor și în cadrul Uniunii Interparlamentare.

„În urma evenimentelor de la Oradea Mare și Cluj, guvernul a hotărât o anchetă și sancțiuni severe împotriva celor vinovați de vandalisme comise.

Constatăm că până acum s-a procedat la arestarea și darea în judecată a unor studenți și a câtorva elemente străine de universitate, iar guvernul a aplicat unele sancțiuni de natură administrativă prin înlocuirea încă provizorie a unui prefect și a doi prefecti de poliție.

Crede oare guvernul că prin aceste măsuri tardive și insuficiente va putea ocoli gravele răspunderi care apasă asupra lui?

Într-adevăr, guvernul — și nu autoritățile administrative în subordine — a autorizat și ajutat ținerea unui congres studențesc cu mii de participanți, în timpul cursurilor în plină activitate universitară, fără să fi cerut avizul nici al senaturilor universitare, nici cel puțin al rectoratelor.

Într-adevăr, guvernul este cel care a aprobat — fără ca să existe nici o justificare specială pentru aceasta — ținerea congresului într-un oraș de frontieră, cu caracter pronunțat minoritar, deși fusese prevenit asupra mișcărilor ce se pregăteau, deși congresele anterioare îi impuneau să prevadă și să prevină dezordinile probabile, deși trebuia să-și dea seama de repercusiunea enormă și de dezastruoasele consecințe ale unor excese comise în aceste condițiuni.

Un membru al guvernului a fost la Cluj, unde a pregătit atmosfera morală a congresului; un alt membru al guvernului a distribuit fonduri, a pregătit elementele care să asiste la congres și a supravegheat în tot timpul lucrările acestuia; în fine, un important membru al majorității, fost ministru, a stat în permanență la Oradea, asistând la congres și pronunțând discursuri.

Guvernul a pus la dispoziția congresiștilor bilete gratuite și vagoane speciale, care după primele excese la Oradea au permis continuarea acestora de-a lungul țării, la Ciucea, la Huedin, la Cluj, Târgul Ocna și Iași.

La Oradea Mare și Cluj există garnizoane puternice, există jandarmerie și administrație. După întâmplarea primelor excese, dezordinile au continuat totuși cu un caracter de gravitate din ce în ce mai mare, deși guvernul a fost pus în curent cu desfășurarea evenimentelor. De ce? Pentru ca aceasta să se întâmple, sau a trebuit ca guvernul să le tolereze prin abținerea de a lua măsuri imediate și hotărâte, sau guvernul n-a avut energia și autoritatea să impună executarea ordinelor sale, față de reprezentanții forței publice, civile și militare, de care de atâtea ori a uzat și abuzat în scopuri meschine de partid.

În repetate rânduri actualul guvern a declarat că rațiunea existenței sale este menținerea ordinii și că el își ia în acest scop răspunderea întregă a situației. Acesta a fost pretextul venirii la cârmă al actualei formațiuni ministeriale.

Acesta a fost și sensul declarațiilor recente ale actualului președinte de Consiliu, care recunoscând marea popularitate a opoziției parlamentare a afirmat că-și ia răspunderea situației pe temeiul autorității și priceperii sale și în scopul suprem al menținerii ordinii, declarație făcută tocmai în momentul în care — ca o flagrantă dezmințire — izbucneau nedemnele excese de la Oradea și Cluj.

În fine, un membru important al cabinetului a recunoscut — în aplauzele majorității — că singura rațiune de existență a acestui guvern față de incontestabila popularitate a opoziției e necesitatea menținerii ordinii chiar cu prețul in justiției.

În fapt însă, guvernul se arată incapabil de a menține o ordine, pe care o garantase, care constituia singura justificare a existenței lui și pentru care solemn și în repetate rânduri își luase întreaga răspundere.

O asemenea răspundere nu se poate traduce în fapt prin simpla pedepsire a câtorva tineri și prin câteva sancțiuni administrative aplicate unor funcționari în subordine.

Opinia publică a țării, opinia publică mondială nu se poate declara satisfăcută cu asemenea măsuri judiciare sau administrative. Sacrificarea unui subsecretar de stat nu poate fi nici ea o sancțiune suficientă, căci răspunderea acestuia este numai administrativă — nu și politică —, el lucrând sub directa responsabilitate a ministrului său.

Gravele excese întâmplare în împrejurările în care s-au produs, nu implică sancțiuni administrative, ci sancțiuni politice.

Când guvernul și-a luat răspunderea situației, nimeni nu s-a gândit că paza ordinii și răspunderea pentru liniștea publică vor fi ale unui prefect de poliție sau ale unui căpitan de jandarmi, ci ale cabinetului actual, el însuși.

Guvernul trebuia să tragă în întregime toate consecințele situației pe care el însuși a creat-o, să-și ia întreaga răspundere politică pentru daunele materiale și morale pe care le-a cauzat și pentru discreditul aruncat asupra țării noastre, căci pe de o parte poporul nostru nu-și poate lua răspunderea unor pagube de zeci de milioane, cauzate de incapacitatea unor guvernanți care nu sunt adevărații reprezentanți ai țării, iar pe de altă parte poporul nostru prin lipsa măsurilor convenite nu poate apărea în străinătate ca unul care nu înțelege să aplice sancțiunile necesare și nu poate arunca — sub ochii străinătății — discreditul asupra unei studențimi nevinovată de niște excese comise de câțiva oameni tolerați de neglijența culpabilă sau încurajați de ajutorul culpabil al guvernului.“

Subsemnatul vă aduce la cunoștință textul acestei întrebări care s-a făcut cunoscut și d-lor ministru de Interne și subsecretar de stat.

Președinte,
[indescifrabil]

Secretar general,
[indescifrabil]

D-sale Domnului Președinte al Consiliului de Miniștri

(Arh.St.București, Președinția Consiliului de Miniștri, dos. 21/1927, f. 242-243)

CONSULATUL GENERAL AL ROMÂNIEI

Lwów, 19 decembrie 1927

No. 34

Domnule Ministru,

Am onoare a informa pe Excelența Voastă că în ziua de 18 decembrie curent a avut loc la Lwów o adunare de protest în contra cunoscutelor evenimente din Oradea Mare. Adunarea fusese convocată de organizațiunea studenților evrei „Jordania“ și a întrunit pe reprezentanții tuturor claselor sociale evreiești din acest oraș. Între alții a luat cuvântul și fostul deputat dl. Reich¹, care după un istoric tendențios al chestiunii evreiești din România, a făcut în rezumat următoarelor afirmațiuni: România ar fi refuzat să semneze tratatul minorităților din cauza obligațiilor ce i s-au impus în chestiunea evreiască și că nu a putut fi determinată la punerea semnăturii decât prin intervenția energică a lui Lloyd George. În toate țările situațiunea evreilor s-ar fi îmbunătățit după război, numai România s-ar sustrage — ca și acum 50 de ani, după congresul de la Berlin — obligațiilor contractate. Ar fi de datoriu guvernului democrat al mareșalului [Józef] Piłsudsky de a atrage atențiunea statului vecin asupra cerințelor democrației. Evreimea va fi obligată, termină d-rul Reich, să se adreseze tuturor statelor civilizate și Ligii Națiunilor.

La sfârșit adunarea a adoptat o rezoluție prin care:

1) Liga Națiunilor este invitată a examina situațiunea evreilor din România, care se găsesc actualmente în afară de legile omenești și de drepturile garantate lor prin tratatele internaționale

2) Organizațiunile studențești internaționale sunt solicitate de a exclude studențimea română și de a refuza orice contact cu aceasta, cât timp „asasinii și bandiții“ vor face parte din ea și vor fi considerați ca eroi.

3) Guvernul polon este rugat a atrage atențiunea guvernului român asupra faptului că evenimentele din Oradea Mare sunt de natură a pune în discuție „abilitatea“ („capacitatea“) administrațiunii române, care n-a reușit să împedice sălbătăciile comise.

4) De a adresa Legațiunii României din Varșovia un protest energic contra exceselor antisemite din România.

¹ Leon Reich (1879-1929) era un important lider sionist din Polonia, cu studii juridice la Lwów și Paris, unul dintre fondatorii Uniunii Studenților Evrei (*Ognisko*) și ai organizației studenților sioniști din Galiția (*Emunah*). În cadrul conferinței păcii de la Versailles, Reich a fost vicepreședintele Comitetului delegației evreiești, iar din 1922 până la finele vieții a fost membru al Sejm-ului polonez, dar și președinte al Organizației Sioniste din Galiția de Est. Cu puțină înainte de a muri, a contribuit la temperarea manifestărilor antisemite de la Lwów, din vara anului 1929. Este de reținut faptul că la Lwów avusese loc un veritabil pogrom contra evreilor cu un deceniu mai devreme (între 21 și 23 noiembrie 1918), unde au fost ucise aproximativ 100 persoane.

După cum mi-a comunicat dl. Reinländer, directorul Poliției din Lwów, adunarea a luat un curs liniștit. Ea ar fi avut mai mult caracterul unui protest îndreptat în contra autorilor evenimentelor din Oradea Mare decât în contra statului român. Atacurile contra României, cuprinse în cuvântarea d-rului Reich, dezmint însă afirmațiunea d-lui Reinländer.

Chestiunea evenimentelor de la Oradea Mare este comentată și de presa din Lwów. Pe când însă presa evreiască profită de această ocaziune, spre a face aprecieri tendențioase la adresa țării noastre, restul presei se mărginește să relateze faptele și amintește și de intențiunea guvernului de a repara pagubele materiale făcute și de a pedepsi pe vinovați

George Traian Gallin

Excelenței Sale, D-lui N. Titulescu, Ministru al Afacerilor Străine, București

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 63)

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE**Directiunea Cabinetului Ministrului**

Înregistrată la no. 73844 din 20 decembrie 1927

Copie

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

De la Legațiunea din Washington, no. 9006, data 19 decembrie 1927

Externe-București

Congresul evreilor americani a hotărât să trimită în cursul săptămânii viitoare o delegațiune la Secretarul de Stat pentru a protesta în contra exceselor antisemite din România și a-i cere să intervină. Bineînțeles, domnul [Frank B.] Kellogg va refuza, cum a refuzat și anul trecut. Afară de aceste două întruniri evreiești, a avut loc ieri la New York una organizată de studenți, la care au asistat 1.000 de persoane și în care Louis Marchall a recomandat moderațiune și propagandă pacifistă. A doua întrunire a fost conferința de vreo 700 de delegați ai Congresului evreilor americani, în care rabinul Wissa [Wise]¹ și Léon Wolffern [Wolfson] au

¹ În ortografie greșită, fiind de fapt vorba de Stephen Samuel Wise (1874-1949), născut la Budapesta sub numele de Weisz, într-o familie de rabini cu lungă tradiție. A devenit și el rabin, adoptând reformismul, dar afirmându-se totodată ca un adept al sionismului, extrem de implicat în combaterea antisemitismului. El este fondatorul lui American Jewish Congress în 1920. A fost totodată un prieten

vorbit cu violența lor ordinară, făcând guvernul român răspunzător de cele întâmplate.

Cretzianu 9006
Descifrat de Scortzescu, Pavelescu

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 56)

72

Copie după raportul Brigăzii de Siguranță Mediaș no. 1680/927 [ante 21 decembrie]

Avem onoare a raporta că în cercurile evreiești din acest oraș se fac comentarii în legătură cu demonstrațiile studențești de la Oradea, afirmându-se că vandalismele la care s-au dedat studenții față de populația pașnică evreiească va avea o mare percursie defavorabilă țării, pe piețele financiare străine și mai cu deosebire în Anglia, unde se negociază în prezent efectuarea unui mare împrumut extern și că cuvântul d-lui Weizmann, conducătorul organizației sioniste mondiale, care aflându-se în prezent în țară, va putea face personal o anchetă despre cele petrecute la Oradea, va avea o mare influență la înapoierea sa în Anglia

Șeful Brigăzii,
Th. Bălan

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f. 275)

73

Roumanian Legation Washington, D.C.

No. 6797/P-4020 decembrie 1927

Domnule Ministru,

Am onoarea a înainta Excelenței Voastre aci alăturat, în copie și în traducere românească, o nouă scrisoare ce am primit astăzi de la d-l Louis Marshall, relativ:

apropiat al lui Franklin D. Roosevelt, cu efecte benefice pentru coreligionarii săi de pretutindeni, chiar dacă sunt și voci care-l critică pentru anumite acțiuni și luări de poziție față de evreii din țările ocupate de către naziști. Un important fond arhivistic al lui St.S. Wise (puțin peste 100 metri liniari) se află la Brandeis University, Departamentul de Colecții Speciale, în cadrul „Seriei 10” (subseria 1) cu documente referitoare la România, grupate în trei voluminoase dosare (nr. 43-45) care acoperă anii 1919-1948, anului 1928 fiindu-i consacrat un întreg volum.

1) la modul cum evreii din New York și în oarecare măsură publicul american au primit știrile despre excesele antisemite petrecute în România, 2) la sfaturile de moderațiune ce d-sa a dat la întrunirea ținută duminică, 18 decembrie, la Cooper Union, la New York, și 3) la o convorbire ce d-sa a avut cu deputatul [W.I.] Sirovich, din New York. Acesta din urmă a voit să aducă chestiunea evreilor români înaintea Congresului Statelor Unite și ar fi acum dispus să-și retragă moțiunea dacă ar putea lua cunoștință de corespondența urmată între mine și d-l Marshall în această chestiune, publicând-o în *Congressional Record*, buletinul oficial al lucrărilor Congresului, pentru a-și justifica schimbarea sa de atitudine.

Am răspuns d-lui Marshall mulțumindu-i pentru acțiunea sa moderatoare, inspirată de nobila dorință de a vedea situațiunea materială și morală a evreilor din România ameliorându-se prin alte mijloace decât violența la întruniri publice și amestecul unui parlament străin în afacerile interioare ale României, asigurându-l de plăcerea ce aş avea de a mă întâlni cu d-l Sirovich pentru a-i da deslușiri și a discuta chestiunea cu d-sa, adăugând că nu văd nici un inconvenient ca d-l Sirovich să ia cunoștință de corespondența dintre mine și d-l Marshall, însă că aş crede publicarea acestei corespondențe inoportună, întrucât ea ar putea să-mi atragă polemici și ar putea indispuce personalități din România tocmai din punctul de vedere al principiului neamestecului străinilor în afacerile interioare ale țării, și în orice caz n-aş putea consimți la aceasta fără o prealabilă autorizare a guvernului român.

În acelaș timp am scris d-lui Sirovich pentru a-i cere o întâlnire și sper să-l conving să renunțe la dezvoltarea moțiunii ce a prezentat în Parlament, fără a da publicității niște scrisori personale, care deși nu conțin nimic de retractat, totuși nu ar fi bine să fie date publicului și presei.

Primiți, vă rog domnule ministru, asigurarea înaltei mele considerațiuni.

G. Cretzianu

Excelenței Sale, Domnului N. Titulescu, Ministru al Afacerilor Străine etc.

Anexă

Guggenheimer, Untermyer & Marshall
120 Broadway, New York

December 19, 1927

Your Excellency:

The letters which I have received from you, together with the enclosure, are certainly indicative of a purpose on the part of the Roumanian Government to punish those who have been guilty of the recent anti-Semitic outbreaks at Oradea Mare, Cluj, and Jassy and to make amends for the damage sustained. If this program is carried out promptly, efficiently, and relentlessly, it will go far toward

ameliorating conditions and assuaging the natural indignation aroused by what has happened. It was inevitable that these lawless acts would be resented, not only by the Jews everywhere, but also by American citizens whose sympathy goes out to those who are the victims of injustice anywhere.

Yesterday two meetings were held in New York, one at Town Hall by a committee of the American Jewish Congress, in which Mr. Wolfson, Dr. Wise, Bernard G. Richards¹ and others participated and at which, according to the newspapers, a committee was appointed to call on the Secretary of State at Washington during the present week, to protest against what has occurred in Roumania and to request him to take action. The second of these meetings, held at Cooper Union, was called by college and university students for the purpose of considering the treatment accorded the Jewish students, not only in Roumania, but also in Hungary and other countries. There were at least fifteen hundred present at this meeting. The Chairman was Dr. Frederick B. Robinson, President of the College of the City of New York. Among the speakers were Dr. Norman Thomas, Bishop Paul Jones, ex-Congressman [Nathan D.] Perlman, and Congressman Sirovich. I deemed it important to accept the invitation extended to me and spoke at considerable length, pleading for moderation, and insisting that it was the duty of all right-minded men to protest against cruelty and injustice courageously and intelligently.

Congressman Sirovich, as you know, introduced in the House of Representatives on December 12, 1927, a Joint Resolution which indicated his reaction to the disturbing news which came from Roumania. I discussed with him the futility of these resolutions and informed him of my correspondence with you and of the action which the Roumanian Government proposes to take. He at once recognized the wisdom of the course which I had pursued, and it occurred to me that it might be desirable for you to arrange for a meeting with him at an early day to discuss the matter, with the view of bringing about an effective and amicable conclusion of this painful episode. He immediately said that if you requested such a meeting, he would be pleased to confer with you. He asked me whether I would let him see our correspondence, with a view of having it read into the Congressional Record in explanation of his readiness to permit his resolutions to be laid aside. I told him that I did not feel at liberty to hand to him this correspondence without your consent, but that I believed that you would be entirely willing, as I am, to have the correspondence placed on record.

¹ Bernard Gerson Richards (1877-1971) era originar din Lituania, în 1886 emigrând în Statele Unite. A fost jurnalist, dar a contribuit la fondarea Congresului Evreiesc American, al cărui secretar executiv a fost până în 1932. Va fi, printre altele, fondatorul lui Jewish Information Bureau of Greater New York (în 1932) și al lui American Jewish Institute (în 1942), pe care le-a și condus. În ceea ce privește atitudinea lui Richards față de evenimentele de la Oradea și, în general, antisemitismul din România din anii 1927-1927, vezi Arhivele Centrale pentru Istoria Poporului Evreu din Ierusalim (CAHJP), Fondul P 276, dos. 4 (corespondența cu Comitetul Delegaților Evrei și cu sub-comitetul Jewish Council for Minority Rights, rapoartele privitoare la situația evreilor din România, stenograme ale diverselor întâlniri pe această temă etc.). Vezi și importantul fond arhivistic de la American Jewish Historical Society, Center for Jewish History din New York, sub cota P 868.

Although Mr. Sirovich is a new member of Congress, he is an effective speaker. He is a physician by profession.

It seems to me that a great opportunity is now presented to the Roumanian Government to set itself right in the eyes of the world and to bring about a real union of hearts and minds between the Jews and non-Jews of Roumania. Whatever is done must be done thoroughly and earnestly, and not in a perfunctory manner. That would only lead to repetitions of the occurrences which are now so greatly deplored. Heroic measures must be taken. It is not enough to punish those who have participated in the present outbreaks, but there must be a cessation of the treatment to which Jewish students have been subjected in the colleges and universities and technical schools, as well as in other schools, of Roumania. She should, at least, show that the Jews in Roumania are recognized as entitled to equal privileges with all other Roumanian students, and that they should not be discriminated against either in respect to examinations or in regard to the treatment accorded to them. If their fellow-students who have studiously insulted them, inflicted upon them physical violence, and in other ways humiliated them may continue to do so with impunity, if the acts of such students are not frowned upon and do not meet with condign punishment, then Roumania will have deliberately forfeited the good opinion of the world. By a complete reversal of the policies that have hitherto prevailed on this subject can a better spirit be generated.

To me it is shocking that the young generation in Roumania, from which ultimately are to come the leaders in the professions and in commerce, industry and public life, should harbor such feelings toward their fellow-students and toward fellow-men as have been evinced in recent years in the schools of Roumania. It is true that it has been under the guidance and influence of such men as Cuza and Goga and that they no longer are in political life, but there will be new Cuzas and new Gogas in the future, and their number will be multiplied, if there is not a drastic change in the attitude of the Government toward these disgraceful manifestations.

No country can ever reach the high position to which it aspires if the minds and souls of the majority are poisoned by prejudice, hatred, and suspicion against a minority, however small it may be. The poison of anti-Semitism is the most insidious, and at the same time the most dangerous, that has ever been devised, and what is most remarkable about it is that those who disseminate this poison or permit it to be scattered, in the end suffer greater injury than those against whom it is directed. The history of the last two thousand years established that beyond a doubt. If, therefore, the Roumanian Government would now not only punish those guilty of the recent excesses, make reparation for the damage done and indicate its abhorrence of the destruction of synagogues and the defilement and desecration of the Holy Scrolls, but lay down and enforce a policy which will ensure to the Jewish students equality of rights and of treatment and enable the Jews of Roumania to feel, as they wish to feel, that they are a component part of the Roumanian people, a brighter day will dawn for your great country.

In considering this subject one is uniformly met with the unanswerable assertion that Roumania is now one of the great nations of Europe. She is blessed with marvelous resources. She has a large population. She has political power. Consequently her Government cannot, without a confession of futility, be permitted to say that it is powerless to deal with such conditions as now exist and which, if continued, will humiliate Roumania in the eyes of the civilized world.

The Jews, who have made remarkable contributions to the life of all of the countries where they have been free from discrimination and hostility, would be able and willing and anxious to make use of the opportunities afforded to them in Roumania to work for the common good. At the same time Roumania would gain the friendship and the support of the Jews of all the world, because, as I have said to you on a previous occasion, we are a grateful people.

I may add that my remarks yesterday were received with great flavor by all who were present, and that resolutions will be formulated voicing their spirit.

Very cordially yours,
Louis Marshall

His Excellency, George Cretziano, Roumanian Legation, Washington, D.C.

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 80-86)

74

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI — SENATUL UNIVERSITAR

Ședința de la 21 decembrie 1927

PROCES-VERBAL

Președinte: E.A. Pangrati, rectorul Universității.

Membrii prezenți: Pr. I. Mihălcescu, N. Basilescu, I. Bianu, D. Gusti, Sabba Ștefănescu, D. Voinov, I. Bălăcescu, Mina Minovici, N.T. Deleanu, Paul Riegler.

Subsemnații membri ai Senatului Universitar, în urma convocării cu nr. 1013/1927, întrunindu-se la Universitate în Cancelaria profesorilor Facultății de Științe din Palatul nou al Universității — B-rdul Academiei nr. 7 — astăzi, 21 decembrie 1927, la ora 17 (5 p.m.), sub președinția d-lui E.A. Pangrati, rectorul Universității, spre a continua discuțiunea asupra măsurilor de luat în legătură cu tulburările de la Oradea Mare, Cluj și alte locuri,

În urma discuțiunilor la care au luat parte d-nii profesori N. Basilescu, I. Bălăcescu, E.A. Pangrati, Sabba Ștefănescu, Mina Minovici, D. Gusti, D. Voinov, pr. I. Mihălcescu s-a ajuns la următoarele hotărâri:

1. Deoarece dosarele trimise sunt simple liste de arestați, fără nici o informație mai precisă, fără nici o ordonanță de trimitere în judecată, nu se poate încă pronunța nici o pedeapsă personală. Se va cere Ministerului dosarul complet al instrucțiunii făcute și al judecăților spre a se putea vedea care sunt vinovații și a hotărî pedepsele.

Până atunci, Senatul se vede nevoit a hotărî în principiu următoarele:

a) Toți studenții dovediți și condamnați pentru furt, profanare sau devastare vor fi eliminați pentru totdeauna din toate universitățile țării, ca nedemn de a mai face parte dintre studenții români.

b) Toți studenții condamnați pentru acte de rebeliune, pentru împiedecarea circulațiunii, pentru ultragiuri, vor fi eliminați din universitate pentru un an.

c) Studenții care s-au întrunit la „Gutenberg“ și au manifestat la Cazarma „Malmezon“ vor fi eliminați din Universitate până la 1 iulie 1928

Senatul se va întruni imediat după vacanța pentru a lua hotărâri individuale pentru care i se vor comunica elementele necesare.

Președinte: E.A. Pangrati

Membri: I. Bianu, Mina Minovici, D. Voinov, Sabba Ștefănescu, P. Riegler, N.T. Deleanu

(Arh.St.Buc./Văcărești, Univ. din București, Fac. de litere și filosofie, dos. 230/1927-1928, f. 60)

75

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

COMUNICAT

Senatul Universității din București, în urma adresei Ministerului Instrucțiunii cu nr. 169929/927, relativă la dezordinile studențești din Oradea Mare, Cluj și alte locuri, întrunindu-se la universitate în zilele de 17 și 21 decembrie 1927,

După ce a ascultat adresa în chestiune a Ministerului Instrucțiunii și după ce a luat cunoștință de tablourile cu numele și prenumele studenților arestați și de corpurile delictelor găsite asupra lor,

În urma discuțiunilor avute, a ajuns la următoarele hotărâri:

1) Senatul universitar condamnă și înfierează cu cea mai mare energie actele [de] sălbăticie și profanare întâmplare la Oradea Mare, Cluj și alte locuri.

2) Senatul universitar, având în vedere că numărul studenților de la universitățile și școalele noastre superioare se ridică la aproape 40.000 și ținând seama că numărul participanților la congres a fost, după datele ziarelor, de 3.000-4.000, dintre care numai o parte a făptuit dezordinile, constată că numai o infimă minoritate de gălăgioși și tulburători poartă răspunderea actelor reprobabile cunoscute,

pe când marea majoritate a studențimii liniștită și muncitoare nu trebuie făcută răspunzătoare de acte la care n-a participat.

3) Deoarece dosarele primite de la Ministerul de Interne prin Ministerul Instrucțiunii sunt simple liste de arestați, fără nici o indicațiune precisă asupra vinovăției, fără nici o ordonanță de trimitere în judecată, Senatul nu poate încă pronunța nici o pedeapsă individuală. Se va cere ministerului dosarul complet al instrucțiunilor făcute și a sentințelor judecătorești pronunțate, spre a se putea vedea care sunt vinovații și a stabili pedepsele.

Până atunci Senatul hotărăște în principiu următoarele:

a) Toți studenții dovediți și condamnați pentru furt, profanare sau devastare vor fi eliminați pentru totdeauna din toate universitățile țării, ca nedemni de a mai face parte dintre studenții români.

b) Toți studenții dovediți și condamnați pentru acte de rebeliune, pentru împiedicarea circulațiunii, pentru ultragiu, vor fi eliminați din universitatea noastră pentru un an.

4) Senatul universitar, în ședința sa de la 23 dec. 1927, a luat cunoștință de adresa Ministerului Instrucțiunii, prin care se comunică rezultatele anchetelor mixte ordonate de guvern în chestiunea studenților sosiți cu trenul tulburătorilor în noaptea și ziua de 8-9 dec. 1927 și arestați în gara Chitila.

Pe temeiul concluziunilor ministerului, care confirmă vinovăția colectivă a acestui grup de studenți, Senatul pronunță excluderea lor din universitate pentru anul școlar curent 1927-1928.

În numele Senatului universitar,

Rector,
E.A. Pangrati

(Arh.St.București, Min. Instrucțiunii Publice. Dir. Învățământului Superior, dos. 517/1928, f. 6-8; Arh.St.București, Min. Propagandei Naționale, Presa internă, inv. 2904, dos. 42/1927-1928, f. 4-5)

MINISTERUL DE INTERNE

Direcțiunea Polițiilor și Sig. G-le a Statului

Inspectoratul de Poliție și Siguranță Iași

No. 20425/1927 luna dec., ziua 21

Strict confidențial

Domnule Rector,

Cu onoare facem cunoscut spre știință că Judele Instructor Cabinetul I. Tribunalul Iași a lansat mandate de arestare contra studenților prevăzuți pe contra pagină în baza art. 14 din legea pentru reprimarea unor noi infracțiuni la liniștea publică, combinat cu art. 354 cod penal.

Toți acești studenți se găsesc încarcerați la închisoarea Galata.

Cu această ocaziune mai comunicăm că studentul Antoniu A. de la facultatea de drept anul II a fost înaintat Parchetului Tribunalului Fălticeni pentru ultragiu cu lovituri contra comisarului ajutor Mironescu N. de la poliția gării Pașcani în timpul trecerii studenților congresiști prin acea stațiune.

Inspector General,
Vintilă Ionescu

Domniei sale, domnului Rector al Universității Iași

Anexă

Popa C.	Facultatea Drept	—	III
Rusu Adrian	“ “	—	II
Buzoianu C.	“ “	—	I
Berejan Virgil	“ Științe	—	I
Sârbulescu D.	“ Drept	—	II
Ambrozie I.	“ “	—	I

(Arh.St.Iași, Universitatea „Al.I. Cuza“, Rectorat, dos. 1177/1927, f. 22)

MINISTERUL DE INTERNE

Direcțiunea Polițiilor și Sig. G-le a Statului

Inspectoratul de Poliție și Siguranță Iași

No. 20424/1927 luna dec., ziua 21

Strict confidențial

Domnule Rector,

Cu onoare comunicăm spre știință că în ziua de 15 decembrie cor. Tribunalul Iași Secția I-a judecând apelul domnului Prim Procuror Tribunalul Iași contra hotărârii Judecătoriei Ocol 2 Urban, prin care studentul Bordeianu Ion de la Facultatea de Științe, anul IV, fusese achitat de orice penalitate pentru lovirea unor soldați cu ocazia manifestației de la 10 decembrie, a condamnat în lipsă pe numitul student la 6 luni închisoare.

Inspector General,
Vintilă Ionescu

Domniei Sale, Domnului Rector al Universității Iași

(Arh.St.Iași, Universitatea „Al.I. Cuza“, Rectorat, dos. 1177/1927, f. 25)

Légation Royale de Roumanie en Turquie

Constantinople, le 21 decembrie 1927

No. 2893 — 1 Anexă

Domnule Ministru,

Am onoarea a transmite Excelenței Voastre, cu titlu informativ, aci-alăturatul articol apărut ca editorial în ziarul *La République* de astăzi sub semnătura directorului său Yunus Nady¹, deputat și considerat de chiar partidul său ca „une fripouille fieffée“. Desigur, articolul n-a fost scris pentru a ne face plăcere și nici nu ne puteam aștepta la așa ceva, fiind dat că întreaga presă străină, din care s-a documentat autorul, abundează în același sens.

Este de altfel de netăgăduit că isprăvile canalelor care au făcut să cadă în cursă pe câțiva studenți descreierați și-au ajuns în mare parte rezultatul dorit, căci ne-au pus țara într-o situație penibilă față de străinătate, care se întreabă cu îngrijorare unde merge România.

Vă mărturisesc că mă simt jenat și foarte umilit când ambasadorii prieteni îmi spun că guvernele lor încep a fi foarte îngrijorate de situația așa de puțin stabilă de la noi și că ar trebui să luăm grabnice măsuri de îndreptare. Ce să răspund? Că lucrurile sunt exagerate, că inamicii noștri, mai cu seamă vecini, duc campaniile cunoscute în contra noastră și că calmul cel mai desăvârșit domnește actualmente în țară. Dar acestea le cunosc și dâșii, după cum știu că s-au petrecut vandalismuri probabilabile care nu au fost de natură a ne îmbunătăți situația deja destul de încurcată.

[Indescifrabil]

Excelenței Sale, Domnului N. Titulescu, Ministru al Afacerilor Străine etc.

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 61)

Roumanian Legation Washington, D.C.

No. 6788/P-4021 decembrie 1927

Domnule Ministru,

Am onoarea a transmite Excelenței Voastre, în alăturare, o copie în englezește și în traducere românească de pe rezoluția Clubului Democratic „Samuel J.

¹ Yunus Nadi Abahoğlu (1879-1945) a fondat influentul ziar *Cumhuriyet*, dar și un altul, *Yeni Gün*, prin care l-a susținut pe Mustafa Kemal și mișcarea de independență a Turciei, fiind apoi președintele comisiei parlamentare ce a redactat noua constituție a Republicii, prezentată la 29 octombrie 1923.

Tilden and Yonkers“, Statul New York. Le-am răspuns că guvernul român a luat deja sancțiunile necesare împotriva funcționarilor neglijenți, destituind pe prefectul din Oradea Mare și pe prefectii de poliție din Oradea Mare și Cluj și că studenții bănuți de instigare a tulburărilor sunt dați în judecata Consiliului de Război.

Primiți, vă rog, domnule ministru, asigurarea înaltei mele considerațiuni.

G. Cretzianu

Excelenței Sale, Domnului N. Titulescu, Ministru al Afacerilor Străine etc.

**Anexă
REZOLUȚIE**

La o adunare specială a Clubului Democratic „Samuel J. Tilden“, ținută în ziua de 14 decembrie 1927 la Biroul Central Democratic, 18 Main Street, Yonkers, N.Y., următoarea rezoluție a fost propusă și adoptată:

„Considerând că toți membrii Clubului Democratic «Samuel J. Tilden» sunt cetățeni iubitori de legi și conștiincioși ai Statelor Unite și

Considerând că evreii din România sunt și au fost în trecut supuși la un tratament crud și neomenesc din partea studenților români și

Considerând că guvernul României pare a nu se conforma obligațiilor sale de a da protecție cetățenilor minoritari întrucât nu le acordă protecția cuvenită și

Considerând că această persecuție a ajuns acum într-o fază omenește aproape insuportabilă, prin urmare

Se decide ca președintele Clubului Democratic «Samuel J. Tilden» să fie împuternicit și prin aceasta este împuternicit să prezinte o copie de pe această rezoluție autorităților în drept, protestând contra acestor persecuțiuni împotriva evreilor din România, cu rugămintea ca aceste autorități să ia măsurile necesare pe care le crede de cuviință pentru ca acestui tratament nedrept, ne-echitabil și neomenesc al fraților noștri să i se pună capăt de urgență și cei care vor fi găsiți vinovați să fie pedepsiți, iar victimelor nevinovate să li se dea despăgubirea cuvenită.“

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 87-89)

Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale

Brigada IV-a

Anul 1927, luna dec., ziua 22

NOTĂ

Dezbaterile în procesul studenților, care a început la Consiliul de Război al Corpului II sub președenția d-lui colonel Filip Ioan, sunt viu comentate.

În cercurile evreiești se spune că președintele a îngăduit prea multe apărătorilor și de aceea se trage concluzii că studenții vor fi achitați.

Dacă achitarea se va produce, se spune că atunci străinătatea se va convinge mai mult că guvernul a fost amestecat în aceste mișcări studențești.

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f. 261)

81

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE**Direcțiunea Cabinetului Ministrului**

Înregistrată la no.74854 din 23 dec. 1927

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

De la Leg. din Budapesta, no.6150, data 22 dec. 1927

Budapest
Externe-București

Presa ungară din ultimele zile este mai calmă, reproducând numai comentariile ziarelor străine.

În schimb, primarul din Budapesta, [Ferenc] Ripca, a protestat ieri la întrunirea Consiliului comunal împotriva exceselor din Oradea Mare, spunând că nimic nu poate proba mai bine cât de tristă este soarta ungarilor sub jugul străin decât acele evenimente.

Mai arată ce situațiune a creat tratatul de pace în valea Dunării, când a aruncat popoarele de cultură superioară sub dominațiunea altora de cultură inferioară; minimum ce se poate cere este asigurarea averii și vieții populațiunei ungare din România.

A propus ca orașele să se solidarizeze în numele umanității și a cerut a exprima în numele adunării, frățești și patriotice... fraților unguri care locuiesc la est de frontiera Trianon, pentru martirul suferit.

Adunarea generală a votat cu unanimitate și președintele a suspendat trei minute ședința pentru a mări însemnătatea manifestațiunii. Toți consilierii, inclusiv socialiștii, au ascultat în picioare protestul.

Stârcea 6150

Descifrat de Elefterescu, Scortzescu.

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 57)

82

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI**SENATUL UNIVERSITAR**

Ședința de la 23 decembrie 1927

PROCES-VERBAL

Președinte: E.A. Pangrati.

Membri prezenți: Pr. I. Mihălcescu, pr. I. Popescu-Mălăești, N. Basilescu, I. Bianu, D. Gusti, Sabba Ștefănescu, D. Voinov, I. Bălăcescu, Mina Minovici, N. Deleanu, M. Georgescu, Paul Riegler, I. Poenaru.

Subsemnații membri ai Senatului universitar, în urma convocării cu nr. 1025/1927, întruniți la universitate, în Cancelaria profesorilor facultății de științe din Palatul nou al universității — B-dul Academiei nr. 7 — azi, 23 dec. 1927 la ora 17 (5 p.m.), sub președenția d-lui E.A. Pangrati, rectorul Universității,

Mai întâi am luat cunoștință de adresa nr. 174895/1927 a Ministerului Instrucțiunii prin care se comunică rezultatele anchetelor mixte ordonate de guvern în chestiunea studenților sosiți cu trenul tulburătorilor în noaptea și ziua de 8-9 dec. 1927 și arestați în gara Chitila.

După aceea, în urma discuțiunii la care au luat parte d-nii profesori E.A. Pangrati, Mina Minovici, N. Basilescu, D. Voinov, D. Gusti, I. Bianu, pr. I Popescu-Mălăești și Sabba Ștefănescu,

Pe temeiul concluziunilor Ministerului, care confirmă vinovăția colectivă a acestui grup de studenți,

Senatul pronunță excluderea lor din Universitate pentru anul școlar curent 1927-28.

Cu privire la comunicatul dat publicității și despre care s-a vorbit în ședința trecută, Senatul, având în vedere răsunetul pe care acest comunicat îl va avea în străinătate, ținând seamă de impresia rea pe care am dat-o atât amicilor, cât și dușmanilor țării noastre, arătând că universitatea este în conflict cu guvernul pe chestiunea congresului de la Oradea Mare,

Hotărăște că în comunicatul ce se va da să nu figureze punctul al doilea din procesul-verbal de la 17 dec. 1927, în care se spune că universitatea nu are nici o răspundere pentru cele întâmplate, deoarece ținerea congresului s-a îngăduit fără avizul Senatului universitar sau al rectorului.

În același timp mai decide să se trimeată Ministerului Instrucțiunii, după vacanță, o copie de pe primul Proces-Verbal de la 17 dec. a.c., în care să se arate toate hotărârile Senatului universitar în legătură cu congresul de la Oradea Mare și în care să se cuprindă și chestiunea autorizării acestui congres.

Președinte: E.A. Pangrati

Membrii: Sabba Ștefănescu, N. Basilescu, pr. Popescu-Mălăești, M. Mino-
vici, dr. M. Georgescu, D. Gusti, pr. I. Mihăilescu, D. Voinov, I. Bălăcescu, I. Poe-
naru, I. Bianu, P. Regler, dr. N. Deleanu

(Arh.St.Buc./Văcărești, Univ. din Buc., Facultatea de litere și filosofie, dos. 230/1927-1928, f. 61)

83

23 decembrie 1927

NOTĂ

Imediat după turburările studențești de la Oradea, Cluj, Huedin, Târgu
Ocna, președintele Uniunii Studenților Români a dat un comunicat, prin care se
desolidariza de studenții care s-au făcut vinovați de furturi, dar în același timp se
solidariza cu tot ceea ce au făcut ceilalți studenți și ca atare a cerut ca, odată cu
judecarea studenților pentru ultraj și înfrânarea trenurilor speciale ce transportau
studenții, să fie dat judecății și Consiliul General al Uniunii.

Acest comunicat a avut darul să redeștepte patimile ce s-au născut imediat
după alegerile din urmă la Uniune și centru, iar cei nemulțumiți au început să critice
gestul de lașitate, după cum este numit comunicatul, al adversarilor conducătorilor.

Față de această atitudine a grupului cuzist, care nu poate admite ca aso-
ciațiile studențești să nu acționeze conform vederilor lor, comitetul a decis ca să
aștepte și să vadă în ce constă furtul de care sunt învinuiți studenții și, dacă nu vor
fi decât obiecte din sinagogă, atunci să se facă o nouă declarație în fața Consiliului
de Război, declarație de solidaritate cu inculpații. Acest lucru s-a și întâmplat pe
ziua de 21 decembrie corect, prima zi a procesului.

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f. 272)

84

MINISTERUL INSTRUCȚIUNII

Direcțiunea Generală a Învățământului Superior (Dir. III)

No. 171895/23 dec. 1927

Domnule Rector,

Revenind asupra adresei noastre no. 169.929/1927, am onoarea a vă aduce
la cunoștință că din anchetele mixte ordonate de guvern și făcute asupra tulburărilor

din Oradea și Cluj, rezultă că studenții ce au fost arestați în ziua de 8 decembrie în
gara București cu prilejul descinderii lor din tren, și al căror tabel nominal anexat
la adresa no. 73847/927 al Ministerului de Interne v-a fost înaintat, sunt toți
vinovați de participare la dezordinile săvârșite în orașul Cluj.

Studenții aceștia sunt dintre cei care au săvârșit dezordinile din gara Cluj
împiedicând trenurile să pornească potrivit itinerariului hotărât și alungând
funcționarii de serviciu au pus stăpânire pe gară și apoi rupând cordoanele militare
au năvălit în oraș, unde s-au dedat la excesele bine cunoscute, devastând 6 Sina-
gogi și însușindu-și obiectele cultului care au fost duse în tren: aceste obiecte au
fost găsite și inventariate cu prilejul arestării în gara București.

Apoi, pe tot parcursul de la Cluj la București, studenții aceștia au comis
o serie întreagă de dezordini și acte brutale terorizând personalul de conducere al
gărilor și molestând pe călătorii evrei pe care îi găseau în gări și trenuri. Aceste
excese au fost săvârșite în gările Războieni, Brașov, Timiș și Predeal.

Câțiva din autorii lor au fost identificați individual și trimiși în judecata
Consiliului de Război; numele lor v-a fost comunicat cu adresa noastră no.
169.929/927.

Împotriva celorlalți, autoritățile administrative și judecătorești nu au putut
stabili decât o participare colectivă care este destul de precisă și destul de gravă
pentru a nu putea rămâne fără sancțiuni disciplinare.

Ministru,
[indescifrabil]

Secretar general,
[indescifrabil]

Domnului Rector al Universității București.

Anexa 1

TABLOU de studenții arestați și anchetați cu ocazia tulburărilor de la Oradea Mare

1. Radu Iordache	De la	Politehnica București
2. Radulian Marin	“ “	Academia Comercială București
3. Gheorghe Nicolae	“ “	Științele de Stat București
4. Milan Nicolae	“ “	Facultatea de Științe și Drept Buc.
5. Aurel Mitrea	“ “	“ “ Litere și Drept Buc.
6. Grigorian Alex.	“ “	“ “ Litere și filosofie Buc.
7. Diaconescu Petre	“ “	“ “ Teologie București
8. Fătu Gheorghe	“ “	“ “ Litere București
9. Balgea Ion	“ “	“ “ Drept București

10. Belințeanu Draga	“ “	Educație Fizică București
11. Pantazi Maria	“ “	Facultatea de Filosofie București
12. Crețu Cornel	“ “	“ “ Științe București
13. Ionescu Emil	“ “	“ “ Drept Iași
14. Gheorghe Dunca	“ “	“ “ Drept Oradea-Mare
15. Crișan Iuliu	“ “	Academia Comercială București
16. Gheorghe Barbu	“ “	Facultatea de Teologie Buc.
17. Vornicescu Nina	“ “	“ “ Medicină Iași
18. Dinu Mihai	“ “	“ “ Litere Drept București
19. Andrei Tică	“ “	“ “ Filosofie București
20. Pârvulescu Gheorghe	“ “	Academia Comercială București
21. Glod Lucreția	“ “	Facultatea de Litere Iași
22. Dumitru Iosef	“ “	“ “ Medicină Veterinară Buc.
23. Munteanu Maria	“ “	“ “ Medicină Iași

Anexa 2

TABLOU de studenții arestați cu ocazia tulburărilor de la Cluj

1. Tagman Alexandru	De la	Academia Comercială București
2. Fabelian Ion	“ “	Facultatea Medicină Cluj
3. Negruzti Benone	“ “	“ “ Filosofie și Litere Buc.
4. Chițulescu Ion	“ “	“ “ Teologie București
5. Vitriescu Gheorghe	“ “	“ “ Medicină București
6. Fundescu C-tin	“ “	Academia Comercială București
7. Bordușan C-tin	“ “	Facultatea de Științe București
8. Toma Vasile	“ “	Academia Comercială București
9. Steriade Aurel	“ “	Facultatea de Drept București
10. Dragomir Nicolae	“ “	Facultatea de Litere București
11. Cantuniari D. Victor	“ “	Electro-Tehnică București
12. Adelina Pisiceanu	“ “	Facultatea de Farmacie București
13. Tase Pericudă	“ “	“ “ Medicină Buc.
14. Tagu Pavel	“ “	“ “ Drept București
15. Dumitru Baniață	“ “	Casa Învățătorilor Cluj
16. Stoian Gheorghe	“ “	Academia Comercială Cluj

(Arh.St.București, Ministerul Instrucțiunii Publice, Direcția Învățământului Superior, dos. 519/1927, f. 85-87; Arh.St.București, Ministerul Propagandei Naționale, Presa internă, inv. 2904, dos. 42/1927-1928, f. 8)

[Despre evenimentele de la] Iași, 10 decembrie 1927

Dezordinele studențești și identificarea manifestațiilor

În seara de 9 decembrie a avut loc o conferință a autorităților răspunzătoare de menținerea ordinii (și care aveau consemnul să nu permită a doua zi nici un fel de manifestație studențească). A asistat și o delegație a studenților. Nu s-a ajuns la nici un acord: autoritățile au menținut interzicerea oricărei manifestații; studenții au plecat notificând hotărârea lor, că cu orice risc vor sărbători ziua de 10 decembrie.

În consecință, peste noapte s-au luat toate măsurile menite a asigura zădărnicierea planurilor studențești, despre care se știa că cuprind o concentrare la căminul central și o slujbă religioasă la Mitropolie.

A doua zi, de dimineață, autoritățile s-au adunat la Comenduire; mici detașamente de trupe și jandarmi erau mascate în jurul căminului, toate bisericile erau închise.

Studenții, în număr de 3-400, s-au adunat la căminul central. Unul dintre ei (Sârbulescu) s-a dus cu un colac la Mitropolie. Văzând însă că li se interzice intrarea, s-au întors la cămin și au hotărât să facă slujba la biserica Sf. Paraschiva, aflată în fața căminului. În număr de 100-120, ei au trecut în curtea bisericii, au forțat ușa; unul dintre ei s-a improvizat în preot; un altul a tras clopotele — și astfel au terminat cu serviciul religios.

În timpul acesta, autoritățile au pus cordoane la ieșirea din biserică și în strada Păcurari, deoparte și de alta a căminului. Studenții, ieșind din biserică și găsim cordon la singura ieșire normală (spre str. Păcurari), au căutat să-și deschidă alte ieșiri. Trecând printr-un loc viran, ce formează colțul dintre străzile Păcurari și Carol, ei au cercat să treacă în str. Carol. S-a format atunci, în pripă, un alt cordon, care le-a împiedicat trecerea, nu însă completă, pentru că un număr de vreo 10-15 studenți au reușit totuși să treacă în stradă, ducându-se spre strada Carp, care, prin dosul bisericii, coboară în Păcurari, dincolo de ultimul cordon. După interzicerea trecerii spre str. Carol, masa de studenți, aflată pe locul viran, a încercat o ieșire spre str. Păcurari, în chiar fața căminului. Deși s-a format un cordon și în această direcție, li s-a permis să intre în stradă, pentru a putea intra în cămin. Grupul acesta, de vreo 50 de studenți, a rămas în stradă, fără altă libertate decât aceea de a intra în cămin.

Nu s-a observat însă la timp că nu toți studenții aflați în biserică au încercat aceste treceri forțate: cam jumătate din numărul lor, vreo 50, au găsit o altă ieșire, trecând din curtea bisericii, prin 2-3 curți particulare, direct în str. Carp. Astfel, la un moment dat, s-a format în strada Carp un grup de vreo 60-70 de studenți (cu cei trecuți prin strada Carol) și care a coborât în str. Păcurari, dincolo de ultimul cordon.

Cum circulația tramvaielor era întreruptă pe strada Păcurari, ei au luat două din tramvaiele ce staționau și au coborât la vale, până la sinagogă, unde s-au dat jos și au început devastările.

Au devastat sinagoga, apoi cârciuma Aron din apropiere; apoi prăvălia Marcovici și în sfârșit cârciuma Herșcovici, vecină cu școala primară „Petru Poni“. În interiorul acestei prăvălii – s-au numai în dreptul ei — studentul Buzoianu a fost rănit și cu ajutorul studenților Rusu, Popa și Sârbulescu a fost dus în locuința directorului școlii, unde a primit primele îngrijiri.

În timpul acesta, autoritățile (aflăte la Comisia I-a, în fața căminului), aflând de cele petrecute în Păcurari, au trimis un camion cu 18 soldați, sub comanda locot. Mincu, să împiedece devastările.

Mai înainte de a ajunge camionul la fața locului, masa de manifestați s-a rupt în două: o treime (20-25) au coborât la vale, trecând în strada Zugravilor, unde au spart geamurile la trei prăvălii și o brutărie părăsită, după care, ajunși în strada Gării, s-au risipit; celelalte 2/3, văzându-se ajunse de armată, au apucat la deal, pe strada Berăria Veche, urmărite de soldați și căutând adăpost în căminul latin, vecin cu grădina Copou.

Acestea sunt faptele petrecute în cursul dimineții, cam între ora 11 și 13. Pentru a expune însă toate neregulele, vom mai relata și cele petrecute la cămin, după amiază. Studenții aflați în poarta căminului, intrând la masă, li s-au închis porțile. După masă, nemaiputând ieși în stradă, o parte s-a strecurat în oraș, cu ajutorul unei scări, rezemate de o fereastră deschisă a hotelului vecin (hotel Bejan); iar o alta a început a arunca cu lemne peste zidul înalt al căminului (fostă închisoare). Ei au fost opriți în această manifestare cu ajutorul pompierilor, după care a fost introdus un detașament de soldați și în curtea căminului. Acesta a fost ultimul incident: nici în ziua aceea, nici în zilele următoare nu s-a mai semnalat nici un incident.

Neorânduilele studențești au avut deci trei teatru de acțiune: în strada Păcurari, în strada Zugravilor și la cantină.

Identificarea făptașilor

I) Din grupul care a manifestat în str. Zugravilor n-a putut fi identificat nici unul. Majoritatea manifestaților fiind studenți din anul I, în mare parte străini de localitate, ei n-au putut fi recunoscuți nici de victime (care, de altfel, au și teamă de a-i arăta), nici de sergenții de oraș, nici de vecini sau trecători.

II) Din grupul care a manifestat la căminul Central, de asemenea n-a putut fi nici unul identificat, ei fiind mascați de zidul înalt al fostei închisori. O încercare de a-i identifica a făcut-o dl. procuror Misihănescu, care s-a urcat pe zid cu o scară, dar care a trebuit să renunțe la îndrăzneța sa încercare deoarece, ajuns sus, abia a avut timpul să prindă în mână o despicătură de lemn, repezită asupra sa.

III) Pentru grupul din Păcurari identificarea s-a putut face — în parte — și pe cinci căi:

a) A fost arestat grupul studenților: Buzoianu (rănit), Sârbulescu, Popa și Rusu, pe când ieșiau de la școala primară;

b) Soția comerciantului devastat Marcovici a afirmat că a recunoscut printre studenți pe studenții Mucha și Lujanschi, domiciliați în aceeași curte;

c) Studentul Lateș a declarat, la o primă cercetare, că a văzut pe studenții: Mociulschi, Rusu, Buzoianu, Panaite, Ambrozie, Berijan și Drăganciu;

d) Siguranța a început a ne înainta câteva liste de studenți;

e) Dl. procuror Buzea a încercat identificarea studenților conduși la căminul latin de locot. Mincu.

Noi vom stăruii asupra tuturor acestor surse, începând cu acelea care au dus la un rezultat negativ.

I) Cercetările Siguranței n-au putut duce la identificarea nici unui student. Listele Siguranței nu conțineau decât o înșirare de nume proprii, fără de nici un element de dovadă și fără de nici o expunere de fapte — sub cuvânt că agenții informatori nu pot fi demascați. Studenții audiați neagă. Mai mult: o parte dintre ei chiar dovedesc că fără nici un temei au fost trecuți pe aceste liste. Astfel: studentul Neculau I., de la drept, își face stagiul în armată și s-a făcut dovada oficială că în dimineața de 10 decembrie, de la ora 8-13 a fost prezent în grefa Consiliului de Război; studenții frați Dimitriu, personal cunoscuți nouă (ca vecini), au fost tot timpul prezenți la poarta căminului, iar cel mai mare a și fost însărcinat de colegi să dea lămuriri referitoare la dispariția unei sume de bani din biserică...

II) Studenții *Mucha și Lujanschi*, arătați de soția lui Marcovici, dar care la confruntare a revenit în parte, și-au stabilit cu precizie prezența lor la cămin. Ei au dat asupra acestui punct amănunte de natură a nu lăsa nici o îndoială asupra absenței lor din Păcurari.

III) Cercetările de identificare ale d-lui procuror Buzea au fost de asemenea infructuoase. Locotenentul Mincu n-a avut nici un ordin de arestare, ci numai misiunea de a împiedeca continuarea devastărilor. Ajuns la căminul latin cu grupul său de vreo 50 de studenți, și-a socotit misiunea terminată și a încunoștiințat autorităților, postând și pază la câteva ieșiri și așteptând instrucțiuni. În interval, d-sa a și permis la 6 studenți să părăsească căminul, în grupuri de câte doi, fără a le stabili identitatea. De lipsa unor măsuri mai riguroase au profitat toți studenții stăini aceluși cămin, care au dispărut pe uși laterale, trecând în oraș prin grădina Copou. Mai înainte de a se împrăști, ei au eliberat și pe studentul Rusu, în împrejurările ce se vor arăta mai jos. Când, după vreun ceas, a sosit la fața locului dl. procuror Buzea, d-sa n-a putut găsi în cămin decât pe studenții aparținând căminului respectiv și care sunt cunoscuți ca având idei contrarii manifestaților. E drept că au fost găsiți și doi studenți străini de cămin, ei însă au putut stabili că n-au fost aduși din Păcurari: 1) studentul Cozma Mihai venise mai de mult să scoată o cartelă de masă, fapt confirmat de directorul căminului și dovedit prin aflarea asupra sa a cartelei eliberate în acea zi, și 2) studentul Nedelcu N-lai, despre care însuși locotenentul Mincu afirmă că a venit în cămin *după* sosirea trupei cu studenți din Păcurari. El a dovedit și unde fusese în oraș.

IV) În Păcurari însă, după devastarea ultimei prăvălii (Herșcovici) și mai înainte de a fi sosit camionul cu soldații locotenentului Mincu, fusese arestat un grup de patru studenți, pe când ieșiau de la școala primară „Petru Poni“, unde unul dintre ei primise primele ajutoare pentru o rană căpătată în spate. Acest grup, format din studenții: Buzoianu C. (rănit) și Adrian Rusu, C. Popa și Petru Sârbulescu, a fost arestat ca bănuind că ar fi luat parte la manifestările din Păcurari. Studenții Buzoianu și Rusu au fost conduși la spitalul Militar (Rusu numai provizoriu, pentru că paltonul său învăluia pe Buzoianu); iar ceilalți doi au fost conduși la cazarma Rg. XIII, în așteptare de a fi duși la Parchet. După internarea lui Buzoianu în spitalul militar, locotenentul Scriban (care îi însoțise din Păcurari) a plecat cu Rusu spre comisia I-a. Ajunși în dreptul Rg. XIII, au găsit un automobil cu comandantul de sergenți Anghelescu, care primise ordin să conducă la parchet pe Sârbulescu și Popa și care se găsea înconjurat de un număr de studenți — cu siguranță dintre cei plecați de la căminul latin. Cerând concursul locot. Scriban pentru a conduce pe Sârbulescu și Popa la Parchet, studenții au profitat de ocazie pentru a-l face scăpat pe Rusu. Cei patru studenți din acest grup pretind fiecare că n-au luat parte la manifestările din Păcurari și că numai întâmplător se găseau pe acolo. Fiecare dă o explicație prezenței lor în Păcurari, explicații în mare parte dovedite ca neîntemeiate. Prezența lor însă (nu numai în Păcurari, unde au și fost arestați), dar chiar printre manifestați, este complect dovedită prin următoarele elemente:

1) O elevă de la școala „Petru Poni“, care grijea în locuința directoarei, *vecină imediat cu prăvălia Herșcovici*, declară că a auzit spărgându-se geamurile la Herșcovici, și fiindu-i frică, s-a repezit să închidă fereștile — dar *n-a apucat a închide* și s-a pomenit în casă cu grupul celor patru studenți. De aici rezultă că sfărmașarea geamurilor la Herșcovici a avut loc cu 2-3 minute înainte de intrarea lor în locuința directoarei; ei deci erau printre manifestați.

2) Carcetașul Mărgărint, vecin imediat cu Marcovici și la a 3-4-a casă de Herșcovici, aflând de devastarea lui Marcovici, a ieșit în stradă și *a rămas* vreo 15-20 de minute în așteptarea unui polițist. Sosind comandantul Anghelescu, pe când îi istorisea cele întâmplare, au ieșit cei patru de la școală; deci încă o dovadă că ei n-au sosit în Păcurari *după* devastări, ci au fost în grup și au stat la școala primară exact cele 15-20 de minute, cât au stat în stradă Mărgărint.

3) Versiunile date de ei pentru a explica prezența în Păcurari sunt sau contradicțoare, sau neverosimile, sau dovedite complet ca neadevărate.

Pentru acești patru studenți nu e nici o îndoială că au săvârșit faptul prevăzut de art. 14 al. II din legea ordinii publice, combinat cu art. 354 c.p. Toți patru se găsesc arestați preventiv: Buzoianu, Rusu, Popa, Sârbulescu.

V) Continuându-se cu ascultarea diferiților studenți bănuți, a fost ascultat și studentul V. Lateș, care a declarat că e pedagog la seminarul „Veniamin Kostache“. El a declarat că a fost la biserică; că a ieșit în str. Carp și că a plecat spre strada Cișmeaua Păcurari, la un frate; că a văzut devastările, fără a lua parte; și că fiind

ajuns din urmă de soldați, a fost dus la căminul latin, de unde a plecat cu învoirea locotenentului Mincu. Invitat să numească pe ceilalți studenți, el ne arată pe: Buzoianu, Rusu, Ambrozie, Mociulschi, Panaite, Drăganciu, ca unii ce au fost în grupul devastatorilor, și pe Virgil Berijan, care ar fi plecat cu el de la căminul latin.

Am cerut atunci, și am obținut, punerea sub inculpare și a studenților: V. Lateș, Panaite, Drăganciu, Mociulschi, Berijan și Ambrozie.

Am interogat pe Ambrozie și, cu toată tăgăda sa, l-am arestat pe baza arătării lui Lateș. Când însă am procesat la confruntarea lui Lateș cu aceia pe care mi i-a arătat, el a revenit și a declarat că nu-i cunoaște, că i-a arătat la întâmplare, fiind intimidat de teama de a nu fi arestat și de amenințarea mea, că va fi dat afară din funcție.

Revenirea aceasta a lui Lateș, care nimicește singurul element de dovadă contra ultimilor inculpați, pare totuși să fie sinceră, pentru următoarele motive:

— este adevărat că înainte de a-și face prima declarație i-am atras atenția asupra probabilității de a fi destituit;

— este adevărat că el are un frate în str. Cișmeaua Păcurari;

— este foarte posibil ca el să nu fi cunoscut pe studenții arestați, deoarece el e student de două luni, și cei arătați aparțin altor facultăți sau ani de studii;

— este adevărat că studentul Lateș e foarte timid, fiind singurul care atât din prima declarație, cât și la confruntare era pe punctul de a plânge.

Revenirea studentului Lateș m-a determinat să nu mai emit mandate de arestare când am interogat pe studenții Panaite și Lateș, deoarece nu mai aveam contra lor nici un indiciu de culpabilitate. Am făcut totuși o excepție cu studentul Berijan, care pe lângă că a fost eliberat de locotenentul Mincu de la căminul latin, el ajunsese acolo și rănit, și deși el susținea că n-a fost adus acolo odată cu grupul din Păcurari și fusese rănit în alte împrejurări (rănit de un soldat, când a trecut prin cordon), am apreciat că până la verificarea acestor versiuni e necesar să fie privat de libertate. Cum însă Tribunalul a infirmat acest mandat, am dispus punerea în libertate și a studentului Ambrozie, în contra căruia nu avusesem alt indiciu decât declarația retrasă a lui Lateș.

Atât în contra infirmării mandatului lui Berijan, cât și în contra eliberării studentului Ambrozie, Parchetul a făcut opoziție și apel, care însă au fost respinse.

Studenții Mociulschi și Drăganciu încă n-au putut fi audiați.

În prezent deci:

1) *Sunt puși sub inculpare și arestați, patru studenți:* Petru Sârbulescu, Adrian Rusu, C. Buzoianu și C. Popa.

2) *Sunt puși sub inculpare și audiați (interogați) alți patru studenți:* Cezar Ambrozie, Virgil Berijan, V. Lateș și Panaite, dintre care primii doi au fost arestați, dar nu mai sunt;

3) *Sunt puși sub inculpare, dar încă neinterogați, alți doi studenți:* Mociulschi și Drăganciu, în contra cărora însă nu există alt indiciu, decât declarația retrasă a lui Lateș.

Cercetările continuă:

- 1) Se audiază alți studenți și se verifică apărările inculpaților;
- 2) S-a cerut, prin publicitate, ca oricine are vreo cunoștință, să o facă cunoscut cabinetului I;
- 3) A fost identificat birjarul care a condus la spital grupul celor 4 studenți arestați în Păcurari;
- 4) Au fost identificați și citați doi martori civili, nestudenți, aflați în Păcurari;
- 5) S-au cerut relații referitoare la vârsta inculpaților;
- 6) Sunt urmăriți doi inculpați neinterogați;
- 7) Se fac investigații pentru a se stabili în ce împrejurări a fost rănit studentul Buzoianu;
- 8) Vor fi identificați și audiați conductorii și vatmanii tramvaielor din Păcurari;
- 9) Se fac cercetări cu privire la un baston găsit asupra studentului Rusu, și în urmă dispărut;
- 10) Vor fi audiați toți aceia ce vor fi menționați în lucrările ulterioare.

Jude Cab. I. Iași,
[Indescifrabil]

25.XII.927

Anexă

Copie de pe ordonanța no. 1/928
a d-lui judecător de instrucție al Trib. Iași Cabinetul I

Noi, Loris Pavlov, judecător de instrucție al Trib. Iași, Cabinet I,

Văzând rechizitorul introductiv no. 34534/927, prin care dl. prim procuror al Trib. Iași pune sub inculpare pe:

- 1) *Petru Sârbulescu*, român, major, student, domiciliat în Iași, str. Banu, no. 14, prevenit în baza mandatului nostru no. 5612/927;
- 2) *Constantin Popa*, român, minor, student, domiciliat în Iași la căminul central din str. Păcurari, prevenit cu mandatul nostru 5613/927;
- 3) *Adrian Rusu*, român, minor, student, dom. Iași, șoseaua Arcu no. 13, prevenit cu mandatul nostru no. 5614/927; și
- 4) *Constantin Buzoianu*, român, de 20 ani împliniți, student, domiciliat Iași, șoseaua Arcu 13, prevenit cu mandatul nostru numărul 5629/927;

Văzând rechizitoriul introductiv no. 34912/927, prin care mai e pus sub inculpare și:

- 5) *Cezar Ambrozie*, român, major, student, domiciliat în Iași, str. Speranță no. 14, prevenit cu un mandat infirmat;

Văzând și rechizitoriul introductiv no. 34993/927, care mai inculpă pe:

6) *V. Lateș*, român, minor, student, domiciliat Iași, la seminarul Veniamin Costache;

7) *Mihai Panaite*, român, major, student, domiciliat Iași, la căminul central;

8) *Virgil Berijan*, român, major, student, domiciliat Dorohoi, str. Ghica-Vodă;

9) *Th. Mociulschi*, român, major, student, domiciliat Iași, căminul central, și

10) *Drăganciu Valeriu*, român, student, de loc din com. Chiperceni, județul Orhei, fără alte însușiri cunoscute, neputând fi găsit — toți zece fiind învinuiți pe baza art. 14 al. 2 din „Legea pentru reprimarea unor noi infracțiuni contra liniștii publice“ combinat cu art. 354 cod. penal.

Văzând lucrările de la dosar și rechizitoriul final no. 334/928, care menține aceeași inculpare și calificare pentru studenții: Sârbulescu, Popa, Rusu, Buzoianu, Lateș și Berijan — și conchide la neurmărirea studenților: Ambrozie, Panaite, Mociulschi și Drăganciu;

Pe baza dispozițiilor articolelor 131 pr. pen.

EXPUNEM:

Încă de prin anul 1922, studenții creștini de pe la diferitele noastre universități și școli superioare au luat obiceiul de a sărbători ziua de 10 decembrie ca o aniversară a mișcărilor începute cu scopul de a atrage atenția asupra pericolului înstrăinării unor pături sociale. Cum însă aceste manifestări — oricât de bine intenționate — nu s-au dezvoltat întotdeauna în cadrul respectului datorat ordinii publice, ele au fost sau nu îngăduite, după probabilitatea ce era, ca ordinea publică să nu fie, sau să fie tulburată. În decembrie 1927 șansele de liniște erau foarte puține, cu privire la data de 10 decembrie, deoarece numai cu 3-4 zile mai înainte avusese loc la Oradea Mare un congres studențesc, care degenerase în grave devastări și neorândueli, atât pe loc, cât și în diferite alte localități străbătute de congresiști.

Cererii studenților ieșeni, de a li se îngădui să serbeze ziua de 10 decembrie, i s-a opus deci hotărârea autorităților centrale de a nu se tolera nici un fel de manifestare; de această hotărâre studențimea a luat cunoștință, prin delegații ei, încă în seara de 9 decembrie. Cum însă acești delegați s-au despărțit de autorități notificând și hotărârea lor, de a manifesta cu orice risc, s-au luat măsurile de rigoare.

În dimineața zilei următoare — la 10 decembrie — o parte dintre studenții creștini, vreo 3-400, s-au adunat, conform programului stabilit, la căminul central. Unul dintre ei, inculpatul P. Sârbulescu, a și plecat la Mitropolie cu cele necesare unui parastas, dar s-a reîntors aducând știrea că bisericile sunt închise.

Majoritatea studenților prezenți la cămin au înțeles că datoresc respect măsurilor de ordine și de autoritate; o minoritate însă, pe care o apreciem la 100-120 de studenți, a ieșit din cămin, au trecut numai strada și au intrat în curtea bisericii Sf. Paraschiva, apoi chiar în biserică și fără asistența vreunui preot au citit rugăciuni și au tras clopote.

După vreo jumătate de oră — cam pe la ora 10-10½ — studenții ieșiți din biserică, găsind închisă singura ieșire de la poarta bisericii cu un cordon militar, au trecut direct din curtea bisericii într-un loc viran aflat în fața căminului și care face colț între străzile Păcurari și Carol, și au căutat să forțeze o ieșire spre strada Carol. O parte dintre ei, vreo 10-15, au și reușit să treacă în strada Carol, în timpul formării cordonului respectiv, după care s-au îndreptat spre strada Carp, care dă în dosul acelei biserici. După închiderea cordonului din strada Carol, studenții rămași pe locul viran au încercat o nouă ieșire spre cămin, unde li s-a și îngăduit să intre. Acești studenți, aflați în strada Păcurari, în chiar poarta căminului, nu aveau altă libertate decât aceea de intra în curtea căminului, deoarece ambele direcții ale străzii Păcurari erau de asemenea interzise prin cordoane militare, după cum era interzis și fundul curții căminului.

Necunoscându-se de la început numărul studenților intrați în biserică, și însăși curtea acestei biserici fiind mascată de o clădire, nu s-a observat la timp că studenții porniți spre locul viran nu erau decât cam jumătate din numărul celor prezenți în biserică și că restul de vreo 50 au reușit să iasă direct în strada Carp, trecând prin niște curți particulare. Astfel s-a format în strada Carp, prin unirea acestor studenți cu cei 10-15 trecuți prin cordon în strada Carol, un grup de 65-70 de studenți, care au coborât în strada Păcurari la spatele ultimului cordon de lângă cămin. Cum circulația tramvaielor pe acea stradă era oprită, ei au găsit două vagoane ce staționau și, utilizându-le, s-au coborât în strada Păcurari, până în dreptul străzii Manolescu. În chiar acest loc găsindu-se o sinagogă „la no. 61“, ei au intrat înăuntru, au maltratât o parte dintre cei 20 de credincioși aflați de față, au spart vreo 100 ochiuri de geam, lămpile și becurile electrice, un sfeșnic de argint și unele ornamentații de ghips poleit, cum și o parte din ornamentațiile ușilor de la dulapul cu suluri și obiecte rituale, pe care însă n-au reușit să-l deschidă și să-și însușească ceva din ele.

Terminând cu sinagoga, ei au încercat devastarea unei prăvălii alăturate — la cârciumarul Aron Leibovici, din strada Păcurari 63 —, unde însă găsind ușa închisă cu o bară de fier, s-au mărginit a sparge geamurile, a strica câteva cercevele și puținele bucate aflate în geam.

Mergând mai înainte și ajungând în dreptul ramificației cu strada Bădărău, grupul manifestaților s-a rupt în două: o treime, cam 20 la număr, s-au coborât la vale și ajungând în strada Zugravilor au mai spart geamurile, din stradă, la trei prăvălii și o brutărie părăsită „Moisă Șchvarț“, Zugravilor 32; Iancu Herșcu, Zugravilor 5; F.B. Oişie, Zugravilor 7 și Brutăria „A. Taitler“, Zugravilor 9, după care ajunși în Bulevardul Ferdinand s-au împrăștiat; iar două treimi, cam 50-60, și-au continuat drumul pe strada Păcurari. Aceștia din urmă, ajunși la prăvălia lui Moisă Marcovici din Păcurari 104, au intrat înăuntru și au adus stricăciuni la o parte din mărfuri și la geamuri și mergând mai departe, la no. 100, au intrat în prăvălia lui N. Herșcovici, unde de asemenea au spart geamurile, au stricat câteva cercevele și o parte din mărfuri. Aceasta a fost ultima devastare.

Dacă nu în chiar această prăvălie, în orice caz în dreptul ei, studentul Buzoianu a primit în spate o lovitură cu un corp ascuțit tăios și subțire, care l-a pus în imposibilitate de a-și continua drumul. În ajutorul său au sărit studenții Sârbulescu, Popa și Rusu, care l-au condus în locuința imediat vecină a directoarei școlii primare „Petru Poni“, unde au zăbovit 15-20 de minute, pentru a-i da primele ajutoare.

Studenții rămași — mai puțin acești patru — dându-și seamă că continuând devastările pe strada Păcurari riscă să fie prinși în masă, au apucat imediat la dreapta, la deal, pe strada Berăria Veche, fie pentru a se risipi, fie pentru a găsi un adăpost la căminul latin, fie pentru a-și menaja un alibi din prezența lor în cămin.

În timpul acesta, „11½-12“, autoritățile, luând cunoștință de cele petrecute în Păcurari, au trimis la fața locului un autocamion cu 20 de soldați, sub comanda locotenentului Mincu, cum și diferite grupuri de polițiști. Locotenentul Mincu a urmărit pe strada Berăria Veche grupul principal, până la intrarea lui în căminul latin, după care, luând insuficiente măsuri de pază, a raportat captura și a cerut ordine de urmare; iar un grup de polițiști a arestat pe studenții Buzoianu (rănit), Sârbulescu, Popa și Rusu, pe când ieșeau de la școala primară, și cu o trăsură căutau să ducă pe Buzoianu la un spital. Dintre aceștia patru, Buzoianu și Rusu (care împrumutase paltonul celui rănit) au fost conduși la spitalul militar, iar ceilalți doi la cazarma Regimentului 13, până la noi dispozițiuni.

Pentru a termina cu expunerea faptelor, vom mai stăruia asupra unui incident petrecut în poarta căminului, în după amiaza aceleiași zile, și care a și încheiat seria acestor manifestațiuni. Studenții rămași la poarta căminului, la timpul mesei au intrat la cantină; de asemenea, s-a permis să vie la masă, prin cordoane, și studenților izolați sosiți din oraș. Odată intrați în cămin, li s-au închis porțile, iar la ieșirea de la masă, văzându-se în imposibilitatea de a mai pleca în oraș, ei au început să arunce în stradă, peste zid, cu dispicături de lemne și nu și-au terminat atacul decât când au fost siliți (cu ajutorul pompierilor) să se îndepărteze de la zid.

În trei locuri deci s-au desfășurat aceste evenimente: în strada Păcurari, în strada Zugravilor și la căminul central.

Au început de îndată și cercetările pentru identificarea făptașilor. Ele n-au dat nici un rezultat cu privire la cele petrecute la cămin, deoarece făptașii fiind mascați de zidul înalt al căminului (localul fostului Penitenciar), n-au putut fi nici măcar văzuți; de asemenea, n-au putut fi identificați cei ce au operat în strada Zugravilor și care s-au împrăștiat imediat, deoarece n-au fost nici cunoscuți, nici recunoscuți la confruntări și nici denunțați în public.

Cu privire la grupul principal, care a operat în strada Păcurari, în special între stradele Bădărău și str. Berăria Veche, șansele de identificare erau mai mari și sursele de informații mai numeroase: era grupul celor patru arestați în Păcurari; era grupul numeros condus la căminul latin; erau doi studenți recunoscuți de o victimă; erau cei ce vor fi arestați ulterior, fie de autoritățile polițienești, fie de seria de studenți, ce urma să fie cercetată — ba s-a făcut apel, prin publicitate și la marele public.

Nu însă toate aceste surse au dat rezultate pozitive:

A) Pentru identificarea studenților conduși la căminul latin, a pornit imediat la fața locului un domn procuror, care însă n-a mai găsit la cămin decât garda de la poartă și pe studenții basarabeni, găzduiți obișnuit la acel cămin și cunoscuți ca neîmpărtașind ideile manifestațiilor. Străini de cămin n-au fost găsiți decât doi studenți, care au stabilit absența lor din Păcurari. Toți cei aduși din Păcurari apucase a ieși din cămin și a trece în grădina publică vecină cu căminul și apoi în strada Carol. Excepție au făcut șase studenți cărora însuși locotenentul Mincu le-a permis să părăsească căminul, doi câte doi, fără a le stabili identitatea, deoarece acest ofițer n-a avut și consemnul de a aresta, ci numai pe acela de a împedica dezordinile, astfel că odată ajuns la cămin și-a crezut misiunea terminată. Trecerea acestor studenți prin grădina publică în strada Carol nu e simplă ipoteză. Un fapt o și dovedește: odată cu plecarea procurorului la cămin, a fost trimis și comandantul sergenților, Anghelescu, să conducă la Parchet pe studenții Sârbulescu și Popa, aflați la Regimentul 13, vecin cu grădina; el însă s-a văzut amenințat de un grup de vreo 25-30 de studenți, a căror prezență acolo nu se explică decât prin plecarea lor din căminul latin, de care nu erau despărțiți decât prin grădina Copou. În ajutorul comandantului de sergenți a venit locotenentul Scriban, care în același timp conducea pe Rusu de la Spitalul Militar la Parchet; dar dacă acest ajutor a făcut posibilă escortarea lui Sârbulescu și Popa, de învâlmășeală au profitat aceiași studenți pentru a elibera pe studentul Rusu.

B) Esta Marcovici, soția comerciantului Marcovici din strada Păcurari 104, a susținut că printre cei 5-6 studenți intrați în prăvălia sa a recunoscut pe studenții Dan Mucha și Eugen Lujanschi, găzduiți chiar la proprietărea prăvăliei sale, adică în aceeași curte. Această acuzare categorică a fost însă dovedită ca neadevărată, pentru că ambii studenți au susținut că ei au rămas la cămin și au și dovedit aceasta, dând amănunte asupra unor fapte de mică importanță petrecute în fața căminului, cam pe la 12, și verificate personal de noi, care, împreună cu celelalte autorități, ne găseam în poarta căminului; de altfel, însăși Esta Marcovici, la confruntare, n-a mai fost așa de categorică.

C) Am procedat la audierea studenților notați pe diferite liste comunicate de autoritățile polițienești. Am găsit în ele trecuți studenți care e cert că n-au fost în Păcurari, astfel studentul Nicolau I., care-și face stadiul în armată, a fost prezent toată dimineața la Consiliul de Război, studenții frați Dimitriu, personal cunoscuți nouă ca vecini, au fost prezenți la cămin, iar cel mai mare a și fost delegat de studenți să ia cunoștință de o reclamațiune a preotului de la biserica Sfânta Paraschiva. De altfel, listele acestea nu cuprindeau nici o expunere de fapte sau elemente de dovadă, sub cuvânt că agenții informatori nu pot fi descoperiți.

D) Totuși, pe listele acestea a fost găsit trecut și studentul inculpat V. Lateș, care a recunoscut că, fără a lua parte la devastări, a fost prezent în Păcurari, și a fost și el condus la căminul latin, de unde a fost autorizat să plece de locotenentul Mincu, odată cu studentul Virgil Berijan, ce fusese rănit la cap. Invitat să numească

pe ceilalți studenți, el declară că: „Drăganciu, Ambrozie, Mociulschi, Panaite Rusu și Buzoianu au luat parte la devastări, iar Berijan a scăpat cu el de colegiul latin“.

În baza acestei declarațiuni și a arestării celor patru din Păcurari s-a ajuns la identificarea în totul a 10 studenți, despre vinovăția cărora ne vom ocupa mai jos, împărțindu-i în două grupuri, pe care le vom numi: grupul Buzoianu și grupul Lateș.

Grupul Buzoianu. E format din inculpații: Buzoianu, Sârbulescu, Popa și Rusu. Caracteristica acestui grup este că ei nu pot tăgădui prezența lor în Păcurari, în intervalul dintre devastări și intervenția locotenentului Mincu, deoarece ei au și fost arestați la fața locului în acel timp. E drept că fiecare dintre ei, recunoscând c-au fost la biserică, dă câte o explicație întâmplării, că se găsea apoi în Păcurari, după devastări, zic ei, și la un timp apreciabil după devastări, pe care afirmă că nu le-au văzut săvârșindu-se. Astfel, Buzoianu pretinde că *din strada Carp* a ieșit în Păcurari, silind să ajungă pe Rusu, pe care îl și văzuse *înaintea sa* printre mai mulți studenți, dar că în dreptul prăvăliei Herșcovici s-a simțit lovit și s-a prăbușit, fără chiar a mai observa cine l-a lovit, ci numai având puterea să strige „Adrian“ (Rusu), când acesta și alți doi studenți i-au venit în ajutor. Rusu susține că după biserică a fost la gazda comună lui și lui Buzoianu în șoseaua Arcu, și că negăsindu-l pe acesta, s-a urcat în strada Păcurari, unde ajungând a văzut *înaintea sa* pe Buzoianu prăbușindu-se rănit. Ei deci nu explică coincidența inspirației de a se căuta în Păcurari și se contrazic în fapt. Popa a susținut că de la biserică a fost în Păcurari, la familia Handoca, și că întorcându-se, prăvăliile erau devastate și în drum a dat preste grupul Buzoianu-Rusu. Sârbulescu pretinde că neputând intra în biserică „a doua oară“ (a fost o dată cu colacul și s-a reîntors să aducă vin și lumânări), a plecat la Liceul Internat, de unde auzind scandal în Păcurari, s-a coborât și el și a dat tot peste grupul Buzoianu-Rusu-Popa. Toate aceste afirmațiuni nu sunt însă decât apărări de circumstanță; e dovedit că Popa n-a fost la familia Handoca; Rusu și Buzoianu se contrazic și, de altfel, din strada Spiniți (mai spre centru decât str. Manolescu) nu se vede la prăvălia Herșcovici, unde a căzut Buzoianu, pentru că str. Păcurari face, pe această distanță, două cotituri pronunțate; pentru același motiv nici studentul Sârbulescu, din str. Manolescu, n-a putut să vadă până la Herșcovici. De astfel, însuși studentul Buzoianu, la o primă declarație dată în chiar ziua faptului, arată că a fost rănit *în prăvălie* și dacă nu s-a putut identifica agresorul este datorită tocmai refuzului acestor patru studenți de a arăta adevărul. De astfel, prezența acestora în chiar grupul devastatorilor se dovedește și prin două mărturii care nu pot fi bănuite ca interesate: caretașul Mărgărint, vecin imediat cu Marcovici, îndată după devastarea acestuia a ieșit în stradă și *a rămas* acolo 15-20 de minute în așteptarea unor polițiști, care au și sosit după acest timp și au procedat la arestarea grupului Buzoianu, care tocmai ieșea de școala primară; cum însă acest grup a stat la școală aceleași 15-20 de minute, rezultă că *intrarea lor* în școală coincide în timp cu devastarea de la Herșcovici. În orice caz, dacă Buzoianu ar fi fost rănit după trecerea devastatorilor, Mărgărint, aflat în stradă, trebuia să vadă fie scena rănirii, fie grupul întreg dând ajutor lui Buzoianu. Copila

Elena Diaconescu, care grijea în locuința directoarei imediat vecină cu Herșcovici, declară că prin fereștile deschise a auzit cum se spărgeau geamurile la această prăvălie și fiindu-i frică s-a repezit să închidă fereștile, dar n-a apucat bine a le închide și s-a pomenit în casă cu grupul Buzoianu. Nu mai încape deci nici o îndoială că aceștia au fost printre manifestanți.

Grupul Lateș. Mărturia și recunoașterea studentului Lateș a dus la inculparea în plus a studenților: Ambrozie, Panaite, Berijan, Mociulschi, Drăganciu și însuși Lateș. Cum însă toți aceștia neagă să fi luat parte la devastări și cum în contra lor nu există decât mărturia lui Lateș, s-a procedat la o confruntare. Cu acest prilej, studentul Lateș a revenit, susținând că nu i-a văzut și nu-i cunoaște; dar că i-a arătat la întâmplare, intimidat de perspectiva arestării și de alte urmări. Revenirea studentului Lateș are și unele elemente care o fac plauzibilă: este adevărat că studentul Lateș e o fire timidă, astfel că a putut fi impresionat de arestările anterioare; este adevărat că el, nefiind student decât de o lună și luând masa la seminar, să nu fi cunoscut pe studenții arătați, aparținând altor facultăți și ani de studii — ba pe doi dintre ei (Mociulschi și Berijan) îi și numește cu nume schimbate: Moșiuschi și Merișan. Revenirea studentului Lateș face să cadă singurul element de dovadă care există în contra inculpaților Ambrozie, Panaite, Mociulschi și Drăganciu, care urmează a fi scoși din cauză, în lipsa completă de dovezi. Din grupul Lateș vom reține totuși pe însuși Lateș și pe Virgil Berijan, a căror participare se poate dovedi și altfel.

Studentul Lateș recunoaște că a fost la biserică și că în urmă a fost condus de lt. Mincu la căminul latin, de unde a plecat, însoțit de Berijan, cu învoirea aceluiași locotenent. Prezența sa în Păcurari o explică prin aceea că după ce din curtea bisericii a ieșit (prin escaladare, desigur) în str. Carp, a voit să se ducă la un frate în str. Ciușmeaua Păcurari, dar că ajungând aproape de str. Ciușmeaua Păcurari, a văzut mulțime în fața sinagogii devastate și curiozitatea l-a dus și acolo și la celelalte prăvălii. În contemplarea acestora ar fi fost luat înainte de cordonul lt. Mincu, unit cu devastatorii și condus la cămin. Explicația aceasta însă este neîntemeiată, deoarece forțele lt. Mincu au parcurs str. Păcurari și o parte din Berăria Veche în autocamion și nu s-au oprit să „culeagă” studenții răzleți, simpli pietoni sau curioși. Ele nu au debarcat decât dând peste grupul principal și mult după ce intrase în str. Berăria Veche. Lateș deci, dacă a fost condus la cămin de cordonul locotenentului Mincu, el nu putea fi un răzleț oprit de curiozitate în str. Păcurari, ci un participant la devastări, găsit în chiar grupul acestora.

Studentul Berijan recunoaște că a fost la biserică și că a fost eliberat de la căminul latin odată cu Lateș; el mai recunoaște că la căminul latin a fost pansat pentru o rană ce o avea în frunte. Prezența sa la cămin și rana de la frunte o explică prin aceea că ar fi reușit să treacă de pe locul viran în strada Carol în timpul formării cordonului, cu care ocazie ar fi fost rănit cu arma unui soldat, și că odată aflat în str. Carol s-a dus la căminul latin după o carte, unde se și găsea la sosirea devastatorilor. Dar și apărarea acestuia este neîntemeiată.

Dacă studentul Berijan ar fi trecut în str. Carol rănit și rănit astfel ca să aibă nevoie de pansament, primul său gând trebuie să fi fost ca să intre într-o farmacie sau să se ducă la un spital sau acasă, să-și îngrijească rana, nu să se gândească la o carte. Nici unul dintre manifestanți, chiar nerănit, „nu se gândea atunci la carte”. Dar chiar dacă Berijan, făcând excepție, a pus cartea înaintea rănii și a plecat la cămin, el trebuia să stea în cămin vreo patru ceasuri, deoarece cordonul din str. Carol s-a format pe la vreo 10 (la ieșirea de la biserică), iar grupul manifestanților a ajuns la cămin pe la ora 13. Dar dacă Berijan ar fi stat la căminul latin 4 ceasuri (pentru o carte, pe care n-a luat-o), nu se explică de ce nu poate invoca mărturii în acest sens și nici de ce a primit îngrijirile abia după 4 ore de la intrarea sa în cămin. De altfel, el este dezmințit și de studentul Sorbală, de la căminul latin, care i-a dat aceste îngrijiri și care afirmă că studentul rănit era dintre cei ce, foarte obosiți, au invadat căminul, urmăriți de lt. Mincu.

În drept, fapta pusă în sarcina celor șase inculpați pe care i-am reținut întrunește toate elementele delictului prev. și ped. de art. 14 al. 2 din legea reprimării unor infracțiuni la liniștea publică, combinat cu art. 364 c.p., deoarece devastările au avut loc și au fost săvârșite cu voință de un grup numeros de studenți, deci de o ceată, iar dacă inculpații nu au putut fi dovediți individual că au săvârșit și faptele materiale de distrugere și devastare, este în schimb complet dovedit că ei au făcut parte din chiar ceata manifestanților în care nu s-au găsit întâmplător, ci ca un efect al voinței lor. Această voință rezultă și din faptul că de la început ei s-au aflat în rândurile minorității care au hotărât ca „cu orice risc” să treacă peste dispozițiile autorităților; și de aceea, că forțând ușile ei au pătruns în biserică; și de aceea, că fiecare dă câte o explicație care nu rezistă analizei.

În favoarea studenților Popa, Rusu și Lateș e cazul să se facă și aplicarea art. 63 c.p., ei fiind minori.

Pentru aceste motive și de acord cu rechizitorul final declarăm:

Că este caz de urmărire contra preveniților: Petru Pârvulescu, Constantin Popa, Adrian Rusu și Constantin Buzoianu, cum și contra inculpaților lăsați liberi V. Lateș și Virgil Berijan, cu însușirile arătate, pe baza art. 14 al. 2 din legea liniștei publice, combinat cu art. 354 c.p. pentru toți șase, și cu art. 63 c.p. pentru Lateș și Rusu, și că nu este caz de urmărire contra lor: Cezar Ambrozie, M. Panaite, T. Mociulschi și Valeriu Drăganciu.

Disponem:

Se va face transferarea preveniților în arestul tribunalului.

Dosarul va fi trimis d-lui prim-procuror, cu rugămintea de a binevoi să sesizeze instanța competentă.

Data la cabinetul nostru, astăzi 10 ianuarie 1928.

Jude instructor,
Loris Pavlov

Grefier,
Netedu

26 decembrie 1927

NOTĂ

În ziua de luni 19 decembrie c., asociația studenților evrei din Paris a organizat o întrunire de protestare contra exceselor antisemite din Oradea Mare, sub președinția d-nei Malaterre-Sellier¹, recomandată de președintele „Ligii drepturilor omului“, Ferdinand Buisson², care era suferind.

Au vorbit profesorul [Alphonse] Aulard, abatele Jequemet, pastorul Jezequel, Ferdinand Korkos, profesorul Baiot și inevitabilul profesor [Paul] Langevin, care niciodată n-a lipsit de la vreo întrunire cu caracter anti-românesc.

Printre asistenții de la această întrunire, se remarcă numai evreii români, polonezi și în special ruși.

S-a vorbit despre pogromurile comise în Transilvania de studenții români contra evreilor și mai ales la Oradea Mare, unde au fost schingiuiți și omorâți în torturi nemaipomenite evreii din acea localitate.

S-au criticat legile cu caracter antisemit și în special „*numerus clausus*“, care există în școlile române.

La sfârșit, a vorbit Mark Sangnier, președintele studenților evrei francezi, care a afirmat, printre altele, că la Oradea Mare s-au omorât foarte mulți evrei, că fetele până la 14 ani au fost violate de studenții români și protestează contra dictaturii odioase întronată de o pătură socială din România, care tolerează și provoacă aceste atentate contra evreilor capabili de a forma la rândul lor o elită puternică. Protestează contra mentalității justiției române (aluzie la procesul Codreanu), care a achitat pe studentul ce omorâse pe unul din apărătorii evreilor, ce erau amenințați de anumiți nebuni. Asemenea mai protestează contra acordării de statul român a unei burse de călătorie în Europa lui Corneliu Codreanu, cel care ar fi în stare să omoare pe toți evreii; mai protestează și contra profanării sinagogilor din Transilvania și a aceleia de la R. Vâlcea de către studentul Stăpănoiu.

Asemenea s-a protestat contra faptului că veștmintele sacre evreiești, luate din sinagogi, au fost întrebuințate pentru îmbrăcarea măgarilor, în semn că la evrei numai aceste animale ar putea să officieze slujba.

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f. 273)

¹ Germaine Malaterre-Sellier (1889-1967), catolică progresistă și feministă ardentă, vicepreședinta Uniunii Feminine pentru Societatea Națiunilor, aprigă militantă pentru dreptul de vot al femeilor.

² Ferdinand Buisson (1841-1932) era profesor de filosofie și pastor protestant, dar militant pentru separarea bisericii de stat. În 1898, s-a situat în tabăra apărătorilor lui Dreyfus, fiind unul dintre fondatorii Ligii Franceze a Drepturilor Omului, pe care a condus-o între 1913-1926. Din punct de vedere politic, a avut vederi de stânga, cu contribuții însemnate în politica școlară a Franței. În chiar 1927, Buisson a primit Premiul Nobel pentru Pace.

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE**Direcțiunea Cabinetului Ministrului**

Înregistrată la no.75169 din 28 decembrie 1927

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

De la Legațiunea din Washington, no. 6920, data 27 decembrie 1927

Externe-Bucarest

Deputatul Sir-Ovi din New-York, care după cum v-am telegrafiat sub no. [lipsă text] a introdus la Cameră o moțiune cerând intervențiunea guvernului american în chestiunea exceselor antisemite din România, s-a întâlnit cu mine din îndemnul domnului Marshall. Pare convins că a fost indus în eroare pe baza informațiilor exagerate sau false și s-a declarat gata a-și retrage moțiunea și a adopta în viitor o atitudine moderată, însă cere să-i adresez o scrisoare restabilind adevărul pentru a-și explica schimbarea de atitudine, căreia promite a da forma publicității. Cred că o asemenea scrisoare ne-ar da o ocaziune foarte prielnică de a opri campania calomnioasă.

Am onoarea a ruga pe Excelența Voastră să binevoiască a acorda de urgență aprobarea eventuală a acestei scrisori, care va cuprinde următoarele părți esențiale: 1) Este inoportun și inadmisibil ca un parlament sau guvern străin să se amestece în afacerile interne ale României; aceasta nu va putea decât să învrăjbească pe antisemiți și să indispuină pe toți românii având sentimentul demnității naționale; 2) a restabili faptele față de numeroasele exagerări și calomnii; 3) măsurile luate de guvernul român; 4) date statistice privitoare la proporțiunea studenților evrei din universități, pentru care rog să binevoiți a-mi trimite de urgență numărul total al studenților evrei și creștini din toate universitățile din țară.

Voi termina scrisoarea laudând atitudinea moderată și conciliantă a lui Marshall, care ar trebui imitată de toți în interes de a restabili rapoarte bune.

Cretzianu 6920

Anexa 1**TABLOU**

de numărul studenților universităților și școlilor superioare din țară
care este de 24.729, din care 20.499 creștini și 4.230 evrei

Universitatea București	înscriși 12.535 studenți creștini
“ “	“ 2.365 “ evrei

Academia Comercială	“	391	“	creștini
“ “	“	104	“	evrei
Școala politehnică	“	804	“	creștini
“ “	“	110	“	evrei
Universitatea Iași	“	3188	“	creștini
“ “	“	1175	“	evrei
Universitatea Cluj	“	2141	“	creștini
“ “	“	151	“	evrei
Academia Comercială Cluj	“	256	“	creștini
“ “ “	“	7	“	evrei
Universitatea Cernăuți	“	624	“	creștini
“ “	“	262	“	evrei
Universitatea Oradea	“	215	“	creștini
“ “	“	47	“	evrei
Școala politehnică Timișoara	“	345	“	creștini
“ “ “	“	9	“	evrei
Total: 24.729				

Anexa 2

Situația numerică a studenților creștini și evrei (mozaici)

de la toate universitățile și școlile superioare din țară

Specificarea universităților (pe facultăți) și a școlilor superioare	Numărul studenților creștini			Numărul studenților evrei (mozaici)		
	Studenți	Studente	Total	Studenți	Studente	Total
Universitatea din București						
Facult. de Drept	5218	667	5885	998	87	1085
“ “ Litere și filosof.	1348	1716	3064	85	114	229
“ “ Științe	991	430	1421	184	32	216
“ “ Medicină	1336	208	1544	505	95	600
“ “ Farmacie	179	269	448	99	133	232
“ “ Med. Veterinară	168	5	173	3	—	3
Total	9240	3295	12535	1874	491	2365
Academia Comercială	324	67	391	72	32	104
Școala politehnică	795	9	804	106	4	110
Universitatea din Iași						
Facult. de Drept	1353	174	1527	228	56	284
“ “ Litere și filos.	139	241	380	29	82	111
“ “ Științe	510	307	817	123	46	169
“ “ Medicină	236	152	388	144	70	214
“ “ Farmacie	23	53	76	135	262	397
Total	2261	927	3188	659	516	1175

Universitatea din Cluj						
Facult. de Drept	991	30	1021	50	2	52
“ “ Litere și filos.	195	205	400	7	18	25
“ “ Științe	109	102	211	5	1	6
“ “ Medicină	354	70	424	37	19	56
“ “ Farmacie	56	29	85	6	6	12
Total	1705	436	2141	105	46	151
Academia Comercială						
	214	42	256	3	4	7
Universitatea din Cernăuți						
Facult. de Drept	399	9	408	214	35	249
“ “ Litere și filos.	101	115	216	7	6	13
Total	500	124	624	221	41	262
Oradea Mare						
Academia de Drept	207	8	215	47	—	47
Timișoara						
Școala politehnică	344	1	345	9	—	9
Recapitularea totalurilor						
Total general	15590	4909	20499	3096	1134	4230

Anexa 3

Sanctions appliquées aux étudiants universitaires, à la suite du congrès d’Oradea Mare

À la suite du congrès d’Oradea Mare, à l’occasion duquel les étudiants ont provoqué des incidents et des dévastations, les autorités judiciaires ayant été saisies, ont appliqué les sanctions suivantes :

À Bucarest : quatre étudiants ont été condamnés à 10 jours de prison.

Ce sont:

Jean Lazaresco
Jean Dumitresco
Victor Livovschi
Émile Marinesco

Ceux-ci ont purgé leur peine.

D’autres ont été condamnés et purgent leur peine.

Ce sont: Georges Stoicesco, Pierre Paiu à 30 jours de prison ; Michael Prajesco à deux mois de prison ; Constantin Fintesco, Démètre Arsenesco à 5 mois de prison ; Georges Constantinesco à 6 mois de prison ; Georges Paveliu à un mois de prison ; Constantin Mociulski à 20 jours de prison ; Jean Căproiu, Traian Iliesco à 10 jours de prison.

40 étudiants ont été traduits devant les autorités militaires et sont en cours de jugement.

Sanctions administratives disciplinaires

Le Sénat universitaire de Bucarest a décidé que 380 étudiants ayant pris part aux désordres, seraient éliminés de l'université pendant tout le courant de l'année scolaire 1928. Les étudiants condamnés par les instances judiciaires ont été éliminés pour toujours de toutes les universités de Roumanie.

À Iași : ont été condamnés et purgent leur peine, les étudiants : Jean Bordeianu à un mois de prison ; Virgile Berijan, à 2 mois de prison ; V. Lateș, André Rusu, Constantin Popa, Constantin Sârbulescu à un mois de prison ; Constantin Buzoianu, à 15 jours de prison.

21 étudiants sont en cours d'instruction.

À Cluj : ont été condamnés et purgent leur peine, les étudiants : Nicolas Dimitriu, à 6 mois de prison ; Basile Feneșeanu, à 10 jours de prison ; Jean Paveliu, Alexandre Omath, Démètre Manata, Jean Ghițulesco à deux mois de prison ; Jean Mureșeanu à 4 mois de prison ; Trajan Mitrofanovici à 14 jours de prison.

En outre, ont été condamnés : François Ghidali, commerçant, à 15 jours de prison ; Laurent Hegedus, cocher, à 15 jours de prison ; Augustin Hilla, collégien, à 3 mois de prison ; Démètre Hora, garçon de café, à 2 mois de prison ; Joseph Blau, garçon de café, à 5 mois de prison ; 4 apprentis, à 6 mois de prison.

Sont arrêtés et en cours d'instruction, les étudiants : Draga Balitzian, Marie Pantasie, Croioveanu, Georges Dunca, Joseph Dimitriu, Michel Dinu, Cornel Crețu, Georges Barbu, Jean Belgia, Georges Fătu, Jules Crișan, Nobert Heidel.

Puis : Georges Suket, commerçant ; Joseph Pop, [commerçant] ; Ferdinand Nemesi, [commerçant] ; Coloman Ivanzi, [commerçant] ; Étienne Bonczos, [commerçant] ; Jean Moldoveano, avocat à Oradea-Mare ; Georges Călugăru, sans profession ; Sandor Keresturi, homme de lettres ; Jean Suci, typographe.

Les Sénats universitaires de Iassy et Cluj prendront des mesures administratives disciplinaires, lorsque les autorités judiciaires auront prononcé leurs sentences dans les procès en cours de jugement.

Sanctions et mesures disciplinaires appliquées aux organes administratifs

Mrs. Bunesco Alexandre, préfet de police d'Oradea Mare et lieutenant-colonel A. Stănescu, préfet de police de Cluj ont été démis des fonctions qu'ils occupaient.

Mrs. Émile Labonțiu, préfet du district de Bihor, a été remplacé dans ses fonctions.

Mrs. Jean Chifor, directeur de police, Eugène Cloanța, inspecteur de police, Georges Poruț, commandant de sergents de ville, Avram Fărăgan, sous-commissaire, et Jean Cotz, sous-commissaire, qui tous étaient au service de la Préfecture de police de Cluj, ont été destitués de leurs fonctions.

Anexa 4

Cluj

Condamnați: 1 elev de liceu la 3 luni închisoare — execută pedeapsa
1 student la 6 luni închisoare — execută pedeapsa
1 student la 10 zile “ “ “

Sunt arestați 24 studenți în curs de instrucție și parte în curs de judecată.

Timișoara

4 studenți arestați, în curs de instrucție

Iași

1 student la 30 zile închisoare cu recurs, liber
2 studenți la 2 luni “ — execută pedeapsa
4 studenți la 1 lună “ — liberi până la Apel
1 student în curs de judecată, liber
21 studenți citați la Instrucție, la Parchetul Bacău.

București

4 studenți la 10 zile închisoare — au executat pedeapsa
3 studenți la 30 zile “ — execută pedeapsa
1 student la 60 zile “ “ “
2 studenți la 5 zile “ “ “
1 student la 6 luni “ “ “
2 student la 20 zile “ “ “
2 studenți la 10 zile “ “ “
Sunt în curs de judecată procesele a 40 de studenți

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 70-79)

[Însemnare marginală: „Romanoleg Washington. Răspuns 6920. Cifrat. Sunt de acord pentru scrisoarea teleg. Am cerut datele statistice de la Instrucție urgent și le voi telegrafia cel mai repede posibil. Titulescu.“ Cifrat în 29 decembrie 1927 de Pavelescu. Documentele din Anexe sunt cele solicitate de N. Titulescu și trimise la Washington.]

ROMÂNIA**MINISTERUL INSTRUCȚIUNII****Direcțiunea Generală a Învățământului Superior (Dir. VI)**

No. 1228 [înregistrat la Cluj pe 28 decembrie 1927]

Domnule Rector,

Avem onoarea a vă înainta cu aceasta un tablou cu numele studenților de la Universitatea din Cluj care au fost arestați și anchetați cu ocazia tulburărilor de la Cluj, în urma devastărilor comise în acest oraș și care au fost trimiși în judecata Consiliului de Război al Corpului de Armată din Cluj.

Ministru,
Dr. Angelescu

Director General,
D. Burileanu

Domnului Rector al Universității Cluj.

Anexă**TABLOU****de studenții Universității din Cluj trimiși în judecata Consiliului de Război**

Nr.	Numele și prenumele	
1	Medrea Victor	A fost înscris la fac. în anul școlar 1925/26. De prezent, nu este înscris.
2	Sabău Coloman	
3	Ghyorfi Ludovic	
4	Bârza Viorel	
5	Otoiu Viorel	
6	Boteanu Valer	
7	Roman Livius	Fost înscris la fac. de drept în anul 1923.
8	Butacu Emil	Stud. fac. de drept an III.
9	Nicolae Mihăilă	Stud. an III fac. de drept.
10	Bălăban Octavian	Stud. fac. de drept an II
11	Valeriu Sârbu	Stud. an I fac. de drept
12	Vereș Nicolae	
13	Vass Adalbert	Student fac. de med. an I
14	Boldor Nicolae	Fac. de drept an III
15	Danielevici Horia	Stud. an I-iu de medicină
16	Lucaci Simion	Stud. fac. de med. an II
17	Borcoman Gh.	Stud. fac. de drept III
18	Nistor Bujor	Stud. la fac. de drept
19	Popescu Ilie	Stud. la fac. de litere

20	Barbul Zahia	Stud. fac. de drept an III
21	Stelea Virgil	Stud. fac. de drept
22	Florentin Florea	Fac. de drept
23	Raconțeanu Virgil	
24	Eremeni Aurel	Fost înscris la fac. de drept, actualmente este doctorand
25	Mihăilă Traian	
26	Șerbu Ioan	
27	Deva Emil	Fac. de drept

(Universitatea „Regele Ferdinand“ din Cluj, Rectorat, Cutia 25/1927-28, dos. 924)

[Însemnare marginală: „La facultatea de științe nu este nici un student care să facă parte din tabloul aici alăturat. Cluj, 10 ianuarie 1928.“ Semnat: indescifrabil]

ROMÂNIA**MINISTERUL INSTRUCȚIUNII****Direcțiunea Generală a Învățământului Superior (Dir. VI)**

No. 1227/[29 decembrie 1927]

Domnule Rector,

Avem onoarea a vă înainta cu aceasta un tablou cu numele studenților de la Universitatea din Iași, care au fost arestați și anchetați cu ocazia tulburărilor de la Oradea Mare, în urma devastărilor comise în acest oraș, și care au fost trimiși în judecata Consiliului de Război al Corpului de Armată din Cluj.

Ministru,
Dr. C. Angelescu

Director General,
D. Burileanu

Domnului Rector al Universității Iași.

Anexă**Tabloul studenților de la Univ. din Iași, arestați în urma tulburărilor de la Oradea Mare**

1) Ionescu Emil	Fac. Drept	Iași
2) Vornicescu Nina	“ Medicină	“
3) Glod Lucreția	“ Litere	“
4) Munteanu Maria	“ Medicină	“

(Arh.St.Iași, Universitatea „A.I. Cuza“, Rectorat, dos. 1177/1927, f. 1)

Căminul studenților „Regina Maria“, Iași

No. 25 — 30/XII/1927

Domnule Rector,

Ca răspuns la adresa no. 2948 din 29 dec. 1927, am onoare a vă înainta alăturat tabloul cu studentele ce au participat la congresul de la Oradea Mare.

Directoare, Ana Bogdan

D-sale, d-lui Rector al Universității Iași

Anexă**Tabloul studenților care au luat parte la congresul studențesc de la Oradea Mare**

1. Arteni Aurora	25. Tarhon Ana
2. Gobjila Ludmila	26. Niță Parascheva
3. Gobjila Zenaida	27. Petculescu Eugenia
4. Trifon Olga	28. Popovici Suzana
5. Hanganu Maria	29. Vatrici Ana
6. Costică Eugenia	30. Constantinescu Elena
7. Peretceacov Olga	31. Petcu Sevastia
8. Dimitriu Alla	32. Petcu Elena
9. Danilov Minodora	33. Ionescu Adela
10. Maho Iulia	34. Reslescu Ana
11. Mihailescu Magda	35. Irimia Maria
12. Croitoru Elena	36. Barbos Ana
13. Ianculescu Natalia	37. Leu Eugenia
14. Lateș Eugenia	38. Datchevici Otilia
15. Daranga Aurora	39. Olenicenco Solomonia
16. Mihailovski Zoe	40. Trofin Elena
17. Simionescu Elvira	41. Moșuleț Emilia
18. Ficșinescu Alexandra	42. Onisei Elisabeta
19. Cotoranu Cornelia	43. Constantinescu Gabriela
20. Cotoranu Statia	44. Chirica Ludmila
21. Costăchescu Maria	45. Palei Marta
22. Ionescu Aspasia	46. Petrova Olga
23. Meza Viorica	47. Gabor Elena
24. Gobjila Tatiana	

**ROMÂNIA
UNIVERSITATEA DIN IAȘI
Căminul Studenților**

Iași, 30 XII 1927

No. 641

Domnule Rector,

La adresa d-stră no. 2946 din 29 XII a.c. am onoare a vă înainta alăturat lista studenților care au plecat la Oradea Mare la congresul studenților.

Director,
I. Matei

D-sale, domnului Rector al Universității Iași

Anexă**Studenții cari au plecat la Congresul din Oradea Mare**

1. Dăndescu Remus	Drept III	21. Caiupa Gh.	Lit. I
2. Dăndescu Ion	Drept I	22. Axinte Oct.	Med. IV
3. Popovici Romulus	Șt. I	23. Crilov V.	Șt. IV
4. Neculcea Constantin	Lit. II	24. Bilmaer Gh	Șt. I
5. Mișu I.	Drept III	25. Nedelev Gh.	“ I
6. Halalai V	Med. V	26. Diaconvschi L.	Med. I
7. Pavel Virgil	“ II	27. Velicu V.	Șt. III
8. Hârâncu P.N.	Drept III	28. Jitaru P.	“ III
9. Niță Const.	Lit. I	29. Medvețchi I.	“ I
10. Mastacan Gh.	Șt. II	30. Senovia Alex.	Lit. I
11. Ursu Alex.	Med. IV	31. Cucu Stan	Lit. I
12. Bancea Al.	Șt. III	32. Baclajănschi M.	Șt. I
13. Pavel Emil	Med. IV	33. Sârbu I.D.	Lit. II
14. Ioan Vasile	Med. II	34. Pașav Șt.	Șt. I
15. Gheorghiev Al.	Șt. I	35. Males Gh.	Șt. I
16. Crăciun E.	Med. II	36. Panait M.	Lit. II
17. Gridiniuc	Șt. I	37. Hudiță Șt.	Med. II
18. Gheorghiu Gh.	Drept. I	38. Turean Gh.	Șt. II
19. Procopiu Gh.	Med. IV	39. Marinov N.	Șt. II
20. Cerchez T.	Lit. I	40. Cosma N.	Lit. I

ROMÂNIA**Procurorul General de pe lângă
Curtea de Apel din Cluj**Cluj, 30 decembrie 1927
No. 2862

Domnule Ministru,

Ca rezultat al cercetărilor cu care ne-ați însărcinat în ziua de 28 decembrie, am onoare a vă înainta procesul-verbal dresat de noi în zilele de 29 și 30 decembrie împreună cu patru declarațiuni ale informatorilor și cu o adresă răspuns la întrebarea noastră de medicul șef al sanatoriului „Nerva“. Restituim și copia actului medico-legal cu rezoluția d-voastră.

Totodată, cu onoare înaintez și actele de cercetare pe baza cărora am dat raportul telegrafic cu no. 2854 din 23 decembrie a.c., pe care vă rog – dacă nu vor mai fi necesare – să binevoiți a ni-le restitui.

Procuror general,
Petre D. Rădulescu

Dei-sale, Domnului Ministru al Justiției. București

Anexa 1**PROCES-VERBAL**

Astăzi 29 decembrie 1927

Noi, Petre D. Rădulescu, procuror general al Curții de Apel Cluj, conformându-ne rezoluțiunii luată de dl. ministru de Justiție pe copia certificatului medical emanat de la sanatoriul „Nerva“ din Cluj și potrivit indicațiilor din acest certificat, ne-am transportat astăzi la dl. Victor Pulca, directorul Prefecturii Poliției Cluj, în strada Heltai no. 16 — astăzi str. Timotei Cipariu —, unde am constatat că locuiește văduva Malvina Stern, născ. Grün Malvina, căreia cerându-i informațiuni despre László Hajnal, ne-a confirmat că-l cunoaște și că a fost găzduit vreo 2-3 săptămâni la d-sa, fiind adus de fiul d-sale numit Miksa Seres, cu care este bun prieten.

În urma acestora, am luat d-nei Malvina Stern o declarație cu privire la cele reclamate de supusul ungar László Hajnal și această declarație scrisă de dl. director al poliției în prezența noastră și semnată de văduvă chiar acolo în locuința sa, se anexează în original la prezentul proces-verbal.

În urma acestora, am dat instrucțiuni d-lui director al Poliției să caute pe dl. Miksa Seres, care nu este prezent la domiciliu, și să-l înainteze la cabinetul nostru spre a fi interogată de noi.

În așteptarea aducerii acestui informator am mers la sanatoriul „Nerva“ în strada Regală no. 12 A, unde am găsit pe dl. prim-medic Enghelberg, pe care interogându-l asupra celor constatate prin actul medico-legal, ne dă alăturata adresă răspuns făcută în biroul sanatoriului în prezența noastră și semnată propriu de d-sa, apoi vizată de noi.

Dl. medic Enghelberg ne declară, deosebit de cele scrise, verbal, că medicul care a examinat pe László Hajnal este dr. Lőrinczy, medic extern, specialist dermatolog, care nu este în serviciul oficial al sanatoriului, dar este chemat din caz în caz de cei interesați ca specialist dermatolog și astfel a fost chemat atunci în ziua de 9 decembrie 1927 la sanatoriu de ziaristul ungar László Hajnal și după examinare i-a eliberat acest act medico-legal.

Venind apoi la cabinetul nostru, constatăm că se prezintă și dl. Miksa Seres, pe care interogându-l ne dă răspunsurile cuprinse în declarația anexată scrisă de noi și semnată propriu de d-sa.

După audierea sa, Maximilian Seres ne informează că despre cele relatate de Ladislau Hajnal pot să dea relațiuni și Mezei Zoltán, colaborator la ziarul *Keleti Újság* [Ziarul de Est], și Ludovic Arberman de la *Mai Világ* [Universul de astăzi]. Am dispus a se chema și pe aceștia spre a li se lua declarațiunile care se vor atașa la aceste lucrări.

Cercetând mai departe la Inspectoratul General al Siguranței, ni se comunică de dl. Eugen Bianu că în urma unui ordin al Siguranței Generale a Statului face cercetări în această privință; până în prezent ne comunică că nu se știe precis dacă Hajnal a fost bătut de studenți sau nu, pentru că nu rezultă că ar fi văzut cineva când a fost bătut. D-sa ne informează că din partea lui Hajnal n-a primit nici o reclamație deși l-ar fi invitat a doua zi după pretinsa agresiune la inspectorat spre a-i da informațiuni. Din cauza refuzului lui Hajnal de a reclama pentru a nu-și cauza neplăceri, fiind supus străin, dl. Bianu ne-a informat în primul că nu există nici o plângere referitoare la acest caz la serviciul d-sale.

Despre cele ce preced am încheiat acest proces-verbal, terminat astăzi 30 decembrie 1927.

Procuror General,
Petre D. Rădulescu**Anexa 2****DECLARAȚIUNEA**luată d-lui Ludovic Arberman, redactor la ziarul *Mai Világ*

Ludovic Arberman, evreu, de 27 ani, ziarist, fost militar, domiciliat în Cluj, str. Barițiu 8, ne declară: Cunosc de câțiva ani pe László Hajnal, care este ziarist; acum în urmă venise de câteva luni; știu că avea pașaport și bilet de liberă petrecere;

nu știu unde domiciliu, dar acum, de vreo săptămână sau două înainte de incidentele studențești, ședea în gazdă la colegul Maximilian Seres în str. Heltai; de la 1 decembrie s-a angajat ca colaborator intern la ziarul nostru *Mai Világ*.

În ziua de 9 decembrie — vineri seara —, pe la orele 6-6½, m-am întâlnit cu el în colțul str. Iorga și Piața Unirea și mi-a spus că nu are material pentru articole la ziar. Atunci i-am spus să meargă în oraș să cerceteze unde vor face evreii rugăciunea, fiindcă sinagogile au fost devastate. Ne-am despărțit, eu am mers la redacție și el a plecat după informații. Cam după o jumătate de ceas — precis nu știu — s-a întors la redacție foarte iritat și la față pe amândoi obrazii roșu; în glumă i-am spus că de ce s-a vopsit ca paiatele că încă n-a sosit carnavalul; el îmi spune că se vede că este bătut; atunci am văzut atent că era bătut și mi-a spus că mergând la sinagoga din Calea Regele Ferdinand, când a ieșit au venit spre el patru studenți care fără nici o vorbă l-au lovit cu bastonul; el a vrut să fugă, dar unul din ei cu un baston cu cârlig l-a prins de gulerul paltonului și el atunci a căzut jos, a primit atunci câteva lovituri, după care el a reușit a fugi cu o trăsură, iar cei patru agresori au rămas acolo.

Mi-a spus că unul din acei patru agresori era un om înalt cu păr lung și o mână bandajată; pe acesta spunea că l-a mai văzut el de câteva ori pe stradă, dar nu știa cum îl cheamă. Acesta însă spunea el că nu l-a lovit, ci numai era cu acei trei care l-au lovit. L-am întrebat dacă nu a văzut cineva când a fost bătut și mi-a spus că erau acolo numai doi sergenți, dar n-au sărit să-l scape; nu știe cine erau aceștia; alte persoane nu spunea că au mai văzut când a fost bătut. După aceea eu i-am lăsat cheia redacției și am plecat la dl. primar Mihali, căruia i-am spus că un redactor de la noi a fost bătut și când m-am întors la redacție Hajnal nu mai era acolo; nu știu unde se duse.

După aceasta, el a mai stat ca o săptămână în Cluj, după care a plecat la Budapesta. Eu nu știu pentru ce nu a reclamat el la nici o autoritate. Altfel nu mai am de declarat, căci nu mai știu nimic. Am dat declarație și la dl. Bianu.

Mi s-a citit și corespunde exact celor declarate de mine.

Cluj la 30 decembrie 1927,

Ludovic Arberman

Procuror general Cluj,

Petre D. Rădulescu

Anexa 3

Astăzi 29 decembrie 1927

DECLARAȚIUNE

La întrebările ce ni se fac de dl. procuror general răspund următoarele:

Mă numesc Maximilian Seres Stern — zis și Miksa —, în etate de 20 ani, ziarist la ziarul *Mai Világ* și colaborator intern și redactor tehnic la ziarul *Ardealul Economic* din Cluj, domiciliat în Cluj la mama mea, d-a Malvina Stern, în strada Timotei Cipariu (fosta Heltai) no. 16, asupra celor ce știu cu privire la Laslo Hajnal răspund:

Cunosc pe László Hajnal de aproape doi ani; el este ziarist și poet, dar nu locuiește în România, ci în Ungaria; venea prin România mai adeseori prin Timișoara, Arad, Oradea și Cluj, colaborând la diferite ziare, scriind mai mult poezii, uneori și articole; anul acesta venise de vreo 5-6 luni din Timișoara și locuia pe la diferiți colegi, dar stătea mai mult la Clubul Ziariștilor. De la 1 decembrie a intrat ca colaborator intern la ziarul *Mai Világ* și mi-a zis că vine să locuiască provizoriu la mine și eu l-am primit în gazdă; n-am anunțat la biroul populației sau la poliție pentru că mi-a spus că-și va căuta o locuință proprie și atunci se va anunța el singur.

În ziua de 9 decembrie, vineri — aceasta o știu precis —, pe la orele 8½, mergând eu la ziarul *Mai Világ*, mi-a spus Ludovic Arberman că Hajnal a fost bătut aproape de sinagoga din str. Regele Ferdinand de către patru studenți. Mergând acasă pe la orele 10½ seara, l-am găsit pe László Hajnal acasă; era turburat și vântat pe obraz și pe frunte, paltonul și haina erau rupte pe la guler; întrebându-l ce i s-a întâmplat mi-a spus.

În acea zi — adică vineri 9 decembrie — a fost trimis după masă de la ziar să facă un interviu cu dl. [Mátyás] Eisler, prim-rabinul, despre devastările întâmplate înainte cu două zile și să vadă cum se va petrece rugăciunea de vineri seară în sinagoga devastată. Mergând la sinagogă pe la orele 6½ a fost oprit să intre în curtea sinagogii de către un sergent sau soldat care era ca pază acolo. Atunci el a plecat spre locuința d-lui Eisler, care șade vis-à-vis de sinagogă și abia a făcut câțiva pași când a fost înconjurat de patru tineri dintre care unul bandajat la o mână, cu părul lung, ședea mai la o parte; fără a vorbi ceva cu vreunul, s-a văzut lovit cu un baston de unul din ceilalți trei, apoi au sărit toți patru pe dânsul și l-au lovit și trântit jos rupându-i și hainele; apoi lăsându-l jos, cei patru tineri au plecat spre gară, iar el s-a suit într-o trăsură și a mers la redacția ziarului *Keleti Újság*, de unde după ce s-a spălat s-a dus la sanatoriu spre a fi examinat, apoi a venit acasă. L-am întrebat dacă a cunoscut pe vreunul din cei patru care l-au bătut și mi-a spus că după cum ar fi cetit prin ziare acel bandajat la mână ar fi fost studentul care s-a bătut la Oradea Mare cu Vaislovits, iar pe ceilalți nu i-a cunoscut. El afirmă că agresorii săi au fost studenți, pentru că erau tineri și purtau genți de piele la ei în mână și vorbeau românește. Tot acestea a declarat și a doua zi dimineața, adică sâmbătă, când am scris eu articolul relativ la bătaia lui. Nu l-am întrebat și nici el nu mi-a spus dacă acei patru purtau șepci de studenți.

Acestea sunt toate spusele lui, căci eu n-am fost martor la cele ce i s-au întâmplat. Ceea ce știu precis este că bătaia i s-a întâmplat vineri 9 decembrie ora 6-7 seara; deci două zile după devastările întâmplate.

Hajnal a mai stat apoi la mine până luni 12 decembrie, când a plecat în Ungaria. El mi-a spus că a reclamat la Siguranța Generală. Altceva nu mai știu.

Am citit și cuprinde exact cele declarate de mine.

Maximilian Seres

Procuror general,
Petre D. Rădulescu

Anexa 4

Declarația luată de noi informatorului Mezei Zoltán

Mezei Zoltán, de 21 ani, ziarist, domiciliat în Cluj, str. Universității no. 3, asupra celor întâmplate lui Ladislau Hajnal declar: Cunosc pe Hajnal de vreo 3-4 luni, de aici, din Cluj; el era redactor-colaborator pe la *Mai Világ* și locuia pe la colegi și mai mult prin redacția ziarelor.

A doua sau a treia zi după ce s-au întâmplat în Cluj incidentele cu studenții, între orele 6-7 seara eram la redacția ziarului *Keleti Újság* când intră Hajnal László; l-am văzut lovit pe față, căci era vânăt, și în glumă l-am întrebat cine l-a pălmuț și el mi-a răspuns că mergând la dl. Eisler prim-rabinul pe calea Regele Ferdinand „să cer informații despre cele întâmplate la sinagogă, când am ieșit de acolo m-au atacat pe stradă patru studenți“ pe care i-a cunoscut de pe șepcile roșii; dintre aceștia spunea Hajnal că ar fi cunoscut pe unul care era bandajat la mână și care s-ar fi numit Diaconescu, dar nu știu de unde este acesta; au sărit pe dânsul și l-au lovit cu mâinile; unul avea un baston cu cârjă, cu care l-a prins de palton și i l-a rupt, însă cu bastonul n-au dat în el; după ce l-au lovit, au plecat acei studenți și Hajnal a venit la redacție de unde am mers cu el la farmacia Biró, unde a luat tinctură de iod cu care s-a uns la răni; s-a întors la redacție, după care Hajnal a plecat fără să-mi spună ce va face. Nu știu dacă a mers la medic. După aceea l-am mai văzut vreo săptămână; apoi a plecat, acum este la Buda Pesta.

Aceasta-mi este declarația.

Declarația de mai sus s-a luat prin intermediul d-lui Victor Belciug impiegat la Parchet, deoarece informatorul Mezei Zoltán nu știe vorbi românește.

După ce i s-a tradus cele de mai sus ambii au semnat.

Mezei Zoltan
Victor Belciug

Scrisă și consemnată de noi după răspunsurile informatorului traduse de Victor Belciug.

Procuror general,
Petre D. Rădulescu

Anexa 5

„NERVA“ SANATORIUM

Pentru Boale de Nervi și Idroterapie S.A., Cluj

Domnule procuror general!

În cauza de care cercetați vă răspundem că ziaristul Hajnal Ladislau n-a fost internat și nici îngrijit în sanatoriu nostru.

Dânsul s-a prezentat la noi în ziua de 9 decembrie, predând [pretinzând] că a fost bătut de studenți. A fost examinat de specialistul dermatolog dr. Lőrinczy, care i-a și eliberat act medico-legal. Leziunile n-au fost de atare natură încât să fi necesitat oareșicare tratament. La aparență leziunile au putut proveni din lovituri cu obiect tâmpit, însă că aceste nu au provenit în alt mod, nu putem afirma cu siguranță. Data provenirei leziunilor nu o putem preciza.

Cluj, 29 decembrie 1927

Cu deosebită stimă,

Dr. Enghelberg / per director

Luată de noi în biroul Sanatoriului „Nerva“ din Cluj azi 29 decembrie 1927.

Procuror general Curtea Cluj,

Petre D. Rădulescu

Anexa 6

„NERVA“ SANATORIUM

Pentru Boale de Nervi și Idroterapie S.A., Cluj

Copie în cauză criminală scutită de timbru

ACT MEDICO-LEGAL

Domnul Ladislau Hajnal (Grün), ziarist, etate de 25 ani, domiciliat în Cluj, str. Heltai 16, se prezintă în ziua de 9 decembrie la orele 7 seara în sanatoriul Nerva cerând primul ajutor; predă că a fost lovit de indivizi necunoscuți cu boxer și bătă de gumă.

Starea Prezentă

Un bărbat de statură mijlocie bine făcut, slab nutrit, cu temperatură normală și prezintă următoarele leziuni:

Pe fața stângă și dreaptă în regiunea maxilară sunt vizibile dubiri de piele nu tocmai superficiale de mărimea unei piese de 20 bani, tot astfel de dubiri pe partea stângă a frunții de mărimea 4 cm – 2 cm. Toate marginile acestor dubiri sunt oedematiate. Aceste leziuni pot proveni din lovitură cu un obiect tâmpit. În jurul plăgii de pe frunte sunt vizibile și zgărieturi. Durata revindecării este 15-20 zile. Durata incapacității de muncă este de 3 zile.

Cluj, la 9 decembrie 1927

(ss) Indescifrabil

Prim medic al Sanatoriului Nerva. Dermatolog.

Pentru conformitatea copiei: București 17 decembrie 1927

Legățiunea Regală a Ungariei

(ss) Indescifrabil

(Arh.St.București, Ministerul Justiției, Direcția Judiciar, dos. 71/1927, f. 78-84, 86)

93

ROMÂNIA

PREFECTURA JUDEȚULUI LĂPUȘNA

Chișinău, 31 decembrie 1927

Serviciul Ad-tiv No. 762

Urgent-Confidențial

Domnule Prefect,

Am onoare a vă comunica mai jos, în copie, ordinul telegrafic no. 77183 din 30 decembrie al d-lui Tătărescu, subsecretar de stat la Ministerul de Interne, rugându-vă să binevoiți a lua cunoștință și a dispune.

Prefect,
Eduard Castano

Șeful Serviciului
V. Ciobanu

Copie

Reamintesc dispozițiunile ordinului Ministerului no. 74648 din 16 decembrie 1927 și vă rog să luați toate măsurile pentru preîntâmpinarea oricăror tulburări din partea organizațiilor studențești.

Subsecretar de stat la Interne,
[Gh.] Tătărescu

Pentru conformitate
Șeful Serviciului Ad-tiv, V. Ciobanu

D-sale, domnului prefect al Poliției Chișinău.

(Arh.St.Chișinău, Republica Moldova, Prefectura Poliției Chișinău, fond. 679, inv. 1, dos. 580, f. 3)

94

[Chișinău, decembrie 1927]

NOTĂ

Studențimea în perspectivă

Astăzi studențimea se află într-o dilemă, corespunzătoare cu un labirint, în care cu greu se poate orienta o minte tânără și sănătoasă. Problema luptei contra elementului semit, atât de viu discutată de cercurile studenților creștini, se complică din ce în ce, întrucât o rațiune sănătoasă vede inutilitatea unei lupte contra capitalului, iar elementul semit este capitalul însuși întrupat, datorită aptitudinilor [de] negociere a acestei națiuni. Și atunci în lipsa rațională este tot atât de grea, dacă nu aproape imposibilă, cât este de grea o luptă prin mijloace brute, întrucât cu capitalul este imposibil de a te lupta!

Rămâne deci de ales o nouă cale pe care studențimea ar putea lupta contra elementului semit, și această cale studențimea o prevede credibilă în următoarele condițiuni: 1) Înlocuirea forțelor conducătoare ale statului (în care predomină elementul semit); 2) Prin mijloace proprii naționale, lipsite de un interes individual și parțial-național, străin de acel pur românesc.

La aceasta, după mentalitatea studențimii, se poate ajunge prin crearea unui nou partid politic, în care membrii constitutivi ce-l vor compune să fie în primul rând naționaliști creștini și apoi politicieni.

Deși s-ar părea imposibilă înfăptuirea acestui ideal studențesc, totuși ea devine posibilă în urma insistenței permanente a elementului studențesc, pe atât pe cât îi este posibil.

Odată creat un partid pur național-creștin, va veni a doua problemă, nu mai puțin ușoară, dacă nu chiar mai grea, de a forma un capital național cu ajutorul căruia să poată ridica țara la nivelul ei cuvenit.

Odată ajunși la înfăptuirea acestor două mari probleme, va fi mai ușor de luptat contra elementelor străine și în special aceluia semit, pe atât timp pe cât lupta va fi bazată pe o politică bine formulată și pe un capital bine definit.

Greul și ideile care preocupă studențimea de azi sunt problemele acțiunilor ce crede să le întreprindă studențimea pentru a ajunge la înfăptuirea idealului ei.

Problema de consolidare națională, ce și-o propune studențimea, este cu atât mai greu de înfăptuit cu cât elementul ce aderă la aceste idei este un minoritar, de aceea printre problemele ce stau la rândul rezolvărilor forțelor studențești este și problema creării unei majorități național-creștine, care se poate făuri printr-o propagandă vastă, întreprinsă de pionierii acestei idei, adică a studențimii, printre masele largi ale poporului.

Consolidarea națională, care va avea ca rezultat și un separatism național-egoist-român, va fi imboldul pentru o consolidare națională, pe terenurile respective, și a celorlalte națiuni.

Acest ideal spre care tinde și pe care crede că-l va atinge studențimea, trebuie să fie un ideal național pentru toți în pieptul cărora se zbate o adevărată inimă de român.

Aceasta ar fi situația și mentalitatea studențimii de azi.

Agentul 57

(Arh.St.Chișinău, Republica Moldova, Prefectura Poliției Chișinău, fond. 679, inv. 1, dos. 580, f. 1)

95

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE

Direcțiunea Cabinetului Ministrului

Înregistrată la no. 208 din 2 ianuarie 1928

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

De la Consulatul din Salonic, no. 2003, data 1 ianuarie 1928

Externe – Bucurest

Presa evreească din localitate a dus săptămâna trecută o campanie ferventă în chestiunea turburărilor de la Oradea Mare. Astăzi organizează o întrunire publică și manifestațiune la Consulat. Am raportat amănunțit Legațiunii din Atena.

Ciuntu 2003

Descifrat de Pavelescu.

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 91)

96

MINISTERUL DE INTERNE

Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale

Insp. Gen. de Pol. și Sig. din Transilvania

Circ. VI de Contr. și Insp. Cluj

No. 4/1928, luna ianuarie în 2 zile

Domnule Director General!

Avem onoare a vă înainta alăturat un exemplar din ziarul *Budapesti Hirlap* nr. 294 din 28 decembrie 1927, ce apare la Budapesta, care în pagina 3 scrie de felul cum ar fi fost primită în străinătate sentința adusă în procesul studenților.

Oeuvre din Paris ar fi protestat energic în contra comediei judecătorești și ar fi scris că ori vor fi achitați inculpații, ori vor fi judecați la câteva luni închisoare pentru omor premeditat, fapt rămâne că în România totdeauna țigani, evreii și maghiarii rămân păgubași.

Paris Matinal, comentând sentința adusă contra studenților manifestați, ar fi scris că pedeapsa ușoară este egală cu achitarea, cu care guvernul din București s-a compromitat pe sine însuși. Studenții s-au purtat ca niște bandiți ordinari, jefuind și omorând.

După *Budapesti Hirlap*, *Le Temps* mișună de afirmațiuni neadevărate și unilaterale; el înfățișează turburărilor din Ardeal ca și când motivul lor, antisemitismul, ar fi cu totul străin de mentalitatea românească.

Action Française ar fi scandalizată de știrea că unii ar încerca să pună în sarcina mișcării antisemite maghiare turburărilor studențești din România.

Inspector General,
[Indescifrabil]

Șeful Serviciului,
[Indescifrabil]

D-Sale, Domnului Director General al Poliției și Sig. Generale. București.

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f. 285)

97

DIRECȚIA SIGURANȚEI GENERALE

2 ianuarie 1928

NOTĂ

D-l prefect al județului Bihor comunică următoarele, în legătură cu programul înmormântării Torelor la 3 ianuarie a.c.:

În acest moment sunt în conciliabul cu d-l comandant al diviziei. D-nea sa a avut ieri, la 1 ianuarie, întrevederi cu reprezentanții comunităților izraelite și are speranța că ambele nuanțe rituale vor altera la programul inițial raportat de mine.

Răspunsul definitiv asupra acestei decizii îl vom avea azi la ora 14. Dacă acest răspuns va fi tot negativ, d-l general comandant al diviziei nu va aproba efectivarea solemnității, deoarece vede în aceasta un izvor de dezordine. Sunt mii de oameni care vor să asiste la solemnitate, la sinagoga din oraș, care cer ca de acolo să plece a procesiune la cimitir.

D-l general Economu, comandantul Diviziei, speră totuși că până la sfârșit se va obține ralierea la programul sus menționat, dacă nu pentru mâine 3 ianuarie, pentru o dată ulterioară, două-trei săptămâni, răgaz cerut chiar de primul rabin,

pentru cazul când credincioșii săi nu se vor lăsa astfel convingși să officieze solemnitatea cum cer autoritățile, cum s-a aprobat și cum este în interesul perfectei ordine.

Comunicat d-lor: PRM, MISG, 2S SMI, MIP, MCULT.

(Arh.St.București, Direcția Generală a Poliției, dos. 73/1927, f. 1)

98

DIRECȚIA SIGURANȚEI GENERALE

2 ianuarie 1928

NOTĂ

D-l prefect al județului Bihor mai comunică ca urmare la cele comunicate:

D-l general Economu, comandantul Diviziei, mi-a declarat că nu poate aproba nici într-un caz îngroparea rămășițelor Torelor din Sinagogă, cum o cere comunitatea evreiască, deoarece d-nea sa vede în aceasta un izvor de dezordine. Spune mai departe d-l general că are informații sigure că mai mulți studenți unguri au ridicat azi dimineață de la unele bănci maghiare din localitate bani ungurești, pengő. Scopul acestor sume, trimise prin băncile ungurești din localitate studenților unguri, încă nu-l cunoaște momentan nici d-l general. Se poate bănui însă în mod serios că sumele să fie destinate cu oarecare scop pentru a produce tulburări.

Comunicat D-lor: PRM; MISG; 2SSMI; MIP; M. Cult.

(Arh.St.București, Direcția Generală a Poliției, dos. 142/1928, f. 4)

99

DIRECȚIA SIGURANȚEI GENERALE

2 ianuarie 1928

NOTĂ

Serviciul Special de Siguranță Oradea raportează:

Astăzi la Divizie s-a făcut conferința asupra măsurilor militare luate pentru ziua de mâine. Cu această ocazie, evreii ortodocși au renunțat definitiv la ceremonia înmormântării Torelor. Rămâne ca pe viitor să păstreze în Sinagogi toate aceste rămășițe. După cât sunt informat, același cuvânt de ordine este și la Comunitatea evreilor ortodocși din Cluj. Cu privire la comunicarea făcută de d-l prefect al județului din partea d-lui general comandant al Diviziei, referitoare la unele sume de bani împărțite studenților, am cerut d-lui general Economu un ofițer superior

pe care mi l-a dat în persoana colonelului Fermengel. La ora 17, însoțit de acest ofițer, mergem la Banca Ardeleană, cercetez cazul și rezultatul vom raporta.

Adaug că în localitate nu sunt studenți unguri și nici de la Budapesta nu sunt veniți la familii decât doi. Discutând cazul cu d-l general, ne-a spus că cei care au primit bani de la Banca Ardeleană erau în uniformă și atunci nu pot fi decât elevi de la Liceul Gojdu, unguri de origine, care urmează secția maghiară.

Comunicat D-lor: PRM; MISG; SSMI; MIP.

(Arh.St.București, Direcția Generală a Poliției, dos. 142/1928, f. 3)

100

DIRECȚIA SIGURANȚEI STATULUI

2 ianuarie 1928

NOTĂ

Sub-Inspectoratul General de Siguranță Oradea Mare raportează că evreii neologi nu au renunțat la ceremonie.

Mâine dimineață toate Torele urmează a fi transportate la cimitir iar la orele 13.30 va începe ceremonia. Procesiunile pe stradă și atrupamente sunt interzise. Discursurile la cimitir sunt interzise, în afară de oficierea rituală a înmormântărilor. Este autorizat să officieze numai rabinul neolog Kecskeméti¹.

Plecarea de la cimitir în oraș se va face individual, grupurile sunt interzise. Neologii au aderat la toate măsurile.

Comunicat D-lor: PRM; MISG; SSMI; MIP; M. Culte.

(Arh.St.București, Direcția Generală a Poliției, dos. 142/1928, f. 1)

101

DIRECȚIA SIGURANȚEI GENERALE

2 ianuarie 1928

NOTĂ

Inspectoratul General de Siguranță Chișinău raportează:

¹ Lipot (Leopold) Kecskeméti (1865-1936) a terminat studiile rabinice la Budapesta, cu un doctorat în litere. Chemat la Oradea ca rabin neolog în 1890, și-a pus pecetea asupra acestei comunități până la sfârșitul vieții sale. A construit o splendidă sinagogă cu orgă. Preocupat de școlile evreiești, a publicat mai multe lucrări de filosofie etc. În perioada surprinsă aici, era un puternic susținător al limbii și culturii maghiare, motiv pentru care a și fost permanent supravegheat de Siguranță.

Azi, la orele 10, a avut loc la cimitirul evreiesc din localitate înmormântarea unui rest din Tore.

Înmormântarea s-a făcut fără ceremonialul prevăzut în programul întocmit de marele rabin Țirelson¹ pentru ziua de 3 cor. La ora 9.35 a plecat de la rabinul local într-un automobil închis în număr de 17 persoane rabini în localitate în frunte cu primul rabin și președinții societăților evreiești de binefacere.

Ajunși la cimitir, Tora a fost coborâtă din automobil de toți rabinii și această Toră era depusă în două forme de pământ închise ermetic cu smoală. În fața porții cimitirului, marele rabin a oficiat o scurtă rugăciune și apoi cortegiul s-a îndreptat spre cavou, la ușa cavoului rabinilor li s-a dat câte o carte de rugăciuni și s-a oficiat prohodul ca pentru mort; după această rugăciune marele rabin a ținut o scurtă cuvântare în jargon terminând [cu] următoarea frază: „Să le plătească D-zeu celor ce și-au bătut joc de Tora noastră sfântă. Tora va rămâne tot așa cum a fost dată de Moise“.

După aceasta, sulurile au fost luate pe brațe de cei mai bătrâni din asistență și depuse în cripta cavoului lângă celelalte suluri, 7 bucăți din 1903 [1905]².

Întreaga asistență s-a răspândit, petrecându-se totul în liniște.

Comunicat d-lor: PRM; MISG; SSMI; MIP; M. Culte.

(Arh.St.București, Direcția Generală a Poliției, dos. 142/1928, f. 2)

102

DIRECȚIA SIGURANȚEI GENERALE

3 ianuarie 1928

NOTĂ

Inspectoratul General de Siguranță Chișinău raportează:

Rabinul Tzirelsohn, cu ocazia îngropării Torelor, în cuvântarea ținută la cimitir, a spus printre altele: „Azi îngropăm pergamentul, iar Torele nu dispar, ele plutesc în aer și vor urmări pe acei care și-au bătut joc de ele până ce își vor primi pedeapsa Dumnezeiască. Blestem să cadă asupra pângăritorilor!“

¹ Este vorba de Iehuda Leib Tzirelsohn (1860-1941), șef-rabin al Comunității evreilor din Basarabia din 1908 până la moartea sa, lider al mișcării ultraortodoxe „Agudat Israel“ din Chișinău, imediat după marea unire (din 1920), adept al sionismului, gânditor și erudit cu un rol fundamental în realizarea unei rețele școlare israelite. Din 1922, de mai multe ori deputat sau senator în Parlamentul României, activ contra oricărei manifestări antisemite. Rămas la Chișinău după anexarea Basarabiei de către URSS, a fost răpus cu ocazia pogromului din 6 iulie 1941, când aviația germană a bombardat orașul. Un important fond arhivistic sub numele său se află la Biblioteca Națională din Ierusalim.

² Resturile de Tora au fost înmormântate într-un mormânt din 1905, care conținea alte rămășițe din Cartea Sfântă, provenite în urma pogromului de atunci.

După înmormântarea Torelor, Tizelsohn a dat instrucțiuni tuturor rabinilor asistenți să comunice întregii populații evreiești din enoriile respective că azi, 3 ianuarie, să țină post în semn de doliu dublu, și anume pentru faptul că Torele au fost pângărite și pentru că autoritățile nu au permis să se facă procesiunea cu ceremoniile cum fusese proiectate.

Comunicat d-lor: PRM; MISG; 2SSMI; MIP; MEXT; Dir. Presei.

(Arh.St.București, Direcția Generală a Poliției, dos. 142/1928, f. 7)

103

ROMÂNIA
PARCHETUL TRIBUNALULUI CLUJ
Cabinetul Primului Procuror
 No. 53

Cluj, 3 ianuarie 1928

Domnule Procuror General,

Am onoarea a vă raporta că pe ziua de azi, 3 ianuarie 1928, urma, potrivit unui proiect anterior, să se facă în mod public îngroparea din partea celor două confesiuni evreiești a rămășițelor de Tore, cărți sfinte și alte odăjdii bisericesti în orașul Cluj.

Comunitatea evreiască, motivând că a primit autorizarea de înhumare a obiectelor sacre prea târziu, nu are posibilitatea de a face preparativele rituale necesare. Astfel au hotărât amânarea ceremoniilor de înhumare pentru un alt termen, care se va fixa de comun acord cu autoritățile competente.

Deși ceremonia sus zisă a fost amânată, totuși în ziua de azi ambele confesiuni evreiești au ținut ședințe în semn de doliu. Despre modul cum au decurs aceste ședințe avem onoarea a vă înainta în copie raportul cu no. 8/1928 al Serviciului Special de Siguranță din Cluj.

Totodată avem onoarea a vă raporta că am comunicat și Ministerului de Justiție cele de mai sus.

Cu onoare vă rugăm să binevoiți a dispune.

Prim procuror,
 Livius Gh. Ilea

Secretar,
 [Indescifrabil]

Dei-sale, domnului procuror general al Curții de Apel Cluj

(Arh.St.Cluj, Parchetul Tribunalului Cluj, dos.17/1927-1928, f. 20)

104

DIRECȚIA SIGURANȚEI GENERALE

3 ianuarie 1928, orele 9

NOTĂ

Ceremonia înmormântării Torelor

Cluj.

Inspectoratul General de Siguranță Cluj, raportează:

Astăzi de dimineață, la orele 10, se adună conducătorii comunității evreiești din localitate la două biserici, cu scopul de a așeza obiectele bisericesti ce le au în posesie. Cu această ocazie se va hotărî definitiv înmormântarea Torelor, aceasta pentru că programul înaintat de ei Ministerului de Interne nu li s-ar fi aprobat în întregime.

În cercurile evreilor intelectuali domnește curentul că, nefiind momentul prielnic și pentru a nu se da ocazie la eventuale tulburări, să se stăruie ca să fie amânată această ceremonie.

Numărul studenților în localitate este foarte redus, majoritatea lor este plecată la familii pentru sărbători.

Până în prezent domnește perfectă ordine și liniște.

Iași, orele 9.

Inspectoratul General de Siguranță Iași raportează:

În oraș este liniște.

Oradea, orele 9.

Serviciul Special de siguranță Oradea Mare, raportează:

În oraș este liniște. Magazinele evreilor neologi și ortodocși sunt deschise.

Funcționarii particulari au intrat la slujbă. La orele 10 se transportă la cimitir rămășițele Torelor.

Comunicat D-lor: PRM; MISG; 2SSMI; MIP; MEXT; Dir. Presei.

(Arh.St.București, Direcția Generală a Poliției, dos. 142/1928, f. 9)

105

DIRECȚIA SIGURANȚEI GENERALE

3 ianuarie 1928

NOTĂ

Ceremonia înmormântării Torelor

Iași, ora 11.

Până la ora 11, la Comitetul israelit nu s-au adunat delegațiile diferitelor societăți și reprezentanții comunității evreiești, spre a participa la înmormântarea

religvelor sfinte. Prăvăliile evreiești sunt deschise. În oraș liniște. Studenții aflați în localitate în număr redus nu dau nici o importanță acestui eveniment.

Măsuri severe de ordine sunt luate de autorități.

Chișinău, ora 11.

În oraș liniște. Astăzi are loc numai serviciul religios și populația va ține post.

Bacău, ora 11.

Liniște. Evreii postesc.

Oradea.

În oraș liniște. La orele 10 s-au transportat la cimitir rămășițele Torelor, însoțite de rabinul dr. Kecskemety și de doi membrii ai comunității.

Comunicat d-lor: PRM; MISG; 2SSMI; MIP; MEXT; Dir. Presei.

(Arh.St.București, Direcția Generală a Poliției, dos. 142/1928, f. 8)

106

DIRECȚIA SIGURANȚEI GENERALE

3 ianuarie 1928

NOTĂ

Ceremonia înmormântării Torelor

Capitală.

Astăzi, la ora 3 p.m., se face la cimitirul evreiesc înmormântarea rămășițelor din Torele distruse la Oradea Mare. Va asista tot clerul evreiesc și câte un reprezentant de fiecare organizație evreiască din capitală. Nu se face nici o procesiune de stradă, pentru a nu produce dezordine.

Inspectoratul General de Siguranță Iași raportează: Ora 12. Serviciul religios la cimitirul izraelit din Iași a început la ora 11, în prezența a numai câtorva persoane. Nici un incident.

Inspectoratul General de Siguranță Chișinău raportează: Ora 12. Liniște.

Inspectoratul General de Siguranță Cluj raportează la ora 12:

La ora 10 s-a început adunarea bisericască la comunitatea evreiască de pe Calea Regele Ferdinand, iar la orele 12 se va ține adunarea comunității evreiești de pe strada Dubălarilor No. 1. La această adunare vor ține câte o cuvântare președinții comunităților și prim rabinii, cu deosebirea că la cea din sala Dubălarilor va vorbi numai d-l Adler, președintele comunității, prim rabinul fiind bolnav. Scopul acestor adunări este a se hotărî ca după restaurarea Sinagogilor să fie așezate acolo rămășițele Torelor și a multor obiecte sfărâmate cu ocazia devastărilor. Înmormântarea acestora se va face la o dată posterioară, întrucât sunt diferite păreri, unii susținând ca să fie înmormântate în Palestina, iar alții aici în țară.

Din partea autorităților competente s-au luat măsuri pentru menținerea ordinii în întreg orașul.

Serviciul Special de Siguranță Oradea raportează: La ora 13.30 începe înmormântarea Torelor de către neologi. Populația este liniștită, atât cea creștină, cât și cea evreiască.

Comunicat D-lor: PRM; MISG; 2SSMI; MEXT; DIR. Presei.

(Arh.St.București, Direcția Generală a Poliției, dos. 142/1928, f. 11)

107

DIRECȚIA SIGURANȚEI GENERALE

3 ianuarie 1928

NOTĂ

Inspectoratul General de Siguranță Iași raportează:

Solemnitățile înmormântării relicvelor sfinte provenite de la devastările Sinagogilor din Oradea, Cluj și Tg. Ocna a avut loc azi la cimitirul izraelit din Iași, în prezența unui număr de 70-80 persoane delegați ai cultului mozaic și comunității izraelite din localitate. Serviciul religios a fost oficiat de primul rabin dr. Thenen¹, care a ținut o cuvântare ocazională. La această solemnitate a asistat și Moriț Wahtal [Wachtel], directorul general al băncii „Moldova“, președinte al U.E.R. Nu s-a produs nici un incident și asistența s-a răspândit în liniște.

Inspectoratul General de Siguranță Chișinău raportează:

Azi dimineață la ora 10 s-a oficiat la sediul rabinatului din localitate, la sinagogi și la câteva case de rugăciuni, servicii religioase pentru morți. La ora 11, prăvăliile evreiești au fost închise în semn de doliu, iar enoriașii sinagogilor postesc. Cei care nu postesc, plătesc o taxă de 18 lei pentru majori, pentru minori 9 lei, eliberându-se chitanțe cu mențiunea că acești bani servesc pentru fondul seminarului teologic evreiesc din localitate, cum și pentru cei săraci. Sunt scutiți de taxe bolnavii, femeile însărcinate și cele care alăptează copii.

Inspectoratul General de Siguranță Cluj raportează:

Adunarea comunității evreiești de pe calea Regele Ferdinand s-a început cu un serviciu divin de doliu, ținut într-un edificiu de lângă sinagogă. La acest serviciu divin, dr. Fischer Iosef deschide adunarea printr-o cuvântare, arătând evenimentele petrecute. După el vorbește prim rabinul dr. Eisler Matei, care citește o moțiune în care se arată prin cuvinte simțite evenimentele petrecute, care pentru prima oară vin în istoria Ardealului. Protestează contra știrbirii drepturilor evreilor

garantate prin constituție și a celor mai sfinte sentimente ale lor. Se îndreaptă apoi către lumea civilizată și cere să se împiedice pentru totdeauna nimicirea testamentului vechi, care este baza tuturor religiilor creștine. Exprimă condoleanțe pentru celelalte comunități evreiești, care de asemenea au suferit în urma devastărilor și mulțumește tuturor celor ce și-au exprimat regretele asupra celor întâmplate, fără deosebire de confesiune. Propune ca în ziua de 13 Kisler, ziua devastărilor, să fie decretată ca zi generală de post, ca o satisfacție a jignirii spiritului Torei, cere să se înființeze un fond Talmud-Tora, ca fiii lor să învețe testamentul vechi și mai intens ca până acum; mai spune că poporul evreiesc nu poartă ură poporului român și nici tineretului, care a fost dus pe căi rele de către agitatori mârșavi și încheie vorbirea spunând că evreimea deși se leagă de justiția pământeană, în spiritul Torei, însă nu dorește rău păcătoșilor, ci sistarea păcatelor. Propune ca rămășițele sfinte și celelalte odăjdii bisericești să fie închise într-o urnă și păstrate în biserică până când se va hotărâ să fie înmormântate. Grosz Frighes [Frigyes], propune să se dreseze un proces-verbal de cele întâmplate, care să servească ca document al generației viitoare evreiești. Propunerile sunt primite cu unanimitate după care fapt dr. Fischer declară ședința închisă.

La adunarea comunității evreiești ortodoxe din str. Dubălarilor, primul rabin Glasner Achiba fiind bolnav, a vorbit numai președintele comunității, Adler Iosef, care face un scurt istoric al evenimentelor petrecute și cere intensificarea învățământului Talmudo-Thoric, vorbește apoi de înmormântarea rămășițelor profanate, care fapt, neputând avea loc, nefiind autorizată înmormântarea. Și aici se declară ziua devastărilor ca zi generală de post. Comunitatea evreiască din Debrețin a hotărât să trimită Tore noi celor din Oradea și Cluj.

Subinspectoratul General de Siguranță Oradea raportează:

Serviciul ritual al înmormântării Torelor s-a terminat la ora 14.45 fix. A asistat d-l primar al orașului și au fost prezenți coreligionarii neologi, în număr de 200. Toate rămășițele au fost depuse cu sicriul într-o groapă betonată. Serviciul s-a oficiat în limba ebraică de rabinul Kecskeméti, asistat de primul cantor Weiss. Dr. Kecskeméti, în limba ungară, a vorbit despre însemnătatea Torei, arătând că ea este fundamentul tuturor religiilor, deplânge distrugerea lor ca unei cărți sfinte, spune apoi că durerea evreilor este mare nu din cauza distrugerii Torelor, dar că s-au găsit oameni fără suflet care să distrugă aceste cărți sfinte și că aceștia nu au Biblie. Încheie completând că s-a devastat altădată templul din Ierusalim, din cauza luptelor între două națiuni. În prezent durerea este mai mare, întrucât devastarea s-a făcut de frați vitregi. Membrii comunității cu toată asistența s-au răspândit aproape individual pe jos sau cu vehicule așa cum au venit. Liniște completă.

Brigada de Siguranță Bacău raportează:

Nu a fost nici o înmormântare. A fost un serviciu religios al evreilor, care s-a ținut în liniște atât din partea lor, cât și din partea studenților.

Comunicat D-lor: PRM; MISG; SSMI; MIP; M. Culte.

(Arh.St.București, Direcția Generală a Poliției, dos. 142/1928, f. 11-13)

¹ Este vorba de Șimșon Thenen (n.1857), rabin de Fălticeni.

DIRECȚIA SIGURANȚEI GENERALE

3 ianuarie 1928

NOTĂ

Astăzi la orele 3 p.m. a avut loc la cimitirul evreiesc din șoseaua Filantropia îngroparea rămășițelor din Tora, care a fost pângărită la Oradea Mare, Cluj etc.

D-l dr. Niemerover¹, senator, însoțit de rabinul Alperin², au adus la cimitir într-o oală de lut rămășițele din Tora. Această oală a fost băgată într-o lădiță și dusă în capela cimitirului de sfatul rabinic, unde șeful rabin Niemerover a ținut o rugăciune în limba ebraică, explicând că s-a ales pentru astăzi îngroparea rămășițelor din Tora, fiind zi de post, când se împlinesc peste 4000 de ani de la dărâmarea Templului. Evreii din România postesc și țin doliu astăzi și pentru profanarea Torei (dl. dr. Niemerover și o parte din asistenți care înțeleg limba ebraică plâng).

Apoi, în românește, spune că Tora, cartea sfântă, cartea cărților, baza religiei și a civilizației, care nu poate fi distrusă de nimeni, a fost profanată în orașele de mai sus. Explică apoi un pasaj din rugăciunea care se face la sărbătorile de toamnă ale evreilor și unde se prezice ce trebuie să pățească unii în acel an. Acolo se spune că unii pot să moară prin foc, alții prin apă, însă — după cum scrie și cum înțelege Imi Bachain — alții trebuie să moară loviți de un tigru, aici face aluzie la profanarea Torei.

Atrage atenția în numele populației evreiești că nu acuză pe nimeni și roagă pe Cel de Sus ca să nu plătească acelor care au făcut lucrul știut, iar țara să fie ferită de cele rele. Citește apoi o hârtie semnată de la Sfatul Rabinic din Capitală, unde explică bucățile din pergament care s-au băgat în lădiță, asemenea și această hârtie a fost pusă în aceeași lădiță.

Au asistat circa 350 persoane, iar lădița a fost îngropată într-o groapă din același cimitir.

Comunicat d-lor: PRM; MISG; SSMI; MIP; M. Culte.

(Arh.St.București, Direcția Generală a Poliției, dos. 142/1928, f. 14)

¹ Jacob Niemirower (1872-1939) a fost numit din 1921 șef-rabin al Comunității Evreilor din București, organism al israeliților așkenazi, pentru ca în iunie 1926 Uniunea Comunităților Evreiești din Vechiul Regat să-l aleagă mare rabin, în această calitate devenind primul senator de drept evreu din Parlamentul României. Vezi Jacob Ițhac Niemirower, *Judaismul. Studii, eseuri, omiletică și retorică*, ed. Lya Benjamin și Mihaela Rotaru, studiu introductiv de Lucian Zeev Herșcovici, București, Edit. Hasefer, 2005.

² Heinrich Alperin (1877-1958) era prim-rabinul Sinagogii Mari din București, membru în Sfatul Rabinic.

**REGATUL ROMÂNIEI
MINISTERUL DE INTERNE****Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale**

Serviciul Special de Siguranță

Cluj, nr. 8/3 ianuarie 1928

Domnule Prim Procuror,

Avem onoare a vă comunica următoarele:

Astăzi la ora 10 a.m., la Templul Evreiesc din Calea Regele Ferdinand 52, a avut loc o ședință la care a luat parte 50-60 persoane.

Ședința a fost deschisă de avocatul dr. Fischer Iosif, Președintele Uniunii Naționale Evreiești din Ardeal, care printr-un scurt rezumat a arătat scopul însemnătății întrunirii de azi, mulțumind la toți acei care au luat parte, predând apoi cuvântul primului rabin Aistler [Eisler] Matyas, care în primul rând a vorbit despre istoria națională evreiască, accentuând că nația evreiască, precum și bisericile evreiești au fost persecutate și au avut mult de suferit din partea multelor națiuni, pentru care credincioși evrei și rabinii lor au ținut întotdeauna doliul și posturi pentru atrocitățile și chiar profanarea de religie ce au fost nevoiți ca să le îndure. A mai vorbit apoi despre regretabila și trista întâmplare din ziua de 7 decembrie 1927, cu care ocazie studențimea română a distrus și a devastat toate templele evreiești din Oradea, Huedin și în urmă la Cluj, pentru care astăzi toată evreimea se găsește în doliu și vor ține posturi după cum scrie istoria veche, pentru violarea și profanarea religiei, la care a fost expusă evreimea din România. Totodată a făcut propuneri la cei de față ca rămășițele Torei, cărților sfinte și celelalte odăjdii bisericesti despre care se făcuse proiectul să fie înmormântate, până la noua dispoziție, să rămână în biserică depuse într-o urnă închisă, propunere care a fost primită în mod unanim.

După aceasta a mai luat cuvântul Gross Friges, care a făcut propunerea să se dreseze un proces-verbal despre cele întâmplate, care să servească ca un document pentru noua generație evreiască. S-a mai dresat un al doilea proces-verbal, prin care s-a trimis condoleanțe la diferite Uniuni și personalități care au consimțit de asemenea pentru doliul nației evreiești din Ardeal, cu această ocazie propunerea a fost acceptată de toți care erau de față.

La comunitatea izraelită din Str. Dubălarilor nr. 1, ședința s-a deschis la orele 12½ în prezența a 100 membri.

Președintele Adler Samuel a ținut o cuvântare care a arătat durerea ce a planat asupra neamului evreiesc în urma incidentelor studențești. Cu lacrimi în ochi s-a exprimat de cele constatate cu ocazia Congresului Studențesc care a fost admis la Oradea Mare și cu care ocazie s-au spus cuvinte ofensatoare la adresa celui mai vechi neam cultural de pe pământ. Studenții, după Congres, în bande organizate au atacat cetățenii evrei și prăvăliile lor, au furat Torele din biserici și

au spart tot ce au găsit în calea lor. Noi, după cum stă în Torele sfinte batjocorite, trebuie – chiar dacă cucerim o țară – să ne purtăm loial față de neamurile subjgate, și deci ne înălțăm rugile ca astfel de fapte să nu se mai întâmple. A încheiat președintele Adler Samuel cu citirea adreselor de condoleanțe de la comunitățile din întreg Ardealul, din Budapesta, Debrețin, Eger și Kőbánya etc.

Dr. Maximilian Klein, într-un scurt rezumat, a arătat auditorilor că patru biserici și două case de rugăciuni au fost distruse complet, furându-se Torele și cărțile sfinte, și batjocorite, cerând daune despăgubiri materiale, cât și morale, explicând totodată că sancțiunile contra celor care au abuzat să nu se mai aplice, pe motiv că poate că cei vinovați au făcut în necunoștință de cauză, atrăgând atențiunea că trebuie să li se deschidă ochii că cei ce au făcut-o n-au făcut bine. Încheie cu aceea că cel puțin de acum înainte să nu se mai întâmple astfel de lucruri regretabile căci comunitatea evreiască vrea să rămână și pe mai departe cei mai loiali cetățeni a-i acelei țări pe care și-o iubesc.

Ședința s-a ridicat la ora 12 și 45 m.

Șeful Serviciului,
[indescifrabil]

Subșeful Serviciului,
[indescifrabil]

(Arh.St.Cluj, Parchetul Tribunalului Cluj, dos. 17/1927-1928, f. 21; copii se află și la Arh.St.București, Ministerul Justiției, Direcția Judiciar, dos. 71/1927, f. 163; Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România, București, fondul II, dos. 231, f. 24-25)

110

DIRECȚIA SIGURANȚEI GENERALE

3 ianuarie 1928

NOTĂ

Inspectoratul General de Siguranță Constanța raportează:

În ziua de 1 ianuarie 1928 s-a înapoiat de la Salonic echipa de fotbaliști „Unirea Tricolor“, unde a avut un match cu echipa grecească „Eraclis“ și „Aris“.

În timpul jocului, echipa „Eraclis“, formată în majoritate din evrei, a sărit asupra echipei „Unirea Tricolor“ și bruscându-i și lovindu-i pe motiv că studenții evrei din țară au fost omorâți de studenții români.

Câțiva jucători din echipa „Tricolor“ s-au ales cu leziuni pe față. Publicul asistent la meci, în număr aproximativ de 10.000 aproape numai evrei, au intervenit în favoarea echipei „Eraclis“. Poliția, fiind de față, cu mare greutate a aplanat acest conflict, de față fiind și consulul nostru din Salonic.

Comunicat D-lor: PRM; MISG; 2SSMI; MIP; MEXT; Dir. Presei.

(Arh.St.București, Direcția Generală a Poliției, dos. 142/1928, f. 6)

111

DIRECȚIA SIGURANȚEI GENERALE

3 ianuarie 1928

NOTĂ

Inspectoratul General de Siguranță al Basarabiei comunică următorul articol tradus din ziarul bolșevic *Izvestia* (Moscova), no. 286 din 14 decembrie 1927:

Pogromurile în România au fost organizate de către autoritățile superioare. Minoritățile naționale protestează.

Viena, 12 decembrie (Tass) — Hilberston, ambasadorul Statelor Unite din America de Nord la București, a protestat la guvernul român contra maltratării la care a fost expus căpitanul american de rezervă Keller, în Oradea Mare. Ambasadorul Angliei de la București, de asemeni a protestat contra cauzării de prejudicii aduse afacerilor engleze prin program și contra jignirii drapelului englez.

Adevărul publică un articol al deputatului Partidului Național Țărănist, [Nicolae] Ghiula, profesor la Universitatea din Cluj, care acuză pe ministrul de Interne, Tătăărăscu, de faptul că dânsul, însuși, a aranjat (organizat) pogromul. Ghiulea, bazându-se pe un șir de fapte, constată că pogromul a fost organizat „de sus“.

La ședința deputaților Camerei Române, deputații opoziționiști au constatat că generalul Moșoiu a luat parte la organizarea pogromului.

Partidul ungar din Transilvania a convocat la Oradea Mare o conferință. Comitetul central al partidului a publicat un comunicat în care spune: „Chestiunea relativă la pogromuri va fi la ordinea zilei, până când populațiunea ungară, germană și evreiască din Transilvania nu va obține satisfacția complectă a cererilor“.

Organele partidelor ungare și germane, ce apar la Brașov, îndeamnă ambele partide ca demonstrativ să renunțe la mandatele ce le au în Parlament.

După cum ne comunică de la Budapesta, între Titulescu și alți membri ai Cabinetului român s-au ivit dezacorduri, întrucât Titulescu declară că pogromurile au redus mult prestigiul României în străinătate și au cauzat dificultăți tratativelor în ceea ce privește creditele.

(Arh.St.București, Ministerul Propagandei Naționale, Presa internă, inv. 2904, dos. 123/1928, f. 1)

112

Procurorul General de pe lângă Curtea de Apel din Oradea

No. 10/1928 luna ianuarie, ziua 4

Confidențial

Domnule Ministru,

Avem onoare a raporta următoarele:

În ziua de 31 decembrie 1927, luând cunoștință din sursă particulară că comunitățile evreiești ortodoxă și neologă au fixat pentru ziua de 3 ianuarie 1928 data pentru înmormântarea cu deosebită solemnitate a Torelor distruse cu ocaziunea turburărilor studențești — solemnitate ce trebuie făcută după ritul mozaic —, imediat am luat contact cu d. prefect al județului Bihor spre a putea căpăta informațiuni precise și a aviza în acelaș timp asupra măsurilor ce trebuie luate spre a se menține ordinea în timpul cât va decurge solemnitatea.

D. prefect al județului mi-a comunicat că în adevăr data înmormântării Torelor este fixată pentru 3 ianuarie 1928 și că comunitățile evreiești se conformă programului stabilit de minister și astfel li se va acorda autorizațiunea pentru executarea solemnității de îngropare.

În posesiunea acestor informațiuni, am luat imediat contact cu d. general Economu, comandantul garnizoanei, în vederea măsurilor de ordine, și d. general mi-a comunicat că pentru ziua de 2 ianuarie 1928 a convocat la o consfătuire pe toți șefii autorităților militare și civile în drept spre a stabili măsurile ce trebuiau luate pentru a împiedica orice dezordine.

Am luat și eu parte la această consfătuire, împreună cu d. prim-procuror al Tribunalului Bihor, și fiind stabilit că solemnitatea înmormântării se va executa în timpul când prăvăliile și întreprinderile particulare sunt închise, am convenit asupra tuturor măsurilor după un program bine determinat.

Tot atunci a comunicat comunitatea ortodoxă că renunță la solemnitatea înmormântării — fixând un alt termen — pentru motivul că nu s-a putut aduna toate rămășițele Torelor distruse.

Pentru a preîntâmpina orice eventualități, s-a menținut măsurile de ordine luate pentru ambele confesiuni evreiești.

În urma consfătuirii am delegat la fiecare cimitir câte un domn procuror — pentru tot timpul cât va decurge solemnitatea înmormântării —, spre a sta și lua măsurile necesare împreună cu armata, care era detașată în acest scop, pentru menținerea ordinii — în cazul când s-ar ivi dezordine —, iar eu personal am stat tot timpul la Prefectura de Poliție, unde era și comandamentul militar.

În tot cursul acestei zile nu s-a iscat nici o mișcare, viața comercială și industrială a decurs normal, iar în timpul cât a durat solemnitatea nu s-a ivit nici un incident și totul a decurs în cea mai perfectă liniște. Publicul nu în număr mare — aproximativ 200 persoane.

În general am constatat că nu s-a manifestat un interes deosebit pentru solemnitatea înmormântării.

Procuror general,
[indescifrabil]

Secretar,
[indescifrabil]

Domniei-sale, Domnului Ministru de Justiție București

(Arh.St.București, Ministerul Justiției, Direcția Judiciar, dos. 71/1927, f. 50)

113

DIRECȚIA SIGURANȚEI GENERALE

5 ianuarie 1928

NOTĂ

Inspectoratul General de Siguranță Chișinău raportează:

În ziua de 3 ianuarie, în toate sinagogile din Basarabia s-au oficiat servicii religioase. În semn de doliu s-a ținut post și prăvăliile au fost închise până la orele 15. În unele orașe, ca Cetatea Albă, Reni etc., rabinii au ținut cuvântări relatând și dezaprobând faptele petrecute la Oradea Mare și Tg. Ocna.

(Arh.St.București, Direcția Generală a Poliției, dos. 142/1928, f. 17)

114

DIRECȚIA SIGURANȚEI GENERALE

5 ianuarie 1928

NOTĂ

Subinspectoratul General de Siguranță Oradea raportează:

În ziua de 4 ianuarie a intrat în țară, venind de la Budapesta, dr. Adolf Kecskeméty, avocat, frate cu rabinul din localitate, și Molnar Ludovic, aducând cu ei o Tora trimisă de comunitatea neologă din Budapesta pentru comunitatea de aici. A fost predată fără nici o ceremonie.

Comunicat d-lor: PRM; MISG; SSMI.

(Arh.St.București, Direcția Generală a Poliției, dos. 142/1928, f. 18)

115

LÉGATION ROYALE DE ROUMANIE

Atena, 5 ianuarie 1928

No. 36

O anexă. Presa elenă și frământările antisemite de la noi.

Domnule Ministru,

Am onoarea a înainta Excelenței Voastre, aci alăturat în traducere română, textul unei corespondențe din București publicată de oficiosul *Eleftheros Logos*, privitoare la frământările antisemite de la noi.

Acest text nu e de altfel decât o parafrază a corespondenței atât de interesante publicată de ziarul *Le Temps* în numărul său de la 26 decembrie trecut, corespondență datorită domnului Bercovitz.

Binevoii vă rog, domnule ministru, a primi asigurarea prea înaltei mele considerațiuni.

[Constantin] Langa-Rășcanu

Excelenței Sale, Domnului N. Titulescu, Ministrul Afacerilor Străine etc., București.

Anexă

Ad. no. 36/1928

Ziarul *Elefteros Logos*
30 decembrie 1927

Correspondență din București

Turburările antisemite care au avut loc la Cluj și Oradea Mare, cu prilejul congresului studenților, au produs o adâncă emoțiune nu numai printre lumea israelită, care a fost victima, dar și în toate straturile sociale, intelectuale și politice ale țării.

Cu această ocaziune, găsim cu cale și de adânc interes de a expune în articolul de față, în mod cu totul nepărtinitor, situația israelitului în noile provincii alipite ale țării și grelele probleme la care dă naștere chestiunea aceasta în România de după război.

După războiul mondial și recunoașterea drepturilor la toți locuitorii de religie mozaică, asimilarea și adaptarea acestor noi cetățeni cu viața politică și socială a țării mărite în toate manifestațiunile ei a început a se înfăptui repede. În adevăr, în mai multe țări din Occident, care avea o populațiune israelită relativ mică, a trebuit să treacă o perioadă de timp destul de lungă de la promulgarea decretului de emancipare și până la intrarea israeliților în organismul națiunii, care nu s-a înfăptuit fără piedici. În România însă, și mai cu deosebire în Vechiul Regat, contopirea aceasta aproape automată a cetățenilor de origine israelită cu românii s-a făcut în scurt timp.

Astfel, îndată după întrunirea Camerei Deputaților ieșită din votul universal, am văzut să șadă și deputați israeliți alături de acei ai tuturor partidelor. Tribunalele, unde altă dată aveau acces numai câțiva israeliți privilegiați, care izbutiseră să capete cetățenia română, și-au deschis larg porțile la toți avocații de origine israelită. Penetrațiunea acestor noi cetățeni în toate ramurile se înfăptuia mereu tot mai mult, fără frecări și fără cea mai mică protestare.

S-au ivit însă evenimentele din Ungaria. Noul regim care se instalase, în urma prăbușirii faimoasei dictaturi a lui Béla Kun¹, s-a dovedit că se îndrepta mai cu seamă în contra israeliților. Era perioada teroarei albe, în timpul căreia cele mai multe victime au fost israeliți din Ungaria. Studențimea ungară a început a se mișca și a reușit să creeze acel ciudat curent antisemit care, sub eticheta latină, ascunde tendințele unei ideologii curat turanice.

Propaganda antisemită a trecut peste graniță. A pătruns întâi în Transilvania. Cei dintâi prozelești a fost profesorul domnul Gheboes² și studenții săi la Universitatea din Cluj. Mișcarea a fost îmbrățișată la început de către studenții de origine maghiară. Mai pe urmă ea s-a întins și la studenții români. Și domnul [A.C.] Cuza, care de patruzeci de ani face propaganda antisemitismului la Universitatea din Iași, dar fără succes și urmări simțitoare, s-a dus la Budapesta spre a pune la cale o strânsă colaborare între dânsul și domnii Gheboes [Gömbös]³ și Tibor Ekams³.

Mișcarea aceasta antisemită însă nu reușise să aducă rezultate însemnate, după cum reiese din următorul fapt:

Când, acum doi ani, avu loc o grevă studențească, numai 5 la sută din studenții României se declaraseră în favoarea mișcării antisemite.

Propaganda însă a continuat, totuși, cu energie și a câștigat teren, mai cu seamă în rândurile tinerimii. Populația israelită a început a fi îngrijorată și s-a dat în mod definitiv de partea partidului liberal, pe care-l considera ca fiind singurul în stare a pune capăt acestor mișcări. În timpul alegerilor, organizațiunea oficială israelită a ajuns la un acord cu Ion [I.C.] Brătianu cu privire la locurile de deputați, de pe urma căruia aproape toți israeliții au votat pentru partidul liberal.

Acest fapt dovedește îndeajuns de ce guvernul a fost cu totul surprins de evenimentele de la Oradea Mare. Atât domnul Vintilă Brătianu, președintele consiliului, cât și domnul [I.G.] Duca, ministrul de interne, cunoscuți pentru sentimentele lor față de israeliți, au fost adânc mâhniți și s-au indignat de turburările barbare.

Din cauza aceasta guvernul a hotărât să se arate foarte aspru față de acei care sunt răspunzători de aceste turburări și a pedepsi nu numai pe autorii și acei care au răspunderea, dar chiar și organele guvernamentale, care nu au fost în stare

¹ Béla Kun (1886-1938) era originar din Ardeal, cu studii universitare la Cluj, unde a și locuit și activat până la Primul Război Mondial. Luat prizonier de ruși în timpul conflagrației (în 1916), Béla Kun împărtășește idealurile revoluției bolșevice, la finele anului 1918 înființând Partidul Comunist Maghiar, iar la începutul lui 1919 preluând puterea la Budapesta, instituind o atmosferă de teroare. Armata română a ocupat capitala Ungariei la 4 august 1919, Kun stabilindu-se la Moscova cu întreaga familie, fiind mai târziu deportat în Siberia și executat în 1938 sub acuzația de troțkism. Vezi György Borsányi, *The Life of a Communist Revolutionary, Béla Kun*, transl. from the Hungarian original by Mario D. Fenyo, New York, Columbia University Press, 1993.

² Este vorba de Gyula Gömbös (1886-1936), fost militar în armata austro-ungară, prieten apropiat al lui Miklós Horthy, lider al mișcării naționalist-antisemite maghiare, devenit ministrul al Apărării (în 1929) și prim-ministru din 1932 (până la deces). Vezi Thomas Sakmyster, *Gyula Gömbös and Hungarian Jews, 1918-1936*, în *Hungarian Studies Review*, vol. XXXIII, 2006, no. 1-2, p. 157-168.

³ Se face referință la participarea lui A.C. Cuza la Congresul Internațional Antisemit de la Budapesta, din 1925, când alături de el au mai fost prezenți Corneliu Șumuleanu și Ion I. Moța.

să prevină turburările sau care nu au executat îndată și în mod energic ordinele date de guvern.

Aceste turburări însă au avut și latura lor bună. Ele au produs o puternică reacțiune în opinia publică și chiar în rândurile tinerimii universitare în contra anarhiei, în contra extremităților și în contra agresiunii. Numeroși studenți publică în fiecare zi proteste în ziare și declară că nu se solidarizează câtuși de puțin cu autorii turburărilor, pe care îi acuză că s-au unit cu straturile sociale cele mai de jos spre a săvârși faptele cele mai urâcioase. În România toți și-au dat seamă că astăzi e nevoie să se pună capăt urilor și să se revină la o viață de bună înțelegere între toți locuitorii ei, spre a se înlătura orice exploatare și orice ponegrire a țării de către răuvoitorii din străinătate.

Totodată, Senatul Universitar a publicat un comunicat prin care se condamnă furturile și jafurile săvârșite la Oradea Mare și la Cluj. Și se afirmă că din totalul de 40.000 studenți abia un foarte mic număr a luat parte la turburări.

După hotărârile luate de Senatul Universitar, studenții care vor fi dovediți că au făcut furturi și jafuri, nu numai că vor fi urmăriți pe cale judiciară, dar vor fi dați afară din universitate pentru totdeauna. Studenții care se va constata că nu au ascultat pe profesorii lor vor fi dați afară numai pe timp de un an cu începere de astăzi. Toți acei care au fost prinși în trenuri, în noaptea turburărilor, vor fi dați afară numai pe restul anului în curs.

Se speră că mișcarea antisemită nu va mai avea alte urmări și că în curând ea va degenera, mai cu seamă sub presiunea curentului reacționar și a antipatiilor la care au dat naștere acele turburări de o sălbăticie nemaipomenită.

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 101-103)

116

[Comunicat la 7 ianuarie 1928]

Comitetul executiv central al Uniunii Evreilor Bulgari a hotărât convocarea mai multor întruniri de protestare contra României, care vor avea loc după sărbători în localitățile cele mai principale din Bulgaria.

În aceste întruniri se vor vota moțiuni de protestare contra devastărilor din Oradea, Cluj etc. și va cere Ligii Națiunilor să intervină pentru protejarea populațiunii evreiești din România.

Inspector General,
Ștefu

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f. 287; Arh.St.București, Ministerul Propagandei Naționale, Presa internă, inv. 2904, dos. 123/1928, f. 8).

117

ROMÂNIA

Procurorul General de pe lângă Curtea de Apel din Oradea

No. 17/1928, luna ianuarie, ziua 7

Domnule Ministru,

Am onoare a vă raporta următoarele:

Cu ocaziunea consfătuirii din 2 ianuarie 1928 avută cu șefii autorităților militare și civile în drept la comandamentul militar în vederea măsurilor ce trebuiesc luate pentru ziua de 2 ianuarie 1928, când va avea loc înmormântarea rămășițelor Torelor distruse cu ocaziunea devastărilor studențești, despre care am raportat cu no. 10 din 4 ianuarie 1928, dl. general Economu, comandantul garnizoanei, ne-a comunicat că a primit informațiuni că în ziua de 2 ianuarie mai mulți studenți unguri au ridicat la Banca Ardeleană și Casa de Economii sume de bani penghei unguri, fără a se cunoaște scopul ridicării, dar să supunea că pentru a provoca dezordine cu ocaziunea înmormântării.

Fiind prezent la consfătuire și la comunicarea d-lui general [și] dl. Gussi, subinspectorul Siguranței din localitate, am cerut acestuia ca imediat să procedeze la verificarea acelei comunicări. Dl. Gussi, în aceeași zi, însoțit de dl. colonel Fermengel, delegatul comandamentului militar, a constatat că banca susmenționată este autorizată să facă afaceri de valută străină, dar nu face plăți în monedă străină, ci numai vinde monedă străină celor ce doresc să cumpere. În acea zi însă s-au vândut foarte puțini penghei unguri. Cercetarea n-a putut fi terminată deoarece informatorul d-lui general nu să găsea în localitate, transportându-se la Timișoara.

Astăzi întorcându-se acel informator, care este dl. Constantin Manoliu, inspector al sindicatului de spirt, a fost audiat și a declarat că la 2 ianuarie 1928, având de ridicat o sumă de bani de la Banca Ardeleană și Casa de Economii, a văzut că în localul băncii erau vreo 15 elevi de liceu în vârstă de 12-16 ani, care se interesau de cursul penghelui unguresc pentru cumpărare.

În baza acestei declarațiuni a căzut de la sine presupunerea că s-au ridicat bani ungurești în scopul provocării dezordinii cu ocaziunea înmormântării Torelor, dar s-a dezavuat și prin faptul că înmormântarea a curs fără cel mai mic incident, în deplină ordine și liniște.

Binevoii a lua cunoștință despre cele relatate.

Procuror general,
[Indescifrabil]

Secretar,
[Indescifrabil]

Domniei-sale, Domnului Ministru de Justiție București

(Arh.St.București, Ministerul Justiției, Direcția Judiciară, dos. 71/1927, f. 123)

(Traducere din limba engleză)

LEGAȚIA ROMÂNĂ

Washington, 7 ianuarie 1928

D-lui dr. William I. Sirovich,
Deputat — Washington, D.C.

Scumpe Domnule Deputat,

Mi s-a adus la cunoștință că ați introdus în „Casa Reprezentanților“ o rezoluțiune prin care cereți guvernului american să abroge tratatele existând actualmente între Statele Unite și țara mea și să interviev în chestiunea tratamentului la care este supusă minoritatea evreiască în țara mea. Consider ca o datorie să vă dau anumite informațiuni care vă vor dovedi că guvernul meu, departe de a încuraja turburările antisemite, a luat toate măsurile de a pedepsi pe vinovați, de a îndemni victimele și de a împiedica orice repetare a unor asemenea manifestări, fără a aștepta vreo intervenție din partea unui guvern sau parlament străin.

Nu mă pot opri de a considera că acțiunile ca aceea întreprinsă de d-voastră, departe de a ajuta la aducerea unei fericite și durabile soluțiuni a acestei probleme, sunt de natură a reacționa în mod defavorabil chiar asupra evreilor români, căci nu numai guvernul și poporul românesc, ci chiar evreii, care urmăresc stabilirea unei bune înțelegeri între populațiunea română și cea evreiască, vor resimți — în mod neplăcut — chiar sugestiunea făcută unei puteri străine de a interveni în afacerile interne ale țării lor. După părerea mea, cooperarea între evreii din Statele Unite și guvernul român, care este însuflețit de o dorință sinceră de a remedia în chip trainic situațiunea, va fi cu mult mai folositoare pentru realizarea scopului comun pe care îl avem în vedere.

Privind cu sinceritate situațiunea și analizând cu calm faptele, se poate ușor găsi o „via media“ pentru a înlătura toate cauzele de fricțiune și pentru a stabili armonia în viitor între diferitele rase și credințe coexistând în cuprinsul României și care va contribui la satisfacțiunea mutuală a tuturor părților interesate.

Și acum, care sunt faptele? Un grup de studenți, profitând de starea de depresiune creată în țară de brusca dispariție a unei puternice personalități, regretatul Ion I.C. Brătianu, ne scapă din mână și înainte ca autoritățile să aibă timpul de a concentra forțele necesare pentru a face față unei atât de neașteptate situațiuni, cauză serioase dezordini, urmate de acte de violență, la Oradea Mare, Cluj și alte orașe din România. Aceste manifestațiuni au fost în adevăr nefericite și, din toate punctele de vedere, nejustificate. Presa din această parte a Atlanticului publică articole din izvoare ostile României, de la Budapesta și alte puncte ale Europei Centrale, care erau cu totul exagerate. Adevărul este că dacă un număr destul de

considerabil de indivizi a fost maltratată și un număr de sinagogi și conținutul lor violate și stricate, contrar acelor versiuni, și din fericire, nici o viață omenească nu a fost pierdută.

Aceste incidente sunt foarte regretabile și guvernul nu numai că le deploră, ci a luat energice măsuri pentru a pedepsi pe acei șefi de autorități care au fost considerați vinovați de neglijență, reparând în același timp pagubele făcute. Prefectul de la Oradea Mare și prefectii de poliție de la Oradea Mare și Cluj au fost imediat înlăturați și 400 studenți au fost arestați la înapoierea lor în București. Mai mult încă, cazul lor a fost referit Consiliului de Război și, conform unor informațiuni telegrafice primite de la guvernul meu, o primă serie de vinovați a fost judecată de acel consiliu pentru devastările de la Oradea Mare, cu prilejul agitațiilor antisemite de la 6 decembrie, și osândiți la pedepse care variază de la 10 zile la 5 luni de închisoare. Senaturile universităților din România au exclus pentru totdeauna din toate universitățile țării pe studenții dovediți culpabili de asemenea acte, pe când acei culpabili numai de greșeli mai mici vor fi eliminați pentru un an. Cei care dețin burse, le vor pierde. Guvernul a introdus un proiect în Parlament pentru a se acorda despăgubirile cuvenite d-lui Keller, cetățean american, care a fost lovit, și pentru a restaura sinagogile în starea în care se găseau. Nici un guvern nu putea face mai mult pe cale de reparațiuni în asemenea împrejurări.

România a fost adesea acuzată de antisemitism. Întrucât aceasta privește poporul român, în întregul său, acuzarea nu este adevărată. Sunt, din nefericire, agitatori care, individual, pentru motive personale nu au ezitat să adâncească această regretabilă plagă, fără a se gândi și la blamul pe care îl aruncă asupra bunului nume și asupra onoarei României. Este semnificativ că acei evrei care cunosc darul de a vorbi și de a lucra cu moderațiune și care în adevăr înțeleg poporul român, bunul său simț, natura sa pașnică și lipsa unei intoleranțe religioase, sunt convinși că majoritatea românilor este cu totul liberă de antisemitism.

Pot, în ce mă privește, să vă asigur de exactitatea acestei observațiuni. Antisemitismul este limitat la o parte a studenților școlilor superioare, la câțiva dintre profesorii lor și la un mic număr de politicieni fără scrupule. Acești din urmă au adoptat o platformă bazată pe neadevăruri și prejudecăți și urmăresc să antreneze corpul studențesc pentru a coopera la exploatarea unui patriotism rău înțeles. S-a creat de asemenea o doctrină cu caracter economic și care a întreținut agitațiunea între diferiți studenți, dând pretext unor demonstrațiuni ostile din partea lor.

Din toate punctele de vedere, guvernul dezaproabă aceste teorii și se opune actelor ilegale comise de aceia care le cauzează, fiind ferm hotărât de a acorda protecțiunea sa oricărei părți a populației. *Aceasta este dovedit prin faptul că în ultimele câteva luni altor noi școli evreiești li s-au acordat drepturile și recunoașterea de școli publice; că un nou ordin care împiedeca închiderea unor școli evreiești pentru Sabatul iudaic a fost revocat; că școlarii evrei-ortodoxi care urmează la școlile publice au fost scutiți de a scrie sâmbăta; că evreii au fost aleși în toate consiliile comunale la ultimile alegeri și că s-au prevăzut sume speciale*

în bugetele acestor consilii pentru subvenționarea școlilor susținute de comunitățile evreiești.

Cu excepțiunea recentelor și deplorabilelor manifestațiuni, orice atac pe stradă împotriva evreilor au încetat cu totul și nici unul nu a fost exclus dintr-un local de spectacol. În Parlamentul precedent erau zece deputați antisemiți. În Parlamentul actual nu este nici unul. Pe de altă parte, evreii sunt reprezentați actualmente de zece deputați și senatori, în vreme ce Marele Rabin din România este potrivit Constituției membru de drept și pe viață al Senatului. Evreii au o largă reprezentare nu numai în comerțul și industria românească, ci în toate profesiunile liberale. De asemenea, ei nu sunt împiedecați de a deține funcțiuni publice sau de a primi grade în armată. Ei actualmente au un număr însemnat în ambele ramuri de activitate. În Statele Unite unde România are patru consulate, unul dintre consuli e evreu, iar un evreu este însărcinat cu girarea unui al doilea consulat. Din personalul Legațiunii din Washington, arhivara este o evreică. Noul creat consulat din New Jersey este de asemenea încredințat unui evreu.

S-a vorbit foarte mult despre agitațiunile grupului antisemit din România în vederea stabilirii așa-zisului *numerus clausus* în ce privește admiterea evreilor în instituțiile de înaltă cultură. De fapt s-a făcut afirmațiunea într-un miting ținut în februarie trecut la Washington, că în ce privește studenții evrei din România nu există *numerus clausus*, ci *numerus nullus*. Pentru a arăta seriozitatea acestei afirmațiuni îmi iau libertatea de a vă atrage atențiunea asupra următoarelor date oficiale:

Numărul total al studenților universităților și școlilor superioare din România este de 24.729, din care 20.499 sunt creștini și 4.230 evrei, repartizați după cum urmează:

	Creștini	Evrei
Universitatea din București	12.535	2.357
Academia Comercială, București	391	104
Școala Politehnică, București	804	110
Universitatea din Iași	3.188	1.175
Universitatea din Cluj	2.141	159
Academia Comercială, Cluj	256	7
Universitatea din Cernăuți	624	262
Universitatea din Oradea Mare	215	47
Școala Politehnică, Timișoara	345	9

Aceste cifre vorbesc de la sine.

Este o îndreptățită mândrie pentru români că sunt puține țări în lume unde așa-zisele minorități, și mai ales evreii, au mai multe posibilități pentru educațiune și pentru dezvoltarea propriei lor culturi, potrivit propriilor lor idei și principii, ca în România. Astăzi aceste minorități dispun de mai multe școli în noile provincii alipite la România decât aveau sunt guvernele de care depindeau înainte de război.

Pe când Transilvania aparținea Ungariei nu existau pe întregul teritoriu nici o singură școală publică sau școală superioară evreiască. Astăzi există 59 de școli elementare în Vechiul Regat, 35 în Transilvania, 2 în Bucovina și 48 în Basarabia. Numărul școlilor secundare în Vechiul Regat este de 7, în Transilvania 8, în Bucovina 4, în Basarabia 21. Evreii, cu o populație mai mică decât un milion, au de asemenea 1.500 sinagogi în România.

Trebuie, de asemenea, menționat că România a fost o parte participantă la semnarea Tratatului din Paris asupra minorităților din 9 decembrie 1919, a cărui principii le-a acceptat, înscriindu-le chiar în propria sa Constituție, și că este fermă hotărârea de a-și exercita puterea suverană pentru a acorda tuturor locuitorilor țării o egală protecțiune a legilor pe care le-a făcut în favoarea diferitelor rase, religii și minorități etnice.

Guvernul este ferm hotărât de a pune capăt oricărei agitațiuni antisemite, care ar mai dăinui între studenți, și a împiedeca orice repetare a recentelor întâmplări. Este de sperat că toți evreii americani care doresc din suflet binele coreligionarilor lor români vor coopera pentru a aduce la o cât mai bună înțelegere între ei și populațiunea neevreiască din România. Aceasta, sunt sigur, va fi mai bine primit din partea lor și va fi spre avantajul amândurora, ca și al țării.

Un important călător evreu, d-l Herman Bernstein¹, într-o serie de articole pe care le-a publicat în *The Jewish Tribune*, la întoarcerea sa din România acum câteva luni se declara personal mulțumit că poporul românesc în realitate nu este antisemit, arătând că agitațiunea antisemită este cu totul artificială, fiind întreținută de o mână de studenți conduși de doi ori trei politicieni de mână a doua, care sunt dezaprobați în mod oficial și public de prietenii și colegii lor politici (vezi *Jewish Tribune* din 28 decembrie 1927).

Sunt foarte fericit să constat că acel om cuminte și unul dintre cei mai de seamă evrei americani, care e d-l Louis Marshall, este în complect acord cu mine când el pledează pentru moderațiune și pentru o examinare calmă a situațiunii evreilor români. Eforturile sale coincid cu ale mele, mai ales că printr-o prietenească cooperatiune mult mai mult bine se poate realiza decât prin exagerări, denunțări și proteste neoportune. Veți recunoaște că este de dorit cât mai multă publicitate acestei declarațiuni. Sinceritatea punctului d-voastră de vedere nu poate fi discutată. Este ușor de înțeles impresiunea ce v-a făcut acele întâmplări care sunt condamnate de orice român adevărat și care au deșteptat simpatiile d-voastre pentru frații coreligionari. Acum, când știți că în momentul când ați introdus rezoluțiunea propusă, guvernul român a dat deja toate dovezile hotărârii sale că asemenea manifestațiuni nu se vor mai repeta și că și-a anunțat hotărârea de a repara în

¹ Herman Bernstein (1876-1935), originar din vechea Rusie (azi Lituania), emigrase în SUA din 1893, afirmându-se nu doar ca un activist în ceea ce privește soarta evreilor din Europa răsăriteană, ci și ca jurnalist, scriitor și diplomat. Un important fond arhivistic de la el se păstrează la YIVO — Institute for Jewish Research, Center for Jewish History din New York, Fondul RG-713.

întregime daunele comise, sper că nu veți ezita de a accepta în totul asigurările pe care vi le dau.

Al d-voastră devotat,
George Cretziano
Ministru al României

N.B. – Partea subliniată cu creionul roș conține informațiuni ce mi-au fost procurate de d-l Louis Marshall.

Anexă

[Răspunsul lui W.I. Sirovich]

Excelenței Sale
Domnului George Cretziano,
Ministru al României, Washington, D.C.

9 ianuarie 1928

Excelență!

Am primit scrisoarea domniei-voastre de la 7 cor. privitoare la rezoluțiunea introdusă de mine în Casa Reprezentanților, referitoare la abrogarea tratatelor existând actualmente între Statele Unite și România și pentru o intervențiune în favoarea minorităților evreiești din România.

Am citit și am cugetat cu cea mai deosebită atențiune asupra celor ce-mi spuneți și doresc să vă exprim recunoștința mea pentru amănunțitele informațiuni ce-mi dați. Ați apreciat în adevăratul sens motivul care m-a determinat să introduc această rezoluție. Nu era ostilitate către România, ci simpatie pentru frații mei coreligionari și indignare față de recentele întâmplări care au mișcat poporul din această țară și pe care le-ați caracterizat atât de bine.

Primesc tot ceea ce mi-ați spus privitor la atitudinea guvernului față de evreii din România și la ceea ce a făcut și intenționează să facă pentru a manifesta dezaprobarea pentru călcările de legi a celor care erau responsabili de ele și au participat la agitații, cât și la asigurarea că evreii din România vor avea o egală protecție a legilor și că o posibilitate egală pentru educația lor le este acordată în spiritul și conform textului tratatului minorităților acceptat de România în 9 decembrie 1919. Pe baza celor ce mi-ați spus îmi voi face o plăcere de a înregistra corespondența schimbată între noi în „Monitorul Parlamentului“ (*Congressional Record*).

Foarte cordial al domniei-voastre,
William Irvin Sirovich, M.C.

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 105-110)

UNIVERSITATEA DIN IAȘI RECTORATUL

Iași, 10 ian. 1928 — No. 46

Domnule Ministru,

La no. 1227/1927, am onoarea a vă aduce la cunoștință că Senatul universitar — în ședința sa de la 9 ianuarie 1928 — a hotărât a aplica sancțiuni contra studenților Universității din Iași dovediți vinovați de autoritățile judiciare și că Senatul își exprimă indignarea pentru cele petrecute la congresul studențesc la Oradea Mare și devastările din celelalte localități.

Senatul roagă Ministerul ca să nu mai aprobe congrese studențești fără avizul senatelor universitare care cunosc programele și chestiunea ce urmează a se dezbate în fața lor, vor aviza și asupra timpului când asemenea adunări pot să aibă loc, fără a stânjeni prelegerile universitare.

Rector,
P. Bogdan

Secretar,
N. Smochină

Domniei Sale, Domnului Ministru al Instrucțiunii Publice

(Arh.St.Buc., Min. Instrucțiunii Publice. Direcția Învățământului Superior, dos. 517/1928, f. 9-10; Arh.St.București, Min. Propagandei Naționale, Presa internă, inv. 2904, dos. 42/1927-1928, f. 10)

DIRECȚIA SIGURANȚEI STATULUI

12 ianuarie 1928

NOTĂ

Serviciul Special de Siguranță Târgu Mureș raportează:

Cu începere din ziua de 29 decembrie 1927, evreimea din întreaga țară a început un post cu rugăciuni, așa denumit „postul negru“. În acest post au adus blesteme și au făcut rugăciuni în ritul lor contra studenților creștini, ce urmăresc distrugerea evreilor, și mai cu seamă asupra celor ce le-au distrus sinagogile din orașul Oradea Mare, cu ocazia congresului ținut în acea localitate.

Acest post a durat până în ziua de 3 ianuarie curent, când au înmormântat și în orașul Tg. Mureș Tora profanată, precum și rămășițele sfinte. Cu această ocazie, toate magazinele evreiești au fost închise timp de o oră, de la 11-12 a.m.

Comunicat d-lor: PRM; MISG; 2SSMI; MIP.

(Arh.St.București, Direcția Generală a Poliției, dos. 142/1928, f. 22)

121

DIRECȚIA SIGURANȚEI STATULUI

12 ianuarie 1928

NOTĂ

Inspectoratul General de Siguranță Iași comunică următoarea copie după circulara tipărită de Sfatul Rabinic al Comunității Evreilor București în chestiunea profanării sinagogilor din Oradea, Cluj, Tg. Ocna, Huedin și Iași.

În conformitate cu ordinul no. 2417/927 al Uniunii Comunităților Evreiești din Vechiul Regat, se publică mai jos copie după dispozițiile luate de sfatul rabinic:

Frați evrei, sacrilejul săvârșit în Oradea Mare, Cluj, Tg. Ocna, Huedin și Iași, într-un mod nemaipomenit în România, de oameni care se pretind a fi ucenici ai culturii, a cuprins de jale toate inimile evreiești.

Și noi, rabinii, ne-am adunat într-o ședință de doliu, în care ne-am exprimat adâncă durere ce simțim pentru pângărirea suferită de Tora, călauza lui Israel în decursul veacurilor, pentru care s-a jertfit cu evlavie străbunii noștri, și pentru profanarea sinagogii, sanctuarul religiei noastre. Adunați sub președinția domnului șef rabin, doctor I. Niemerower, conduși de prescripțiunile noastre religioase și de datinile noastre strămoșești, am decis următoarele:

1. Începând de duminică, 24 Kislev (18 decembrie), până la 10 Tevet (3 ianuarie 1928), evreii să renunțe la petreceri și la distracții publice, exceptând festivitățile religioase culturale de Chanuca și ceremoniile religioase.

2. În acest interval se vor rosti în toate casele de rugăciuni la serviciile divine de dimineață și seara psalmul 79, elegie dedicată profanării casei Domnului.

3. Pentru comunitatea evreilor din București, am stabilit ziua de 24 Kislev (duminică 18 decembrie) ca zi de post și de reculegere, când în fiecare casă de rugăciuni rabinii și oficianții vor săvârși servicii divine.

Cu inima zdrobită, Sfatul rabinic al Comunității Evreilor București. Comitetul rabinilor din Vechiul Regat.

Comunicat d-lor: PRM; MISG; 2SSMI; MIP; MEXT.

(Arh.St.București, Direcția Generală a Poliției, dos. 142/1928, f. 22-23)

122

MINISTERUL INSTRUCȚIUNII

Direcțiunea Generală a Învățământului Superior

No. 3619/12 ian. 1928

Domnule Rector,

Avem onoarea a vă aduce la cunoștință că în urma tulburărilor provocate de studenți, cu ocazia congresului de la Oradea Mare, Consiliul de Miniștri a hotărât

ca nici o asociație studentescă să nu mai fie autorizată de a ține întruniri, a da baluri sau serbări de orice natură și în orice scop.

În consecință, vă rugăm să binevoiți a dispune ca Rectoratul să nu mai acorde, până la alte dispozițiuni, nici o autorizație de acest fel.

Ministru,
[indescifrabil]

Director general,
[indescifrabil]

Domnului rector al Universității Iași¹.

(Arh.St.Iași, Universitatea „A.I.I. Cuza”, Rectorat, dos. 1211, f. 29)

123

**Joint Foreign Committee of the Jewish Board
of Deputies and the Anglo-Jewish Association**

2, Verulam Building, Cray's Inn, London, W.C.

Telephone Number: Chancery 7370

January 12, 1928

Monsieur le Ministre,

1. On December 14, 1927, Your Excellency did me the honour of addressing to me a telegram expressing the Royal Roumanian Government's abhorrence of the abominable outrages committed by Roumanian students on the unoffending Jewish population of Oradea Mare and Cluj, and communicating to me the Cabinet's Resolution "to proceed immediately and energetically with severe sanctions in order to eradicate every possibility of such acts being repeated in the future". I did not fail to submit this welcome message to the Joint Foreign Committee. That body, anxious not to embarrass the Royal Government in the accomplishment of the important and necessary task it had set itself, decided to take note of your Excellency's assurances and, for the rest, to await, during a reasonable period, their effective fulfillment.

¹ O adresă similară a fost trimisă tuturor universităților. La Cluj însă, Senatul universitar din 16 ianuarie l-a imputernicit pe rectorul Emil Hațieganu să solicite ministrului Instrucțiunii retragerea „cât mai grabnică” a acestui ordin, deoarece: „Universitatea nu poate admite ca, nemotivat, să i se atingă drepturile sale autonome; ca autoritățile universitare să fie jignite prin injoncțiuni, care se repetă. Întrebuințez aici cuvinte rostite în ședința Senatului. Universitățile cu autoritate în jos trebuie să și-o asigure și în sus; altfel le piere instrumentul de educație, care este libertatea universitară, din care scos poate fi — ba chiar trebuie scos — numai cel ce abuzează de ea. De aceea, Senatul universitar este de părere că ce-i al poliției să-i rămâie poliției — privegherea (balurilor, serbărilor etc.); dar ce este legal al Universității, să nu se scadă deloc” (Universitatea „Regele Ferdinand” din Cluj, Rectorat, Cutia 25/1927-28, dos. 1036; stenograma Senatului: dos.1086).

2. Since then the Committee, as well as the whole Jewish Community of Western Europe and America, have watched eagerly and with no little anxiety the application of the punitive measures ordered by the Royal Government. It is perhaps premature to express an opinion on the adequacy of these punitive measures as such, more especially as, at the moment of writing, a further large batch of criminal prosecutions and other sanctions has been announced. In view, however, of the friendly relations which have long subsisted between this Committee and your Excellency, it would not be fair or courteous to hide from your Excellency the keen disappointment caused through-out the Jewish Community by the limited scope of these sanctions. While apparently designed to punish certain individual crimes and derelictions of duty, they offer no guarantee of a permanent restoration of order based on a searching vindication of legality in regard to the general situation of the Jewish population.

3. In the opinion of my Committee, the end desired by the Royal Government — that is, in your Excellency's words, the eradication of every possibility of a repetition of the disorders — cannot be attained by treating the events at Oradea Mare and Cluj as exceptional and isolated phenomena. They are the culmination of a long series of similar outrages, and they have their roots deep in an abnormal social situation which has been allowed to grow up during the last six years, and which is characterized by a more or less official outlawry of the Jews. Certain organizations have been permitted, in defiance of the law, to carry on a violent and anarchical agitation against the Jewish population and their religion, convulsing the country with riotous public meetings and flooding it with an incendiary literature, in which the Jews are held up to hatred and contempt, and in which their expulsion from their native land, and even their wholesale massacre, are openly advocated, under the patronage of high Government officials. This agitation has only recently been described by a commission of investigation representing all the leading Churches of the United States as “a disgrace to our civilization, an insult to the name of Christian, and a black blot on the fair name of Roumania”. A particularly insidious propaganda of this kind has been applied in the universities, where the Christian students have been incited to take forcible measures to prevent duly inscribed Jewish students from availing themselves of the courses of instruction. No police measures have been taken to protect the Jewish students in the exercise of their legal rights, and the result is that to-day scarcely any of them venture within the precincts of the universities. Finally, successive Governments have connived at a whole series of legislative and administrative enactments, under which the Jews have been deprived of many of their constitutional rights as Roumanian citizens. They are, for example, discriminated against in trade and industry; their peasants have been largely denied any lands to which they are entitled under the Agrarian Law; their schools are hampered, starved, and ruined, and they are virtually excluded from the Public Service. In addition to all this, many thousands of them in the annexed Provinces have been

refused the national rights guaranteed to them under the Peace Treaties and reduced to the outcast status of *Staatenlose*. It is in this deplorable situation and the terrible atmosphere it has created that the real causes of the anti-Jewish disorders must be sought; and it is here that appropriate and wide-reaching remedies must be applied. The idea that these deep-rooted evils can be cured by the dismissal of three Prefects and the sentence of a score of irresponsible students to short terms of imprisonment does not, in the opinion of my Committee, correspond with the avowed desires of the Royal Government as set forth in your Excellency's telegram.

4. My Committee feel that they are expressing the opinion of the whole Jewish Community, and also of all right-minded men of other confessions, when they venture to urge upon the Royal Government that it shall make, without loss of time, a comprehensive effort to bring a lasting peace to the Roumanian nation by dealing radically with the mischiefs outlined above. Public opinion will not be satisfied with anything less, and there are abundant symptoms in Western Europe and America that any postponement of this essential task cannot but react unfavourably on the good repute of the Roumanian State.

I have the honour to be, Monsieur le Ministre,
Your Excellency's obedient humble servant,

Lucien Wolf, Secretary

His Excellency, Monsieur N. Titulescu, Royal Roumanian Minister of Foreign Affairs, Bucharest.

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 115-118)

[Adus la cunoștință la 12 ianuarie 1928]

Cabinetul I Instrucție Trib. Bacău a citat din nou, cu mandat de aducere, pentru ziua de 14 ianuarie crt., pe toți studenții prevăzuți în tabloul trimis cu nr. 21117 din 20 decembrie 1927, în devastările de la Oradea.

Studenții intenționează să plece în grup, preconizând ideea de a se prezenta zisului Cabinet toți cei care au participat la congresul din Oradea, spre a face declarațiuni.

La timp vom raporta de urmare.

Inspector general,
Măcelaru

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f. 294)

125

DIRECȚIA SIGURANȚEI GENERALE

13 ianuarie 1928

NOTĂ

Serviciul Special de Siguranță Oradea raportează:

Dr. Kecskeméti, rabin șef al evreilor neologi din Oradea, cu ocazia înmormântării Torelor în ziua de 3.I.1928, a ținut următoarea cuvântare: „Nu pergamentul, nici scrisul de pe el este ceea ce înmormântăm. În sicriul de față avem un mort, însă nu la fel cu cei obișnuiți. Morții obișnuiți sunt corpuri care mor, iar Tora este un spirit care a fost omorât. Evreimea a rămas fără biserică, iar bisericile au rămas fără nici o Toră. Mă doare foarte mult că s-a putut întâmpla o astfel de faptă, însă jur că mă doare cu mult mai mult că se află astfel de oameni care sunt în stare să săvârșească astfel de fapte, oameni la care le lipsește și n-au Biblie.

Cazul de față este unul care nu se poate asemăna cu nici unul din trecut. Biserica din Ierusalim a fost devastată când a fost război între două națiuni. Atunci, întreaga evreime din lume a fost lovită de faptul acesta grav, iar cazul de față este numai dintre cele care se poate numi familiar, întrucât am fost loviți de frații noștri, care după cele întâmplate putem spune că nu sunt frați vitregi. Deși noi suntem înarmați ca alții, totuși avem o armă puternică morală, care față de lumea plină cu păcate este foarte slabă; însă să nu disperăm, căci cu timpul va veni o omenire care va fi credincioasă și va adora pe singurul și adevăratul Dumnezeu.

Comunicat D-lor: PRM; MISG; 2SSMI; MIP; M. Cult.

(Arh.St.București, Direcția Generală a Poliției, dos. 142/1928, f. 25)

126

Centrul Studențesc București

Recunoscut de Onor. Senat Universitar

Persoană Juridică [Înregistrat la 16 ianuarie 1928]

No. 127

Domnule Rector,

Onorat Senat, Domnilor Profesori,

Studentimea română, pătrunsă de cele mai curate sentimente de respect față de d-nii profesori, știind că înalții reprezentanți ai științei sunt și îndrumătorii noștri neobosiți, solicită atențiunea dvs. asupra celor ce urmează:

Centrul Studențesc, conștient de gravitatea împrejurărilor, în respect de adevăr și de libera exprimare a convingerilor, așa cum dvs. ne-ați învățat, vă supune

spre apreciere doleanțele studențimii, privitoare la eliminările recente, rugându-vă să binevoiți a ne asculta până la sfârșit.

Spre nedumerirea noastră, s-au pronunțat eliminări din Universitate fără a fi fost ascultați și judecați studenții respectivi: autoritatea universitară supremă a anunțat pedepsele pe baza indicațiunilor neîtemeiate ale autorității publice, care a aruncat asupra noastră ispășirea unor întâmplări, pe care nu a voit să le evite. Ne permitem să afirmăm că aducându-ni-se nouă, studențimii române, care revendicăm cinstea de a fi — în zbciumul nostru — o parte din expresia cunoștinței naționale, neorbită de patimi și interese meschine, aducându-ni-se învinuirea că suntem jefuitori, înseamnă a aduce o ofensă gravă însăși cinstei universităților românești, ai căror studenți suntem.

Congresul de la Oradea Mare l-am cerut pentru a demonstra prin manifestări demne că un singur suflet românesc umple toată țara, l-am cerut pentru a întări hotarul cu o nădejde și o făgăduială a jertfelor noastre, când ni se vor cere. Măsurile de tactică și prudență ne erau străine, fiindcă nu bănuiam împrejurările; în grija altora rămăneau aceste măsuri. Autoritățile știau ceea ce noi nu cunoștem, și anume:

1. Cadrul complectamente străin și șovin în care ni s-a aprobat congresul. Nu știam că la Oradea, românii, extrem de puțini la număr, nu au nici un ziar, în timp ce minoritarii au 5 cotidiene; nu cunoșteam tensiunea și dușmănia ce așteptau să izbucnească între români și minoritari cu prilejul venirii noastre acolo. La Oradea, în special, încordarea dintre români și minoritari avea un caracter grav încă de la 1893, când au fost distruse de către evreo-maghiari palatul episcopului român Mihail Pavel și casele multor intelectuali, iar bisericile noastre batjocorite.

2. Nu bănuiam de asemenea când s-au pus la cale, în mod sistematic, provocări pentru a fi smulși din liniște și ordine spre compromiterea congresului nostru. Faptul că provocările au fost premeditate nu suferă desmințire; amintim cazul ziaristului Fleicher de la *Nagyvárad*, care s-a introdus pe scena congresului, și organizarea muncitorilor în cete, în seara de 5 decembrie 1927, pentru a ne măcelări; pericol de care am scăpat sub apărarea armatei; sticle, pietre, apă fiartă s-au aruncat asupra studenților pe străzile Avram Iancu și Regele Ferdinand. Eram insultați la fiecare pas, iar într-o piață s-a tras cu revolverul asupra noastră. Hotelierul Weislowitz a înfipt cuțitul în pieptul unui student, rănind în același timp alți doi studenți. Aceste fapte sunt dovedite de autoritățile locale.

Studenții totuși și-au păstrat calmul, ținând congresul trei zile într-o atmosferă înălțătoare, în prezența succesivă a intelectualilor și autorităților din Oradea și apropiere. S-au dezbătut chestiuni profesionale, culturale și naționale; s-a protestat împotriva campaniei revizioniste a ungurilor și Lordului Rothermerl.

Instigați de la Budapesta și intrigăți de prestigiul congresului nostru, minoritarii au început provocările, iritând spiritele și indignând autoritățile locale.

Autoritățile au fraternizat cu studențimea spre a o apăra de provocatorii porniți, care ceruseră îndepărtarea armatei spre a ne ataca. Studențimea, dându-și seama că nu se poate măsura cu zeci de mii de oameni pregătiți pentru măcel, a anunțat, prin conducătorii ei, autoritățile din București să ia măsuri. Măsuri însă nu s-au luat.

De învălmășeala studenților au profitat elementele străine, făcând excesele cunoscute. Acest amestec al străinilor iarăși nu suferă dezmințire.

Fiindcă nu cunoaștem furia străinilor, premeditarea provocărilor și nu bănuim că cei în drept nu vor lua măsuri de prudență, de aceea studențimea română nu se simte vinovată de cele ce, fatal, s-au întâmplat. Răspunderea și vinovăția o au provocatorii, profitorii și cei ce nu au prevenit și evitat întâmplările.

E nedrept să se facă ispășitori cei care s-au însuflețit la congres în nădejdea unui viitor frumos al neamului.

Ne este scumpă ordinea și ierarhia în al căror spirit de dreptate avem încredere. Decât toate strigătele, mai curat este și cel al demnității studențimii române, care în unanimitate solidarizându-se cu cei ce ispășesc acum, vă roagă respectuos a aprecia împrejurările, binevoind a ridica pedepsele pronunțate. De asemenea, respectuos vă rugăm să binevoiți a aștepta sentința definitivă a justiției pentru studenții condamnați, întrucât însăși comisarul regal ceruse achitarea unora dintre ei.

Veți domoli astfel cu sfatul și măsurile înțelepte ale dvs. ceea ce alții au îndârjit cu provăcările.

Studenții vor să rămână între profesorii lor, dar acum sunt aruncați pe drumuri. Idealismul nostru nu trebuie răsplătit cu eliminări, fiindcă nu luptăm pentru tihna și bucuriile noastre, ci pentru mai binele poporului român.

Cerem îndurarea dvs. înțeleaptă și apărarea de ponegrirea străinilor. Energiile noastre trebuie îndrumate, dar nu îndepărtate, nu dezorientate și demoralizate.

Respectuos vă rugăm să binevoiți a judeca în înalta dvs. înțelepciune motivele noastre și a ridica pedepsele pronunțate colectiv asupra atâtor sute de studenți.

Vă rugăm cu onoare, domnule rector și onorat senat, a primi expresiunea încrederii noastre desăvârșite.

Președinte,
Gheorghe Cronț

Secretar,
[Indescifrabil]

Domnului Rector al Universității București

(Arh.St.București/Văcărești, Universitatea din București. Rectorat, dos. 2/1928, f. 106-107)

127

*Copie după raportul no. 35 din 16 ianuarie 1928
al Brigăzii de Siguranță Bolgrad, către Inspectoratul G-ral de Siguranță Chișinău*

Avem onoare a vă raporta că în ziua de 15 corent, cu ocaziunea înmormântării evreului bogătaș David Svartzman [Schwartzman], au asistat și condus până la cimitir pe decedat peste o sută de evrei din Bolgrad.

La cimitir au luat parte și toți rabinii din localitate, și anume: Melner Ițca și Motel Morghenștein, rabinii și hahamii Motel Ițcovici și Bention Haham, care au adus la cimitir bucăți din „Tora“, din cele devastate la Oradea Mare, care bucăți, după informațiunile ce avem, au fost trimise de Centrala Chișinău la toate coloniile evreiești din Basarabia.

După oficerile de rigoare a înmormântării decedatului Svartzman, s-a făcut alături încă o mică groapă, unde au fost înmormântate cu rugăciuni bucățile de „Tora“ aduse.

Cu această ocaziune, rabinii, în semn de doliu mare, și-au tăiat cu cuțitul haina la piept, partea stângă, plângând în semn de mare jale.

Nu au asistat la această ceremonie persoane creștine, nu s-a ținut nici o cuvântare — totul petrecându-se în ordine și starea spiritelor fiind liniștită.

Șeful Brigăzii,
E. Arteni.

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f. 312)

128

LEGAȚIUNEA REGALĂ A ROMÂNIEI

Washington, D.C.

No.215/P-40 — 16 ianuarie 1928

Domnule Ministru,

Prin telegrama mea cifrată no. 9000 din 13 decembrie 1927 am arătat că deputatul dr. Sirovich din New York introdusese la Cameră (House of Representatives) o moțiune foarte violentă contra României, în urma exceselor antisemite din Oradea Mare, acuzând guvernul român că ar tolera și încuraja mișcările studenților și cerând ca guvernul american să denunțe tratatele (de alminiți inexistente) dintre România și Statele Unite. Același deputat era înscris ca să ia cuvântul la meetingul evreiesc ce s-a ținut la New York în ziua de 19 decembrie și-și propunea să fie violent, însă d-l Louis Marshall, care a pronunțat la acest meeting un discurs de o mare moderațiune, nu numai că l-a făcut să renunțe de a vorbi, dar i-a sugerat să caute să mă întâlnească și să se înțeleagă cu mine asupra unui mod pașnic de a aduce o ameliorare în situațiunea populațiunii evreiești din România față de brutalitățile antisemite. În acelaș timp, d-l Marshall mi-a scris, punându-mă în curent cu acțiunea sa moderatoare și îndemnându-mă să vorbesc cu dr. Sirovich, pe care l-a lăudat ca un om de inimă și de conștiință, care probabil își va schimba atitudinea, când va fi convins că era greșită și nedreaptă. Am scris imediat d-lui Sirovich, care între timp se întorsese la Washington, și i-am propus o întâlnire, care

a avut loc în aceeași zi, la Legațiune. M-am găsit în prezența unui tânăr simpatic, inteligent, cam impulsiv și de o ignoranță uimitoare asupra condițiilor din România înainte și după război (de ex., nu știa că Statele Unite n-au fost semnatare ale tratatelor din Versailles și Trianon, ceea ce explică cererea sa de a se denunța tratatele). În timp de o oră i-am descris, cu concursul d-lor Boncescu și Andrei Popovici (acest din urmă ca ardelean) adevărata situațiune, chestiunea minorităților și îndeosebi a evreilor, modul cum guvernul își îndeplinește obligațiunile din punctul de vedere cultural și religios și-și întinde protecțiunea asupra tuturor cetățenilor români, fără deosebire de rasă și de confesiune, că departe de a încuraja exploziunile de ură, le dezaprobă absolut, le regretă și este hotărât să le reprime cu severitate, că excesele recente s-au produs prin surprindere și nu se vor repeta, cum România, îndoindu-și teritoriul în urma războiului la vest și la est, în detrimentul vecinilor, are inamici care au interes să exploateze orice incident, exagerându-l și defăimându-l etc. Dl. Sirovich a părut foarte impresionat de explicațiunile ce i-am dat, cu atât mai mult că terenul fusese pregătit de Marchall, pentru care profesează o venerațiune și o admirațiune fără margini. La un moment dat a mers chiar până a se declara gata să ne ajute în lupta contra propagandei ungurești.

D-sa mi-a cerut însă să-i confirm în scris ceea ce-i spusese, pentru a-și putea explica schimbarea de atitudine față de colegii săi din Congres, de alegătorii săi (în mare parte evrei) și a publicului evreiesc și american, și a-și retrage motiunea cu demnitate. Mi-a promis că va publica scrisoarea mea atât în buletinul Congresului, cât și în principalele ziare evreiești. Am văzut în această publicitate un mijloc de a face cunoscut Parlamentului, guvernului și publicului american câteva fapte ce doream să știe și care cred că vor avea un bun efect pentru a ne crea aici o atmosferă mai simpatcă. Am primit deci propunerea și am cerut d-lui ministru Titulescu cuvenita autorizare, arătând în telegrama no. 6920 din 27 decembrie 1927 principalele părți ce îmi propuneam să dezvolt, autorizare ce domnia-sa a binevoit a-mi da prin telegrama no. 75169 din 29 decembrie 1927. Am redactat scrisoarea, care a suferit oarecare modificări în urma unei consfătuiri cu dl. Marshall, care m-a rugat să suprim câteva părți ce credea că ar putea jigni pe unii evrei; pe de altă parte, și aceasta este cu totul spre onoarea unui bărbat eminent, d-sa m-a lăsat să introduc câteva fapte pe care le ignorasem și pe care le cunoștea prin informatori evrei din România, probând bunele dispozițiuni ale guvernului față de evrei. Ajungând la o redacțiune definitivă a scrisorii (cu concursul prețios al d-lui Boncescu, bun cunoscător al limbii engleze și neprețuit colaborator în mai toate lucrările mele¹), am remis-o personal d-lui Sirovich în timpul șederii mele la New York, în ziua de 9 ianuarie. A doua zi scrisoarea a apărut în yidish în principalele ziare evreiești din New York și în ziua de 11 dl. Sirovich și-a retras motiunea și a publicat scrisoarea și răspunsul său (revăzut de Marshall) în buletinul Congresului.

¹ George Boncescu (1883-1962) tocmai fusese numit din februarie 1927 ca atașat de presă la Legația română de la Washington, iar mai apoi devenind atașat comercial.

Am onoarea a înainta Excelenței Voastre, aci alăturat, în original și traducere românească, scrisoarea mea și răspunsul dr. Sirovich, astfel cum au apărut în *Congressional Record*, precum și cuvântarea ținută de acesta din urmă în Cameră pentru a cere inserțiunea acestor două documente.

Mă tem că o parte din presa noastră, dacă are cunoștință de scrisoarea mea, mă va critica, găsind că nu am apărut cu destulă tărie onoarea noastră națională contra atacurilor evreiești. Sper că guvernul regal va aprecia că nu puteam face aceasta decât atacând la rândul meu pe evrei, arătând defectele lor de rasă, pericolul ce prin înmulțirea și dezvoltarea lor economică pot constitui pentru neamul românesc. Nu acesta era scopul scrisorii care, adresată unui evreu în vederea retractării din partea sa, trebuia concepută astfel să nu-l jignească și să nu poată da naștere la polemici violente. Și așa moderată cum am făcut-o, tot n-a mulțumit pe cei violenți, ca Wolfson și rabinul Wise, inimici înverșunați ai României, probabil sub influența propagandei sovietice sau ei însuși de temperament bolșevic. Aceasta era de așteptat și n-are mare importanță. Cred că efectul asupra opiniei medii a evreilor americani și asupra americanilor care se interesează de țara noastră va fi considerabil și binefăcător, cu condiția ca să nu mai avem noi bătăi de evrei, devastări de prăvălii și sinagogi. Desigur, amenințarea de intervenție a guvernului american și de ruperea relațiilor diplomatice sunt sperietori cam copilărești, însă sunt alte efecte care sunt de temut și trebuie neapărat evitate: boicotul economic și pierderea simpatiei guvernului american, care s-ar putea manifesta în tot felul de chesiuini unde putem avea nevoie de bunele sale dispozițiuni.

Binevoți a primi, domnule ministru, asigurarea înaltei mele considerațiuni.

G. Cretzianu

Excelenței Sale, Domnului Ion G. Duca, Ministru *ad interim* al Afacerilor Străine etc.

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 124-126)

[Însemnare marginală:

„Se va trimite în copie Înaltei Regențe și primului ministru“. Semnat: I.G. Duca.]

[Înregistrat la 16 ianuarie 1928]

Domnule Director,

Subsemnata, elevă la Conservatorul de Muzică și Artă Dramatică din București, aducându-mi-se la cunoștință că am fost eliminată din Conservator pe motivul

unor acuzații care nu mă privesc, vă fac cunoscut că cu ocazia congresului de la Oradea Mare nu m-am făcut vinovată de absolut nici o acuzare de devastare, furt, dezordine etc., după cum de altfel s-a dovedit prin declarația ce am făcut chiar în ziua sosirii noastre în capitală. Tot în această declarație am spus că în ziua de marți 6 decembrie, pe când la Oradea Mare se întâmplau devastările, eu mă aflam la Cluj, la o rudă a mea, Onisifor Ghibu, profesor univ., așa că n-aveam nici o cunoștință de ce se petrece la Oradea Mare.

Nu s-a găsit asupra mea nici un corp delict și ca urmare am fost lăsată imediat liberă. Singura coincidență, dacă poate fi o vină, este că m-am întors la București cu trenul special care a venit direct de la Oradea Mare, nici cel puțin n-am fost în treburi oprite la Chitila. Astfel că eliminarea mea nu poate fi decât o eroare și vă rog domnule director a ține seama de prezenta declarație.

Primiți, vă rog, domnule director expresiunea respectului meu.

Maria-Ioana Roman

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/2, f. 51)

130

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE

Direcțiunea Cabinetului Ministrului

Înregistrarea 3905/18 ianuarie 1928

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

De la Leg. din Washington, no. 9026, data 17 ian. 1928

Externe-București

Referindu-mă la telegrama no. 2775. Am dezmințit știrea în chestiune. Presa evreiască de azi publică o telegramă din București cu data de 14 ianuarie, arătând că vineri studenții evrei de la Facultatea de Medicină au fost bătuți. Aceiași telegramă anunță că cimitirul evreiesc din Piatra Neamț a fost profanat și că comunitatea evreiască a adresat telegrafic o protestare Înălților Regenți și Patriarhatului. Am onoarea a ruga pe Excelența Voastră a-mi telegrafia care este adevărul și dacă faptele sunt exacte ce măsuri s-au luat pentru pedepsirea vinovaților și reprimarea în viitor, spre a putea răspunde atacurilor grupărilor evreiești conduse de Wise.

Crețianu 9026

Descifrat de Elefterescu.

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 127)

[Însemnare marginală: „Cifrat. Romanoleg. Washington. Răspuns 9026. La facultatea de medicină n-au fost incidente noi. La Piatra Neamț doi necunoscuți s-au introdus noaptea în cimitirul israelit și au distrus câteva pietre de mormânt. Se fac cercetări riguroase pentru descoperirea vinovaților. În genere, în țară liniște și destindere. Condamnările penale și disciplinare ale studenților continuă. Duca.“ Cifrat în 18 ian. 1928 de Scortzesco.]

131

18.I.928

Procesul studenților de la Oradea Mare la Consiliul de Revizie

Astăzi s-a judecat, la Consiliul de revizie al Corp. II-a, recursul studenților implicați în dezordinele de la Oradea Mare, Cluj și Huedin.¹

Consiliul este compus din d-nii: g-l [M.] Darvari, ca președinte, membri: col. Gh. Linteș și N. Ciupercă, majorii Lisievici M. și N. Iliescu, comisar regal fiind d-l col. Stătescu Petre. Grefier d-l Broșteanu.

Pe banca apărării sunt d-nii avocați E. Vasiliu-Cluj, Orleanu, col. Marinescu, Clony.

Președintele deschide ședința la orele 9 jum., după care se face apelul nominal, la care acuzații răspund prin apărătorii lor. Se dă citire raportului, asupra instanței de fond, prin care au fost condamnați recurenții.

D-l Orleanu depune noi motive de casare, anume violarea art. 60 și 63 din cod. pen., care nu au fost aplicate prin sentința care s-a dat de Consiliul de Război, care cerea să se aplice acuzațiilor circumstanțe atenuante, violându-se astfel dispozițiunile art. 60 din cod. pen. De asemenea, aceluia dintre acuzați care sunt încă minori, prin violarea acestor articole, nu li s-a aplicat dispozițiunea legală, care prevede scăderea pedepsei sub minimum prevăzut de art. 60 cod. pen.

D-l Comisar Regal acceptând să ia în discuție aceste noi motive de recurs, se dă citire raportului, pe care îl citește un membru al Consiliului, din care se văd pedepsele la care au fost condamnați studenții inculpați de către Consiliul de Război al Corp. II-a.

D-l Comisar Regal roagă apărarea ca fiecare să ia în discuție numai unul din motivele de casare, pentru a nu se da loc la întârzieri inutile, fapt care este acceptat de către toți membrii apărării.

D-l Vasiliu-Cluj, având cuvântul, spune că s-au formulat mai multe motive de anulare a deciziei Consiliului de Război, dar d-sa va dezvolta numai primul

¹ Relatarea acestui eveniment, în același ton al documentului de față, și în articolul: „Recursul studenților condamnați pentru devastări a fost respins“, în *Cuvântul*, nr. 991 din 20 ianuarie 1928.

și al doilea din motivele de recurs, lăsând pe al treilea pe seama colonelului Marinescu.

D-sa arată că faptele imputate recurenților s-au petrecut, astfel cum ordonanța definitivă le arată, în mai multe locuri la Oradea Mare, Huedin și Cluj.

Evident că de la început se pune problema competenței instanței care trebuie să judece acest proces. Legea, evident, permite alegerea după competențe a locului unde trebuie să se judece procesul. Legiuitorul însă, când prevede aceste competențe, nu lasă la libera apreciere a instrucțiunii, ci ești obligat să alegi, conducându-te după regulile de drept.

Principiul este ca deoarece tulburările s-au produs la Oradea Mare, era natural și legal ca instrucțiunea să se fi făcut acolo, deoarece acolo fiind martorii oculari, numai acolo s-ar fi putut face o instrucțiune serioasă, care să ducă la descoperirea adevărului, căci din textele legii se vede clar că violențele de care sunt acuzați studenții trebuie să fie vizibile, deci numai martorii oculari ar fi putut să spună care sunt făptuitorii devastărilor din aceste localități.

Deci numai din această posibilitate logică, de a se administra probele legale, se poate deduce competența locului unde studenții pot să fie judecați.

În loc de aceasta, s-a ales locul unde ei au fost arestați, punându-li-se în sarcină corpuri delict care nu sunt ale lor și care s-au găsit în fileurile trenurilor cu care au venit, fără ca vreo declarație să poată afirma că aceste corpuri delict pot să fie puse în sarcina unuia sau altuia dintre ei. Prin *deducțiune* numai, s-a stabilit așa zis că aceste corpuri delict privesc pe unii sau alții din inculpați.

Noi am probat că aceia care au provocat dezordinea de la Cluj sunt tocmai evreii, care pretind că sunt victimele, și dacă instrucțiunea se făcea acolo unde s-au produs dezordinea, desigur că puteam să administrăm toate probele legale în sprijinul afirmațiilor noastre.

Deci, s-a interpretat ca o facultate de a se judeca acolo unde studenții au fost arestați.

Pentru acest motiv am pus în fața dv. această incompetență „rationi loci“, iar în ce privește calificarea art. 213 cod. pen. ea este ilegală. Aplicarea acestui articol cere o deosebită atențiune, căci el prevede asociațiunea de răi făcători, în scopul de a vătăma persoanele și proprietățile. Ele sunt considerate ca crime în contra liniștei publice. Se mai face de asemenea o calificare, conform art. 352 și 354 cod. pen. Aceste articole sunt tot așa de nefericit alese, ca și art. 213.

Art. 213 nu poate să rămână suspendat niciodată, ci trebuie să urmeze după el un alt articol, un „pendant“, căci el nu dă decât calificarea cu un singur scop: a crimei în contra liniștei publice. Art. 352 nu poate fi aplicat, deoarece este vorba de fapte individual luate, nu de această crimă săvârșită în tovarășie, și atunci nu mai rămâne decât art. 354 cod. pen., care poate face „pendant“-ul lui 213.

Instanța de fond, însă, omite să facă aplicațiunea art. 354 și nu condamnă pe inculpați decât în virtutea art. 213 și 352, cel dintâi neputând se existe fără „pendant“-ul său 354, iar 352 neaplicându-se în speță, deoarece au fost dați în judecată pentru asociațiune de rău făcători.

Pe de altă parte, jurații la întrebarea dacă există asociațiune de rău făcători și dacă există voința, în sensul art. 213, răspund în unanimitate: nu.

Deci nici art. 213 nu mai poate exista, deși el prin sine însuși nu a putut exista de la început. Deci aplicarea acestor articole este cu totul greșită, după cum este greșită, prin faptul că înainte de a se aplica aceste articole studenților, ar fi trebuit să se vină cu cazierile fiecăruia în parte de la poliție, ca să se vadă că sunt rău făcători de profesie, cărora li se poate aplica acest text de lege.

În privința corpurilor delict, ele nu au fost niciodată identificate, ci există numai un raport al Comisarului Regal Zeciu, care constată așa zisele corpuri delict care s-au găsit în tren și care se pretinde că au fost aduse de participanții la congresul de la Oradea Mare de la devastări, fără să se probeze că sunt aduse de studenții implicați. Cea mai mare parte din aceste așa zise corpuri delict sunt formate din câteva foi de Talmud, pe care studenții au declarat că le-au luat ca amintire a congresului de la Oradea Mare. Toate devastările de la Oradea Mare și din celelalte părți au fost exagerate de către dușmanii noștri, într-un scop ușor de înțeles.

Instrucțiunea s-a făcut numai pe temeiul unor simple interogatorii, prin care nu se recunoaște nimic din cele afirmate de ordonanța definitivă, fără audieri de martori, care să identifice pe autorii tulburărilor.

De aceea, respectuos atragem atențiunea asupra acestei erori judiciare care este pe cale să se întâmple, care trebuie oprită la vreme, pentru a nu se transforma într-o eroare morală, care poate să apese nu numai asupra acestor tineri, dar asupra întregii societăți.

Socot deci că prin inexistența elementelor voinței și a asociațiunii, lipsesc elementele esențiale care ar fi dat dreptul Consiliului de Război să încadreze în aceste articole presupusa față a studenților inculpați și deci urmează ca dv. să casați fără trimitere această sentință, deoarece ea nu este aplicabilă în speță, căci altminteri ei ar rămâne dezonozați, spre deosebire de legea Mârzescu, care aplica cu totul alte sancțiuni.

D-l av. Orleanu spune că nouă din studenții care au luat parte la congresul de la Oradea Mare au fost dați în judecată pentru pretinsele devastări comise în acel oraș și în celelalte pe unde au trecut. După ordonanța definitivă, la fiecare din ei s-ar fi găsit câte un corp delict. Regret că aceste corpuri delict au fost arse și nu au putut să fie aduse înaintea dv., pentru a vedea ce fel de corpuri delict sunt: la unul s-a găsit o bucată de hârtie, la altul un steag, la altul o bucată de Tora. Dar pe lângă acestea, în sinagogi s-au mai găsit și foarfece, clește și alte instrumente și aceasta probează că în sinagogă nu este locul lor de rugăciune, ci este locul unde se aprinde dușmănia în contra neamului nostru, este locul unde se adună comuniștii. Noaptea, când au plecat studenții de acolo, atunci s-au operat în vagoane și s-au pus acele obiecte, care au părut instrucțiunii că au fost luate de către studenți din sinagogi și aceasta este destul de evident, căci atunci când au plecat de acolo, conduși între baionete, la nici unul nu s-a văzut vreun pachet sau vreun obiect.

Arată cum în timpul dominațiunii străine, în Ardeal au fost devastate bisericile românești de către maghiari și mai ales de către evreii maghiari, cei mai răi dintre toți. Astăzi, aceeași ovrei maghiarizați, aproape în pragul falimentului, au crezut că a sosit momentul să profite și au susținut că li s-a devastat, doar li se va plăti despăgubiri și astfel se vor pune oamenii pe picioare.

În al treilea rând, sunt agenții provocatori de la Budapesta, care nu uită niciodată pe evreii din Ardeal și care caută să-i distrugă. Citează cazul unui fost ofițer maghiar Belti, care a asasinat zeci de evrei și care, recent, a fost achitat de către instanțele judiciare maghiare.

Iată aceia care umple lumea de pogromurile care se petrec în România și care cer intervenția Ligii Națiunilor. Nu sunt antisemit, dar vreau să arăt care sunt elementele din țara noastră care doresc tulburarea ordinii publice.

D-sa susține că deși Consiliul de Război a admis circumstanțe atenuante în favoarea acuzaților, totuși a omis să le aplice și în acelaș timp nu a ținut seama că patru dintre studenții condamnați sunt minori și deci ar fi trebuit să se reducă pedeapsa sub minimum, adică la o simplă amendă, condamnarea la minimum fiind de o zi închisoare. În consecință, cere o casare fără trimitere a sentinței Consiliului de Război, ceea ce ar fi și drept și umanitar, toți studenții condamnați fiind nevino-vați de faptele care li se impută.

D-l col. av. Marinescu spune că, în opoziție cu susținerile colegilor săi, va cere o casare cu trimitere. Studențimea română este simbolul propășirii noastre viitoare și sinteza intelectualității române, de astăzi și de mâine. Tulburările de la Oradea Mare și de la Cluj nu au fost făcute nici de evrei, nici de români, dovadă este perfecta armonie în care trăiesc de secole, ci au fost comise de o forță ocultă, care avea interesul să facă să eșueze împrumutul proiectat și după care alergăm de atâta timp, ca să ne compromită în fața străinătății și a Ligii Națiunilor, cu ocaziunea procesului optanților, pentru a împedica statul nostru să se consolideze în aceste fruntarii, pe care noi am jurat să le considerăm definite.

Prin urmare, această forță ocultă, pe care nu o numim, pentru că se înțelege de la sine, a devastat prin agenții săi magazine și sinagogi, a împachetat lucrurile și le-a pus în tren.

De aci a reieșit presupțiunea slabă a acuzarei: cine a fost în tren, este vinovat. De aceea, ca modești preoți ai justiției, venim în fața dv. și vă rugăm să dați dreptate cauzei noastre, nu numai pentru că această sentință s-a dat cu violarea legii, dar pentru că este și un interes superior național, pentru că ne-ar prezenta într-o lumină odioasă conștiinței mondiale, căci s-ar stampila cu pecetea infamiei intelectualitatea românească de mâine.

Cere casarea fără trimitere, pentru că Consiliul de Război s-a declarat luminat înainte de a se termina complet ședința și a se fi ascultat ultimul cuvânt al acuzaților și citează mai multe jurisprudențe ale aceluiași consiliu de revizie, la care a colaborat același Comisar Regal, unde s-au dat hotărâri în sensul casării, iar în subsidiar cere casarea cu trimitere, pentru a se putea reface instrucția și a se dovedi nevinovăția inculpaților.

D-l avocat Clony arată că calificarea care s-a dat de Consiliul de Război este cu totul greșită în drept, căci s-a încadrat în art. 213, 352 și 354 fapte care nu au nimic comun cu aceste articole. Consiliul trebuia să ia ultimul cuvânt al acuzaților și pe urmă să se declare luminat. Astfel cum a procedat, el a călcat dispozițiunile legale și sentința sa nu poate decât să fie casată.

Cere în principal casarea fără trimitere, iar în subsidiar cu trimitere, astfel ca să se poată dovedi lumii întregi că nu studenții care sunt astăzi implicați sunt autorii dezastrelor de care sunt acuzați.

Ședința se suspendă pentru 15 minute.

La redeschidere se dă cuvântul d-lui col. Stătescu, comisarul regal, care analizează rând pe rând motivele de casare invocate de apărare.

După ce arată că nici la Cluj, Consiliul de Război nu a dat altă calificare faptelor comise de studenți, arată că este liber judecătorul de instrucție să trimeată spre judecare faptele sau la consiliul în raza teritorială a căruia intra un fapt, sau la acel consiliu pe teritoriul căruia a fost arestat infractorul.

Spune că nu s-a făcut uz de art. 354 cod. pen. pentru a se putea da o părintească pedeapsă studenților turbulenți și dacă părinții infractorilor ar fi făcut parte din Consiliul de Război, încă nu ar fi putut găsi mijlocul să eludeze legea, pentru a-i scuti cu totul de pedeapsă.

În tot cazul, nu cred că se poate plânge cineva de verdictul care s-a dat, care în tot cazul a fost foarte ușor, vrând numai să moralizeze pe delicvenți.

În pledoaria d-sale, d-l Orleanu vrea să-i arate sub o lumină de buni patrioți, de buni naționaliști.

Dar nimeni nu poate pretinde că a monopolizat naționalismul și patriotismul prin faptul că are un „ist“ la coadă, dar aceasta nu ne dreptul nici la unii de a comite fapte de acelea reprobabile, ca la Oradea Mare, care pot avea influență foarte mare asupra situațiunii noastre și în țară, și în afară, iar judecătorii instanței de fond au trebuit să facă o adevărată gimnastică celebrală pentru a nu aplica art. 354, care are sancțiune mult mai severă.

Spune că competența tribunalelor militare este luată „ab initio“, faptele petrecându-se într-un teritoriu în stare de asediu și nici art. 213, și nici legea Mârzescu nu spun că este necesar să arăt pentru ce s-a constituit ceata, ci este suficientă constatarea acestui fapt.

Combate celelalte motive de casare, arătând că s-a ținut seama de minoritatea acuzaților, de aceea s-a aplicat aceste pedepse așa de ușoare și cere respingerea recursului, pentru a se da un exemplu, pentru ca astfel de fapte reprobabile să nu se mai întâmple în viitor.

Ia cuvântul în replică d-l Vasiliu-Cluj și d-l av. Orleanu, căutând să pună la punct argumentarea juridică a comisarului regal, după care, la ora 1, Consiliul de revizie intră în deliberare, iar după o oră se întoarece cu un verdict, prin care respinge toate motivele de casare și recursul acuzaților.

132

MINISTERUL DE INTERNE**Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale**

Serviciul Secretariatului

Cluj, ora 10.20 [18 ianuarie 1928]

La ora 8.30 a început la Consiliul de Război judecarea procesului a patru studenți implicați în devastările de la Oradea Mare, cum și a comunistului Popa Marin, care a îndemnat la dezordine și devastări pe studenți în timpul congresului de la Oradea Mare.

Consiliul de Război judecă, în prezent, pe comunistul Popa, a cărui apărare este pledată de avocatul Dunca.

Apărătorii studenților sunt: d-na Bratu, Cătuneanu, Amos Frâncu, dr. Pascu, căpitan Beleuță, dr. Georgescu, Stătescu, dr. Adam Popa.

Până la această oră nu a avut loc nici un incident.

După terminarea procesului lui Popa, va începe procesul studenților.

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f. 304)

133

ROMÂNIA**Procurorul General de pe lângă Curtea de Apel din Cluj**

No. 5 — Cluj, 19 ianuarie 1928

Confidențial

Domnule Ministru,

Ca urmare la raportul nostru no. 4 din 16 curent, am onoare a aduce la cunoștința domniei-voastre că înaintea Consiliului de Război al Corpului 6 de Armată, afară de procesele studenților Diaconescu și Gherghel (dos. 2006), și Dumitriu și Feneșan (ultraaj comis în Cluj la 1 ianuarie) mai sunt pendinte încă cinci procese, și anume:

Dos. no. 2031/927, pendinte la cab. 5 instr., în care figurează ca inculpați 15 studenți și o singură studentă; 13 de la Universitatea din București și 3 din Cluj, dintre aceștia sunt arestați studenta și 8 studenți.

Dos. no. 2032/927 — pendinte la Instrucție —, în care sunt inculpați 30 de persoane dintre care 22 studenți și 8 persoane străine de universitate; dintre inculpații studenți sunt 5 studente și 17 studenți; dintre toți inculpații sunt arestați 10 studenți și 6 dintre cei străini de corpul studentesc; 3 sunt lăsați în libertate și 11 nu s-au prezentat; dintre aceștia din urmă, pentru 3 a venit răspunsul că nu se găsesc (dispăruți), iar dr. Cotru Vasilie, avocat din Oradea, nu s-a prezentat, fiind bolnav.

Dos. no. 2003/927 în care s-a terminat instrucția, dar nu s-a fixat termenul încă, cuprinde un număr de 27 studenți numai de la Universitatea din Cluj; toți s-au prezentat la instrucție și au fost lăsați în libertate; sunt învinuiți pe baza art. 1 și 17 legea Mârzescu.

Dos. no. 2002/927 — pendinte la cab. II de instrucție —, inculpați numai 3 studenți de la Universitatea din București

Dos. no. 2006/927 — pendinte tot la cab II de instrucție —, inculpați 9 studenți (5 băieți și 4 fete) care încă nu s-au prezentat dar s-au emis contra lor mandate de aducere pe zilele de 21 și 23 ianuarie a.c.

Cu onoare anexez câte o listă [cu] numele și pronumele inculpaților și fiecare dosar cum și Universitatea căreia aparțin studenții, astfel după cum le-am copiat din dosarele Consiliului de Război.

Procuror general,
Petre D. Rădulescu

Dei-sale, Domnului Ministru de Justiție București

Anexa 1

Dosarul no. 2032/927

Următorii inculpați pentru faptul prevăzut și pedepsit
de art. 1 comb. cu 17 legea Mârzescu, 213, 352, 353, 354 c.p.
comb. cu art. 5 legea stării de asediu

1) Alex. Kerestusy Oltean	student la Drept, din Oradea, arest.
2) Fătu Gheorghe	student la Facul. Litere, București, arest.
3) Belgea Ioan	“ “ “ “ “ “
4) Gheorghe I. Barbu	“ “ Teologie și Drept “ “
5) Crețu Cornel	“ “ Facult. de Științe “ “
6) Dumitru Iosif	“ “ Medicină “ “
7) Dinu Mihai	“ “ Litere și Drept “ “
8) Gheorghe Dunca	“ “ Drept din Oradea “
9) Crișan Iulian	“ “ Academ. Comerc. București “
10) Ionel Moldovan	avocat din Oradea “
1) Călugăr Gheorghe	fără ocupație din Oradea, arestat
2) Ivany Coloman	zilier “ “ “
3) Pop Iosif	zilier “ “ “
4) Sighet Gheorghe	comerciant “ “ “
5) Bonegaș Ștefan	zilier “ “ “
6) Nemeș Ferdinand	grădinar “ “ “

1) Dumitru Golumbovici	din Oradea Mare
2) Anghelin Gheorghe	student Facultatea de Drept din Cluj
3) Nincovici Laurențiu	“ farmacist

Procuror general,
Petru D. Rădulescu

Anexa 2

Dosarul 2032/927

Următorii inculpați care nu s-au prezentat încă
la cabinetul de instrucție a fi ascultați

1) Nicoară Cornel	student, Facult. de Drept	din Cluj
2) Rădulescu Marin	“ Medic.	“ București
3) Andrei Tică	“ Filoz.	“ “
4) Pârvănescu Gh.C.	“ Acad. Comerc.	“ “
5) Pantazi Maria	“ Facult. Filos.	“ “
6) Belintan Draga	“ Educație Fizică	“ Lugoj
7) Bonescu Emil	“ Facult. de Drept	“ Iași
8) Munteanu Maria	“ Medic.	“ “
9) Vornicescu Nina	“ “	“ “
10) Glod Lucreția	“ Litere	“ “
11) Dr. Cotruș Vasile	avocat din Oradea Mare	
12) Andrei Tică	dispărut, fără domiciliu	
13) Muntean Maria	“ “ “	
14) Belintean Draga	“ “ “	

Procuror general,
Petru D. Rădulescu

Anexa 3

Dosar no. 2031/927

Următorii inculpați pentru faptul prevăzut și pedepsit
de art: 1, 14 comb. cu 17 leg. Mârzescu, 213, 352, 354 c.p.
comb. cu art: 5 legea stărei de asediu

1) Omat Alexandru	student Acad. Comerc. București, arestat
2) Paveliu Ioan	“ Facult. Medic. Cluj “
3) Ghițulescu Ioan	“ “ Teologie București “
4) Contuniaru D. Victor	“ Electro-Tehnic “ “

5) Tacu Pavel	“ Facult. Drept “ “
6) Tase Peticude	“ Medic. “ “
7) Toma V. Vasile	“ Acad. Comerc. “ “
8) Măneață Dumitru	“ Casa învățătorilor Cluj “
9) D-ra Adelina Arisceanu	“ Farmacie București “

1) Begret Benone	student Facult. Filosof. și Litere București
2) Vitrescu Gheorghe	“ Medicină “
3) Fundescu Const.	“ Acad. Comerc. “
4) Bordușan Const.	“ Științe “
5) Steliade Aurel	“ Fac. de Drept “
6) Dragomirescu Nicol.	“ “ “ Litere “
7) Stoian Gheorghe	“ Acad. Comercială Cluj

Procuror general,
Petru D. Rădulescu

Anexa 4

Dosarul no. 2003/927

Următorii inculpați pentru faptul prevăzut și pedepsit
de art. 1 combinat cu art. 17 Legea Mârzescu

1) Victor Medrea	student la drept din Cluj
2) Szabo Coloman	“ la Facult. farmaceutică din Cluj
3) Gyosfy Ludovic	“ “ “ “ “ “
4) Bârza Viorel	“ “ Acad. comerc. “ “
5) Atoi Victor	“ “ “ “ “ “
6) Botescu Valeriu	“ “ Facult. teologică “ “
7) Butaciu Emil	“ “ Facultatea de drept “ “
8) Nicolae Mihăilă	“ “ “ “ “ “
9) Balaban Octavian	“ “ “ “ “ “
10) Sârbu Valeriu	“ “ “ “ “ “
11) Boldor Nicolae	“ “ “ “ “ “
12) Danilevici Horia	“ “ “ “ medicină “ “
13) Borcoman Gheorghe	“ “ “ “ drept “ “
14) Nistor Bujor	“ “ “ “ “ “
15) Popescu Ilie	“ “ “ “ litere “ “
16) Barbu Zeno	“ “ “ “ drept “ “
17) Stelea Virgil	“ “ “ “ “ “
18) Florențiu Florea	“ “ “ “ “ “
19) Racovițeanu Virgil	“ “ “ “ “ “
20) Eremescu Aurel	“ “ “ “ “ “

21) Mihăilă Trăian	“	“	“	“	medicină	“	“
22) Șerbu Ioan	“	“	“	“	drept	“	“
23) Deva Omil	“	“	“	“	“	“	“
24) Lucaci Simion	“	“	“	“	medicină	“	“
25) Varș Adalbert	“	“	“	“	“	“	“
26) Roman Liviu	“	“	“	“	litere	“	“
27) Vereș Nicolae	funcționar	impegat	stagiar	“	“	“	“

Procuror general,
Petru D. Rădulescu

Anexa 5

Dosarul no. 2002/927

Următorii inculpați pentru faptul prevăzut și pedepsit
de art. 1, 17 legea Mârzescu și 206 c.p.

1) Vasilescu Ioan	student	Universitatea din București
2) Ivan Romul	“	“
3) Anastasiu Petre	“	“

Procuror general,
Petru D. Rădulescu

Anexa 6

Dosarul no. 2006/927

Următorii inculpați pentru faptul prevăzut și pedepsit de art. 1, 17 legea Mârzescu,
213, 352, 354 c.p. comb cu art. 5 legea stărei de asediu

1) R. Săndulescu	Universitatea din Cluj
2) S.I. Epureanu	“ “ “ sau București
3) I. Munteanu	“ “ București
4) Marinescu din Mehedinți	“ “ “
5) Calciu Dumitru Rentea	“ “ “
6) V. Strelin	“ “ “
7) Maria Mihalea Scărlătescu	“ “ “
8) Angele Leoveanu	“ “ Cluj
9) Coca Dăscălescu	“ “ Cernăuți
10) Genoveva Sloniowstei	“ “ “

Procuror general,
Petru D. Rădulescu

(Arh.St.București, Ministerul Justiției, Direcția Judiciar, dos. 71/1927, f. 115-121)

134

DIRECȚIUNEA SIGURANȚEI STATULUI

19 ianuarie 1928

NOTĂ

Inspectoratul General de Siguranță Constanța raportează:

În ziua de 18 ianuarie 1928 se țin, mai în toate orașele principale din Bulgaria, întruniri de protestare contra devastării sinagogilor din Oradea Mare, Cluj și Tg. Ocna. Aceste întruniri au fost convocate la invitația comitetului executiv central al Uniunii Evreilor Bulgari și vor fi precedate de servicii divine în sinagogi.

S-a hotărât ca între orele 11-18 magazinele evreiești din toată Bulgaria să fie închise, deoarece ziua de 18 ianuarie a fost declarată ca zi de doliu și rugăciuni pentru populațiunea evreiască din Bulgaria, în semn de protestare contra celor petrecute la Oradea Mare, Cluj și în alte orașe, cu ocazia ultimelor demonstrațiuni studențești.

La Rusciuk se ține de asemenea o întrunire de protestare contra României, în care scop secția locală a Uniunii Evreilor Bulgari a lansat un apel.

Comunicat d-lor: PRM, MISG, 2SSMI, MIP, MEXT, Dir. Presei.

(Arh.St.București, Ministerul Propagandei Naționale, Presa internă, inv. 2904, dos. 123/1928, f. 17)

135

Domnule Decan,

Subsemnatul Halid Omer, student în anul II al facultății de drept, ce cu onoare conduceți, respectuos supun cunoștinței domniei voastre următoarele:

Printre cei eliminați din facultate, prin decizia onor. Senatului universitar cu data de 23 decembrie 1927, cu mare surprindere mă văd figurându-mă deoarece:

1) Subsemnatul sunt de naționalitate turcă și religione mahomedană; deci n-am nimic comun cu doctrine, idei și mișcări antisemite; mi-am făcut studiile la Constantinopole și sunt bursier, stau la căminul „Cantacuzino“.

2) N-am luat parte și nici nu sunt membru la vreo organizație studențească, nici nu am participat vreodată la manifestații studențești; stând în mod cu totul dezinteresat și liniștit, am urmat cursurile în mod regulat.

3) La congresul de la Oradea Mare am fost silit să merg în urma stăruințelor unui ziarist turc de la Constantinopole, ca să asistăm la o manifestație studențească, împins și de curiozitatea de-a vedea părțile Ardealului, a cunoaște țara, pe unde n-am mers niciodată. La Oradea am stat simpli spectatori, iar a doua zi seara am plecat în com. Tășnad, jud. Zalău, la dl. Nicolae Mezinca, unde fusesem invitați,

de unde ne-am întors a treia zi seara, pe la 1 noaptea, și am mers la hotel, am dormit. Dimineața din întâmplare ne-am urcat la trenul special studentesc și nu m-am mișcat absolut din locul meu, n-am rămas nici la Cluj, unde au rămas aproape toți, ci mi-am continuat drumul cu conștiința curată. Arestat, mi-am dat declarație la Malmaison și negăsind vreun corp delict la mine m-au pus în libertate.

Regret din tot sufletul de a fi amestecat printre ceilalți studenți calificați rebeli și tulburători ai ordinii. Dezaprob și mă desolidarizez cu astfel de elemente și vă garantez că nu mă veți mai găsi niciodată în mijlocul lor, fie de bine, fie de rău.

Sunt înscris în anul 1925 la facultate, prim an, ca audient fără bacalaureat, regulat la 1926, anul acesta deci anul II, am restanțe un singur examen de anul I (dr. civil), sunt amenințat cu exmatricularea dacă voi pierde această sesiune, scos din cămin și cantine, mi se va lua și bursa, deci voi fi nevoit să părăsesc Universitatea dezonorat, pe care n-o voi putea suporta în nici un caz, în conștiința mea negăsindu-mă cu nimic vinovat. Sunt singurul student turc la Universitate, venit cu speranța de a mă adapta cât mai mult culturii românești. Până în prezent m-am bucurat de tot sprijinul și concursul, pentru care voi păstra recunoștință eternă.

Respectuos vă rog domnule decan și mă apelez la înalta domnia voastră dreptate și aștept în extremă emoție ultima sentință care va decide soarta mea, binevoind a dispune să fiu șters din lista condamnaților, unde figurez pe nedrept, fără nici o vină, și să mi se acorde înscrierea în examenul ce am în restanță anul I acum în prezenta sesiune. Urmez numai facultatea de drept, nu sunt înscris în altă parte.

Primiți vă rog domnule decan asigurarea celor mai profunde respecte ce vă păstrez.

Halid Omer, student în drept
Cămin „Cantacuzino“, Buc., 19.I.1928

Domniei Sale, Domnului Decan al Facultății de Drept din București

(Arh.St.București/Văcărești, Universitatea din București, Rectorat, dos. 2/1928, f. 128-129)

Domnule Rector,

Subsemnata studentă, Elvira Alessiu, aflându-mă în trista situație de a fi eliminată din facultatea de farmacie la care urmam, nu găsesc alt mijloc de a-mi arăta nevinovăția mea decât adresându-mă domniei voastre, rugându-vă respectuos și stăruitor să luați în considerație următoarea declarație, pentru ca după înțeleapta domniei voastre judecată să-mi ridicați îngrozitoarea pedeapsă ce mi s-a dat.

Având deplină încredere în spiritul domniei voastre de dreptate și fiind convinsă că mă veți înțelege, vă declar următoarele:

Am fost la congresul studentesc de la Oradea Mare din două motive:

În primul rând spre a-mi vedea rudele din acest oraș, întrucât sunt de origine din Ardeal, și în al doilea rând, condusă de dorința nevinovată de a cunoaște acest oraș, ce mă interesa cu atât mai mult cu cât se găsește la un colț opus de țară și este rezultat din altă civilizație decât orașul Constanța, în care trăiesc părinții mei.

Congresul mi-a dat ocazia potrivită de a-l cunoaște, neavând o situație materială care să-mi dea posibilitatea să-l vizitez pe cont propriu.

Nu m-am dus pentru agitații antisemite și cu atât mai puțin pentru devastările ce-au avut loc. De altfel, pot dovedi că nu sunt înscrisă în nici o societate cu caracter antisemit. În tot timpul cât am stat în Oradea, mi-am petrecut timpul vizitând orașul, rudele și asistând la congres.

În ultima seară a congresului, președintele Uniunii Studenților, domnul Lorin Popescu, ne-a spus că pentru menținerea ordinii trebuie să plecăm toți cei din București cu un tren special. M-am conformat exact dorinței domnului președinte, prezentându-mă la gară a doua zi, 7 decembrie 1927, orele 8 a.m., însoțită de alte colege, spre a lua susnumitul tren. Or, cum acest tren s-a completat imediat, am fost nevoită să mă urc într-un al doilea tren, tot special, care a plecat din Oradea la orele 10 a.m. în aceeași zi. În timpul călătoriei am stat cu studenta Elena Encică de la facultatea de litere, Mircea I. Adam, Gh. Bonciu, C. Ionescu și V. Mihăilescu, toți elevi ai Școlii Politehnice din București. Nu ne-am dat jos în nici o stație unde se făceau manifestații, lucru pentru care, în tot timpul drumului, am fost cu toții batjocoriți de ceilalți, făcându-ne „lași“ și „nepatrioți“.

Nici în Cluj nu ne-am dat jos, nici unul dintre noi, și nici nu ne-am mutat în alte trenuri exprese sau personale, cum au făcut majoritatea studenților manifestați, care sătui de devastările ce le făcuseră în Oradea, Huedin și Cluj și-au luat drumul liniștiți spre București, noi înțelegând să venim liniștiți în „trenul special“ în care aveam dreptul și datoria să călătorim. N-am găsit nici un motiv ca să părăsesc trenul în care mă aflam, nefiind întru nimic vinovată.

În gara Chitila totuși, am fost nevoită să părăsesc acest „tren special“, fatal mie, căci fiind complet părăsit de toată studențimea, care trecuse în trenul ce venea dinspre Timișoara, urma să rămân singură în acest tren, ce trebuia să fie tras în triaj.

În Gara de Nord am fost arestată, ca și toți ceilalți, din trenul în care ne urcasem la Chitila, condusă la cazarma Malmaison, unde după ce am dat declarație de tot ceea ce am făcut la Oradea, am fost lăsată în libertate.

În Gara de Nord, domnul comisar regal care ne-a primit a despărțit studențimea de ceilalți călători, fără însă a legitima pe vreunul. Puteam să trec ușor ca o simplă călătoare ce veneam cu acel tren, mai ales că eram absolut nevinovată. Însă făcându-mi datoria, mărturisind că sunt studentă, n-am crezut că-mi voi face singură un rău atât de înspăimântător. Tot așa am crezut că declarația dată la Malmaison va fi îndeajuns ca să-mi dovedească nevinovăția.

Dar astăzi văd cu durere că sunt trecută în locul și rândul celor mai vinovați. După cum se vede din cele spuse până aci, situația în care mă aflu este de două ori nedreaptă. Și anume:

I) Tot timpul drumului mi-au rânjit în față, insultându-mă, toți bătașii și scandalagiii. Și asta pentru ce? Fiindcă am înțeles să-mi păstrez neștirbit prestigiul de studentă, neluând parte la devastările ce au avut loc, deși n-au fost prevăzute în programul congresului.

II) Astăzi tot eu cea nevinovată mă văd în trista situație de a fi eliminată, în timp ce cei vinovați au fost scutiți de această grozavă pedeapsă, urmând regulat cursurile și câștigând anul.

Am deplina încredere că domnia voastră, înțelegând situația în care mă aflu, veți lua toate măsurile posibile pentru ridicarea pedepsei nedrepte ce mi s-a dat, fără a avea măcar cea mai mică vină.

Cu respect,

Elvira D. Alessiu, stud. în farmacie anul I C.
București, 19/I/1928

Domniei sale, domnului rector al Universității din București

(Arh.St.București/Văcărești, Universitatea din București, Rectorat, dos. 2/1928, f. 132-135).

137

Domnule Profesor,

Subsemnatele studente, afându-ne în trista situație de a fi eliminate din facultățile respective, n-am găsit alt mijloc decât să vă adresăm următoarea plângere, pe care respectuos și stăruitor vă rugăm să o luați în considerație la ședința onorabilului Senat universitar, pentru ca după înțeleapta domniilor voastre consfătuire să ne ridicați îngrozitoarea pedeapsă ce ni s-a dat. Având deplină încredere în spiritul dumneavoastră de dreptate și fiind convinse că ne veți înțelege și susține cauza noastră dreaptă, vă declarăm pe onoare că vă vom spune numai adevărul.

Am fost la congresul studentesc din Oradea Mare conduse de dorința nevinovată de a cunoaște îndeaproape chestiunile care preocupă studențimea, chestiuni pe care le-am găsit formulate în programul congresului. Numai entuziasmate de aceste interesante probleme, de care am crezut că trebuie să se ocupe întreaga națiune românească, ne-am hotărât să luăm parte la congres, și nu din curiozitatea nedemnă de un student de a vedea Oradea Mare „pe gratis“ sau de a devasta locuințele evreilor, cum am fost învinuite de lumea neștiutoare. Noi n-am făcut altceva la acest congres decât să luăm parte pasivă la toate dezbaterile care au avut loc.

Ședințele congresului au avut loc în zilele de 4, 5 și 6 decembrie, atât de dimineață, cât și după masă, așa că noi nu am avut nici timpul, nici curiozitatea să umblăm prin oraș spre a vedea ce se întâmplă. Numai în ultima seară, întorcându-ne de la ședință, am văzut geamuri sparte, fără însă să vedem pe săvârșitorii

acestor fapte. Tot în această ultimă seară, la închiderea congresului, domnul Lorin Popescu, președintele Uniunii Studențești, a încheiat discuțiunile sfătuindu-ne să plecăm spre București numai a doua zi cu trenuri speciale. S-a insistat mult asupra plecării cu aceste trenuri speciale, și de aceea noi, de bună credință, a doua zi, miercuri 7 decembrie, la orele 9 a.m., am fost în gară, însă trenul care pleca la această ora era arhiplin și de aceea noi am plecat din Oradea Mare cu al doilea tren special, la orele 10 a.m. în aceeași zi.

În tot timpul de 28 ore cât a durat călătoria noastră, nu ne-am dat jos din tren prin gări, ci am stat aproape singure în compartiment. Dacă la Cluj am fi avut curajul și norocul să părăsim acest tren special și să ne urcăm în vreun alt tren personal sau expres, cum au făcut alți colegi și colege, nu ni s-ar mai fi întâmplat nimic, adică n-am mai fi fost eliminate din facultate, deși suntem tot atât de nevinovate. Deoarece deci am stat în acest tren special, care a ajuns în București la orele 4 p.m., joi 8 decembrie, am fost cu toții opriiți în gară de armată și duse, și noi fetele, la Malmaison, unde ni s-a cerut declarație de tot ce am făcut și văzut la Oradea Mare.

De la Malmaison ne-am întors liniștite acasă, crezând că acele declarații sunt îndeajuns să dovedească nevinovăția noastră. Însă lucrurile s-au schimbat, din ziare și din auzite am aflat că s-ar fi petrecut lucruri neprevăzute nici în programul congresului, nici în discuțiile care au avut loc la Oradea Mare.

Noi însă, care nu cunoaștem nimic sigur și direct din aceste învinuiri ce se aduc studenților, avem încrederea că dumneavoastră, înțelegând situația în care fără nici o vină ne aflăm, veți lua toate măsurile posibile pentru înlăturarea pedepsei ne drepte ce ni s-a dat.

Cu deosebit respect,

Moroianu Maria, anul II litere, specialitatea filosofie și filologie modernă
Gărdaru Valeria, anul III litere, spec. istorie și geografie
Dobrescu Virginia, an III litere, spec. fil. modernă-geografie
Encică Elena, an II litere, spec. fil. modernă
Dimitriu Florica, an III litere, spec. fil. modernă
Alessiu D. Elvira, stud. în farmacie an I curs

(Arh.St.București/Văcărești, Universitatea din București. Rectorat, dos. 2/1928, f. 139-140)

138

DECLARAȚIE

Subsemnata Vornicescu Nina, studentă anul II la Facultatea de Medicină din Iași, în ziua de 5 decembrie ora 22, împreună cu toți studenții din Iași ne-am dus la un banchet dat în onoarea studenților din Iași.

La ora 24, studentele împreună cu câțiva studenți am plecat de la banchet. Fiind declarat orașul în stare de asediu, ni s-a oprit calea în piața Unirii din Oradea Mare și am fost trimiși la poliție spre a ne lua bilete de liberă circulație.

Eu împreună cu două studente și un student am mers la poliție, unde am fost arestați și apoi dați în judecată la Corpul VI de Armată din Cluj.

20/1 1928

Vornicescu Nina, studentă anul II la
Facultatea de Medicină din Iași

(Arh.St.Iași, Universitatea „Al.I. Cuza”, Rectorat, dos. 1177/1927-1928, f. 2)

139

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE

Direcțiunea Cabinetului Ministrului

Înregistrată la no.4676 din 21 ianuarie 1928

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

De la Legațiunea din Sofia, no. 99, data 20 ianuarie 1928

Externe-Bucarest

La 18 curent au avut loc la Sofia și în principalele orașe din Bulgaria Te-Deumuri la sinagogi, pentru victimele turburărilor antisemite din România.

La Sofia magazinele evreilor au fost închise în semn de doliu.

În cuvântarea sa, ținută la sinagogă, Marele Rabin Aser Hanalel, fost avocat și ofițer de rezervă în armata bulgară, a afirmat că la Oradea Mare au fost 5 morți, 80 răniți și cărțile sfinte distruse, făcând legătură între suferințele evreilor din România și cele ale bulgarilor din Dobrogea.

Atașatul nostru de presă [V.C.] Hrisicu a desmințit în ziarele de astăzi exagerările rabinului.

Raport urmează.

[Nicolae] Solacolu 99

Descifrat de Blanche, Pavelescu.

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 128)

140

Légation Royale de Roumanie en Turquie

Constantinople, le 22 ianuarie 1928

No. 156

Domnule Ministru,

Viceconsulatul nostru din Jaffa îmi face cunoscut că în ultimele zile ale lunii trecute a domnit în Palestina o mare surexcitare în contra României, în urma evenimentelor din Oradea și Cluj și că Asociațiunea evreiască palestiniană „Pro Société des Nations“ i-a adresat scrisoarea pe care o veți găsi aci alăturată în copie împreună cu răspunsul său.

Am scris consulului că aprob răspunsul ce a dat, căci era acela dat de chiar domnul Titulescu și că nu am fost deloc mirat de protestările asociației jidovești care nu scapă nici un pretext pentru a țipa în contra României.

Dacă această asociație ar lua obiceiul, înainte de a protesta, de a se documenta la sursă, ar fi văzut de data aceasta cine au fost instigatorii acelei nenorocite afaceri atât de regretabile și ar ajunge la rezultatul ca protestările sale să fie luate ceva mai serios decât acum când nu mai produc aproape nici un efect, toată lumea știindu-le extrem de pătimășe.

[Indescifrabil]

Excelenței Sale, Domnului I.G. Duca, Ministru ad-interim al Afacerilor Străine etc.

Anexa 1

Copie – Traduction

L'Association Juive Palestinienne

„Pro Société des Nations“ — Tel-Aviv

Monsieur I. Rokach¹, Vice-Consul Royal de Roumanie, Jaffa

Monsieur,

Nous avons l'honneur d'envoyer pour votre bonne attention la copie du texte de la décision prise par l'assemblée populaire qui a eu lieu le 20 décembre à Tel-Aviv sous la présidence de monsieur M[eir] Dizengoff.

¹ E vorba de Yitzhak Rokach (1894-1974), din celebra familie a lui Shimon Rokach, fratele său Israel fiind longevivul primar al Tel Avivului între 1936 și 1953. Asupra acestei familii, vezi Leon Majaro, *The House of Rokach*, translated by Simon Majaro, Croyde, Majaro Publications, 2009.

Veillez agréer, monsieur le vice consul, l'expression de notre parfaite estime.

Président: M. Dizengoff

Secrétaire: Pevzner (avocat)

Anexa 2

Copie – Traduction

Vote à l'unanimité

L'assemblée qui a eu lieu à la Maison du Peuple le 30 décembre 1927 exprime ses sentiments de colère et sa sévère protestation contre les actions de vandalisme opérées sur nos frères Juifs en Roumanie, contre les malfaiteurs qui ont déshonoré nos frères et nos sœurs dans ce pays et contre ceux qui étaient en mesure d'empêcher ces troubles et ne l'ont pas fait.

L'assemblée prie l'association Juive Palestinienne „Pro Société des Nations“ de protester auprès de la Centrale des associations „Pro Société des Nations“ qui a son siège à Bruxelles et d'exiger l'intervention immédiate de la Société des Nations pour protéger la minorité juive en Roumanie conformément aux lois et principes de la protection des minorités.

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 129-131)

141

Copie

Domnilor Profesori,

Subsemnatele studente, eliminate din Facultatea de Litere, pentru faptul că au fost la Congresul studențesc din Oradea Mare, vă rugăm respectuos și stăruitor să luați în considerație această moțiune, în care vă vom arăta toate motivele care ne-au determinat să luăm parte la acest Congres, și toată activitatea noastră de la plecarea din București spre Oradea și până la întoarcere. Deoarece noi nu înțelegem care sunt învinuirile ce ni se aduc și deoarece ni s-a dat pedeapsa fără a fi supuși judecării, ne-am hotărât să vă rugăm pe dumneavoastră să ne ascultați plângerea, având toată încrederea în dreapta dumneavoastră apreciere.

Am fost la Congres îndemnate numai de dorința de a cunoaște chestiunile care preocupă studențimea, considerând aceasta ca o datorie a noastră. Prin urmare,

noi n-am făcut altceva la acest Congres decât să luăm parte pasivă la toate ședințele Congresului, fără să ne intereseze ce se întâmplă în acest timp în oraș. De toate cele petrecute la Oradea n-am luat cunoștință decât la întoarcere, din auzite și din ziare. Dacă numai participarea atât de liniștită la Congres este o cauză a eliminării, trebuie să menționăm că la acest Congres au luat parte câteva mii de studenți, și totuși pedeapsa nu a căzut decât asupra câtorva. Deci nu acesta este criteriul după care s-au aplicat pedepsele.

Căutând în faptele noastre un alt motiv, nu găsim decât venirea noastră cu trenul special. Având deci în vedere că n-au fost pedepsiți decât studenții care au venit cu trenurile speciale, ținem să justificăm și acest al doilea punct:

În ultima seară a Congresului, domnul președinte al Uniunii Studențești ne-a atras atenția în repetate rânduri că nu putem pleca cu alte trenuri decât cu cele speciale, acestea fiind dispozițiunile luate de cei în drept. Noi, ascultând de aceste hotărâri, am plecat din Oradea Mare, miercuri 7 decembrie la ora 10 a.m., cu unul din aceste trenuri speciale, și am ajuns în București joi la 4 ore p.m. În tot timpul călătoriei noastre nu ne-am dat jos în nici o gară și deci n-am luat parte și chiar nici n-am văzut nici un fel de manifestație.

Trebuie să menționăm de asemenea că din Oradea Mare toată studențimea, care nu plecase mai înainte, a plecat cu aceste trenuri speciale; însă la Cluj, din motive pe care noi nu le cunoaștem, majoritatea studenților au părăsit aceste trenuri, urcându-se în diferite alte trenuri ce mergeau spre București. Noi însă, consecvente celor hotărâte și neavând curajul să-i urmăm, am rămas la locurile noastre. Mare ne-a fost mirarea când, la intrarea în București, ne-am văzut înconjurate de armată și duse în cordoane de soldați la Malmaison. Aici ni s-au cerut declarații de tot ce am văzut și făcut la Congres, apoi ni s-a dat drumul.

În cele din urmă am aflat că suntem eliminate din facultate.

La cele expuse până aici se reduce toată activitatea noastră la Congres.

Având toată încrederea în dreapta dumneavoastră judecată și deplina conștiință de nevinovăția noastră, vă rugăm călduros să susțineți cauza noastră în fața Onor. Consiliului profesoral.

Cu tot respectul,

Găsdaru Valeria, anul III Litere

Moroianu Maria, anul II Litere și Filosofie

Elena Encică, anul II Litere

Virginia Dobrescu, anul III Litere

Florica Dimitriu, anul III Litere

D-sale, domnilor profesori ai Facultății de Filosofie și Litere, București

(Arh.St.București/Văcărești, Universitatea din București, Facultatea de litere și filosofie, dos. 230/1927-1928, f. 72-73)

COMUNICAT

Consiliul General al Uniunii Naționale a Studenților Creștini din România, compus din președinții și consilierii centrelor studențești din întreaga țară, întrunit în zilele de 22, 23 și 24 ianuarie 1928 la București, discutând îndelung asupra situației create prin ultimele întâmplări și pentru definitivă lămurire a opiniei publice românești asupra celor petrecute la Oradea dă următorul comunicat:

Când dușmanii țării căutau dezmembrarea teritorială a neamului, studențimea creștină română, iubitoare de țară până la jertfa de sine, avea datoria ca prin mijloacele ei s-o ajute.

Și sprijinul ei studențimea nu-l poate da decât la hotarul țării, în imediata apropiere a Ungariei șoviniste.

Am ales Oradea fiindcă acolo putem depune jurământul de credință Neamului, în fața chipului de bronz al Regelui Ferdinand care străjuește simbolic la marginea de vest a țării. În afară de aceasta, ne am stâns într-un congres pentru că importante chestiuni profesionale așteptau rezolvarea lor grabnică.

Pentru că nu voiam să provocăm o diversiune, cu toate că eventualul păgubaș nu ne este prieten, pentru că aveam convingerea că o violență izolată este păgubitoare adesea ideii, paralizând în același timp energiile ce activează izolat, ne-am impus liniște completă.

Dar dacă sforțările conducătorilor au fost depuse pe cât omenește era posibil, nu puteam să avem răspunderea ordinii atunci când adversarul ne-a atacat, căci la Oradea Mare am fost provocați între alții de:

Măcelarii Friedman și Gutman

Ziaristul Fleischer

Hotelierul Weislowitz

Întreaga atmosferă ostilă a maghiarilor și jidanilor.

Indignarea studenților, cu toate eforturile conducătorilor pentru a liniști spiritele, a atins maximum, provocând reacțiunea.

Astfel s-au întâmplat manifestațiile de la Oradea.

Admițând că studenții au distrus magazine și sinagogi, nu înțelegem să facem „nostra culpa“, pentru noi, aceștia ce facem parte din generația nouă, o sinagogă nu este o biserică.

Sinagogile sunt școli politice unde se pun la cale acte subversive contra neamului și statului nostru, unde se propagă ura contra a tot ce este creștin, iar Tora, cartea în care învață jidanul de mic apucăturile ce nu cadrează cu timpurile ce le trăim.

Contra lor deci ar trebui să se ridice umanitariștii în primul rând. Iar cine îndrăznește să afirme că jidanul nu se conduce după Tora și Talmud, să ne explice de ce tot ce este prevăzut în aceste cărți s-au împlinit în favoarea neamului lui Israel; să ne explice de ce jidani din Botoșani, Vaslui, București au fost pedepsiți

de tribunalul lor particular cu amenzi morale și materiale pentru crima de a fi vândut imobile la creștini; să ne explice de ce în sinagogă s-au ținut și se țin întruniri publice socialisto-comuniste, dacă aceasta este o biserică.

Nu putem primi deci aserțiunea unora că fapta noastră ar constitui un delict moral.

Dar dacă legile țării, deși spun că acordă libertatea oricărui cult ce nu prejudiciază interesele naționaliste, consideră ca un delict ceea ce s-a făcut la Oradea, să se pedepsească *cei vinovați!*

Ori guvernul a procedat cu totul altfel. Au fost arestați un număr restrâns de studenți, iar dintre aceștia, printr-o ciudată triere, au fost dați judecății și condamnați o serie mică de studenți, complet nevinovați; fapt concludent că pentru unii din așa zișii acuzați însuși Comisarul Regal a cerut achitarea.

Autoritatea școlară superioară din București, fără a aștepta sentința justiției, cu o grabă nejustificată a pronunțat eliminarea a 380 studenți găsiți nevinovați de parchetul militar prin punerea lor în libertate.

Pentru a evidenția procedul sui generis al On. Senat Universitar menționăm: Doctorul C. Dănulescu a fost eliminat de Senatul Universitar deși parchetul militar i-a atestat în scris nevinovăția.

Un grup de 24 studenți brăileni, care în noaptea manifestației au fost la Timișoara, au fost eliminați ca participanți la manifestații.

În toate aceste măsuri vexatorii dispuse de guvern reiese clar că s-a urmărit pedepsirea unor „țapi ispășitori“ pentru salvarea prestigiului țării în străinătate.

Guvernul țării s-a arătat foarte binevoitor cu noi înainte de congres, dându-ne ajutorul și tot concursul pentru reușita congresului. Ne-a dat mai mult decât ne-am fi putut aștepta. Ne-a permis și ne-a îndemnat să facem cât mai mult naționalism și antisemitism fără scandal. Ne-a permis să facem manifestație de stradă contra Ungariei, obligând autoritățile să ne dea concurs.

Noi am primit toate aceste ajutoare și îndemnuri fiindcă ne conveneau.

Că guvernul a fost amestecat în scandalurile întâmplate nu mai încap astăzi îndoială. Astfel, autoritățile n-au luat măsuri pentru ca populația minoritară să nu circule noaptea prin oraș pentru a evita incidentele.

De asemenea, nu s-a ținut seamă de cererea noastră ca autoritățile să fie atente și să previe provocările.

Toate aceste fapte duc la concluzia că guvernul a voit scandalul pe care l-a avut, însă în mod neașteptat de mare.

Guvernul a dorit diversiunea. Soarta a pedepsit guvernul întorcând diversiunea în defavoarea guvernului.

După congres, guvernul fiind nemulțumit de caracterul luat de manifestațiile studențești, ieșind din *cadrul complicității*, cel puțin la scandalurile întâmplate negând totul, a pornit o prigoană aprigă contra studențimii. Guvernul, moralmente cel puțin, trebuia să fie pe banca acuzării, alături de studenți, iar nu acum să pedepsească o parte din studenți „țapi ispășitori“ ai ipocriziei lui.

Facem atentă opinia publică asupra tendinței guvernelor de a transforma studențimea în masă de manevră pentru a-și satisface interesele. Facem atentă lumea românească asupra acestui lucru și o lămurim că noi studenții *respingem ori ce tentativă de diversiune a guvernului sau opoziției prin studențime*.

*

Partidele politice și-au unit vocea în a ne batjocori. N-a existat ședință a Parlamentului după congres în care reprezentanți ai celor ce au ridicat la rangul de doctrină crearea burgheziei românești prin furturi să nu arunce cu noroi în obrazul curat al tinerimii studioase. N-a existat un ziar din „anumită presă“, cât și din oficioasele de partid, care să nu alimenteze campania de ponegrire a neamului prin insulte aduse aceluia ce realmente reprezintă sufletul românesc.

Și dacă din toate părțile ni s-au adresat cuvinte grele, au existat totuși unii părinți sufletești care, identificându-se cu simțămintele noastre, au fost alături de noi. Acestor d-ni profesori [A.C.] Cuza, I.C. Cătuneanu, Simion Mândrescu, Traian Brăileanu, Titus Mălăiu, cât și tuturor bunilor români care ne-au încurajat cu vorba și fapta le exprimăm recunoștința studențimii; celorlalți care s-au ocupat de noi le spunem: „Batjocura lor nu este la înălțimea disprețului nostru“.

Ziarul *Dreptatea*, înfuriat că s-au acordat sume delegației studențești ce s-a dus la Roma, uitând că însuși directorul său actual, *pe când era ministru, a acordat o sumă în acest scop*, ziarul pățimaș al democrației cosmopolite exploatează pentru motive de strategie politică incorectitudinea studentului G.A. Constantinescu¹, pretins delegat a cărui excludere am pronunțat-o încă din octombrie 1927.

Ziarul batjocorător să ia notă că delegația noastră, dl. dr. Cureleanu și drd. I. Georgescu, ne-au reprezentat acolo în mod onorabil și pentru dovedirea corectitudinii lor le stăm la dispoziție cu acte.

Dacă Senatul Universitar a înțeles să-și extindă sistemul eliminărilor congresiștilor și asupra colegilor Cureleanu și Georgescu, noi, convinși de onestitatea lor, indignați că au fost tratați astfel, cerem urgenta revenire.

¹ Gh.A. Constantinescu participase în octombrie 1927, ca delegat din partea română, la Congresul General al Confederației Internaționale Studențești de la Roma. Studențimea română a fost reprezentată de o delegație de studenți sub conducerea lui Iulian Sârbu, președintele Uniunii Naționale a Studenților, Direcția Presei și Informațiilor din cadrul Ministerului Afacerilor Străine român recomandând chiar finanțarea acestei deplasări ca fiind o chestiune de „propagandă românească“. Legația română din Roma însă a trimis un raport amănunțit asupra „purtării în adevăr deplorabile ce a avut această delegație pe tot timpul șederii în Italia“. S-a aflat în Italia că Sârbu este un student eliminat din toate universitățile din țară, acesta încercând „să stoarcă“ bani atât de la Legația României din Roma, cât și de la Federația Universitară Fascistă. Apoi, aflați într-o vizită la Veneția, românii au lăsat o mare datorie la Hotelul „Wagner“, unde au locuit. Mai mult, Gh.A. Constantinescu a fost arestat pentru că ar fi furat de la un negustor evreu un colier de coral și deși consulul român a intervenit, acesta a făcut opt zile de închisoare și apoi a fost expulzat. Raportul se încheie prin a evidenția faptul că reprezentantul României la Veneția „stăruie asupra impresiunii deplorabile lăsată de acești studenți“ (cf. Arh.St.București, Ministerul Instrucțiunii Publice, dos. 514/1927, f. 41-44; vezi și Arh.St.București/Văcărești, Universitatea din București, Rectorat, dos. 1/1928, f. 207).

ROMÂNII,

Cu toată prigoana pe care suntem forțați a o suporta, studențimea română creștină vă asigură că va fi santinelă neclintită a naționalismului și va lupta fără preget pentru ca „ROMÂNIA SĂ FIE A ROMÂNILOR“.

Președinte,
Lorin Popescu

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f. 313-314)

143

PREFECTURA JUDEȚULUI TIMIȘ-TORONTAL

No. 21/1928

D-sale Domnului Victor Vâlcovici
Rectorul Școalei Politehnice, Timișoara

În urma ordinului telegrafic al Ministerului de Interne no.75095, primit la 17 decembrie, care nu e încă revocat, cu onoare vă facem cunoscut că balurile și festivalurile proiectate de studenții universitari sunt interzise până la noi dispozițiuni, fiind acele inoportune în momentul de față.

Cerând azi telefonic noi lămuriri de la dl. ministru de Interne, mi s-a răspuns că acest ordin se mai menține și azi.

Acest ordin s-a comunicat și d-lui comandant al Diviziei.

Vă rog respectuos să binevoiți a primi asigurarea sentimentelor noastre de înalte considerațiuni.

Timișoara, la 26 ianuarie 1928

Prefect, Coste

(Arh.St.Timișoara, Institutul Politehnic „Traian Vuia“ din Timișoara, dos. 13/1928, f. 42)

144

[Înregistrată la 26 ianuarie 1928]

Domnule Decan,

Subsemnații studenți, cu onoare vă rugăm să binevoiți a fi interpretul nostru pe lângă Onor. Consiliul profesoral al Facultății de Litere și Filosofie, pentru a se repara nedreptatea ce ni se face prin eliminarea din Universitate, fără să fim anchetați pentru a dovedi absoluta noastră nevinovăție.

Am fost la un congres studentesc aprobat și ajutat de Onoratul Guvern. La întoarcere, între gara Chitila și București am fost înconjurați de armată, iar în gara de Nord, în grupuri de câte 30, am fost conduși la cazarma Malmezon, unde am fost identificați și apoi eliberați în serii.

În situația imposibilă ce ni s-a creat, fiind alungați fără vreo vină din facultate, fapt ce a făcut ca doi dintre colegii noștri să-și curme viața, avem cea mai mare nădejde că vom avea sprijinul domnilor profesori ce ne-au arătat întotdeauna iubire.

Primiți vă rugăm, D-le Decan, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni.

Șerban Stan	Stănescu I. Ștefan	Constantinescu Filareta
Tofan Elena	Niculescu Lucia	Cornea Paraschiva
Negrițoiu Iulia	Nalboac Valeriu	Brașoveanu Dumitru
Giurgea Dumitru	Desiderius Bendec	Stoenescu Vasile
Piroșca Olga	Wartanovoci Eugenia	Dobrescu Virginia
Ciuntu Valeria	Roman Eugenia	Niculescu Maria
Tigoiu Otilia	Tatoiu Domnica	Mihăilescu Cornelia
Orășianu Virginia	Ciuciu Profira	Crăciunescu Maria
Postelnicu Florica	Mihăilescu Virgil	Popa Valeriu
Encică Elena	Borcan Elena	Stoica Gheorghe
Găzdaru Valeria	Nicolaide Ion	Panaitescu Elvira
Moroianu Maria	Dobrescu Aurora	Sima Ion
Popovici Alexandrina	Iancu Victor	Dimitriu Florica

(Arh.St.Buc./Văcărești, Univ. din Buc.. Facultatea de litere și filosofie, dos. 230/1927-1928, f. 75)

145

PARCHETUL TRIBUNALULUI CLUJ

Cabinetul Primului Procuror

Cluj, 26 ian. 1928 — No. 789

Confidențial-Personal

Domnule Ministru,

Am onoare a vă raporta că în seara zilei de 25 ianuarie 1928 a fost arestat de Poliția Cluj individul Ioan Suciuc, tipograf la ziarul *Patria*, care încerca a vinde comerciantului Gidali Francisc din Calea Moților o Toră.

Din cercetările făcute s-a stabilit că obiectul aparținea studenților Anton I. Mureșan și Traian Mitrofonovici de la facultatea de drept, care o ridicaseră de la una dintre sinagogi, cu ocazia dezordinelor studentești din decembrie 1927.

Sus zișii fiind arestați, vor fi predați în cursul zilei de azi Parchetului Militar împreună cu corpul delict.

Cu onoare vă rugăm să binevoiți a dispune.

Prim procuror,
[Indescifrabil]

Secretar,
[Indescifrabil]

D-sale, Ministru al Justiției

(Arh.St.București, Ministerul Justiției, Direcția Judiciar, dos. 71/1927, f. 122; o copie la Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România, București, fondul II, dos. 231, f. 26)

146

ROMÂNIA

PREȘEDINȚIA SENATULUI

No. 468/26 ian. 1928

Domnule Ministru,

În ședința Senatului de astăzi, joi 26 ianuarie curent, dl. senator I. Clinciu¹ v-a adresat o comunicare, însoțită de cerere de acte, cu privire la tulburările studentești de la Oradea Mare, Cluj, Huedin, Târgu Ocna și Iași, rugând a i se răspunde dacă s-au luat toate măsurile ca să fie pedepsiți adevărații vinovați.

Subsemnatul, conform dispozițiilor art. 94 din Regulamentul interior al Senatului, are onoare a vă comunica copie de pe această comunicare și a vă ruga să binevoiți a înainta Senatului actele cerute.

Președinte,
[indescifrabil]

Secretar general,
C. Eraclide

Domniei sale, domnului ministru al Instrucțiunii.

Anexă

Domnule Președinte,
Domnilor Senatori,

Având aceeași atitudine și păstrând aceleași convingeri, ca și în trecut, față de tulburările studentești, care prin devastările sălbatice săvârșite la Oradea, Cluj, Huedin, Târgu Ocna și Iași au pricinuit țării și statului, în momente atât de grele,

¹ Ion Clinciu (n. 1864), profesor și publicist, deputat și senator în mai multe rânduri, în chiar acest an, 1928, devenind vicepreședinte al Senatului. O vreme a fost și inspector general al învățământului.

cele mai mari neajunsuri în țară și în străinătate, repetăm din nou că dezaprobăm metoda unor astfel de lupte barbare, date de tineretul universitar, care nu trebuie să întrebuițeze în promovarea calităților neamului nostru decât armele culturii.

Acum însă, când multă studențime a fost judecată de Consiliul de Război și când, după informațiunile ce avem, au fost condamnați și studenți nevinovați, ne vedem obligați a interveni iarăși în această chestiune, la ordinea zilei, și ne permitem a întreba pe dl. ministru al Instrucțiunii:

1) Dacă a luat toate măsurile și a vegheat ca să fie pedepsiți adevărații vinovați; și

2) Dacă în dezbaterea procesului sau proceselor studențești, autonomia universității a fost respectată; și dacă universitatea a anchetat faptele și și-a dat verdictul în consecință?

3) Cerem d-lui ministru al Instrucțiunii să ne pună la dispoziție tabloul cu listele studenților dați în judecată; modul cum au decurs procesele și sentințele cu condamnările. Cu alte cuvinte, rugăm pe dl. președinte să intervină spre a putea avea la îndemână dosarul proceselor studențești.

I. Clinciu

(Arh.St.Buc., Min. Instrucțiunii Publice. Direcția Învățământului Superior, dos. 580/1928, f. 47-48)

MINISTERUL INDUSTRIEI ȘI COMERȚULUI

Direcțiunea Generală a Comerțului

Serviciul Secretariat

No. 07403/27 ianuarie 1928

Domnule Ministru,

Consiliul profesoral al Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale din București, sesizat fiind prin adresele dvs. nr. 1226 și 3520/928, prin care se cerea luarea de măsuri și aplicarea de pedepse studenților învinuiți cu ocaziunea turburărilor de la Oradea Mare, luând cunoștință și de comunicatul dat de Universitatea din București cu această ocaziune, a luat în discuție întreaga această chestiune, stabilind în unanimitate principiul aplicării aceluiași pedepse și luarea aceluiași măsuri ce au fost stabilite și aplicate de Senatul Universitar în ședințele sale din 17, 21 și 23 decembrie 1927.

Cum însă pedepsele trebuie pronunțate și aplicate individual și dat fiind că Academia nu are cunoștințe precise asupra vinovăției studenților notați pe tablourile anexate la adresele sus menționate, vă rugăm să binevoiți a ne înainta cât mai neîntârziat dosarul complet al anchetelor mixte ordonate de guvern, precum și sentințele judecătorești pronunțate, pentru ca pe baza lor, cunoscându-se vinovăția

fiecărui student în parte, să se poată lua măsurile și stabili și aplica cu toată rigoarea pedepsele cuvenite vinovaților.

Ministru,
[indescifrabil]

Director General,
[indescifrabil]

(Arh.St.Buc., Min. Instrucțiunii Publice. Direcția Învățământului Superior, dos. 517/1928, f. 12)

Copie

Facultatea de Filosofie și Litere din București Consiliul Facultății

No. 314 — 28 ianuarie 1928

Domnule Decan,

Printre studenții alungați din Facultatea de Litere, cu ocaziunea celor întâmplare la Oradea Mare, m-am văzut cu groază și pe mine. Am fost la Oradea Mare, împreună cu cei 6000 studenți, pentru a jura în fața statuei făuritorului României Mari că vom păstra neștirbită moștenirea scumpă ce ne-a lăsat, că de va fi nevoie vom transforma barierele de graniță în pietre de mormânt, am fost acolo pentru a manifesta în chip pașnic și sublim conștiința națională în acel oraș străin și înstrăinat de graniță, dar mai presus de toate am fost acolo pentru a ne da seama de activitatea științifică și culturală trecută, și pentru a stabili directivele în care va trebui să muncim pe viitor, pentru ca alături de dumneavoastră, profesorii și părinții noștri, să punem și noi umărul nostru tânăr pentru consolidarea iubitei noastre patrii. Dar n-au fost atât de puțin inteligenți dușmanii noștrii, încât să nu caute să nu ne întorcem de pe calea noastră. Au provocat și — durere! — s-au găsit printre noi studenți care ne-au compromis atât de grav!

Dacă este echitabil ca cei vinovați dintre noi să ispășească greșeala, este monstruos să fim condamnați în chip colectiv, să suferim o pedeapsă atât de tristă și cu consecințe așa de dureroase cei mulți nevinovați, pe lângă o infimă minoritate dintre studenți care au devastat în chip atât de tragic prestigiul nostru moral.

Personal, eu am luat parte activă la congres, n-am cunoscut decât drumul ce duce de la Teatrul „Regina Maria“, unde s-a ținut congresul, până la Regimentul 6 Jandarmi.

În cele trei zile de congres, 4, 5 și 6 decembrie, nu s-a întâmplat nimic. În seara zilei de 6 decembrie, când am ieșit de la congres, la orele 8, teatrul era înconjurat de jandarmi, nepermițând ieșirea, decât în mijlocul unor patrule, căci se spunea că plecând individual vom fi atacați. M-am supus, a II-a zi am plecat

cu cel I tren spre București, constatând pe străzile principale ale Oradei, cu multă durere, fapta reprobabilă și care este echitabil să fie sancționată de autoritățile școlare, a unora dintre colegi, care, chiar fiind pro-, trebuiau să-și păstreze ordinea și calmul, dovedind în chipul acesta superioritatea noastră. De la Oradea, am venit direct la București, fără să ne oprim la Cluj, cum rău au făcut cei puțini dintre noi, care au ținut să-și manifeste sălbătecia și aci. Acesta e adevărul! Nu-l pot dovedi decât prin însoțitorii care au fost lângă mine în tot timpul și care sunt Manciu Gh., student an I Drept; d-ra Filareta Constantinescu, Lucia Niculescu, studente la filologia modernă; d-ra Aurora Dobrescu, studentă an III la filologia modernă, Geonea Ion, student în an II la fizico-chimice, Măcărescu Nicolae, student la Arhitectură, toți având domiciliul în piața Buzești no. 50, la căminul studenților prahoveni.

Am plecat dintr-un sat mărunț de munte cu o dorință năprasnică de a învăța carte. Am absolvit examenul de bacalaureat cu media 9.50, am trecut examenele la Facultatea de Litere numai cu bile albe, dar acum mă văd atât de nedrept gonit din școală, expus mizeriei și pierzării.

Acestea sunt motivele pentru care vă rog respectuos domnule Decan, cu ultima picătură de energie, să mă cercetați din nou și să mă primiți din nou în facultate pe an 1927/8.

Noi nu fugim de responsabilitate. Dar până acum ne-au condamnat toți, dar nu ne-a judecat nimeni. Nu ne alungați din școală, căci sublima noastră bucurie este când putem învăța carte. Nu ne condamnați atât de drastic și de revoltător de nedrept, căci ne aruncați chinului și mizeriei celei negre care ne va pierde. Nu ne mai dați pe mâna autorităților administrative, care ne-au umilit și tratat amar de tot! *Judecați-ne d-voastră, Profesorii și Părinții noștri!!* Și mai ales dați-ne suprema bucurie: aceea de a putea învăța mai departe, după care ne ofilim atât de mult.

Primiți vă rog, domnule Decan, expresiunea celui mai desăvârșit devotament.

Simache I. Nicolae
Student în anul II
No. de matricolă 1300/926

(Arh.St.București/Văcărești, Universitatea din București, Facultatea de litere și filosofie, dos. 230/1927-1928, f. 76-77)

Paris, 30 ianuarie 1928

Luni, 30 ianuarie, orele 8:30 seara, are loc în sala Wagram un mare meeting de protestare contra masacrelor evreilor din România. Meetingul este plasat sub

patronajul lui D. Séverine¹ și sub președenția avocatului Henry Torrès², având concursul Federațiunii Societăților Evreiești din Franța, a voluntarilor evrei în serviciul Franței și a tineretului evreiesc din Paris. Printre oratorii înscriși se află redactorul ziarului *Le Quotidien*, Pierre Bertrand, apoi Henry Paté, deputat de Paris, vice-președintele Camerei, apoi Marc Sangnier, fost deputat, directorul ziarului *La Jeune République*, apoi Compere Morele, deputat de Gard, apoi [Elie] Krouker, președintele voluntarilor evrei, apoi Abbe Viollet și Georges Suarez, publiciști, apoi Léo Poldes, directorul lui Fobourg, apoi Letrange, avocat la Liga pentru drepturile omului, apoi Léo Blum, deputat de Paris, apoi Frossard, directorul ziarului *Le Soir*, apoi Pierre Lamazière, publicist, apoi Silberstein, Schisselmann și Beer, care vor vorbi în limba ebraică. Separat s-au mai afișat pe străzi mari placate în vederea întrunirii iscălite de Torrès.

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 138)

Federal Council Bulletin

Janvier 1928

AD. 11 338/928

Organe de la Fédération des Églises du Christ aux États Unis d'Amérique.
Traitement des Minorités Religieuses : Rapport des délégués envoyés en mission d'études en Roumanie.

Les délégués sont unanimes à constater que la propagande antisémite qui vient d'attirer l'attention sur la Roumanie fait partie d'une vaste et odieuse manifestation de haine de race et de religion. La Roumanie n'est pas la seule coupable : les bagarres antisémites qui ont eu lieu en Hongrie tout récemment prouvent non seulement la gravité de cette déplorable haine, mais encore combien elle s'étend rapidement. Si les minorités Hongroises en Roumanie ont droit à la pleine et entière jouissance des privilèges accordés par les traités, toutes les minorités existant en Hongrie ont ces mêmes droits qui sont acceptés comme étant la base de toute nation civilisée.

¹ Séverine (1855-1929), născută Caroline Rémy și căsătorită Guebard, o activă feministă, totodată scriitoare și jurnalistă, membră a Partidului Comunist Francez, cu idei anarhiste moderate. În 1927, s-a implicat în apărarea anarhiștilor Nicola Sacco, Bartolomeo Vanzetti și Celestino Madeiros, condamnați la moarte în SUA și executați în luna august, deși există încă și acum dubii în ceea ce privește vinovăția lor, iar atunci s-a manifestat o largă susținere internațională în favoarea lor.

² Henry Torrès (1891-1966) a fost în tinerețe un comunist activ; după prima conflagrație mondială, s-a afirmat ca avocat, om politic și scriitor. A pledat și în România în diverse procese, dezvăluind lumii in justiția la care erau supuși evreii din Basarabia. După ocuparea Franței de către naziști, s-a retras în America de Sud, apoi în Canada și SUA. După război, a revenit în Franța. Bunicul său, Isaia Levaillant, a fondat Liga pentru Apărarea Drepturilor Civile și Umane în vremea „afacerii” Dreyfus.

Nous croyons qu'il y a eu à cet égard un progrès en Roumanie et que les minorités y sont traitées avec plus de justice que par le passé. Il y a cependant une marge beaucoup trop grande entre la Constitution libérale adoptée par l'État et son application opérée par les fonctionnaires, surtout dans les districts éloignés. Les tentatives de roumanisation par la force opérées sur les minorités, entre autres celles de détruire leurs écoles confessionnelles qui, au cours des siècles, furent toujours dirigées par leurs églises, ces tentatives si l'on y persiste, priveront certainement la Roumanie de la confiance et de l'estime des autres peuples qui par ailleurs seraient ses amis. C'est pourquoi, nous espérons que, si la Roumanie tient à conserver une bonne position aux yeux du monde, elle permettra aux minorités d'avoir les écoles auxquelles elles sont accoutumées et leur accordera une autonomie raisonnable et le droit d'enseigner les langues historiques de leurs peuples respectifs aussi bien que la langue roumaine elle-même. Les splendides institutions anciennes, catholiques, presbytériennes, luthériennes, unitariennes et israélites, qui pour la plupart comptent 2 à 300 ans d'existence, pourraient bien être considérées comme un avantage plutôt qu'une menace.

Il est extrêmement fâcheux que des étudiants se destinant à la prêtrise de l'Église d'État aient pris part à des démonstrations organisées contre leurs concitoyens de race ou de religion différentes, sous le prétexte d'un préjugé de race.

Nous attirons courtoisement et instamment l'attention de l'Église Roumaine sur cette situation et nous la prions, au nom de notre commun Christianisme, de se délivrer de toute amertume et de tout antisémitisme contre les gens de races et de religions différentes en Roumanie.

Les violences dont ces divers groupes se plaignent constituent une accusation de persécution religieuse qui risque de mettre en grand péril les plus hauts intérêts de l'Église d'État et le prestige même de la nation.

Nous prions donc les fonctionnaires de l'Église, de concert avec les autorités civiles, d'élaborer un plan susceptible d'accorder à tous ces peuples pleines et entières libertés religieuses et civiles.

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 104-105)

151

ROMÂNIA

Procurorul General de pe lângă Curtea de Apel din Cluj

No. 6 — Cluj, 2 februarie 1928

Confidențial

Domnule Ministru,

Am onoare a vă raporta că în ziua de 31 ianuarie 1928, înaintea Consiliului de Război Cluj, au avut loc dezbaterile procesului dos. 2071/927, și Consiliul,

prin sentința no. 133, a condamnat la câte 2 luni închisoare pe studenții: 1) Paveliu Ioan, 2) Ghițilescu Ioan, 3) Manața Dumitru și 4) Omăt Alexandru, iar pe studenții: 1) Cantuniari Victor, 2) Tacu Pavel, 3) Prisiceanu Adelina, 4) Pelicuda Tase, și 5) pe Toma V. Vasile — Consiliul i-a achitat.

Procuror general,
Petru D. Rădulescu

Dei-sale, Domnului Ministru de Justiție București

(Arh.St.București, Ministerul Justiției, Direcția Judiciar, dos. 71/1927, f. 112)

152

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE

Direcțiunea Cabinetului Ministrului

Înregistrată la no.7561 din 3 februarie 1928

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

De la Legațiunea din Washington, no.9032, data 2 februarie 1928

Externe-Bucarest

Presă evreiească publică o telegramă din București, zicând că Liga studenților creștini a făcut destăinuirii senzaționale ziarului *Cuvântul*, acuzând guvernul de a fi sprijinit demonstrațiunile din Transilvania și amenințând că dacă guvernul nu va îndeplini promisiunile date studenților, vor declara grevă și vor da în vileag toate faptele în legătură cu excesele antisemite.

Această știre fiind de natură a pune o armă primejdioasă în mâinile evreilor americani ostili României, dezmințirea cea mai formală și grabnică este necesară.

Am onoarea a ruga pe Excelența Voastră să-mi trimită instrucțiuni telegrafice.

Cretzianu 9032

Descifrat de Pavelescu.

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 157)

[Însemnare marginală: „Cifrat. Romanoleg. Washington. Răspuns 9032. Dezmințiri formal. Studenții eliminați încearcă să se agite, dar ei nu pot susține ceea ce nu există.” Semnat: I.G. Duca. „Cifrat la 3 februarie 1928 de Scorțescu.”]

LEGAȚIA REGALĂ A ROMÂNIEI Washington, D.C.

Serviciul Presei — No. 2

2 februarie 1928

RAPORT BILUNAR

În urma schimbului de scrisori între dl. ministru Crețianu și deputatul Sirovich în chestiunea exceselor antisemite — despre care tratează raportul meu precedent —, s-a remarcat o sensibilă îmbunătățire a situației în ceea ce privește atitudinea evreilor de aci față de România. Făcând abstracție de declarațiunile intempestive ale lui Wolfson, informatorul și inspiratorul rabinului Wise, care de asemeni a avut și continuă să aibă o atitudine ostilă față de guvernul român, tonul presei evreiești s-a potolit în ultimul timp. Ziarele, atât cele evreiești, cât și cele americane, vorbesc cu satisfacție de măsurile luate pentru pedepsirea vinovaților implicați în ultimele excese antisemite și de scoaterea la pensie a profesorului Cuza, precum și despre hotărârea anunțată de guvern de a despăgubi pe cei ce au suferit daune și de a împiedeca repețirea acelor fapte pe viitor.

Este un fapt cert că îmbunătățirea situației se datorește în mare parte acțiunii moderatoare și atitudinii împăciuitoare a d-lui Louis Marshall. Aceasta nu e numai convingerea acelor evrei care, ca d-rul Sirovich și alții, își iau cuvântul de ordine de la dânsul ori de câte ori interesele evreiești sunt în joc, dar chiar și a unora dintre partizanii rabinului Wise, cum este de pildă Nathan H. Seidman, președinte la Inter-Racial Press of America și al comitetului de educație al organizației Brooklyn Jewish Center, un înfocat adept al lui Wise, care acum câteva zile a venit la Washington pentru a avea un schimb de vederi cu dl. ministru Crețianu. La un dejun ce i s-a oferit la Legație, d. Seidman a declarat că în urma explicațiilor date de Legație, cât și din faptele expuse în scrisoarea d-lui ministru Crețianu către dr. Sirovich, s-a convins că atât presa, cât și unele persoane mai mult sau mai puțin autorizate de a vorbi în numele evreimii americane, s-au făcut vinovate de exagerări și de o reprobabilă misrepresentare a faptelor. Mi-a vorbit în termeni ironici despre acei evrei de profesiune (*Professional Jews*) — aluzie la Leon Wolfson — care, pentru a justifica o situație la care nu sunt îndreptățiți nici prin pregătirea lor, nici prin autoritatea lor morală, au adoptat o atitudine intransigentă și din principiu ostilă oricărei acțiuni moderatoare, din care și-au făcut o platformă politică. Rabinul Wise, după părerea d-lui Saidman, a fost desigur indus în eroare de cei ce l-au informat în mod greșit, din ignoranță sau în mod intenționat. Părerea sa este că originea unguerească a rabinului nu are nimic a face cu atitudinea sa în chestiunea evreiască din România, exprimându-și convingerea că Wise ar fi bucuros să vină în contact cu persoane autorizate care să-i poată expune și punctul de vedere românesc al chestiunii. Cu ocazia unei apropiate vizite la New York voi căuta o

modalitate de a-l întâlni, fie prin d. Seidman sau prin altcineva, pentru a avea o convorbire cu el.

Adunarea anuală a Uniunii Evreilor Români din America — a nouăsprezecea de la înființarea societății — care s-a ținut la New York duminică, 30 ianuarie, s-a terminat cu victoria moderaților asupra extremiștilor, prin alegerea d-lui Bennett E. Siegelstein, avocat din New York, ca președinte în locul lui Leon Wolfson. Dl. Siegelstein este originar din România. Familia sa a părăsit țara pe când el era copil și s-a stabilit în America. Până acum d. Siegelstein s-a ținut departe de Uniune. În decembrie 1926, când Uniunea se pregătea să aleagă un nou președinte, unii evrei din grupul moderaților aproape convinseseră pe d. Siegelstein să primească președenția. Diferite intrigi făcând în ultimul moment să încline balanța în favoarea lui Wolfson, d. Siegelstein nu numai că a declinat președenția, dar a refuzat orice contact cu această organizație. Grație insistențelor d-lui Leon Fischer, originar tot din România, de astă dată a primit candidatura și a fost ales.

Nu cunosc personal pe d. Siegelstein, dar, din informațiunile ce am cules, el este un om cu bună reputație, liniștit și cu vederi foarte moderate. Rămâne, bineînțeles, a se vedea dacă el va fi în stare să stăpânească elementele extremiste din Uniune și să le îndrume pe calea acțiunii indicată de d. Marshall. Dl. Siegelstein a cerut să i se procure o colecție de publicațiuni referitoare la România, având dorința de a se documenta mai bine asupra stărilor din țară. De asemeni, și-a exprimat dorința de a invita la un banchet pe dl. ministru Crețianu, pentru a stabili un contact mai intim cu organele oficiale românești.

Herman Speier, secretarul Uniunii, a fost reales. Speier, după cum desigur vă este cunoscut, este un *alter ego* al lui Wolfson. În schimb, a intrat în Comitet Leon Fischer, pe a cărui atitudine favorabilă se poate conta.

Discuțiuni animate au avut loc între exponenții celor două curente de opinie, unul reprezentând părerile extremiste ale rabinului Wise, celălalt reflectând sfaturile de moderațiune și împăciuire ale d-lui Marshall. Punctul central al dezbaterilor a fost politica propovăduită de d. Marshall în urma expozeului făcut de d. ministru Crețianu prin scrisoarea ce a adresat d-rului Sirovich. Politica de „cogitație în loc de agitație“, după cum a formulat-o d. Marshall, a fost atacată de rabinul Wise și Leon Wolfson, pe când Solomon Sufrin, fost președinte al Uniunii, a luat apărarea ideilor susținute de d. Marshall. Acesta din urmă nu a luat parte la adunare.

Rabinul Wise și-a concretizat politica în următoarea declarație: „Evreii români înțeleg că dreptatea nu le va veni ca o ofrandă făcută de bună voie din partea vreunui guvern român, ci ca rezultat al presiunii irezistibile a opiniei publice“.

După îndelungate dezbateri s-a votat o moțiune de cenzură a guvernului român care „trebuie ținut răspunzător de evenimentele crude, tragice și oribile ce au avut loc acum de curând în România. Guvernul a lipsit de la datoria sa de a da protecțiune evreilor, contrar promisiunilor și asigurărilor date anterior. Cu privire la promisiunile și asigurările recente ale guvernului, adunarea ia act cu satisfacție că s-au dat pedepse unora dintre făptuitorii exceselor antisemite și s-au acordat oarecare compensațiuni celor dăunați. Declară că lumea așteaptă de la guvernul

român mai mult decât o îndeplinire superficială a ziselor promisiuni. Îi cere o sforțare onestă de a împlini făgăduielile date și luarea de măsuri pentru ca asemenea acte de vandalism să nu se mai repete în viitor. Uniunea Evreilor Români va urma o politică de vigilență și în măsura în care guvernul își va ține făgăduelile și va păstra ordinea, va câștiga încrederea, buna voință și sprijinul evreilor români din America, precum și a evreilor din restul lumii.“

Paul Silberman, delegat al organizației evreilor români din Newark, a criticat atitudinea lui Louis Marshall, care a intervenit pe lângă senatorul William H. King (mormon, din Utah) pentru a-l convinge să nu ia parte la o întrunire organizată de evreii din Newark și să nu introducă în Senat o rezoluție de protest împotriva României, după cum anunțase într-un discurs ce senatorul a ținut la Atlantic City în ziua de 2 ianuarie. În această ordine de idei țin să reamintesc că, cu ocazia ultimei întrevederi la New York, dl. ministru Crețianu și subsemnatul am semnalat acel discurs d-lui Marshall, care a promis să intervină pe lângă senatorul King, cu care este în bune legături de prietenie, în sensul arătat mai sus. În scrisoarea adresată rabinului Julius Silberfeld, de la templul B'nai Abraham din New York, prin care declina invitațiunea ce acesta din urmă îi făcuse, senatorul King declară că „introducând încă o rezoluție asupra acestui subiect în Congres s-ar putea cauza serioase prejudicii evreilor din România și este sigur că nu va da bune rezultate“.

În cuvântarea ce a ținut în fața adunării, rabinul Wise s-a referit la concluziunile comisiunii americane asupra tratamentului minorităților religioase, declarând că „raportul ce comisiunea a întocmit este o mărturisire sinceră și lipsită de pasiune despre condițiunile în care trăiesc naționalitățile minoritare în România, iar ieșirea ministrului României la Washington a fost nepotrivită când a tratat acel raport drept «opera propagandiștilor unguri»“.

„Ca evrei și ca americani — a continuat rabinul Wise — suntem întristați peste măsură să aflăm de excesele întâmplate în România a căror victime au fost frații noștri evrei — excese care au venit imediat după dezmințirea ministrului României la Washington prin care contesta exactitatea faptelor descrise în raportul comisiunii americane asupra drepturilor minorităților religioase. Aceste excese nu ar fi trebuit să se întâmple. Guvernul român le-ar fi putut evita. În loc de a le da bilete de drum de fier, guvernul ar fi trebuit să le dea studenților un avertisment că orice excese s-ar produce asupra vreunui element al populației vor fi pedepsite în mod exemplar și că asemenea tulburări vor fi reprimite întocmai ca și o rebeliune împotriva păcii și integrității României. Pedepsirea conducătorilor studenților care au procedat, după cum aveau dreptul de a o crede, în spiritul atitudinii României față de populația sa minoritară, nu este de ajuns.“

Atașat de presă,
George Boncescu

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 158-161)

[4-6 februarie 1928]

Domnule Rector,

La adresa d-voastră nr. 1551-1927/28, cu onoare vă relatez următoarele, referitor la un mic conventicol avut în seara zilei de 3 februarie 1928:

În regulamentul L.A.N.C. este un articol în care să dispune ca tineretul Lancist să fie organizat sub forma de Legiune. În consecință, comitetul regionale Cluj L.A.N.C. în septembrie 1927 mi-a dat delegația să organizez Legiunea pe teritoriul Ardealului. Am început organizarea sub denumirea „Legiunea Iulia“ încă de atunci. Deoarece în Cluj tineretul Lancist era compus mai mult din studenți, am început cu organizarea legionarilor studenți. Scopul era ca să se continue principiile cercetășești mai departe, dar numai cu elemente naționale, și anume să reinvie simțul de demnitate națională și de om al tineretului universitar și al tineretului neuniversitar. A acapara tineretul muncitor prin contactul cu studenții pentru ideea națională. Între altele să formeze un birou de informații, care să servească întru toate ideea națională. Concepția mea — care mi-am făcut datoria pe frontul românesc trei ani și am trecut și printr-un tifos exantematic foarte rebel — este ca orice român care se găsește în orașele ardelenesti, care sunt minoritare, să fie un agent al siguranței statului.

Această Legiune și-a făcut datoria față de siguranța statului în limitele timpului liber și anume: în 1926 a descoperit un spion venit de la Debrețin, și anume pe Otto Martin, pe care l-a predat Siguranței. A descoperit tot în 1926 prezența altor 25 corifei comuniști din banda lui Béla Kun aflători în Cluj și i-a denunțat. Apoi mici cazuri de iridență maghiară, pe care le-a predat Siguranței.

În 21 decembrie 1927 a primit provocarea la duel a studențimei ungurești, ungurii retrăgându-se, „Legiunea Iulia“ după trei săptămâni i-a descalificat, neprimind nici un răspuns din partea lor.

Această legiune având ca scop educația sus menționată, în seara zilei de 3 februarie s-au adunat în localul Ligii 12 studenți de pe anul I, ca să primească instrucțiunile necesare pentru a putea fi legionari. În nici într-un caz nu a fost adunare studențească. Parchetul militar și civil a violat localul unui club politic în acea seară, fiind induși în eroare de informații rău voitoare. Conventicole poate ținea și organizația antisemită, ca și oricare partid politic, deoarece programul și regulamentul aceste organizații este consfințit prin prezența alor 10 deputați aleși în Camera averescană.

Cu deosebită stimă,
Dr. [Lazăr] Isaicu, asistent universitar

(Arh.St.Cluj, Universitatea „Ferdinand I“, Rectoratul, cutia 26/1927-1928, doc. 1551)

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI SENATUL UNIVERSITAR

Ședința de la 6 februarie 1928

PROCES-VERBAL

Președinte: E.A. Pangrati, rectorul Universității.

Membri prezenți: pr. I. Mihălcescu, pr. I. Popescu-Mălăești, N. Basilescu, G. Meitani, Sabba Ștefănescu, D. Voinov, I. Bianu, D. Gusti, Mina Minovici, N. Deleanu, M. Georgescu, Paul Riegler.

Subsemnații membri ai Senatului Universitar, în urma convocării cu nr. 116/1928, întrunindu-se la Universitate, în Cancelaria profesorilor Facultății de Științe, B-dul Academiei nr. 7, astăzi, 6 februarie 1928, la ora 18½ (6½ p.m.) sub prezidenția d-lui E.A. Pangrati, rectorul Universității,

Înainte de a intra în ordinea de zi, d-l rector comunică Senatului opinia separată înaintată de d-l profesor D. Voinov la 14 ianuarie 1928, cu cererea de a se anexa procesului-verbal al Senatului universitar din 23 decembrie 1927. D-l rector arată că această opinie o va anexa zisului proces-verbal, menționând că hotărârile Senatului universitar nu sunt influențate decât de judecarea obiectivă a chestiunilor. Congresul de la Oradea Mare organizat de Uniunea Studenților Creștini n-a fost și nu putea fi aprobat de Senatul universitar pentru simplul motiv că Asociația citată nu este recunoscută și nici autorizată de Universitatea noastră, așa că nici nu putea cere autorizarea Congresului său.

Senatul Universitar aprobă propunerea d-lui Rector de a se anexa opinia separată a d-lui profesor Voinov la procesul-verbal din 23 decembrie 1927.

Se intră în ordinea de zi în chestiunea reclamațiilor unora dintre studenții pedepsiți pentru neorânduilele provocate în trenul care a circulat între Oradea Mare și București în zilele de 8 și 9 decembrie trecut. D-l profesor D. Gusti face o expunere a discuțiilor urmate în Consiliul Facultății de Litere. Apoi d-l decan I. Bianu face o propunere de rezoluție în numele său și al d-lui profesor Gusti, propunere care se anexează prezentului proces-verbal.

După discuțiunea urmată, la care iau parte d-l decan N. Basilescu, d-l decan Sabba Ștefănescu, păr. decan I. Mihălcescu, d-l pro-decan M. Minovici și d-l Rector E. A. Pangrati, se ajunge la următoarea soluțiune, primită de către Senatul universitar, afară de d-l profesor D. Voinov.

Facultățile vor înainta Rectoratului până în termen de 3 zile libere toate reclamațiunile acelor studenți care afirmă că s-a comis eroare în identificarea sau pedepsirea lor. *Cererile vor fi însoțite de dovezi autentice în sprijinul lor.*

Senatul universitar, având în vedere că în lista înaintată de Ministerul Instrucțiunii și întocmită de primul Comisar Regal care a procedat la identificarea studenților din trenul anarhic mai sus menționat, s-au constatat unele erori vădite, cum afirmă de exemplu Facultatea de Litere prin adresa sa nr. 82 din 23 ianuarie 1928, în care se spune că din 97 studenți însemnați pe listă ca aparținând Facultății de Litere, numai 56 au putut fi identificați;

De asemenea, având în vedere că și alte facultăți, ca cea de Drept și cea de Medicină, întâmpină greutăți în identificarea studenților după indicațiile listei d-lui Prim Comisar Regal,

Având în vedere că unii studenți declară și se fac forte de a dovedi că n-au fost la Oradea Mare și nici în trenul anarhic, deși figurează pe lista d-lui Prim Comisar Regal;

Considerând că Ministerul Instrucțiunii, prin adresa sa nr. 174895 din 23 decembrie 1927, constată pe baza anchetelor mixt ordonate de guvern vinovăția colectivă a studenților care s-au găsit în trenul anarhic mai sus arătat și că pedeapsa dictată de Senatul universitar se întemeiază pe această constatare și pe lista d-lui Prim Comisar Regal, înaintată de Ministerul Instrucțiunii;

Că dacă există erori de identificare, ele nu pot fi constatate decât de aceleași organe care au făcut identificarea și au înaintat lista studenților vinovați;

Senatul universitar decide: ca Rectoratul să înainteze d-lui ministru al Instrucțiunii reclamațiunile studenților, care invoacă asemenea erori de identificare, care Minister să ceară organelor competente examinarea plângerilor și verificarea lor în cel mai scurt timp posibil.

Asupra părții a doua a propunerii d-lor profesori I. Bianu și D. Gusti, în urma discuțiilor urmate, la care au luat parte d-nii profesori I. Bianu, D. Gusti, N. Basilescu, pr. I. Mihălcescu și rector E. A. Pangrati, Senatul universitar decide:

a) Rectoratul va înainta d-lui ministru al Instrucțiunii toate procesele verbale împreună cu anexele lor referitoare la neorânduilele studențești în legătură cu Congresul studenților de la Oradea Mare, congres asupra căruia nu s-a cerut avizul Universității noastre.

b) Să se ceară Ministerului comunicarea sentințelor de condamnare a studenților trimiși în judecată înaintea instanțelor civile și militare.

Drept care s-a încheiat prezentul proces-verbal în dublu exemplar.

București, 6 februarie 1928

Președinte,
E.A. Pangrati

Membri: Sabba Ștefănescu, Paul Riegler, N. Basilescu, Pr. I. Mihălcescu, M. Georgescu, M. Minovici, I. Bianu, N. Deleanu, G. Meitani.

[Notă aparte] Subsemnatul și-a exprimat părerea în ședință ca reclamațiile studenților să fie înaintate și concentrate la Comisia de judecată, care, în urma unor eventuale anchete proprii (bunăoară confuzii de nume etc.) or pe baza dovezilor provenite de la organele competente (ca dovadă că în timpul Congresului studentesc a fost în altă localitate), să hotărască în mod autonom revizuirea listei. (ss) D. Gusti

[Notă aparte] Procesul-verbal al ședinței fiind necomplet, mă refer la opinia mea separată, înaintată Rectoratului. (ss) D. Voinov

Opinie separată

Conform celor susținute în ședințele anterioare ale Senatului universitar, mă văd silit, cu regret, să mă deosebesc de majoritatea colegilor mei din Senat și să prezint, pe baza considerațiilor următoare, Opinia mea separată în privința pedepsirii în bloc a studenților care sunt cuprinși în categoria așa numitului „tren devastator“:

1. Nu se poate concepe judecare fără prealabilă anchetă.

În privința menționatei categorii de studenți, Senatul universitar — cu toate cererile pe care le-am făcut — n-a avut la dispoziție Dosarul anchetei făcută de autorități, ci i s-a prezentat numai, din partea Ministerului de Interne (Dir. Siguranței Generale), prin Ministerul Instrucțiunii, o listă cu numele a 380 de studenți, cerându-se să-i pedepsim (Adresa 73.847 din 13 dec. 1927).

2. Sunt mai mult decât prezumțiuni, că o asemenea anchetă sau n-a fost făcută, sau că rezultatele ei au fost greșit transcrise sau neserios controlate de Ministerul Instrucțiunii, căci pe acea listă figurează multe nume fictive, iar unii dintre studenții menționați afirmă că pot dovedi că nici n-au fost la Oradea.

Astfel fiind, mă găsesc în absolută imposibilitate morală să pot judeca în această chestiune.

Protestez împotriva modului cum d-l rector a procedat în aplicarea acestor pedepse și cer casarea sentinței respective.

D. Voinov

8 februarie 1928

Se va anexa procesului-verbal al ședinței Senatului universitar din 6 februarie a.c.

Ce privește protestarea adresată Rectoratului, ea este fără obiect. Rectoratul a transcris pur și simplu hotărârea Senatului universitar diferitelor facultăți fără nici un adaos și fără nici un comentariu.

Așadar, protestarea d-lui profesor D. Voinov e contra „cum rectorul a aplicat pedepsele“, se poate adresa facultăților, iar nu Rectoratului, dacă ar fi vreun motiv

de protestare, până acum nu cunoaștem: facultățile au executat hotărârea Senatului universitar și nimic altceva.

Senatul universitar a ținut seamă de art. 65 din legea învățământului superior care dă dreptul Ministerului să aplice singur pedepsele, chiar cu simpla consultare a Senatului universitar, pentru neorânduiri petrecute în afară de universități.

Așadar Senatul nu avea nici într-un caz dreptul legal, nici posibilitatea materială de a controla anchetele mixte ordonate de Guvern și comunicate de Ministerul Instrucțiunii asupra neorânduiri petrecute în Ardeal în zilele de 8 și 9 decembrie trecut.

Rector
E. A. Pangrati

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/2, f. 45-47)

156

Domnule Decan,

În urma hotărârii On. Senat. Universitar de a revizui lista eliminaților, am onoarea a vă înainta această petiție, în care vă rog cu insistență să binevoiți a cerceta și cazul meu, deoarece și subsemnatul figurez pe lista ceea de mai sus.

Subsemnatul, student în Litere și Filosofie, aflând că la Oradea, singurul oraș din Transilvania pe care nu-l cunosc, se va aranja un Congres al studențimii române, bazându-mă pe experiența celor care au participat anul trecut la Congresul de la Iași, care a decurs în perfectă liniște, fără niciun scandal, am crezut că modesta mea prezență nu va cauza daune nici prestigiului academic, dar nici situației mele universitare, și deci n-am ezitat să particip la acest Congres. Totuși, spre a evita orice scandal care în mod fatal se poate ivi la adunări mari, unde temperamentul în fond pașnic al individului izolat, adesea este alterat sub sugestiunile spontane ale mulțimii — spre a evita o eventuală tulburare a liniștii publice, am luat împreună cu colegii mei Ioana Pop (an III Drept), Emil Armeanu (an II Drept) și Remus Făgărășan (an I Medicină) o cameră la Hotelul Rimaverly, plătind-o din banii noștri proprii, renunțând astfel la regimul privilegiat, oferit anume congresiștilor. Toate acestea le-am făcut, repet, numai spre a mă izola.

La Oradea am luat parte la ședințele Congresului, abținându-mă de la orice fel de manifestații. Aceasta o pot dovedi întâi cu colegii de cameră, apoi cu dl. avocat dr. Al. Pop, la care am fost invitat împreună cu colegul meu Em. Armeanu st. în drept (invitația este alăturată la declarația colegului Armeanu, dată comisariului regal), și cu d. dr. Simion Chițeanu, consilier la Curtea de Apel din Oradea, la care am petrecut majoritatea timpului cât disordinile erau în plină fierbere.

La plecare m-am interesat de trenurile cu care mă pot înapoia în Capitală. Am ținut să viu cu trenul special, deoarece d. președinte Lorin Popescu a declarat că nu răspunde de o eventuală evacuare a altor trenuri cu care s-ar duce studenții. La Cluj însă, văzându-l în expres, l-am întrebat personal încă o dată, întrucât mi se îngăduie să călătorim cu expresul, domnia sa a răspuns că pe câtă vreme legitimația dânsului este vizată și pentru expres, a noastră nu este. Totuși dorind expresul, negăsind însă nici un loc liber, am preferat să călătoresc câteva ore mai mult, dar să mă pot odihni noaptea. Astfel am sosit în Gara de Nord cu un tren special, cu toate că n-am luat parte la nici un fel de manifestație sau devastare, nici la Oradea, nici la Cluj (de Cluj am discutat tot timpul cu ziaristul Gh. Munteanu, redactor la ziarul *Patria*), și nici la cele din Oradea, am fost arestat și dus la Cazarma Malmaison, unde după ce am dat o declarație în care am accentuat nevinovăția mea, după cinci zile am fost pus în libertate de către comisarul regal.

Simțindu-mă cu desăvârșire nevinovat, vă rog domnule Decan, luați în considerare și rug[ămintea] mea de a fi anchetat, fiind încredințat că o anchetă s-ar sfârși numai cu dovedirea nevinovăției mele totale.

Rog primiți asigurarea deosebitei stime ce vă păstrez.

București 7 febr. 1928

Iancu Victor, student în filosofie an II

D-sale domnului Decan al Facultății de Litere și Filosofie

(Arh.St.București/Văcărești, Universitatea din București, Fac. de litere și filosofie, dos. 230/1927-1928, f. 98-99)

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE

Direcțiunea Cabinetului Ministrului

Înregistrată la no.8785 din 8 februarie 1928

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

De la Legațiunea din Washington, no. 9309, data 7 februarie 1928

Externe-Bucarest

Marshall îmi scrie în urma unor informațiuni publicate în presa evreiască după care guvernul ar fi luat dispozițiuni secrete pentru reducerea pedepselor date studenților condamnați pentru excesele antisemite. De asemenea, prima mișcare

a guvernului de a repara complet pagubele s-ar fi oprit, arătând că aceasta îi creează o situațiune dificilă, fiind atacat pentru activitatea sa moderatoare și prea favorabilă guvernului român.

Vă rog să binevoiți a-mi da instrucțiuni telegrafic spre a putea da un răspuns asigurător. Deocamdată i-am scris că știrile telegrafiate ziarelor evreiești adeseori sunt exagerate sau cu totul eronate.

Cretzianu 9309

Descifrat de Blanche.

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 163)

[Însemnare marginală: „Cifrat. Romanoleg. Washington. Răspuns 9309. Nu este deloc adevărat că guvernul ar fi dispus reducerea pedepselor. Dimpotrivă, am deschis la Cluj acțiune publică și împotriva unui nou grup de studenți găsiți abia acum vinovați de cele de la Oradea Mare. În ce privește pagubele, știrile sunt complet inexacte. Plățile încep peste câteva zile, evaluările fiind aproape terminate.“ Semnat I.G. Duca. Cifrat în 8 februarie, indescifrabil.]

[Depusă la 8 februarie 1928]

Domnule Decan,

Subsemnata, stud. în an II la facultatea de litere și filosofie ce cu onoare conduceți, vă rog respectuos să binevoiți a da curs următoarei plângeri:

Sunt eliminată din facultate pentru un an de zile pentru că am luat parte la congresul de la Oradea Mare. Eu m-am dus la Oradea numai pentru congres, fiindcă nu fusesem până atunci la nici unul. Cum înlesnirile pentru călătorie și masă au fost foarte mari, m-am dus. Acolo am fost în fiecare zi la Teatrul „Regina Maria“, unde se ținea congresul de la ora 8 dim.-12 și 3-6. Am fost găzduită la un internat de fete, unde trebuia să fiu la ora exactă la masă. Deci ar fi fost o primă piedică care mi s-ar fi pus în calea unei devastări ce s-ar fi închipuit de cineva că aș fi putut-o face.

Al doilea, eu nu m-am dus la Oradea pentru scandal și dacă a avut loc ce vină port eu? Când ne-am întors am fost plasați într-un tren special și am crezut de datoria mea să rămân în el până la București. În Gara de Nord am fost luați sub arme și conduși la cazarma Malmaison. Tot eu trebuie să sufăr dacă am fost arestați? Acolo (la Malmaison) n-am dat decât o declarație, în care am scris numai ce am știut și pe care deabia am știut s-o completez; nu mai dădusem în viața mea vreo declarație.

Acum mă văd pierzând un an de zile și asta numai pentru că m-am dus la Oradea, pentru care drum am avut la îndemână toate înlesnirile.

Dacă aş fi ştiut că mergând într-o regiune românească, dorită de atâta vreme de români, voi avea atât amar de înghiţit, vă rog să credeţi că nu m-aş fi dus.

Dar cine se aştepta la o astfel de schimbare?

Mă consider absolut nevinovată şi vă rog cu multă durere în suflet, domnule decan, să vreţi a dispune ridicarea pedepsei noastre, care ne va întârzia studiul şi chiar existenţa.

Cu mari sacrificii materiale şi morale mă zbat în aceşti ani de facultate, faceţi vă rog să nu mi se prelungescă chinul cu un an.

Cu profund respect,
Stan Gh. Paraschiva, stud. an II
No. matricol [...]

D-sale, domnului Decan al Facultăţii de litere şi filosofie Bucureşti.

(Arh.St.Bucureşti/Văcăreşti, Universitatea din Bucureşti, Facultatea de litere şi filosofie, dos. 230/1927-1928, f. 54)

[Depusă la 8 februarie 1928]

Domnule Decan,

Subsemnatul, Popescu I. Valeriu, student anul al II-lea la facultatea de litere şi filosofie, prin faptul că sosind în Bucureşti în ziua de 8 dec. 1927 cu un tren special studentesc, care se întorcea de la Oradea Mare, am fost eliminat pe anul şcolar în curs prin deciziunea onor Senat Universitar din 23 decembrie 1927.

Considerându-mă cu totul nevinovat de cele ce s-au întâmplat la Oradea şi la întoarcere, vin să precizez următoarele fapte din care reiese nevinovăţia mea. M-am hotărât să iau parte la congresul studentesc de la Oradea. La plecare din Bucureşti, eu şi colegul meu Nicolaide C. Ioan, student anul II-lea facultatea de litere şi filosofie, am fost invitaţi de către colegul Jebeleanu Alex., student în anul I la facultatea de drept, ca la întoarcere de la congres să-l vizităm acasă, la Braşov.

Am luat parte la congresul de la Oradea numai în primele 2 zile, adică duminică 4 şi luni 5 dec., când am locuit la internatul Liceului „Ion Gozdu”. Nu am stat până la terminarea congresului deoarece trebuia să-mi ţin promisiunea făcută colegului Alex. Jebeleanu de a-l vizita la Braşov.

Împreună cu stud. Nicolaide C. Ion, am părăsit Oradea în dimineaţa zilei de marţi 6 dec., cu trenul expres, ajungând la Braşov pe la orele 2 noaptea.

Am lăsat micile noastre bagaje la casa specială din gara Braşov şi ne-am dus la Jebeleanu. În ziua de 7 dec., împreună cu colegul braşovean, am vizitat poziţiile şi monumentele însemnate ale oraşului (Tâmpa, Biserica Neagră, Muzeul Săsesc etc.). În timpul şederii noastre la Braşov ne-am bucurat de buna ospitalitate a părinţilor colegului nostru, Valeriu şi Ana Jebeleanu, cu domiciliul în str. Căpitanului [Ilie Birt] no. 6 (în suburbia Şchei).

Cu toate insistenţele depuse de colegul Jebeleanu şi de părinţii acestuia de a ne prelungi şederea, totuşi pentru a nu pierde cursurile şi seminariile de la facultate ne-am hotărât să plecăm joi 8 decembrie 1927. Colegul Jebeleanu ne-a spus că primul tren cu care putem pleca din Braşov în dimineaţa acestei zile este expresul de 11 a.m.

Dimineaţa, ducându-ne la gară pentru a ridica bagajele lăsate la casa specială am aflat de la funcţionarii gării că s-a anunţat trecerea unui tren studentesc. Auzind asta, ne-am hotărât să plecăm la Bucureşti cu acest tren. În tren am găsit pe studenţii care veneau de la Oradea. Găsind loc suficient şi fiind obosiţi aproape tot timpul până la Bucureşti ne-am odihnit. Între staţiile Chitila şi Bucureşti, oprindu-se trenul nostru şi văzând că toţi colegii noştri se suiseră în altul, ne-am suit şi noi în acest tren şi am ajuns la Buc. la orele 4 ½ p.m.

Aici, în Gara de Nord, fără a ni se spune nimic, spre marea noastră surprindere am fost declaraţi arestaţi şi conduşi între baionete la cazarma Malmaison, unde ni s-a luat de către un domn comisar regal câte o declaraţie stereotipă. În această cazarmă am fost reţinuţi timp de 4 zile, îndurând fel de fel de neajunsuri.

Nu a trecut mult timp de la eliberarea noastră de la Mailmaison, când a urmat deciziunea onor. Senat. Universitar, prin care se eliminează pe anul şcolar în curs toţi studenţii sosiţi în Buc. în zilele de 8 şi 9 dec.

Or, din cele expuse mai sus reiese că în zilele în care s-au produs neorânduiri de la Oradea şi alte localităţi, subsemnatul mă aflam la oraşul Bralov, deci pe nedrept mi s-a aplicat pedeapsa eliminării.

Prin prezenta, respectuos vă rog, domnule decan, ca luând în considerare nevinovăţia mea să dispuneţi reprimirea mea cursuri, ca unul ce doreşte să înveţe, iar nu să rămână pe drumuri acum în toiu iernii.

Fac apel la spiritul d-voastră de dreptate şi la sentimentul de simpatie ce-l nutriţi faţă de copiii domniei voastre, de studenţii dornici de a primi lumina, pentru a mi se ridica pedeapsa pe nedrept dată.

Cu profund respect,
Popescu I. Valeriu, anul II
Facultatea de litere şi filosofie

(Arh.St.Bucureşti/Văcăreşti, Universitatea din Bucureşti, Facultatea de litere şi filosofie, dos.230/1927-1928, f. 81-82)

[Înregistrat la 9 februarie 1928]

Domnule Decan,

Subsemnatul, Șerban C. Stan, student anul I al Facultății de Litere, fiind în situația de a-mi pierde anul pentru faptul că am fost la un congres studențesc, care congres, după cum se știe, a fost autorizat de onor. Ministerul de Interne și, după cum însuși dl. președinte al U.N.S.C.R. a mărturisit în plin congres la Oradea Mare, ajutat cu bani, vă mărturisesc că sunt absolut nevinovat.

Faptele care m-au determinat să mă duc la Oradea Mare au fost următoarele, și vă rog foarte mult domnule decan a le lua în seamă. În tot timpul cât am urmat cursurile liceului — la Focșani — n-am călătorit în nici o parte a Țării, și vă spun sincer că din 1920, când am intrat în liceu, și până în 1927, nu m-am dus de la Focșani decât până la R. Sărat sau până la Mărășești, din cauza completei lipse de mijloace. Toamna anului 1927 a fost pentru mine timpul fericit când am văzut Bucureștii, capitala Țării, unde am venit să încep noile mele studii, după cele liceale.

Ei bine, când am văzut că la un congres studențesc se poate merge la Oradea *cu gratuitate* pe C.F.R., iar la Oradea ni se dă casă, ba încă ni se spunea că vom avea și mâncare *gratuit*, și dorind a cunoaște și eu Oradea și tot ce se poate vedea într-o călătorie destul de lungă prin Țară, de la București la Oradea, m-am hotărât să mă duc și eu la congres, fără să-mi închipui că la întoarcere voi fi dus *nolens volens* la Malmezon.

Până la Oradea, mergând cu trenul prin poziții atât de frumoase ale munților noștri, mă simțeam fericit că aproape cu nici o cheltuială pot merge prin Țara mea și prin locuri așa de frumoase, cântând cântece naționale și înfiorându-mă la uralele de bucurie ale celor care ne întâlneau în drum.

Ajuns la Oradea, din întâmplare — fericită pentru mine — am fost găzduit, *tot gratuit*, ceea ce pentru mine era cel mai mare avantaj, deoarece nu dispuneam de nici o lețcaie, la dl. dr. avocat Nicolae Mocan, Parcul Ștefan cel Mare no. 15, cu colegul meu Bulghelea Vasile, student anul I facult. de litere; acesta din prevedere a părăsit Oradea mai înainte și a scăpat și de arest, și nici anul nu-l pierde, deși a fost la congres.

Eu, după plecarea colegului meu — care a plecat fără să-mi spună — am rămas singur la gazdă, am vizitat Oradea, deoarece tramvaiul era *gratis* pentru studenți, iar în seara când s-a terminat congresul, nemâncat, deoarece restaurantele erau închise din ordinul autorităților, am fost luat de soldați și condus la gazdă, adică la dl. Nicolae Mocan, unde am stat până a doua zi, când am plecat cu blestematul ăla de tren special spre București.

Pe drum spre Buc., deși trenul s-a oprit mereu, nu m-am scoborât jos decât când am cumpărat câte ceva de mâncare, deoarece stomacul mă pedepsise cu o grozavă durere de cap pentru că nu-i dădusem mâncare în ajun.

La Cluj am avut ocazia să schimb trenul și să mă sui într-un expres, dar, de teamă să nu fiu supus la vreo pedeapsă, pentru că dl. Lorin Popescu ne spusese că nu avem voie a călători decât în trenuri speciale, am rămas tot în trenul special.

Am rămas în trenul special, la care, de la Cluj, au fost atașate două vagoane de soldați. Lângă București, la gara Chitila, după ce trenul se oprise de mai multe ori în drum, se oprește din nou, și pe când toată lumea se da jos din trenul special spre a se mai sui într-un accelerat care tocmai trecea, m-am dat și eu jos și m-am suit în accelerat cu gândul să ajung mai repede la București, căci mă săturasem stând în trenul special. Nici n-am ajuns bine în gara de N. că trenul a și fost înconjurat de soldați și în loc să ne întrebe de ce ne-am suit în accelerat, după cum mă așteptam eu, mă ia împreună cu alți colegi și mă duce la acea oribilă casă „Malmezon“.

Dus la Malmezon, m-a și pus să dau declarație în scris pe un sfert $\frac{1}{4}$ coală de hârtie. Ce era să scriu mai întâi pe un sfert de coală de hârtie, și sub presiunea soldatului. Am scris câteva lucruri lapidare din care îmi reieșea nevinovăția.

Am fost ținut acolo 4 zile fără ca cineva să ne facă ancheta. În a patra zi, luni 12 decembrie 1927, am fost trecut prin triaj, chestionat și controlat, și negăsind nimic la mine care să-mi stabilească vinovăția am fost imediat liberat de dl. comisar, care mi-a spus: „Am terminat cu d-ta și de altă dată să nu te mai duci la congres“.

De atunci a trecut timp și nici nu mă mai gândeam că mai există vreo bănuială asupra mea și asupra tuturor colegilor mei. Dar năpasta văd că nu mă ocolește; mă văd amenințat să-mi pierd anul. De aceea d-le decan, după toate câte v-am spus, nu se poate ca d-voastră să nu rămâneți convins de nevinovăția mea căci fiind singur la gazdă la Oradea, în tovărășia a nici unui coleg, căci ăl de la gazdă am spus că plecase înainte la București. Cercetat de dl. comisar regal, care m-a găsit nevinovat, deoarece m-a eliberat, nu știu ce vină mi s-a găsit pe urmă, ca să fiu eliminat din facultate și să-mi pierd anul pentru care Dumnezeu știe câte sacrificii am făcut, cheltuind ultimii bani pe care a putut să mi-i dea mama văduvă, lipsită de mijloace.

Și apoi d-le decan ce poate fi în sufletul meu, când văd că dintre mulții colegi cu care am fost la congres și închiși la Malmezon, lipsesc după lista proscrișilor?

Arestarea a fost făcută fără nici un criteriu. A luat din gară pe cine a vrut și pe cine a nimerit. Am un coleg care deși a fost tot timpul cu mine în tren și vă poate aduce mărturii de nevinovăția mea, a scăpat totuși nearestat.

Am nădejdea cea mare, domnule decan, că mă veți scăpa de năpasta ce a căzut asupra mea, care n-am venit în București decât pentru carte, căci pentru carte am plecat din satul unde am văzut lumina soarelui.

Cu deosebit respect,

Șerban C. Stan

Domnului Decan al Facultății de Litere din București

[Înregistrat la 9 februarie 1928]

Domnule Decan,

Subsemnata, Dumitriu Florica, studentă în anul III la facultatea de litere și filosofie din București, eliminată pentru anul școlar în curs, pentru faptul de a fi venit cu unul din trenurile speciale, și anume cu acela care a sosit în București în ziua de 9 dec. pe la ora 4 p.m., fac următoarea declarație relativ la congresul la care am participat și ale cărei consecințe sunt în primejdie să sufăr.

M-am dus la Oradea Mare dintr-o curiozitate lăudabilă, cred eu, și nu condamnabilă, și anume cu dorința de a ști în ce mod se poate ține un congres studentesc și nicidecum cu intenția de a participa la manifestări brutale și anarhice, care nu sunt pentru o studentă.

Afară de aceasta, mi-aș fi putut da seama că cea mai mică abatere de la ordine mi-ar periclita situația mea, întrucât sunt pe punctul de a-mi da licența.

La Oradea Mare am asistat la toate ședințele congresului, am luat masa la restaurant și până la deschiderea ședinței de după amiază m-am plimbat cu colegile printr-unele cartiere, pentru a cunoaște orașul.

Despre tulburările petrecute în ultimele zile știu și eu ca și ceilalți din auzite, că au fost provocate de agenți comuniști. În ultima seară am văzut firme și vitrine sparte.

Miercuri 8 dec. am plecat cu trenul special și am sosit în Buc. în ziua de 9 dec., orele 4 p.m. Urmările sunt cunoscute. Astfel că pedeapsa atât de gravă a eliminării nu s-a aplicat numai pentru faptul că am ascultat de ordinul dat de dl. președinte al Uniunii, acela de a călători decât cu trenurile speciale, întrucât unii din studenți, care se aflaseră în același tren, au scăpat de eliminare, coborându-se pe la alte stații sau trecând în trenurile personale și accelerate întâlnite.

Având încă încrederea că mi se va ridica pedeapsa atât de nedreaptă a eliminării, putându-mi da examenele acestui an, rog cu toată tăria ca autoritățile în drept să ne dea ascultare, procedând cum va crede de cuviință, dar cu dreptate.

Cu deosebită stimă,
Dimitriu D. Florica
Studentă în litere anul III
Str. C.C. Arion no. 8

(Arh.St.București/Văcărești, Universitatea din București. Facultatea de litere și filosofie, dos. 230/1927-1928, f. 112)

ROMÂNIA
UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

Nr. 131/10 febr. 1928

Domnule Decan,

Senatul Universitar, în ședința sa de la 6 februarie a.c., luând în discuție reclamațiile unora dintre studenții pedepsiți pentru neorânduiriile provocate în trenul care a curculat între Oradea Mare și București în zilele de 8 și 9 decembrie trecut, a ajuns la următoarea soluție:

Facultățile vor înainta Rectoratului, până în termen de 3 zile libere, toate reclamațiile acelor studenți care afirmă că s-a comis eroare în identificarea sau pedepsirea lor. Cererile vor fi însoțite de dovezi autentice în sprijinul celor ce se susțin.

Rectorul va înainta d-lui ministru al Instrucțiunii reclamațiunile studenților care invocă asemenea erori de identificare sau pedepsire, iar acesta va fi rugat să ceară organelor competente examinarea plângerilor și verificarea lor în cel mai scurt timp posibil.

Comunicându-vă aceasta, am onoarea de a vă ruga să binevoiți a dispune luarea măsurilor celor mai potrivite, pe care le credeți, pentru aducerea la îndeplinire a hotărârilor Senatului Universitar în partea care privește facultatea dv.

Rector,
E.A. Pangrati

Secretar General,
G. Chelaru

Domnului decan al Facultății de filosofie și litere.

(Arh.St.Buc./Văcărești, Universitatea din Buc., Facultatea de litere și filosofie, dos. 245/1928, f. 163)

[Înregistrat la 11 februarie 1928]

Domnule Decan,

Subsemnata, Vasilescu Eugenia, studentă în anul I la facultatea de litere din București, vă rog să binevoiți a supune cercetărilor acest memoriu doveditor de completa mea nevinovăție, pentru a se reveni asupra eliminării mele din facultate.

Specific de la început că la congresul din Oradea am fost în grupul de 24 studenți brăileni și că sunt în complet egală de nevinovăție cu ei, după cum reiese din faptele enumerate mai jos.

În Oradea Mare am stat duminică, luni și marți, adică în zilele de 4, 5 și 6 decembrie 1927. Marți seara, la ora 7, am plecat toți brăilenii înspre Timișoara, cu ajutorul unui bilet de liberă petrecere eliberat de Comenduirea Pieței Oradea, datorită căruia am putut ajunge la gară. În tot timpul cât am stat în Oradea n-am făcut — ca nici un brăilean — nici un fel de manifestație violentă. Ideile mele în privința luptelor antisemite m-au oprit de la aceasta.

Plecând marți seara din Oradea, n-am fost în timpul tulburărilor care s-au întâmplat în noaptea de marți. Biletul Comendurii Pieții dovedește aceasta.

Ajunși în Timișoara, am stat o zi, de unde am plecat apoi în ziua de 7, seara, cu trenul Jimbolia-București. Ajunși în București, venind direct din Timișoara, și ca urmare netrecând de loc pe la Cluj, unde tulburările au fost mai grave și turbulenții mai vinovați, am fost arestată împreună cu ceilalți studenți și închisă în cazarma Malmaison, de unde până în urmă am fost eliberată împreună cu celelalte studente. În urmă am fost eliminată din facultate.

Domnule decan, vă rog cu încredere să cântăriți lucrurile după adevărata lor fire. Afirmățiile le fac pe cuvânt de onoare și le justific cu actele doveditoare ce anexez.

În rezumat, declar că n-am făcut nici un fel de tulburări în Oradea sau Timișoara. N-am fost la Cluj, n-am venit la București cu trenul special. Pentru aceste motive susțin că sunt în pericol de a pierde un an de studii, ceea ce este mai întristător, eu fiind nevinovată.

Cu adânc și sincer respect, vă rog să primiți cu încredere asigurările mele de stimă.

Vasilescu Eugenia

(Arh.St.București/Văcărești, Universitatea din București. Facultatea de litere și filosofie, dos. 230/1927-1928, f. 169)

164

Copie

Primit 11 februarie 1926 — No. 413

Domnule Decan,

Subsemnata Müller Ada, studentă în anul I la Facultatea de litere din București, vă rog să binevoiți a supune cercetărilor acest memoriu doveditor al complotului meu nevinovății, pentru a se reveni asupra eliminării mele din facultate.

La Congresul de la Oradea Mare am fost în grupul celor 24 studenți brăileni și specific că sunt complet nevinovată, după cum reiese din faptele enumerate mai jos.

În Oradea am stat duminică, luni și marți, adică în zilele de 4, 5 și 6 dec. 1927. Marți seara, la ora 7, am plecat toți brăilenii spre Timișoara cu ajutorul unui bilet de liberă trecere eliberat de comenduirea pieței Oradea. În tot timpul cât am stat în Oradea n-am făcut și nici n-am luat parte la vreun fel de manifestație. Plecând marți seara din Oradea, n-am fost în timpul turburărilor care s-au petrecut în noaptea de marți. Biletul Comendurii Pieței dovedește aceasta. Ajunși în Timișoara, am stat o zi, unde am fost găzduiți de studenții Șc. Politehnice din Timișoara. După ce am vizitat orașul, l-am părăsit, luând trenul personal direct București la ora 24, fapt certificat de către garnizoana Timișoarei.

În absolută liniște am ajuns în București în seara de 8 dec. orele 21½ în gara București, unde am fost arestată împreună cu întreg grupul și închise la cazarma „Malmaison”. La perchițiția făcută la Comisariatul gării nu s-a găsit asupra mea nimic, cât nici asupra celorlalți. Peste câteva ore am fost eliberată împreună cu celelalte studente — specific numai studente.

Prin decizia Onor. Senatului Universitar din 23 dec. 1927 am fost eliminată din Universitatea din București.

Stăruitor vă rog, domnule decan, să binevoiți a lua act de cele ce declar și care se poate constata că n-am luat parte la turburărilor de la Oradea, părăsind-o mai înainte, că n-am trecut prin Cluj și că nici în trenuri nu m-am făcut vinovată de nici un fel de manifestație atât eu, cât și întreg grupul brăilean.

Sper în părintescul sprijin al d-voastră și în dreapta d-voastră judecată.

Primiți vă rog domnule Decan asigurarea nevinovăției celor mai sus expuse.

Cu deosebit respect,

Müller Ada, stud. an. I Bucur., str. Plevnei no. 42

D-sale domnului Decan al Facultății de Litere și Filosofie București

(Arh.St.București/Văcărești, Universitatea din București. Facultatea de litere și filosofie, dos. 230/1927-1928, f. 165)

165

Onorată Comisie,

Subsemnatul Stoenescu Vasile, student în anul II la Facultatea de Litere și Filosofie, eliminat prin decizia Senatului Universitar pe baza listelor înaintate de Consiliul de Război al Corp. II Armată, supun aprecierii domniilor voastre cele ce urmează.

Am luat parte la Congresul General al Studenților Creștini din România, ținut la Oradea Mare în zilele de 4, 5 și 6 decembrie 1927, fiind convins că acest congres răspunde unei necesități imperioase în stabilirea directivelor de urmat, în activitatea socială a studentului.

Am ajuns la Oradea Mare în seara zilei de 3 decembrie și am fost repartizat cu ceilalți colegi de drum, cu masă și dormit, la Regimentul 85 Infanterie. În tot răstimpul de 3 zile cât a durat congresul, am luat parte la toate lucrările congresului, care începeau la ora 9 a.m. și durau până la ora 7 seara. Declarându-se stare de asediu la Oradea Mare din ziua a III-a congresului, la ora 9 cel mai târziu trebuia să fim la cazarmă, nemaifiind primiți după această oră sub nici un motiv. După închiderea congresului în seara zilei de 6 decembrie, am părăsit sala Teatrului „Regina Maria“, unde se ținuse congresul, și ne-am îndreptat spre piața „Regele Ferdinand“. Ora fiind înaintată, studenții care eram încuierăți la cazărmi ne-am despărțit de restul colegilor care au rămas în piața „Regele Ferdinand“, spre a putea ajunge la cazarmă înainte de ora 9. Strada care ducea spre cazărmi fiind închisă de cordoane de militari, am fost opriți de a părăsi centrul. Ni s-a spus că fiind declarată starea de asediu înăsprită, soldații au ordin de a aresta pe oricine vor întâlni prin oraș. După o oră și jumătate au hotărât să ne ducă escortați până la cazărmi. Aici am dormit până la ora 5, când am fost luați și sub escortă duși până la gară, părăsind Oradea Mare cu un tren special la ora 9. a.m. Cu acest tren am venit direct până la București. Ajunși aici în ziua de 8 decembrie, am fost arestați în Gara de Nord și de aici am fost duși la Malmeson. La Malmeson ni s-a luat chiar din prima zi câte o declarație, după care ni s-a putut stabili identitatea. După mai multe trieri, care nu s-au făcut după nici o normă, am mai rămas numai 29 studenți, din vreo 500, câți am fost arestați la început. Deși în declarație nu spusese nimic din care ar fi reieșit că sunt vinovat, am fost ținut mai departe arestat, spunându-mi-se de domnul Comisar Regal care făcea trierea, că fiind mai rezistent fizicește, pot suporta mai ușor regimul închisorii. După 6 zile de deținere la Malmeson am fost duși la Consiliul de Război, unde ni s-au luat câte o nouă declarație. În actul de acuzare citit de domnul Comisar Regal eram învinuit că aș fi fost printre instigatorii tulburărilor de la Oradea Mare și Cluj. În declarație am arătat că nu sunt vinovat cu nimic, dar cu toate acestea am fost trimis împreună cu ceilalți 28 colegi la închisoarea militară Jilava, de unde am fost eliberați pe ziua de 24 decembrie.

Neputând aduce acte în sprijinul celor spuse mai sus, sau din care ar putea reieși pe deantregul nevinovăția mea, am crezut că drumul cel mai bun de urmat ar fi de a arăta felul cum mi-am întrebuințat timpul, imposibilitățile în care am fost pus prin forța lucrurilor de a lua parte la vreun fel de dezordine și felul cum a procedat justiția militară la stabilirea vinovăției.

Toate aceste afirmări ale mele le pot dovedi prin mărturia colegilor de care am fost nedespărțit în tot timpul congresului.

Intervenind la Consiliul de Război spre a-mi elibera o dovadă prin care să se arate rezultatul urmăririi instrucției cazului meu, nu mi s-a putut elibera, spunându-mi-se că instrucția nu se termină decât peste câteva zile.

Cu cel mai profund respect,

Vasile Stoenescu

(Arh.St.Buc./Văcărești, Univ. din Buc., Fac. de litere și filosofie, dos. 230/1927-1928, f. 167-170)

ROMÂNIA

MINISTERUL DE INTERNE

Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale

Serviciul Secretariatului

Personal-Confidențial

No. 10535 S/11 feb. 1928

Domnule Ministru,

Avem onoare a vă înainta, pentru știința d-vs, alăturatele tablouri nominale de studenți interni și externi ai facultății de teologie din Chișinău, care au participat la congresul din Oradea Mare.

În privința distrugerilor și devastărilor din Târgu Ocna, nu se pot face precizări, întrucât studenții au venit pe rând în grupuri până la Chișinău.

Aceste tablouri au fost trimise la timp și Rectoratului Universității din Iași.

Ministru,
Romulus P. Ionescu

Director General,
[Indescifrabil]

Domnului Ministru al Instrucțiunii Publice.

Anexa 1

TABLOUL

studentilor interni ai Facultății de Teologie din Chișinău care pleacă la congresul studentesc din Oradea Mare, din decembrie 1927

1. Grigoraș Nicolae	16. Erhan Teodor
2. Simionescu Ioan	17. Romanescu Victor
3. Hogeia Mihail	18. Cobâlaș Pavel
4. Romanescu Eugen	19. Dima Gheorghe
5. Serghie Constantin	20. Silvestrovici Andrei
6. Chiriță Vladimir	21. Popescu Dumitru
7. Buruianov Gheorghe	22. Huștiu Ioan
8. Vartolomei Nicolae	23. Remezovachi Andrei
9. Gheoldunm Nicolae	24. Galațchi Anatolie
10. Cazacu Grigore	25. Zaharescu Corneliu
11. Corijescu Octav	26. Lvovschi Valentin
12. Atanasiu Nicolae	27. Agapiev Eugen
13. Pruteanu Ștefan	28. Dalacov Constantin
14. Blăgoi Nicolae	29. Tișcovschi Leonid
15. Diacon Simionov Teodor	30. Cristian Alexandru

31. Nicolau Ioan	38. Tanasiev Nicolae
32. Polsanski Eustafie	39. Covali Nicolae
33. Nicov Andrei	40. Soroceanu Gheorghe
34. Plămădeală Valerian	41. Babaca Iordache
35. Pamfilie Nicu	42. Pătulescu Constantin
36. Tudose Grigorie	43. Ioniță Nicolae
37. Busuioc Sosipatru	44. Gheorghiev Teodor

Universitatea din Iași, Facultatea Teologică, Chișinău.

Se certifică de noi că studenții notați în prezentul tablou au permisiunea să reprezinte această Facultate la congresul studențesc ce va avea loc la Oradea Mare.

1927, noiembrie 30
Pro-Decan, pr. G. Pișculescu
Directorul Internatului Teologic, [Indescifrabil]

Anexa 2

TABLOUL

**studentilor externi ai Facultății de Teologie din Chișinău
care pleacă la congresul studențesc din Oradea Mare din decembrie 1927**

1. Bolfa Boris	12. Ivanov Pavel
2. Bolfa Leonid	13. Turcanu Petru
3. Brânzei Viorel	14. Ciureanu Constantin
4. Fiera Dumitru	15. Cucu Constantin
5. Andronic Ioan	16. Tocan Teodor
6. Cobjilă Mihail	17. Gheorghianov Victor
7. Ivan Nicu	18. Tonu Dionisie
8. Terlețchi Olga	19. Băleanu Ștefan
9. Pogorevici Victor	20. Chistruga Alexei
10. Pr. Procopan Teoctist	21. Străistaru Alexei
11. Brânzei Dumitru	22. Pr. Boloboceanu I.

Se certifică de noi că studenții notați în prezentul tablou au permisiunea să reprezinte această Facultate la congresul studențesc ce va avea loc la Oradea Mare.

Pro-Decan, Pr. G. Pușculescu
1927, noiembrie 30

(Arh.St.București, Ministerul Instrucțiunii Publice. Direcția Învățământului Superior, dos. 517/1928, f. 28-30; cele două anexe, și în Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/1, f. 307-308; Arh.St.Iași, Universitatea „Al.I. Cuza”, Rectorat, dos. 1210/1927, f. 128-130)

[Rezoluție: „14.II.928. Se va comunica atât rectoratului Universității din Iași, cât și decanatului Facultății de Teologie din Chișinău, spre a aplica sancțiuni disciplinare celor vinovați.” Semnat: Indescifrabil.]

167

PROCES-VERBAL

Azi, 13 februarie 1928, orele 24

Noi, Jean Mitescu, jude instructor Tribunalului Bihor Cabinetul III-a, în urma adresei Parchetului Tribunalului Bihor cu nr...., în unire cu dl. comandant al garnizoanei Oradea, loct. col. Albu D-tru, însoțit fiind de dl. prim-procuror [al] Tribunalului Bihor, dr. Valeriu Sovrea, asistat de grefierul nostru Iuliu Crăciun, iar din partea Prefecturii Poliției Oradea dl. director Horvat Josif, ne-am transportat în localul Prefecturii Poliției Oradea, unde am anchetat cele depuse de către informatorul Eugen Schlesinger, după cum urmează:

Mă numesc Eugen Schlesinger, 28 ani, născ. în Verteș (Ungaria), dom. în Oradea, str. Poetul Goga nr. 10, [de religie] mozaică, funcționar la „Khebra Kadișa”¹, declar următoarele: Azi dimineață, când nici nu eram încă deșteptat, au venit la mine 3 evrei care mi-au făcut reproșuri că de ce punem noi, adică Societatea de Belle Arte de pe lângă „Khebra Kadișa” tablouri care reprezintă distrugerea templelor cu ocazia congresului studențesc și tabloul care reprezintă pe dl. rabin Fuchs între bucăți de Tore rupte. Numiții au făcut observație că un astfel de procedeu nu poate să aducă decât situații neplăcute evreimii și ecouri în țară și străinătate. Auzind despre aceste vânzări, imediat am făcut legătură între oferta ce mi-a făcut înainte de câteva săptămâni numitul Fried, proprietarul firmei „Mimoza”, și anume acest fotografist mi-a propus să cumpăr tablouri fotografiate în temple și acasă la rabinul Fuchs. Cu ocazia ofertei, eu indignat am refuzat cumpărarea, spunându-i că nici nu vreau să știu de astfel de lucruri. Pentru a mă convinge de cele spuse, m-am dus la fotografistul Fried și simulând că vreau să fac cumpărare engro de fotografii i-am spus să-mi arate ce are.

Numitul mi-a arătat un album cu 10 fotografii reprezentând distrugerile din templele sioniste și cea ortodoxă. Mi-a arătat și o fotografie care reprezintă pe rabinul Fuchs în doliu, luată la domiciliul lui între bucăți de Tore rupte. Am întrebat pe fotografistul Fried dacă fotografiile s-au făcut cu știrea rabinului Fuchs, fotografistul mi-a răspuns că da, și atunci eu m-am dus la rabinul Fuchs și i-am comunicat cele constatate. Rabinul mi-a răspuns că nu are nici o cunoștință despre

¹ Khebra Kadișa / Chevra Kadisha / Hevra Kadishah era o societate de servicii funerare fondată la Oradea încă de prin 1735, menită a se ocupa de înmormântarea evreilor în conformitate cu preceptele religioase specifice.

cele săvârșite și m-a rugat să intervin ca toate acțiunile să fie anihilate. Rabinul era atât de necăjit la auzul acestora încât a plâns. M-am dus iarăși la fotografistul Fried și am cerut albumul, pentru a-l putea arăta specialistului nostru spre a-l aproba din punct de vedere tehnic, urmând apoi să facă o comandă mai mare. Cu albumul am mers imediat la dl. director Horvat Iosif și i-am expus cele de mai sus. Apoi la sfatul [lui] am simulat o comandă de 500 buc., iar albumul menționat l-am cumpărat pentru 500 lei, plătind bani numerar 500 lei. Fotografistul a spus că are mai multe comenzi și el vinde albumul cu 1000-1500 lei bucata. După acestea din nou m-am prezentat la Poliție și am predat albumul d-lui Horvat.

De la un agent al meu am aflat că fotografistul Fried cu privința plasării fotografiilor voiește a face legătură cu firma Ormai Armin. Aceasta o aflat agentul meu Feuerstein de la fratele lui Fried.

Altă nu mai știu.

Citindu-i se stăruie carte știe.

[Semnături:] jude Instructor Mitescu; prim-procuror Sovrea; directorul Poliției Horvat; delegatul Com. Pieții [D.] Albu, loct.col.; grefier: Crăciun; Schlesinger.

Mă numesc Fried Alexandru, 52 ani, născ. în Salonta, domiciliat în Oradea, str. Hilaria nr. 26, mozaic, fotografist, căsătorit, nepedepsit, declar:

Când s-a făcut ancheta oficială în privința distrugerilor templelor evreiești, eu am fost fotografistul care a făcut pare-mi-se 7 ori 9 clișee pe care le-am și predat autorităților. La 2 sau 3 zile după aceasta m-am dus la rabinul Fuchs și l-am rugat să permită să fotografiez bucățile din Torele distruse, spunându-i că ar fi bine ca deodată cu Torele ar fi și dânsul fotografiat. Rabinul Fuchs s-a învoit, apoi l-am fotografiat. Clișeul care reprezintă pe Fuchs l-am arătat unui membru al comunității evreiești, care mi-a spus să nu fac fotografiile. Eu de fapt și am făcut fotografiile atunci. În urmă cu 5-6 zile, din inițiativă proprie, am mers să fac fotografii din templele de pe str. Mănăstirei și Avram Iancu, care apoi le-am fotografiat și completat în 2 albume, dintre care am vândut unei fete care este la prăvălia lui Herșcovici, cu aceea ca să-l vândă a doua oară. Vănzând că afacerile cu albumurile nu merge, atunci m-am hotărât să comercializez fotografiile lui Fuchs și chiar azi am și scos 34 bucăți astfel de fotografie.

Azi s-a prezentat la mine în prăvălia mea din str. Șaguna nr. 4 individul Schlesinger, spunându-mi că a auzit despre albumul ce s-a întocmit și că ar dori să facă o comandă. S-a uitat la album și la fotografiile lui Fuchs și apoi a plecat. Mai târziu iarăși a venit, cerându-mi să-i dau albumul să-l arate oamenilor lui, apoi s-a reîntors, a zis că Societatea de Belle Arte de pe lângă „Khevera Kadișa“ i-a plăcut albumul și că urmează ca mâine să facă o comandă de 400-500 buc., iar pentru album îmi va plăti 500 lei, dând și pentru fotografii un avans.

Nu este adevărat că dl. Schlesinger mi-a dat deja pentru album 500 lei. Iar acum am dat clișeele și fotografiile din atelierul meu dvs. Cu firma Ormai nu am

avut legătură comerciale din această privință. Dacă la firma Ormai s-a prezentat vreo fată și i-a prezentat spre cumpărare un album, aceea trebuie să fie fata din prăvălia Herșcovici, căreia am dat albumul al doilea.

La locuința rabinului Fuchs am făcut 2 fotografii care reprezintă una bucăți de Tore pe un șezlong, care se găsește și în album. Pereții albumului au fost executați tot de mine din carton, de asemenea și scrisul. Peretele prim al albumului l-am încadrat în album cu negru, dar nu mi se explică de ce l-am executat în negru. De asemenea, șnurul este tras de mine tot din sfoară neagră. În steaua evreiască literile evreiești înseamnă anul „5688“. Inscricțiia „Oradea 1927“ cu tuș negru este tot de mine scrisă.

Atât știu.

Citindu-i să stăruie carte știe.

[Semnături:] jude Instructor Mitescu; prim-procuror Sovrea; deleg. Com. loct.col. Albu; directorul Poliției Horvat; grefier: Crăciun; Fried Sandor.

Mă numesc Ormai Armin, de 30 ani, din Oradea, str. Dimitrie Cantemir nr. 31, de religie reformat, profesiune pictor.

Înainte de astăzi 13 februarie a.c., a venit la mine o fetiță pe care nu cunosc, de 18 ani, de statură mică, eu tocmai lucram lecția de limba română de la studentul cu teologie Gheorghe P. Laurențiu, și mi-a spus să mă abonez la ziarul *Újkelet* din Cluj. Eu am spus: „D-șoară, lasă-mă în pace, nu mă abonez, căci eu toate ziarele le citesc la cafenele“, tot atunci mi-a spus această fată că mai are să-mi spuie ceva, însă înaintea acestui domn nu poate să-mi comunice. Cum eu tocmai atunci sfârșisem limba română, la ieșirea preferatului meu mi-a spus că are o fotografie cu rabinul Fuchs, fotografiat între rămășițele de Tora, mai mare decât clișeul ce mi se arată 18 x 13.

Tot atunci mi-am exprimat părerea mea că mă miră foarte mult că autoritățile lasă să se confecționeze asemenea fotografii. În urmă a strâns fotografiile, aceea cu rabinul Fuchs, și d-șoara a plecat. Eu nu am văzut nici un album.

Atâta știu că atunci când acea d-șoară mi-a arătat acea fotografie cu rabinul Fuchs cum stă lângă Tora, avea mai multe fotografii de acelea mult mai mari decât 18 x 13, cum mi le arătați acum. Eu n-am răspândit în oraș asemenea fotografii.

Tot atunci mi-a spus Fried că a făcut el toate fotografiile templelor evreiești din Oradea ce au fost devastate de studenți la Oradea și a vrut și Fried să-și oprească din clișee, însă n-a putut, căci [au] fost luate clișeele de comisia însărcinată cu controlarea daunelor suferite.

Altă ceva nu mai știu.

Carte știe și semnează.

[Semnături:] jude Instructor Mitescu; prim-procuror Sovrea; deleg. Com. Pieței loct.col. [D.] Albu; directorul Poliției Horvat; grefier Crăciun; Ormai Armin.

Mă numesc: Blum Sigismund, 38 ani, născ. Vacz (Ungaria), domiciliat Ora-dea Str. Aurel Vlaicu 51, căsătorit, evreu, secretar general al Uniunii Naționale, declar:

Nu am nici o cunoștință despre faptul că Fried Alexandru ar fi fotografiat templele evreiești din Oradea devastate de studenți la congresul din 5-8 decembrie 1927. Cunosco pe Aurora Fruchter, care înainte de câteva zile a venit la mine și mi-a spus să-i dau ajutor. Eu am sfătuit-o să facă abonamente pentru ziarul *Új Kelet* din Cluj; când i-am dat chitanțe de la *Új Kelet* și adrese când mi-a spus că n-are loc să ducă acasă adresele și chitanțele de la *Új Kelet* i-am dat geanta mea galbănă să ducă acasă chitanțele. Nu știam nimic de albumurile cu fotografiile templelor evreiești, nici aceea că d-șoara Aurora Hajnal ar fi încercat să vândă aceste albume.

Nu am altceva de spus.

Citindu-i-se stăruie și semnez.

[Semnături:] jude Instructor Mitescu; prim-procuror Sovrea; deleg. Com. Pieței loct.col. [D.] Albu; directorul Poliției Horvat; grefier Crăciun; Sigismund Blum.

Dl. Fried Alexandru, ca urmare mai declară:

Am auzit din zvon public că dl. Partoș, fotografist, s-a strecurat în noaptea devastărilor sau mai bine zis într-o noapte după congres în templul sionist, unde a stat până în ziuă, apoi a făcut fotografii, apoi așteptând seara a ieșit din templu. Dacă mai sunt în circulație fotografii provin de la dl. Partoș.

Atât vreau să spun.

Citindu-mi-se stăruie și semnez:

[Semnături:] jude Instructor Mitescu; prim-procuror Sovrea; deleg. Com. Pieței loct.col. [D.] Albu; directorul Poliției Horvat; grefier Crăciun; Fried Alexandru.

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/2, f. 89-91)

CONSULATUL ROMÂNIEI

Buenos Aires, Lavalle 958
(Republica Argentina)

Buenos Aires, 13 februarie 1928

Excelenței Sale, Ministrul Afacerilor Străine ale României
Domnul N. Titulescu, București

Am onoarea a vă înainta aici alăturat telegrama împreună cu traducerea sa corespunzătoare, ce a primit acest consulat din partea Comitetului Executiv ale

Societăților Israelite din Republica Argentina, cu cererea ca sus numita telegramă să fie înaintată guvernului din România.

Consul al României,
Dr. Marcu Samovici

Anexă

Traducerea telegramei trimisă Consulatului României în Buenos Aires (Republica Argentina) de către instituțiile israelite din Republica Argentina

Domnul Consul al României

În ziua de 8 februarie a avut loc în teatrul Cervantes actul grandios organizat de către instituțiile israelite din Republica Argentina ca să manifesteze protesta lor energetică din cauză că în țara ce o reprezentați se realizează persecuțiuni barbare și nedrepte contra israeliților de acolo. V-ați dat seamă cum presa și opiniunea publică argentiniană a privit cu simpatie acest act și proporțiunile mari ce a luat. Dacă ne adresăm domniei voastre, ca reprezentant al guvernului român, o facem cu scopul de a vă arăta condamnarea ce o aduce colectivitatea israelită și forțele morale argentinienne ce au intervenit în această manifestațiune, pentru toate procedările ce au avut loc față de israeliții din România.

Fapt ce periodicamente are loc în acea țară cu participarea studenților și instigațiunea guvernului face ca să deștepte față de România disprețul umanității.

Dacă vă interesați ca România să aibă un nume bun, transmiteți statornicia acestor manifestațiuni guvernului ce reprezentați, să se grăbească să ia măsuri ca să poată suprima motivele unui dispreț universal.

În numele instituțiilor israelite,

Secretarul Comitetului Executiv,
Leopold Perlmutter

Președintele Comitetului Executiv,
Doctor Jaime Favelukes¹

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 166, 169).

¹ La acea vreme, Jaime Favelukes conducea și „Liga Israelita Argentina contra la Tuberculosis“, el având de altfel o meritorie activitate în câmpul social al comunităților evreiești de aici, în 1932 — de pildă — devenind președintele Spitalului evreiesc „Ezrah“. În ceea ce privește prezența evreilor în Argentina, vezi Haim Avni, *Argentina and the Jews. A History of Jewish Immigration*, translated by Gila Brand, Tuscaloosa, University of Alabama Press, 1991.

PROCES-VERBAL

Azi la, 14 februarie 1928, ora 10.20 seara

Noi, D. Mirescu, jude instructor Cab. III-a Tribunalului Bihor, însoțit de dl. prim-procuror Valeriu Sovrea și asistat de grefierul nostru, dl. L. Ciuba, m-am transportat în localul Prefecturii Oradea pentru a face cercetările în afacerea contra siguranței statului. Am procedat la ascultarea celor de mai jos, după cum urmează:

Am procedat la interogarea d-șoarei Fruchter Hajnal, care la întrebările noastre declară următoarele:

Mă numesc, Fruchter Hajnal, de 21 ani, de religie mozaică, de naționalitate jidancă, pe tata îl chiamă Matin, pe mama Jertiva, tata a murit, necăsătorită, pedepsită nu am mai fost, la care ce mă întrebați declar următoarele: Înainte cca 2 săptămâni am fost la Partos acasă. Am mers la soția lui, pentru că a spus că-mi arată ca să lucru ceva frumos cu mână. Soția lui Partoș mi-a atras atențiunea că bărbatul ei a făcut câteva fotografii, care sunt luate după sinagogile devastate de studenți. M-am uitat la ele, dar nu erau încă gata decât una sau două, însă ea mi-a spus că în câteva zile vor fi gata.

M-am întrebant dacă bărbatul ei a făcut și altora fotografii de acestea. Cam la două sau trei zile după aceasta m-am dus la ei din nou ca să văd dacă sunt terminate fotografiile, ca să le duc acasă și în urma ca să le vând. Pentru aceste fotografii Partoș mi-a cerut 800 lei și eu le-am dus de la el cu gândul ca să le vând, crezând că voi câștiga și eu ceva din ele. M-am dus cu ele la Zauderer Daniel, dar nu a fost acasă, și atunci eu le-am restituit lui Partoș. Înainte de a le duce înapoi la Partoș aceste fotografii, m-am dus la fotograficul Fried, care mi-a promis că le va multiplica, dar eu nu le-am lăsat la el, ci le-am dus la Partoș. Eu am voit ca să le vând pentru a câștiga 40 și 50 lei buc. Fotografiile erau cu rabinul Fuchs, cu Torele lângă el, cu mâna de doliu. Am lista acelora aproape pentru toți la care le-am vândut fotografiile. Fotografii am vândut numai în Oradea.

Drept care am dresat prezentul proces-verbal semnat de noi, dl. prim-procuror, dl. Grefier, și Fein Herman.

[Semnături:]

jude Instructor Mirescu;

prim-procuror Sovrea;

grefier Ciurba; delegatul Comendurii loct. col. [D.] Albu;

delegatul Prefecturii Poliției Horvat;

Fein Herman.

PROCES-VERBAL

Astăzi, la 14 februarie 1928

Noi, Josif Horvath, directorul Prefecturii Poliției Oradea, asistat de comisarul Ciprian Cherebețiu, ambii din Prefectura Poliției Oradea, având în vedere că în această localitate după tulburările studențești s-au fotografiat templele și s-au răsplătit fotografiile în scop de propagandă, mai având în vedere și actele dresate în acest scop, am procedat la ascultarea numitei:

Fruchter Hajnal, de 24 ani, de religie izr. ortodoxă, are numai mamă, necăsătorită, cusutoreasă, născută în comuna Poieni de sub Munte, județul Maramureș, domiciliată în Oradea, str. Piața Mihai Viteazu nr. 7, nepedepsită, care ne declară:

La începutul lunii februarie a.c., fiind fără lucru, m-am dus la dl. Blum Sigismund, corespondentul ziarului *Új Kelet* Cluj, căruia m-am plâns de starea deplorabilă în care ne aflăm noi 7 frați împreună cu mama văduvă. Dl. Blum mi-a oferit un post la acel ziar, ca să-i câștig abonati, care să plătească înainte, iar din acele sume îmi va da și mie procentul. Am acceptat oferta și afacerea a mers destul de bine. La soția d-lui Partoș, fotografist, am învățat să cos în anul 1924, după ce m-am eliberat umblam regulat la acea familie. În februarie a.c., când deja eram în serviciul ziarului *Új Kelet*, am mers la acea familie, unde am povestit mizeria în care ne aflăm și le-am spus despre noul meu post. Pe masă era un album pe care mi l-a arătat d-na Partoș. În album erau fotografii luate din templele ovreiești după devastările studențești din decembrie 1927. Am cerut de la d-na Partoș acel tablou ca să încerc să-l vând, căci credeam că prin vânzarea aceluia îmi voi câștiga ceva beneficii materiale. D-na Partoș mi-a spus că costul aceluia este de 800 lei. Am luat albumul și am plecat cu dânsul cu gândul de a-l vinde. Am mers cu dânsul la Zauderer Daniel, însă nefiind acasă nici nu l-am arătat nimănuia, de la Zauderer am mers în alt loc, adresa nu o știu, însă nici acolo n-am găsit pe nimeni, am mai fost într-un loc, adresa de asemenea nu o știu, unde arătându-le tabloul mi-au spus că nu-l cumpără, căci văd ei în fiecare zi bisericile devastate. Fiind seara târziu, n-am mai mers în alt loc, ci m-am dus cu albumul acasă. A doua zi am dus înapoi albumul și l-am predat soților Partoș. Înainte de a duce înapoi albumul la soții Partoș am fost cu acel album la fotograficul Fried Alexandru din str. Șaguna nr. 4, căruia i l-am arătat, spunându-i că am fost cu el însă nu-l pot vinde căci e prea scump. La aceasta dl. Fried mi-a spus că dânsul îl va face mai ieftin (cu 400-500 lei) și să merg peste 4-5 zile la dânsul, că pe atunci va fi gata albumul. După ce am dus albumul la soția lui Partoș, eu nu am mai mers la familia aceea, și la 4-5 zile m-am dus la dl. Fried, de unde am preluat un album format și șnuruit la fel cu al d-lui Partoș. Cu acest album am mers la dl. Emil Adorjan, însă nu m-au lăsat înăuntru, spunându-mi că e grav bolnav. Am mers de aici la dl. Újvári din str. Teatrului nr. 4, însă nu era acasă, mi s-a spus să merg mai târziu, însă n-am mai mers.

Am mers apoi la dl. Ormai Dumitru din str. Cantemir, însă d-sa nici nu s-a uitat la album, spunându-mi că nu-i trebuie. Am mai fost la o Bancă cu acel album, însă nici acolo nu l-au cumpărat. Țin să menționez ulterior că atunci când am preluat de la dl. Fried albumul, atunci am mai preluat 12-15 bucăți fotografii (4-5 feluri), dintre care am vândut unei d-ne 1 bucată cu 50 lei, una am vândut-o la un cunoscut al meu, pe nume nu-l cunosc, cu 50-60 lei, nu știu sigur. Am vândut una bucată într-o curte din str. Bul. Reg. Ferdinand cu 60 lei. În str. Prințul Carol am vândut la un dn. avocat una bucată cu 60 lei. În Piața Regina Maria la o d-nă schioapă de la cosmetică am vândut 1 bucată cu 50 lei. Alte vânzări nu-mi aduc aminte să fi efectuat, această vânzare a fost la 10 februarie a.c. Restul de fotografii împreună cu paralele le-am dus în acea seară d-lui Fried. Rectific declarația în partea aceea unde am declarat că prima dată am primit albumul și pe urmă fotografiile, în felul următor: în primul rând am primit și vândut fotografiile, iar în seara zilei de 11 februarie a.c. am primit albumul pe care nu l-am putut vinde și care s-a aflat la locuința mea cu ocazia percheziției domiciliare.

Eu n-am știut că vânzarea acelor fotografii și a tablourilor constituie o infracțiune și ca atare le-am vândut nebănuind nici un rău.

Cele de mai sus le susțin și semnez.

Fruchter Hajnal

Procedând la confruntarea numitei cu fotografii Fried, reiese de mai jos: Fried Alexandru ne declară: În ziua de 10 februarie a.c. la oarele 10 dimineața i-am dat d-șoarei Fruchter Hajnal 27 bucăți fotografii de 10 feluri. Vineri sub seară mi-a adus înapoi din fotografii, cca 20 buc. și 210 lei. Din aceste 20 bucăți fotografii am întocmit albumul. Albumul l-am predat în ziua de 11 februarie a.c. Sâmbătă seara și de atunci n-am mai văzut nici tabloul, nici pe d-șoara.

D-șoara Fruchter față de acestea ne declară: Nu-mi aduc precis aminte de date sau zile. Am primit fotografii multe, nu le-am numărat. I le-am restituit cele nevândute și suma de 210 pentru cele vândute. Nu-mi aduc aminte nici de ziua și nici de data preluării tabloului.

Directorul Prefecturii Poliției,
Horvath

Asistat: Cherebețiu, Fruchter Hajnal, Fried Alex.

Drept care am dresat prezentul proces-verbal spre cele legale

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/2, f. 95-98)

PROCES-VERBAL

Astăzi, la 14 februarie 1928

Noi, Josif Horvath, directorul Prefecturii Poliției Oradea, asistat de comisarul Ciprian Cherebețiu, ambii din Prefectura Poliției Oradea, având în vedere procesul-verbal de percheziție domiciliară dresat de ofițerul de serviciu Antoniu Nemeș, care de la domiciliul numitului Partos Iosif, fotografist, a confiscat fotografii și clișee luate cu templele oveiești cu ocazia tulburărilor studențești din decembrie 1927, a căror răspândire au scop subversiv, față cu cele de mai sus am procedat la cercetarea cazului, chemând în fața noastră pe învinuit, care ne declară:

Mă numesc Partos Iosif, de ani 44, de religie izraelit neolog, căsătorit, fără copii, născut în Szeghalom (Ungaria), domiciliat în Oradea, str. Staroveczky nr. 15, de profesiune architect, de prezent fotografist fără atelier, am școala superioară de arhitectură, fără părinți, fost militar, nepedepsit, declar:

În luna decembrie 1927, între zilele 15-20, am primit un bilet pe care mi l-a adus un copil de cca. 14-15 ani, în care bilet era scris în ungrește: „Reggeli órákban keressen fel sürgős ügyben”¹, semnat Lestyán, conform aceuia m-am prezentat în ziua de 20 decembrie 1927 în hotelul „Park“, camera nr. 28 sau 29, unde în pat am văzut un domn care după înfățișare mi s-a părut că e ceva d[om]n mare. M-a întrebat dacă eu sunt Partos, i-am răspuns că da, întrebându-l cu ce-l pot servi. M-a întrebat dacă acasă la locuința mea să poate folosi de camera obscură, căci are de prelucrat niște clișee. I-am răspuns pozitiv, însă l-am întrebat de ce nu mă lasă pe mine să le lucrez, dar am obținut răspunsul că numai singur voiește să le lucreze. Seara, între orele 17-18, în acea zi, a venit la locuința mea, unde deja eu am pregătit totul pentru lucrări. A intrat în cameră, unde a lucrat cca 2½ – 3, care după terminare m-a întrebat dacă este destul (200) două sute lei, i-am răspuns că da. Mi-a spus că clișeele le lasă la mine până la noi dispozițiuni, când se va îngriji să le reprimească. La ieșire am văzut la dânsul un pachetel împachetat în hârtie de mărimea unei cutii de clișee 18/24 cm.

A doua zi, din curiozitate m-am uitat la clișee și cu surprindere am aflat că mut fotografiile luate din templele evreiești. Am luat clișeele cu mine m-am dus la Hotelul „Park“, ca să i le predau, însă era deja prea târziu, căci era deja plecat acel Lestyán.

Nu știu cine i-a dat informația că eu sunt fotografist.

La sfârșitul lunii ianuarie 1928, fiind bolnav, din plictiseală am prelucrat acele clișee (în număr de 15 bucăți) și mi-am confecționat un album, cu margini îndoliate și șnuruit cu mătăsă neagră.

¹ „Să mă căutați la orele dimineții într-o chestiune urgentă.”

Pe la începutul lunii februarie a.c. a venit la noi d-șoara Fruchter Hajnal, eu n-am fost acasă și soția mea i-a arătat albumul. D-șoara Fruchter a cerut albumul de la soția mea pentru o zi, ca să-l arate acasă la mama sa.

A doua zi a venit d-șoara Fruchter cu albumul și m-a întrebat dacă nu sunt aplicat să i-l vând. I-am spus că da și costul ar fi fost 800 lei. A dus din nou albumul, însă a doua zi iar l-a adus cu mențiunea că nu-l cumpără, căci e prea scump. Unde a fost, cui a arătat albumul nu știu. Văzând și crezând că albumul îl voi putea vinde, ca să-mi rămână și mie un exemplar de amintire, am scos din fiecare clișeu câte un exemplar de fotografie, așa că s-a găsit asupra mea 13 fotografii. Erau 15 clișee, însă pe două era aceeași fotografie.

Informații precise despre Lestyán Alexandru nu pot da, ulterior am aflat că este din Ungaria și că este foto-riporteur la vreun ziar din Budapesta, căci în luna ianuarie a.c. am văzut într-un ziar din Budapesta *Az Ujság* mai multe fotografii luate din Oradea, sub fotografii era menționat „Lestyán fölvétalei“ — reproducerea Lestyán. Din cele din ziar am recunoscut trei (3) bucăți a căror clișee au fost la mine.

N-am răspândit nici o fotografie, am avut de gând să vând albumul din cauza lipsei de parale. Albumul l-am confecționat pe seama mea pentru a-l păstra. N-a știut nimeni că am clișee și albumul, singură d-șoara Fruchter, care l-a avut asupra dânzei două (2) zile. N-am fost rugat de nimeni să reproduc din acele fotografii.

Nu știu cine l-a informat pe dl. Lestyán că eu sunt fotografist și că la mine s-ar putea confecționa fotografii. Nu-mi pot explica faptul că între fotografii să afla o fotografie [cu o] bucată de Toră, căci după cât știu eu pe timpul acela când a fost dl. Lestyán în Oradea (19 decembrie 1927) nu să mai puteau găsi bucăți de Tore.

Altceva nu am de spus, cele de mai sus le susțin și semnez după ce mi s-a citit.

Partoș Josif

Drept care am dresat prezentul proces-verbal, spre cele legale.

Directorul Prefecturii Poliției: Iosif Horvath

Asistent: Ciprian C. Cherebețiu

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/2, f. 99-101)

ROMÂNIA

TRIBUNALUL JUD. BIHOR

Judecătorul de Instrucțiune al Cabinetului nr. 3

Copie

PROCES-VERBAL DE ASCULTAREA MARTORILOR

Dresat în anul una mie nouă sute două zeci și opt, luna februarie ziua 14.

Înainte noastră, Ioan Mătescu, judecătorul de instrucție al Tribunalului Bihor, asistat de greșierul nostru, s-a înfățișat cu citație nr. ... 1928, pe care ne-a prezentat-o martorul Fuchs Benjamin, care după ce a prestat jurământul conform art. 72 Pr. Pen. de-a spune adevărul și nimic decât adevărul la întrebările noastre făcute în absența inculpatului ne-a răspuns că se numește Fuchs Benjamin. Vârsta 50, locul nașterii Szered (Cehoslovacia), domiciliul Oradea, str. Avram Jancu nr. 11, stare civilă căsătorit, religiunea ortodoxă evrească, profesiunea prim-rabin, că nu e rudă, nici afîn, nici în serviciul părților, iar asupra faptelor de care a fost întrebat ne-a răspuns următoarele: Nu cunosc pe fotografistul Fried Alexandru după nume, probabil din vedere îl cunosc. În locuința mea particulară am adunat rămășițele Torelor distruse de congresiștii studenți din 5-6-7 decembrie 1927 și credincioșii vreau să privească devastările. Eu până în timpurile încă până la 10 ianuarie 1928 am ținut la locuința mea pe un șezlong aceste rămășițe de Tore și acum veneau mulți credincioși la mine să primească rămășițele fie și mă consoleze în doliul meu, fie să ceară consultațiuni rituale de rabinat. Eu n-am chemat pe fotografistul Fried să vină la mine să mă facă tablou și când a venit cam pe la 2-3 săptămâni după congresul studentesc, a luat o poză când eu am stat chiar lângă șezlongul cu Tore, m-a fotografiat și pe mine în caftanul de doliu pe care l-am avut pe mine până la data transportării Torelor la comunitatea evreiească, cu excepția de Sâmbătă. Eu n-am protestat contra fotografiei, ci l-am lăsat să facă fotografiile. Fotografistul după poză a plecat și eu nu știam că ce a făcut cu fotografiile. Eu până și după masă nu am știut că există fotografii despre mine cu Torele rupte, decât la avizul secretarului „Chevra Kadișa“, numit Schipitz, când am trimis imediat să intervie și sisteze desfacerea fotografiilor locurilor în drept.

Țin exclus că fotografiile acestea ar fi fost executate pentru propagandă izraelită sau iredentistă contra României. Țin exclus că aceste fotografii ar fi executate ca mijloc de constrângere a guvernului pentru plata daunelor suferite.

Fotografistul a cerut învoiala mea să facă fotografie de pe Toră împreună cu mine, iar eu nu am știut că dânsul ar fi avut vreo idee de comercializare sau scop propagandist. De asemenea, nu știam că sunt interzise facerea fotografiilor de pe Toră sau devastări.

Nu știu în ce mod s-a introdus fotografistul și în interiorul bisericilor devastate, și cum, câte fotografii a făcut [cu] templele devostate.

Altceva nu știu.

Citindu-i-se stăruie, semnează.

B. Fuchs

Jude Instructor: Mătescu

Grefier: Crăciun

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/2, f. 101 bis – 102)

TRIBUNALUL JUD. BIHOR

Judecătorul de Instrucțiune al Cabinetului nr. 3

*Copie***PROCES-VERBAL DE ASCULTAREA MARTORILOR**

Dresat în anul una mie nouă sute două zeci și opt, luna februarie ziua 14, în cauza penală pornită contra.

Înainte noastră, Ioan Mitescu, judecătorul de instrucție al Tribunalului Bihor, asistat de grefierul nostru, s-a înfățișat cu citația nr. .../928, pe care ne-a prezentat-o, martorul dr. Kecskeméti Leopold, care după ce a prestat jurământul conform art. 72 Pr. Pen. de a spune adevărul și nimic decât adevărul la întrebările noastre făcute în absența inculpatului, ne-a răspuns că se numește dr. Kecskeméti Leopold, vârsta 63, locul nașterii Kecskemét (Ungaria), domiciliat în Oradea, str. Cuza Vodă nr. 20, starea civilă căsătorit, religiunea mozaic neolog, profesiunea prim-rabin neolog, că nu e rudă nici afin, nici în serviciul părților, iar asupra faptelor de care a fost întrebat ne-a răspuns următoarele: Nu am nici o chestiune în aflarea fotografiilor templelor evreiești distruse de studenții congresiști și chiar am văzut 2-3 buc. cum dădea din mână în mână. Aceste fotografii reprezentau biserica neologă din str. Avram Iancu, dar nu erau reușite bine. Am exprimat dorința mea că mi-ar plăcea și mie câte o fotografie de suvenir ca al unui mort scump. Din alte ocupațiuni mai serioase, nu m-am interesat de fotografii. Nu am știut că dl. prim-rabin Fuchs a făcut fotografia prezentată mie acum și nici nu știam de existența acestei fotografii. Nu știu cum s-a executat fotografiile acestea și clișeele de pe templele evreiești devastate. Nu știu pot și spun scopul acestor fotografiieri.

Citindu-i-se, stăruie și semnează

Kecskeméti

Jude Instructor: Mitescu

Grefier: Ciurba

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/2, f. 103)

PREFECTURA POLIȚIEI ORADEA

No. 70/1928

Confidențial

Domnule Prefect,

În seara zilei de 13 februarie a.c., la orele 5 p.m., s-a prezentat la Prefectura de Poliție Oradea, în cabinetul meu individul, Schlesinger Eugen, director la

Colonia pitorească de artă sub protectoratul „Chevra-Chadischa“ din Oradea, spunându-mi că este trimis de către dl. Benjamin Fuchs, prim-rabin al Comunității ortodoxe izraelite din localitate, care roagă autoritățile să ia urgente măsuri pentru a se opri propaganda ce se face între evrei lansându-se fotografii de ale lui, cum și albumuri, care conțin fotografii luate în interiorul templelor care au fost devastate cu ocazia congresului studentesc. Acest individ mi-a prezentat totodată și un album care conține 9 (nouă) fotografii și care album este încadrat în doliu.

Îmi spune că în ziua de 13 februarie a.c. dimineața s-a prezentat la dânsul acasă 3 evrei, membri ai Comunității Ortodoxe Evreiești din Oradea, al căror nume nu-l știe, și care i-au făcut reproșuri că de ce s-a pus în vânzare sub egida societății „Chevra-Chadischa“, de către firma care funcționează pe lângă această societate și al cărui reprezentant este chiar reclamantul, fotografii și albume care sunt proprii a produce agitații, răscolând sentimentele de ură, care apoi foarte ușor pot atrage aspre avertismente populației evreiești din partea populației autohtone.

Reclamantul, a cărui declarație în copie se anexează aci sub A., cu această ocazie și-a adus aminte că fotografistul Fried Alexandru din Oradea, a cărui declarație în copie se anexează aci sub A.1., înainte cu vreo 5 săptămâni i-a oferit că-i poate vinde astfel de fotografii și îndată a făcut legătura între această ofertă și între avertismentul ce i-au făcut cei trei evrei. Reclamantul, pentru a se orienta care este situația, îndată s-a dus la fotografistul Fried, căruia îi spune că acum are interes să vadă și el fotografiile de care îi vorbise în urmă.

Fotografistul îi arată un album și fotografia rabinului Fuchs, cum acesta stă între bucăți de Tore distruse și vesta tăiată în semn de cel mai mare doliu ce au ovreii după ritul lor. Reclamantul întreabă pe fotografist dacă rabinul i-a dat voie să facă această fotografie, la care întrebare fotografistul răspunde afirmativ. Reclamantul pleacă apoi la rabinul Fuchs, căruia îi expune cele de mai sus, când rabinul rămâne adânc mâhnit și foarte trist plângând zice către reclamant că el nici nu are cunoștința când a fost fotografiat. Acum reclamantul să duce iarăși la fotografist și pe lângă un truc, că are să facă o comandă de mai multe sute de albumuri, îl roagă să predea albumul, să-l arate unui specialist, care să-și dea părerea, dacă din punct de vedere tehnic este bine executat. Reclamantul pleacă cu albumul la subsemnatul, unde face reclamațiune verbală (în scris n-a voit să o facă), în sensul de sus, și apoi, întorcându-se iarăși la fotografist, simulează o comandă de 500 bucăți de albumuri și totodată cumpără albumul ce se anexează aci sub A.2., plătind pentru el 500 Lei.

În baza acestora, după ce am adus cazul la cunoștința d-lui prefect al județului Bihor, cu autoritățile militare de comun acord, am sesizat Parchetul și instrucția de pe lângă Tribunalul Bihor Oradea, când apoi, făcându-se formele legale, se face percheziție în atelierul de fotografiat „Mimoza“, proprietatea fotografistului Fried, de unde se confiscă 10 clișee și 34 bucăți fotografii, acestea reprezentând pe rabinul Fuchs. Se mai face percheziție la individul Armin Ormai — a cărui declarație în copie se anexează aci sub A.3 —, proprietarul unei firme pentru

plasare de fotografii, unde nu s-a găsit nimic, însă acesta dă indicațiuni că în cursul zilei de 13 februarie a.c. fata Fruchter Hajnalca i-a oferit spre cumpărare fotografii, care reprezentau pe rabinul Fuchs șezând între bucăți de Tore distruse. În baza acestei indicațiuni se face percheziție la numita fată — a cărei declarație în copie se anexează sub B. —, unde se găsește al doilea album confecționat în atelierul fotografistului Fried, într-o geantă de piele, care geantă fata a primit-o de la Blum Sigismund, secretarul Uniunii Sioniste din localitate — a cărui declarație în copie se anexează aci sub C. Acest individ, la interogator, a declarat că dânsul a încredințat fata să facă abonamente pentru ziarul sionist *Új Kelet* și că în acest scop i-a dat geanta, ca să poarte în ea condica cu abonamente. Acest fapt nu pare verosimil, deoarece fata abia a adunat 10 abonamente și nu avea nici o lipsă de geantă, căci abonamentele le introducea într-un notis.

În cursul cercetărilor se ivesc indicațiuni că și fotografistul Partoș Josif din Oradea ar fi lansat în oraș fotografii, care reprezintă interiorul templelor distruse de studenți, și atunci, făcându-se percheziție și la acest fotografist, sau confiscat 15 clișee, 1 album și 15 bucăți fotografii, tot la fel cu acelea confecționate în albumul ce să anexează aci sub D.

Fotografistul Partoș Josif — a cărui declarație în copie se anexează aci sub C. —, cu ocazia interogatoriului, a declarat că înainte de Crăciun s-a prezentat la dânsul Alexandru Lestyán, ziarist la un ziar din Budapesta, cetățean ungar, rugându-l să-i permită să scoată în atelierul lui câteva clișee, promițând că va plăti suma la care vor conveni. Numitul ziarist a adus tot materialul ce i-a trebuit și a scos 15 buc. clișee, iar fotografistului Partoș i-a dat 200 lei. Ziaristul Lestyán Alexandru a scos fotografiile de pe clișee, pe care le-a luat cu sine, iar clișeele le-a lăsat la Partoș. Mai târziu, fotografistul Partoș a scos fotografii de pe clișee, după cum declară el, pentru a le păstra drept suvenir pentru dânsul. Fapt este însă că un album, cum și fotografii, a predat fetei Fruchter Hajnalca, ca aceasta să le pună în vânzare și care fată în acest scop le-a și oferit firmei Ormai.

În ziua de 14 februarie a.c. fotografistul Fried, fiind interogat, din nou declară că dânsul a scos mai multe fotografii, care reprezentau pe rabinul Fuchs șezând între Torele distruse, și care fotografii dânsul le-a pus în vânzare prin individul Fein Herman, domiciliat în Oradea, a cărui declarație în copie se anexează aci sub D.1., și care în declarația sa recunoaște că de fapt a vândut mai multor evrei din aceste fotografii, vânzând bucata cu Lei 60, din care fotografii anexăm aci una sub F.

Tot în ziua de 14 februarie a.c., rabinul Fuchs — a cărui declarație în copie se anexează aci sub G. — a declarat înaintea judecătorului de instrucție că fotografistul Fried l-a fotografiat cu consimțământul lui. Declară mai departe că el niciodată n-a autorizat pe nimeni ca aceste fotografii să fie puse în vânzare cu provocare la persoana lui.

Anexăm în copie sub H. declarația rabinului dr. Kecskeméti Leopold, care declară că nu s-a interesat și nici nu știe de existența acestor fotografii.

Am constatat precis și în mod neîndoielnic că în locuința rabinului Fuchs s-au făcut două fotografii, în una Tore distruse sunt așezate pe un șezlong — anexată aci sub J. —, iar în a doua se vede chiar rabinul șezând între Torele distruse și cu vesta tăiată (vezi anexa F.).

Între fotografiile ce au făcut ziaristul Lestyán Alexandru, cetățean ungar, care este creștin, se găsește una care reprezintă o bucată dintre Torele distruse și se poate citi chiar și textul. (Vezi albumul de sub anexa D., fotografia fila 5-a).

Ziaristul Lestyán a fost în Oradea cam după 19 decembrie 1927, ori de la congres până în acest timp trecuseră cel puțin două săptămâni și în acest interval de timp evreii au adunat și cea mai mică bucată de Toră, ori astfel să pune întrebarea, că ziaristul ungar Lestyán unde a aflat bucata de Toră care a fotografiat-o? La această întrebare răspunsul este categoric și nu poate fi altul decât că i-a fost servită de către autoritățile care erau și sunt și astăzi în posesiunea Torelor distruse.

Am constatat mai departe că primele trei fotografii din albumul anexat sub D. și confiscate de la fotografistul Partoș au apărut în numărul de Crăciun al ziarului unguresc *Az Újság*, care apare în Budapesta.

În ziua de 14 februarie a.c., la orele 20, la inițiativa d-lui prefect al județului Bihor, am convocat la Prefectura Poliției din Oradea, ca reprezentant al Armatei, pe dl. comandant al Pieții, colonel Albu Constantin, pe dl. prim-procuror al Tribunalului Bihor, dr. Sovrea Valeriu, și pe dl. judecător de instrucție Mitescu, cărora le-am cerut părerea și dispunerea cu cei luați sub pază cu ocaziunea acestor cercetări. Părerea tuturor a fost ca indivizii și individele luate sub pază să fie puși în libertate și s-a hotărât ca subsemnatul, asupra celor întâmpilate, numaidecât să fac un raport detaliat domnului prefect al județului Bihor, cu rugămintea să ceară părerea Guvernului, pentru a se putea dispune mai repede, și până la răspunsul dânsului dosarul original și toate corpurile delictive să se păstreze la Judecătoria de Instrucție de pe lângă Tribunalul Bihor Oradea.

Țin să notez că în ziua de 14 februarie a.c., la orele 6 p.m., s-a prezentat la această Poliție, în cabinetul meu individual, Schlesinger Eugen, a cărui rol în această chestiune era pe deplin clarificat în cele expuse mai sus, și m-a rugat în mod stăruitor ca să mușamalizez această chestiune, spunându-mi că în Oradea, precum în întreaga țară, fotografiile menționate sunt deja în număr mare răspândite, ba ce e și mai mult, sunt răspândite și în Budapesta. Mi-a declarat că întru cât eu voi mușamaliza această chestiune, dânsul în asistența unui om de încredere al nostru, pe speze proprii, va călători la Budapesta și ne va aduce de acolo toate clișeurile care sunt în legătură cu această chestiune. Mi-a declarat mai departe că dânsul va interveni și la prim-rabinul de acolo și crede că cu ajutorul aceluia va putea aduna toate fotografiile care se găsesc azi în Ungaria și care reprezintă devastările făcute în urma congresului studentesc. Mi-a spus că cu această propunere l-a trimis la mine un om mare și cu poziție socială și îmi spunea că dânsul în această chestiune ar putea face mult, fiindcă are în Ungaria rudenii cu legături mari.

Cu toată certitudinea putem afirma că „omul acel mare“ care l-a trimis la mine nu poate fi altcineva decât rabinul Fuchs, care mi l-a trimis și prima dată.

Având în vedere că din cercetările efectuate până în prezent s-a constatat că prin răspândirea acestor fotografii s-a lucrat cu o politică subversivă în contra statului, având în vedere mai departe că prin aceste proceduri nedemne de cetățenii acestei țări s-au agitat iară spiritele și au provocat în modul superlativ indignarea cetățenilor loiali prin acest procedeu de a compromite țara atât în interior, cât și în străinătate, cu onoare vă rugăm domnule prefect să binevoiți a interveni cu posibila urgență la locul în drept și a pretinde pedepsirea celor vinovați în mod exemplar, deoarece cetățenii cinstiți și loiali a acestei țări așteaptă cu mare nerăbdare satisfacția cuvenită față de acești dușmani ai țării.

Oradea, la 15 februarie 1928
Directorul Prefecturii de Poliție
[Indescifrabil]

Domniei Sale, Domnului Prefect al Județului Bihor, Oradea

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/2, f. 85-87)

175

ROMÂNIA

Primul Procuror de pe lângă Tribunalul Jud. Iași

No. 6351/1928 luna februarie ziua 15

Domnule Rector,

La adresa dvs. no. 466 din 11 febr.

Avem onoare a vă comunica că pentru art. 14 din legea reprimării unor infracțiuni contra liniștii publice și art. 354 comb. cu 60 c.p. s-a condamnat pe studenții: P.Gh. Sârbulescu la una lună și 2) C. Buzoianu la 15 zile (ramase definitive), iar pe 3) C. Popa, 4) Adrian Rusu 5) V. Lateș la câte una lună și 6) V. Berijan la două luni (încă nu sunt definitive), și pe 7) Bordeianu pentru art I 185 c.p. la una lună (pentru acesta este afacerea în recurs).

Prim-Procuror,
[Indescifrabil]

Secretar,
[Indescifrabil]

D-sale d-lui Rector al Universității Iași

(Arh.St.Iași, Universitatea „Al.I. Cuza“, Rectorat, dos. 1177/1927, f. 30)

176

ROMÂNIA

Procurorul General de pe lângă

Curtea de Apel din Cluj

No. 199

Cluj, 15 februarie 1928

Domnule Ministru,

Am onoare a raporta că în ședința din 8 februarie 1928, Consiliul de Război Corp. VI Armată Cluj a judecat procesul referitor la găsirea unei Tore dispărută din sinagogile evreiești din timpul turburărilor studențești și în baza art. 1, 14 și 17 din legea relativă la liniștea publică și art. 354 cod. pen. a condamnat pe studentul Mureșan Ioan din Cluj la 4 luni închisoare, pe studentul Mitrofanovici Traian din Cluj la 14 zile închisoare și pe Ghidale Fr. la 15 zile închisoare corecțională, achitând pe femeia Dorina Niață.

Procesul privitor pe studenții Diaconescu și Gherghel (pentru cazul Vaislovici din Oradea), cum și procesul dr. Cotruș, Moldovan și alți 27 studenți din Oradea, sorocite pe 11 februarie, au fost amânate pe ziua de 17 februarie.

Procuror general,
P. Rădulescu

Secretar,
[Indescifrabil]

Domniei-sale, domnului Ministru de Justiție, București

(Arh.St.București, Ministerul Justiției, Direcția Judiciar, dos. 71/1927, f. 65; Arh.St.Cluj, Parchetul General al Curții de Apel Cluj, dos. 6/1928, f. 9)

177

REGATUL ROMÂNIEI

PREFECTURA JUDEȚULUI BIHOR

No. 59/1928

Conf.

Obiect: Propaganda subversivă făcută de evreii ortodocși din Oradea prin fotografii și albumuri care reprezintă devastările studențești

Domnule Ministru,

Urmare raportului telegrafic no. 57 din 14 februarie curent, relativ la obiectul sus indicat, avem onoare a vă raporta următoarele:

Venind la cunoștința autorităților din Oradea că evreii din acest oraș au făcut o grămadă de fotografii și albumuri despre devastările studențești, în scop ca prin

aceasta să inițieze o propagandă atât în interiorul țării, cât și în străinătate, contra statului român, introducându-se de către toate autoritățile publice din Oradea o cercetare în cauză, la care au luat parte: reprezentantul armatei, reprezentantul Ministerului Public, judecătorul de instrucție și directorul Prefecturii Poliției de Stat din loc., sau constatat următoarele:

Conducătorii comunității evreești ortodoxe din Oradea, în frunte cu prim-rabinul Fuchs Beniamin, au admis ca despre devastările studențești să se facă fotografii, acestea să se confecționeze în albumuri și să fie vândute și colportate atât în țară, cât și în străinătate.

Acest fapt, negat de altfel de prim-rabinul Fuchs în declarația sa, se probează cu împrejurarea că însuși prim-rabinul Fuchs a fost fotografiat în două rânduri acasă la locuința sa, reprezentându-l între rămășițele Torelor distruse. Numitul prim-rabin a știut foarte bine că în ce scop se fac fotografiile și există întemeiata bănuială că poate chiar el a pus la cale întreaga acțiune, cu atât mai vârtos că dacă voia să evite acest lucru, îl putea să-l facă cu autoritatea sa de prim-rabin. Interiorul sinagogilor încă n-a putut să fie fotografiat numai cu aprobarea conducerii acestor sinagogi.

Din cercetările făcute rezultă că s-au făcut fotografii și albumuri de fotografii de către ziaristul maghiar din Budapesta cu numele Lestyán Alexandru, a mai făcut fotografii fotografistul Partoș Josif, în al cărui atelier a lucrat și ziaristul ungar Lestyán Alexandru, a mai confecționat albumuri și fotografii fotografistul Fried Alexandru, proprietarul atelierului de fotografiat „Mimoza“ din localitate.

Este fapt constatat că aceste fotografii și albumuri au fost vândute și colportate în toată țara și au fost duse și trimise și în străinătate, și în special în Ungaria, cu scop ca prin ele să se pună în acțiune o propagandă contra statului român.

În Oradea Mare au vândut și colportat fotografiile d-șoara Fruchter Hainalca și agentul comercial Fein Eugen.

Există întemeiata bănuială că, în ce privește vânzarea și colportarea acestor albumuri, are oareșcare rol și Uniunea Sionistă din Oradea, deoarece în cursul cercetărilor s-a constat că secretarul acestei Uniuni, Blum Sigismund, a pus la dispoziția numitei Fruchter Hainalca o geantă, în care purta cu sine fotografiile.

Prim-rabinul Fuchs Beniamin, dându-și seama ulterior de eventualele consecințe ale acțiunii puse în practică și voind a păstra aparența că dânsul, respectiv comunitatea izraelită ortodoxă din Oradea, stă departe de această acțiune, a trimis în ziua de 13 februarie a.c. pe omul său de încredere Schlesinger Eugen la directorul Prefecturii Poliției de Stat din Oradea, rugându-l ca să împiedece colportarea acestor fotografii. Trebuie însă să accentuăm că la această dată fotografiile erau răspândite deja și erau duse și în străinătate, așa că orice intervenție în acest sens era deja târzie și fără rezultat.

Duplicitatea prim-rabinului Fuchs Beniamin se adeverește și prin faptul că, în cursul cercetărilor, întâi a afirmat că n-are cunoștință despre fotografiieri și nu știe nici chiar aceea, cum s-a făcut fotografia, care-l reprezintă pe dânsul între

Torele distruse. Ulterior, tot dânsul a recunoscut, în fața judecătorului de instrucție, că fotografierea lui personală și a Torelor s-au făcut cu aprobarea și în locuința sa.

Că atât fotografierea sinagogilor, cât și a celorlalte obiecte fotografate s-a făcut cu aprobarea prim-rabinului Fuchs, respectiv a conducerii Comunității izraelite ortodoxe, se demonstrează și prin faptul că printre clișeele făcute de ziaristul maghiar din Budapesta, Lestyán Alexandru, există și fotografia unei rămășițe de Tore. Acest Lestyán a fost în Oradea cam pe la 20 decembrie 1927, dată la care toate rămășițele de Tore erau în posesiunea prim-rabinului Fuchs, așa că ei, adică conducerea, a trebuit să o pună la dispoziția ziaristului ungar, pentru a o fotografia. Scopul în care a făcut fotografierea ziaristul ungar din Budapesta, firește, era cunoscut conducătorilor evreilor din loc.

În cursul cercetărilor, văzând numitul Fuchs și oamenii lui că chestiunea se anchetează în mod serios și că realitatea este constatată, în 14 februarie curent, seara, au trimis din nou pe omul lor, cu numele Schlesinger Eugen, la directorul Prefecturii Poliției de Stat din Oradea, rugându-l să mușamalizeze chestiunea, cu atât mai vârtos că fotografiile din chestiune sunt deja colportate în număr mare atât în interiorul țării, cât și în străinătate. În acest caz, dacă se va mușamaliza chestiunea, dânsul (adică Schlesinger) va călători în Ungaria, unde cu ajutorul prim-rabinului de acolo și cu legăturile ce le are va aduna și va aduce acasă toate fotografiile și clișeele răspândite. Trebuie să observăm aci că unele din aceste fotografii au apărut și în ziarele din Budapesta. Tot numitul Schlesinger Eugen i-a promis directorului Prefecturii Poliției, cu această ocaziune, că la caz dacă sistează anchetarea cazului, dânsii (adică evreii) îl vor remunera și în altă formă. Aci însă numitul n-a precizat nimic.

Fiind evident că fotografiile și albumurile acestea s-au făcut de către evreii din Oradea cu vădita intențiune de a le colporta și răspândi pentru a iniția o acțiune de propagandă subversivă și de calomnii contra statului român, și fiind evident că aceasta s-a făcut cu știrea și aprobarea conducătorilor evreilor din Oradea, dacă nu chiar la inițiativa lor, am găsit de necesar să supunem cazul cunoștinței d-voastră, rugându-vă să binevoiiți a delibera în cauză și a ne comunica dacă este cazul, ori ba, ca autorii acestor acțiuni să fie înaintați Consiliului de Război, unde să fie trași la răspundere și judecați.

Cu onoare vă înaintăm deodată cu acest raport al nostru și raportul cu no. 70/1928 Confidențial, al Prefecturii Poliției de Stat din Oradea, cuprinzând rezultatul cercetărilor, 6 procese verbale conținând depozițiile celor ascultați, împreună cu două albumuri de fotografii și două fotografii.

Oradea, la 16 februarie 1928

Prefect delegat,
[Indescifrabil]

Șeful Serviciului,
[Indescifrabil]

Domniei Sale, Domnului Ministru de Interne, București

178

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE**Direcțiunea Cabinetului Ministrului**

Înregistrată la no.12323 din 19 februarie 1928

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

De la Legațiunea din Washington, no.9630, data 18 februarie 1928

Externe-Bucarest

Presa evreiască publică o telegramă din București spunând că Senatul Universitar și Curtea de Apel au redus pedepsele studenților eliminați și condamnați la închisoare la jumătate din termenul original fixat. Această știre a produs perturbațiune în cercurile evreiești favorabile luptei, expunând la critică severă pe conducătorii evrei care propovăduiesc moderațiunea pe baza promisiunilor guvernului.

Vă rog să-mi telegrafiați instrucțiuni pentru a dezminți știrea dacă nu este adevărată.

Cretzianu 9630

Descifrat de Pavelescu.

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 172)

[Însemnare marginală: „Cifrat. Romanoleg. Washington. Răspuns 9330. Senatul Universitar nu a redus nici o pedeapsă. La Iași, Curtea de Apel a redus 2-3 pedepse. La București, Curtea de Casație a respins recursul studenților și la Cluj Curtea Marțială continuă cu condamnările, implicând mai mulți studenți decât la început. Evreii din America trebuie să înțeleagă că noi n-avem interes să lăsăm nepedepsite cele de la Oradea și prin urmare că veghem ca sancțiunile să fie reale. Să nu se alarmeze deci de toate incidentele și de toate zvonurile și să aibă încredere în hotărârea guvernului român.“ Semnat I.G. Duca.]

179

LEGAȚIUNEA REGALĂ A ROMÂNIEI**Washington, D.C.**

No. 674/P-40/18 februarie 1928

Domnule Ministru,

Am onoarea a înainta Excelenței Voastre aci alăturat două scrisori (în traducere românească), ce am primit de la dl. Louis Marshall, cu data de 6 și de 15

februarie curent, și care amândouă arată cum știrile publicate în ziar despre un pretins dublu joc ce guvernul român ar face în chestiunea exceselor antisemite îl neliniștesc și îi atrag critici din partea multor evrei care-l acuză că s-a lăsat a fi amăgit.

Am căutat a liniști pe dl. Marshall cum am putut, după cum Excelența Voastră va vedea din textul răspunsurilor ce am dat scrisorilor d-sale, și am rugat pe dl. Boncescu să-i dea și explicațiuni verbale. Din nenorocire *Jewish Daily Bulletin* din 12 februarie publică o telegramă din București arătând în mod precis că pedepsele pronunțate în contra studenților vinovați au fost reduse și că mulți din cei expulzați din universitățile noastre ar fi fost reintegrați. Această știre va produce desigur multă fierbere în cercurile evreiești și adversarii atitudinii moderatoare a d-lui Marshall vor avea o nouă ocaziune să o manifeste.

Îmi permit a atrage toată serioasa atențiune a guvernului regal asupra celor conținute în cele două scrisori ale d-lui Marshall, care mă fac să mă tem că în caz de indulgență față de cei pedepsiți sau de noi excese comise de studenți, bazându-se pe indulgența autorităților, d-sa și-ar schimba cu totul atitudinea, ceea ce ar fi un dezastru.

Grație d-lui Marshall am putut evita ca campania în contra României să ia proporțiuni alarmante, fiind dusă în Parlament. Dacă d-sa ne-ar părăsi, elementele extremiste n-ar mai avea nici o stavilă. Am avea în contra noastră pe toți evreii din America, cu simpatiile și influența de care se bucură și o bună parte din opinia publică americană. Ar fi o situațiune aproape intolerabilă și din toate punctele de vedere dăunătoare intereselor și prestigiului nostru.

Primiți, vă rog domnule ministru, asigurarea înaltei mele considerațiuni.

G. Cretzianu

Excelenței Sale, Domnului Ion G. Duca, Ministru ad interim al Afacerilor Străine etc.

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 175-176)

[Rezoluție: „Se va comunica în copie Înaltei Regențe, primului-ministru și m. de Instrucție“. Lipsesc anexele.]

180

Anexa la no. 460/928¹

Copie de pe Raportul no. 1667 din 18 februarie 1928 al Consulului României la Ierusalim, adresat Legațiunii României din Constantinopole

¹ Este vorba de adresa Legației României în Turcia din 27 februarie 1928.

Excellence,

Dimanche dernier 12 février courant, il y a eu à Jérusalem deux réunions juives organisées par le Comité des Émigrants de l'Europe Centrale, pour protester contre les excès anti-Juifs en Roumanie.

Ces réunions qui étaient présidées par un certain Mr. Koch, sujet hongrois, et directeur du service des Eaux à la Municipalité, ont eu lieu la première réunion de deuil, à la grande synagogue „Hurvat“ où le grand Rabin, A.J. Kook, ainsi que d'autres orateurs ont parlé, flétrissant les actes commis. La seconde réunion qui suivit de suite la première et dite réunion de joie, eut lieu à l'hôtel „Amdursky“, hôtel de deuxième ordre, pour saluer le prochain départ d'un nouveau Torah, écrit spécialement ici, et destiné à remplacer le Torah détruit lors des derniers troubles en Roumanie. Ces réunions n'ont donné lieu à aucune démonstration publique et se sont passées dans le calme.

Veillez agréer, Excellence, les assurances de ma très haute considération.

Michel Gherassimo

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 181)

181

[Primită la 18 februarie 1928]

Domnule Decan,

Subsemnatul, student în anul I-iu al facultății de filosofie din București, eliminat sub învinuirea de a fi participat la tulburările provocate de studenți la Oradea Mare și Cluj, am onoarea a vă aduce la cunoștință următoarele:

La Oradea Mare am fost găzduit prin intermediul „Biroului de încartiruire“ la dl. Ionel Șeitan, directorul Băncii „Fuzionarea“, domiciliat în strada Pasteur no. 27, împreună cu alți trei studenți, și anume: 1) Victor Dumitrescu de la facultatea de drept, anul III; 2) Anghel Petre de la Institutul electrotehnic și; 3) Gheorghe Dumitrescu de la facultatea de științe, secția Matematici, anul I-iu.

Probabil că purtarea noastră a impresionat plăcut pe d. Ionel Șeitan, fapt care a determinat invitația făcută sub formă de rugămintă insistentă de a lua masa la prânz și seara în familia sa. Duminică și luni am petrecut timpul ascultând diferitele chestiuni studențești ce s-au dezvoltat la congres.

Am vizitat fabrica de bere „Velenția“ cu studenții de la chimia industrială, iar pentru acest fapt pot invoca drept martori pe studenții Niculae Dumitrescu, Vasilescu, Florescu, Niculescu, studentele Istrate, Elena Bustea, Ileana Vrănteanu, precum și alți colegi al căror nume nu-l mai rețin, dar care îi pot numi ulterior, de va fi nevoie.

Seara am fost la cinematograful. A treia zi, adică marți 6 decembrie, am luat parte la sărbătorirea Episcopului Oradei, Î.P.S.S. Ciorogariu. După masă am voit să plecăm spre București, dar nu aveam la dispoziție decât un tren expres. Am fost încunoștințați din gara locală că nu putem călători gratuit cu expresul.

A doua zi la ora 11, cum aveam un tren special am optat pentru acesta. Marți seara am luat masa la d. Șeitan, astfel că nu puteam ști care au fost adevărații devastatori. A doua zi de dimineață am văzut vitrinele sparte, iar la ora 11 am plecat spre București.

În Cluj n-am coborât din tren, deoarece aveam cu noi valizele și nu aveam cui să le lăsăm. Afară de aceasta însera și se zvonea că în curând vom porni spre București, fapt ce m-a determinat să stau locului. Au coborât numai clujenii și o parte din studenți. Când s-au întors, am auzit de devastări.

Până la Chitila am călătorit liniștiți. Aici nu știu cine a oprit trenul și am fost invitați să ne suim în trenul accelerat, care era aproape gol. În Gara de Nord am fost arestați și conduși în grupuri la Malmaison, unde am stat patru zile, până am fost cercetați de către d. Comisar Regal maior Hotineanu, care negăsindu-ne nici o vină, ne-au eliberat imediat.

Pentru adevărarea celor susținute de mine și pentru o edificare a dv. asupra concepțiilor mele în ce privește chestiunea studențească, cu respect domnule decan vă rog să binevoiți a dispune ca organele oficiale însărcinate cu anchetarea vinovăției noastre să ia declarația d-lui și d-nei Ionel Șeitan, domiciliați în Oradea, strada Pasteur no. 27, cât și d-lui și d-nei Lakatos, domiciliați la aceeași adresă, persoane care în scurtul timp petrecut împreună cu noi au avut timp să-și facă o părere dezinteresată de ceea ce credem cu adevărat.

Cu cel mai profund respect,

Virgil P. Mihăilescu

Student în anul întâi, facultatea de filosofie

(Arh.St.Buc./Văcărești, Univ. din Buc., Fac. de litere și filosofie, dos. 230/1927-1928, f. 39-40)

182

MINISTÈRE DES AFFAIRES ÉTRANGÈRES

Direcția presei

No. 14395

Bucarest, le 27 feb. 1928

Domnule Rector,

Ne îngăduim a vă adresa o cerere pe care, din datele ce avem, o socotim îndreptățită.

Printre studenții care au luat parte la congresul de la Oradea Mare s-au aflat și studenți de pe valea Timocului, pe care i-au atras programul ce urma să fie dezbătut la acel congres și în special punctul referitor la situația românilor din țări străine și îndeosebi a acelor de pe valea Timocului.

O moțiune către Liga Națiunilor, năzuind la îndreptarea situației culturale a românilor care se găsesc în acel ținut, a și fost votată de congres.

Printre studenții care de la debarcarea în Gara de Nord au fost conduși la Malmaison, se găsește și studentul timocean C. Popa, domiciliat în str. Tănase Vasilescu no. 11, care luând primul tren spre București, s-a aflat întâmplător printre studenții arestați și conduși la Malmaison, pe care Onor. Senatul Universitar a decis să-i pedepsească cu excluderea.

Pentru ca un student în a cărui nevinovăție credem, fiindu-ne cunoscut ca un element de ordine și disciplină, colaborator al nostru și al revistei *Graiul Românesc*, să nu sufere o pedeapsă care ar distruge puțința de activitate pe care a desfășurat-o până acum cinstit și cuminte pe tărâmul național, cu onoare vă rugăm, Domnule Rector, să binevoiți a aviza asupra puținții de ridicare a pedepsei aplicate de Onor. Senatul Universitar.

Ministru,
[Indescifrabil]

Director
[Indescifrabil]

Domniei Sale, Domnului Rector al Universității din București

(Arh.St.Bucuresti, Ministerul Instrucțiunii Publice. Direcția Învățământului Superior, dos. 517/ 1928, f. 39)

PROCES-VERBAL NO. 1

În conformitate cu Regulamentul de disciplină al studenților universitari, subsemnații membri în comisiunea de disciplină, primind din partea Consiliului Facultății de Litere și Filosofie însărcinarea de a ancheta și referi asupra cererilor mai multor studenți și studente eliminați din Facultate în urma hotărârii Senatului Universitar din 7/9 ian. [1928], am constatat următoarele:

I. Studenții eliminați nu sunt învinuiți de fapte precise și individuale, ci au vina de a fi contribuit, colectiv, la mișcări de dezordine petrecute în diferite orașe și ocaziuni, pe drumul între Oradea-București.

II. Nu sunt specificate organele care au anchetat și stabilit vina fiecărui element, ci toți eliminații sunt trecuți pe o listă de condamnare, listă însoțită de autoritate, Ministerul Instrucțiunii.

În consecință, Comisiunea s-a mărginit să verifice actele prin care studenții eliminați dovedesc absența lor totală de la mișcările de dezordine încriminate, precum și actele provenite de la însăși organele de poliție și administrație militară prin care se arată nevinovăția lor; comisiunea abținându-se de a pronunța hotărârea de revizuire a pedepselor cu efectul de a anula pe acestea, operă pe care o lasă în competența Senatului care a pronunțat eliminările.

I. Ni s-au prezentat certificate prin care se dovedește absența totală de la manifestările ce-au avut loc la Oradea Mare, Cluj etc. următorii:

1. Ciuntu Valeria	declară că a plecat din Oradea în ziua de 6, a luat masa la 7 dec. în Timișoara și a sosit cu trenul de Severin, menționând pentru aceste deplasări câte o dovadă: chitanța de la Școala Politehnică, adeverința comandamentului Timișoara.
2. Giurgea Dumitru	acelaș caz
3. Postelnicu Florica	“
4. Orășanu Olga	“
5. Tigoiu Otilia	“

Acești cinci studenți au fost citați pentru ziua de sâmbătă 28 febr. pentru a-și completa dovezile prezentate.

II. Au prezentat certificate din partea Comandamentului Corp. II Armată, Consiliul de războiu:

1. Tofan Elena	Adresa no. 34113/8 febr. 1928
2. Popovici Alex.	“ “ 3587/10 “ “
3. Nicolescu Lucia	“ “ 3586/10 “ “
4. Moroianu Maria	“ “ 4192/13 “ “
5. Encică Elena	“ “ 4196/13 “ “
6. Găzdaru Valeria	“ “ 4194/13 “ “
7. Dobrescu Virginia	“ “ 4193/13 “ “
8. Dobrescu Aurora	“ “ 3588/10 “ “
9. Constantinescu Filareta	“ “ 3585/10 “ “

III. Au prezentat cereri fără a le însoți de certificate sau de indicațiuni mai precise:

1. Brașoveanu D.	6. Drăgan Alexandrina
2. Borcan Elena	7. Iancu Victor
3. Cerbu Sabin	8. Iorgulescu Eugenia
4. Desideriu Bendek	9. Mihăilescu Cornelia
5. Dumitriu Florica	10. Negrițoiu Iulia

11. Nalboc Valeriu	17. Roman Eugenia
12. Nicolaide Ion	18. Stănescu Ștefan
13. Piroșca Olga	19. Stan Șerban
14. Popescu Valeriu	20. Stan Paraschiva
15. Panaitescu Elvira	21. Wartanovoci Eugenia
16. Cornea Paraschiva	

Toți acești petiționari au fost convocați pe ziua de sâmbătă 28 febr. pentru a-și completa actele.

Comisiunea își încheie pentru azi 28 febr. 1928 lucrarea, rămânând să cerceteze mai departe în ziua de 28 febr. ora 10 dim. pe studenții citați mai sus.
28 februarie 1928

Președinte,
C. Rădulescu-Motru

Membri: S. Mândrescu, I. Andrieșescu

(Arh.St.Buc./Văcărești, Univ. din Buc., Facultatea de litere și filosofie, dos. 230/1927-1928, f. 16-17;
Arh.St.Buc., Ministerul Propagandei Naționale, Presa internă, inv. 2904, dos. 42/1927-1928, f. 16)

PROCES-VERBAL No. 2

Astăzi 28 februarie 1928, ora 10 dimineață, subsemnații membri ai comisiunii de disciplină ne-am întâlnit pentru continuarea lucrărilor în legătură cu cererile studenților care s-au plans că au fost eliminați pe nedrept din cauza tulburărilor petrecute la Oradea Mare, Cluj etc.

Am luat cunoștință de certificatele prezentate de următorii studenți:

1. Borcan Elena	certif. no. 1311/15.II.1928
2. Desideriu Bendec	“ “ 4629/17 “ “
3. Iancu Victor	“ “ 4683/17 “ “
4. Mihăilescu Cornelia	“ “ 4317/15 “ “
5. Negrițoiu Iulia	“ “ 4662/17 “ “
6. Piroșca Olga	“ “ 4428/16 “ “
7. Panaitescu Elvira	“ “ 4464/17 “ “
8. Cornea Paraschiva	“ “ 4215/14 “ “
9. Stan Gh. Paraschiva	“ “ 4337/16 “ “
10. Natalia Alexandru	“ “ 4667/17 “ “

11. Crăciunescu Maria	“ “ 4659/17 “ “
12. Dumitrecu Evdochia	“ “ 4651/17 “ “
13. Ionescu Elena	“ “ 4655/17 “ “
14. Mihăilescu P. Virgil	“ “ 4310/15 “ “
15. Nedelcu Niculina	“ “ 4649/17 “ “
16. Sterian Spirescu	“ “ 4685/17 “ “
17. Tatoi Domnica	“ “ 4661/17 “ “
18. Stoicescu I. Ghe.	“ “ 4668/17 “ “
19. Vartanovici Eugenia	“ “ 4664/17 “ “
20. Roman Eugenia	“ “ 4660/17 “ “
21. Iorgulescu Eugenia	“ “ 4654/17 “ “

Aceste certificate sunt eliberate în aceleași condițiuni și după aceeași formulă, ca și certificatele celor nouă studenți cercetați în ședința trecută.

Ceilalți studenți invitați să producă probe nu s-au prezentat în majoritate, câțiva numai au venit la Secretariat și-au întâmpinat că n-au avut timpul să-și adune aceste probe neluând cunoștință de invitațiunea comisiunii decât târziu.

Încheindu-și lucrările, comisiunea constată cu mirare că certificatele eliberate de d-l prim Comisar Regal, prin care se declară nevinovați studenții și studentele enunțate mai sus în ambele procese-verbale, în număr 43, se bazează pe cercetări făcute în luna decembrie, prin urmare pe cercetările care au determinat facerea listelor după care au fost eliminați studenții, prin hotărârea Senatului Universitar. Prin urmare, aceleași cercetări au servit și pentru condamnarea în bloc a studenților și servesc astăzi pentru certificate de nevinovăție. Această curioasă stare de lucruri produce o îndoială în judecata comisiunii asupra legalității cu care s-a procedat de la început.

Comisiunea a ajuns la convingerea că listele date și după care au fost eliminați studenții au fost confecționate în grabă, trecându-se pe ele, fără alegere, studenții arestați cu ocaziunea înapoierii lor de la Congres.

După aceste constatări, Comisiunea se crede în drept, înapoind actele Onor. Consiliului Facultății, a face propunerea următoare, cu dorința de a o vedea însușită de întreg Consiliul: celor 43 studenți care au prezentat certificate de la însuși Consiliul de Război, instanța care a fost însărcinată cu cercetările și confecționarea listelor de vinovați, *să li se ridice de îndată pedeapsa eliminării.*

Studenții care n-au prezentat actele până în momentul de față, vor avea facultatea să prezinte ulterior dovezile de nevinovăție, fie Decanatului, fie Senatului Universitar, urmând să fie clasați în aceeași categorie ca cei dintâi.

Drept care s-a încheiat prezentul proces-verbal azi, 28 februarie 1928.

Președinte, C. Rădulescu-Motru
Membri: I. Andrieșescu, S. Mândrescu

(Arh.St.Buc./Văcărești, Univ. din Buc., Fac. de litere și filosofie, dos. 230/1927-1928, f. 152-153;
Arh.St.Buc., Ministerul Propagandei Naționale, Presa internă, inv. 2904, dos. 42/1927-1928, f. 17)

ROMÂNIA

MINISTERUL DE INTERNE

Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale

Serviciul Secretariatului

[februarie 1928]

REFERAT

Prefectura de Poliție din Oradea a fost sesizată de numitul Schlesinger Eugen, reprezentantul secției pitorești a Soc. „Chevsa Chadischa“ din Oradea, cum că în țară s-au răspândit fotografii reprezentând interioare din sinagogile evrești distruse de studenți și pe prim-rabinul Fuchs în mijlocul unor Tore rupte.

Numitul a declarat că în ziua de 13.II.928 s-au prezentat la el trei evrei al căror nume nu îl știe și care crezând că fotografiile răspândite în comerț sunt lucrate de Soc. „Chevsa Chadischa“ i-au făcut reproșuri pentru încercarea făcută spre a turbura din nou liniștea stabilită între evrei și români. Numitul Schlesinger și-a amintit atunci de faptul că fotografii Fried îi propusese spre cumpărare un stoc de astfel de fotografii. Ducându-se la Fried, i-a cerut să-i arate fotografiile ce are și găsim între ele pe unele care reprezentau pe rabinul Fuchs l-a întrebat dacă are autorizația acestuia, întrebare la care i s-a răspuns afirmativ. Ducându-se apoi la rabinul Fuchs, acesta a negat faptul, fiind foarte mâhnit că pe această cale i se vor aduce grave prejudicii.

Autoritățile, în urma acestor declarații, au dispus percheziționarea atelierului „Mimoza“, proprietatea lui Fried, confiscându-se clișeele fotografiilor în chestie. Din declarația individului Ormai Armin s-a constatat că albumele erau vândute de numita Fruchter Hajnalca, la domiciliul căreia, făcându-se o descindere, s-au găsit fotografii pe care le ținea într-o geantă pe care numita o avea de la Blum Sigismund, secretarul „Uniunii Sioniste“ din Oradea. Blum a declarat că nu are nici un amestec și că geanta o dăduse fetei spre a-și ține abonamentele la ziarul *Új Kelet*, pe care o rugase să le facă. S-a putut însă constata că abonamentele nu necesitau o geantă și din acest fapt se pare că și „Uniunea Sionistă“ e amestecată în această afacere.

Fotografiile au fost răspândite și de numitul Iosef Patos, care a declarat că clișeele au fost făcute în atelierul său de ziaristul ungar Alex. Lestyán din Budapesta. Pentru acest serviciu. Lestyán a dat 200 lei lui Partoș și la plecare i-a lăsat clișeele, luând cu el reproducerea care au apărut în ziarele din Budapesta. Între fotografiile ziaristului Lestyán este una care reprezintă o foaie de Tora ruptă. Confruntându-se datele, s-a constatat că această foaie nu a putut-o obține decât de la rabinul Fuchs, care le avea în acel timp în păstrare, fapt care îl pune pe rabin într-o situație echivocă față de țara în care locuiește. Rabinul a declarat că a fost fotografiat de Fried cu consimțământul său, dar nu a autorizat răspândirea în comerț a fotografiilor. În urma unei consfătuiri a autorităților s-a hotărât ca toți acuzații să

fie liberați și să se raporteze cazul Prefecturii Bihor. Aceasta cere Ministerului să decidă dacă nu e cazul ca toți inculpații să fie dați în judecata Consiliului de Război.

Numitul Schlesinger a mai avut o convorbire cu directorul Prefecturii de Poliție din Oradea, cerându-i ca să mușamalizeze chestiunea, deoarece în această afacere este amestecat un om cu poziție socială înaltă și care i-ar fi oferit o remunerație dacă ar închide chestiunea și s-ar obliga să cumpere de pe piețele de aci și de la Budapesta toate clișeele spre a le distruge. După bănuelile Prefecturii de Poliție ar fi vorba de rabinul Fuchs.

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/2, f. 81-82)

[Telegramă] Urgent. No. 15697/1/3/928

[Destinatar] General Dănilă Pop, comandantul Corpului VI Armată, Cluj

Luând la cunoștință prin presă unele declarații făcute de studenți în fața Consiliului de Război, potrivit cărora aș fi autorizat sau încurajat excesele săvârșite la Oradea Mare sau Cluj, am onoare a vă ruga să binevoiți a dispune consemnarea acestor depoziții pentru ca, examinându-le ulterior, să pot hotărî asupra sancțiunii ce urmează a se acorda acestor mărturii pe care le declar din capul locului ca necorespunzând adevărului și a dispune executarea acestei consemnări înainte de darea sentinței.

Subsecretar de Stat la Interne,
Gh. Tătărescu

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/2, f. 7)

DIR. SIG. G-LE

2 martie 1928

Insp. G-1 de Sig. Cluj comunică că astă seară, la orele 21, s-a dat sentința în procesul studenților, care este următoarea:

Condamnați în lipsă: Rădulescu Marin, Munteanu Maria, Paraschivescu Constantin și Bonescu Emil la câte șapte luni închisoare, iar dintre cei prezenți pe: Nicoară Cornel la una lună închisoare, Călugăru Gheorghe la 15 zile, Crețu Cornel de asemenea la 15 zile și Crișan Iuliu la 10 zile. Apoi Nemeș Ferdinand — grădinar — la una lună închisoare, Pop Iosif la 16 zile închisoare.

Consiliul a achitat pe următorii studenți: Diaconescu P. Nicolae și Gherghel Nicolae, avocații dr. Ioan Moldovan și Cotruș Vasile, studenții Keresturi, Olteanu Alexandru, Barbu Gheorghe, Blegea Ioan, Fătu Gheorghe, Dumitru Iosif, Dunca Gheorghe, Tică Andrei, Belintean Draga, Pantazi Maria, precum și pe Gheorghe Suket, comerciant, Ivany Kalman, vânzător de ziar, și Benezos Ștefan.

Sentința a fost primită de către public și inculpați cu mare satisfacție.

Publicul s-a împrăștiat în liniște și nu s-a întâmplat nici un incident.

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/2, f. 8-9)

188

SOCIÉTÉ DES NATIONS / LEAGUE OF NATIONS

Genève, 2 Mars 1928

Confidentielle

Monsieur le Ministre,

J'ai l'honneur de vous envoyer à titre d'information copie de la correspondance qui a été échangée entre M. Darvall, président et secrétaire du Comité des Relations Étrangères de l'Union Nationale des Étudiants d'Angleterre et du Pays de Galles et moi-même au sujet des excès commis par les étudiants à Oradea Mare, à Cluj et ailleurs. Je me permets d'attirer votre attention sur cette correspondance qui émane de l'organisation estudiantine la plus importante et la mieux organisée de l'Europe et celle qui a, sans conteste, une énorme influence sur l'opinion publique anglaise.

Veuillez agréer, monsieur le Ministre, l'assurance de ma haute considération.

G. Oprescu

Son Excellence, M. le Ministre des Affaires Étrangères, Bucarest

Anexa 1

THE NATIONAL UNION OF STUDENTS

February 7, 1928

Professor Oprescu,
Institute of Intellectual Co-operation, Palais des Nations, Geneva

Dear Sir,

You will remember that the English National Union of Students, at the Rome Council of the C.I.E., raised the question of Roumanian minorities, particularly

Jewish, and asked (unsuccessfully) for an enquiry. Further rumours which have reached this country of continued excesses of student against student have still further increased the anxiety of many of our members both Jewish and non-Jewish. It is very strongly felt that the question is of such grave concern to all students, as well from regard to the humanitarian principles with which they are supposed to be imbued, as from consideration of the first object of the C.I.E., the promotion of ties of esteem and friendship among all students, that an enquiry ought to be instituted, in the name of the students of the world; and that, in the meantime, an assurance should be sought from the Romanian Nation Union, in whom in this matter the responsibility of the C.I.E. to prevent such excesses is vested, that it has no complicity in the riots and that it will do its utmost to allay the animosities which occasion them. We should be glad of your advice upon the whole question.

In the first place are we correctly informed in supposing that this question is particularly urgent amongst students and that a special responsibility rests on the Roumanian National Union to rebut all charges of complicity, express or implied, and to take an active course in opposition to the animosities which obviously exist?

Secondly have we, in your opinion, as students or as members of the C.I.E., any locus standi in the matter; and if we have a technical locus standi is it politic of us to exercise it? Is there anything which we, or the C.I.E. can usefully and advisedly do, and if not is there anything, beyond an ineffective protest which, consistently with our professions about humanity and friendship among students, we are bound in any case to make, due from us whether useful or not, in loyalty to those professions?

And finally, if we are to proceed at all in the matter, where would you advise us to look for information, free from all taint of Jewish or Hungarian or Roumanian propaganda, on which to base a policy and by which to gain an understanding of this most important question?

If you can help us to an effective understanding of these points we shall be very much indebted to you and you will have done a great deal to prevent us taking hasty action in a matter of such gravity and complexity that every course seems doubtful and every prospect most obscure.

F.O. Darvall¹

Anexa 2

Dear Mr. Darvall,

I have to acknowledge the receipt of your letter of February 7th 1928 which I find on the return to Geneva. With regard to the question you raise I feel rather

¹ Frank Ongley Darvall (1906-1987) a fost, între 1927 și 1929, președintele Uniunii Naționale a Studenților, afirmându-se și ca tânăr politician în Partidul Liberal. Mai târziu, va deveni ministru al Informațiilor (1939-1945), după care va ocupa mai multe posturi diplomatice.

embarrassed at giving my opinion. Nobody in Roumania, except a few foolish people, approved the students' manifestation against the Jews. The press and political parties were against it and express strongly their disapproval. I believe that even among the students themselves a great majority were ashamed of the excesses in Cluj and Oradea Mare. My opinion, however, is that any official intervention on the part of the National Union of Students would tend rather to defeat your purpose rather than improve matters.

During the Congress of the C.I.E. you have many occasions to speak unofficially with the representative of Roumanian students and to point out the harmful effect of such brutal manifestation. If you will allow me I will send a copy of your letter privately to the Rector of the University in Bucharest and to the Director of the Press in the Foreign Office. I am sure this will be a very useful procedure. I think also that Mr. Bagnall had a conversation with the President of the Roumanian National Union in Rome during the Conference. Would it not, therefore, be possible for him to write him privately in a friendly way asking for the truth of this affair. I am sure you will receive full satisfaction.

I should like to know as soon as possible your opinion about my sending a copy of your letter to Bucarest to the competent people.

Yours sincerely,

G. Oprescu, Secretary,
Committee on Intellectual Co-operation
23rd February 1928

Anexa 3

**The National Union of Students of the Universities
and University Colleges of England and Wales**
Federated to the International Confederation of Students
Foreign Relations Department
Feb. 29, 1928

Monsieur le professeur Oprescu

Dear Sir,

I thank you for your letter of the 23rd instant. Our Standing Committee have considered your advice as to the inadvisability of our taking any official action in the matter of student atrocities in Roumania and feel very strongly the force of the arguments.

We should be grateful if you would, at your discretion, make use of my letter to you and send a copy of it to the authorities you name. Mr. Bagnall would write

privacy to the Roumanian President were it not for the fact that all the officers we met at Rome were relieved of their duties almost immediately upon their return to Roumania. In the circumstances there is nobody, with any official standing in Roumania, with whom we have any communication or of whom we have any knowledge. It would therefore only be possible for us to write to some officer of their Union officially, which does not seem wise.

We have been approached by the Hungarian and Swiss National Unions, both of whom have made strong protests direct to Roumania. We have decided to act only through the C.I.E. and have placed our protest and our requests for an effective Roumanian disavowal of complicity in the hands of the President, M. Malteni. The further action we shall take will depend upon events and upon the mood of our Executive when it meets before the Paris Council but it is not, in any case, now likely to take any more extreme line than the appointment of Rapporteurs, those of our members who support this action have in mind M. Balinski, to enquire into the problem of Jewish student minorities and we shall hope to get for this policy, if it should be advanced, the adhesion of the Roumanian Union itself.

Please accept, sir, our very sincere thanks,

Yours sincerely,

(signed) F.O. Darvall,
President & Foreign Secretary

Anexa 4

Geneva, 2nd March 1928

Dear Sir,

Thank you very much for your letter of February 29th 1928. I am glad to see that you agree with the suggestion which I made in my previous letter and I thank you also for giving me the liberty to make use of this correspondence in the way which I mentioned myself in my letter of February 23rd. Allow me to emphasize once more the success which may be obtained in such circumstances by private correspondence. I feel sure that if Mr. Bagnall writes himself to the former President of the former officers of the National Union of Students in Roumania, the relations which this man must have kept up with the new committee will enable him to show the results of their attitude on public opinion in other countries and I am sure that the present committee will understand the danger of maintaining such an attitude. On the other hand, after having had conversations with several official people, I may say that the Government is prepared to take the strongest measures in the future in order to ensure the liberty of all Roumanian people and the respect of the law.

Yours sincerely,

G. Oprescu, Secretary,
Committee on Intellectual Co-operation

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 185-189)

189

MINISTERUL INSTRUCȚIUNII

Direcțiunea Generală a Învățământului Superior (Dir. VI)

No. 7378/6 martie 1928

Domnule Rector,

Avem onoarea a vă înainta, în copie, adresa d-lui ministru de Interne no. 4201/928, împreună cu 8 tablouri cuprinzând numele studenților participanți la dezordinele de la Cluj, Huedin și Tg. Ocna.

Ministru,
Dr. C. Angelescu

Director General,
[Indescifrabil]

Domnului Rector al Universității. Iași

Anexa 1

Copie de pe adresa Ministerului de Interne no. 4201 înregistrată sub no. 7378/928

Domnule Ministru,

Avem onoarea a vă înainta alăturatele tablouri primite de la Inspectoratul General de Siguranță Iași, de studenții înapoiți de la congres la Iași și studenții care, după informații, ar fi participat la devastările de la Cluj, Huedin și Târgu Ocna, binevoind a cunoaște că asemenea tablouri au fost înaintate Rectoratului Universității din Iași încă de la 19 decembrie 1927.

Subsecretar de Stat,
Gh. Tătărescu

Director General,
Romulus P. Voinescu

Domnului Ministru al Instrucțiunii.

[Rezoluție: *Urgent*. Se va trimite, în copie, Rectoratului Universității din Iași. Dr. Angelescu]

Anexa 2

TABLOUL

Studenților înapoiți de la congresul din Oradea Mare, sosiți în stația Iași în dimineața zilei de vineri 9 decembrie 1927, orele 2

1) Paloșanu Gh.	Facultatea Drept	
2) Munteanu N.	“ “	audient
3) Marinescu	“ “	
4) Vartirescu	“ “	
5) Calmusky	“ “	
6) Ionescu Gh.	“ “	
7) Constantinescu Venus	“ “	
8) Ștefănescu I.	“ “	
9) Teodorescu	“ “	anul III
10) Buzoianu Constantin	“ “	
11) Guma	“ “	
12) Anastasescu	“ “	
13) Bosie	“ “	
14) Hâncu N.	“ “	
15) Comșa – sau Tomșa N.	“ “	
16) Cosmopolis	“ “	
17) Caciulcov	“ “	
18) Nicolau I.	“ “	
19) Apostol Carol	“ “	anul I
20) Focșineanu Mihai	“ “	anul II
21) Petrescu	“	Medicină anul II
22) Hudiță Ștefan	“ “	anul II
23) Făiniță	“ “	
24) Dumitriu C.	“ “	
25) Bicleanu M.	“ “	
26) Cilievici Mircea	“ “	
27) Ursu Alexandru	“ “	
28) Iov Grigore	“ “	
29) Pavel Emil	“ “	
30) Schiopu N.	“ “	
31) Scripa P.	“ “	
32) Grădinaru M.	“ “	
33) Fildan	“ “	anul II
34) Apostoleanu Aurelia	“	Farmacie
35) Marin Ștefan	“ “	
36) Ambrozie Cezar	“ “	

37) Drăganciu Valeriu	“	“
38) D-ra Gavrilu	“	Științe
39) Vasiliu N.	“	“
40) Popovici M.	“	“
41) Usatiuc E.	“	“
42) Pătrașcu D.	“	“
43) Dumitru I.	“	“
44) Hulubei	“	“ anul I
45) Bârsan	“	“
46) Bancea Alexandru	“	“
47) Bordeianu N.	“	“
48) Popovici Gh.	“	“
49) Popovici C.	“	“ anul III-IV
50) Vasiliu Gh.	“	“
51) Iordăneanu	“	“
52) D-ra Croitoru	“	“
53) “ Irimia	“	“
54) Berijan Virgil	“	“
55) D-ra Arnăutu	“	Litere
56) Buhust M.	“	“
57) Petcu Elena	Facultatea Litere	
58) Ionescu Lucia	“	“
59) Marineli Mara	“	“
60) D-na Vericeanu	“	“
61) “ Constantinescu M.	“	“
62) Manoliu Dida	“	“
63) D-na Manoliu M.	“	“
64) Simionescu	“	Drept sau științe
65) Axinte Octav	“	Medicină sau “
66) D-na Petculescu M.	“	Litere sau “
67) “ Popovici E.	“	“
68) “ Bărboși Niura	“	“
69) Ionescu V.	“	Drept sau “
70) Crilov	Casier A.S.C.	
71) Popa C.		
72) Rusu Adrian		
73) D-rele Bogdan (surori)	Facultatea Litere sau Medicină	
74) D-rele Mănecuță (3 surori)		

Anexa 3

TABLOUL

Studentilor de la Universitatea Iași care ar fi participat la devastările de la Cluj

1. Paloșanu Gh.	Facultatea Drept
2. Munteanu N.	“ “ audient
3. Panaite M.	“ “ anul I
4. Vartirescu	“ “
5. Constantinescu Venus	“ “
6. Teodorescu	“ “ anul III
7. Buzoianu C.	“ “
8. Apostol Carol	“ “ anul III
9. Anastasescu	“ “ anul II
10. Bosie	“ “
11. Hâncu N.	“ “
12. Marinescu	“ “
13. Cosmopolos	“ “
14. Caciulcov	“ “
15. Antoniu Alexandru	“ “ anul III
16. Calmuschi	“ “
17. Ștefănescu I.	“ “
18. Petrescu	“ Medicină anul II
19. Hudiță Ștefan	“ “ “ “
20. Făiniță	“ “ “ “
21. Dumitriu C.	“ “ “ “
22. Bicleanu M.	“ “
23. Cilievici M.	“ “
24. Fildan	“ “ anul II
25. Pavel Emil	“ “
26. Vasiliu N.	“ Științe
27. Popovici M.	“ “
28. Usatiuc E.	Facultatea Științe
29. Pătrașcu D.	“ “
30. Dumitriu I.	“ “
31. Hulubei	“ “
32. Bârsan	“ “ anul I
33. Bordeianu I.	“ “
34. Axinte Octav	“ “ sau medicină
35. Crilov	Casier A.S.C.

Anexa 4**TABLOUL**

Studentilor care ar fi participat la devastarea sinagogii și magazinelor din strada Păcurari, Iași, în ziua de 10 decembrie 1927

1. Panaite M.	Facultatea Drept
2. Ștefănescu I.	“ “
3. Vartirescu	“ “
4. Constantinescu Venus	“ “
5. Bușilă Ion	“ “
6. Bejenaru	“ “
7. Nicolau I.	“ “
8. Fărcășanu I.	“ “
9. Buzoianu C.	“ “
10. Mociulschi Teodor	“ “ anul II
11. Petrescu	“ Medicină anul II
12. Marin N.	“ “
13. Andreescu C.	“ “
14. Ambrozie Cezar	“ “
15. Drăganciu Valeriu	“ “ anul I
16. Mândru D.	“ “
17. Ionescu C.	“ Științi
18. Barijan Virgil	“ “
19. Popovici M.	“ Geografie
20. Rusu Adrian	—
21. Popa C.	—
22. Sârbulescu	—

Anexa 5**TABLOUL**

Studentilor de la Universitatea Iași care ar fi luat parte la devastările de la Huedin

1. Panaite M.	Facultatea Drept anul I
2. Ștefănescu I.	“ “ anul II
3. Marinescu	“ “
4. Paloșanu Gh.	“ “
5. Buzoianu C-tin	“ “
6. Munteanu N.	“ “ audient

7. Hâncu N.	“ “
8. Bosie	“ “
9. Anastasescu	“ “ anul II
10. Apostol Carol	“ “ anul I
11. Teodorescu	“ “ anul III
12. Făiniță	“ Medicină anul II
13. Dumitriu C.	“ “ anul II
14. Hudiță Ștefan	“ “ anul II
15. Iov Grigore	“ “
16. Ursu Alexandru	“ “
17. Petrescu	“ “
18. Fildan	“ “ anul II
19. Dumitriu I.	“ Științe
20. Popovici C.	“ “
21. Hulubei	“ “ anul I
22. Vasiliu N.	“ “
23. Popovici M.	“ “
24. Axinte Octav	“ “ sau Medicină
25. Crilov	Casier A.S.C.

Anexa 6**TABLOUL**

Studentilor de la Universitatea Iași care ar fi luat parte la devastările de la Tg. Ocna, în ziua de 8 decembrie 1927

1. Panaite M.	Facultatea Drept
2. Ștefănescu I.	“ “
3. Constantinescu Venus	“ “
4. Băleanu	“ “ anul I
5. Anastasescu	“ “ anul II
6. Apostol Carol	“ “ anul I
7. Calmuschi	“ “
8. Paloșanu Gh.	“ “
9. Hancu N.	“ “
10. Munteanu N.	“ “ audient
11. Buzoianu C.	“ “
12. Bicleanu M.	“ Medicină
13. Cilievici	“ “
14. Marinescu	“ Drept
15. Petrescu	“ Medicină anul I

16. Dumitriu C.	“	“	anul II
17. Hudiță Ștefan	“	“	anul II
18. Iov Grigore	“	“	
19. Grădinaru M.	“	“	
20. Ursu Alexandru	“	“	
21. Popovici C.	“	Științi	anul 3-4
22. Pătrașcu D.	“	“	
23. Hsatiuc E.	“	“	
24. Dumitriu Ion	“	“	
25. Ionescu V.	“	“	
26. Hulubei	“	“	
27. Bordeianu I.	“	“	
28. Axinte Octav	“	“	sau Medicină
29. Rusu Adrian	“	“	

(Arh.St.Iași, Universitatea „Al.I. Cuza”, Rectorat, dos. 1177/1927-1928, f. 3-12)

Domnule Rector,

Subsemnații studenți, Buzoianu C. și Sârbulescu P., cu respect vă rugăm să binevoiți a dispune să ni se ridice pedeapsa dată de către Onor. Senat Universitar, în baza motivelor ce urmează.

Am fost eliminați pentru totdeauna de la Universitatea din Iași pe motivul că am fost condamnați pentru devastările care au avut loc în str. Păcurari în ziua de 10 decembrie 1927.

De la început ținem cu respect să vă informăm că n-am fost dați în judecată și condamnați pentru că am fi participat la devastările mai sus menționate, căci atât ordonanța definitivă a d-lui judecător de instrucție, cât și hotărârea Tribunalului și decizia Curții de Apel Iași s. I-a spun clar că acei care au devastat n-au fost prinși. Și tocmai din această cauză, că nu au fost descoperiți autorii devastărilor, subsemnații am fost dați în judecată și condamnați, fiind presupuși, nu c-am devastat, ci că am fi luat parte la manifestația mai sus amintită.

Dovadă este hotărârea Curții de Apel, care spune categoric, vorbind despre manifestația din ziua de 10 decembrie 1927, că o parte ce n-a putut fi descoperită a comis distrugeri și stricăciuni la sinagoga din str. Păcurari etc. Chiar textul de lege în baza căruia am fost condamnați este o altă dovadă evidentă: art. 14 al. 2 din legea așa numită a lui Mârzescu spune: Când autorii acestor infracțiuni nu pot fi descoperiți, se vor pedepsi în caz de crimă cu închisoarea de la 7 luni la 2 ani, și în caz de delict cu închisoarea de la 2-6 luni oricare din acei care se vor

prinde la locul sau în apropierea locului unde s-a săvârșit infracțiunea și care se vor dovedi că voluntar manifestau în mijlocul mulțimei tumultoasă.

Pe noi nici măcar nu ne-a prins la fața locului, cu atât mai puțin nu ne-a prins manifestând și încă tumultos.

Subsemnatul Buzoianu C. mergeam liniștit pe str. Păcurari, unde locuiesc, și eram izolat, când un individ rămas necunoscut m-a străpuns pe la spate cu un stelete. O întâmplare — fericită pentru mine și nefericită pentru colegii mei — a făcut ca în urma mea să vie colegul meu Rusu, la care s-a mai adăugat Sârbulescu, pe care nu-l cunoșteam, și m-au ridicat, ducându-mă la școala „P. Poni”, în fața căreia ne aflam, și unde mi-au dat primele ajutoare; apoi au alergat după o trăsură care să mă transporte la un spital, deoarece pierdusem mult sânge și eram foarte slăbit. La câteva minute după ce ne urcasem în trăsură am fost arestați. În momentul arestării era liniște pe stradă, astfel că nici nu ne-au „prins” după cum cere legea, cu atât mai puțin „manifestând tumultos”. Pentru simplul motiv că aveam șăpci de student și fiindcă un criminal m-a străpuns cu un stelete fără nici un motiv pe la spate, profitând că sunt singur — căci dacă eram în grup nu avea curajul și nu rămânea nedescoperit —, instanțele judecătorești au tras *prezumpția* că am luat parte la manifestare. Ba ele afirmă că am fi manifestat tumultos, afirmațiune pe care n-o pot scoate din nici o dovadă, ceea ce trebuia să ducă la achitarea obligatorie, căci caracterul de manifestare tumultoasă este un element de existență a acestei infracțiuni. Și totuși am fost condamnați...

Se spune — noi din respect pentru instanțele judecătorești nu afirmăm aceasta — că pedeapsa noastră nu era necesar să rezulte din probe, că ea a fost dată pentru a înăbuși manifestările studențești și a intimida studenții, că s-a pedepsit pe oricine s-a întâmplat cu sau fără dovadă, pentru a se satisface un alt interes. Aici, în sanctuarul tuturor științelor, deci și a științei dreptului, rugăm ca lucrurile să fie reduse în cadrul strict a principiului și a moralei. Păcatul care poate fi comis în afară de Universitate, în detrimentul dreptului, în Universitate trebuie să se reducă la cerințele științei. Toate legile penale crează pedepse personale, nu e vinovat decât cel care a înfrânt legea penală. Numai în epoca primitivă se pedepseau rudele din întreaga familie a celui ce a săvârșit infracțiunea. Pe noi instanțele judecătorești ne-au pedepsit ca făcând parte din marea familie studentească.

În fața instanțelor judecătorești am susținut că nici nu ni se poate aplica măcar această lege Mârzescu, care după cum explică autorul ei și cum rezultă din conținutul ei a fost făcută pentru combaterea bolșevismului, pentru împiedicarea lui de a se întinde. Chiar din textul legii se poate vedea aceasta, căci ea vorbește despre societăți secrete constituite pentru răsturnarea ordinii de stat, despre fabricanți de bombe și mașini infernale, despre afilierea la societățile comuniste din alte țări, despre lauda și propaganda acestor societăți. Ori noi ce expozibile avem decât doar inimile noastre tinere și pline de avânt? Am susținut că nu se poate asemăna o societate studentească cu astfel de societăți oculte și destinate

răsturnării ordinii din stat. Întristează comparația, căci noi din apărarea ordinii și consolidarea neamului ne-am făcut un ideal.

În astfel de împrejurări am fost arestați șase studenți înainte de sărbătorile Crăciunului, toți am stat 1½ lună, în prevăntă, făcând și sărbătorile în închisoare. Patru din noi au fost eliberați, iar noi am continuat a fi arestați până când am ispășit și pedeapsa care ne-a fost dată.

Cu toate că această pedeapsă nu era definitivă, căci decizia Curții de Apel a fost dată cu drept de recurs, nu am beneficiat de acest drept pentru motivul că până la judecarea recursului trebuia să stăm închiși în umezeala și lipsa de aer a temniței, când pedepsele noastre expirau în câteva zile, iar sentința Înaltei Curți de Casație, în cazul cel mai grabnic, necesita o întârziere de 2-3 luni. Această renunțare a mai fost determinată și de faptul că nu ne-am așteptat a fi pedepsiți și din partea autorităților universitare, mai ales că au mai fost studenți condamnați fără ca aceasta să atragă după sine eliminarea lor. Dacă ne-am fi gândit că vom avea de suferit o pedeapsă atât de gravă din partea Onor. Senat Universitar, preferam regimul închisorii și făceam recurs, care ar fi fost încoronat de același succes ca și cel înregistrat de studenții de la București, condamnați pentru devastări (nu pentru prezumpții de a fi luat parte la manifestațiuni) de la 2-7 luni, închisoare și cărora Înalta Curte de Casație, în urma recursului făcut, le-a casat sentința de condamnare fără trimitere.

Bazați pe aceste motive și anume pe faptul că *nu am fost condamnați pentru participare la devastări, ci fiind numai presupuși că am fi luat parte la manifestațiuni, că am fost pedepsiți mai mult pentru intimidarea celorlalți studenți și în locul autorilor acestor devastări rămași nedescoperiți și ale căror consecințe le tragem noi, că făcând recurs am fi fost scutiți de orice penalitate, că pentru nici o vină din partea noastră am suferit prevenția de 1½ lună și pedeapsa dată de judecători, și eliminarea din Universitate, că subsemnatul Buzoianu C., în urma rânii primite și a regimului închisorii sunt bolnav și actualmente, că subsemnatul Sârbulescu P., fiind însurat și având soție înscrisă ca studentă la Facultatea de Litere din Iași, și având dom. definitiv stabilit în Iași, îmi este imposibilă deplasarea la o altă Universitate, vă rugăm respectos, domnule rector, a admite să se revină asupra eliminării noastre din Universitate.*

Primiți vă rugăm încredințarea deosebitelor noastre considerațiuni.

P. Gh. Sârbulescu
C. Buzoianu

Iași, 6 martie 1928
Cu o anexă

D-sale, Domnului Rector al Universității din Iași

(Arh.St.Iași, Universitatea „Al.I. Cuza”, Rectorat, dos. 1211/1927-1928, f. 184-186)

 191

ROMÂNIA
MINISTERUL DE INTERNE
Direcțiunea Personalului și
Controlului Serviciului Personalului
No. 02834 P – 6 mar. 1928

TELEGRAMĂ

Desideriu Tempeleanu, delegat, Prefect al județului Bihor

Ministrul Cultelor și Artelor, găsind necesară o verificare la fața locului după inventar a obiectelor de cult pentru care comunitățile evreiești din Oradea au solicitat despăgubiri, ne-a cerut să desemnăm o persoană competentă care împreună cu dl. Pâclișanu¹, directorul general al Cultelor, să procedeze la facerea inventarierii.

Vă încunoștințăm că Ministerul vă delegă în acest scop pe d-vs și în consecință vă rugăm a lua înțelegere cu delegatul Ministerului Cultelor atunci când se va prezenta în localitate.

p. Ministru Interne,

(Arh.St.București, Ministerul de Interne. Divizia Administrativă, dos. 290/1927, f. 4)

 192

DIRECȚIA SIGURANȚEI GENERALE

7 martie 1928

NOTĂ

Inspectoratul General de Siguranță Cluj raportează:

În ziua de 19 februarie a.c., s-a ținut în sala de ședințe a Camerei de Comerț din acest oraș ședința marelui comitet diriguitor al Ligii Naționale Evreiești din Ardeal. La această ședință a fost reprezentat și Consiliul Superior Sionist din România, prin dr. A. Mibashan și Iulian Silberbusch. Printre altele s-a discutat și

¹ Zenovie Pâclișanu (1886-1958), preot greco-catolic și istoric, în perioada interbelică fiind vicar general al Bisericii Române Unite cu Roma. Din septembrie 1920 a fost numit inspector general al cultelor catolice, reformate și necreștine în cadrul Ministerului Cultelor și Artelor, iar din aprilie 1923 a devenit director general al cultelor minoritare din același minister.

devastările studențești din Oradea și Cluj în decembrie 1927, precum și al XV-lea congres mondial sionist din Basel.

Dr. Hiel [Hillel] Kohn¹ a făcut o dare de seamă, arătând necesitatea de orientare politică a evreimii din România. El a depus următorul proiect de rezoluție:

„Marele comitet diriguitor al Ligii Naționale Evreiești din Ardeal, în ședința ținută la Cluj la 19 februarie 1928, a luat în dezbatere hotărârea conferinței din noiembrie 1926, referitor la înființarea cât mai grabnică a unei organizații regnicolare politice evreiești, și aducând în legătură această hotărâre cu starea grav deprimată atât a evreimii din Ardeal, cât și a celei din întreaga țară, precum și cu indignatele și neuitatele erupții antisemite din Oradea și Cluj în decembrie 1927, crede că înființarea unei organizații politice, care să cuprindă întreaga evreime din România, este o poruncă sfântă, care trebuie îndeplinită cu iuțea instinctului de apărare de sine.

Marele comitet diriguitor al Ligii Naționale Evreiești vede în evenimentele de la Oradea și Cluj un simbol, un avertisment, ca evreimea organizată în mici grupuri regionale să-și dea seama de lipsa unei organizații politice unitare pentru întreaga țară. Tocmai de aceea, marele comitet diriguitor declară că face pasul inițiativ pentru crearea unui partid poporal regnicolar evreiesc, care cuprinzând în sine toți evreii din România, care se dau de evrei, să combată antisemitismul, să lupte pentru apărarea drepturilor evreilor și pentru o reprezentare cât mai eficace în Parlament. Această organizație regnicolară trebuie să dea totodată garanție corespunzătoare ca, pe lângă programul arătat, să susțină pretențiile evreimii din România la drepturile colective, în special în ce privește drepturile populare garantate evreimii prin tratate internaționale și prin legile constituționale.

În continuare la acestea, marele comitet diriguitor crede de urgență reorganizarea Ligii Naționale Evreiești din Ardeal în așa fel ca aceasta să fie organizația poporală a evreimii din Ardeal și apărătoarea intereselor ei politice, culturale și economice.

Cu soluționarea tuturor acestor probleme de organizare externă și internă, marele comitet diriguitor împuternicește Liga Națională Evreiască din Ardeal să înceapă neîntârziat tratativele cu celelalte organizații evreiești din țară.“

Dr. Marton Ernő, directorul ziarului evreiesc *Új Kelet* Cluj, a declarat că partidul evreiesc trebuie să ia ființă în decurs de 2 luni.

Comunicat d-lor: PRM; MISG; SSMI.

(Arh.St.București, Direcția Generală a Poliției, dos. 142/1928, f. 34-35)

¹ Hillel Kohn (1891-1972), adept al ideologiilor de stânga, membru al Partidului Comunist din ilegalitate, motiv pentru care va fi deținut în lagărul de la Someșeni (Cluj, în 1941), pentru ca, după războiul mondial, să devină profesor la Universitatea „Bolyai“.

[Depus la 10 martie 1928]

REFERAT

Cu ocaziunea turburărilor ce au urmat congresului studențesc de la Oradea Mare și celor de la 10 decembrie 1927, la Direcțiunea Siguranței Generale s-a primit din partea Consiliului de Război al Corpului II Armată mai multe liste cuprinzând numele a peste 300 studenți, aflați în cercetarea aceluși Consiliu, ca participanți și inculpați în turburărilor de mai sus.

Pe baza acestor liste s-a intervenit pe lângă Ministerul Instrucțiunii Publice pentru luarea măsurilor disciplinare, pe facultăți, și în același timp pentru studenții care erau și funcționari în diferite instituțiuni particulare sau ale statului, s-a intervenit pentru aplicarea sancțiunilor de rigoare.

De la Direcțiunile instituțiilor respective s-au primit răspunsuri în care se arată că, pentru a se putea aplica sancțiuni, să se comunice faptele dovedite în sarcina studenților funcționari, care afirmă că n-au participat la turburări sau chiar că nu au lipsit în acel timp din Capitală, producând și dovezi în acest sens.

Pentru măsurile disciplinare aplicate sau care ar urma să se aplice de către fiecare facultate în parte, s-au primit de la Ministerul Instrucțiunii Publice mai multe adrese, având fiecare conținutul de mai jos:

1. Cu adresa no. 18198 din 6 martie a.c., înaintează adresa Rectoratului Academiei de Înalte Studii Comerciale din București, împreună cu procesul-verbal al Consiliului profesoral al acelei Academii, prin care *se cer dosarele complete ale anchetelor ordonate de guvern și sentințele judecătorești pe baza cărora, cunoscându-se vinovăția fiecărui student, să se poată aplica cu toată rigoarea pedepsele cuvenite celor vinovați.*

Studentul Fundescu Constantin, asupra căruia s-au găsit obiecte furate, a fost eliminat pentru totdeauna din Academie.

2. Cu adresa no. 11067/928, înaintează adresa Conservatorului de Muzică și Artă Dramatică din București, împreună cu întâmpinarea elevei Maria Roman, care arată că în ziua de 6 decembrie, cu ocaziunea turburărilor de la Oradea, d-sa se găsea la Cluj la dl. profesor universitar Onisifor Ghibu, pe a cărui declarație își sprijină dovedirea nevinovăției. Conservatorul arată că faptul de a se fi înapoiat la București în același tren cu manifestanții nu poate fi pedepsit.

3. Cu adresa no. 21078 din 6 martie a.c. se înaintează 8 dosare, cuprinzând 181 întâmpinări ale studenților pedepsiți și care afirmă categoric că pot dovedi nevinovăția lor.

Rectoratul Universității din București adaugă că, *din nefericire, cele mai multe întâmpinări prezentate nu sunt însoțite de nici un act doveditor, iar unele au alăturate certificate stereotipe ale Consiliului de Război, din care se constată*

că studentul a fost găsit nevinovat în neorânduilele studențești, fără a specifica dacă aceasta se referă la Cluj, Oradea Mare sau la cele petrecute în trenul studențesc.

Dl. Ministru al Instrucțiunii Publice, prin rezoluția pusă la adresa Rectoratului, dispune a se înainta de urgență Ministerului de Interne, în posesia căruia se găsesc, procesele-verbale ale Comisiunii Mixte de anchetă, precum și toate rapoartele și procesele verbale dresate de autoritățile polițienești, spre a reexamina aceste cazuri și a ne comunica rezultatul cercetărilor.

4. Cu adresa no. 23212 din 6 martie a.c. se înaintează întâmpinările a 5 studenți, aflați în situația de mai sus, toți prezentând certificatul stereotip de nevinovăție al Consiliului de Război.

5. Cu adresa no. 24605 din 6 martie a.c. se înaintează întâmpinările a 39 studenți, împreună cu aceleași certificate.

6. Cu adresa no. 28701 din 6 martie a.c. se înaintează întâmpinările a 24 studenți, împreună cu certificatele respective ale Consiliului de Război.

Față de cererile Rectoratului Universității și instituțiilor unde studenții sunt sau au fost funcționari, de a se stabili cu precizie vinovăția fiecărui student în parte, și ținându-se seamă de faptul că semnalările s-au făcut pe baza listelor primite de la Consiliul de Război, care apoi a eliberat unora dintre studenți certificate de nevinovăție și neurmărire, rugăm a se aviza.

Se menționează că nu poate fi vorba și despre studenții asupra vinovăției cărora Justiția s-a pronunțat prin sentințele de condamnare date.

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/2, f. 27-28, 52-53)

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE

Direcțiunea Cabinetului Ministrului

Înregistrată la no.19530, 16 martie 1928

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

De la Leg. din Washington, no. 9058, data 15 martie 1928

Externe-București

Am primit azi o deputațiune a Societății evreilor români cu noul președinte [Bennet E.] Siegelstein în cap și cu [Solomon] Sufrin și [Herman] Spayer [Speier], până acum foarte dârzi contra noastră, în total șase persoane reprezentând peste 400.000 de evrei români, care mi-au exprimat dorința ca neînțelegerile din trecut dintre ei și Legațiune să se dea uitării și ca de acum înainte să înceapă o eră de

înțelegere cordială între dânșii și Legațiune pentru armonia între cetățenii români de diferite rase și religii și propășirea României cu concursul tuturor fiilor săi. Am reținut deputațiunea la dejun și sper a vedea creându-se o atmosferă favorabilă României în urma acestui demers al cărui merit îi revine în mare parte lui Leon Fischer, vice-președintele Societății Amicilor statornici ai României.

În *The New York Times* de azi a apărut protestul unui fost magistrat evreu numit Goldstein asupra unui împrumut român, făcând apel la toate organizațiile evreiești să-l boicoteze pe baza pretinselor persecuțiuni. Siegelstein mi-a promis că va răspunde prin presă, combătând aceste idei.

Delegațiunea mi-a remis un memoriu conținând măsurile care după ei pot pune capăt pentru totdeauna exceselor antisemite ale studenților.

Le-am promis să transmit memoriul guvernului recomandându-l binevoitoarei atențiuni a guvernului, observându-le însă că guvernul poate judeca mai bine ce trebuie și ce poate face și că bunele sale intențiuni în această privință sunt evidente.

Crețeanu 9058

Descifrat de Elefterescu.

Anexa 1

To: His Excellency
George Cretziano, Roumanian Minister,
Washington, D.C.

We, on behalf of the United Roumanian Jews of America, appreciate the spirit which has prompted your Excellency's invitation, and your commendable desire to afford us an opportunity of exchanging views on questions in which we are mutually interested.

Members of our delegation, however, will be lacking in candor, as well as in the sense of duty to our brethren, if we did not frankly give renewed expression to our feelings of deep sorrow at the events which have recently transpired in Roumania, and our continued anxiety for the safety and welfare of the Jews of America, whose fate is identified with the future of Roumania, and whose prosperity is bound up with the advancement in our native land.

The facts with regard to the unfortunate occurrences and excesses in December have been fully stated in publications here and in Roumania. We have no desire, nor do we believe it to be necessary, to reiterate the mournful facts at this time, but your Excellency will permit us to observe that the suffering which has been caused cannot easily be dispelled, and that the accumulated burden of insecurity and hostility cannot be lifted, unless there be exerted sufficient strength to

overcome the dread of stimulated animosities, the fear of violence against which there seems to be no restraint, and above all, the agonizing atmosphere of continuous insecurity.

We must therefore, most earnestly urge and obtain assurances in the form of official utterances and acts and guarantees that efforts equal to the gravity of the situation be put forth by your Government to ameliorate said conditions, and in order to end such fears, worries and anxieties, and to establish real peace and harmony among all the elements of the Roumanian population.

To this end, and in order to clear the way for future understanding, we respectfully besiege and urge that the Roumanian Government address itself to the following tasks:

1. Dissolution of the Christian Students' National Union

In view of the fact that the Christian Students' National Union seems to be nothing more than an anti-Semitic organization, the Roumanian Government ought to dissolve it at once, and by such act of dissolution make clear to its people in general, and to the students of Roumania in particular, that the Government is entirely sincere in its suppression of anti-Semitism. The failure of the Roumanian Government to suppress the Christian Students' National Union would inevitably be regarded as proof of the lack of wholeheartedness in the Government's desire to suppress and repress anti-Semitism tendencies and acts.

2. Open door of the universities and protection while in attendance to the Jewish students

The Roumanian Government, in our humble opinion, should give the fullest guarantees with respect to the attendance of the Jewish students at the Roumanian University, and above all, there must be and should be absolute adequate protection for their safety while attending the university classes and courses. As long as the Jewish students are terrorized by force to absent themselves from the universities, no assurances, however well meant by the Government, can be accepted as effective.

3. Abolish Christian Students' National Day

It is most earnestly suggested that the Government, at least for the present, abolish the 10th day of December, as a National Holiday for the convening of the so-called Christian situation, in view of the horrors to which the recent celebration thereof gave rise, and moreover in view of the additional fact that this Holiday, in the past, has been converted into criminal acts of violence against unoffending Jewish students.

4. There ought to be established a moderate attitude on the part of the representatives of the churches towards the Jews

No one has any right, power, or authority, and no one ought to have any right, power, or authority, to dictate to another in what way he should worship the Almighty, and everyone should worship his God in his own respective faith, so long as he is a peaceful and loyal citizens in the community in which he lives.

The sooner the Government and the officials will respect the various faiths of its citizens, the better it will be for the Government at large and its constituency in particular.

Lastly, the Roumanian Government should, and ought to grant at all times and under all circumstances, the fullest administrative protection to the Jewish population of the land, as well as to all its minorities, irrespective of their respective creeds, faiths, for in that way, and in that way only, will there be established in your country the Fatherhood of God, and Brotherhood of Man.

Dated New York, March 14th, 1928

Respectfully submitted

United Roumanian Jews of America

(ss) by Bennet E. Siegelstein, President

By Herman Speier, Secretary

Leon Fischer, Morris Florea, Solomon Sufrin, Paul P. Silberman, Samuel Kanter — Committee

Anexa 2

LEGAȚIUNEA REGALĂ A ROMÂNIEI

Washington, D.C.

No.1542/P-40/16 martie 1928

Domnule Ministru,

Confirmând telegrama mea cifrată no. 9058 din 15 martie a.c., am onoarea a vă da seama de întâlnirea ce am avut în ziua de 14 martie, în localul Legațiunii, cu dl. Bennet Siegelstein, noul președinte al Societății Evreilor Români uniți din America, și alți 5 membri ai Comitetului, anume Leon Fischer, vice-președinte, Herman Speyer, secretar, Morris Florea, Solomon Sufrin și Bruno Berk. Această întâlnire fusese aranjată de Leon Fischer, proprietar al unei tipografii importante din New York și prieten leal al României. Dânsul s-a luptat din răspuțeri întâi pentru a se înlocui Leo Wolfson la președinția Societății printr-un moderat, apoi pentru a opera o apropiere între Societate și Legațiune, care intra și în vederile mele. Încă din ziua de 11 februarie trecut, când m-am întâlnit cu Siegelstein la banchetul Societății „Sons of Roumania“ din New York, îi arătasem dorința de a vedea raporturi mai amicale stabilindu-se între Legațiune și Comitetul zisei Societăți și-i propusesem să vină să mă viziteze la Washington cu câțiva membri ai Comitetului, însă dânsul ezita la început, temându-se de dezaprobarea membrilor Societății care sunt sub influența rabinului Wise și lui Leo Wolfson. În fine, după lungi dezbateri, Fischer a convins pe membrii Comitetului și a fost hotărât ca să adresez o invitație colectivă Comitetului, care a fost primită pentru ziua de 14. Wolfson, care încă

figurează în comitet, a încercat să obțină o invitație specială pentru sine, ceea ce am refuzat, temându-mă de vreo perfidie din partea sa și neținând să-l văd, și în definitiv s-a abținut, dar în schimb au venit Speier și Sufrin, până ieri extremiști, iar acum convertiți la idei mai moderate, după Fischer, care mi se pare că s-a înșelat asupra sincerității lor.

Conform programului convenit, cei 6 delegați au sosit la Legație la ora 12 și i-am primit cu cuvinte de bună venire și expresiunea mulțumirii mele de a-i vedea în casa României, care cuprinde în populațiunea sa aproape un milion de cetățeni de confesiune mozaică. Dâșii mi-au prezentat un memoriu (aci alăturat), pe care am refuzat de a-l discuta deocamdată, însă am promis să-l înaintez guvernului, recomandându-l binevoitoarei și serioasei lui atențiuni. Apoi, am trecut la masă, la care invitaseam tot personalul masculin al Legațiunii, precum și pe diurnistul Anagnostache, bun și vrednic funcționar, pentru a fi 6 români și 6 evrei. În timpul dejunului a domnit o adevărată cordialitate și la sfârșit președintele Siegelstein a pronunțat o mică alocuțiune de mulțumire, cerându-mi sprijinul meu pentru a obține îmbunătățirea situațiunei evreilor din România și măsuri eficiente pentru a face imposibilă reînvierea exceselor antisemite. Apoi au vorbit în românește d-nii Speier, Florea și Sufrin; acesta din urmă din nenorocire „și-a dat arama pe față“, reeditând vechea colomnie a unui pretins ordin secret dat în timpul războiului de a pune pe evrei în primele tranșee. N-am relevat această lipsă de tact, în dorința mea de a nu crea nici un incident, putând să periclitizeze reușita împăcării pe care o doream. De altminteri, celelalte cuvântări au fost călduroase și amabile, citându-se între altele cu admirațiuni și recunoștință cuvintele pronunțate de Excelența Voastră la Camera în urma incidentelor din Oradea Mare și Cluj.

După masă, înainte de a ne despărți, dl. Siegelstein a redactat în colaborațiune cu dl. Boncescu un comunicat de dat presei, pe care l-am aprobat și care a apărut în mod corect în ziarul *New York Times* din 15 martie (anexa 2).

Spre marea mea surprindere, a apărut în același timp în unele ziare un comunicat al agenției „Associated Press“, în care se enumără punctele din memoriu și pe care eu m-aș fi angajat să fac tot posibilul să le fac să fie acceptate de guvern, ceea ce este inexact (anexa 3). Cu alte cuvinte, evreii în cestiune, sau unii din ei, caută să facă să creadă publicul, și mai ales pe evreii care critică demersul lor, că departe de a se fi umilit venind la Legație, ei impun condițiuni guvernului român, ceea ce nu au reușit a face prin guvernul american și prin Parlament. Nu știu dacă dl. Siegelstein s-a făcut personal vinovat de această perfidie (pe care sunt înclinat a o pune pe socoteala d-lor Speier sau Sufrin); în orice caz, am rugat pe d-l Boncescu, care se află la New York, să-i facă muștrări verbale, arătându-i că prin aceasta să îngreunează acțiunea mea și a guvernului în dorința de a satisface pe evreii din țară și prin repercursiune pe cei din America, solidari cu dâșii, dându-se noi arme antisemiților.

Ca culme, citesc în *Washington Herald* din 15 martie, o dare de seamă a întâlnirii din 14, pretinzând că eu aș fi făcut scuze publice evreilor pentru cele

întâmplare în țară. Zisul ziar, din grupul lui Hearst, foarte deconsiderat de când cu publicarea recentă a unor documente probate ca falsificate, prin care încerca să aducă o ruptură între Statele Unite și Mexico, ne-a fost întotdeauna ostil și are trista specialitate de a minți și de a nu rectifica. Cred că e preferabil a-l trata cu dispreț; am rugat însă pe dl. Boncescu să pună și acest articol sub ochii d-lui Siegelstein, rugându-l să-mi admire răbdarea, în dorința ce am de a nu strica împăcarea ce ambii am dorit, prin polemici acrimonioase. Informația aceasta falsă și tendențioasă n-a putut fi dată decât sau de unul din 6 evrei ce au fost la Legațiune (din care exclud a priori pe d-nii Fischer, Siegelstein și Florea, a căror loialitate o socotesc ca neîndoiasă), sau de vreun evreu extremist (de ex. Wolfson), furios pe demersul comitetului Societății, și încercând să-i distrugă efectul, provocându-mă la vreun răspuns violent; am refuzat să cad în această capcană și am tăcut, știind că nici un om cu mintea întregă nu va crede o invențiune atât de grosolană.

Cu toate aceste incidente în detaliu neplăcute, am ținut și țin să păstrez o atitudine conciliantă și binevoitoare față de evreii români, fiindcă am văzut acum un an influența enormă de care dispun și tot răul ce ne pot face în materie economică, financiară și politică. Cred că efectul general asupra publicului american și în special asupra publicului evreiesc va fi favorabil și salutar și că ziua de 14 martie va rămâne o etapă fericită în opera de apropiere și de bună înțelegere ce am întreprins întâi prin conversațiunile mele cu Louis Marshall și prin scrisoarea mea către deputatul Sirovich. Consider aceasta ca util mai ales în momentul când guvernul negociază un împrumut la care trebuie să participe finanța și publicul subscriitor american. Cea mai bună probă este scrisoarea fostului magistrat Goldstein, pe care o menționez în telegrama mea no. 9058 și în contra a căreia tendință dl. Siegelstein mi-a promis a lupta (vom vedea dacă se va ține de cuvând).

În orice caz, am onoarea a ruga pe Excelența Voastră să examineze cu bună voință doleanțele evreilor români, izvorâte dintr-un spirit de solidaritate respectabil, chiar dacă poate părea exagerat; de a face să se adopte de guvernul regal măsurile ce i se vor părea mai nimerite pentru a le da satisfacere în măsura posibilului și în orice caz pentru a face imposibile noi excese antisemite, care ar fi în adevăr dezastroase. Îmi dau perfect de bine seama de dificultatea de a se lua unele măsuri care ar risca să fie impopulare nu numai printre antisemiți, dar și printre publicul neatins de această otravă, însă ceva drastic și radical trebuie făcut pentru a curma odată pentru totdeauna acest rău periodic, care are atâta repercursiune în America și riscă să ne ruineze cu desăvârșire reputația noastră de popor civilizată și de ordine.

Acum un an sugeraseam d-lui I. Mitilineu, pe atunci Ministru de Externe, crearea unui Comitet consultativ pentru afacerile evreiești, compus din câțiva români experimentați și respectați (magistrați, înalți funcționari etc.) și din evrei asimilați, de un patriotism românesc recunoscut, care și-ar da avizul, inspirând încredere ambelor părți și ușurând guvernul în sarcina sa. Nu am pretențiunea de a fi găsit panaceul universal pentru cestiunea evreiască, dar cred că o asemenea

instituție ar putea fi de folos în circumstanțe ca acelea care s-au produs în timpul din urmă, și crearea ei ar fi desigur bine primită aici, unde evreii și-ar da seama că asemenea probleme trebuiesc rezolvate la București, iar nu la New York — ceea ce nu i-ar împedea să trimeată acestei Comisiuni Mixte toate memoriile și toate sugestiunile ce ar încolți în mintea lor, fără a avea aerul sau a-și da aerul că exersează o presiune asupra guvernului român.

Binevoiața a primi, domnule Ministru, asigurarea înaltei mele considerațiuni.

G. Cretzianu

Excelenței Sale, Domnului Ion G. Duca, Ministru ad interim al Afacerilor Străine etc.

Anexa 3

POST SCRIPTUM

la Raportul no. 1542/P-40 din 16 martie 1928

D-l. Boncescu, care s-a întors de la New York, m-a pus în curent cu convorbirile ce avut acolo atât cu dl. Siegelstein, Fischer, Speier și alții de la Uniunea Evreilor, cât și cu dl. Louis Marshall. Impresia culeasă de d-sa este că interpretarea ce o parte din presă a dat-o întrunirii de la 14 martie a fost inspirată de Leo Wolfson, într-un spirit de răzbunare. Dl. Siegelstein a fost indignat de comunicatul publicat în *Herald Tribune* și, crezând că ar fi venit din partea Comitetului Executiv al lui Jewish Congress din Washington, a telefonat d-lui Richards, secretarul general al Comitetului, reproșându-i atitudinea sa. Dl. Richards a respins cu indignare această acuzațiune, negând că ar fi dat un asemenea comunicat. Dl. Siegelstein i-a cerut să dea un comunicat pentru publicare în presă în sensul arătat de d-sa, comunicat pe care am onoarea a vi-l înainta în traducere împreună cu traducerea scrisorii ce mi-a trimis dl. Siegelstein în aceeași chestiune. Acest comunicat a apărut astăzi dimineață (19 martie) în toată presa din New York (alăturat o tăietură din *New York Times*). El este de o mare însemnătate întrucât pentru prima oară rabinul Wise, care precum desigur vă este cunoscut este președintele Congresului Evreiesc American, se declară satisfăcut de o acțiune întreprinsă de acea secțiune a evreilor români care își iau cuvântul de ordine de la d-l. Louis Marshall. Trebuie să reamintesc în legătură cu aceasta că dl. Siegelstein se străduiește să stabilească o înțelegere între dl. Marshall și rabinul Wise în chestiunea evreilor români. Dl. Boncescu a văzut deasemenea pe dl. Marshall care și-a exprimat satisfacția pentru felul cum a decurs întrunirea de la 15 martie, precum și speranța că situația a intrat în faza ei definitivă de consolidare. D-sa ca și dl. Siegelstein a apreciat argumentul adus de dl. Boncescu că cererea formulată în memoriul de mai sus,

referitoare la desființarea Ligii Studenților Creștini, nu se poate susține și ambii au declarat că nu insistă asupra ei. Au insistat totuși asupra punctului menționat în memoriu privitor la aniversarea mișcării studențești de la 10 decembrie, căreia i se dă un caracter distinct antisemit, adăugând că, dacă guvernul nu are căderea de a desființa o ligă creștină într-un stat creștin, are totuși puțința de a face ca aniversarea zilei de 10 decembrie să nu fie îndreptată împotriva evreilor și să fie făcută un prilej de manifestațiuni și excese împotriva lor. Dl. Marshall a veștejit atitudinea lui Leo Wolfson, asigurându-l pe dl. Boncescu că activitatea lui nu mai are nici o însemnătate și că tot ce putem face în cazul lui este să-l ignorăm cu desăvârșire.

G. Cretzianu

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 196-219)

195

LEGAȚIUNEA ROMÂNIEI

Washington, D.C.

No. 1599/P-40/21 martie 1928

1 Anexă

Domnule Ministru,

Ca urmare la raportul meu no. 1542/P-40 din 16 martie a.c., am onoarea a înainta Excelenței Voastre, în alăturare, textul în românește al unui comunicat ce am trimis președintelui Uniunii Evreilor Români din America, relativ la informațiile inexacte apărute în unele ziare cu privire la conferința ce a avut loc la Legație în ziua de 14 martie.

Primiți, vă rog, domnule Ministru, asigurarea înaltei mele considerațiuni.

G. Cretzianu

Excelenței Sale, Domnului Ion G. Duca, Ministru ad interim al Afacerilor Străine etc.

Anexă

COMUNICAT

În urma conferinței avute miercuri 14 martie cu președintele și delegații Uniunii Evreilor Români și ca răspuns la memoriul ce i s-a prezentat cu această ocazie, Ministrul României dorește să insiste asupra următoarelor puncte:

El nu crede de cuviință să indice în detaliu guvernului român măsurile ce trebuie să ia spre a aplica legile. Alegerea acestor măsuri e numai în puterea guvernului român, care e singurul ce cunoaște pe deplin circumstanțele și faptele și care de asemenea poartă întreagă responsabilitatea a eficacității acelor măsuri. Greșeli cu privire la probabilul rezultat al acelor măsuri sunt ușor făcute de către acei ce nu sunt suficient informați. De exemplu, dizolvarea Ligii Studenților Creștini, cerută în memoriul de mai sus, poate să aibă foarte posibil consecințe cu totul opuse scopului nostru, care e restaurarea armoniei și a bunei înțelegeri. În această chestiune nu dreptul la existență a unei ligi a studenților creștini într-o țară creștină e implicat, ci obligația acestor studenți de a se conforma în activitatea și manifestațiile lor cu cele mai sacre perceptive ale legilor și ale umanității. Nimeni nu se poate îndoi că guvernul român a decis să pună în practică cu energie această obligație și să o impună grupului de studenți români ce s-a făcut vinovat de acele acte regretabile pe care guvernul român a fost întâiul să le deplore și condamne.

Prin toate organele sale autorizate, guvernul român și-a proclamat intenția fermă de a pedepsi cu severitate pe cei vinovați de ultimile dezordini antisemite și promisiunea a fost îndeplinită fără de cea mai mică temporizare sau îndulcire. E deci datoria tuturor acelor interesați de a acorda guvernului român toată încrederea și suportul și de a evita agravarea sarcinii sale fie prin a accepta și reproduce informații exagerate, fie prin a insinua posibilitatea intervenției unui guvern străin în afacerile interne ale României. Ambele aceste greșeli sunt capabile de a face mult rău, ațâțând simțămintele nu numai ale antisemiților de profesie, care ar fi prea fericiți să găsească o astfel de ocazie de a-și justifica activitatea lor, dar ale majorității populației României care ar resimți cu amărăciune orice aluzie la un amestec de acest fel. Aceste erori explică neînțelegerile regretabile cu privire la adevăratele sentimente ale evreilor români din America pentru țara lor de origine.

La rândul lui, Ministrul României va face tot ce-i stă în putință spre a înlătura aceste neînțelegeri și va face cunoscut impresia de loialitate, fidelitate și dreptatea scopului lor, ce a câștigat din legăturile sale cu evreii români din această țară.

Ministrul României ține să insiste încă o dată asupra faptului că a confunda intențiile guvernului român or simțămintele poporului român cu actele regretabile ale unui grup de fanatici și rău-făcători, e o eroare de regretat. Nimeni n-are dreptul să deducă că guvernele succesive ale României sau poporul român au încercat vreodată să persecute vreo religie. Actele deplorabile dar incidentale ale acelor fanatici și rău-făcători nu pot și nu trebuie să umbrească faptul că spiritul de intoleranță n-a făcut niciodată parte din sufletul poporului român și că istoria României e probabil singura din lume care n-are o singură pagină de persecuție confesională sau opresiune religioasă. Guvernul român n-a părăsit niciodată și nu va părăsi în viitor tradiția de liberalism de care e cu atâta dreptate mândru.

Reprezentantul guvernului român în Washington cere de la conducătorii evreilor români din America să facă tot ce le stă în putință să-i ușureze misiunea și le întinde o mână prietenească și leală.

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 220-223)

196

ROMÂNIA
Procurorul General de pe lângă
Curtea de Apel din Oradea

No. 607/1928 luna martie, ziua 22

Domnule Ministru,

Referindu-ne la ordinul dv. no. 23469 din 13 martie 1928, avem onoare a raporta că în circumscripția noastră, numai la parchetul Bihor s-au semnalat neorânduiri cu ocazia congresului studentesc din 5/6 decembrie 1927.

Autoritățile judecătorești nu au fost sesizate, deoarece afacerile cădeau în competența consiliului de război c. VI A. din Cluj, unde dl. prim-procuror din localitate a înaintat toate actele dresate.

La cabinetul II de instrucție se găsește în curs de cercetare dosarul privitor pe hotelierul Emil Weiszlovits, care cu această ocaziune a rân[it] pe studentul Diaconescu.

Procuror general,
 [Indescifrabil]

Secretar,
 Celebidache

Domniei Sale, Domnului Ministru de Justiție, București

(Arh.St.București, Ministerul Justiției, Direcția Judiciar, dos. 71/1927, f. 52)

197

LEGAȚIUNEA REGALĂ A ROMÂNIEI
 Londra

No. 754/A-5/24 martie 1928

Anexe: 2

Domnule Ministru,

Am onoarea a trimite aci-alăturat Excelenței Voastre copia, împreună cu o traducere franceză, de pe raportul Comitetului Asociațiunii Anglo-Evreiești care a fost citit la întrunirea acestui comitet în ziua de 14 martie trecut și în care se referă la incidentele petrecute în Transilvania cu ocaziunea turburărilor studentești.

C.M. Laptew

Excelenței Sale, Domnului I.G. Duca, Ministru ad interim al Afacerilor Străine etc.

Anexă**Joint Foreign Committee of The Board of Deputies
of British Jews and the Anglo-Jewish Association**

2, Verulam Buildings, Gray's Inn, W.C.1.

March 14th 1928**REPORT**

The Committee met on Wednesday, March 14th, 1928, at 2, Verulam Buildings, Gray's Inn, W.C.1.

Mr. O.E. d'Avigdor-Goldsmid, D.L., J.P., was in the Chair, and there were also present: Mr. Leonard L. Cohen, Col. Chas. Waley-Cohen, C.M.G., Rabbi Dr. Samuel Daisches, M.A., PhD, Dr. M. Epstein, Dr. Israel Feldman, Capt. C.J. Goldsmid O.B.E, Mr. Harry R. Lewis, Mr. Leonard G. Montefiore, O.B.E., Mr. Morris Myer, Mr. Joseph Prag, J.P., and Mr. B.S. Straus, J.P.

Apologies for inability to be present were received from Mssrs. Philip Guedella, M. Gordon Liverman, J.P. and Leonard Stein

1. Rumania — The Committee considered further reports of the situation in Rumania. An enquiry into the students riots in Transylvania shows that in the three towns of Oradea Mare, Cluj, and Huedin, 45 Jews were seriously wounded, 732 suffered loss or damage to property, 12 synagogues were devastated, and three were attached and pillaged.

The total material damage is estimated at 30,000,000 lei (£38,000), and in addition claims have been made for personal injuries. The Government have appropriated two sums of 20,000,000 lei and 14,000,000 lei to compensate the victims of the outrages, and repair the damaged buildings. The prosecution of the rioters seems to have come to an end, as only one trial has been reported during the past month. Of the 28 students then arraigned, two were sentenced to one month's imprisonment, three to 15 days, one to 10 days, and four to seven months *in contumaciam*. Ten were acquitted. The general situation in the country has been quiet, owing to the firmness with which the Government have dealt with symptoms of anti-Semitic unrest, and the measures taken by the University Senates to eliminate the hooligan elements among the students. Nothing has yet been done by the Government to deal with the more deeply rooted causes of the Jewish question, but the Government have promised an early statement on the subject. In view of the widespread demand for copies of the "Report on the Jewish Minority in Rumania" published by the Committee last year, it was resolved to issue a second edition, together with a supplementary report, containing the recent correspondence with the Rumanian Government.

15.III.28

(Signed) O.E. D'Avigdor-Goldsmid, L.G. Montefiore

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 225-227)

198**MINISTERUL DE INTERNE****Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale**

[30 martie 1928]

REFERAT

Prefectura Poliției Oradea raportează că a fost sesizată de încercarea de a se răspândi fotografii, reprezentând interioarele sinagogilor evreiești devastate și pe prim-rabinul Fuchs în mijlocul Torelor rupte.

În urma cercetărilor făcute, s-au găsit fotografii la fotografii Fried din Oradea și la numita Fruchter Hajhalca.

Fotografii Iosef Pantos a declarat că și în atelierul său s-au făcut asemenea clișee de către ziaristul ungar Alex. Lestyán din Budapesta, care la plecarea a lăsat clișeele, luând numai reproducerile care au apărut în ziarele din Budapesta.

Rabinul Fuchs a negat orice amestec, însă stabilindu-se că una din fotografiile reprezenta o foaie de Tora care fusese numai în păstrarea lui, a confirmat că a fost fotografiat, dar că nu a autorizat răspândirea în comerț. De asemenea, pare a fi amestecată și Uniunea Sionistă în această afacere.

În urma unei consfătuiri a autorităților, s-a hotărât ca toți acuzații să fie liberați și să se raporteze cazul Prefecturii Bihor. Aceasta cere Ministerului să decidă dacă nu e cazul ca toți inculpații să fie dați în judecata Consiliului de Război.

Numitul Schlesinger a mai avut o convorbire cu directorul Prefecturii de Poliție din Oradea, cerându-i ca să mușamalizeze chestiunea, deoarece în această afacere este amestecat un om cu poziție socială înaltă și care i-ar oferi o remunerație dacă ar închide chestiunea și s-ar obliga să cumpere de pe piețele de aci și de la Budapesta toate clișeele spre a le distruge.

După bănuielele Prefecturii de Poliție, ar fi vorba de rabinul Fuchs.

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/2, f. 81)

199**LEGAȚIUNEA REGALĂ A ROMÂNIEI**

Londra, No. 899/A-5

5 aprilie 1928

Anexe: 1

Domnule Ministru,

Referindu-mă la telegrama Excelenței Voastre no. 19275/928, am onoarea a trimite aci-alăturat răspunsul ce am primit astăzi de la domnul Lucien Wolf și prin care mă informează că Comitetul Asociației Anglo-Evreiești a luat notă cu

satisfacție de comunicarea făcută de către Legațiune în baza instrucțiunilor din telegrama susmenționată.

C.M. Laptew

Excelenței Sale, Domnului I.G. Duca, Ministru ad interim al Afacerilor Străine etc.

Anexă

E.D.
Traduction

Joint Foreign Committee of the Jewish Board of Deputies and the Anglo-Jewish Association¹

2, Verulam Buildings, Gray's Inn, London, W.C.1

Le 14 Avril, 1928

Cher Monsieur Laptew,

Je n'ai pas manqué de soumettre votre lettre du 16 écoulé à mon Comité qui s'est réuni hier, et j'ai été chargé de vous en remercier.

Mon Comité a pris note des sanctions qui ont été imposées par le Gouvernement Royal de Roumanie par rapport aux événements déplorables de décembre dernier.

Tout en reconnaissant l'énergie et la bonne volonté déployée par le Gouvernement Royal dans cette affaire, mon Comité sent qu'il ne serait pas bien de leur part d'exprimer une opinion quelconque de ces sanctions, qui dépendent entièrement du domaine de l'ordre intérieur.

Ils sont beaucoup plus intéressés dans les mesures de reconstruction indiquées dans leur lettre du 12 janvier dernier, et qui paraissent être devenues d'une urgence plus grande encore en conséquence du renouvellement des désordres anti-sémitiques à l'Université de Bucarest.

Ils sont donc très heureux de constater votre déclaration que le Gouvernement Royal s'efforce journalièrement de répondre aux « demandes et aux revendications » soumises par les représentants accrédités de la population juive, et ils espèrent que les efforts du Gouvernement Royal dans cette direction amèneront

¹ Asociația Anglo-Evreiască a publicat o broșură intitulată: *The Jewish Minority in Romania. Further Correspondence with the Roumanian Government Respecting the Grievances of the Jews, Presented to the Board of Deputies of British Jews and the Council of the Anglo-Jewish Association*, April 1928, London, 1928, 12 p., ce conține corespondență cu autoritățile române, rapoarte ale unor trimiși englezi în România etc.

la restauration d'une paix durable et stable du point de vue social et inter-confessionnel partout en Roumanie.

(signé) Lucien Wolf
Secrétaire au Comité Réuni pour les
Affaires Étrangères du Conseil des Députés Juifs

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 237-238)

200

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE

Direcțiunea Cabinetului Ministrului

Înregistrată la no. 27619 din 20 aprilie 1928

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

De la Legațiunea din Washington, no.9086, data 18 aprilie 1928

Externe-Bucarest

Comitetul evreilor români a avut de curând o consfătuire cu Louis Marshall, la care s-a discutat atitudinea ce Uniunea urmează să ia față de împrumutul României. Din informațiunile culese, atât Comitetul, cât și Marshall au blamat pe deputatul Celler pentru opozițiunea ce face împrumutului, pe care el îl consideră necesar comerțului României și deci ameliorării situațiunii evreilor din România, care dețin în mare parte acel comerț. Evreii doresc însă să primească răspuns la propunerile făcute prin Memorandum-ul înaintat Excelenței Voastre din raportul meu no. 1542 din 16 martie.

În urma explicațiunilor ce i s-au dat, Comitetul și-a dat seama că unele propuneri, ca de pildă desființarea Ligii studenților, sunt contrare legilor, deci imposibil de realizat. Totuși, ei ar fi mulțumiți cu o declarațiune a guvernului că Memorandum-ul va fi examinat cu simpatie, că s-au luat toate măsurile pentru a preveni în viitor excesele antisemite și că guvernul va satisface toate acele recomandări care sunt conforme cu legile în vigoare. Primind aceste asigurări, Comitetul va da întinsă publicațiune unei declarațiuni sprijinind împrumutul și va crea o atmosferă favorabilă în presa evreească.

Trebuie să adaug că datorită în mare parte influenței personale a președintelui Uniunii evreiești tonul presei evreiești în timpul din urmă a fost favorabil, cu excepțiunea puținelor ziare influențate de Wolffsohn și rabinul Wise, ambii adversari personali ai lui Marshall.

Vă rog să binevoiți a-mi răspunde telegrafic.

Cretzianu 9086
Descifrat de E. Pavelescu.

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 251)

201

CONSULATUL ROMÂNIEI

Buenos Aires, Lavallo 958
(Republica Argentina)

27 aprilie 1928

Excelenței Sale,
Ministrul Afacerilor Străine ale României ad interim
Domnul I.G. Duca, București

Referindu-mă la nota domniei voastre no. 19822 din 28 martie a.c., am onoare a vă comunica că n-am dat nici un răspuns comitetului executiv al Societăților israelite din Republica Argentina de primirea telegramii. Am procedat astfel tocmai pentru tonul foarte puțin curtenitor, dar mai ales aserțiunea după care, cum spune telegrama, incidentele sunt periodice în România și că guvernul instigă pe studenți la dezordine.

Au venit să mă vadă diferite comisii și în toate convorbirile avute le-am arătat că telegramele publicate de către presa de aici sunt exagerate. Le-am arătat și tradus din ziarele care primesc din România dările de seamă, că toate au fost incidente de stradă. În același sens am făcut declarații ziariștilor în interviewuri ce mi-au luat.

Aștept răspunsul domniei voastre dacă în cazul acesta trebuie să mai comunic Comitetului executiv al Societăților israelite din Republica Argentina raportul ce mi-ați trimis, de oarece cum nu le-am dat nici un răspuns de primirea telegramii, rămâne că ea este dată de neprimire și prin urmare nu aș trebui să le mai comunic raportul ce am primit. Dacă opinați altfel, vă rog să binevoiți a-mi răspunde, asemenea dacă s-ar putea publica raportul domniei voastre în ziarele cele mai principale din Buenos Aires.

Trebuie să mai adaug că scopul ce am avut ca să vă înaintez telegrama a fost ca să luați cunoștință de tot ce se întâmplă aici și în același timp vă înștiințez că cuprinsul telegramii în chestiune n-a fost publicat în nici un ziar.

Consul al României,
Dr. Marcu Samovici

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 272)

202

No. 58362/1928, luna V, ziua 7

Confidențial

Consiliul Război, Corpul 2 Armată către
Ministerul de Instrucțiune Publică

Am onoare a vă aduce la cunoștință că Centrul Studențesc București a lansat un manifest prin care invită studențimea să ia parte la o întrunire ce au fixat-o pentru ziua de 6 mai 1928, întrunire pe care au ținut-o deși solicitând aprobare Senatului universitar și prefecturii poliției, această aprobare nu le-a fost dată.

Atât în manifest, cât și în discuțiunile ce au urmat la acea întrunire s-a protestat de către studenții din alăturatul tabel, în număr de 22, contra măsurii luate prin eliminarea studenților în urma mișcărilor de la Oradea Mare și Cluj, provocând astfel la ură și dispreț contra guvernului.

După întrunirea de ieri, studenții au plecat pe stradă manifestând ostil pentru același motiv și în același sens și ajungând la domiciliul d-lui Pangrati Ermil, rector al Universității din București, au violat domiciliul d-sale, după cum se constată din procesul-verbal de la fila 4 din dosarul întocmit contra lor și cu care ocazie 3 din acești studenți au lovit și au încercat să dezarmeze pe serg. de oraș Sendroiu Vasile, cu seria no. 903, și care se afla în post la poarta Școlii de Arhitectură.

Toți cei 22 studenți din alăturatul tabel au fost puși în urmărire prin deschiderea acțiunii publice pe baza art. 7, 8 și 17 din Legea liniștei publice și în plus studenților Teodorescu Andrei, Dumitrescu I. D-tru și Sârbulescu Gh., președinte al Cercului Studențesc Buc., au fost puși în urmărire pentru faptul de ultraj cu lovitura, pe baza art. 185 C.P.C. comb[inat] cu art. 3 din Legea Stării de Asediu.

Rugăm a se face cunoscut aceasta și Senatului universitar spre a lua măsurile de rigoare.

Prim Comisar Regal,
Lt. Colonel [indescifrabil]

(Arh.St.Buc., Min. Instr. Publice, Dir. Învățământului Superior, dos. 517/1928, f. 103 [lista la f. 104])

203

17 mai 1928

NOTĂ

Se știe că la congresul studențesc din Oradea Mare s-a decis ca studențimea să stăruiască pentru împăcarea celor două fracțiuni ale Ligii, în care scop s-au și ținut consfătuiri ale membrilor lor, adică a Ligii Naționale Creștine de sub conducerea d-lui profesor A.C. Cuza și aceea a statutarilor.

Cum până în prezent nu s-a ajuns la nici un rezultat, pe ziua de sâmbătă 12 mai curent a sosit în capitală A.C. Cuza și a luat contact cu partizanii Ligii de aci.

Au urmat o serie de conciliabule între fruntașii celor două tabere, servindu-se ca mediator de dl. profesor Nicolae Paulescu.

Într-un rând se părea că s-a ajuns la un compromis, și anume că statutarii se vor uni cu L.A.N.C., excluzând pe d-nii I. Codreanu și Corneliu Șumuleanu, considerați de d. Cuza ca indezirabili. Acum însă nu se mai speră în acest deziderat.

În consfătuirea între d-nii A.C. Cuza, Vasiliu — [din] Cluj, dr. Tiereanu — [din] Timișoara și Mizileanu — [din] Craiova, și în urma solicitării exprese a organizațiilor tineretului ligist din Iași și București, s-a convenit să se dea aprobarea pentru ținerea unui nou congres cu delegați din țară, probabil pe ziua de 23 mai cor. la Iași. Asupra datei nu este încă lucru sigur. La acel congres se va examina situația dacă trebuie să se continue sau nu tratativele cu statutarii.

Dl. Cuza știe un lucru, și anume:

Conform hotărârilor congresului de la Oradea Mare, dacă până la noiembrie 1928 cele două fracțiuni nu se unesc, atunci studențimea în mod oficial nu va mai ajuta în nici un fel Liga, fie aceea a d-lui Cuza, fie aceea a d-lui Cătuneanu, și pentru acest motiv d-sa lucrează acum să ajungă la o împăcare, ca să poată beneficia și mai departe de sprijinul oficial al studențimei.

Ședința principală a organizației cuziste din Capitală, la care au luat parte fruntașii tineretului cuzist, s-a ținut în casa lui Scorțeanu din str. Belgrad, Parcul Bonaparte nr. 15.

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/2, f. 110)

204

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE

Direcțiunea Cabinetului Ministrului

Înregistrată la no. 34413 din 18 mai 1928

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

De la Legațiunea din Washington, no. 9110, data 18 mai 1928

Externe-Bucarest

Referire la telegrama no. 27619.

Am onoarea să vă informez că Societatea Evreilor Români din America a dat un comunicat, apărut în buletinul cotidian evreiesc de astăzi, declarând că „ei au luat totdeauna mare interes la fericirea României și au considerat că soarta cetățenilor români evrei este strâns legată de soarta României și că prin urmare

nu pot decât cu [lipsă în text] sforțări ce România face acum pentru a-și consolida moneda și ameliora condițiunile financiare prin mijlocul unui împrumut. Ei notează cu satisfacțiune asigurările date de Ministerul Afacerilor Străine că s-au luat toate măsurile pentru a proteja viața și proprietățile evreilor și că va examina cu simpatie recomandarea făcută de Societate prin Ministrul României la Washington. Ei profită de ocaziunea ce li se prezintă actualmente de a aduce un serviciu României, propovăduind în favoarea împrumutului ce se negociază și speră că încercarea va fi încoronată de succes.“ Acest comunicat constituie cel mai bun răspuns atacurilor deputaților Keller și Berger și cred că este de natură a înlesni desăvârșirea împrumutului în Statele Unite. El a fost dat chiar cu consimțământul extremiștilor din congresul evreilor sub conducerea spirituală a rabinului Wise.

Cretzianu 9110

Descifrat de Elefterescu, Blanche.

(Arhiva Ministerului de Externe al României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 274)

[Însemnare marginală: „Se va comunica de urgență primului ministru“.]

205

ROMÂNIA

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

Nr. 536/23 mai 1928

Domnule Ministru,

Domnul decan al Facultății de Filosofie și Litere, cu adresa nr. 1034/1928, ne-a înaintat două procese verbale ale Comisiei de disciplină a studenților acelei facultăți, din care reiese — afirmă d-sa — că 43 dintre eliminații acelei facultăți fac dovadă de nevinovăție cu certificate eliberate de instanțe — Consiliul de Război —, instanță care a fost însărcinată cu cercetările și confecționarea listelor de vinovați, cerând să se arate de urgență care e situația în prezent pentru acești studenți, deoarece luna aceasta se fac înscrierile pentru examene, care încep la 1 iunie.

Senatul Universitar, în ședința sa de la 14 mai a.c., luând cunoștință de adresa amintită, în urma discuțiunii la care au luat parte d-l rector E.A. Pangrati, decan dr. I. Bălăcescu, decan Ion Bianu, profesor Gheorghe Meitani, profesor Dimitrie Gusti, decan N. Basilescu, decan I. Mihălcescu, profesor Mina Minovici;

Având în vedere că, după regulamentul de ordine și disciplină al studenților universitari, Senatul Universitar este singurul competent de a da și prin urmare a ridica pedeapsa eliminării din facultăți și din Universitate;

Având în vedere că procesele verbale încheiate de Comisiunea de disciplină a Facultății de Filosofie și Litere sunt acte prin care se constată măsuri ce treceau de competența sa, studenții eliminați fiind de la diferite facultăți;

Având în vedere că studenții în chestiune n-au fost eliminați pentru fapte penale, ci pentru acte de nedisciplină și neorânduieți săvârșite în trenul care a circulat în zilele de 7 și 8 decembrie 1927 între Oradea Mare și București;

Ținând seamă că ancheta pe baza căreia Senatul a pronunțat pedeapsa eliminării a fost făcută de alte organe decât d-l Comisar Regal al Corpului II de Armată, care a eliberat certificate de nevinovăție penală studenților de la Facultatea de Filosofie și Litere;

Având în vedere că până în prezent n-a venit din partea Ministrului Instrucțiunii vreă adresă prin care să se infirme în vreun punct ancheta mixtă instituită de Guvern¹;

Considerând că în urma intervenției unor domni profesori, membri ai Senatului, care au susținut că unii studenți ar fi fost pedepsiți fără să fi fost în trenul anarhic, Senatul a admis celor care vor putea dovedi nevinovăția lor să înainteze actele doveditoare care au fost trimise de mult, adică de la 14 februarie 1928 cu adresele nr. 156/1928, 187/20 febr. 1928, 189/23 febr. 1928, Ministrului Instrucțiunii, spre a fi încredințate în cercetare autorităților competente;

Având în vedere că până în prezent nu s-a primit un răspuns la aceste cereri;

Mai având în vedere că numai Ministerul, care a făcut acuzațiunea pe baza căreia Senatul Universitar a pronunțat sus vorbitele pedepse, poate să ridice aceste pedepse în bloc;

Pentru aceste motive, a decis să se trimeată Ministrului Instrucțiunii atât actele primite de la Facultatea de Filosofie și Litere, cât și toate petițiunile studenților, spre a hotărî asupra lor.

Conformându-mă hotărârii Senatului, amintită mai sus, am onoarea să vă înaintez, anexate la acestea:

- a) Adresa Facultății de Filosofie și Litere cu nr. 1034/928;
- b) Două procese verbale ale Comisiunii de disciplină a Facultății de Filosofie și Litere;
- c) 13 certificate liberate de d-l Comisar Regal al Corpului II de Armată, primite pe lângă amintita adresă,

Rugându-vă să binevoiți a dispune cele ce veți crede de cuviință și a ne comunica cât mai grabnic rezultatul, pentru ca studenții în chestiune să nu piardă timpul util pentru înscriere la examene, în cazul când dv. i-ați găsit nevinovați sau i-ați absolvi.

Rector,
E. Pangrati

Secretar General,

Domnului Ministru al Instrucțiunii

(Arh.St.Buc., Min. Instrucțiunii Publice. Direcția Învățământului Superior, dos. 517/1928, f. 51-53; Arh.St.Buc., Ministerul Propagandei Naționale, Presa internă, inv. 2904, dos. 42/1927-1928, f. 11-12)

¹ Adăugat olograf: „comunicată de Ministerul Instrucțiunii cu adresa no. ...“

MINISTERUL DE INTERNE

Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale

Serviciul Secretariatului

Personal-Confidențial

No. 34321 S/28 mai 1928

Domnule Ministru,

Avem onoare a vă înapoia, odată cu aceasta, toate reclamațiunile studenților venite prin dvs., precum și acele înaintate direct, și referitoare la pedepsele ce s-au pronunțat de instanțele judecătorești și de instanțele universitare, binevoind a cunoaște că Ministerul de Interne nu e în măsură să se pronunțe asupra lor și nici nu are cădere a o face.

Studenții care s-au făcut vinovați de tulburările săvârșite la Oradea, Cluj și alte centre din țară au fost clasificați de autoritățile judecătorești în două categorii: una în care au fost înglobați toți cei împotriva cărora s-au găsit dovezi irefragabile de culpabilitate, întrunind toate elementele cerute de lege pentru a fi pedepsiți de instanțele penale, și a doua, în care au fost înglobați toți cei ale căror fapte, neîntrunind aceste elemente, s-au făcut totuși vinovați de o acțiune de dezordine, care a fost sancționată de instanțele universitare.

Dacă s-au făcut erori cu prilejul acestor sancțiuni, ele nu pot fi examinate și nici rectificate decât de instanțele care au pronunțat pedeapsa, Ministerul neavând nici un drept legal de a verifica și corecta hotărârile justiției și nici acele ale Senatului universitar.

Subsecretar de Stat,
[indescifrabil]

Domnului Ministru al Instrucțiunii Publice

(Arh.St.București, Ministerul Instrucțiunii Publice. Direcția Învățământului Superior, dos. 517/1928, f. 48, 50; Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/2, f. 106)

[Înregistrat la 5 iunie 1928]

Înaltă Regentă,

Subsemnatul, părinte al studentului Gh. Constantinescu de la Facultatea de Chimie Industrială, cu cel mai profund respect viu a supune aprecierii Domniilor Voastre următoarea umilă și dreaptă cerere:

Fiul meu, deși nu a luat parte în mod efectiv la dezordinele studențești de la Oradea Mare, a fost totuși implicat și dat judecării.

La judecarea procesului, neavând apărători, a fost condamnat la șase luni închisoare, din care a executat cinci luni până în prezent.

Actualmente se găsește bolnav la Spitalul Militar din București.

Cu cel mai profund respect și cu lacrimi în ochi vă rog să aprobați grațierea de restul de pedeapsă, pentru a-și putea căuta sănătatea și a-și prepara examenele.

Convins că veți acorda Înalta Domniilor Voastre bunăvoință rugăminții unui părinte cu sufletul plin de mâhnire, rămân al Domniilor Voastre supus servitor.

Mihai Constantinescu, Industriaș,
Str. Elena Doamna 43, Craiova

Înaltei Regențe a României. București

(Arh.St.Buc., Min. Instrucțiunii Publice, Direcția Învățământului Superior, dos. 517/1928, f. 68)

208

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

Nr. 613/18 iunie 1928

Domnule Ministru,

Studentii pedepsiți pentru turburările făcute în drumul de la Oradea Mare și până la București cu trenul care a circulat în zilele de 8 și 9 decembrie 1927 întrebă neconținut atât Rectoratul, cât și pe decanii facultăților despre situația lor, mai ales cei care au prezentat certificate de nevinovăție, liberate de Comisarul Regal al Corpului II de Armată. Neprimind până în prezent nici un răspuns de la dv. cu privire la cererile care v-au fost înaintate, însoțite de certificate de nevinovăție, și Senatul Universitar pronunțând eliminarea lor până la sfârșitul anului școlar curent numai pe baza adresei dv., prin care se declară vinovați în bloc toți câți au fost găsiți în zisul tren, am onoare de vă ruga să binevoiți a ne comunica cât mai grabnic cu putință rezultatul cercetărilor cu privire la studenții amintiți mai sus, aceasta după dorința facultăților, exprimată prin decanii respectivi în ședința Senatului Universitar de la 11 iunie a.c.

Rector,
E. Pangrati

Secretar General,
G. Chelaru

Domnului Ministru al Instrucțiunii

(Arh.St.Buc., Min. Instrucțiunii Publice. Direcția Învățământului Superior, dos. 517/1928, f. 71;
Arh.St.Buc., Ministerul Propagandei Naționale, Presa internă, inv. 2904, dos. 42/1927-1928, f. 13)

209

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI SENATUL UNIVERSITAR

Ședința de la 25 iunie 1928

PROCES-VERBAL

Președinte: E.A. Pangrati, rectorul Universității

Membrii prezenți: pr. I. Mihălcescu, pr. I. Popescu-Mălăești, N. Basilescu, I. Bianu, D. Gusti, Sabba Ștefănescu, I. Bălăcescu, N. Deleanu, P. Riegler.

Subsemnații membri ai Senatului Universitar, în urma convocării cu nr. 638/928, întruniți la universitate, în cancelaria profesorilor fac. de științe, b-dul Academiei no. 7, astăzi, 25 iunie 1928, ora 18 (6 p.m), sub prezidenția d-lui E.A. Pangrati, rectorul univ., am luat în discuțiune chestiunile din ordinea de zi și cele care s-au mai prezentat, hotărând asupra fiecăruia în parte, după cum se arată mai jos:

[...] 13. Asupra adresei no. 12402/928 a Consiliului de Război a Corpului II de Armată, pe lângă care se înaintează nouă extrase de pe sentințele privitoare la studenții Lăzărescu Ioan, Dumitrescu Ioan, Livovschi Victor, Stricescu Gheorghe, Paiu Petre, Prăjescu Mihail, Marinescu G. Emil, Fundescu Const. și D. Arsenescu.

Senatul, având în vedere referatul d-lui prof. G. Meitani, din care se constată că hotărârile anexate la adresa în chestiune au fost date pentru faptul de distrugere, fapt pedepsit de art. 352 din codul penal cu închisoare până la 6 luni;

Având în vedere că toți studenții numiți mai înainte au fost pedepsiți pentru faptul de distrugere, cu toate că pedepsele variază;

Având în vedere hotărârea Senatului Universitar luată în ședința de la 21 dec. 1927, că „toți studenții dovediți și condamnați pentru furt, profanare sau devastare vor fi eliminați pentru totdeauna din toate universitățile țării ca nedemni de a mai face parte dintre studenții români;

Considerând că studenții enumerați mai sus intră în prevederile acestei hotărâri;

Pentru toate aceste motive sunt eliminați pentru totdeauna din toate universitățile țării, ca nedemni de a mai face parte dintre studenții români următorii: Arsenescu Dumitru, Pundescu Const., Marinescu G. Emil, Prăjescu Mihail, Paiu Petre, Stricescu D. Gheorghe, Livovschi Victor, Dumitrescu Ioan și Lăzărescu Ioan.

p. Președinte,
P. Riegler

Membri: Sabba Ștefănescu, I. Bianu, I. Bălăcescu, pr. I. Popescu-Mălăești, pr. I. Mihălcescu, D. Gusti. dr. N.T. Deleanu

(Arh.St.Buc., Ministerul Propagandei Naționale, Presa internă, inv. 2904, dos. 42/1927-1928, f. 7)

210

UNIUNEA EVREILOR ROMÂNI

Reprezentanța Uniunii (Comitetul Central)

Strada Sf. Apostoli, no. 22

No. 11301

București, 4 iulie 1928

Domnule Ministru,

Avem onoarea de a vă supune următoarele:

Ziarele publică de câțiva timp comunicate emenate de la Consiliul General al Uniunii Naționale a Studenților Creștini din România. Astfel, ziarul *Curentul* no. 165 din 30 iunie c. [p. 5] publică un comunicat al cărui text îl alăturăm în copie.

Trecem peste cuprinsul acestui comunicat care anunță că la un congres studentesc internațional, care va avea loc la Paris, studențimea română va fi reprezentată de o asociațiune care a fost dizolvată pentru fapte anarhice.¹ Dar „Uniunea Națională a Studenților Creștini din România“ continuă să activeze în țară și după hotărârea de dizolvare dată de autoritățile superioare. Această hotărâre a fost luată după ce „Uniunea Națională a Studenților Creștini din România“ s-a făcut vinovată de gravele tulburări de la Oradea Mare, Cluj, Huedin, Ciucea, Ghimeș, Făget, Tg. Ocna, Iași etc, care au avut loc în decembrie 1927.

Pe străzi și în localuri publice, în trenuri și în gări, membrii acestei organizațiuni continuă să distribuie ziare și manifeste ațâțătoare împotriva evreilor. Ei poartă în văzul tuturor insignele organizațiilor dizolvate. Nici un agent al forței publice nu intervine ca să pună capăt acestei grave nesocotiri a hotărârilor de dizolvare.

Conducătorii organizațiunii dizolvate sunt în pozițiunea de a se întruni, de a lua hotărâri și de a publica comunicate, fără ca vreo autoritate publică să intervină, amintindu-le că organizațiunea lor nu mai are existență legală.

Aducându-vă la cunoștință cele mai sus, vă rugăm domnule ministru, să binevoiți a dispune cercetarea acestui grav caz de nesupunere față de hotărârile autorității superioare și luarea măsurilor ce se impun pentru respectarea acestor hotărâri.

Primiți, vă rugăm, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni.

Secretar general,
M. Zelțer-SărățeanuPreședinte,
Deputat dr. Filderman

Domniei Sale, Domnului Ministru de Interne.

(Arh.St.Buc., Ministerul Instrucțiunii Publice, Direcția Învățământului Superior, dos. 477/1928, f. 7)

¹ Este vorba de Congresul internațional de la Paris din august 1928, unde „delegația“ română era condusă de C. Dănulescu.

211

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE**Direcțiunea Cabinetului Ministrului**

Înregistrată la no. 47213, 16 iulie 1928

TELEGRAMĂ DESCIFRATĂ

De la Leg. din Washington, no. 9165, data 15 iulie 1928

Externe-București

Președintele și Comitetul Uniunii Evreilor Români din America au dat ieri seara un banchet în onoarea mea, drept răspuns la dejunul meu de acum patru luni la Washington și ca dovadă de recunoștință pentru binevoitoarea atențiune dată de către guvernul regal dezideratelor expuse de dânsii cu această ocaziune. Discursurile au fost cu atât mai călduroase cu cât Leo Fischer s-a întors de curând cu excelente impresiuni din România și plin de recunoștință pentru modul cum a fost primit. La rândul meu am exprimat opiniunea că antisemitismul în România a fost înfrânt în mod definitiv, că excesele antisemite sunt lucruri din trecut și care nu se vor mai reînoi și că o eră de fraternitate și colaborare fecundă pentru prosperitatea patriei române începe de acum. *New York Times* de azi dă seama în termeni simpatici despre acest banchet.

Cretzianu 9165

Descifrat de E. Pavelescu.

(Arhiva Ministerului de Externe a României, București, Problema 33, vol. 6/1927-1928, f. 281)

212

MINISTERUL AFACERILOR STRĂINE**Direcțiunea Presei și Informațiilor**

No. 46456 — București, 17 iulie 1928

Confidențial

Domnule Subsecretar de Stat,

În cursul lunii august a.c. va avea loc la Paris Congresul Confederației Internaționale a Studenților, la care urmează să ia parte și o delegație a Uniunii Naționale a Studenților din România.

Președintele acestei Uniuni Naționale, informându-ne că în decursul dezbaterilor acestui apropiat Congres urmează a se discuta și excluderea Uniunii

Naționale a Studenților Români din Confederația Internațională a Studenților, invocându-se ca motiv exesele antisemite de la Oradea Mare; apreciind urmările neplăcute pentru propaganda noastră în străinătate, ce ar decurge din această excludere, cu onoare vă rugăm să binevoii a dispune să ni se pună la dispoziție documentele oficiale referitoare la ancheta făcută la Oradea Mare, din care să rezulte și sancțiunile aplicate studenților care s-au dovedit vinovați de excese, cu acel prilej.

La rândul nostru, vom transmite și încredința aceste documente d-lui profesor G. Oprescu, Secretar General al Comitetului de Cooperare Intelectuală de pe lângă Liga Națiunilor, care va lua parte la dezbaterile sus-numitului Congres, și va ține documentele la dispoziția delegațiilor străine, atunci când se va discuta chestiunea excluderii Uniunii Naționale a Studenților din România.

Președintele acesteia urmează a se conforma sugestiilor și instrucțiunilor d-lui profesor G. Oprescu, căruia ne vom adresa în acest sens.

Ministru,
[Indescifrabil]

Director,
[Indescifrabil]

Domniei-Sale, Domnului G. Tătărescu, Secretar de Stat, Ministerul de Interne

(Arhiva CNSAS, Fond Documentar, dos. 2635/2, f. 114)

213

Presa evreiască minoritară

APEL CĂTRE TOȚI EVREII ROMÂNI

*Unser Wort*¹, 8/X/928, publică următoarele:

În curând toată suflarea românească va sărbători aniversarea de 10 ani de la întregirea neamului și dezrobirea pământului românesc.

Și noi evreii, împreună cu toți locuitorii acestei țări, vom cânta imnul eliberării după cum am înțeles să ne arătăm folositori operei de recludire și reintegrării.

¹ *Unser Wort*, ziar evreiesc din București, al cărui director era Boris Reicher. Acesta va întreprinde de altfel o călătorie prin Transilvania și Banat în toamna lui 1928, cu aprobarea directorului Presei și Informațiilor din cadrul Ministerului Afacerilor Străine — Eugen Filotti —, pentru „solidarizarea elementului evreiesc din Ardeal cu opera de apropiere și consolidare prin îndrumarea acestei minorități spre o conviețuire loială și rodnică” (Arh.St.București, Ministerul Propagandei Naționale, Presa internă, inv. 2904, dos. 100/1927-1928, f. 16-17). De altfel, pentru o propagandă favorabilă a ziarului amintit, Ministerul de Externe îi acorda acestuia din când în când sume de bani, în vara lui 1929, de pildă, *Unser Wort* primind 10.000 lei (*ibidem*, f. 25).

Însă divergențele noastre în lunga epocă de despărțire a diferit între frați. Ici și colo mai domnește spiritul de neîncredere și rezervă care formează un obstacol în drumul apropierei. Această situație anormală a dat prilejul multor nechemai să intervină în treburile populației evreiești socotită minoră. Pentru noi vorbesc alții. Mai cu seamă naționaliștii unguri neconsolați de reîntoarcerea roții istorice socotesc pe evrei ca pe urmașii și adepții lor. Aceste pretenții nu corespund nici adevărului, nici intereselor noastre. Noi nu aparținem nici unei minorități care plânge durerea ei în afară de barierele țării. Salvarea noastră este prin țară și în țară, căci numai prin unirea și reintegrarea noastră vom reuși să ne manifestăm pe toate tărâmurile vieții publice. Acum, cu prilejul sărbătoririi unirii, ni se prezintă momentul cel mai oportun să dovedim partea noastră la prosperitatea țării. Dacă toate popoarele acestui pământ își vor da socoteala de ajunsurile lor în vremea de 10 ani, pentru noi această zi de aniversare este o zi de judecată să ne socotim faptele și să ne gândim la soarta noastră.

De curând a făcut ocolul lumii declarația primului ministru care a făgăduit îmbunătățirea stării națiunilor minoritare și revalorizarea drepturilor câștigate. O comisie de miniștri este chemată pentru ocrotirea minorităților. În astfel de împrejurări nu ne e permis să rămânem despărțiți și nici un dezagrement nu trebuie să ne stea în calea împăciurii.

În ziua mare de unire și mântuire, și noi evreii vom arăta sentimentele noastre de loialitate și solidaritate pentru țara întregită și pentru poporul român. Cinstiți și hotărâți vom declara ferma noastră voință de a conveți și de a colabora în calitatea noastră de cetățeni egali în drepturi și datorii, ca cetățeni care cred și nădăjduiesc în existența și viitorul acestei țări. Cu toții vom jura credință și iubire țării mame care îmbrățișează fără deosebire de origine și religie pe toți copiii ei.

E.T.

(Arh.St.București, Ministerul Propagandei Naționale, Presa internă, inv. 2904, dos. 100/1927-1928, f. 13)

214

CAMERA DE PETIȚIUNI A M.S. REGELE

No. 691 din 2 aprilie 1930

Prea Înaltă Regență,

În urma congresului studențesc de la Oradea Mare, ce s-a ținut în decembrie 1927, Senatul universitar din București a hotărât excluderea mea din toate universitățile din țară, pe motiv că am luat parte la tulburări.

Mi-a fost greu în împrejurările de atunci să dovedesc partea mea de vină și timp de 3 ani am suferit această pedeapsă, umilit de societate și familie, cu speranța că se va reveni asupra eliminării mele.

Am rugat universitatea să fiu reintegrat în drepturile mele, dând astfel posibilitatea unui student sărac și fără nici un sprijin să-și urmeze cursurile asigurându-și prin aceasta viitorul, pentru care a muncit atâta vreme și cu mari sacrificii; dar Senatul universității a refuzat să mai ia în discuție acest caz, sfărâmându-mi toate speranțele.

Negăsind la nimeni iertare și singur fără de nici un ajutor sau sfat, mi-am îndreptat toate speranțele către Prea Înalta Regență și cu lacrimi în ochi o rog să facă un act de clemență, iertând pe un biet student care de trei ani suferă așteptând să fie reprimat în universitate.

Prea supus,
Arsenescu Dumitru

Prea Înaltei Regențe

(Arh.St.Buc., Ministerul Instrucțiunii Publice, Direcția Învățământului Superior, dos. 513/1930, f. 3)

215

MEMORIU

Subsemnații studenți de la Universitatea din București, în unire cu cei de la universitățile din Iași și Cluj, condamnați în urma congresului de la Oradea Mare din anul 1927, apelăm la acest înalt for în baza principiilor de justiție și echitate, și a considerentelor mai jos expuse, pentru a ni se da reparațiunea morală și juridică așteptată de atâta timp și refuzată până acum.

1) Faptele pentru care am fost condamnați, în afară de orice apreciere asupra lor, fiind rezultatul manifestărilor în masă a peste 3000 de studenți, era imposibil de a se preciza nu numai persoanele care au săvârșit actele — și al căror nume, după o dreaptă judecată, trebuia să fie mult superior celor 9 studenți aleși spre condamnare —, dar și persoanele care au condus și au fost exponenții acestei stări de spirit. Or, era o imposibilitate absolută de a se indica aceste persoane, deoarece această atmosferă sufletească era generală. Și dacă studențimea întregă era cuprinsă de acest zbucium, de ce câțiva să fim condamnați, când chiar în ipoteza că am fi săvârșit faptele pentru care am fost condamnați, aceste fapte nu erau decât accidente întâmplătoare ale stării de spirit generale. Nu era deci drept a se alege la întâmplare, din masa de 3000 de studenți, 9 ispășitori a căror culpabilitate nu putea fi găsită în nici un caz mai mare decât a celorlalți.

2) Încadrarea acestor fapte în art. 213 și 352 din codul penal, combinate cu art. 3 din Legea stării de asediu, prin sentința no. 1472 din 23 decembrie 1927 a Consiliului de Război, nu putea să fie justă deoarece faptele petrecute la Oradea n-au fost „devastări constituite în bandă“, fiind produsul unui elan tineresc în care se confundau cele mai profunde sentimente naționale cu acea stare de spirit amintită mai sus și în care intenția de a devasta și distruge nu exista. Stricăciunile cauzate au fost accidente ale acestui elan al cărui fond dezbrăcat de erorile inerente tinereții era dorința adâncă de a asigura cel mai mare bine acestui neam. Neexistând intenția de a devasta și faptele înregistrate nefiind decât întâmplătoare circumstanțe ale acestei stări sufletești, credem că încadrarea lor în art. 213 din c. pen. nu era indicată.

3) Dar în afară de calitatea juridică a faptelor, e consecința acestei condamnări pentru tot viitorul studenților pedepsiți. Aplicarea acestor articole distruge în cea mai mare parte posibilitățile de existență și de participare la viața publică a celor condamnați. Ea face cu totul precară situația acestor intelectuali în societate. Nu e drept, echitabil a se menține consecințele dezastruase ale unei condamnări pripite. Nu e drept și echitabil ca pentru faptul de a fi luat parte la un congres studențesc și de a fi vibrat în ritmul unei vieți tinere, fie ea greșită sau nu, să se compromită viitorul unor tineri a căror singură vină a fost de a se lăsa prea mult conduși de elanul acestei vârste. Nu este just de a se alege câțiva nevinovați care să ispășească greu faptele unei colectivități.

4) Evenimentele de la Oradea au fost amplificate și exagerate de anumiți interesați, în fața stăinătăței, care și-au imaginat că studențimea s-a dedat la masacre și la acte cinice de barbarie. Sub presiunea opiniei internaționale fals informate și iritate de dușmanii noștri, sub presiuni și intervenții de diferite naturi, uneori complet străine de faptul petrecut, s-au ales la întâmplare 9 inși din 3000, cărora li s-au adus acuzațiunile știute. Pentru a satisface deci străinătatea — rău informată ca și în atâte alte împrejurări — și alte interese de ordin variat, s-a procedat la acest act de inechitate, a cărui greutate zdrobește nouă existențe tinere.

5) Ca o supremă confirmare a acestei injustiții, legea de amnestie din 9 iunie 1929, care a acordat beneficiul amnestiei tuturor delicvenților de drept comun, trădătorilor de patrie și dezertorilor, excludea în mod special din prevederile legii „devastările constituite în bandă“, fapte în care au fost încadrate incidentele de la Oradea. Această excludere inexplicabilă de la beneficiul unei legi care se aplică tuturor delicvenților ordinari, printre care studenții condamnați nu vor putea fi niciodată considerați, și tuturor trădătorilor și dezertorilor a căror crimă față de Patrie este imensă, e o flagrantă inechitate. A acorda beneficiul legii aceluia care au trădat Patria în clipele supreme de plămădire a destinului ei și a le refuza aceluia care au căzut victime ale erorilor, dacă există, sunt datorate numai unui imens naționalism, e o injustiție, a cărei dăinuire nu poate decât să scadă prestigiul unei legi.

În rezumat, noi cei 9 studenți aleși la întâmplare pentru a ispăși o stare de spirit a studențimei, am fost condamnați fără a ni se stabili precis culpabilitatea,

cu o pedeapsă mult prea mare, sub influența unor presiuni falsificate și uneori străine de fapt. Acești ispășitori victime ale unei inechități știute, al căror viitor este paralizat de aplicarea acelor articole din codul penal, sunt îndepărtați de la beneficiile legii de amnestie.

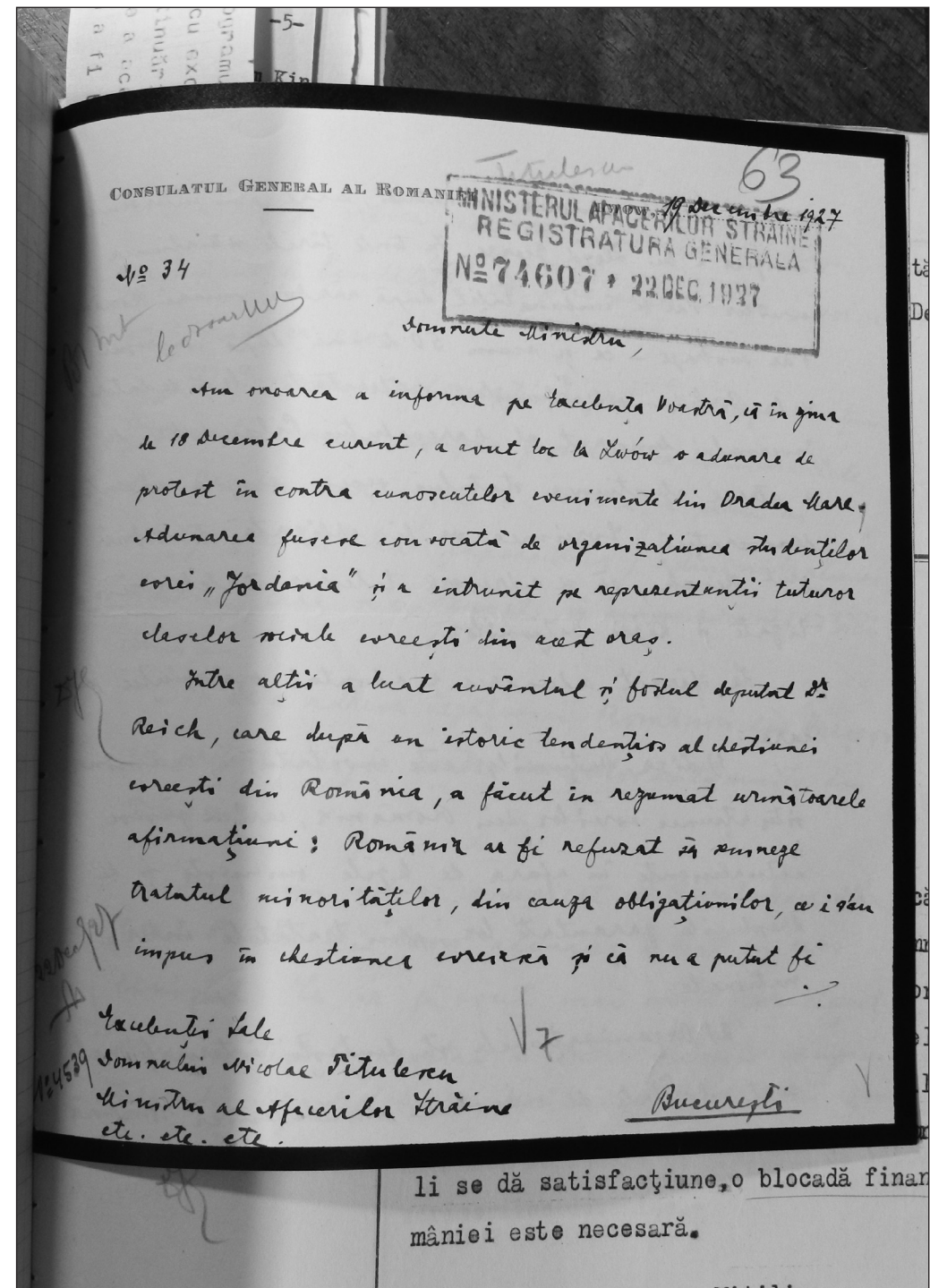
Pentru aceste motive, apelăm la acest înalt for al națiunii, convingși că spiritul de justiție și echitate care domnește aci ne va da satisfacție prin elaborarea unui proiect de lege special pentru amnistierea noastră.

Se va reda astfel viitorul curat unor tineri care și-au îndeplinit în închisoare pedeapsa și care n-au făcut nimic care ar fi putut păta acest viitor, ale căror erori, dacă au existat, au fost de a fi apostolii unui naționalism prea fugos și revoltații unei vieți de mizerie în care se zbate din nefericire o mare parte din tineretul nostru, viitorul de mâine al Patriei.

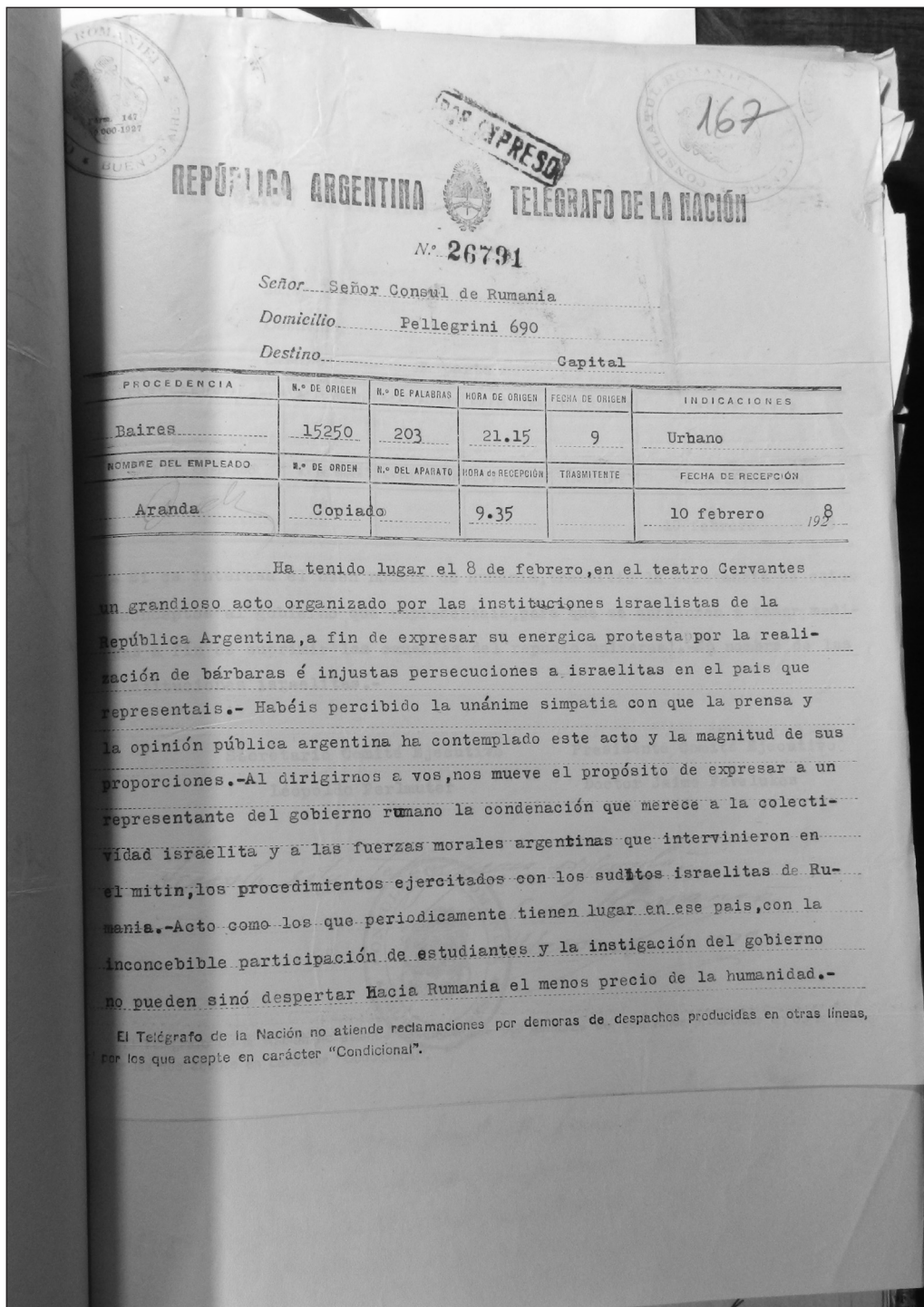
[iunie 1930]

G.D. Sticescu, V.V. Liwovschi, I. Lăzărescu, Ion Dumitrașcu, Paiu Petre, M. Prăjescu, D. Arsenescu, Emil G. Marinescu, Constantin Fundescu.

(Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România, București, fondul II, dos. 231, f. 27-29)

Consulul României la Lwów relatează despre o adunare de protest a studenților evrei de aici contra evenimentelor antisemite de la Oradea.

Consulul României la Buenos Aires relatează despre atitudinea comunităților evreiești din Argentina în ceea ce privește manifestările antisemite studențești de la Oradea.

Manifest antisemit răspândit cu ocazia Congresului studențesc de la Oradea.

ROMANIA
 DE APELII DIN JASTRA
 MINISTERUL JUSTITIEI
 122618 din 19 DEC. 1927
 REGISTRATURA

No. 6200-
 1927 Decembrie 15.
 S.B.S. din 20 Dec 1927

MINISTERUL JUSTITIEI
 Jura G. necesa
 Abilitarea Penală

18 Decembrie 1927
 Domnule Ministru

*Procuror General - a lămurii
 de statului
 de la Târgu Ocna*

Avem onoare a vă înainta în original raportul No. 17192 din 10 Decembrie a.c. al lui Prim Procuror, prin care ne relatează cum au decurs dezordinea întâmplată la Târgul Ocna, ocazia întoarcerii studenților de la Congresul din Ocna-Mare.-

Tot odată, avem onoare a vă raporta că lucrările de cercetare primite cu acest raport, le-am restituit D-lui Prim Procuror al Tribunalului Bacău, pentru ca de urgență să continue cercetările, făcând cele mai amănunțite investigațiuni pentru stabilirea celor culpabili și luând măsuri de trimiterea lor în judecată.-

Tot acum, am înaintat d-lui Prim Procuror al Tribunalului Bacău și o listă de 20 studenți, ce ne-a fost trimisă de Siguranța Generală, ca să ia parte la dezordinea de la Târgul Ocna, spre a se avea în vedere la cercetări.-

Procuror General.
J. Clavon
 Prim Secretar.
Calactianu

Domniei-Sale
 Domnului Ministru de Justiție București.-

Raport al Procuraturii din Bacău în ceea ce privește violențele antisemite de la Târgu Ocna, cu ocazia întoarcerii studenților congresiști

1927
 Dosarul 113/1927

ROMANIA ROMANIA

România, -185-
 Curtea de apel din Iași
 Secția I

Sub Președinția d-lui D. Trauski - Președinte
 Consilieri prezentați d-lui H. Guguin
 E. Stănescu
 Procuror de Seta H. Gavrilescu

Sedinta din 6 Februarie 1928
 Decizie Penală
 Nr. 60

Luându-se în cercetare apelul făcut de D-nul Prui-Procuror Trib. Iași, cât și a cel făcut de inculpatii V. Tărbulescu, (Buzoianu), Nigil Berjan, C. Popa, Adrian Lăscu și V. Lătes, în contra sentinței penale Nr. 113/1927 a Tribunalului Iași, sesizată la apelul scrisoral făcut și a prezentat inculpatii: V. Tărbulescu și C. Popoianu în stare de oșt, lipind de alți inculpați, față de care procedura este în desfășurare. Se citit raportul și alte lucrări din dosar.

D-nul Procuror de Seta H. Gavrilescu expunând faptele, arată că inculpații sunt vinovați de faptele ce li se pun în sarcină după cum rezultă din rapoartele marilor, Carasul Mărgarint - Elena și acuzarea a totală. Cei de la spina din lupta Bisericii, au plecat în St. Păcurari, unde au fost asvătăți la faza locului și orice explicație a lor nu poate fi abuzivă, adică că nu s-a făcut printr-o manifestație, că erau dintr-o ordine din care unul a făcut stăruință în St. Păcurari, dar acesta nu s-a vădit. Că faptul pus în sarcina inculpaților fiind dovedit prin admiterea apelului făcut de către Parchet și susținerea pedepsei - D-nul Avocat Propus pentru inculpați susține că faptul pus în sarcina inculpaților nu este întru totul prevădit de lege pentru reprinerea unor infracțiuni la tinerii publici. Procesul din expunerea de motive a legii se referă la legea publică și nu întru totul, care a împiedicat mișcarea asvătărilor și Holocostul și nu întru totul societăți constituite pentru cultura și știința atunci când se abat de la amănunțite reguli. Că deci această lege nu se poate întinde asupra altor fenomene sociale, care se pedepesc de Codul penal în cazul în care se aplică. De fapt arată că aceste infracțiuni sunt întru totul naturale și întâmplătoare între două tabere din care una are a crede, care sunt un popor veche și întru totul în altă areca și întru totul studențesc - Că urătoria și au făcut o stăruință în culpați care nu sunt date în judecată în baza aliniatului 1 din art. 14. Că întru totul legea este art. 14. a carei lămurire se vede în art. 4. 5. 11.

Sentința Curții de Apel din Iași în procesul studenților antisemiți.

Huedin la finele anilor 1920

Ciucea la 1927 (Colecția Andrei Klein)

INDICE DE NUME

- Abahoğlu, Yunus Nadi, 246/n.1
 Abramovici, Avram, 211
 Aciu, Alexandru, 150
 Adam, Mircea I., 190, 333
 Adâncata, 136
 Adjud, 102, 136, 147
 Adler, Josef, 291, 293
 Adler, Samuel, 295, 296
 Agapiev, Eugen, 165, 371
 Agrigoroaiei, Ion, 83/n.190
 Alba Iulia, 44, 67
 Albu, Constantin, 387
 Albu, D., 161, 373, 374, 375, 376, 378
 Aldama, Arturo J., 94/n.219
 Alecsandri, Vasile, 18
 Alessiu, Elvira D., 332, 334, 335
 Alexandru, Natalia, 195, 398
 Alperin, Heinrich, 294, 294/n.2
 Ambrozie, Cezar, 255, 257, 258, 259, 263, 264, 265, 407, 410
 Ambrozie, I., 245
 America de Sud, 349/n.2
 Anastasescu, Ec., 195, 407, 409, 411
 Anastasiu, Petre, 330
 Anastasiu, Traian, 192
 Anastasiu, Vasile, 190
 Anastasiu, Victor, 192
 Ancel, Jean, 27/n.38, 179/n.3, 215
 Andreescu, C., 410
 Andreescu, Gh., 194
 Andreescu, Ion, 191
 Andrieșescu, I., 398, 399
 Andronic, Ioan, 372
 Angelescu, Aglaia, 196
 Angelescu, C., 96, 150, 174, 210, 272, 273, 406
 Anghel, Petre, 190, 394
 Anghelescu, ?, 256, 262
 Anghelin, Gheorghe, 328
 Anglia, 22, 169/n.1, 170, 171, 218, 238
 Antalfy, Endre, 61
 Antoniu, Alexandru, 245, 409
 Apostol, Carol, 407, 409, 411
 Apostoleanu, Aurelia, 407
 Arad, 86, 90, 279
 Aramă, Ioan Gh., 198, 199, 200, 201
 Arberman, Ludovic, 277, 278, 279
 Ardelean, Florin, 49/n.99
 Ardelean, Iustin, 226
 Argentina, 115, 118, 376, 377, 377/n.1, 432, 448
 Argetoianu, Constantin, 133
 Arisceanu, Adelina, 329
 Armeanu, Emil, 359
 Arnăutu, ?, 408
 Aroneanu, Herșcu, 32
 Arsenescu, Dumitru, 80, 194, 439, 444, 446
 Arteaga, Alfred, 94/n.219
 Arteni, Aurora, 274
 Arteni, E., 317
 Astratinei, N., 36/n.60
 Atanasiu, D-tru 194
 Atanasiu, Gh., 194
 Atanasiu, Maria, 195
 Atanasiu, Nicolae, 165, 371
 Atanasiu, Ștefan, 192
 Atoi, Victor, 329
 Aulard, Alphonse, 266
 Austria, 24
 Averescu, Al., 54, 56, 81, 132, 150
 Axinte, Octav, 275, 408, 409, 411, 412
 Babaca, Iordache, 165, 372
 Bacău, 79, 80, 106, 110, 112, 136, 147, 154, 168, 210, 211, 271, 291, 293, 313
 Bachain, Imi, 294
 Bacłajănschi, M., 275
 Baiot, ?, 266
 Baján, Gyula, 138/n.1
 Balaban, Octavian, 272, 329
 Balgea, Ion, 251
 Banc, Gheorghe, 167, 226
 Bancea, Alexandru, 275, 408
 Banciu, Alex., 192
 Bánffy, Miklós, 61
 Baniăță, Dumitru, 252
 Barber, Brian K., 25/n.32
 Barbos, Ana, 274
 Barbu, Gheorghe I., 252, 270, 327, 402
 Barbu, Zeno, 329
 Barbul, Zahia, 273
 Bárdi, Nándor, 60/n.124
 Barijan, Virgil, 410
 Bartal, Israel, 95/n.224
 Basarabia, 9, 32, 36, 39, 40, 50, 92, 110, 111, 146, 288/n.1, 299, 307, 317, 349/n.2
 Basilescu, N., 78, 230, 231, 242, 249, 250, 356, 357, 435, 439
 Batchinsky, Julian, 24/n.29

- Bauer, Oana, 41/n.75
 Baumgarten, Jean, 11/n.6
 Bădescu, ?, 157, 174
 Bălan, Th., 238
 Bălăcescu, L., 78, 230, 231, 242, 249, 250, 435, 439
 Băleanu, Ștefan, 165, 372, 411
 Bălți, 132, 181
 Bănică, Mirel, 17/n.17
 Bărboși, Niura, 408
 Bârlad, 155
 Bârsan, ?, 408, 409
 Bârza, Viorel, 272, 329
 Bech, Iosef, 187
 Begret, Benone, 329
 Bejenaru, ?, 410
 Belgea, Ioan, 327
 Belințeanu, Draga, 252
 Bendek, Desideriu, 397
 Benjamin, Lya, 20/n.23, 63/n.128, 294/n.1
 Berceanu, Florea, 187
 Bercovici, Elly (Ilie), 104, 150
 Berijan, Virgil, 255, 257, 259, 262, 263, 264, 265, 270, 388, 408
 Berleanu, Ioan, 199, 201
 Berlin, 14, 53, 152/n.1, 170, 236
 Berna, 106, 151/n.1, 202
 Bernstein, Herman, 307, 307/n.1
 Bernstein, S., 21/n.24
 Bertrand, Pierre, 349
 Bethlen, István (conte), 86, 128, 137, 152, 203
 Bethlen, György, 61
 Bianu, Eugen, 140, 277, 278
 Bianu, I., 78, 230, 231, 242, 243, 249, 250, 355, 357, 435, 439
 Bicleanu, M., 407, 409, 411
 Bilmaer, Gh., 275
 Bines, Carol, 27/n.38
 Biró, Gheorghe, 160
 Bistrița, 41
 Blank, Aristide, 55
 Blăgoi, Nicolae, 165, 371
 Blegea, Ioan, 402
 Blobaum, Robert, 24/n.29
 Bloch, Marc, 95, 95/n.223
 Blum, Léo, 349
 Blum, Sigismund, 376, 379, 386, 390, 400
- Boar, Liviu, 60/n.123
 Bogdan-Duică, G., 133
 Boia, Lucian, 13/n.12, 36/n.62
 Boilă, Romulus, 104, 150, 151
 Bojenică, Ion, 194
 Boldor, Nicolae, 272, 329
 Boldur, Emil, 194
 Boldur, Iulian, 194
 Bolfă, Boris, 165, 372
 Bolfă, Leonid, 372
 Bolliac, Cezar, 18
 Boloboceanu, I., 372
 Boncescu, George, 318, 318/n.1, 354, 393, 422, 423, 424, 425
 Bonciu, Gh., 333
 Boncour, Paul, 171
 Bonegaș, Ștefan, 327
 Bonescu, Emil, 328, 401
 Bonn, 53
 Borcan, Elena, 195, 344, 397, 398
 Borcan, Pascu, 129
 Borcea, Liviu, 47/n.91
 Borcoman, Gheorghe, 272, 329
 Bordeaux, 91
 Bordeianu, Ioan, 80, 108, 245, 270, 388, 409, 412
 Bordeianu, N., 408
 Bordușan, Constantin, 188, 252, 329
 Borsányi, György, 301/n.1
 Bosie, ?, 407, 409, 411
 Bota, George, 82, 83/n.187
 Botescu, Valeriu, 329
 Bran, 43
 Bran, Dumitru, 190
 Brand, Gila, 377/n.1
 Branu, Viorel, 187
 Brașov, 8, 28, 74, 76, 87, 102, 103, 105, 134, 135, 144, 148, 149, 172, 251, 297, 362, 363
 Brașoveanu, Dumitru, 193, 344, 397
 Brașoveanu, Paul, 188
 Braun, Helmut, 11/n.5
 Brăileanu, Traian, 29, 62, 83, 83/n.188, 83/n.189, 342
 Brătianu, Ionel I.C., 45, 54, 55, 56, 57, 68, 156, 301, 304
- Brătianu, Vintilă, 56, 57, 102, 133/n.2, 301
 Brânzei, Dumitru, 165, 372
 Brânzei, Viorel, 165, 372
 Breluc, Vasile, 192
 Briand, Aristide, 104, 106, 128, 171, 171/n.1, 202
 Brustein, William I., 90/n.206
 Bucovina, 9, 14, 62, 92, 307
 Budapesta, 13, 13/n.11, 31, 47, 49, 50, 51, 65, 66, 67, 69, 85, 86, 86/n.192, 103, 104, 106, 107, 108, 111, 137, 138, 151, 152, 153, 155, 170, 171, 202, 204/n.1, 209, 209/n.1, 233, 237/n.1, 248, 278, 284, 287, 287/n.1, 296, 297, 299, 301, 301/n.1, 301/n.3, 304, 315, 324, 382, 386, 387, 390, 391, 400, 401, 429
 Budilă, Ioan, 192
 Budișteanu, Radu, 91
 Buenos Aires, 115, 118, 376, 377, 432, 448
 Buftea, 21
 Buga, Vintilă, 71
 Bugnariu, A., 200
 Buhust, M., 408
 Buisson, Ferdinand, 266, 266/n.2
 Bulat, T.G., 146/n.1
 Bulgaria, 112, 129, 302, 331, 336
 Bulghelea, Vasile, 364
 Buliman, Isarion, 191
 Bunescu, Alex., 7, 71, 77, 80, 127, 225
 Burdujeni, 136
 Burileanu, D., 210, 272, 273
 Burtea, Florian, 187
 Buruiană, Ovidiu, 56/n.113, 57/n.114
 Buruianov, Gheorghe, 165, 371
 Bustea, Elena, 394
 Bușilă, Ion, 410
 Buzdugan, Gh., 55, 63
 Buzoianu, Constantin, 245, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 261, 263, 264, 265, 270, 388, 407, 409, 410, 411, 412, 413, 414
 Byck, Jaques, 82/n.186
- Caciulcov, 407, 409
 Cadrilater, 128, 129
 Caiupa, Gh., 275
 Calmuschi, 409, 411
 Caloianu, Amia, 217
 Caloianu, Miriam, 100
 Canada, 349/n.2
 Cantuniaru, Victor D., 252, 351
 Carbonell, Charles Olivier, 20/n.23
 Careii Mari, 13/n.11
 Carmichael, Joel, 63/n.130
 Carol II, 41, 54, 55, 56, 57, 64, 67, 67/n.142
 Carp, Cornelia, 196
 Carp, Horia, 77, 105, 164, 173, 181, 183
 Castano, Eduard, 282
 Cazacu, Grigore, 165, 371
 Cădere, Victor, 105, 179, 180
 Călinescu, Armand, 98
 Călugăru, Gheorghe, 270, 401
 Căluțiu, Marcian, 39
 Cătuneanu, Ion, 14, 29, 42, 69, 147, 326, 342, 434
 Cârlescu, Roland, 190
 Cecil, Edgar Robert, 170, 170/n.2
 Cehoslovacia, 93, 383
 Cerbu, Sabin, 397
 Cerchez, T., 275
 Cernăuți, 10, 11, 34, 38, 42, 42/n.78, 52, 62, 69/n.145, 74, 75/n.162, 83, 93, 102, 103, 104, 132, 136, 137, 140, 142, 145, 146/n.1, 147, 148, 150, 154, 155, 162, 180, 209/n.2, 268, 269, 306, 330
 Chamberlain, Arthur Neville, 104, 169/n.1
 Chamberlain, Joseph Austen, 128, 169, 169/n.1, 170, 170/n.2, 171, 171/n.1, 202
 Chelaru, G., 367, 438
 Cherebețiu, Ciprian C., 379, 380, 381, 382
 Chicago (Illinois, SUA), 49, 87, 90
 Chifor, Ioan, 7, 77, 270
 China, 92/n.212
- Chinteanu, Cristiana, 196
 Chiriac, Aurel, 50/n.103
 Chirica, Ludmila, 274
 Chiriță, Vladimir, 165, 371
 Chistruga, Alexei, 372
 Chișinău, 7, 8, 28, 34, 40, 73, 76, 93, 94, 96, 103, 104, 109, 110, 115, 140, 142, 144, 145, 146, 146/n.1, 147, 148, 154, 155, 162, 165, 282, 283, 284, 287, 288, 288/n.1, 291, 292, 299, 316, 317, 371, 372, 373
 Chitila, 78, 244, 249, 320, 333, 344, 363, 365, 395
 Chițulescu, Ion, 252
 Christian, Alexandru, 165
 Cîlievici, Mircea, 407, 409, 411
 Cincinnati (Ohio, SUA), 90
 Ciobanu, V., 282
 Cioculescu, Șerban, 59
 Cioflâncă, Adrian, 100
 Ciorogariu, Roman R., 72, 73/n.154, 159, 162, 395
 Ciucea, 6, 8, 28, 75, 78, 93, 97, 107, 140, 183, 227, 228, 229, 234, 440, 452
 Ciuciu, Profira, 196, 344
 Ciuntu, Edmond, 171, 284
 Ciuntu, Valeria, 195, 344, 397
 Ciupercă, Ioan, 152/n.1
 Ciupercă, N., 321
 Ciureanu, Constantin, 372
 Clark, Charles Upson, 90
 Clark, Charles Upson, 90
 Clark, Roland, 166/n.1
 Clauzel, Claude, 171
 Clinciu, Ion, 113, 345, 345/n.1, 346
 Cloanță, Eugen, 7, 77, 270
 Clony, ?, 321, 325
 Clopoțel, Ion, 36/n.61
 Cluj, *passim*
 Cobâlaș, Pavel, 165, 371
 Cobjilă, Mihail, 372
 Cohen, Leonard L., 428
 Coltur, Ioan, 190
 Colț, Ioan, 7, 77
 Comănescu, Elena, 196
 Condrea, Sergiu, 37
 Constantinescu, ?, 127
- Constantinescu, Elena, 274
 Constantinescu, Filareta, 195, 344, 348, 397
 Constantinescu, Gabriela, 274
 Constantinescu, Gh.A., 44, 189, 342, 342/n.1, 437
 Constantinescu, M., 191, 408
 Constantinescu, Mihai, 438
 Constantinescu, Șt., 188
 Constantinescu, Vasile, 192
 Constantinescu, Venus, 407, 409, 410, 411
 Constantinopole, 108, 113, 331, 393
 Conta, Vasile, 18
 Contuniaru, Victor D., 328
 Copenhaga, 21/n.24
 Cordon, Cécile, 11/n.5
 Corijescu, Octav, 165, 371
 Cornea, Paraschiva, 196, 344, 398
 Cornești, 132
 Coroi, Ion, 38, 53, 53/n.110, 138
 Cosma, N., 275
 Cosmopolos, ?, 409
 Costăchescu, Maria, 274
 Costică, Eugenia, 274
 Coșbuc, G., 80/n.180
 Cotoranu, Cornelia, 274
 Cotoranu, Statia, 274
 Cotruș, Vasile, 80, 328, 389, 402
 Covali, Nicolae, 165, 372
 Cozma, Mihai, 255
 Cracovia, 88
 Crainic, Nichifor, 18
 Craiova, 53/n.108, 434, 438
 Crăciun, E., 275
 Crăciun, Iuliu, 221, 223, 373, 374, 375, 376, 383
 Crăciunescu, Maria, 196, 344, 399
 Cretzianu, G(eorge), 106, 107, 108, 109, 112, 207, 207/n.2, 219, 227, 238, 239, 242, 247, 267, 308, 319, 351, 361, 392, 393, 419, 424, 425, 432, 435, 441
 Crețu, Cornel, 252, 270, 327, 401
 Crilov, V., 275, 408, 409, 411

- Cristea, Miron, 55, 63
 Cristescu, Gh., 189
 Cristescu, Hariton, 186
 Cristescu, Theodor, 187
 Cristescu, Virgil, 187
 Cristian, Alexandru, 371
 Cristocea, Ioan, 186
 Crișan, Iuliu, 252, 270, 327, 401
 Crișul Repede, 6, 51, 68, 74, 84, 86, 87, 97
 Croitoru, Elena, 274, 408
 Cronț, Gheorghe, 44, 71, 71/n.150, 112, 126, 316
 Cucu, Constantin, 372
 Cucu, Octavian, 190
 Cucu, Stan, 275
 Culbertson, ?, 167
 Curileanu, Titus, 44
 Cușnir-Mihailovici, Clara, 34/n.58
 Cuza, A.C., 18, 27, 29, 38, 39, 40, 42, 43, 53, 57, 69, 80, 96, 97, 138, 146/n.1, 147, 241, 301, 301/n.3, 342, 352, 433, 434
 Cuza, Al.-I., 16, 39
 Czenstochow, 88
 Dahmen, Wolfgang, 11/n.5
 Daisches, Samuel, 428
 Dalacov, Constantin, 371
 Danilevici, Horia, 329
 Danilov, Minodora, 274
 Daraban, Claudia, 100
 Daranga, Aurora, 274
 Darvall, Frank Ongley, 402, 403, 403/n.1, 405
 Datchevici, Otilia, 274
 Dăndescu, Ion, 275
 Dăndescu, Remus, 275
 Dănulescu, Constantin, 41, 101, 125, 125/n.1, 125/n.2, 142, 147, 148, 191, 191/n.2, 341, 440
 Dărmănești, 136
 Dăscălescu, Coca, 330
 Deheleanu, Gh., 127
 Dejeu, Petre, 48/n.98
 Dekel-Chen, Jonathan, 95/n.224
 Delacov, Constantin, 165
 Deleanu, N., 78, 230, 231, 242, 243, 249, 250, 356, 357, 439
 Deletant, Dennis, 98/n.226
 Demetrescu, Victor, 190
 Denver (Colorado, SUA), 90
 Descu, Iuliu, 186
 Deutsche, Géza, 61
 Diaconescu, Elena, 264
 Diaconescu, P. Nicolae, 80, 161, 280, 326, 389, 402, 427
 Diaconescu, Petre, 251
 Diaconvschi, L., 275
 Diamandy, Constantin, 89
 Dienes, Gerhard M., 69/n.145
 Dima, Gheorghie, 165, 371
 Dima, Nicolae, 194
 Dimitriu (frații), 254, 255, 262
 Dimitriu, Alla, 274
 Dimitriu, Emil, 193
 Dimitriu, Florica D., 335, 339, 344, 366
 Dimitriu, Iosif, 270
 Dimitriu, Nicolae, 270
 Dinlingher, Th., 187
 Dinu, Aurel, 223, 224, 226
 Dinu, Mihai, 252, 270, 327
 Dittersdorf, Karl Ditters von, 48
 Dizengoff, Meir, 113, 337
 Djuvara, Mircea, 91, 173
 Dobrescu, Aurora, 195, 344, 348, 397
 Dobrescu, Virginia, 196, 335, 339, 344, 397
 Dodon, Petru, 188
 Doinescu, Romulus P., 186
 Donald, Sir Robert, 67, 67/n.139
 Donciu, Gheorghe, 188
 Dordea, Ioan, 164, 172/n.1, 181/n.2
 Dorian, Emil, 19, 19/n.21
 Dorian, Marguerite, 19/n.21
 Dornești, 136
 Dragomir, Gh., 193
 Dragomir, Nicolae, 252
 Dragomirescu, Nicolae, 189, 329
 Drăgan, Alexandrina, 196, 397
 Drăganciu, Valeriu, 255, 257, 259, 264, 265, 408, 410
 Drăghicescu, ?, 89
 Drecin, Mihai D., 49/n.101
 Drummond, James Eric, 152, 152/n.2
 Druțu, S., 87
 Duca, I.G., 63, 77, 98, 131, 150, 151, 179/n.3, 183, 301, 319, 321, 337, 351, 361, 392, 393, 424, 425, 427, 430, 432, 433/n.1
 Dumitrescu, Dumitru, 186, 433
 Dumitrescu, Evdochia, 196
 Dumitrescu, Gheorghe, 189, 394
 Dumitrescu, Ioan, 191, 439
 Dumitrescu, Ion, 79
 Dumitrescu, M.I., 187
 Dumitrescu, Marcu, 188
 Dumitrescu, Niculae, 394
 Dumitrescu, Petre, 188
 Dumitrescu, Valeria, 189
 Dumitrescu, Victor, 394
 Dumitriu, ?, 326
 Dumitriu, C., 407, 409, 411, 412
 Dumitriu, Florica, 195, 366, 397
 Dumitriu, I(on), 409, 411, 412
 Dumitru, Iosif, 252, 327, 402, 408
 Dunca, Gheorghe, 252, 270, 326, 327, 402
 Ebner, Mayer, 20
 Economu, Virgil, 189, 285, 286, 209, 303
 Eftimiu, Victor, 101, 126, 126/n.1
 Egipt, 92
 Eigen, Sara, 12/n.8
 Eisler, Mátyás, 103, 131, 131/n.1, 150, 217, 279, 280, 292, 295
 Eizenstein, Herman, 211
 Elberg, Simon, 211
 Elbert, Liuba, 31
 Elefterescu, ?, 153, 154, 248, 320, 419, 435
 Eliade, Mircea, 27, 58
 Eminescu, Mihai, 18, 80/n.180
 Enache, Constantin, 187
 Encică, Elena, 195, 333, 335, 339, 344, 397
 Enghelberg, ?, 277, 281
 Engländer, Elizabeth Kandel, 94/n.219
 Epstein, M., 426
 Epureanu, S.I., 330
 Eraclide, C., 182, 345
 Eremescu, Aurel, 329
 Erhan, Teodor, 165, 192, 371
 Eșanu, Leon, 32/n.50
 Eșianu, Cornelia, 57/n.115
 Eșianu, Delia, 57/n.115
 Europa, 12, 20, 24, 37, 47, 49, 87, 90, 92, 96, 98, 116, 201, 266, 307/n.1
 Fabelian, Ion, 252
 Falik, David, 20, 42/n.78, 62, 93
 Falk, Eliza, 55/n.112
 Faragău, Avram, 7, 77
 Faur, Antonio, 49/n.59
 Favelukes, Jaime, 377, 377/n.1
 Făcăoaru, Iordache, 44/n.84
 Făgărășanu, Remus, 189
 Făget, 440
 Făiniță, ?, 407, 409, 411
 Fărcășanu, I., 410
 Fătu, Gheorghe, 190, 251, 270, 327, 402
 Fein, Eugen, 390
 Fein, Herman, 378, 386
 Feldioara, 130
 Feldman, Israel, 428
 Fenyo, Mario D., 301/n.1
 Fișinescu, Alexandra, 274
 Fiera, Dumitru, 372
 Fildan, ?, 407, 409, 411
 Fildan, Emil, 139
 Filderman, Wilhelm, 20, 77, 105, 119, 172, 183, 440
 Filimon, R., 28/n.43
 Fischer, Imre, 72
 Fischer, Iosef, 217, 292, 293, 295
 Fischer, Leon, 353, 421, 422, 423, 424, 441
 Fleischer, Miklós, 160, 166, 225, 340
 Florea, Florențiu, 329
 Florea, Morris, 421, 422, 423
 Florea, Traian, 221, 222
 Florentin, Florea, 273
 Florescu (general), 137
 Florescu, Ion, 128, 394
 Florescu, Velea, 169
 Florian, Alexandru, 100
 Focșineanu, Mihai, 407
 Fodor, Petru, 50
 Fogel, Joshua A.11/n.6
 Franasovici, Richard, 134
 Franța, 13, 22, 114, 171, 171/n.1, 218, 266/n.2, 349, 349/n.2
 Freiburg, 53
 Frențiu, Valeriu Traian, 159, 161
 Friedman, ? (măcelar), 340, 373
 Fried, Alexandru, 84, 374, 375, 376, 378, 379, 380, 383, 385, 386, 390, 400, 429
 Fuchs, Beniamin, 50, 77, 84, 115, 373, 374, 375, 378, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 390, 391, 400, 401, 429
 Fuchs, Simion, 50
 Fundescu, Constantin, 70, 103, 252, 329, 417, 439, 446
 Gabor, Elena, 274
 Galaction, Gala, 43, 123/n.1
 Galántai, József, 9/n.1
 Galațchi, Anatolie, 165, 371
 Galiția, 92, 93, 236
 Galland, Olivier, 28/n.42
 Gaster, Moses, 82/n.186
 Gaunt, David, 95/n.224
 Gavriliu (D-ra), 408
 Găvănescul, Ion, 38
 Găzdaru, Valeria, 196, 344, 397
 Gârneață, ?, 155
 Geneva, 86, 104, 107, 117, 128, 129, 137, 138, 152, 169, 170, 171, 202, 402, 403, 405
 Geonea, Ion, 348
 Georgescu, ?, 326, 342
 Georgescu, Alex., 189
 Georgescu, Cornel, 155
 Georgescu, Dinu, 188
 Georgescu, Emil, 193
 Georgescu, Ion, 44, 342
 Georgescu, Mircea, 78, 80, 230, 249, 250, 356, 357
 Georgescu, N., 230
 Georgescu, Silvia, 195
 Germania, 24
 Geró, Alexandru, 220, 222
 Gheboes v. Gömbös
 Gheoldum, Nicolai, 165
 Gheorghianov, Victor, 372
 Gheorghiev, Al., 275
 Gheorghiu, Teodor, 165, 372
 Gheorghiu, Cicerone, 188
 Gheorghiu, Crist., 190
 Gheorghiu, Gh., 180, 275
 Gheorghiu, Laura, 100
 Gherghel, Nicolae, 80, 326, 389, 402
 Gherla, 105, 157/n.2, 159, 159/n.3, 179, 197
 Gheța, 102, 130
 Ghețan, Gh., 189
 Ghimeș, 8, 76, 104, 168, 440
 Ghinea, Aurel, 134
 Ghiulescu, Ioan, 328
 Giurgea, Dumitru, 194, 344, 397
 Glass, James M., 95, 95/n.222
 Glăjaru, I., 124
 Glod, Lucreția, 252, 273, 328
 Glodaru, Ștefan, 194
 Gluck, Mary, 47/n.90
 Gobjila, Ludmila, 274
 Gobjila, Tatiana, 274
 Gobjila, Zenaida, 274
 Goga, Ion, 194
 Goga, Octavian, 18, 41, 58, 58/n.116, 75, 81, 82, 82/n.185, 146/n.1, 241
 Goldberg, Boris, 71
 Goldsmid, C.J., 428
 Goldstein, ?, 419, 423
 Goldstein, Țicu, 14/n.13, 20/n.23, 22/n.25
 Golubovici, Dumitru, 328
 Gömbös, Gyula, 233, 301, 301/n.2
 Gorovei, ?, 213
 Gorun, Gh., 47/n.91
 Graur, Al., 82/n.186
 Grădinaru, M., 407, 412
 Grebliș, Aurelian, 190
 Greg, R.H., 63
 Gridiniuc, ?, 275
 Grigoraș, Nicolae, 165, 371
 Grigorescu, Artur, 228, 230
 Grigorescu, Nicolae, 190
 Grigorian, Alex., 251
 Grigoriu, Eugen, 187

- Grünberg, Nahum, 55/n.112
 Guebard, Caroline v. Rémy, Caroline
 Guedella, Philip, 428
 Gusti, Dimitrie, 78, 123/n.1, 230, 231, 242, 249, 250, 356, 357, 358, 435, 439
 Guși, ?, 150
 Gutman, ?, 340
 Gyarfas, Elemér, 132, 133
 György, Béla, 60/n.124
 Haga, 91
 Hagen, William, 24/n.29, 98/n.225
 Hagi, Marioara, 195
 Hajnal, Fruchter, 378, 379, 380, 382, 386, 400
 Hajnal, László, 106, 107, 109, 204, 204/n.1, 205, 206, 233, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 376
 Halalai, V., 275
 Halid, Omer, 331, 332
 Handoca (familia), 263
 Handoca, Mircea, 59/n.119
 Hanganu, Maria, 274
 Hanssen, Beatrice, 94/n.219
 Harmsworth, Harold, viconte Rothermere, 66, 67, 67/n.139, 67/n.142, 70, 89, 138, 152, 153, 170, 179
 Hasdeu, B.P., 18
 Hausleitner, Mariana, 10/n.4
 Haydn, Johann Michael, 48
 Hazay, Samu, 13/n.11
 Hâncu (preot), 40
 Hâncu, N., 407, 409, 411
 Hârâncu, P.N., 275
 Heinen, Armin, 57/n.115
 Herescu, Nicolae, 190
 Herghelegiu, Ion, 190
 Herschkovits, ?, 51, 52
 Herșcovici, Adolf, 168, 256
 Herșcovici, Lucian Zeev, 294/n.1
 Herșcovici, N., 260
 Herșcu, Iancu, 260
 Herzl, Theodor, 50
 Heymann, Florence, 11/n.5
 Hilberston, ?, 297
 Hitler, Adolf, 67
 Hîncu, D., 20/n.23
 Hoga, Mihail, 165, 371
 Horthy, Miklós, 68, 152/n.3, 203, 301/n.2
 Hrisicu, V.C., 336
 Hsatiuc, E., 412
 Hudiță, Ștefan, 275, 407, 409, 411, 412
 Huedin, 6, 8, 28, 75, 75/n.162, 76, 79, 93, 97, 102, 107, 111, 117, 129, 140, 143, 183, 214, 227, 228, 229, 234, 250, 295, 310, 321, 322, 333, 345, 406, 410, 428, 440, 452
 Hulubei, ?, 408, 409, 411, 412
 Husărăscu, ?, 146
 Huștiu, Ioan, 165, 371
 Iacoby, Emil, 173
 Iamandi, Victor, 98
 Iancu, Carol, 14/n.13, 20/n.23, 22/n.25, 63/n.129, 94, 94/n.217
 Iancu, Gh., 66/n.135
 Iancu, Victor, 189, 344, 360, 397, 398
 Ianculescu, Natalia, 274
 Iași, *passim*
 Iernut, 102, 130
 Ierusalim, 116, 240/n.1, 288/n.1, 293, 314, 393
 Ierusalimi, Simion, 74/n.160
 Ilea, Livius Gh., 142, 198, 199, 227, 228, 230, 289
 Iliescu, N., 321
 Iliescu, Paul, 29
 Iliescu, Tony, 132, 150, 182
 Ioanid, Radu, 98/n.226
 Ioncescu, Gh., 127
 Ioncioaia, Florea, 57/n.115
 Ionescu, Adela, 274
 Ionescu, Aspasia, 274
 Ionescu, Barbu (fost Leibovici), 55
 Ionescu, Const., 189, 333, 410
 Ionescu, Corneliu, 191
 Ionescu, Elena, 197, 399
 Ionescu, Emil, 252, 273
 Ionescu, Gh., 407
 Ionescu, Lucia, 408
 Ionescu, Mircea, 191
 Ionescu, Mișu, 193
 Ionescu, Nae, 18, 43, 58
 Ionescu, Petre, 190
 Ionescu, Romulus P., 371
 Ionescu, Vintilă, 245
 Ionescu, Virgil, 194, 408, 412
 Ioniță, Nicolae, 165, 372
 Iordache, Radu, 251
 Iordăneanu, ?, 408
 Iorga, N., 18, 98, 123/n.1
 Iorgulescu, Eugenia, 196, 397, 399
 Iov, Grigore, 407, 411, 412
 Irimia, Maria, 274, 408
 Isaicu, Lazăr, 25, 114, 355
 Istrate, Alexandra, 197, 394
 Istrate, Ion, 41
 Istrati, N., 18
 Istrati, Panait, 89
 Ivan, Adrian, 66/n.135
 Ivan, Nicu, 372
 Ivan, Romul, 330
 Ivanciu, Alexandru, 211
 Ivanov, Pavel, 372
 Ivány, Coloman/Kálmán, 270, 327, 402
 Jacobi, Moses, 217
 Jacobovitz, Ch., 24/n.29
 Jaffa, 337
 Janka, Károly/Karl, 86, 138
 Jászai, Oszkár, 13/n.11
 Jebeleanu, Alex., 362
 Jebeleanu, Ana, 363
 Jebeleanu, Valeriu, 363
 Jequemet (abate), 266
 Jezequel (pastor), 266
 Jilava, 187, 188, 192, 193, 194, 370
 Jitaru, P., 275
 Jones, Paul, 240
 Jouvenel, Henry de, 91
 Julean, Dan-Ionuț, 49/n.102
 Jupiter Island (Florida), 207/n.2
 Kanter, Samuel, 421
 Karady, Victor, 46/n.87, 46/n.88, 47/n.90, 100
 Kecskeméthy, István, 61
 Kecskemét, 384
 Kecskeméti, Lipot (Leopold), 112, 287, 287/n.1, 293, 314, 384, 386
 Kecskemety, Adolf, 299
 Kecskemety, Zigmund, 172, 291
 Keller, Madelaine, 184, 185
 Keller, Wilfred Nedson, 8, 70, 104, 105, 107, 166, 166/n.1, 167, 214, 219, 220, 221, 223, 224, 225, 226, 297, 305, 435
 Kellogg, Frank B., 237
 Kemal [Atatürk], Mustafa, 246/n.1
 Kemény, István, 47/n.90
 Kerestusy Oltean, Alex., 327
 King, Ryan D., 90/n.206
 King, William H., 354
 Klein, Andrei, 452
 Klein, Josif, 168
 Klein, Max(imilian), 217, 296
 Kohn, Hillel, 117, 217, 416, 416/n.1
 Korkos, Ferdinand, 266
 Kós, Károly, 61
 Kossuth, Lajos, 68, 152, 152/n.3, 202
 Köszegehy, ?, 157
 Kovács-Bertrand, Anikó, 66/n.136
 Kramer, Johannes, 11/n.5
 Krouker, Elie, 349
 Kun, Béla, 86, 301, 301/n.1, 355
 Kusdat, Helmut, 11/n.5
 Lamazière, Pierre, 349
 Langevin, Paul, 266
 Lapedatu, Al., 78, 83, 150
 Laptew, C.M., 427, 430
 Larrimore, Mark, 12/n.8
 Lateș, Eugenia, 264
 Lateș, V., 255, 256, 257, 259, 262, 263, 264, 265, 270, 388
 Lăzărescu, Ioan, 79, 187, 439, 446
 Leipzig, 53
 Leoveanu, Angele, 330
 Lestyán, Alexandru/Sándor, 84, 381, 382, 386, 387, 390, 391, 400, 429
 Letonia, 24
 Leu, Eugenia, 274
 Levillant, Isaia, 349/n.2
 Lévi, Israël, 89
 Lewis, Harry R., 428
 Licondru, Mihai, 187
 Lindenhall (America), 219, 221
 Litman, C., 20/n.23
 Lituania, 92, 240/n.1, 307/n.1
 Liverman, Gordon, 428
 Livezeanu, Irina, 10/n.2, 46/n.86
 Liwovschi, Victor V., 446
 Lloyd, Janet, 95/n.221
 Lobonțiu, Emil, 7, 77, 174, 174/n.2
 Londres, Albert, 92, 92/n.212, 93/n.215
 Loucheur, Louis, 171
 Löwy, Dániel, 49/n.99, 72/n.152
 Lucaci, Simion, 272, 330
 Lucoschi, Gh., 187
 Luddendorf, Erich, 31/n.46
 Luduș, 102, 130
 Lujanschi, Eugen, 255, 262
 Lukács, György, 233/n.1
 Lungu, Eugen, 189
 Lupu, Nicolae, 133, 173
 Lwów, 107, 236, 236/n.1, 237, 447
 Madeiros, Celestino, 349/n.1
 Madgearu, Virgil, 98, 107, 233
 Magrean, N., 161
 Maho, Iulia, 274
 Maimuca, C., 167, 223
 Malaterre-Sellier, Germaine, 266, 266/n.1
 Males, Gh., 275
 Manciu, Constantin, 38, 42/n.78, 63, 98
 Manceș, Eugenia, 348
 Maniu, Iuliu, 57, 67, 87, 133
 Manoiilescu, Mihail, 56
 Manoliu, Constantin, 303
 Manoliu, Dida, 408
 Manoliu, M., 408
 Manuilă, Sabin, 48/n.93, 75/n.161
 Maramureș, 50, 70, 82, 92, 159, 379
 Marshall, Louis, 106, 107, 118, 218, 218/n.1, 238, 239, 242, 267, 307, 308, 317, 318, 352, 353, 354, 360, 392, 393, 423, 424, 425, 431
 Marcovici, Esta, 262
 Marcovici, Moisă, 254, 255, 256, 260, 263
 Marcu, Ioan, 190
 Marcu, Victor, 186
 Marea Britanie v. Anglia
 Margolin, Arnold, 24/n.29
 Marin, Elisa, 31
 Marin, N., 410
 Marin, Ștefan, 407
 Marin, Timotei, 31
 Marineli, Mara, 408
 Marinescu, ?, 185, 330, 407, 409, 410, 411
 Marinescu (colonel), 321, 322, 324
 Marinescu, Bart., 194
 Marinescu, Emil G., 79, 192, 269, 439, 446
 Marinescu, Nicolae, 191, 275
 Marr, Wilhelm, 12, 12/n.8
 Mastacan, Gh., 275
 Matei, I., 275
 Mauger, Gérard, 94/n.218
 Maxim, Eugeniu, 187
 Maxim, Gheorghe, 193
 Măcărescu, Nicolae, 193, 348
 Mălaiu, Titus, 105, 174, 179, 197, 342
 Mănăstirea Neamț(ului), 41, 42, 43, 43/n.81
 Măneață, Dumitru, 329
 Mărăcine, Bucur, 187
 Mărăscu, V., 33/n.56
 Mândrescu, Simion, 180, 342, 398, 399
 Mândru, D., 410
 Măneacă (D-rele), 408
 Mățu, Dan Constantin, 53/n.110, 152/n.1
 McCagg, W., 13/n.11, 30/n.45
 Medrea, Victor, 39, 70, 272, 329
 Medvețchi, I., 275
 Meir, Natan M., 95/n.224
 Melic S. Mendel v. Mihail, Mircea

- Meza, Viorica, 274
 Mezei, Zoltán, 277, 280
 Mezinca, Nicolae, 331
 Michaud, Yves, 94/n.219
 Miclescu, Horia, 191
 Mihai I (rege), 54, 55
 Mihai, Nicolae, 194
 Mihail, Mircea, 55
 Mihailescu, Magda, 274
 Mihailovici, Paul, 165
 Mihailovski, Zoe, 274
 Mihăiescu, Dumitru, 193
 Mihăiescu, Gh., 191
 Mihăiescu, Ioan, 189
 Mihăilă, Nicolae, 272, 329
 Mihăilă, Traian, 273, 330
 Mihăilescu, Const., 188
 Mihăilescu, Cornelia, 195, 344, 397, 398
 Mihăilescu, I., 242, 250
 Mihăilescu, Vasile, 188, 189, 333
 Mihăilescu, Virgil P., 190, 344, 395, 399
 Mihălcescu, I., 78, 230, 231, 242, 249, 356, 357, 435, 439
 Mihu, I., 275
 Milan, Nicolae, 251
 Miloiu, Nicolae, 188
 Minneapolis (Minnesota, SUA), 90
 Minovici, Mina, 78, 230, 231, 242, 243, 249, 356, 357, 435
 Mircea, Adam, 190, 333
 Mirea, Valeriu, 189
 Miron, Ștefan, 193
 Mironescu, George G., 133, 150
 Mironescu, N., 245
 Mironovici, Ioan, 186
 Mironovici, Radu, 42
 Mitescu, Ioan, 221, 223, 373, 374, 375, 376, 378, 383, 384, 387
 Mitran, Aurel, 187
 Mitrea, Aurel, 251
 Mitrea, Fevroniu, 195
 Mitricioaei, Silvia, 14/n.13, 81/n.184, 100
 Mitrofanovici, Traian, 270, 389
 Mocan, Nicolae, 364
 Mociulschi, T(h)eodor, 255, 257, 259, 263, 264, 265, 410
 Moisă, Gabriel, 14/n.13, 30/n.44, 49/n.101, 69/n.144, 73/n.155, 172/n.1
 Moldovan, ?, 199
 Moldovan, Ioan, 402
 Moldovan, Ionel, 80, 327
 Moldovan, Silviu, 100, 389
 Moldoveanu, Alex., 188
 Moldoveanu, V., 190
 Molter, Károly, 61
 Montefiore, Leonard G., 428
 Moritz, Ernest, 220
 Moroianu, Maria, 196, 335, 339, 344, 397
 Moscova, 51, 110, 297, 301/n.1
 Moșoiu, Traian, 159, 174, 178, 297
 Moșuleț, Emilia, 274
 Mototolescu, Dumitru, 53, 53/n.109, 53/n.110, 54/n.110
 Moța, Ion, 27/n.39, 41, 43/n.81, 301/n.3
 Mózes, Tereza, 49/n.99, 49/n.100, 72/n.153
 Mucha, Dan, 255, 262
 Muchembled, Robert, 95/n.219
 Müller, Ada, 368, 369
 Müller, Hans-Peter, 95/n.219
 München, 31/n.46, 53, 169/n.1
 Munteanu, Dorin, 186
 Munteanu, Gh., 193, 360
 Munteanu, I., 330
 Munteanu, Maria, 252, 273, 328, 401
 Munteanu, N., 407, 409, 410, 411
 Munteanu, Nicodem, 43
 Munteanu, Olimpia, 193
 Mureșan, Anton I., 344
 Mureșan, Ioan, 389
 Mussolini, Benito, 43, 159
 Myer, Morris, 428
 Nalboc, Valeriu, 344, 398
 Narti, Const., 129, 190
 Năstase, Mihai, 189
 Neculcea, Constantin, 275
 Nedelcu, Nicolae, 255
 Nedelcu, Niculina, 195, 399
 Nedeleav, Gh., 275
 Negrea, Cornel, 80
 Negrițoiu, Iulia, 196, 344, 397, 398
 Negruțu, Benone, 188
 Negulescu, Victor, 188
 Nemeș, Antoniu, 381
 Nemeș, Ferdinand, 270, 327, 401
 New Haven (Connecticut, SUA), 90
 New York, 49, 69, 87, 89, 90, 108, 166/n.1, 206/n.1, 207/n.3, 237, 239, 240, 240/n.1, 247, 267, 307/n.1, 317, 318, 352, 353, 354, 421, 422, 424
 Nicoară, Cornel, 80, 328, 401
 Nicolae, Gheorghe, 251
 Nicolae (principe), 55, 123/n.1
 Nicolaide, Ioan C., 191, 344, 362, 398
 Nicolau, Ioan, 165, 262, 372, 407, 410
 Nicolescu, Chiriac, 191
 Nicolescu, Lucia, 397
 Nicolescu, Maria, 196
 Nicolescu, Sevasta, 196
 Nicolina, 155
 Nicov, Andrei, 165, 372
 Niculescu, Constantin, 194
 Niculescu, Lucia, 196, 344, 348, 394
 Niculescu, Maria, 344
 Niculescu, Mih., 194
 Niemirower, Iacob/Ițhak, 110, 150, 294/n.1
 Nincovici, Laurențiu, 328
 Nistor, Bujor, 272, 329
 Niță, Constantin, 275
 Niță, Parascheva, 274
 Nițescu (colonel), 132, 145
 North, Douglass C., 95/n.219
 Odessa, 98
 Oișie, F.B., 260
 Oldson, William O., 18/n.19
 Olenicenco, Solomonia, 274
 Olteanu, Alexandru, 80, 402
 Olteanu (general), 135
 Olteanu, Nicolae, 189
 Omat, Alexandru, 270, 328
 Onisei, Elisabeta, 274
 Opincaru, Nicolae, 192
 Oprescu, George, 117, 171, 402, 404, 406, 442
 Oradea (Mare), *passim*
 Orășanu, Olga, 397
 Orășanu, Virginia, 195
 Orde, Anne, 67/n.138
 Orleanu, Mihail, 133, 321, 323, 325
 Ormai, Armin, 374, 375, 385, 400
 Ormai, Dumitru, 380
 Paiu, Petre, 79, 269, 439, 446
 Pakots, József, 85, 86/n.192, 138
 Palei, Marta, 274
 Palestina, 51, 92, 291, 337
 Paloșanu, Gh., 407, 409, 410, 411
 Pamfilie, Nicu, 372
 Panait, M., 275
 Panaite, Mihai, 255, 257, 259, 263, 264, 265, 409, 410, 411
 Panaitescu, Elvira, 195, 344, 398
 Pangrati, Ermil A., 78, 91, 118, 230, 231, 242, 243, 244, 249, 250, 356, 357, 359, 367, 433, 435, 436, 438, 439
 Pantazi, Maria, 195, 252, 328, 402
 Papahagi, Tache, 82, 82/n.186
 Papp, ? (general), 130
 Papu, A., 142
 Paraschivescu, Constantin, 401
 Paris, 41, 89, 91, 109, 114, 119, 207/n.3, 236/n.1, 266, 285, 307, 348, 349, 405, 440, 440/n.1, 441
 Pártos, József, 84, 376, 378, 379, 381, 382, 386, 387, 390, 400
 Partoș, Josif, v. Pártos, József
 Pașav, Șt., 275
 Pașcani, 132, 136, 145, 147, 154, 245
 Pașnicu, Petre, 169
 Patai, Raphael, 13/n.11, 47/n.89
 Paté, Henry, 349
 Paulescu, N.C., 29, 434
 Pavel, Const., 188
 Pavel, Emil, 189, 275, 407, 409
 Pavel, Mihail (episcop), 157, 315
 Pavel, Virgil, 275
 Pavelescu, E., 207, 209, 238, 271, 284, 336, 351, 392, 432, 441
 Paveliu, George, 269
 Paveliu, Ioan, 270, 328, 351
 Pavlov, Loris, 258, 265
 Pătrașcu, D., 408, 409, 412
 Pătuleanu, C., 165
 Pătulescu, Constantin, 372
 Pătulescu, Gh., 189
 Păunescu, Nicolae, 180
 Pâclișanu, Zenovie, 415, 415/n.1
 Pârlița, 132
 Pârvan, Vasile, 58, 59, 59/n.118, 59/n.121
 Pârvănescu, Gh.C., 192, 328
 Pârvulescu, Gheorghe, 252
 Pârvulescu, Ion, 190
 Pârvulescu, Mihai, 191
 Pârvulescu, Petru, 265
 Peretceacov, Olga, 274
 Pericudă, Tase, 252
 Perival, 132
 Perlman, Nathan D., 240
 Pernot, Maurice, 91, 92, 92/n.211
 Petcu, Elena, 274, 408
 Petcu, Sevastia, 274
 Petculescu, Eugenia, 274
 Petculescu, M., 408
 Peter, Iulian, 163
 Péter, Zoltán, 48/n.96
 Peticude, Tase, 329
 Petrescu, ?, 407, 409, 410, 411
 Petrescu, Dumitru, 189
 Petrescu-Comnen, Nicolae, 104, 106, 151/n.1, 170, 171
 Petrograd, 51
 Petrov, Iacob, 189
 Petrova, Olga, 274
 Petrovici, Ion, 38
 Petruc, Ilie, 221, 223
 Philadelphia (Pennsylvania, SUA), 87, 90
 Piatra Neamț, 41, 112, 320
 Pichl, Wenzel, 48
 Pillat, I., 91
 Piroșca, Olga, 196, 344, 398
 Pisiceanu, Adelina, 252
 Pița, Teodor, 190
 Plămădeală, Valerian, 165, 372
 Ploiești, 53/n.108
 Podul Iloaiei, 132, 154
 Poenaru, I., 78, 230, 231, 249, 250
 Pogorevici, Victor, 372
 Polak, Alexander, 217
 Polak, Sandor, 178
 Poldes, Léo, 349
 Poleanschi, Eustafie, 165
 Polonia, 24, 88, 88/n.200, 92, 96, 207/n.2, 236/n.1
 Pomogáts, Béla, 61, 125
 Pop, Alexandru, 220, 222, 359
 Pop, Ioana, 359
 Pop, Iosif, 327, 401
 Pop, Valer, 29
 Popa, ?, 51
 Popa, Adam, 326
 Popa, C.(onstantin), 245, 254, 256, 257, 258, 259, 261, 262, 263, 265, 270, 388, 396, 408, 410
 Popa, Marin, 326
 Popa, Mihail, 190
 Popa, Valeriu, 344
 Popescu, Ana, 197
 Popescu, Aurel, 188
 Popescu, Crăciun I., 186
 Popescu, Dinu, 165
 Popescu, Dumitru, 371
 Popescu, Gh., 191
 Popescu, Ilariu, 80
 Popescu, Ilie, 272, 329
 Popescu, Lorin, 44, 124, 126, 156, 158, 333, 335, 343, 360, 365
 Popescu, Nicolae, 193
 Popescu, Savin, 147, 148
 Popescu, Sebastian, 133
 Popescu, Stelian, 149, 150, 204
 Popescu, Ștefan, 191
 Popescu, Toma, 201
 Popescu, Valeriu I., 190, 362, 363, 398
 Popescu-Mălăești, I., 78, 230, 231, 249, 250, 356, 439

- Popovici, ?, 149
 Popovici, Alex., 195, 397
 Popovici, Alexandrina, 344
 Popovici, C., 408, 411, 412
 Popovici, E., 408
 Popovici, Gh., 408
 Popovici, M., 408, 409, 410, 411
 Popovici, Romulus, 275
 Popovici, Suzana, 274
 Popovici, Victoria, 11/n.5
 Poruț, Gheorghe, 7, 77, 270
 Postelnicu, Florica, 195, 344, 397
 Posulescu, ?, 127
 Potra, George G., 170/n.2
 Potra, Ioan, 78, 78/n.172
 Prag, Joseph, 428
 Praga, 53, 92, 95
 Prăjescu, Mihail, 192, 439, 446
 Predeal, 8, 76, 102, 135, 251
 Predescu, Constantin, 193
 Procopan, Teoctist, 372
 Procopiu, Gh., 275
 Pruteanu, Gh., 192
 Pruteanu, Ștefan, 165, 371
 Puca, Constantin, 185
 Pundescu, Constantin, 439
 Pușculescu, G., 372
 Puticiu, Traian, 77/n.166
- Racovițeanu, Virgil, 329
 Radulian, Marin, 161, 251
 Rasoviceanu, Vasile, 189
 Rădăuți, 136
 Răducanu, Ion, 133, 150
 Rădulescu, Gh., 189
 Rădulescu, Ilie, 189
 Rădulescu, Ioan, 188
 Rădulescu, Marin, 328, 401
 Rădulescu, Petre/Petru D., 206, 276, 277, 278, 280, 281, 327, 328, 329, 330, 351, 389
 Rădulescu, Sever, 187
 Rădulescu-Motru, C., 398, 399
 Rădulescu-Pogoneanu, I., 123/n.1
 Răutu, Tudor, 194
 Războieni, 6, 74, 76, 97, 102, 130, 251
 Râmnicul Sărat, 155
- Reich, Leon, 236, 236/n.1, 237
 Reicher, Boris, 442, n.1
 Remezovschi, Andrei, 165
 Rémy, Caroline v. Séverine
 Rentea, Calciu Dumitru, 330
 Reslescu, Ana, 274
 Réthy, Imre, 61
 Retra, Vasile, 186
 Richards, Bernard G., 240, 241/n.1, 424
 Riegler, Paul, 78, 230, 231, 242, 243, 249, 356, 357, 439
 Ripca, Ferenc, 248
 Roată, Vasile, 31/n.36
 Robiban, Vasile, 186
 Robinson, Frederick B., 240
 Robu, Ioan, 189
 Roma (Italia), 44, 179, 342, 342/n.1, 415/n.1
 Roman (jud. Neamț), 144, 147, 154
 Roman, Eugenia, 196, 344, 398
 Roman, Liviu, 330, 272
 Roman, Maria-Ioana, 112, 320, 366, 399, 417
 Roman, Mihalache, 192
 Romanescu, Eugen, 165, 371
 Romanescu, Victor, 371
 Romașcan, Irina, 196
 Romașcan, Mihail, 190
 Rosen, Moses, 20, 20/n.22
 Rotaru, Mihaela, 294/n.1
 Rotaru, Traian, 47/n.92
 Rothermere v. Harold Harmsworth
 Rovinescu, Simion, 194
 Ruginoasa, 154
 Rusia v. URSS
 Rusu, Adrian, 245, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 261, 262, 263, 265, 270, 388, 408, 410, 412, 413
 Ruysen, Th., 61, 91
- Sabău v. Szabo
 Sacco, Nicola, 349/n.1
 Sakmyster, Thomas, 301/n.2
 Salonic, 88, 109, 110, 284, 296
 Samovici, Marcu, 377, 432
 Sangnier, Marc/Mark, 266, 349
- Sanie, Silviu, 64/n.132
 Satu Mare, 77/n.166
 Sava, Cornel, 199
 Săndulescu, Constantin, 186
 Săndulescu, R., 330
 Sătmar, 50
 Sârbu, I.D., 275
 Sârbu, Iulian, 40, 41, 43, 44, 342/n.1
 Sârbu Valeriu, 272, 329
 Sărbulescu, Constantin, 270
 Sărbulescu, D., 245
 Sărbulescu, G., 44
 Sărbulescu, Petru Gh., 253, 254, 256, 257, 258, 259, 261, 262, 263, 388, 410, 413, 414
 Scărlătescu, Maria Mihalea, 330
 Scânteie, Lenca, 196
 Schifirneț, C., 9/n.1, 83/n.188
 Schiopu, N., 407
 Schipor, Bogdan-Alexandru, 152/n.1
 Schlesinger, Eugen, 373, 374, 384, 387, 390, 391, 400, 401, 429
 Schwartzman, David, 316
 Schwefelberg, Arnold, 19, 19/n.20, 24/n.28, 62/n.127
 Scorțescu, ?, 153, 154, 351
 Scripa, P., 407
 Scurtu, Ioan, 60/n.123, 164, 172/n.1, 181/n.2
 Sdrobiș, Dragoș, 27/n.40, 28/n.40, 33/n.55
 Senovia, Alex., 275
 Serghie, Constantin, 165, 371
 Séverine (Caroline Rémy, zisă), 349/n.1
 Sighet, Gheorghe, 327
 Siegelstein, Bennett E., 353, 418, 419, 421, 422, 423, 424
 Silberman, Paul P., 354, 421
 Silver, M.M., 218/n.1
 Silvestrovici, Andrei, 165, 371
 Sima, Horia, 83
 Sima, Ioan, 189, 344
 Simache, Nicolae I., 348
 Simionescu, Elvira, 274
 Simionescu, Ioan, 165, 371, 408
 Simionescu, Ion, 107, 232
- Simionescu, Maria, 195
 Simionov, Teodor (Diacon), 147, 165, 371
 Sirovich, William Irving, 106, 111, 112, 206/n.1, 239, 240, 241, 304, 308, 317, 318, 319, 352, 353, 423
 Sloniowstei, Genoveva, 330
 Solacolu, Nicolae, 336
 Solonari, Vladimir, 10/n.2
 Someșeni (Cluj), 416/n.1
 Sora, Andrei, 100
 Sorel, Georges, 95/n.220
 Soroceanu, Gheorghe, 165, 372
 Sosipatru, Busuioc, 165, 372
 Sovea, Valeriu, 223, 224, 225, 226, 373, 374, 375, 376, 378, 387
 Spayer v. Speier
 Speier, Herman, 353, 418, 421, 422, 424
 Spiegel, Frigyes, 166/n.2
 Spirescu, Sterian, 191, 399
 Staistaru, Grigorie, 165
 Stan, Paraschiva Gh., 197, 362, 398
 Stan, Șerban C., 190, 364, 365, 398
 State, I.Gh., 42, 43
 Statu, Petre, 188
 Stăncia, Cristea, 186
 Stănescu, A., 270
 Stănescu, Alexandra, 197
 Stănescu, Grigore, 190
 Stănescu, Ștefan, 193, 344, 398
 Stănescu, Theodor, 187
 Stătescu, Al., 7, 77, 149, 321, 325
 Stătescu, Angelo, 80, 326
 Stârcea, Traian, 137, 138, 154, 209, 248
 Stein, Leonard, 428
 Stelea, Virgil, 273, 329
 Steliade, Aurel, 329
 Stern, Malvina, 276, 279
 Stern, Maximilian Seres, 279
 Stéter, István, 67, 67/n.137
 Sticescu, G.D., 446
 Stoenescu, Vasile, 344, 369, 370
 Stoian, Gheorghe, 191, 252, 329
- Stoica, Gheorghe, 344
 Stoica, Octav., 193
 Stoica, Vasile, 91
 Stoicescu, C.C., 230, 231
 Stoicescu, Flor., 196
 Stoicescu, I.Gh., 188, 191, 399
 Stoienescu, Vasile, 189
 Stone, Kurt F., 206/n.1
 Storojineț, 136
 Straus, B.S., 428
 Străistaru, Alexei, 372
 Strelin, V., 330
 Stricescu, Gheorghe D., 79, 439
 Suarez, Georges, 349
 Suceava, 136, 146/n.1
 Suffrin, Moritz, 211
 Suffrin, Solomon, 353, 418, 421, 422
 Suket, Gheorghe, 270, 402
 Svartzman v. Schwartzman
 Szabo, Coloman, 272, 329
 Szeghalom, 381
- Șăineanu, Lazăr, 82/n.186
 Șecter, Mozes, 168
 Șeitan, Ionel, 394, 395
 Șerb, Florica, 24/n.27
 Șerb, Ioan, 24/n.27
 Șerbu, Ioan, 273, 330
 Șerbescu, S., 91
 Șoricani, 28, 183
 Ștefan (cel Mare), 179
 Ștefan, Traian, 193
 Ștefănescu, I., 407, 409, 410, 411
 Ștefănescu, Marin, 17, 17/n.18
 Ștefănescu, Sabba, 78, 230, 231, 242, 243, 249, 250, 356, 357, 439
 Știrbei, Barbu, 54
 Șumuleanu, Constantin, 180
 Șumuleanu, Corneliu, 29, 38, 434
- Tabéry, Géza, 61
 Tacu, Pavel, 190, 329, 351
 Tagman, Alexandru, 252
 Tanasiev, Nicolae, 165, 372
 Tarhon, Ana, 274
 Tatoi, Domnica, 195, 344, 399
- Tășnad (jud. Zalău), 331
 Tătărescu, Alex., 131
 Tătărescu, Gheorghe, 7, 41, 56, 69, 77, 87, 103, 104, 117, 149, 150, 186, 282, 401, 406
 Târgu Frumos, 132, 154
 Târgu Mureș, 102, 11, 130, 309
 Târgu Ocna, 6, 8, 28, 76, 78, 80, 94, 97, 104, 106, 108, 111, 117, 168, 210, 214, 250, 345, 371, 406, 450
 Târnava Mică (judet), 130
 Tecuci, 155
 Telinești (Basarabia), 38
 Teodorescu, ?, 407, 409, 411
 Teodorescu, Andrei, 433
 Teodorescu, Aurelia, 195
 Teodorescu, Barbu, 188
 Teodorescu, Maria, 195
 Terlețchi, Olga, 372
 Terpu (comisar regal), 140, 143, 144
 Theodoru, G., 53/n.108
 Thomas, Norman, 240
 Tică, Andrei, 252, 328, 402
 Tigoiu, Otilia, 195, 344, 397
 Tikint, H., 32/n.186
 Tileagd, 28
 Timișoara, 34, 44, 69/n.145, 113, 180, 268, 269, 271, 279, 303, 306, 333, 341, 343, 368, 369, 397, 434
 Timișul de Jos, 8, 76, 102
 Timoc, 108, 116, 128, 129, 396
 Timuș, Valeriu, 188
 Tișcovschi, Leonid, 165, 371
 Tocan, Teodor, 165, 372
 Todicescu, Dumitru, 187/n.1
 Todicescu, Miron, 187
 Tofan, Elena, 195, 344, 397
 Toma, Nicolae, 193
 Toma, Vasile, 193, 252, 329, 351
 Tomescu, Anastasia, 195
 Tomescu, Constantin N., 146, 146/n.1, 165
 Tomescu, Ovidiu, 190
 Tomescu-Bălțești, Al., 36/n.60
 Tonu, Dionisie, 165, 372
 Torrès, Henry, 349, 349/n.2
 Totu, Nicolae, 20, 42, 63, 93

Transilvania, 9, 10, 14, 46, 46/ n.86, 66, 74, 87, 88, 89, 90, 92, 97, 106, 118, 119, 131/n.1, 181/n.3, 266, 284, 297, 301, 307, 351, 359, 427, 442/ n.1	Varșovia, 87, 88, 92, 236 Vartanovici, Eugenia, 196, 399 Vartirescu, 407, 409, 410 Vartolomei, Nicolae, 165, 371 Vasilescu, D-tru, 192	Wahtal [Wachtel], Morii, 292 Waley-Cohen, Chas., 428 Wallis, John Joseph, 95/n.219 Wartanovoci, Eugenia, 344, 398 Weingast, Barry R., 95/n.219 Weinreich, Max, 11/n.6 Weiser, Kálmán, 11/n.6 Weisgal, Meyer W., 63/n.130 Weiszlovits, Emil, 72, 80, 117, 161, 427 Weitz, Eric D., 12/n.10 Weizmann, Chaim, 63, 63/n.130, 64/n.132, 104, 133/ n.2, 135, 238 Wilson, Jim, 67/n.141 Wise, Stephen Samuel, 237, 237/n.1, 238/n.1, 240, 319, 320, 352, 353, 354, 405, 421, 424, 431, 435 Wissa v. Wise Wolf(f), Lucien, 106, 111, 207, 207/n.3, 313, 429, 431 Wolffern v. Wolfson Wolf(f)son, Leo(n), 237, 240, 319, 352, 353, 421, 423, 424, 425, 431 Xenopol, A.D., 18 Zaharescu, Corneliu, 165, 371 Zainea, Ioan, 50/n.103 Zangwill, Israel, 24/n.29 Zauderer, Daniel, 378, 379 Zelea Codreanu, Corneliu, 38, 39, 41, 42, 42/n.78, 43/n.81, 57, 58, 63, 89, 97, 159 Zelea Codreanu, Ion, 41, 80 Zeletin, Ștefan, 58, 58/n.117 Zimmermann, Moshe, 12/n.9 Ziwanovici, E., 145 Zola, Émile, 19 Zürich, 50
Trășcă, Ottmar, 98/n.226 Traverso, Enzo, 95/n.221 Trianon (Tratatul de la), 13, 47, 49, 57, 64, 66, 67, 68, 73, 83, 86, 98, 99, 101, 103, 123, 138, 152/n.3, 233/n.1, 248, 318 Trifon, Olga, 274 Trofin, Elena, 274 Tromp, Noortje Berte, 28/n.42 Tudor, Alina, 32/n.53 Tudose, Grigorie, 165, 372 Turda (județul), 130 Turean, Gh., 275 Turtureanu, Dion., 192 Tzigara-Samurcaș, Al., 24/ n.27 Tzirelsohn, Iehuda Leib, 110, 288, 288/n.1 Țeicu, Dumitru, 49/n.99 Țurcanu, Nicolai, 165 Țurcanu, Petru, 372 Ucraina, 24, 93, 96 Újvári, Mária, 14/n.13, 81/n.184 Ullmann, Salomon S., 217 Ungaria, 10, 13/n.11, 24, 30, 31/n.46, 45, 47, 56, 64, 66, 67, 68, 73, 86/n.192, 99, 107, 126/n.1, 128, 138, 152, 153, 155, 205, 207/ n.3, 233, 279, 280, 301, 373, 376, 381, 382, 384, 387, 390, 391 URSS, 288/n.1 Ursu, Alexandru, 275, 407, 411, 412 Usatiuc, E., 408, 409 Utium, Nicolai, 165 Vacz, 376 Vaida-Voevod, Al., 28, 42, 87 Vainer, Aurel, 94/217 Valea lui Mihai, 50 Valea Timocului, 116, 128, 396 Vanzetti, Bartolomeo, 349/n.1 Vaș, Adalbert, 330	Vasilescu, Eugenia, 195, 367, 368 Vasilescu, Gh., 188 Vasilescu, Ioan, 330 Vasilescu, Violeta, 196 Vasiliu, C-tin, 192 Vasiliu, Gh., 408 Vasiliu, N., 408, 409, 411 Vasiliu-Cluj, E., 321, 325 Vass, Adalbert, 272 Vass, József, 152, 153, 154, 203 Vatican, 152/n.1 Vatrici, Ana, 274 Vázsonyi, Vilmos, 13/n.11 Vărariu, M., 139, 228 Vășcăuțeanu, Polia, 74 Vâlcovici, Victor, 180, 343 Velicu, Ecaterina, 197 Velicu, V., 275 Verș, Nicolae, 272, 330 Vericeanu (D-na), 408 Versailles (Conferința de Pace de la), 236/n.1, 318 Vertan, Alexandru, 201 Verteș, 373, Vidrasău, 102, 130 Viena, 10, 24, 64/n.133, 297 Villányi, Frédéric, 205 Vilnius, 99 Vinerescu, Ion, 190 Vishnitzer, Mark, 24/n.29 Vitriescu, Gheorghe, 252 Vițalari, Adrian, 152/n.1 Vlad, Aurel, 199 Vlădescu, Dan, 192 Voinescu, D-tru, 188 Voinescu, Marg., 196 Voinescu, Romulus P., 199, 406 Voinov, D., 78, 230, 231, 242, 243, 249, 250, 356, 358 Volavka, Jan, 95, 95/n.221 Volovici, Leon, 19/n.20, 32/n.53 Vornicescu, Nina, 252, 273, 328, 335, 336 Vrânteanu, Ileana, 394	

TABLA DE MATERII

Cuvânt înainte de Alexandru Florian	5
Studiu introductiv: Efectul „Trianon“ și violențele antisemite din România (decembrie 1927)	9
Notă asupra ediției	99
Lista documentelor	101

DOCUMENTE

Documentul 1	123
Documentul 2	124
Documentul 3	125
Documentul 4	125
Documentul 5	126
Documentul 6	127
Documentul 7	127
Documentul 8	129
Documentul 9	130
Documentul 10	131
Documentul 11	131
Documentul 12	132
Documentul 13	134
Documentul 14	134
Documentul 15	135
Documentul 16	135
Documentul 17	136
Documentul 18	136

Documentul 19	137
Documentul 20	138
Documentul 21	139
Documentul 22	143
Documentul 23	144
Documentul 24	145
Documentul 25	145
Documentul 26	146
Documentul 27	148
Documentul 28	149
Documentul 29	149
Documentul 30	150
Documentul 31	151
Documentul 32	153
Documentul 33	154
Documentul 34	155
Documentul 35	165
Documentul 36	166
Documentul 37	168
Documentul 38	168
Documentul 39	169
Documentul 40	171
Documentul 41	172
Documentul 42	172
Documentul 43	179
Documentul 44	180
Documentul 45	180
Documentul 46	181
Documentul 47	184
Documentul 48	185
Documentul 49	197
Documentul 50	198
Documentul 51	200
Documentul 52	201

Documentul 53	202
Documentul 54	204
Documentul 55	206
Documentul 56	207
Documentul 57	209
Documentul 58	209
Documentul 59	210
Documentul 60	203
Documentul 61	214
Documentul 62	218
Documentul 63	219
Documentul 64	226
Documentul 65	227
Documentul 66	230
Documentul 67	231
Documentul 68	233
Documentul 69	233
Documentul 70	236
Documentul 71	237
Documentul 72	238
Documentul 73	238
Documentul 74	242
Documentul 75	243
Documentul 76	244
Documentul 77	245
Documentul 78	246
Documentul 79	246
Documentul 80	247
Documentul 81	248
Documentul 82	249
Documentul 83	250
Documentul 84	250
Documentul 85	253
Documentul 86	266

Documentul 87	267
Documentul 88	272
Documentul 89	273
Documentul 90	274
Documentul 91	275
Documentul 92	276
Documentul 93	282
Documentul 94	283
Documentul 95	284
Documentul 96	284
Documentul 97	285
Documentul 98	286
Documentul 99	286
Documentul 100	287
Documentul 101	287
Documentul 102	288
Documentul 103	289
Documentul 104	290
Documentul 105	290
Documentul 106	291
Documentul 107	292
Documentul 108	294
Documentul 109	295
Documentul 110	296
Documentul 111	297
Documentul 112	297
Documentul 113	299
Documentul 114	299
Documentul 115	299
Documentul 116	302
Documentul 117	303
Documentul 118	304
Documentul 119	309
Documentul 120	309

Documentul 121	310
Documentul 122	310
Documentul 123	311
Documentul 124	313
Documentul 125	314
Documentul 126	314
Documentul 127	316
Documentul 128	317
Documentul 129	319
Documentul 130	320
Documentul 131	321
Documentul 132	326
Documentul 133	326
Documentul 134	331
Documentul 135	331
Documentul 136	332
Documentul 137	334
Documentul 138	335
Documentul 139	336
Documentul 140	337
Documentul 141	338
Documentul 142	340
Documentul 143	343
Documentul 144	343
Documentul 145	344
Documentul 146	345
Documentul 147	346
Documentul 148	347
Documentul 149	348
Documentul 150	349
Documentul 151	350
Documentul 152	351
Documentul 153	352
Documentul 154	355

Documentul 155	356
Documentul 156	359
Documentul 157	360
Documentul 158	361
Documentul 159	362
Documentul 160	364
Documentul 161	366
Documentul 162	367
Documentul 163	367
Documentul 164	368
Documentul 165	369
Documentul 166	371
Documentul 167	373
Documentul 168	376
Documentul 169	378
Documentul 170	379
Documentul 171	381
Documentul 172	382
Documentul 173	384
Documentul 174	384
Documentul 175	388
Documentul 176	389
Documentul 177	389
Documentul 178	392
Documentul 179	392
Documentul 180	393
Documentul 181	394
Documentul 182	395
Documentul 183	396
Documentul 184	398
Documentul 185	400
Documentul 186	401
Documentul 187	401
Documentul 188	402

Documentul 189	406
Documentul 190	412
Documentul 191	415
Documentul 192	415
Documentul 193	417
Documentul 194	418
Documentul 195	425
Documentul 196	427
Documentul 197	427
Documentul 198	429
Documentul 199	429
Documentul 200	431
Documentul 201	432
Documentul 202	433
Documentul 203	433
Documentul 204	434
Documentul 205	435
Documentul 206	437
Documentul 207	437
Documentul 208	438
Documentul 209	439
Documentul 210	440
Documentul 211	441
Documentul 212	441
Documentul 213	442
Documentul 214	443
Documentul 215	444

Ilustrație	447
Indice de nume	453

